

พุทธจริยา

พุทธจริยา

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ในสวนโมกขพลาราม

ภาควิชาขบฐา ประจำปี ๒๕๑๕

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยทุน “สุภี คล่องการยิง” เป็นอันดับที่สี่แห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรก ของหนังสือนี้ จำนวน ๑,๕๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๕๑๗

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร

๙๒ - ๙๔ ถนนบุญศิริ กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๑๒๓๓๗, ๒๒๑๖๗๔

นายบุญธรรม สุนทรวาทิ ผู้พิมพ์และโฆษณา ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๗

อนิเมทา.

การที่ คำบรรยายต่างๆ ของคำแปล ซึ่งอยู่ในรูปของ ประ-
เทศน์ กิตี, จรรยาของปราชญ์ หรือการบรรยายปรัชญาอัน กิตี,
กำลังได้รับความร่วมมือ จากสหประชาชาติหลายฝ่าย คงมี
โอกาสจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ได้ ในลักษณะเช่นนี้ นี้ คำแปล หรือ
แปลจากฉบับอื่นนี้ และของอนิเมทา ต่อทุกท่าน ที่มีส่วนใน
การช่วยเหลือ. การอนิเมทา คำแปลจากไป ทั้งในนาม
ของคณะสหประชาชาติ, ของสำนักสงฆ์อนิเมทาสาธารณะ, และของ
สำนักวัดโอบี ลอย.

คำแปล อนิเมทาของอนิเมทา เป็นพิเศษในกรณี
หนึ่งคือว่า "คู่มือของการปฏิบัติธรรม" ของเล่มนี้ ทุกๆ เล่ม
ได้รับการช่วยเหลือจากผู้จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ได้ ด้วยความช่วยเหลือ
"คุณสุทธิทิพย์" และอีกได้แก่ "คุณสุทธิทิพย์" ที่ต้องลืมไป.

จนเรามาทุกวันนี้ แม้แต่คำแปลจากฉบับอื่น
เพื่อเป็นกรณีพิเศษ หรือการได้ดอห์ และ แต่สิ่งที่ได้ทำไว้แต่
การก่อกอง กิตีมา ก็ยังนับว่า เป็นสิ่งที่ดีอนิเมทาอยู่เช่นเดียว;
และบางทีอาจจะเป็นที่ดีอนิเมทา เพื่อที่จะเป็นได้เท่าใด
ยังได้ ในเมื่อการที่เช่นนี้ ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประ-
มาท แท้จริง; แล้วมีหนังสือที่ได้ออกการกระทำนี้ๆ ยัง
แต่เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ แต่เพื่อนมนุษย์อันมีค่ามากมาย
สักล้นเหลือ. คำแปล, ของอนิเมทา เป็นพิเศษในกรณีนี้ เพราะ
เหตุดังกล่าวนั้น นั่นเอง; และยังเป็นกรณีอนิเมทาแท้

ท่านผู้สอนทั้งหลาย ที่ได้รับได้รับ ประโยชน์ จากหนังสือ
เหล่านี้ จงรีบต่อไป สักด้วย.

มนุษย์เรา จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะทำกิจประกอบอยู่
ด้วยธรรมะ; มิฉะนั้น จะต้องสูญเสียความเป็นมนุษย์ ผู้มีกิจ
กับ ต้องทำในสิ่งที่ดี โดยไม่ต้องสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประกอบ
ด้วยธรรมะ ก็ต้องประกอบอยู่ด้วย อธรรมี่ เป็นธรรม-
ดา, แล้ว จะต้องเป็น อมนุษย์ในร่างของมนุษย์ ด้วย! โลก
นี้จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเป็น โลกที่ ประกอบอยู่ ด้วยอมนุษย์
ในร่างของมนุษย์ เต็มไปทั้งโลก ? และแม้แต่คน
คนหนึ่งๆ จะได้รับประโยชน์อะไร ถ้าคนของเขา ได้รับแต่การ
รบกวน จากความรู้สึกที่เห็นแก่ตัวของเขาไม่เป็นคนดีเสียทีเดียว และ
ยิ่งขึ้น ทุกที?

สัตว์ตัวเล็กๆ น้อยๆ ทั้งอย่างแมลงทุกตัว และอย่างปลา -
ปลาใหญ่ ย่อมได้รับประโยชน์ในโลกนี้เองได้ คนในโลก ก็จะได้รับประโยชน์
ด้วย : มิใช่ประโยชน์ธรรมะ, ย่อมได้รับประโยชน์. เมื่อโลกไม่มี
สิ่งเหล่านี้ คนก็อยู่ในโลกไม่ได้ ด้วยกันทั้งหมดแมลงทุกตัว
และพวกปลา ปลาใหญ่; ดังนั้น โลกจะต้องเลิกมีสัตว์ตัว-
เล็กๆ สร้างความทุกข์ทรมานในสัตว์เหล่านั้นเสียบ้าง, เพื่อ
ให้ ธรรมะ จะต้องมีอำนาจอยู่เหนือจิตใจ ของคนในโลกมากขึ้น
: 4 โลกกลายเป็นโลกของมนุษย์ ที่มีจิตใจสูงไปทุกที.

มันเป็น การตาย หลังเข้าตลอดทั้งการตาย!

เพราะ มันได้เสียเสียจากของของมนุษย์ทั้งหมดแล้ว คนที่
จากจากตลอด; จึง ต้องปล่อยหลัง ให้เข้าตลอดทั้งเสีย

ท่าน, เพื่อที่เราจะได้ถูกปล่อยตัวต่อไป สันติภาพของโลก
จึงอยู่กับครอบครัวของเรา ที่มีอยู่ในโลก !

หนังสือธรรมะ ทุกเล่ม แม้จะเล่มเล็กแค่ไหน ก็ยังมีค่า
ในหนังสือธรรมะเล่มนี้เอง! แม้ธรรมะจะเล่มเล็กบ้าง ก็ยังมีค่า
ต่าง ดีใจที่ธรรมะได้ปรากฏแก่เรา มี 4 ข้อ หรือ? ข้อหนึ่งกับ
หลาย ข้อหากันสามสี่ข้อก็ยังไม่พอ ในสิ่งดีเรียกว่า "ธรรมะ"
จึงถูกปล่อย และพร้อมสรรพ! พระเจ้า ละทิ้งบาปของโลก (เช่น
บาปนั้น, บาปเหล่านั้น ละทิ้งบาปนั้น) สักการะพระราชา จึงได้
เป็น ใจดีไม่มีปล่อยของเสียเลย.

การนำ ธรรมะ 4 ข้อนี้มาอ่าน แม้โดยที่เราได้ธรรมะใน
ลักษณะนี้ ก็ยังเป็นที่พอใจในโอกาสความดีนี้ ในธรรม ที่เราได้,
ได้เพื่อปล่อย; ข้าพเจ้า จึงได้อ่านในทาง ข้อหนึ่งกับหลายข้อ
ช่วยร่วมมือกัน ทุกข้อ ทุกข้อ ทุกข้อ ในธรรมะเพื่อธรรม
ด้วย การปล่อยตัว เพื่อเพื่อนมนุษย์ทุกคน ในหนังสือดีกล่าว
แล้วนั้น ทุกประการ ๕

ผู้ทบทวน หนังสือ

นิเทศน์พลาชา, โยธา
๓ กันยายน ๑๖

ท่านผู้สอนทั้งหลาย ที่ได้รับได้รับ ประโยชน์ จากหนังสือ
เหล่านี้ อย่า หักใจไป อีกด้วย.

มนุษย์เรา จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะทำกิจประกอบอยู่
ด้วยธรรม; มีฉะนั้น จะต้องเสียใจตามเป็นมนุษย์ ผู้มีกิจ
กับ ต้องทำในหน้าที่ โดยไม่ต้องสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประกอบ
ด้วยธรรม ก็ต้องประกอบอยู่ด้วย อธรรม เป็นธรรม-
ดา, แล้ว จะต้องเป็น อมนุษย์ในร่างของมนุษย์ ด้วย! โลก
นี้จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเป็น โลกที่ ประกอบอยู่ ด้วยอมนุษย์
ในร่างของมนุษย์ เต็มไปทั้งโลก ? และแม้แต่ คน
คนหนึ่งๆ จะได้รับประโยชน์อะไร ถ้าคนของเขา ได้รับแต่การ
รบกวน จากความรู้สึกที่เห็นแก่ตนโดยไม่เป็นมนุษย์เสียทั้งนี้ และ
ยิ่งขึ้น ทุกที?

สัตว์วิเศษในชั้นนี้ ทั้งอย่างเผด็จการ และอย่างประชาธิปไตย
โดยทั่วไป ยิ่งเจริญขึ้นในโลก ยิ่งได้ คนในโลก ก็จะยิ่งเกลียด
ธรรม : ไม่ประสงค์ธรรม, ยิ่งขึ้นยิ่งขึ้น. เมื่อโลกไม่มี
ธรรมแล้ว คนก็อยู่ในโลกไม่ได้ ด้วยกันทั้งพวกเผด็จการ
และพวกประชาธิปไตย; ดังนั้น โลกจะต้องเลิกมนุษยวิ-
เศษในชั้นนี้ สร้างความทุกข์แก่คนในชาติต่างกันไปเสียบ้าง, เมื่อ
เท่า ธรรม จะได้มี อำนาจ อยู่ในโลกนี้ บุคคลในโลกหากขึ้น
: 4 คนในโลกกลายเป็นโลกของมนุษย์ ที่มีจิตใจสูงไปตามเดิม.

มันเป็น การตาย หลังเข้าตลอดที่ควรตาย!

เพราะ มันได้เสียเสียตลอดของมนุษย์กันแล้ว คนที่
จากนอกโลก; จึง ต้องยอมตายหลัง ให้เข้าตลอดกันเสีย

คำปรารภ

กรรมการมูลนิธิ ขอถือโอกาสนี้ ประทับต่อท่านทั้งหลาย ผู้ได้รับประโยชน์จากการพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณานี้ขึ้น โดยทั่วกัน.

หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ขึ้นมาได้ ด้วยดอกผลจากเงินทุน “สุภีคล่องการยิงอนุสรณ์ ” ผู้เห็นประโยชน์เกื้อกูลในทางธรรม. คณะกรรมการกรรมการธรรมทานมูลนิธิปรึกษากันว่า จะใช้เงินดอกผลรายนี้ ในการเผยแพร่ธรรม ตามวัตถุประสงค์ข้อ ๑ ของมูลนิธิ โดยจัดพิมพ์เรื่องต่าง ๆ ที่พุทธทาสได้แสดงไว้ เป็นลำดับไป ให้ครบถ้วนอยู่เสมอ ; โดยดำเนินการทำนองเดียวกันกับหนังสือชุดธรรมโฆษณ เล่มอื่น ๆ ที่ได้ทำอยู่แล้ว

หนังสือที่พิมพ์ด้วยทุน “สุภีคล่องการยิงอนุสรณ์ ” นี้ จะมีเรื่องประเภทธรรมบรรยาย เช่นแนวแนวจริยธรรม ซึ่งบรรยายในการอบรมครู, ปาฐกถา, เทศนา ฯลฯ เพื่อนำมารวบรวมไว้เป็นชุด เป็นหมวดหมู่ สะดวกแก่การศึกษาค้นคว้า.

หนังสือชุดนี้ จัดพิมพ์ขึ้นด้วยกระดาศปอนด์ เย็บปกแข็งประเภทเดียวเท่านั้นหนังสือส่วนหนึ่ง จะมอบไว้ตามห้องสมุด สถานศึกษา ฯลฯ ตามมติคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นไว้เพื่อการนี้, อีกส่วนหนึ่งจำหน่ายในราคาชนิดที่ “เป็นกุศลเป็นกำไร” เพื่อพุทธบริษัท ผู้มีรายได้น้อยโดยเฉพาะ จะได้หาซื้อไปไว้ เป็นการส่วนตัวบ้าง ; ทำให้แพร่หลายไปในบรรดาผู้ศึกษาธรรมะโดยตรง. เงินที่ได้จากการจำหน่ายประเภทนี้ จะได้นำมาสมทบทุนไว้ เพื่อจัดพิมพ์หนังสือชุดนี้ ในอันดับต่อไป.

กรรมการมูลนิธิ ไชยา

สารบาญ พุทธจริยา

คำบรรยายวันเสาร์ ภาควิสาขบฐา พ.ศ.๒๕๑๕ ของพุทธทาสภิกขุ
(สมัยดำรงสมณศักดิ์ เป็น พระเทพวิสุทธินธรี)

๑. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา	หน้า	๑
๒. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา (ต่อ)		๓๗
๓. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง		๖๓
๔. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง (ต่อ)		๘๙
๕. พระพุทธเจ้า ท่านทรงเป็นอะไรกับเดียรถียอื่น		๑๒๒
๖. พระพุทธเจ้า ท่านทรงเป็นอะไรกับเดียรถียอื่น (ต่อ)		๑๕๔
๗. พระพุทธเจ้า ท่านทรงเป็นอะไรกับสาวกของเดียรถียอื่น		๑๘๘
๘. พระพุทธเจ้า ท่านทรงเป็นอะไรกับสัตว์โลกทั้งปวง		๒๒๑
๙. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรในทุกแง่ทุกมุมในพระพุทธจริยาของท่าน		๒๕๗
๑๐. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไร ต่อสัตว์ธรรมดาสามัญ ที่ยังเป็นเหมือนเด็กอ่อนนอนบะ		๒๙๙
๑๑. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรกับพระประยูรญาติ		๓๒๙
๑๒. พระพุทธเจ้า ท่านเป็นอะไรต่อผู้ที่พบตามถนนหนทาง		๓๗๓
๑๓. ที่แท้ท่านไม่ได้เป็นอะไรเลยกับเรา		๔๑๐

ภาคผนวก พระพุทธคุณที่จารึกอยู่ในประวัติศาสตร์ ๔๔๗
(ข้อเขียนเป็นที่ระลึกในวันวิสาขบูชา พ.ศ.๒๕๓๓ สมัยดำรงเพศสมณะ นามว่า อินุทปญโญ ป.ธ.๓)

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป ท่านจะทราบเค้าโครงเรื่องได้โดยตลอด

สารบาญอย่างละเอียด

พุทธจริยาตอนที่ ๑. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา

การบรรยายภาควิสาขบูชา ๒๕๑๕ จะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าในทุกแห่งทุกมุม	๑
“พระพุทธจริยา” หมายถึงการประพฤติ การกระทำที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	๒
พระพุทธเจ้าจริงมิใช่กายเนื้อ แต่หมายถึงพระปัญญาคุณ บริสุทธิคุณ เมตตาคุณ	๓
เห็นพระพุทธเจ้าจริง ต้อง เห็นธรรม คือเห็นปัจจุสมุปบาท มิใช่ ๓ คุณข้างต้น	๔
การเห็นธรรม มิได้ด้วยการอบรมปัญญา เป็นประจำวัน ให้รู้จักทุกข์_ความดับทุกข์	๕
ถ้าเห็นพระพุทธเจ้าจริง พระองค์จะอยู่กับเราตลอดเวลา	๖
ทรงเป็นเพื่อนทุกข์ยาก แล้วยังช่วยเปลี่ยนความทุกข์ยากให้หมดไป	๗
การปล่อยตนให้มีความโลภ โกรธ หลง จะเหมือนสบประมาทพระองค์	๘
ตลอดกาลที่พระตถาคตไม่บังเกิด โลกก็ยังมีดบอดอยู่ เหมือนไม่มีแสงสว่าง	๙
เพราะมีพระพุทธเจ้าจึงมีการเปิดเผย อริยสัจจ์	๑๐
จงกระทำซึ่งโยคะ ๔ คือรู้เรื่องทุกข์, เหตุของทุกข์, ความดับทุกข์ และปฏิบัติ	๑๑
ถ้าไม่มีแสงสว่างจากพระพุทธเจ้า โลกจะไม่มีความเป็นมนุษย์เหลืออยู่	๑๒
พระพุทธเจ้าบังเกิด ก็เพื่อแก้ปัญหาเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ	๑๓
ปุถุชน ไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา ยึดมั่นว่า เราเกิด แก่ เจ็บตาย จึงมีทุกข์	๑๔
การมีพระตถาคต และระบบธรรมะของท่าน ก็เพื่อความสุขของโลก	๑๕
มีคำตรัสยืนยันอยู่ว่า ทรงทำเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์	๑๖
ผู้ที่ยังลำบากอยู่คือ มนุษย์ ผู้ที่สบายแล้วคือ เทวดา	๑๗
โลกมีความสุข ไม่ใช่เป็นเพียงเทวดา แต่ต้องประพฤติตามระเบียบวินัยด้วย	๑๘
โลกมีพระธรรมจึงจะมีความสุข มีธรรมะต้องปฏิบัติ ไม่ใช่มีอยู่ที่สมุทกระดาก	๑๙

พุทธภาวะปรากฏได้ยาก เพราะจิตใจโดยมาก เคยชิน ต่อการเกิดกิเลส	๒๐
แม้คนสมัยพุทธกาล ที่รู้จักพระพุทเธาก็มีน้อย เพราะไม่เห็นพุทธภาวะ	๒๑
พระพุทเธเจ้าทรงพยายามสั่งสอน ก็เพื่อให้พุทธภาวะปรากฏ แม้แก่สักคนหนึ่ง	๒๒
ที่ตรัสว่า “เห็นกลางวันเป็นกลางวัน กลางคืนเป็นกลางคืน” นี่เป็นภาษาธรรมลึก	๒๓
พระองค์ไม่หลง “เอากลางวันเป็นกลางคืนฯ” คือไม่สับสน ในโพธิ์กับอวิชชา	๒๔
ทรงมีโพธิ์ คือ ธรรมวินัย เป็นแสงสว่างแจ่มให้	๒๕
พระพุทเธเจ้าทุกพระองค์ออกบวช เพราะปรารถนาลิขิตก่อนตนเอง	๒๖
ทรงมีพระทัยมองผู้อื่นก่อนตน คนธรรมดา มักเห็นแก่ตัวก่อนผู้อื่น	๒๗
พระพุทเธเจ้าทรงมอบโลกุตตระ ให้เห็นทรัพย์แก่ทุกคน	๒๘
โลกุตตรธรรม ทำให้จิตใจอยู่เหนือความทุกข์ ทุกคนควรพยายามรู้ และรับ	๒๙
ทุกคนควรทดสอบตัวเองว่า ยินดีรับโลกุตตรทรัพย์ นี้หรือไม่?	๓๐
ในโลกธาตุหนึ่ง ๆ จะมีพระพุทเธเจ้าเพียงองค์เดียว ฉะนั้นต้องรับผิดชอบร่วมกัน	๓๑
ในโลกธาตุหนึ่ง เรามีเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุข คือพระพุทเธเจ้าพระองค์เดียว	๓๒
แต่คนให้ความสำคัญแก่พระพุทเธเจ้าน้อย ไม่สมกับพระมหากรุณา	๓๓
พึงสำนึกว่าพระองค์มาทรงช่วยจุดตะเกียงให้เกิดความสุข มิฉะนั้นจะเป็นโลกมืด	๓๔
พุทธบริษัท ๔ เป็น “พวกเรา” ของพระพุทเธเจ้า ฉะนั้นต้องเป็นให้จริง	๓๕
ต้องพยายาม รู้จัก พระพุทเธจรรยาทุกลักษณะ เพื่อไม่ทำลายศาสนาโดยไม่รู้สึกรู้ส	๓๖

พุทธจริยาตอนที่ ๒. พระพุทเธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา

ต้องรู้จักพระพุทเธเจ้า ว่าท่านเป็นอะไรกับพวกเราจริง ๆ มิใช่ท่องไว้แต่ปาก	๓๗
พึงนึกและทำตาม ดังที่พระองค์ตรัส “ถ้าไม่รู้แจ้งก็ต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร”	๓๘
ถ้าเรามองไม่เห็นในพระทัย ก็นับว่าตาบอด ออกตัญญู จึงต้องศึกษา	๓๙
ต้องรู้ว่า พระพุทเธเจ้าทรงมอบมรดกให้ “ปฏิบัติ เพื่อให้ถึงที่สุดแห่งกรรม”	๔๐

ผู้ที่ไม่เข้าใจวิภูฏสงสาร และนิพพาน จึงไม่เห็นน้ำพระทัยของพระองค์	๔๑
พระพุทธองค์ทรงบอกทาง ส่วนการเดินทางต้องทำเอง	๔๒
จะคิดว่าพระพุทธเจ้าช่วยพาไป ก็ยังไม่ได้ เพราะการกระทำเป็นของเฉพาะตัว	๔๓
พระองค์ทรงชี้ชวน แล้วการเดินทางก็ทำอยู่ก็มี แต่คนถึงนิพพานไม่ได้ก็มี	๔๔
พระองค์ตรัสเปรียบเทียบการไม่ถึงนิพพาน เหมือนการเดินทางไปนครราชคฤห์	๔๕
แม้มีผู้ชี้ทางแต่ก็ยังเดินไปสู่นครราชคฤห์ไม่ได้	๔๖
โลกมีสิ่งหลงเหนี่ยวไม่ให้เดินทาง แม้คนอยากรู้นิพพานนัก แต่ก็ไม่เดิน	๔๗
ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีเรื่องต้องเดินทางเหมือนกัน บรรพชิตนั้นไปก่อน	๔๘
พระองค์ทรงขนานบ และข่มชี้ ให้เดินทาง เหมือนช่างปั้นหม้อทำแก้ม้อ	๔๙
ทรงสั่งสอนสาวกในลักษณะเหมือนอย่าง “ใครมีแก่นอยู่, ใครไม่มีแก่นก็ไป”	๕๐
ทรงขนานบเช่น : คนไม่อบรมตน ไม่มีหิริโอตตปปะ	๕๑
แม้ว่าจะทรงขนานบ ก็เป็นการต้อนไปให้ถูกทิศทาง	๕๒
บางครั้งทรงสั่งสอนอย่างวิงวอนที่น่าเกรงขาม เจืออยู่ในคำบังคับ	๕๓
บางครั้งตรัสวิงวอนว่า “พรหมจรรย์นี้น่าดื่ม เหมือนมัททะะ ยอดโอชาแห่งโครล”	๕๔
บางครั้งว่า อาศัยความเอ็นดู พระศาสดาจึงกระทำแล้วแก่สาวก	๕๕
บางครั้งทรงตอรองว่า “ฉันทำสุดสามารถแล้ว เหลือแต่ฝ่ายเธอจะทำบ้าง”	๕๖
เมื่อภิกษุเข้าใจคำสอนแล้ว ทรงพอพระทัย จนตรัสอนุโมทนาว่า สาธุ	๕๗
ทรงให้เกียรติแก่สาวกผู้ปฏิบัติตามคุณบท ๖ ข้อ ในคำสวดบท สวากขาโตสย	๕๘
ทรงมีมุทิตาเป็นพระพุทธจริยา ดังตรัสว่าไม่ต้องเชื่อตาม แต่ให้รู้แจ้งด้วยตน	๕๙
ทรงเป็นยิ่งกว่าบิดา อาจารย์ หรือเพื่อน จึงเรียกพระองค์ว่าสัมมาสัมพุทธเจ้า	๖๐
ตามพระองค์ไปเกิด จะได้หมดทุกข์ ได้บรรลุนิพพาน	๖๑
พระพุทธจริยาบรรยายมาถึง ๑๘ ประการ ล้วนเข้าใจยากและลึก	๖๒

พระพุทธรูปที่ ๓. พระพุทธรูปเจ้าเป็นอะไรกับตัวท่านเอง

การบรรยายครั้งที่ ๓ ว่า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง บางคนอาจไม่ทราบ	๖๓
ทบทวนว่า ครั้งที่ ๑ ทรงเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร	๖๔
ครั้งที่ ๒ พระตถาคตเป็นแต่ผู้บอกทาง การเดินทางต้องทำเอง	๖๕
ทรงบอกทาง โดยวิธีข่มขี้ ฉะบะชาด วิงวอน ปลอบโยน	๖๖
บางครั้งทรงชี้ชวน สาธุการ ให้กำลังใจ ด้วยอุบายต่าง ๆ	๖๗
ถ้าไม่มีความเกิด-แก่-เจ็บ-ตาย พระตถาคตไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในโลก	๖๘
ถ้าพระองค์ไม่ทรงถึงที่สุดแห่งโลก ก็จะไม่ทรงสอนเรื่องนี้	๖๙
ที่สุดแห่งโลก คือที่สุดแห่งทุกข์ ทรงถึงได้ด้วยใจ จึงเหมาะที่จะสอน	๗๐
ทรงมีทศพล และมีความกล้าหาญ จึงทรงบันลือสีหนาท ยังพรหมจักรให้เป็นไป	๗๑
อิติ อิมสมฺม สติ อิทํ โหติ - เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็ต้องมี, นี้มิใช่ไร้สาระ	๗๒
พระองค์ทรงทราบเรื่องการดับแห่งกองทุกข์ทั้งปวง จึงทรงเป็นบุคคลสุดยอด	๗๓
ทรงรู้แจ้งเรื่องเบญจขันธ์ว่า เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา	๗๔
บาลีมีอยู่ชุดว่า ผู้ใดเห็นธรรม คือเห็นตถาคต แล้วผู้นั้นก็เห็นปฏิจสุมุปปาท	๗๕
เห็นปฏิจสุมุปปาทก็คือ เห็นความเกิดขึ้น - ดับลง แห่งเบญจขันธ์	๗๖
การเห็นความเกิด-ดับ ในรูปปฏิจสุมุปปาท คือเห็นผลเป็นการเกิดทุกข์ ฯลฯ	๗๗
เห็นปฏิจสุมุปปาท ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะเป็นองค์พระพุทธรูป จึงจะเห็นพระองค์	๗๘
ทรงกระทำให้คนเห็นพระองค์ได้ จากภายในตัวเราเอง	๗๙
เมื่ออยู่ในที่สงัด พระองค์ทรงทบทวน หลักปฏิจสุมุปปาทอยู่เสมอ	๘๐
พระองค์ทรงพอพระทัยตรัสทวนปฏิจสุมุปปาท ทั้ง ๆ ที่ตรัสรู้แล้ว	๘๑
อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจสุมุปปาท มีเต็มอยู่ในพระทัย จนล้นออกได้ทุกเมื่อ	๘๒
ถ้าหมั่นร้องเพลงปฏิจสุมุปปาท ตามรอยพระองค์บ้าง พุทธบริษัทจะดีขึ้น	๘๓
พระพุทธรูปเจ้าทรงมีพระทัย “ปราศจากหวัคั่นนา” คือไม่มีอะไรเป็นสันขึ้นมา	๘๔
หวัคั่นนามี ๑๐ ได้แก่ ขันธ์ ๕ ชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ กิเลส	๘๕

เพราะว่าความทุกข์มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าจึงต้องอุบัติขึ้น เพื่อกำจัดความทุกข์	๘๖
ขอให้รู้จักพระองค์ให้ถูก และเพียงพอยิ่งขึ้นเพื่อน้อมนำให้มีพระองค์ในตน	๘๗
ให้ดูที่ปัจจุสมุปบาท อันมีอยู่ในตัวเรา จะเป็นการทำตามพุทธจริยา	๘๘

พุทธจริยาตอนที่ ๔. พระพุทธเจ้าเป็นอะไรกับตัวท่านเอง (ต่อ)

ขอให้ดูพุทธจริยาในส่วนที่ ท่านเป็นอะไรของท่านเอง	๘๙
เมื่อมีผู้เห็นพระอากัปกิริยา ถามอยากรู้ว่าเป็นใคร? ตรัสตอบว่า “ไม่ได้เป็นอะไร”	๙๐
“ไม่เป็นอะไร” คือ โลกฉาบทาไม่ติด, ให้ถือว่าเป็นพุทธะ	๙๑
เปรียบพระองค์ ดุจบัวทุกชนิด เกิด-เติบโต เจริญ อยู่ในน้ำ แต่ไม่ติดน้ำ	๙๒
เทโว คือเทวดา, คันธัพพะ เป็นพวกเทวดานักดนตรี, ยักขะ เป็นอมมนุษย์	๙๓
คนธรรมดาไม่มีกิเลส ให้เกิดความพอใจ พระพุทธเจ้าไม่มีเช่นนั้น	๙๔
แม้ว่า “เป็นพุทธ” ก็ได้ยึดถือ ตรัสเพียงเป็นสื่อพุดกันเท่านั้น	๙๕
ทรงเป็น “คนปากอย่างใจอย่าง คือพูดไปตามธรรมดา แต่จิตใจไม่ยึดถือ	๙๖
คุณบทว่า “อรห” หมายถึง ๑. ไม่มีกิเลสกามอยู่ในใจ	๙๗
๒. ลอยบาปแล้ว ๓. มีความรำคาญอันตัดได้ขาดแล้ว	๙๘
๔. ปราศจากตัณหาในทุก ๆ ภาพ, มองเห็นภาพทั้งปวงเป็นภัย	๙๙
๕. เป็นผู้ไม่ถามผู้ใดว่าอะไร หรืออย่างไร	๑๐๐
เพราะการพูดว่า อะไร อย่างไร ก็ล้วนแต่เป็นกิเลส ตัณหา ทั้งนั้น	๑๐๑
ที่สอนกันมานาน พระอรหันต์แปลว่า ผู้ควร ผู้หักล้างสารจักร ผู้ไกลกิเลส	๑๐๒
ผู้ควร คือ ควรแก่การเป็นมนุษย์ ควรแก่การกราบไหว้ ควรแก่ของทักษิณา	๑๐๓
ผู้หักล้างสารจักร=หยุดกระแสปัจจุสมุปบาทเสีย วงกลมก็หมุนไม่ได้	๑๐๔
ปัจจุสมุปบาททั้งสายเป็นวัฏฏะ ถ้าสะกัดไว้ได้แค่เวทนา วงกลมก็ขาด	๑๐๕
ความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวตน นี่เป็นสังสารจักรเหนียวแน่น	๑๐๖
สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่นตรัสไว้ ๒๔ ประการ	๑๐๗

เริ่มแต่ดิน น้ำ ไฟ ลม ถึงนิพพาน ล้วนมีความหมายด้วยทฤษฎีมานะ ก็ได้	๑๐๘
ความมั่นหมายในสิ่งใด อาจจะชอบ เกลียด หรือสงสัยอยู่ก็ได้	๑๐๙
พระอรหันต์ ท่านหมดความมั่นหมายอย่างถาวร เพราะหมดกิเลส	๑๑๐
ที่ว่า “ไกลจากกิเลส” หมายความว่า ไกลจากภาวะที่กิเลสจะเกิดได้	๑๑๑
คุณบทว่า “สัมมาสัมพุทธโธ” หมายถึงรู้ครบถ้วน ด้วยตนเองโดยชอบ	๑๑๒
“เอง” หมายถึงทรงค้นคว้าเอง รู้จากความชัดเจนของตนเอง	๑๑๓
คำว่า “สัพพัญญู” รู้พร้อมคือรู้ทุกอย่างที่จำต้องรู้ นอกนั้นไม่รู้ก็ได้	๑๑๔
นึกถึงผู้อื่นก่อน จะปลอดภัย, เห็นแก่ตนและเห็นแก่ผู้อื่น นี่ก็เป็นพุทธจริยา	๑๑๕
ความถูกต้องของพระพุทธเจ้า หมายถึงผู้อื่นรู้ และปฏิบัติตามได้ด้วย	๑๑๖
คนอื่นช่วยทำความบริสุทธิ์ หรือไม่บริสุทธิ์ ให้กันไม่ได้ นี่คือ ต้องคลำเอง	๑๑๗
“วิชาจรณสัมปันโน” : วิชา-ความรู้, หมายถึงมีปัญญาครอบรอบ ดุจแสงสว่าง	๑๑๘
มีวิชา หมายถึง มีสัมมาทฤษฎี อย่าง ยถาภูตสัมมปัญญาด้วย	๑๑๙
จรณะ แปลว่า การเดิน คือเดินตามมรรค เพื่อถึงที่สุดแห่งทุกข์	๑๒๐
สัมปันโน คือ สมบูรณ์ หรือถึงพร้อมโดยถูกต้องครบถ้วน	๑๒๑

พุทธจริยาตอนที่ ๕. พระพุทธเจ้าท่านทรงเป็นอะไรกับเดียรธีย์อื่น

พระพุทธจริยาที่ทรงกระทำต่อเดียรธีย์อื่น คือพวกลัทธิอื่น	๑๒๒
เดียรธีย์ แปลว่า ทำน้ำสำหรับจืดเรือ ทางศาสนาหมายถึงลัทธิ	๑๒๓
ท่าเรือของพระพุทธเจ้าจะมีเรือจอดเฉพาะ พวกที่พอพึงเข้าใจเท่านั้น	๑๒๔
แต่ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเป็นปรปักษ์แก่ใคร มีแต่ปรับความเข้าใจกัน	๑๒๕
พระองค์เสด็จไปมหาสู่เจ้าลัทธิอื่นเสมอ เพื่อช่วยให้เขาเข้าใจถูกต้อง	๑๒๖
การไปบิณฑบาตถือว่าไปโปรดสัตว์ ตอนเช้าด้วย เพื่อช่วยเขามิใช่ไปปราบ	๑๒๗
เคยมีปริพพาชกมาขอให้ทรงอธิบาย เรื่องอันทคาหิกทฤษฎี ๑๐ อย่าง	๑๒๘
ปัญหาเรื่องโลกเที่ยงบ้าง ไม่เที่ยงบ้างนี่ผิด เพราะหมายเอาตัวตนเป็นโลก	๑๒๙

ทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามกฎแห่ง อิทัปปัจจยตา พุตตายตัวไม่ได้	๑๓๐
มีมิชฌาภิภูสิ ยังทำบุญทำทาน ไปสวรรค์ได้ แต่ไม่มีทางไปนิพพาน	๑๓๑
พระพุทธเจ้าไม่ยอมตรัสเรื่องความคิดเห็น ๑๐ ประการ เพราะไม่มีประโยชน์อันใด	๑๓๒
พระองค์จะตรัสเฉพาะเรื่องที่เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์หมดจด	๑๓๓
และจะตรัสแต่ธรรมที่ควรรู้ เพื่อสิ้นทุกข์ และทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน	๑๓๔
เมื่อเขาทูลถามว่า ทรงนำสัตว์พ้นทุกข์ได้จำนวนเท่าไร? ท่านทรงนิ่งเสีย	๑๓๕
พระอานนทตอบเสียเองว่าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะทราบจำนวน	๑๓๖
พระองค์ทรงมุ่งหมายเพียงแสดงหนทาง ที่จะออกไปได้ เท่านั้น	๑๓๗
ไม่ทรงสนใจว่า ใครจะออกไปได้กี่คน เพราะไม่ต้องการเก็บค่าผ่านประตู	๑๓๘
พระองค์ตรัสอย่าง มัชฌิมาปฏิปทา ไม่ตรัสอย่าง อาคาพพะ หรือนิชฌามะ	๑๓๙
นิชฌามะ คือทำอย่างทรมาณตน พระองค์เคยทรงทดลองมาแล้วก่อนตรัสรู้	๑๔๐
ทรงระบุมัชฌิมาปฏิปทา แต่ละอย่าง เช่น สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔	๑๔๑
ทรงมีวิธีอธิบาย ให้คำของเดียรฉัตรลึ้มละลาย แต่คำของพระองค์ทนอยู่ได้	๑๔๒
ทรงสอนไม่ให้ฝากตัวไว้กับกรรมก่อน ต้องทำกรรมใหม่เอาชนะกรรมเก่า	๑๔๓
ทรงค้านความคิดที่ว่า “ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย” เพราะถ้าไม่มีก็ยอมทำอะไรไม่ได้	๑๔๔
เมื่อมีผัสสะ ก็ยอมมีเวทนาและอื่น ๆ กระทั่งชาติ, ถ้าไม่มีเวทณาก็จบเรื่อง	๑๔๖
ทรงอธิบายอริยสัจ ๔ ประการว่า ความจริงเช่นนั้นน้อยหรือมาก เกินไปหรือไม่	๑๔๗
ไม่ทรงประสงค์ให้พูดถึงเรื่อง “อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้” แต่พูดเรื่องมีอยู่ที่นี่	๑๔๘
ตรัสทำลายอกิริยาภิภูสิ แล้วทรงแสดงกิริยาภิภูสิ เป็ดหู ตา ให้	๑๔๙
คนอินเดียสมัยนั้น มีความคิดเห็น ๔ เป็นพวก	๑๕๐
เมื่อใครถามข้อใดข้อหนึ่ง ก็ตรัสล่อว่า นั่นเป็นโลกายะแต่ละชั้น เพื่อให้หนีได้	๑๕๑
บางครั้งพระองค์ทรงแสดงธรรมโดยใช้วิธีล้อเลียน หรือยกย่อง	๑๕๒
พระพุทธคุณอันเป็นพุทธจริยามีมากเหลือพรรณนา	๑๕๓

พุทธจริยาตอนที่ ๖. พระพุทธเจ้าทรงเป็นอะไรกับเดียวยกอื่น (ต่อ)

การบรรยายพุทธจริยา มิใช่กล่าวอย่างพระพุทธรูป แต่มุ่งศึกษา เพื่อเอาอย่าง	๑๕๔
การดูหมิ่นลัทธิ หรือศาสนาอื่น ๆ อย่างนี้มิใช่พุทธจริยา	๑๕๕
มีเรื่องการโต้ตอบกับ จุฬาสัจจกนิครนถ์ ผู้เป็นนักโต้วาทะ	๑๕๖
นิครนถ์กล่าวว่า จะเปลื้องพระสมณโคดมออกจากทิวลิปอันลามก	๑๕๗
เขาไปชวนพวกกษัตริย์ลิจฉวี ๕๐๐ ไปดูการโต้วาทะครั้งนี้ด้วย	๑๕๘
เมื่อขอโอกาสแล้ว เขาเริ่มถามปัญหาว่า ทรงสอนสาวกอย่างไร	๑๕๙
และถามว่า ถ้าไม่มีอะไรเป็นที่ตั้ง คนจะทำอะไรที่เป็นบุญ เป็นบาป อย่างไร	๑๖๐
พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า รูป เวทนา เป็นตัวตนหรือ? เขาก็ตอบยืนยันว่าเป็น	๑๖๑
ครั้นตรัสถามว่า จงสั่งให้รูปเป็น หรืออย่าเป็น อย่างนั้น ได้หรือไม่? เขาก็ตอบ	๑๖๒
ตรัสถามทำนองเดียวกับข้างต้นว่า เทียงหรือไม่เทียง? ก็ยอมรับว่า ไม่เทียง	๑๖๓
ถามว่า คนใจเอาตัวทุกข์เป็นตัวเรา - ของเรา จะสิ้นทุกข์ได้หรือไม่? เขาก็ตอบรับ	๑๖๔
นิครนถ์ได้ไม่ขึ้น นั่งก้มหน้า คอดก, กษัตริย์ลิจฉวี ๕๐๐ พลอยยินดี	๑๖๕
นิครนถ์ถามอีกทำนองว่า ทำอย่างไร ลักษณะไหน จึงจะเรียกว่า พระอรหันต์	๑๖๖
คำถามสุดท้ายว่า ด้วยเหตุเพียงไร ภิกษุจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์	๑๖๗
นิครนถ์ฟังตรัสตอบแล้ว สารภาพ ขอโทษว่า เขาเป็นคนเลว คะนองวาจา ฯลฯ	๑๖๘
ขอให้มองพุทธจริยาที่ทรงประพฤติต่อศัตรูด้วย สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ	๑๖๙
การโต้วาทะกับบุคคล เรื่องทางเข้าสู่ความเป็นสหายกับพรหม	๑๗๐
พราหมณ์หนุ่ม ๒ คนเถียงกันไม่ตกลงกันว่า ทางไปสู่พรหมต้องเป็นทางตรงอย่างไร	๑๗๑
พระองค์ตรัสถามไล่ไป ตั้งแต่ว่า พราหมณ์สักคนหนึ่ง เคยเห็นพรหมบ้างไหม?	๑๗๒
ตรัสว่า คนที่ไม่เคยเห็นพรหม มาแสดงทางแห่งพรหม ย่อมเป็นไปไม่ได้	๑๗๓
ตรัสเปรียบเทียบเรื่องไม่รู้ว่า สิ่งนั้น ๆ อยู่ที่ไหน แล้วจะแสดงหนทางไปได้อย่างไร	๑๗๔
เปรียบเทียบว่า นั่งกัวกม้อให้ฝนน้ำมาหาตน เหมือนร้องหาพระเจ้า จะพบหรือ	๑๗๕

เปรียบอีกว่า เหมือนนอนคลุมโปงอยู่ฝั่งนี้ ร้องว่าจะไปฝั่งโน้น จะไปได้อย่างไร	๑๗๖
ตรัสถามลักษณะจิตบางประการของพรหม เขาก็ตอบตามที่มิในคัมภีร์	๑๗๗
แล้วถามว่า พราหมณ์ทั้งหลายมีจิตเหมือนพรหมหรือไม่? ก็ตอบว่าไม่	๑๗๘
พระองค์ตรัสเปรยว่า ทรงรู้จักทางไปสู่พรหม เขาก็เลยทูลขอให้อธิบาย	๑๗๙
ตรัสเรื่อง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา คือหนทางเพื่อเป็นสหายแห่งพรหม	๑๘๐
การตรัสโดยลักษณะที่ไม่ให้เกิดเป็นเวรภัยแก่กัน นี่เป็นพุทธจริยา	๑๘๑
พระพุทธรเจ้าไม่เคยทรงใช้อุบายชนิดกระทบกระทั่ง หรือลู่อำนาจแก่โทษะ	๑๘๒
ตรัสแก้ปัญหของพราหมณ์ผู้เสนอว่า ใครบรรลุนิพพาน ไม่ควรบอกคนอื่น	๑๘๓
ทรงชี้ว่า ความคิดที่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น เป็นมิจฉาทิฏฐิ	๑๘๔
ความคิดอย่างสัมมาทิฏฐิที่นำไปทางขาดเมตตา กรุณา ก็กลายเป็นมิจฉาทิฏฐิได้	๑๘๕
การบรรลุนิพพานส่วนตน แล้วช่วยผู้อื่น ไม่ถือว่าโลก หรือเอาดี เอาเด่น	๑๘๖
สรุปการบรรยายครั้งที่ ๖ นี้ โดยยกข้อความจากพระสูตร ๓ เรื่อง	๑๘๗

พุทธจริยาตอนที่ ๗. พระพุทธรเจ้าทรงเป็นอะไรกับสาวกของเดียรถียอื่น

การบรรยายครั้งนี้จะเลือกเอา เรื่องที่เกี่ยวกับสาวกของเดียรถีย	๑๘๘
ทรงพบสาวกของนิกัณณนาฏบุตร บำเพ็ญตะบะ ด้วยการย่นเป็นวัตร	๑๘๙
ตรัสถามถึงเหตุผล เขาตอบว่า บำเพ็ญตะบะเพื่อสิ้นกรรมเก่าไม่เพิ่มกรรมใหม่	๑๙๐
ตรัสถามว่า ท่านรู้หรือว่า เคยเกิด เคยทำกรรมก็อย่าง ในภพก่อน?	๑๙๑
ถามอะไรก็ว่าไม่ทราบ จึงตรัสว่า ถ้าไม่รู้อะไรเสียเลย ก็จะทำผิดหมด	๑๙๒
เขาเสนอว่า คนจะดับทุกข์ ถึงสุข ด้วยสุขไม่ได้ ต้องทำด้วยความทุกข์	๑๙๓
เขายืนยันว่า พระราชาพิมพิสาร กับพระสมณะโคดมใครสุขกว่ากัน?	๑๙๔
พระพุทธรเจ้าโปรดนิครนถ์ ให้ได้คิด ได้สติ นี่เป็นพุทธจริยา	๑๙๕
การได้วาทะกับอุบาลีคหบดี จนทำให้เขาสรรเสริญพระคุณถึง ๑๐๐ บท	๑๙๖
เดิมพระองค์ถาม-ตอบกันกับ ทีฆตปัสสี เรื่องกายทัณฑ์ที่มีโทษกว่าทัณฑ์อื่น	๑๙๗

พระพุทธเจ้าตรัสทักท้วงว่า กรรม และวามโนกรรมมีโทษกว่าอื่น	๑๙๘
เขานำความที่ได้ตอบไปแล้ว อุบาสีจึงอาสาจะไปได้ลากำของพระพุทธเจ้าให้ได้	๑๙๙
ที่มตปัสสี ห้ามว่า อย่าไปเลย พระสมณะโคดมมีมนต์มายาสำหรับกลับใจคน	๒๐๐
อุบาสีไปทูลถามตามความที่ตรัสกับที่มตปัสสี	๒๐๑
พระองค์ตรัสเชิงเอาสัญญาว่า ต้องตั้งอยู่ในสัจจะ แล้วจึงจะพูดกัน	๒๐๒
ตรัสวาทะที่ ๑. เหตุใดจึงไปเกิดในภพชื่อนั้น? ตอบว่าเพราะจิตชั่งของอยู่	๒๐๓
วาทะที่ ๒. ถามถึงข้อห้ามของนิครนถ์ เมื่อการกระทำไม่มีเจตนาจะมีโทษมากหรือ	๒๐๔
วาทะที่ ๓. การทำลายคนทั้งเมืองด้วยอาวุธ ในครู่เดียวได้ไหม? ตอบว่าไม่ได้	๒๐๕
ตรัสว่าผู้มีฤทธิ์ทางเจตเวทสี จะทำลายคนทั้งเมืองในครู่เดียวได้ไหม? ตอบว่าได้	๒๐๖
วาทะที่ ๔. เขาทูลว่า ป่าแถบภูเขานิมาลย์กลายเป็นป่าใหญ่เพราะฤทธิ์ของฤาษี	๒๐๗
พระองค์ไม่รู้จักอีก เขาสารภาพว่า แกล้งค้านเพื่อจะฟังพระปฏิภาณ	๒๐๘
เขาขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์, พระองค์บอกให้รอก่อน	๒๐๙
พระองค์ทรงห้าม เขายังแสดงความเคารพยิ่งขึ้นไปอีก	๒๑๐
เมื่อเห็นว่า อุบาสีมีจิตตั้งมั่น จึงทรงแสดงอนุปพิภพิกถา	๒๑๑
ครั้นจิตเขาอ่อนโยนแล้ว ทรงแสดงธรรม ที่ทรงค้นพบเอง คืออริยสัจจ์	๒๑๒
อุบาสีฟังแล้วมีจิตเข้าถึงคุณสมบัติของพระโสดาบัน ๘ ประการ	๒๑๓
เขาทูลลากลับโดยใช้สำนวนว่า จักลา เพราะสมรวาสมีกิจมาก	๒๑๔
อุบาสี สั่งปิดประตูไม่ต้อนรับนิครนถ์ แต่ต้อนรับพระพุทธเจ้ากับสาวก	๒๑๕
เมื่อรู้ถึงนิคันถะ เขาไม่เชื่อ พาคณะไปต่อว่าอุบาสีด้วยตนเอง	๒๑๖
อุบาสีกล่าวว่า อาวุธนี้มีมายา ของพระสมณโคดมมดงามนัก ทุกคนควรได้ถูกรอบ	๒๑๗
เขากล่าวข้อความอุปมา ให้รู้ว่า จะไม่เชื่อคำของนิครนถ์อีกต่อไป	๒๑๘
นอกจากกล่าวเยาะเย้ยนิคันถะแล้ว ยังกล่าวคำสรรเสริญพระพุทธคุณถึง ๑๐๐ บท	๒๑๙
พระพุทธจริยามิได้มุ่งเปียดเบียนใคร มุ่งแต่แสดงประโยชน์	๒๒๐

พระพุทธจริยาตอนที่ ๘. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไร กับสัตว์โลกทั้งปวง

ขอให้รำลึกว่า ต้องการบรรยายในลักษณะ ที่เป็นพระพุทธจริยา	๒๒๑
บทพจน์ที่บรรยายมาแล้วว่า ทรงเป็นทั้งเพื่อน และผู้สั่งสอน	๒๒๒
ทรงปลดปล่อย ช่วยเหลือ ให้พ้นจากที่คุมขัง	๒๒๓
ที่พูดว่า “สัตว์โลกทั้งปวง” หมายถึงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดตั้งแต่พืชขึ้นไป	๒๒๔
พืชพันธุ์ทุกชนิด เป็นสิ่งมีชีวิต มีการต่อสู้เพื่อชีวิตรอด	๒๒๕
ทรงรับรองพืช ต้นไม้ว่า เป็นสิ่งมีชีวิต ดังปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฆ่าต้นไม้	๒๒๖
สูงขึ้นโดยลำดับถึง สัตว์ มนุษย์ เทวดา มาร พรหม ก็เรียกว่า สัตว์โลก	๒๒๗
ป่า หรือต้นไม้ มีความเกี่ยวข้องกับองค์พระพุทธเจ้ามาก	๒๒๘
ทรงเกี่ยวข้องกับต้นไม้ทั้ง ใช้ และให้ประโยชน์แก่มัน	๒๒๙
ทรงวางหลักว่า “ผู้มุ่งทำลายชีวิต ไม่ควรเป็นเจ้าของชีวิต ผู้ช่วยชีวิตเท่านั้นจึงควร”	๒๓๐
สัตว์ประเภทมนุษย์ แม้ไม่ใช่เดรัจฉาน ก็มีบพินัยมิให้ฆ่า	๒๓๑
ทรงรับรองความเป็นมนุษย์ทุกวรรณะ	๒๓๒
พวกเทวดาทุกชั้น ล้วนไม่รู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	๒๓๓
สัตว์โลกทั้งปวงถูกแวดล้อมด้วยความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กิเลส ตัณหา	๒๓๔
พูดทางนามธรรม สัตว์โลกทุกชนิด ก็มีอยู่ในคน	๒๓๕
ทรงรอบรู้โลก คือ โลก เหตุให้เกิดโลก ความดับ และทางถึงความดับแห่งโลก	๒๓๖
ทรงเป็นดวงประทีปของโลก ถ้าพระองค์ไม่ปรากฏโลกจะมีดับอด	๒๓๗
ทรงพร่ำสอนอริยสัจแก่สัตว์โลก ด้วยนานาอุบายและอุปมา	๒๓๘
ทรงช่วยโลกตั้งแต่ใกล้รุ่ง รุ่งสว่าง ตลอดวัน ตอนเย็น ตอนค่ำ และดึก	๒๓๙
ทรงถือว่า ทั้งพระองค์และสัตว์โลก เวียนว่ายในวัฏฏสงสาร เพราะไม่รู้อริยสัจ	๒๔๐
ทรงสอนเรื่องที่จำเป็นคือ เรื่องทุกข์ ดับความดับทุกข์	๒๔๑
ทรงแสดงสุข ที่ควรกลัว คือกามสุข สุขที่ไม่ควรกลัว คือความสงบ	๒๔๒
ทรงแสดงบ้านเมืองที่น่าอยู่ และไม่น่าอยู่	๒๔๓

ทรงติเตียนสัตว์โลก ที่ชอบฟังกันแต่เรื่องเบญจกามคุณ ไม่ชอบฟังเรื่องสงบ	๒๔๔
ทรงเห็นว่า สัตว์โลกมีทฎฐิวิปริต เห็นไปว่าสุขมีแต่ในกาม	๒๔๕
ทรงช่วยสัตว์โลกให้พ้นจาก สิ่งล่อลวงคือ อวิชชา หรือกิเลส	๒๔๖
สัตว์โลกตาบอด แต่ไม่ยอมรับการรักษา มักถือที่พึ่งอย่างเขลา ๆ	๒๔๗
สัตว์โลกหลงสร้างเหวแห่งความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ความทุกข์ ให้ตัวเองรำไป	๒๔๘
เรื่องโลก ๆ ควรจะพอกันที มาคิดนึกตามพระพุทธร่องค์ทรงสอน โลกก็จะเย็นลง	๒๔๙
อย่ามัวเถียงกัน เรื่องลัทธินั้นนี้ พุดเรื่องพ้นทุกข์กันดีกว่า	๒๕๐
เรื่องที่จะดับทุกข์ เป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่เหลือวิสัย	๒๕๑
จงใช้ธรรมะอย่างแพข้ามฟาก ถ้ายังมีตัณหา อุปาทาน จะข้ามฟากไม่ได้	๒๕๒
ตรัสเปรียบว่า คน มัวแต่ยึดถือต่าง ๆ กัน จึงปฏิบัติได้มากบ้างน้อยบ้าง ไม่สนใจบ้าง	๒๕๓
ทรงชี้ให้เห็นโลก ว่ามีส่วนที่เป็นน้ำวน มีคลื่น มีรากษส	๒๕๔
พระองค์ทรงสอน มิให้ทำอันตรายกันคือ ให้เมตตา กรุณา ช่วยกันทุกอย่าง	๒๕๕
ถ้าพากันตั้งอยู่ในธรรมของพระพุทธเจ้า แม้ก่อนหินสั๊กก้อน ก็ไม่ถูกทำลาย	๒๕๖

ตอนที่ ๙. พระพุทธเจ้าเป็นอะไร ในทุกแห่งทุกมุม ในพระพุทธรูปของท่าน

พระพุทธรูปตอนนี้บรรยายเรื่องที่ตรงกับวันวิสาขบูชา	๒๕๗
จะพุดเรื่องเกี่ยวกับ ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน ให้ละเอียดออกไป	๒๕๘
ผู้ใดเห็นธรรม พระพุทธเจ้าก็จะประสูติในหัวใจของบุคคลนั้น	๒๕๙
เมื่อมีการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้บังเกิดขึ้นในหัวใจของพระสิทธัตถะ	๒๖๐
พุดอย่างภาษาธรรม ประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน มีความหมายเดียวกัน	๒๖๑
การเกิดแห่งพระพุทธเจ้ามี เมื่อตรัสรู้ ขณะนั้นก็สิ้นกิเลส เป็นนิพพาน	๒๖๒
พุทธประวัติในทางฝ่ายร่างกาย ควรจะเรียกได้ว่า เป็นนิยาย	๒๖๓
ตदनินายออกก็เป็นประวัติศาสตร์ ส่วนพุทธประวัติทางวิญญาณเป็นอีกทางหนึ่ง	๒๖๔
พุทธประวัติที่แท้จริง จะประเสริฐเพียง ๑๒ ชั่วโมง ในวันตรัสรู้เท่านั้น	๒๖๕

เราแบ่งพระพุทธรูปเป็นส่วนพระองค์เอง กับส่วนที่มีต่อสัตว์อื่น	๒๖๖
ในส่วนพระองค์ควรมอดดูเหตุผลที่ว่า เพราะมีปัญญาทำลายกิเลส เป็นผู้บริสุทธิ์	
จึงรู้ว่า ควรกรุณาช่วยเหลือสัตว์	๒๖๗
ความเป็นพระพุทธรูปนั้นแหละบังคับให้ ทรงยอมเหน็ดเหนื่อยโปรดสัตว์	๒๖๘
พระองค์สิ้นกิจ จบกิจ หหมดกิจ แต่ยังช่วยผู้อื่นตลอดเวลา	๒๖๙
ทรงช่วยเหลือโปรดสัตว์ตั้งแต่หัวรุ่งจนเลยเที่ยงคืน	๒๗๐
การปฏิบัติที่ทรงกระทำเป็นปกติวิสัย ปรากฏอยู่ในคำบรรยาย ๘ ครั้งมาแล้ว	๒๗๑
ควรพิจารณามองดูพระพุทธรูปที่ทรงแสดงออกนั้น ๆ ไว้เป็นเยี่ยงอย่าง	๒๗๒
การดูพระพุทธรูปลักษณะ ควรดูทั้งทางกายทางจิต และทางสติปัญญา	๒๗๓
ลักษณะทางพระกาย จะเห็นได้ว่า มีความสำรวมอยู่ในคำว่าศีล	๒๗๔
ทางพระจิต ทรงมีสมาธิมั่นคง, ทางวิญญานทรงมีปัญญา และทิวรรุณต้อง	๒๗๕
ทรงสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต และวิญญาน ใครจะทำพระพุทธรูปให้เหมือนได้ยาก	๒๗๖
ถ้าใครอยากเห็นพุทธรูปลักษณะทางจิต ต้องเห็นธรรมคือปฏิจจสมุปบาท	๒๗๗
ถ้าตั้งใจจะบูชาพระพุทธรูป แต่ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน ก็เป็นเรื่องตลก	๒๗๘
พระพุทธรูปภาวะขั้นแรก ประกอบด้วย ความ สะอาด สว่าง สงบ	๒๗๙
ในภาษาธรรมที่ลึกซึ้ง พุทธภาวนานั้นเป็นความว่าง	๒๘๐
พุทธภาวนา คือความว่างนั้น ว่างทั้งฝ่ายผู้จะยึดถือ และฝ่ายถูกยึดถือ	๒๘๑
เมื่อใดจิตว่าง จะเห็นความว่าง ถ้าจิตวุ่นจะไม่เห็น พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์	๒๘๒
พุทธรูปเกษตร คือเขตที่พระพุทธรูปเจ้าอยู่ ก็มีอยู่ในจิตของเรา	๒๘๓
ขอให้ช่วยกันทำจิตดวงเดียวนี้ ให้เป็นที่อยู่ของพระพุทธรูปเจ้าแม่มา	๒๘๔
พุทธรูปคัพ คือที่เกิดของพระพุทธรูปเจ้าอยู่ที่ไหน? ถ้าไม่เห็นธรรม ก็ไม่เห็น	๒๘๕
พุทธรูปคัพ คือ สุญญตา ซึ่งตลอดพระพุทธรูปเจ้ามา ผู้ใดเห็นธรรมจึงจะเห็น	๒๘๖
เมื่อไรจิตเป็นที่ตั้งแห่งธรรม คือการตรัสรู้ เมื่อนั้นจะตลอดพระพุทธรูปเจ้าออกมา	๒๘๗
พุทธรูปคฤ คือครูของพระพุทธรูปเจ้า ได้แก่ ธรรมชาติที่แวดล้อม	๒๘๘

ทรงค้นคว้าคัลลัจจนพบ อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปปาต	๒๘๙
พุทธคุณฐานียะ คือสิ่งซึ่งเป็นทีเคารพนั้น พระพุทธเจ้าทรงเคารพธรรม	๒๙๐
พระองค์ตรัสไว้เอง ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคารพพระธรรม	๒๙๑
พุทธจิต ภาษาคน หมายถึงมีเมตตา ฯลฯ ภาษารธรรม คืออยู่ด้วยสุญญตาวิหาร	๒๙๒
พุทธญาณ คือความรู้เฉพาะพระพุทธเจ้า ที่นอกเหนือผู้อื่น มีอยู่ ๖ ญาณ	๒๙๓
พุทธบัญญัติ มีแต่เรื่องทุกข์ กับ ความดับทุกข์ วินัย มีเป็นส่วนน้อย	๒๙๔
วินัยนั้น ก็แปลว่า เครื่องนำสัตว์ออกไปอย่างวิเศษจากวัฏฏสงสาร	๒๙๕
พุทธอนุสาสนี คือ คำสอนมากที่สุด ได้แก่เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	๒๙๖
“ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” เป็นพุทธธรรมหฤทัย	๒๙๗
ในวันวิสาขบูชา ขอให้พยายามทำความรู้จักพระพุทธเจ้า ให้มากที่สุด	๒๙๘

พุทธจริยาตอนที่ ๑๐. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไร ต่อสัตว์ธรรมดาสามัญ
ที่ยังเป็นเหมือนเด็กอ่อน นอนเบาะ

สัตว์ธรรมดาสามัญ หมายถึงปุถุชน ที่ยังไม่ประสีประสาต่อธรรมะ	๒๙๙
ให้สังเกตตรงที่เกิดมาเป็นเด็กอ่อน บิดามารดาจะพูดอะไรเป็นคำแรก	๓๐๐
สัญญาตญาณอันแรก จะรู้สึกว่ามีตัวฉัน-ของฉัน เป็นไปทางผัสสสติปฏิสนธิ	๓๐๑
สิ่งที่เป็นสัญญาตญาณแรก จะเรียกว่ามิจฉาทิปฏิสนธิยังไม่ถูก	๓๐๒
เป็นปุถุชนก็มีความรู้สึกเป็นผัสสสติปฏิสนธิ เข้มข้น หรือเจือจาง	๓๐๓
คำสอนดูจุลสืบสน อะไร ๆ เป็นอนัตตา, แต่อีกทางหนึ่ง ตายแล้วเกิด ฯลฯ	๓๐๔
จะต้องเข้าใจพุทธจริยา ในแง่เกี่ยวกับปุถุชน แล้วจะเข้าใจอื่น ๆ ตามลำดับ	๓๐๕
ปุถุชนยังไม่มีสัมมาทิฏฐิ เพราะยังไม่รู้ริจสัจจ กรรม หรือ ศรัทธา เป็นต้น	๓๐๖
ความคิดเห็นที่เป็นไปตามสัญญาตญาณนั้น ยังไม่เป็นมิจฉาทิปฏิสนธิ	๓๐๗
ผัสสสติปฏิสนธิที่เข้มข้น ปักหลักลงในวัฏฏะ เรียกว่า <u>อันทคาหิกทิฏฐิ</u>	๓๐๘

ผู้ที่มีความคิดเห็นเพียงตามสัญญาตญาณ พระพุทธเจ้ายังโปรดได้	๓๐๙
แม้สอนแก่ปัญชน พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สอนว่า ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด	๓๑๐
แต่จะสอนให้ปัจจุยตา เขาก็ฟังไม่ถูก จึงต้องสอนไปตามรอยเดิมของเขาก่อน	๓๑๑
ทรงมีวิธีสอนตามความเหมาะสมแก่สภาพจิต ของแต่ละบุคคล	๓๑๒
คนอยากจะรู้แต่ว่า ตายแล้วเกิดหรือไม่? พระองค์จะไม่ตอบปัญหานี้	๓๑๓
ในคราวสอนบุคคลระดับมีปัญญา ก็ไม่ตรัสเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด	๓๑๔
การสอนก็ตรัสเฉพาะเรื่องที่สืบเนื่องมาแต่พื้นความรู้เดิมของเขา	๓๑๕
เมื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ก็ตรัสเรื่อง ทาน ศีล สวรรค์ เนกขัมมะ	๓๑๖
สอนพวกกาลามชน เรื่องหลักความเชื่อ ๑๐ ประการ คือกาลามสูตร	๓๑๗
เช่นอย่าเชื่อตาม ๆ เขา, อย่าเชื่อตามตำรา หรือคำนวณเอาเอง ฯลฯ	๓๑๘
กระทั่งอย่าเชื่อแม้ว่า เป็นสมณะ ครู หรือผู้รู้ ฯลฯ	๓๑๙
ไม่ให้เชื่อมงาย แต่ทรงเน้นเรื่อง โลกะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน	๓๒๐
พูดเรื่องตาย-เกิด ไม่มีประโยชน์ พูดเรื่องละ โลกะ โทสะ โมหะ ดีกว่า	๓๒๑
ใครทำอะไรไม่ถูก จะตรัสบอกที่ถูกให้ ดังสอนเรื่องไหว้ทิศแก่สังคาลมานพ	๓๒๒
คนที่รู้มาก มีทิวฐิจัด ก็ตรัสเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา	๓๒๓
ไปค้นในประวัติพุทธสาวก จะไม่พบการสอนเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด	๓๒๔
ใครเชื่อว่าเกิดอีก หรือไม่เกิดอีกก็ตามใจ คงสอนให้ทำกรรมดีไว้ก่อน	๓๒๕
วิธีสอนแก่ปัญชน จะทรงทำอย่างทะนุถนอมประคองใจ	๓๒๖
ไม่ทรงสอนกระทบความคิดเห็นของผู้ใด และไม่พูดเรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด	๓๒๗
จะทรงหลีกเลี่ยงปัญหาตายแล้วเกิดหรือไม่ ทรงเน้นแต่ให้ทำที่นี้เดี๋ยวนี้	๓๒๘

พุทธจริยาตอนที่ ๑๑. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไร กับพระประยูรญาติ

ขอให้ทบทวนความรู้สึก เกี่ยวกับพุทธจริยา ที่บรรยายมาแล้ว	๓๒๙
เพื่อให้คิดสนองพระคุณโดยริบปฏิบัติ ให้หลุดพ้นจากกิเลส	๓๓๐

การบรรยายครั้ง ๓-๗ จะเห็นว่า ไม่ทรงวางพระองค์เป็นศัตรูต่อผู้อื่น	๓๓๑
ครั้ง ๘-๙ ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ทุกชีวิต และทรงมีคุณธรรมมากในหน้าที่	๓๓๒
ครั้งที่ ๑๐ พึงเห็นความลำบากในการเผยแพร่ธรรมะ แก่คนแต่ละระดับ	๓๓๓
ครั้งที่ ๑๑ นี้จะดูพุทธจริยาที่ปฏิบัติต่อพระประยูรญาติ	๓๓๔
ญาติ แปลว่า “ผู้ที่เราจะต้องรับรู้” รวมทั้ง “วิสาสาปรมาญาติ”	๓๓๕
ญาติ มีทั้งสาโลหิต เพราะวิสาสะ เพราะร่วมธรรม ร่วมศาสนา	๓๓๖
ญาติทางสาโลหิต ก็มีใช้จะพูดกันรู้เรื่องได้เสมอไป	๓๓๗
ดังเช่น พระองค์ไม่ทรงกระทำตามความเห็นของพระพุทธรูปบิดา	๓๓๘
การออกบวชต้องตัดขาดจากญาติ ต่อบรรลุลัทธิ จึงได้โปรดพระพุทธรูปบิดา	๓๓๙
ญาติฝ่ายหญิง ก็ได้โปรดพระนางปชาบดีก่อนใคร	๓๔๐
เดิมไม่ทรงอนุญาตให้พระนางบวช ต่อพระอานนท์อ้างเหตุผลมากจึงยอม	๓๔๑
โปรดให้พระนางบวช โดยมีเงื่อนไขเรียกว่า คุรุธรรม ๘ ประการ	๓๔๒
ทรงระวังผลได้เสียในเรื่องสตรีขอบวช เพราะเห็นความเสื่อมในศาสนา	๓๔๓
ทรงปฏิบัติต่อพระชายา โอรส พระอนุชานันทะ อย่างเข้มแข็ง แต่หวังประโยชน์สูง	๓๔๔
ทรงรักษาน้ำใจพระญาติก็มี เช่นยอมไปประทับเป็นมวงคลขึ้นเรือนใหม่	๓๔๕
ตรัสให้พระอานนท์แสดงธรรมแก่พระญาติ	๓๔๖
พระญาติบางองค์ไม่สามารถรับธรรมะได้ เพราะทิวาจิตก็มี	๓๔๗
พระญาติชื่อ ทัดทปาณิ ชอบก่อวิวาท เมื่อฟังสอนธรรมะเรื่องนี้ก็ไม่ชอบ	๓๔๘
หลักไม่ก่อวิวาท คือ อย่าพอใจ อย่าโกรธ อย่ามีโมหะ	๓๔๙
ธรรมหมวดนี้ชื่อ มรุตติกสูตร ผู้มีสติปัญญาชอบฟัง	๓๕๐
เรื่องเกี่ยวกับพระเทวทัต นำรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป	๓๕๑
เทวทัตไปขอบวชพร้อมพระญาติอื่น และอุบาลี ช่างตัดผม	๓๕๒
คณะเจ้าให้อุบาลีบวชก่อน เพื่อทำลายทิวาจิตของตนเอง ทุกคนบรรลุผลต่าง	๓๕๓
เทวทัตทำฤทธิ์ได้ อยากรวาย จึงทำฤทธิ์ไปลวงเจ้าชาตีสัตตมาเป็นอุปฐาก	๓๕๔

พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวว่าเทวทัตจะทำลายสงฆ์ ก็ตรัสเพียงเรื่องศาสนาทุจริต ๕ พวก	๓๕๕
ภิกษุใจทักกันว่าเทวทัตมีลาภมาก ตรัสว่าลาภจะทำให้เทวทัตฉิบหาย	๓๕๖
เทวทัตไปทูลขอปกครองสงฆ์แทน พระองค์ไม่ทรงอนุญาต แล้วทำปกาสนียกรรม	๓๕๗
เทวทัตแนะนำให้เจ้าชายฆ่าพระบิดาพินพิสาร เพื่อครองราชย์	๓๕๘
อามตย์จับได้ พระราชาไม่เอาโทษ สละราชสมบัติให้เจ้าชายครอง	๓๕๙
เทวทัตวางแผน ส่งคนไปลอบฆ่าพระพุทธเจ้า คนเหล่านั้นไม่ฆ่า	๓๖๐
คนที่ไม่ฆ่าตั้งแต่พวกที่ ๑ กระทั่งพวกที่ตามไป เลื่อมใสธรรมะ เป็นพุทธสาวก	๓๖๑
เทวทัตทราบเรื่องคนไม่ฆ่า ก็จัดการด้วยตนเอง : ขึ้นไปบนเขาชิลมกุฏ	
กลิ้งก้อนหินให้กระเด็นไหลลงมาทับ	๓๖๒
ก้อนหินกระเด็นไปทางอื่น เปลี่ยนวิธีเป็นปล่อยช้างนาฬาคีรีออกทำร้าย	๓๖๓
ด้วยอำนาจพระเมตตาจิต ช้างไม่ทำร้าย ตรัสคาถาปลอบช้าง เพราะมาก	๓๖๔
ชาวเมืองเกลียดเทวทัต พระองค์ทรงสงสาร ตรัสเรียกมาสั่งสอน	๓๖๕
เทวทัตไม่เชื่อ ชวนภิกษุ โกกาลิกะ มาดำเนินอุบายจะทำสังฆเภท	๓๖๖
ทำอุบายไปขอบัญญัติวัตร ๕ ประการ ไม่ทรงอนุญาต ก็ถือโอกาสทำสังฆเภท	๓๖๗
พาภิกษุ ๕๐๐ แยกจากพระพุทธเจ้า, ตรัสให้อัครสาวกทั้งสองไปตามกลับ	๓๖๘
อัครสาวกทั้งสองแสดงธรรมทางเทศนา และอิทธิฤทธิ์พาภิกษุกลับได้	๓๖๙
การกระทำของญาติอย่างเทวทัต พระองค์ก็ยังทรงมีพระทัย รู้สึกเท่าพระราहुล	๓๗๐
ญาติที่ได้รับประโยชน์จากพระพุทธเจ้ามากที่สุด คือญาติในทางธรรม	๓๗๑
พุทธบุตรเป็นญาติในทางธรรม อย่ามัวทำลายล้างกัน ปฏิบัติให้เป็นญาติจริง ๆ	๓๗๒

พุทธจริยาตอนที่ ๑๒. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรต่อผู้ที่พบตามถนนหนทาง

สรุปบทวนความเบื้องต้น ที่บรรยายมาแล้ว	๓๗๓
อาชีวกชื่อ อุปกะ พบพระพุทธเจ้า เห็นอินทรียฝั่งใส แต่ไม่รู้จัก	๓๗๔
ควรสังเกตว่า การที่จะดูด้วยสายตา ว่าใครเป็นอะไร นั้นทำไม่ได้	๓๗๕

ทรงประกาศพระองค์เองหลายประการเช่น เป็น สพุพาภิภู ฯลฯ	๓๗๖
ทรงเป็นผู้รู้ยิ่ง ไม่มีอาจารย์ และเป็นอรหันต์	๓๗๗
“เป็นผู้เย็นสนิท” ซึ่งหมายถึงนิพพานธาตุตอนแรก ๆ ยังไม่เย็นสนิท	๓๗๘
เมื่อโลกนี้มีดบอด ได้ทรงตีกลองอมตะ ถ้าคนโง่ก็ไม่ได้ยิน	๓๗๙
ความสิ้นกิเลสตามแนวพุทธศาสนา ย่อมชนะ ไม่มีที่สิ้นสุด	๓๘๐
อุปกะพังแล้วยังไม่แน่ใจ บอกว่า “อาจจะเป็นไปได้”	๓๘๑
ครั้งที่เสด็จไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้พบสังคาลมานพ	๓๘๒
เขากำลังทำพิธีไหว้ทิศต่าง ๆ ตามคำสั่งของบิดา	๓๘๓
พระองค์ตรัสว่า ในอริยวินัยนี้ ไม่ไหว้ทิศเช่นนั้น แต่มีวิธีอีกอย่างหนึ่ง	๓๘๔
ทรงอธิบายหลักปฏิบัติ ๔ ประการ ข้อสุดท้ายเป็นวิธีปิดกั้นทิศ ๖	๓๘๕
เริ่มแต่ทิศ หน้า หลัง ขวา ซ้าย บน ล่าง	๓๘๖
อานิสงส์ของการไหว้ทิศก็เพื่อชนะโลกทั้งสองคือ โลกนี้ และโลกอื่น	๓๘๗
มานพพอใจมาก แสดงตนเป็นอุบาสก กล่าวว่ววิเศษเหลือเกิน ฯ ฯลฯ	๓๘๘
นี่เป็นตัวอย่างว่า แม้กำลังไปบิณฑบาตตามถนน ก็ตรัสสอน	๓๘๙
การไหว้ทิศอย่างถูกต้องสรุปได้ว่า ต้องปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้อง	๓๙๐
ในอริยวินัยนี้ มีข้อปฏิบัติแตกต่างกว่าชาวบ้าน	๓๙๑
ในอริยวินัยนี้ การหัวเราะเป็นอาการของเด็กนอนเบาะ	
การร้องเพลงเป็นการร้องไห้ การเดินรำคืออาการของคนบ้า	๓๙๒
ในอริยวินัยนี้ ธรรมเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และยาแก้โรค	๓๙๓
สวรรค์ หรือ นรก ก็อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	๓๙๔
เด็กเอาทรายใส่บาตร พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมรับ	๓๙๕
พระพุทธจริยานี้ทรงแสดงเพื่อให้เราทำอะไรได้ในเมื่อมีผลดีแก่ผู้อื่น	๓๙๖
พระไปบิณฑบาตไม่ใช่ไปขอข้าวกิน โบราณถือว่าไปโปรดสัตว์	๓๙๗
เมื่อพบเด็กเล็ก ๆ รุมกันตีขี้ ขณะเสด็จผ่าน ก็หยุด และทรงสั่งสอน	๓๙๘

ให้เด็กรู้สึกว่บรรดาสิ่งมีชีวิต ย่อมอยากได้ความสุขกันทั้งนั้น	๓๙๙
ถ้าอยู่กันตามธรรมชาติ ไม่มีใครเบียดเบียนใคร การเบียดเบียนตอบก็ไม่มี	๔๐๐
เหตุใดเด็ก ๆ รุมกันใส่บาตรแต่พระมหากัสสป ไม่ใส่ภิกษุอื่น	๔๐๑
พระมหากัสสปเป็นผู้เจียม เยือกเย็น แต่งกายปอน	๔๐๒
เมื่อเด็ก ๆ ไม่ใส่บาตรภิกษุอื่นซึ่งคงมีปมด้อย นี่เป็นตัวอย่างที่หัดยอมรับ	๔๐๓
เมื่อมีปมด้อย อย่าเหวี่ยงให้ผู้อื่น ต้องยอมรับตามที่เป็นจริง	๔๐๔
ตรัสว่า การเล่นนักกษัตริย์ของคนโง่นั้น ไร้ปัญญา และประกอบด้วยความประมาท	๔๐๕
คนมีปัญญา ก็อย่าประมาทด้วยความยินดีในกาม จะมีสุขไพบูลย์	๔๐๖
ควรเข้าใจพระราชาธิปไตย ว่าถ้าไม่ประกอบด้วยธรรม ก็เป็นโทษ	๔๐๗
สรุปการทรงสอนตามควรแก่อัธภาพแก่บุคคล ที่พบตามถนน	๔๐๘
ให้สังเกตพุทธจริยาที่ทรงประพฤติต่อผู้พบกันตามถนน	๔๐๙

พุทธจริยาตอนที่ ๑๓. ที่แท้ท่านไม่ได้เป็นอะไรกับเรา

ทบทวนการบรรยายครั้งต้น ๆ จะเห็นว่าทรงทำธุรกิจมาก	๔๑๐- ๔๑๑
โดยที่แท้พระองค์มิได้ทรงเป็นอะไรเลย	๔๑๒
ความรู้สึกลึกซึ้งว่าเป็นนั่น-นี่ เป็นความรู้สึกของผู้ที่ยึดมั่นถือมั่น	๔๑๓
ในความรู้สึกของพระพุทธเจ้า มิได้รู้สึกว่าเป็นเรา-หรือของเรา	๔๑๔
พระองค์ตรัสเองว่า มิได้ทรงยึดถือ แต่ทำไปตามที่ชาวโลกพุดกัน	๔๑๕
เมื่อตรัสกับชาวบ้าน จิตมิได้จับฉวยเอาความหมายอย่างชาวบ้าน	๔๑๖
บางที่ต้องใช้คำว่า “ฉัน” ว่า “ของฉัน” ก็ว่ไปตามสมมติ จิตมิได้เป็นด้วย	๔๑๗
ทั้งที่จิตไม่มีความสำคัญมั่นหมาย แต่กลับทำประโยชน์ได้มาก	๔๑๘
เพราะไม่ยึดมั่น จิตจึงบริสุทธิ์ด้วยเมตตา ไม่มีตัณหา อูปาทาน	๔๑๙
เป็นคน “ปากอย่างใจอย่าง” แบบพระพุทธเจ้า คือไม่มีเรา-ของเรายิ่งวิเศษ	๔๒๐
“ปากอย่าง ใจอย่าง” นี้จะต้องปราศจากตัณหา อูปาทาน ไม่มีตัวตน	๔๒๑

ถ้าปากกับใจว่า เป็นตัวกู-ของกู จะมีความทุกข์เป็นไฟเผา	๔๒๒
ตรัสยืนยันอยู่เสมอว่า พุทธอย่างโลกสมัญญา โลกนิรุตติ โลกโหวหาร โลกบัญญัติ	๔๒๓
เราไม่ยอมามีทุกข์ต้องทำลายตัวกู-ของกู ทำใด ๆ ด้วยเมตตา สติ ปัญญา	๔๒๔
ขอให้เปรียบเทียบการกระทำของผู้เห็นแก่ตัว กับหมดเห็นแก่ตัว	๔๒๕
ต้นเหตุให้คนทำอะไรมี ๒ ชนิด : กิเลสตัณหา กับ สติปัญญา และเมตตา	๔๒๖
คนเข้าใจผิดเองว่า ถ้าหมดกิเลสแล้วไม่ทำอะไร	๔๒๗
พระพุทธเจ้าไม่เป็นอะไรเลย ต้องเข้าใจได้ด้วยเรื่องปัจจุสมุปบาท	๔๒๘
เราเป็นนั่น-นี่ เพราะทำตามอำนาจกิเลส ส่วนพระพุทธเจ้าทำด้วยปัญญา	๔๒๙
คนธรรมดาพอเกิดผัสสะ เวทนา ก็ยึดถือสำหรับจะอยากต่อไป	๔๓๐
ส่วนพระอรหันต์เห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติ ธาตุ หรืออายตนะ	๔๓๑
ควรเอาอย่างต้นไม้อะไร มีชีวิต แต่ไม่มีกิเลส ตัณหา อุปาทาน มาทำให้เป็นทุกข์	๔๓๒
ขอให้ศึกษาเรื่องไม่มีตัวกู-ของกู ตามหลักของพระพุทธเจ้าแล้วจะเข้าใจ	๔๓๓
พระพุทธเจ้าจะมีแต่ปฏิสมผัสเท่านั้น ไม่มีอวิชชา	๔๓๔
ระว่างมีสติอยู่เสมอ อย่ายินดียินร้าย “คน” หรืออะไร ก็ไม่เกิด	๔๓๕
เรื่องนรก สวรรค์ ล้วนเกิดอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ	๔๓๖
ที่เรียกว่าตรัสรู้ก็คือ รู้เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กับเหี้ยของมัน	๔๓๗
ต้นไม้อะไรไม่มีอุปาทานจึงไม่ทุกข์ ส่วนเดรัจฉาน คน มีอุปาทานมากขึ้นจึงทุกข์มาก	๔๓๘
ระว่างอย่าให้ตัวกู-ของกูเกิด, หรือตายเสียก่อนตาย ทุกข์ก็ไม่มี	๔๓๙
เมื่อจิตใจไม่มีตัวกู-ของกู นี้เรียกว่าไม่มีภพ ไม่มีชาติ	๔๔๐
สรุปความว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นอะไร เพียงสักว่าสมมติ	๔๔๑
ไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวตนขึ้นมาได้ นอกจากตามกฎ อิทัปปัจจยตา	๔๔๒
ว่าโดยสมมติเป็นอะไรได้ทุกอย่าง แต่โดยสัจจะมีได้เป็นอะไร	๔๔๓

ภาคผนวก

พระพุทธคุณที่จารึกอยู่ในประวัติศาสตร์

ต้องมองให้พบการปฏิวัติอันเกิดขึ้นแก่โลก แล้วจะพบพระพุทธคุณแบบนี้	๔๔๗
ทรงค้นพบว่า โลกหมุนไปตามกระแสโลก แต่ธรรมกันไม่ไหลไปตามกระแส	๔๔๘
โลกกำลังกระหายต่อความพ้นทุกข์ พอพระองค์อุบัติ ผู้มีปัญญาก็ยินดี	๔๔๙
อินเดียสมัยพระพุทธเจ้า มีการถือชั้นวรรณะเคร่งครัด	๔๕๐
ครั้นพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ภาพทารุณในวงวรรณะค่อยจางหายไป	๔๕๑
ทรงรับรอง และยกฐานะของสตรี ให้มีโอกาสทำกุศล และศึกษา	๔๕๒
ทรงสอนให้เห็นว่า ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์ เป็นของเฉพาะตัว ช่วยกันทำไม่ได้	๔๕๓
การปฏิบัติเกิดขึ้นในดวงใจประชาชน เช่นลดการฆ่าสัตว์เป็นต้น	๔๕๔
ทรงเปิดเผยกฎว่าด้วยอนัตตา ลูถึงศานติแท้จริง ไม่มีใครเคยสอนมาก่อน	๔๕๕
ไม่เคยมีใครได้ยื่นเรื่องมีขณิมาปฏิบัติ ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติ	๔๕๖
ทรงเปิดเผยด้วยหลักอันสับสนเหตุผล สบหลักวิทยาศาสตร์	๔๕๗
ทรงจุดประทีปดวงใหม่ ส่งให้สัตว์โลก ก้าวไปสู่ความพ้นทุกข์	๔๕๘

คำชี้แจง เกี่ยวกับหนังสือพุทธจริยา

คำบรรยายประจำวันเสาร์ ๑๓ ครั้ง แห่งภาควิชาบูชา ๒๕๑๕ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นหนังสือเล่มนี้ มิใช่เป็นการบรรยายพุทธประวัติ หรือพระพุทธานุคุณ ในลักษณะที่มีกันอยู่แล้ว โดยมาก, แต่ประสงค์จะให้เป็นการแสดง “พระพุทธานุคุณ” ที่เราทั้งหลายจักต้องซึมซาบ เพื่อถือเอาเป็นตัวอย่างสำหรับการปฏิบัติตาม อย่างสุดความสามารถ. ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ การบรรยายจึงมีลักษณะแปลกไปเป็นอย่างมาก กล่าวคือมุ่งแต่จะชี้สิ่งที่น่าสนใจ, สิ่งที่แสดงให้เห็นซึ่งลงไปถึงพระปรีชาสามารถ ตลอดจนอุบายวิธีต่าง ๆ ในการทำหน้าที่ของบุคคลผู้มีน้ำใจเสมอกัน ทั้งแก่มิตรและศัตรู, และสิ่งต่าง ๆ อีกมากมายหลายอย่าง ที่เราเหล่าพุทธบริษัทแห่งสมัยปัจจุบันยังมิได้ตอบสนองพระคุณของพระองค์อย่างสมควรกัน. เพื่อความเข้าใจง่ายในสิ่งเหล่านี้ จะขอชี้แยกกันให้เห็นเป็นเรื่อง ๆ ไป ตามที่จะเห็นว่าเพียงพอ.

(๑). เมื่อสำรวจดูอย่างทั่วถึง ในพระพุทธานุคุณทั้งหลายแล้ว เราจะรู้สึกได้ว่า พระองค์ได้ทรงทำหน้าที่ ถึงขนาดที่อาจกล่าวได้ว่า **เป็นการไสข้าง (คือพวกเรา) ให้ลดรูเข็มไปได้** ที่เดียว.

เรามีวิชามากเท่าไร ยึดมั่นถือมั่นมากเท่าไร มีความตึงตื่อถือมั่นคดโกง บิดพริ้ว ฯลฯ มากเท่าไร ก็ลองคำนวณดูเถิด จะพบว่ามันโตยิ่งกว่าช้างไปเสียอีก, แต่ช่องทางสำหรับไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น มันเล็ก เล็ก ละเอียด สุขุม มองเห็นยาก ยิ่งกว่ารูเข็มไปเสียอีก. การจูงสัตว์ที่มีจิตติดพันอยู่ในกาม ให้ออกมาจากกาม นี้ดูจะยากกว่าการจูงช้างลดรูเข็มไปเสียอีกก็ได้ ; แต่พระองค์ก็ได้ประสบผลสำเร็จเป็น

อันมาก ดังที่ปรากฏอยู่ในเรื่องราวแห่งพุทธจริยา อันได้นำมากล่าวไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว มากเรื่องด้วยกัน. การประสบความสำเร็จเห็นปานนี้กล่าวกันว่า เพราะพระองค์ทรงเป็นบุคคล ประเภทปัญญาธิกะ, มีปัญญาขึ้นหน้าความเพียร สัทธาหรือเมตตา เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะอันเหมาะสม ที่จะเป็นผู้โปรดสัตว์แห่งยุคสมัยที่โลกก้าวหน้าในทางสติปัญญา.

(๒). พระองค์ประพติดต่อพวกเรา อย่างกะว่าเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก. ดังที่ตรัสไว้ว่า “เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่ การท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร ทั้งของเราและของพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ยาวนานถึงเพียงนี้”. (น. ๖)

ข้อนี้หมายความว่า ท่านเป็นเสมือนเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก ในการเวียนว่ายไปด้วยกันในวัฏฏสงสาร จนกว่าจะมีการรู้อริยสัจ โดยมรพระองค์เป็นผู้เปิดเผย หรือกระทำให้แจ้งขึ้นมา. การที่เรา, โดยเฉพาะสมัยนี้, ยังมีการปล่อยกันไปตามเรื่อง ไม่พยายามอย่างสุดชีวิตจิตใจในการรู้อริยสัจ นี้ก็ต้องจัดว่า เรายังเป็นเสมือนผู้สับสนประมาท และเนรคุณ ต่อพระคุณของพระองค์ ซึ่งตรัสถึงพวกเราในฐานะเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากนั่นเอง. เรายังมิได้ทำให้สมกันเลย ; บางคนก็ทำเป็นทองไม่รู้ร้อนไปเสียทั้งหมด คือทั้งในการที่ต้องล่องลอยไปในสงสาร, และการตรัสรู้ของพระองค์ แล้วทรงบอกพระหัตถ์ตรัสเรียกให้เข้ามาหาฝั่ง. ทำไมจึงสมควรที่จะเป็นบุปผาที่ไม่ประสงคฺจะขึ้นฝั่ง และตีตนออกห่างจากภาวะแห่งความเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก ดังที่พระองค์ทรงหวังและทรงรับรอง มากเกินไปถึงเพียงนี้.

(๓). พุทธบริษัททั้งสี่ ถูกจัดให้เป็น “พวกเรา” กับพระพุทธรองค์ โดยพระพุทธรองค์ โดยได้ทรงใช้คำ คำนี้. (น ๓๔)

เรายังเป็นเหมือนสัตว์เนรคุณไม่สำนึก ในเกียรติที่เป็นพระคุณอันสูงส่งสุดกันเสียโดยมาก, กล่าวคือ ยังทำอะไรในลักษณะที่ไม่เข้ากันได้กับความหมายแห่งคำว่า “พวกเรา” ดังที่พระองค์ได้ตรัส, ยังมีการทำอย่างแหวกแนวนอกคอก, ยังไม่ได้

[๒๕]

บากันในประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ด้วยความไม่ประมาณอย่างยิ่ง ; มีการกระทำที่เป็นการทำลายประโยชน์ตนโดยไม่รู้สึกรู้สัวเสียเลย, มีการทำลายประโยชน์ผู้อื่นโดยเจตนา, แล้วจะมีการประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างไร. เมื่อจะทรงดับขันธปรินิพพานอยู่ภายในไม่กี่นาทีแล้ว ก็ยังทรงย้าให้ “พวกเรา” ทำความไม่ประมาณให้เต็มที่ ในที่ทุกสถาน เหมือนคำสั่งในลักษณะของพินัยกรรม ว่าทรงมอบสิ่งนี้ไว้ให้เป็นมรดก, เราก็ทำอย่างกะว่า ไม่ประสงค์จะรับเอาเสียเลย, มีแต่ปากว่าอย่างเดียว โดยไม่มีการกระทำ.

(๔). ทรงชี้ทางให้เดิน สุดที่จะทรงชี้ได้, ทรงวิงวอนให้เดิน สุดที่จะขอร้องวิงวอนได้. (น. ๔๒ น. ๕๓) ; แต่แล้วส่วนใหญ่มันยังเหมือนชี้และวิงวอนให้อูฐเดิน, ให้ฟ้าเดิน

มีพระพุทธานุญาตว่า “ความพากเพียรเป็นสิ่งที่พวกเธอทั้งหลายต้องทำเอง, ตถาคตเป็นแต่ผู้บอก (วิธีหรือทาง) เท่านั้น ! ถ้าหากว่าสามารถเดินแทนกันได้, หรือสามารถอุ้มพาไปได้ พระองค์จะทรงกระทำทันที โดยไม่ต้องสงสัยเลย. โดยเหตุที่ความทุกข์ เป็นของเฉพาะตัว, และมีความทุกข์ที่ไหน ต้องดับทุกข์ที่นั่น เป็นของคนนั้น, จึงทรงกระทำได้แต่เพียงการชี้ทาง, แต่ก็ได้ทรงชี้ชวน ขอร้อง วิงวอน กระทั่งตรัสว่า “พรมจรรย์นี้ น่าดื่มเหมือนมันทะ” (มณฑุเปยุยมิท ภิกขเว พรมจรรย์), ก็ยังไม่ค่อยจะมีใครสนใจที่จะดื่มมันทะนี้อยู่แน่นอน. พระพุทธรายานี้ ยังไม่ได้รับการตอบสนอง แม้สักหนึ่งในร้อยเลย ก็ว่าได้. เราจะทำอย่างไรกันดี กับการเป็นอูฐเป็นฟ้าโดยไม่รู้สึกรู้สัวของพวกเราแทบทั้งหมดก็ว่าได้ ชื่อนี้.

(๕). ทรงต่อรอง ทำนองว่า “ฉันทำสุดความสามารถทางฝ่ายของฉันแล้ว เหลือแต่พวกเธอจะต้องทำทางฝ่ายของพวกเธอแล้ว” (น.๕๖)

ขอให้พิจารณาดูให้ดีเถิด ไม่ทรงเอาเปรียบ, ทรงต่อรองด้วยเดิมพันอันสิ้นสุดทางฝ่ายพระองค์ และเพื่อประโยชน์ของฝ่ายพวกเราโดยส่วนเดียว, อย่างนี้จะ

[๒๖]

หาคุณค่าเช่นนี้ที่ไหนได้ในโลกนี้ ? พวกเรามีกลายเป็นฝ่ายเอาเปรียบอย่างสัตว์เนรคุณ ไปเสียแล้วหรือ ? แล้วเราจะได้อะไรบ้างจากการทำเช่นนั้น, หรือว่าเรายังไม่เคยได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระพุทธรักษาข้อนี้ เอาเสียเลย ว่าได้ตรัสไว้ในลักษณะต่อรองเพื่อประโยชน์ของสาวกทั้งหลายถึงเพียงนี้ ? ถ้าจะพูดว่า ทำไมเราไม่เกิดความรู้สึกสงสารพระองค์บ้าง ก็จะไม่เป็นการกล่าวที่จ้วงจาบต่อพระองค์แต่ประการใด, เพราะได้จ้วงจาบต่อพระองค์ โดยไม่รู้สึกรู้สึ มาเสียมากต่อมาก จนไม่รู้ว่าจะกล่าวอย่างไรแล้ว. นั่นคือข้อที่เราไม่แยแสต่อเดิมพันอันสูงสุด ที่พระองค์ทรงทอดให้ เพื่อจะประโยชน์แก่การที่เราจะได้รับประโยชน์แก่ตนเอง นั่นเอง.

(๖). ทรงชนาบ ในเมื่อควรชนาบ ทำนองว่า “ฉันจะไม่ทำกะพวกเธออย่างทะนุถนอมเหมือนช่างหม้อทำแก้มือที่ยังดิบอยู่, ใครมีแก่น ก็อยู่, ไม่มีแก่น ก็ไป” (น. ๔๙)

ในบางคราว หรือบางกรณี ทรงกระทำในลักษณะที่เป็น “เผด็จการโดยธรรม” เพื่อกลั่นกรองเอาผู้ควรแก่พรหมจรรย์ไว้ในพรหมจรรย์ เพราะมีความจริงอยู่ว่าการประพฤติพรหมจรรย์นั้น ต้องการคนจริง. เดียวนี้จะมีแต่คนไม่จริง เพียงแต่อุปชฌาย์เตือนสติบ้างเท่านั้น ก็ติดตัวออกจากกำแพงวัดไปเสียแล้ว ; หรือถ้าตรงกันข้าม ก็ทำร้ายอุปชฌาย์อาจารย์นั้นเสียเลย, ซึ่งมีให้เห็นมากยิ่งขึ้นทุกที ตามยุคตามสมัยที่เรียกกันว่า สมัยปรมาณู. พระพุทธรักษาข้อนี้ คงจะนำมาใช้เพื่อทำตามอย่างพระองค์บ้างในยุคที่มันมากับประชาธิปไตยนี้ เห็นจะยากเสียแล้ว. ชวนให้สงสัยว่า ถ้านำมาใช้กันจริง ๆ วัดจะเหลืออยู่แต่กำแพงเสียละกระมัง ? หมู่คณะไหนกล้าพอ แม้ที่จะนำมาทดลองใช้ ก็ควรได้รับความเคารพอย่างสูงสุดทีเดียว.

(๗). พระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้น มีอยู่แล้วในตัวเรา กล่าวคือสังขารอันเกี่ยวกับปัจจุสมุปบาท (น. ๗๕-๗๗). หากแต่เรามองไม่เห็น เพราะบอดด้วยอวิชชา.

มีคำตรัสไว้แล้วอย่างชัดเจนตายตัว ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นแจ้งในปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม”, ซึ่งสรุปความว่า การเห็นปัจจุสมุปบาทนั่นเอง คือการเห็นพระองค์ หรือเห็นพุทธภาวะอันแท้จริง และจำเป็น. กระแสแห่งการเกิดและการดับของปัจจุสมุปบาทนั้น มีอยู่แล้วในคนทุกคน ทุกวัน ทุกเวลาที่เราได้. แต่เราไม่เข้าใจ จนถึงกับจัดไว้เป็นเรื่องนอกเรื่อง. แม้จะบอกจะสอนกันบ้าง ก็ไม่ตรงตามความเป็นจริง และเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกันระหว่างชาติทางเนื้อหนังถึง ๓ ชาติ ต่อปัจจุสมุปบาทรอบหนึ่ง, เลยกลายเป็นเรียนกันอย่าง “ปรัชญาเพื่อเจ้า” ไม่ถูกต้องจริง ซึ่งถ้าเห็นแล้ว ก็จะได้เห็นพระองค์ ดังที่กล่าวแล้ว. ดังนั้นจึงไม่มีใครเห็นถึงขนาดที่จะ “ฮัมเพลงอิทัปปัจจยตา” ดังที่พระองค์ทรงกระทำอยู่เสมอ ๆ , (น. ๗๗). นี่คือนิพพานอยู่ในตัวเองทั้งที่ ก็ไม่เคยเห็นเลย, หรือไม่รู้ว่ามีด้วยซ้ำไป.

(๘). ทรงเป็น “ผู้มีปากอย่าง ใจอย่าง” ชนิดที่มีคุณค่าสูงสุด (น. ๙๖), แต่เราเป็นคนปากอย่างใจอย่าง ที่ถือกันว่าเป็นคนเลวทรามที่สุด.

ความเป็นคนปากอย่างใจของพระองค์นั้น หมายถึงคำตรัสที่ว่า “โฆหารแห่งการพูดจาตามประสาชาวเมือง ที่เขาใช้พูดกันอยู่ ตถาคตก็ใช้โฆหารนั้นในการพูดจา แต่ไม่ถือมั่นในความหมายแห่งถ้อยคำนั้น ๆ”. ตัวอย่างเช่นจะต้องตรัสด้วยว่า เรา, ว่าเขา, สัตว์ บุคคลเป็นต้น เมื่อตรัสกับชาวโลก แต่ไม่มีความรู้สึกที่เป็นเราเป็นเขา ไปตามถ้อยคำนั้น, นี้เรียกว่า “ปากอย่าง ใจอย่าง” คือไม่ตรงกัน, ซึ่งเป็นอาการที่พระอรหันต์ทั้งหลาย ก็ยังต้องกระทำอยู่. ส่วนพวกเรานั้น มีอาการปากอย่างใจอย่างไปในทำนองอื่น เช่น ปากสวดคำทำวัตรเย็นว่า “พุทธสฺสหา นิยุยาเทมิ สรรีณชีวิตญจิ” ก็ดี, หรือว่า “พุทธสฺสหาสมิ ทาโส ว พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร ” ก็ดี, เหล่านี้เป็นต้น, เราว่ากันแต่ปาก แต่ใจมิได้เป็นอย่างนั้น, พิสูจน์ได้ด้วย การกระทำ ที่เรากระทำอยู่เป็นประจำนั่นเอง, เราจึงเป็นนกแก้วนกขุนทอง ที่ร้อง

อะไรออกไป แล้วไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำเช่นนั้น, นี่เรียกว่าปากอย่างใจอย่างตามแบบของเรา, ซึ่งไม่สอดคล้องกับพระพุทธรักษาเสียเลย, แต่เรามีเรา มีเขามีสัตว์ มีบุคคล ฯลฯ ตรงตามที่ปากว่าเขาเสียจริง ๆ ซึ่งผิดจากพระพุทธรักษา เป็นอย่างยิ่ง.

(๙). มิได้ทรงมุ่งร้ายต่อเดียรฉัตรอื่น แต่ทรงพยายามทำความเข้าใจกันให้ได้ (น.๑๒๒), แต่เรามุ่งร้ายทำลายผู้อื่น แม้ภายในวงพุทธกันเอง.

ข้อความในพระบาลีมากมาย แสดงไว้ชัดเจนว่า ทรงพยายามประพฤติประโยชน์ แม้แก่เดียรฉัตรอื่น คือลัทธิอื่นที่เป็นคู่แข่งกัน โดยทรงพยายามปลดปล่อยความเห็นผิดของนักบวชเหล่านั้น, ทรงแวะเยี่ยมเยียนแม้ในเวลาทรงออกบิณฑบาต ถ้าหากเวลายังเข้าเกินไป ก็ทรงแวะเข้าไปสนทนาด้วย, เป็นโอกาสแห่งการโปรดคนเหล่านั้น ให้เปลี่ยนมาสู่สัมมาทิฐิ, สรุปความว่าไม่ทรงทำตนเป็นข้าศึกต่อเดียรฉัตรอื่นหรือศาสนาอื่น. ส่วนพวกเรา ไม่มองเห็นพระพุทธรักษาอันนี้ จึงทำตนเป็นข้าศึกกันแม้ในวงพุทธศาสนากันเอง หากต่างพวกต่างนิกาย, หรืออย่างน้อยก็ดูหมิ่น รังเกียจ เียดฉัตร ไม่พยายามคบหาสมาคม เพื่อประพฤติประโยชน์แก่กัน, อย่างนี้เสียเป็นส่วนมาก, นับว่าช่างไกลจากพระพุทธรักษาเสียเหลือเกิน.

(๑๐). ไม่ทรงพยากรณ์อันตาคาหิทธิภูมิ ๑๐ ประการ (น. ๑๒๘) และทั้งไม่ทรงบริภาษหรือเหยียดหยามเขาเหล่านั้น, เพียงแต่ว่าไม่ควรจะเสียเวลาพูดเรื่องเช่นนั้น

พวกเรามัวแต่ตะโกนเรื่องนั้น เช่นว่า ตายแล้วเกิดบ้าง, ไม่เกิดบ้าง, ร่างนั้น ชีวะหรือวิญญาณนั้นบ้าง, ร่างนั้นหรือวิญญาณอื่นบ้าง ดังนี้, เป็นการยืนยันลงไปโดยส่วนเดียว ในลักษณะที่เป็นบุคคลตัวตน อย่างสัสสตทิฐิเหนียวแน่น, แล้วยังพาลโกรธเมื่อเขาไม่ยอมเชื่อตามที่ตนพูด ถึงกับด่าเขาก็มี. บางทีก็เคล็ดไปเป็นอุจเจตทิฐิ ตายแล้วสูญ กลายเป็นคนมูทะลุก้าวร้าวไป จนเกินเขต. การเถียงกันในเรื่องนี้

เป็นการเถียงกันอย่างหลบหลับตา มีประโยชน์อะไรแก่ฝ่ายใด ; ควรจะมองกันแต่ในทางที่มีประโยชน์ จงทำประโยชน์ จนกระทั่งเห็นความไม่มีตัวตน มีแต่กระแสแห่งอัมปิจัยตา ไม่มีทางที่จะให้เกิดอันตคาหิกทิกฏฐิ ๑๐ ประการนั้นขึ้นมาได้เลย และเป็นการมีความเห็นอันถูกต้องถึงที่สุดได้ ในทุกแง่ทุกมุม เพราะทิกฏฐิอันเป็นตัวตนหรือตัวประธาน มันถูกต้องอยู่เป็นรากฐาน, แม้กระทั่งในเรื่องที่เรายังไม่อาจมองเห็นได้ในเวลานี้.

(๑๑). ไม่ทรงประสงค์ที่จะมัวนับอยู่ว่า ได้โปรดสัตว์ให้หลุดพ้นไปแล้ว มีจำนวนเท่าใด (น. ๑๓๕) เพราะไม่ประสงค์จะเก็บค่าครู หรือตั้งพรรค.

พวกเราขอประกาศก้อง ว่าลูกศิษย์คนนั้นของฉัน คนนี้ของฉัน, ออกประกาศนียบัตรให้, ขึ้นทะเบียนไว้, ตัดเครื่องหมายให้ ในลักษณะเครื่องหมายแห่งพรรค โดยปริยายใดปริยายหนึ่ง. การทำเช่นนี้ มีลักษณะเป็นการค้า, หรือการคุมพวกกัน แสวงหาประโยชน์อย่างโลก ๆ ซึ่งย่อมจะขัดขวางต่อการหลุดพ้นเป็นอิสระ, มีแต่จะกลับส่งเสริมการเกิดแห่งกิเลสที่เป็นการยึดมั่นถือมั่นยิ่งขึ้นไปอีก. การปลดปล่อยด้วยเมตตา ย่อมแตกต่างกันลิบลับ การกระทำที่เป็นการขึ้นทะเบียนไว้เป็นพรรคพวก โดยไม่มีการหลุดพ้นทางจิตใจ แม้แต่ประการใด. ยิ่งตมมาถึงสมัยนี้ที่กิจการพระศาสนาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการเมืองด้วยแล้ว ระเบียบแบบการบ้านการเมืองก็ถูกยืมมาใช้ปฏิบัติกัน ในวงการศาสนา ยิ่งขึ้นทุกที.

(๑๒). บางทีก็ทรงใช้วิธีการที่เรียกว่า “ถึงล้อ ก็ล้อเพียง, กลเยี่ยงวิธีสหาย” (น. ๑๕๒), ไม่มีลักษณะแห่งการกล่าวร้าย หรือประจาน.

บางครั้งมีผู้มาทูลถาม อย่างประสด หรือล้อเลียน, ก็ทรงใช้โอกาสนั้นทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เขา อย่างเป็นขึ้นเป็นอัน ในลักษณะที่เป็นการล้อแก้ลำ เพราะอำนาจแห่งเมตตาธรรม เข้าไปแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา, เป็นการล้อของสหายผู้หวังดีเพื่อให้ได้สำหรับพวกนักล้อ ซึ่งในสมัยนี้ก็มากเหมือนกัน และดูจะมากยิ่งขึ้นทุกที.

พวกเรามักจะล้อแต่ชนิดข่มขี้เขา หรืออย่างน้อยก็เหมือนแลบลิ้นหลอกเขา จึงมีแต่เกิดเรื่อง. อันที่จริงการล้อนั้น ถ้าประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว ก็จะเป็นอุบายวิธีที่ดีอันหนึ่ง ด้วยเหมือนกัน ในการทำประโยชน์อย่างไม่รู้สีกตัว สนุกดี ไปตามทางแห่งความขบขัน, ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ถ้ารู้จักใช้ ก็จะมีประโยชน์ ยิ่งกว่าวิธีธรรมดา. เมื่ออารมณ์ครั้นแฉะเกิดขึ้นแล้ว เราารู้สึกสนุก ในการที่จะพูดจากัน.

(๑๓). เมื่อเขาจนแค้น จะไม่ทรงรุกราน, แต่กลับจะทรงหาทางออกให้เขา เพื่อการสนทนาที่ยิ่งขึ้นไป (น. ๑๖๕) นับว่าเป็นยอดนักกีฬาทางวิญญาณชั้นสูงสุด.

บุญชนคนทั่วไป ชอบต้อนรับผู้อื่นให้จนมุม เหมือนนักเล่นหมากรุก เพื่อจะได้ฮากัน มากกว่าเพื่อทำให้เขาเปลี่ยนแปลงมาในทางที่ถูก. เดียวนี้เรามีกันแต่กีฬาอันธพาล, เล่นเพื่อเอาชนะด้วยอำนาจของกิเลส ซึ่งบางครั้งควบคุมไว้ไม่อยู่ ก็อันธพาลอย่างภูตผีปิศาจเอาเสียทีเดียว. มิน่าข้ายังจัดกองเชียร์ขึ้นมาช่วยด้วยอีกแรงหนึ่ง, เพื่อชวนกันให้คนเสียท่าจะแพ้ หรือแพ้ไปเลย. ยิ่งเล่นกีฬา ยิ่งเป็นอันธพาลกันยิ่งขึ้นทั้งคนเล่นและกองเชียร์. สำหรับพระพุทธรูปยานั้น ถ้าจะต้อนรับให้จนมุม ก็เพื่อให้เขากลับตัวไปในทางที่ถูก, ขณะที่เขาจนมุมนั้น เป็นโอกาสที่จะชี้ทางออกให้เขาออกไปได้อย่างที่เขาารู้สึกว่าเขายังมีเกียรติของเขาเอง, และการได้เป็นสาวกของพระองค์ ก็ยิ่งเป็นการมีเกียรติ ยิ่งขึ้นไปอีก. คนสมัยนี้ ควรเลิกระบบกองเชียร์ และเล่นกีฬากันเพื่อความมีน้ำใจนักกีฬา ให้ยิ่งขึ้นไปด้วยกัน ทั้งสองฝ่าย.

(๑๔). ตรัสอะไร ย่อมเป็นไปในลักษณะที่ปราศจากเวรภัย ไม่มีการกระทบกระทั่ง (น. ๑๘๒) แม้จะทรงชนาบ ก็ “ชนาบ” ด้วยเมตตา.

เมื่อมีผู้ที่ถืออะไรอยู่อย่างผิดๆ และมาทูลเสนอ หรือทูลถามก็ถามอย่างผิด, หรือทำอะไรอยู่อย่างผิด ตามลัทธิของผู้ที่ไม่รู้จักจริง พระองค์จะไม่ตรัสอย่างระบูลงไปว่า นั่นมันผิด, แต่จะตรัสไปในทำนองว่า นั่นก็อย่างหนึ่ง, แต่ของเราเป็นอีกอย่างหนึ่ง ถ้าสนใจ จะว่าให้ฟัง, แล้วก็ตรัสให้เขาฟังเมื่อเขาพร้อม, ในที่สุดเขาก็เลิกลัทธิเดิม มาถือลัทธิที่ถูกต้องได้. แม้ในกรณีนี้ผู้เชื่อผิด ถือผิดมายืนยันลัทธิหรือความเชื่อ

[๓๑]

ของตน ก็จะต้องย้อนถามขึ้นไป ให้เขาตอบ ซึ่งเขาจะต้องไปในทางที่เรื่องของเขามันขัดกันอยู่ในตัวเอง, ไม่สมเหตุผล, หนักขึ้นทุกที จนกระทั่งเขาเห็นเองว่า มันมันผิดเสียแล้ว, สมควรเปลี่ยนลัทธิด้วยความเต็มใจ และพอใจ. พวกเราสมัยนี้ชอบกระทบกระทั่งเมื่อมีโอกาส, และชอบรุกรานไปด้วยเพื่อชัยชนะ ซึ่งก็ไม่ว่าจะชนะไปทำไม, นอกจากการยกหูชูหางของตนเองเท่านั้น.

พระพุทธจริยา ดังที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างนี้ ไม่ประสงค์จะให้ถือเอาในลักษณะที่เป็นพระพุทธประวัติ หรือแม้แต่พระพุทธคุณ, แต่ให้เป็นพระพุทธจริยาที่ทรงประพาศติกระทำ ในลักษณะที่มีผลเป็นการ**ไล่ช้าง (คือโลก) ให้รอดรูเข็มออกไปได้,** ซึ่งถ้าปราศจากอุบายอันเป็นพระพุทธจริยาเหล่านี้แล้ว เราจะได้เห็นสัตว์โลกแม้แต่ส่วนน้อย หลุดรอดออกไปจากรูเข็มแห่งวัฏสงสารได้เลย. รูเข็มที่เล็กและรอดยากที่สุด ก็คือรูตาข่ายแห่งมิจฉาทิฏฐิทั้งหลาย ซึ่งครอบงำผู้ใดแล้ว ทำให้ผู้นั้นไม่รู้สึกรู้สว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ กลายเป็นช้างที่ไม่ยอมลอดรูเข็มเอาเสียเลย, ถือว่าอยู่อย่างนี้ ก็สุดแสนจะสนุกสบายอย่างที่สุดแล้ว. เดียวนี้เราทั้งหลาย กำลังเป็นช้างชนิดไหน มีใครเคยรู้สึก หรือเคยสงสัย หรือเคยคิดดูบ้าง? เราจะใช้พระพุทธจริยาทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร จึงจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้พยายามเก็บเอาใจแห่งพระพุทธจริยาทุก ๆ เรื่อง ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ในฐานะเป็นสิ่งที่เราจะต้องทำตามอย่างทั้งนี้ มิใช่จะเป็นการยกตนเทียมนะพระพุทธองค์ หากแต่จะทำตามอย่างเพื่อให้ตรงตามพระพุทธประสงค์ ในการช่วยตนเอง หรือการช่วยผู้อื่นก็ตาม ในการไล่ช้างแห่ง “ตัวกู – ของกู” ออกไปเสียจากความเคยชินแห่งการเกิดของมัน ทางช่องรูแห่งพระพุทธจริยานั้น ๆ ให้ดีที่สุดที่จะทำได้ด้วยกันทุกท่านเทอญ ฯ

โมกขพลาราม ไชยา

๓๐ กันยายน ๒๕๑๗

พุทธจริยา ตอนที่ ๑

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา

-๑-

เสาร์ที่ ๑ เมษายน ๒๕๑๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์นี้
ได้สิ้นสุดไปภาคหนึ่งแล้ว ซึ่งเราเรียกว่า
ภาคมาฆบูชา และล้วนแต่เป็นการ
บรรยายเรื่องอิทัปปัจจยตามาโดยตลอด.
บัดนี้มาถึงภาควิสาขบูชาแล้ว จึงได้
เปลี่ยนเรื่องที่จะบรรยายนั้น ให้เหมาะ
สมกับภาคนี้ ซึ่งอาตมามีความเห็นว่
ควรจะได้กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ อันเกี่ยว
กับพระพุทธเจ้ากันในทุกแห่งทุกมุมเสีย
สักที. อาตมาารู้สึกว่าเดี๋ยวนี้เราก็กัง

ไม่ได้รู้จักพระพุทธรูปเจ้ากันให้ลึกซึ้ง สมกับที่พระองค์ทรงมีพระคุณอันลึกซึ้ง ; ดังนั้น ขอให้เป็นที่เข้าใจกันว่า ในภาควิสาขบูชาสามเดือนนี้ จะมีการบรรยายในชุด **พุทธจริยา** มีจำนวน ๑๓ ครั้งด้วยกัน ขอให้ทราบไว้เป็นการล่วงหน้าดังนี้ด้วย.

เมื่อจะถามว่า **พุทธจริยา**คืออะไร? ก็เข้าใจว่าเป็นการยากที่บุคคลจะมองเห็นได้โดยครบถ้วนในทุกแง่ทุกมุม ; พุทธจริยาที่รู้จักกันเป็นส่วนมาก ก็คือพุทธประวัติ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของพระองค์เสียเป็นส่วนใหญ่. ความหมายของคำว่า “พุทธจริยา” ในที่นี้ หมายถึงการประพฤติ การกระทำ หรือแม้ที่สุดแต่พฤติกรรมที่ได้เป็นไปเองในโลกนี้ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้า ทั้งที่เป็นส่วนพระองค์ และทั้งที่มีความสัมพันธ์กันกับพวกเรา. อาตมามีความเห็นว่ เราควรจะพิจารณากันอย่างลึกซึ้ง ละเอียดลออ ตลอดทั่วถึงกันสักที.

ถ้าว่าโดยแท้จริงแล้ว เรื่องนี้อาตมาก็ได้เคยกล่าวมาหลายครั้งหลายหน ในข้อที่ว่า บุคคลที่เราเรียกกันว่าพระพุทธรูปเจ้านั้น มีอะไร ๆ ที่ลึกซึ้ง ซับซ้อน กันอยู่เป็นหลาย ๆ ชั้น : นับตั้งแต่พระพุทธรูปเจ้าของพวกเด็ก ๆ ซึ่งถือเอาสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นพระพุทธรูปเจ้า, พระเครื่องที่แขวนคอ, หรือพระพุทธรูปในโบสถ์ลงไปถึงวัตถุอื่น ๆ ที่มุ่งหมายคล้ายกันกับพระพุทธรูปเช่น ต้นโพธิ์ เหล่านี้เป็นต้น. สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพระพุทธรูปเจ้าอย่างวัตถุ คือเป็นสัญลักษณ์เท่านั้นเอง.

พระพุทธรูปเจ้าในลักษณะเช่นนี้ เราจะต้องรู้ความหมายของสัญลักษณ์นั้นให้ถูกต้อง แล้วก็ให้เพียงพอด้วย จึงจะได้รับประโยชน์ ; ถ้ามิฉะนั้นแล้วก็เป็นเพียงความเชื่อในเบื้องต้น ซึ่งทุกคนควรมี สำหรับเป็นเครื่องผูกใจในเบื้องต้นที่จะทำความก้าวหน้า ในทางที่จะรู้จักสิ่งซึ่งตัวมีไว้เป็นสัญลักษณ์. นี่คือพระพุทธรูปเจ้า

อย่างเป็นวัตถุ. ฉะนั้นขอให้ถือว่า พระพุทธเจ้าอย่างเป็นวัตถุ เป็นเหมือน
สัญลักษณ์เบื้องต้นนี้ ก็มีอยู่พวกหนึ่ง.

ที่นี้ **พระพุทธเจ้าที่เป็นบุคคล** เป็นมนุษย์ที่มีร่างกาย เนื้อหนัง เหมือน
เราท่านทั้งหลาย ; นี่ก็เป็นพระพุทธเจ้าอย่างที่เป็นบุคคลาธิษฐาน ; คือหมายถึง
บุคคลที่มีชีวิตอยู่ เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้วในประเทศอินเดีย. คนเหล่านั้นคิดว่า
นั่นเป็นพระพุทธเจ้าจริง. แต่**พระพุทธเจ้าท่านปฏิเสธว่า** นั่นไม่ใช่**พระพุทธเจ้าจริง** ;
ที่ไม่ใช่ของค้พระพุทธเจ้าจริง เพราะว่าบุคคลที่ได้เห็นร่างกายนั้น ทั้งที่เดินสวนทางกัน
ก็ยังไม่รู้จักพระพุทธเจ้า. คนบางพวกเมื่อมีผู้บอกว่า นั่นเป็นพระพุทธเจ้า เขาก็ยังไม่เชื่อ,
ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีบางคนรักพระพุทธเจ้าอย่างรักบุคคล อยากจะเข้าไปใกล้พระพุทธเจ้า ;
รักพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าชีวิต อย่างนี้ก็มิ.

นี้แหละขอให้มองดูกันในแง่นี้คือ : อดมอยากจะกล่าวว่า แม้แต่ร่างกาย
ของ**พระพุทธเจ้าเอง** ก็ยังเป็นเพียง **สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า** อยู่นั่นเอง.
พูดอย่างนี้ ท่านทั้งหลายอาจจะไม่เชื่อ, ถ้าท่านไม่เชื่อ ท่านจงให้ความเป็นธรรม
กันบ้าง ; แล้วจงศึกษาถึงข้อเท็จจริง ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ที่ว่า **“เมื่อไรจึงจะ
เรียกว่า เห็นพระพุทธเจ้า”**. เห็นร่างกายนั้น เห็นเพียงวัตถุภายนอก ซึ่งไม่ใช่
พระพุทธเจ้าพระองค์จริง, เป็นเพียงร่างกายเนื้อ. พระพุทธเจ้ากายเนื้อเช่นนี้ก็ยังมี
เป็นพระพุทธเจ้าของคน ซึ่งมีสติปัญญาความรู้อย่างลูกเด็ก ๆ อยู่นั่นเอง.

ที่นี้ เราเขยิบสูงขึ้นมาถึงพระพุทธเจ้า ที่ไม่ใช่กายเนื้อ ; คือกายจริง.
กายจริงของพระพุทธเจ้า ที่พูดกันอยู่นี้ ก็มุ่งหมายไปถึง :- **พระปัญญาคุณ
พระบริสุทธิคุณ พระเมตตาคุณ**, เหล่านี้ล้วนแต่หมายถึง**พระพุทธเจ้า**. พระองค์
ประกอบไปด้วยปัญญา คือรู้สิ่งที่ควรรู้ถึงที่สุด จึงทำให้หมดกิเลส หมดความทุกข์ ;
แล้วก็เลยได้คุณที่สอง คือ**บริสุทธิคุณ**ขึ้นมา. เมื่อหมดจดจากกิเลสความทุกข์แล้ว

ก็ยังไม่หยุดอยู่ ยังทงทนลำบากเพื่อจะสั่งสอนสัตว์ ให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ด้วย ; เป็นเหตุให้เกิดเป็นเมตตาคุณ หรือกรุณาคุณขึ้นมาอีก รวมเป็น ๓ คุณ ; แต่นี้ก็ยังเป็นเพียงพระคุณสำหรับบุคคล ที่จะพูด ๆ ท่อง ๆ กันเสียมากกว่า.

เราจะต้องเห็นพระพุทธเจ้าให้ตรง ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ อย่างที่ตรัสว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ; ผู้ที่ไม่เห็นธรรม ไม่ได้ชื่อว่าเห็นเรา แม้แต่ผู้นั้นจะจับจิวรของเราอยู่”. แล้วยังมีตรัสไว้ในที่อื่นอีกว่า : “ผู้ใดเห็นปฏิจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจสมุปบาท”. เมื่อเอาพระพุทธภาษิตทั้งสองแห่งนี้มาต่อกันเข้า มันก็จะได้ว่า ผู้ที่เห็นธรรม คือ เห็นปฏิจสมุปบาท ; นั่นแหละคือ ผู้ที่เห็นพระพุทธเจ้าพระองค์จริง.

เมื่อพูดกลับกันก็พูดว่า ผู้ที่เห็นพระพุทธเจ้าพระองค์จริง ก็ต้องเห็นธรรม คือเห็นปฏิจสมุปบาท. การที่มัวท่องกันอยู่แต่ว่า ปัญญาคุณ บริสุทธิคุณ เมตตาคุณ โดยไม่เห็นปฏิจสมุปบาท นี้ก็ยังไม่เชื่อว่า เห็นพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์ ; เพราะอาศัยหลักที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม.

ขอให้สนใจในข้อนี้ให้มากเป็นพิเศษ : ให้เห็นพระพุทธเจ้าในลักษณะที่กล่าวได้ว่า อยู่กับพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา, ให้สมกับที่พระองค์ตรัสว่า “เราจะยังอยู่กับเธอ ตลอดเวลา แม้ว่าจะล่วงลับไปแล้วโดยร่างกาย”. คำพูดนี้เป็นพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในขณะที่พระองค์กำลังจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในไม่ช้าที่อยู่ว่า : “ธรรมวินัยอันใด ที่ตถาคตแสดงแล้ว บัญญัติแล้วนั้น จักอยู่เป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย ในกาลเป็นที่ล่วงลับไปแล้วของเรา”.

พึงคิดให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมวินัย ที่ได้ทรงแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว ในที่นี้ มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า “ธรรม” ในประโยคที่ว่า “เห็นธรรม

เห็นตถาคต, เห็นตถาคต เห็นธรรม". ทั้งนี้เพราะว่า ธรรมวินัย ที่ทรงบัญญัติขึ้น ก็ไม่มีเรื่องอะไร ที่ออกไปนอกขอบเขตของเรื่อง อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท. พระองค์ตรัสว่า : แต่กาลก่อนก็ดี เดียวนี้ก็ดี เราตถาคตกล่าวบัญญัติเฉพาะ เรื่อง ความทุกข์ และความดับทุกข์ เท่านั้น ; หมายความว่า พระองค์จะยอมรับด้วย แต่เพียงเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์ สองอย่างเท่านั้น. ส่วนเรื่องอิทัปปัจจยตา หรือเรื่องปฏิจจสมุปบาทนั้น ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า เรื่องความทุกข์ เกิดขึ้นอย่างไร และความทุกข์ดับลงไปอย่างไร.

แต่ที่นี้มันมีความสำคัญคือว่า การเห็นธรรมชนิดนี้ ไม่อาจเห็นได้ด้วยการอ่าน หรือการฟัง หรือเพียงการคิดคำนวณด้วยเหตุผล ; แต่เป็นสิ่งที่เห็น ได้ด้วยการประพุดิกระทำ ให้สิ่งนั้นปรากฏขึ้นในใจจริง ๆ คือ อบรมสติปัญญา ให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ความทุกข์ และเหตุให้เกิดความทุกข์ ซึ่งมีอยู่เป็นประจำวันจริง ๆ อย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้วโดยสรุปว่า : เมื่อใดความรู้สึกในจิตใจ เป็นไปในทางความยึดมั่นถือมั่นแล้ว ความทุกข์ก็ปรากฏขึ้น เพราะว่ามันเกิด ปัญญาพานชนขึ้นขึ้นมาแล้ว. ถ้าจิตไม่มีความรู้สึกเป็นไปในทางความยึดมั่นถือมั่น ความทุกข์ก็ไม่ปรากฏ. ต้องรู้สึกในข้อนี้ด้วยจิตใจ แล้วก็ชิมรสของความทุกข์ที่เกิดขึ้น ด้วยจิตใจ ; แล้วก็ชิมรสของความไม่ทุกข์ที่เกิดขึ้นนี้ ด้วยจิตใจ ; แล้วจะรู้ชัดลงไปว่า เมื่อไรมีความยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู-ของกู เมื่อนั้นก็มีความทุกข์โดยแน่นอน. อย่างนี้เรียกว่า เห็นธรรม หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท ในลักษณะที่พระพุทธองค์ ตรัสว่า เห็นพระพุทธองค์เอง.

นี่แหละขอให้มองเห็นหรือรู้สึก ตามพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า : เรายังอยู่ กับเธอตลอดเวลา. ถ้าใครไม่มองเห็นความจริงข้อนี้ ก็ต้องเรียกว่า เป็นคนโง่ ; อย่างดีที่สุดก็เป็นสาวกโง่ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าไม่เคยเห็นพระพุทธเจ้า แท้จริง ชนิดที่พระองค์ตรัสว่า "เรายังอยู่กับเธอตลอดเวลา".

ทั้งหมดนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าจริง ๆ นั้น คืออะไร. ถ้ารู้จักพระพุทธเจ้าในลักษณะอย่างนี้ ก็ง่ายที่จะรู้จัก สิ่งที่เราเรียกว่า “พุทธจริยา” คือพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเอง และเกี่ยวกับพวกเราที่เป็นสาวกของท่าน. ท่านทั้งหลายอย่าลืมว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เราจะยังอยู่กับเธอทั้งหลายตลอดเวลา”. นี่ฟังดูคล้าย ๆ กับว่า เป็นพระเจ้า, แต่ท่านก็ไม่ได้ทรงมุ่งหมาย ที่จะเป็นพระเจ้าของท่านเองนั่น เป็นแต่ทรงแสดงให้เห็นทราบว่า **พระพุทธเจ้าองค์จริงนั้น จะอยู่กับท่านทั้งหลายตลอดเวลา ; จะอยู่ได้ หรือไม่ได้ มันก็แล้วแต่ท่านทั้งหลาย ที่จะเป็นผู้ประพฤติกระทำ ในลักษณะที่จะเห็น หรือไม่เห็นพระพุทธเจ้านั้น.**

ทีนี้ อาตมาอยากจะพูดไปในทางที่ว่า ใครจะเห็น หรือไม่เห็น ก็ช่วยเหลืออะไรกันได้ไม่มากนักในตอนี้ ; เท่าที่จะทำได้ก็คือ จะพยายามพูดไปเรื่อย ๆ ให้เห็น **พระพุทธเจ้าพระองค์จริง กระทั่งเห็นความจำเป็นที่เราจะต้องมีพระพุทธเจ้าชนิดนี้ คือชนิดที่แท้จริง ที่อยู่กับเราได้ตลอดเวลา, ตามหัวข้อดังต่อไปนี้ :-**

๑. ทรงเป็นเพื่อนเวียนว่ายในสังสารวัฏ

หัวข้อแรกอยากจะพูดว่า **พระพุทธเจ้าท่านเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ**ของพวกเรา. นี่ฟังดูให้ดี ให้มันมีความหมายลึกหน่อย คือให้มองให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นเพื่อนกับเรา เป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร. ข้อนี้อาศัยพระพุทธานุญาตที่ตรัสว่า : จตุนนํ ภิกขเว อริยสัจจานํ อนนุโพธา อปปฏิเวธวา เอวमितํ ทิสมมุตธานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจว ตุมฺหากญฺฯ ซึ่งมีใจความว่า : “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะไม่รู้ตาม เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ เราและเธอทั้งหลายจะต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร อันยาวนาน เห็นปานนี้”. นี่คือคำที่ตรัสแก่ภิกษุ ในฐานะที่ว่า ก่อนนี้เคยเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร อันยาวนานมาด้วยกัน ; จนกระทั่ง มีการรู้ตาม รู้แจ้งแทงตลอด

ซึ่งอริยสัจ ๔, ถ้าพูดอย่างภาษาคนภาษาธรรมดาที่ว่า เวียนว่ายตายเกิด ไม่รู้ก็ร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ แสนชาติ จึงได้มาเป็นพระพุทธเจ้า หรือสิ้นสุดเป็นพระอรหันต์ ไม่ต้องเวียนว่ายในวัฏฏสงสารกัน เพราะรู้ซึ่งอริยสัจ นี่ก็อย่างหนึ่ง.

ถ้าว่าจะพูดกันอย่างภาษาธรรม คือเอากการเวียนว่ายในวัฏฏะนี้เป็น **เรื่องทางจิตใจ** : เกิดตณหา อุปาทาน ครึ่งหนึ่ง ก็เรียกว่าชาติหนึ่ง ; อย่างนี้ก็แปลว่า ก่อนแต่ที่จะเป็นพระอรหันต์กันนี้ ก็เวียนว่ายในวัฏฏสงสารกันมากมาย นับไม่ถ้วน, แม้ว่าจะนับตั้งแต่คลอดออกจากท้องของมารดาออกมา ก็จะเป็นพระอรหันต์ได้สักองค์หนึ่งนี้ ก็ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก มากมาย นับไม่ได้ จนกว่าจะรู้อริยสัจ. นี่เป็นอันแสดงว่า ก่อนแต่ที่จะเป็นพระอรหันต์ ก็เป็นเพื่อนเวียนว่ายกันมาในวัฏฏะ อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **มมญฺเจวของ-ฉนฺด้วย, ตุมหากญฺจ-ของท่านทั้งหลายด้วย.** วัฏฏสงสารนี้ยาว จนกระทั่งถึงวันของการรู้ อริยสัจ หยุดเวียนว่ายในวัฏฏะ. ท่านพูดอย่างว่า “เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก เวียนว่ายกันไปในวัฏฏสงสาร จนกว่าจะรู้อริยสัจ”. แต่ว่า นอกจาก **ท่านเป็นเพื่อนทุกข์** เพื่อนยากของพวกเราแล้ว ก็ยังเป็น**เพื่อนประเสริฐสูงสุด คือช่วยเปลี่ยนปลด** **ความทุกข์ยากนั้นให้หมดไป.**

ทำไมเราไม่มองพระพุทธเจ้ากันในลักษณะอย่างเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากนี้ จะได้มีความเชื่อ มีความเลื่อมใส มีความตั้งใจ หรืออะไร มากกว่าที่จะมีอยู่อย่างเดี๋ยวนี้ ; ซึ่งมักจะทำไปพอสักว่าตามประเพณี. พระพุทธเจ้าท่านประสงค์ให้เรารู้จักท่านในลักษณะอย่างนี้ เราก็ยังหลับตา อุดหู ไม่ค่อยจะยอมรับฟัง ; เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือว่า ไปมัวสนใจเรื่องอื่น ๆ เรื่องอื่น ๆ ซึ่งไม่ค่อยจะตรงกับพระพุทธประสงค์, มันเป็นเรื่องอะไรก็ไม่รู้ พูดไปก็ลำบาก. สรุปแล้วก็คือว่า เห็นแก่เรื่องปาก เรื่องท้อง ทำนองนั้นกันเสียทั้งนั้น คือ **เห็นแก่การอยู่ดีกินดี มากกว่าที่จะเห็นแก่การ** **กินอยู่แต่พอดี เพื่อให้เหมือนกับพระพุทธเจ้ามากขึ้น.**

ข้อนี้อยากจะให้ท่านทั้งหลายลองทดสอบดูว่า ผู้ที่ร้อง พุทฺธัง สรณัง คัจฉามิ อยู่ตลอดเวลา นั้น เขามีความรู้สึกจริงตามนั้นกันหรือเปล่า? คือรู้สึกว่พระพุทธเจ้า ท่านเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก แล้วก็ยังเป็นเพื่อนที่จะปลดความทุกข์ยากนั้น ให้หมดไปด้วย ; เราจึงได้ร้องว่า พุทฺธัง สรณัง คัจฉามิ เป็นต้น, หรือเปล่า? นี่แหละ คือข้อที่ธรรมเนียมมันทำให้คนร้องอย่างนี้ เหมือนนกแก้ว นกขุนทอง มาตั้งแต่เล็ก มันเลยปิดบังข้อเท็จจริง คือความหมายอันแท้จริงของคำกล่าวเหล่านี้ ; จึงเอามาพูดกันวันนี้ว่า ท่านทั้งหลายจะได้พิจารณาดูใหม่ ให้มองเห็นในข้อที่ว่า ; พระองค์ทรงนับถือสาวกของพระองค์ เหมือนกับเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก พยายามที่จะ ช่วยปลดปล่อย ให้พ้นจากความทุกข์ความยาก ; แต่แล้วเราก็ตอบสนองพระคุณของ ท่านนิดเดียว ; เอาแต่โมโห โทโส, มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ตามใจตัวเอง ; ซึ่งล้วนแต่ว่า มันเหมือนกับสพประมาทพระพุทธเจ้า เพราะเรา ปล่อยให้ตัวเราเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอึดอัด หม่นหมอง อยู่ นั่นเอง ; ไม่เชื่อพระพุทธเจ้า ไม่พยายามทำตนให้เป็นเพื่อนกับพระพุทธเจ้า ในการที่จะ รอดพ้นจากความเวียนว่ในวัฏสงสาร ซึ่งหมายถึงเวียนว่ในกิเลส ในความทุกข์ ประจำวันนั่นเอง ไม่รู้จักก้าวขึ้นมาเสียสักที.

ขอให้พิจารณาดูกันในข้อนี้ จนสรุปได้ว่า ทรงเป็นเพื่อนเวียนว่ไปใน วัฏสงสารของสัตว์โลกจนกว่าจะลู่ถึงอริยสัจจ์ ทางตลอดซึ่งอริยสัจจ์ พ้นจากวัฏสงสาร ไปได้ นี่ข้อหนึ่ง.

๒. โลกมีติดบอดตลอดเวลาที่พระองค์ยังไม่เกิดขึ้น

ที่นี้ก็อยากจะมองไปในข้อเท็จจริงที่ว่า โลกนี้มันเป็นโลกที่มีติดบอด อยู่ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้ายังไม่เกิดขึ้น. ข้อนี้เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไร ; ถ้าเราจะอ่านตามพระพุทธภาษิตที่ได้ตรัสไว้ดังต่อไปนี้ว่า :- ยาวกัฏฺเฐ ภิภูเว

จนุทิมสุริยา โลกเก นุปปุชชติ -ดูก่อน ภิภษุทั้งหลาย, ตลอดเวลาเพียงใด ที่ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ไม่ปรากฏขึ้นในโลก, เนว ตาว มหโต อโลกสุส ปาตุภาโว โหติ มหโต โธภาสสุส -ตลอดกาลเพียงนั้น ความปรากฏแห่งแสงสว่างอันใหญ่หลวง ยังไม่มีในโลกนี้ก่อน, อนุทธมํ ตทาโหติ อนุทธการติมิสา -มันมีแต่ความมืด เหมือน ความบอด เป็นความมืดซึ่งจะทำโลกนี้ ให้เป็นเหมือนกับโลกที่มีความบอด, เนว ตาว รตติณทิวา ปญญาณนุติ -กลางวันและกลางคืนก็ยังไม่ปรากฏ, น มาสทุมมาสา ปญญาณนุติ -เวลาหนึ่งเดือน หรือครึ่งเดือนก็ยังไม่ปรากฏ, น อุตฺตสํวจุจรา ปญญาณนุติ -ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ.

ยโต จ โข ภิภษเว จนุทิมสุริยา โลกเก อูปุชชนุติ -ดูก่อนภิภษุ ทั้งหลาย, ก็ในกาลใดแล ดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ ปรากฏขึ้นในโลก, อถ มหโต อาโลกสุส ปาตุภาโว โหติ มหโต โธภาสสุส -ลำดับนั้นความปรากฏแห่งแสงสว่าง อันใหญ่หลวงย่อมมีขึ้นในโลก. เนว อนุทธมํ โหติ น อนุทธการติมิสา -ความมืด เหมือนดังความบอดก็ไม่มี, อถ รตติณทิวา ปญญาณนุติ, มา สทุมมาสา ปญญาณนุติ อุตฺตสํวจุจรา ปญญาณนุติ. -เมื่อนั้นเวลากลางวัน กลางคืน ก็ปรากฏ เวลาหนึ่งเดือน ครึ่งเดือนก็ปรากฏ เวลาฤดูหนึ่ง ปีหนึ่งก็ปรากฏ ; ข้อนี้ฉันใด ; ดูก่อน ภิภษุทั้งหลาย, ข้อนี้ก็ฉันนั้น.

ยาวากีวญจ ตถาคโต โลกเก นุปปุชชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ - ตลอดกาลเพียงใดที่ตถาคต ผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธ ยังไม่ปรากฏขึ้นในโลก, เนว ตาว มหโต อาโลกสุส ปาตุภาโว โหติ มหโต โธภาสสุส -ตลอดกาลเพียงนั้น ความปรากฏแห่งแสงสว่าง อันใหญ่หลวงก็ไม่มีในโลก. อนุทธมํ ตทาโหติ อนุทธการติมิสา -มันมีแต่ความมืด เหมือนความบอดในขณะนั้น, เนว ตาว จตฺตุนํ อริยสัจจานํ อาจิขณา โหติฯ ตลอดกาลเพียงนั้น การบอก การแสดง การบัญญัติ

การตั้งขึ้นไว้ การเปิดเผย การจำแนกแจกแจง และการทำให้เป็นเหมือนหางของที
คว่ำต่ออริยสัจจ์ทั้งหลาย ๔ ประการนั้น ยังไม่มีก่อน.

ยโต จ โข ภิกขเว ตถาคโต โลเก อุปฺปชฺติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธโ -
คฺก่อนภิกษุทั้งหลาย, ก็ในกาลใดแล ตถาคตปรากฏขึ้นในโลก เป็นพระอรหันต์สัมมา-
สัมพุทฺธเจ้า, อถ มหโต อาโลกสฺส ปาตุภาโว โหติฯ - ลำดับนั้นความปรากฏแห่ง
แสงสว่างอันใหญ่หลวง ย่อมมีในโลก. ความมืดที่กระทำให้เป็นเพียงดังคนบอดย่อม
ไม่มี, อถ จตฺตุนํ อริยสจฺจานํ อาจิฺกฺขณา โหตุ เทสนา ปญฺญาชฌา ปฏฺฐปนา
วิวรณา วิชฌา อุตฺตตานิกมฺม - ลำดับนั้น การบอก การแสดง การบัญญัติตั้งขึ้นไว้
การเปิดเผย การจำแนกแจกแจง การกระทำให้เหมือนการหางของทีคว่ำ ต่ออริยสัจจ์
ทั้งหลาย ๔ ประการย่อมมี.

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดใจความสั้น ๆ นี้ไว้ให้ได้ว่า **โลกยังเป็น**
โลกที่มีมืดบอดอยู่ตลอดเวลา ที่พระพุทธเจ้ายังไม่บังเกิด. ถ้าเปรียบเสมือนว่า
ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกนี้มันมืด กระทั่งเวลา วัน เดือน ปี อะไรก็ไม่มี ;
เมื่อตถาคตยังไม่เกิด แสงสว่างชนิดหนึ่งที่ส่องเข้าไปยังจิตใจของสัตว์ นั้นก็ยังมี ;
โลก คือจิตใจของสัตว์มันก็มีมืด, เป็นความมืดที่จะทำให้เกิดอาการแห่งความบอด และ
เวลานั้นก็ยังมีวัน เดือน ปี คือ ยังไม่มีการบอก การแสดง การเปิดเผยแจกแจง
ซึ่งอริยสัจจ์ทั้ง ๔.

นี่เราก็คงเรียกว่า ทางวัตถุนันก็มีโลก ถ้าไม่มีดวงอาทิตย์มันก็มีมืด ; แล้ว
โลกทางจิตใจ ทางนามธรรม ถ้ายังไม่มีพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเหมือนกับดวงอาทิตย์
โลกทางจิตใจ ทางนามธรรม หรือ **โลกคือจิตใจของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มันก็มีมืด,**
เป็นความมืดซึ่งจะทำให้เป็นเหมือนกับความบอด. แล้วก็ตรัสจำแนกอริยสัจจ์ เหมือน
ที่เราเรารู้กันว่า :- อริยสัจจ์ คือ ทุกข์, คือเหตุให้เกิดทุกข์, ความดับแห่งทุกข์,

ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์. แต่ได้ตรัสสรุปในตอนท้าย ด้วยการทรงย้ำไว้ว่า **ตสมาน** **ห ภิกขเว** -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุฉะนั้นในเรื่องนี้ **อิท** ทุกขนฺติ **โยโค** **รณฺนิโย** -โยคะอันเธอทั้งหลายพึงกระทำให้รู้ว่า **ทุกข์นี้เป็นอย่างไร**, **โยคะอันเธอ** **ทั้งหลายพึงกระทำให้รู้ว่า เหตุให้เกิดทุกข์นี้เป็นอย่างไร**, **โยคะอันเธอทั้งหลาย** **พึงกระทำให้รู้ว่า ความดับแห่งทุกข์นี้เป็นอย่างไร**, **และว่าโยคะอันเธอทั้งหลาย** **พึงกระทำให้รู้ว่า ปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์นี้คืออย่างไร** ; พระบาลีโดยตรง มีอยู่อย่างนี้.

ตรงนี้มีข้อที่อยากจะเตือนเกี่ยวกับทางตัวหนังสืออย่างหนึ่งเสียก่อน : การที่พระองค์ทรงใช้คำว่า **โยคะ** หรือ **โยโค** ในกรณีนี้ มันไปตรงเป็นคำเดียวกันกับคำว่า **โยคะ** **โยโค** ซึ่งเป็นชื่อของกิเลส. **โยคะ**ที่เป็นชื่อของกิเลสก็คือ **กาม** **ทิฏฐิ** **อวิชชา** เป็นต้นนั้น เรียกว่าโยคะเหมือนกัน แปลว่า **กิเลสที่ประกอบสัตว์ไว้ในรูปที่เป็นทุกข์** ; ส่วนคำ **โยคะ** ในที่นี้ไม่ใช่กิเลส ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น ; **หมายถึงการประกอบซึ่งความเพียร**. ผู้ที่ทำโยคะ เรียกว่า **โยคี** ; **โยคี** คือผู้ที่ทำความเพียรให้รู้ว่า **ทุกข์เป็นอย่างไร**, **เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร**, **ความดับทุกข์เป็นอย่างไร**, **ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร**.

พระองค์ทรงกำชับในลักษณะที่ของร้องว่า จงกระทำซึ่งโยคะ ๔ ประการ แล้วก็จะได้ผลตามความมุ่งหมาย ไม่เสียทีที่พระพุทธเจ้าได้เกิดมาในโลกนี้ **ทรงแสดงจำแนก** **เปิดเผยซึ่งอริยสัจ ๔** ด้วยหวังว่า **โลกนี้จะไม่เป็นโลกที่มีความบอดอีกต่อไป**. ก่อนหน้าพระพุทธเจ้าเกิด **โลกนี้เป็นโลกที่บอด** ใช้คำว่า **อนุทธการติมิสา-** **ความมืดซึ่งจะทำเพียงดังคนตาบอด** ; แล้วโลกนี้ก็มิได้อยู่เป็นสองโลก : **โลกที่ต้องอาศัยดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ นั้นอย่างหนึ่ง**, **โลกที่ต้องอาศัยดวงอาทิตย์** คือ **พระพุทธเจ้า** นี้ก็อย่างหนึ่ง.

ตอนนี้ก็ขอให้เราพิจารณาถึงความสัมพันธ์กัน ระหว่างสัตว์โลก กับ พระพุทธเจ้าว่ามีอยู่อย่างไร. ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้า สัตว์โลกทั้งหลายจะเป็นอย่างไร. ถ้าเห็นความจริงข้อนี้ ก็จะรู้จักความสัมพันธ์กันอย่างที่แยกกันไม่ได้ ในระหว่างพวกเรากับพระพุทธเจ้า. แต่เดี๋ยวนี้เราไม่นึกไม่คิด, แล้วรู้สึกคล้าย ๆ กับว่ามีพระพุทธเจ้าก็ได้ ไม่มีก็ได้; หรือว่า ไม่ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นถึงขนาดนี้ ก็ปล่อยไปตามเรื่อง. แม้อาการอย่างนี้ก็ควรจะเป็นพุทธจริยา ; แม้ว่ามิใช่กิริยาอาการที่ทรงประพฤติกกระทำแก่บุคคลโดยตรง ก็คล้าย ๆ กับว่าเป็นอาการของพระพุทธเจ้าในความหมายทั้งหมด ที่กระทำแก่สัตว์โลกในความหมายทั้งหมด. พูดอย่างสมัยใหม่ เขาก็คงจะพูดว่า เป็นการผูกพันระหว่างสถาบันของพระพุทธเจ้า กับ สถาบันของมนุษย์. ที่จริงก็เป็นพุทธจริยา ซึ่งเป็นความหมายของการเป็นพระพุทธเจ้า ; ถ้าไม่มีการกระทำเหล่านี้ ก็ไม่มีความหมายในการเป็นพระพุทธเจ้า.

นี่สรุปความในข้อนี้ว่า ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้า โลกนี้ก็ไม่เป็นโลก ; เช่นเดียวกับว่าถ้าไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกกลม ๆ นี้ก็ไม่เป็นโลก. แม้เดี๋ยวนี้แหละ ถ้าเราไม่มีดวงอาทิตย์ก็ต้องตายกันหมดในเวลาไม่นานเท่าไร. ไม่มีแสงสว่างพอ ไม่มีความอบอุ่นพอ ไม่มีความเจริญของสิ่งที่มีชีวิต ; ไม่มีดวงอาทิตย์อย่างเดียว ทั้งหมดในโลกนี้ก็ตายหมด. โลกจิตใจก็เหมือนกัน ถ้าไม่มีแสงสว่างของพระพุทธเจ้าก็ตายหมด : คือตายจากความเป็นมนุษย์ ไม่มีความเป็นมนุษย์อะไรเหลืออยู่. เราต้องรับรู้พระพุทธจริยาในข้อนี้ ที่เป็นการประพฤติกกระทำอย่างใหญ่หลวงสูงสุด เหลือที่จะพรรณนาได้.

๓. เพราะโลกมีทุกข์ จึงทรงอุบัติขึ้นในโลก

ที่นี้ ควรจะดูกันในข้อต่อไป จะเรียกว่าพุทธจริยาหรือไม่ ท่านทั้งหลายก็คงจะรู้ได้เอง. ข้อนี้มีหัวข้อว่า เพราะมีความทุกข์อยู่ในโลก ตถาคตจึงเกิดขึ้น และธรรมวินัยของตถาคตจึงส่องแสงอยู่ได้.

ขอให้ท่านจับใจความให้ได้ว่า เพราะในโลกมีความทุกข์ ตถาคตจึงเกิดขึ้นและ “ตะเกียง” ของตถาคตจึงส่องแสงอยู่ได้. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า :- อิมะ โข ภิกขเว ตโย ธมฺมา น สํวิชฺเชยฺสุ -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ถ้าธรรม ๓ ประการนี้ (ชาติ ชรา มรณะ) ไม่พึงมีแล้วไซ้ไร น ตถาคโต โลกเก อุปฺปชฺเชยฺย อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ -ตถาคตก็จะไม่เกิดขึ้นในโลก เพื่อเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ. น ตถาคตปฺปเวทิตฺโต ธมฺมวินโย โลกเก ทิเปยฺย -พระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศ แล้วนั้น ก็ไม่อาจจะส่องแสงอยู่ได้ ; ยสฺมา จ โข ภิกขเว อิมะ ตโย ธมฺมา โลกเก สํวิชฺชนฺติ -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุใดแล ที่ธรรม ๓ ประการคือ ความทุกข์ มีอยู่ในโลกนี้, ตสฺมา ตถาคโต โลกเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ -เพราะฉะนั้น ตถาคตจึงเกิดขึ้นในโลก เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ, ตสฺมา ตถาคตปฺปเวทิตฺโต ธมฺมวินโย โลกเก ทิปปติ. -และเพราะเหตุนี้ ธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้แล้ว จึงส่องแสงอยู่ได้ในโลกนี้.

ข้อที่ว่าธรรม ๓ ประการนี้มีอยู่ในโลก นั่นคือ ความเกิด ความแก่ และ ความตาย. ในที่นี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสระบุนะปัญหาความทุกข์เป็นเรื่อง ความเกิด ความแก่ และความตาย คือเอาแต่ที่เป็นปัญหาใหญ่ของสัตว์โลกว่า : ถ้าไม่มีความเกิด ความแก่ และความตายในโลกแล้ว ก็ย่อมไม่มีเหตุผลอะไร หรือไม่มีความจำเป็นอะไร ที่พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นในโลก ; เมื่อไม่มีเรื่องที่จะต้องเกิด ไม่มีเหตุผล ไม่มีที่ตั้งอะไรที่จะทำให้เกิด พระพุทธเจ้าก็ไม่เกิด และเกิดไม่ได้. แม้พระพุทธเจ้าเกิดแล้ว และแสดงธรรม ธรรมนั้นก็ไม่ส่องแสง เพราะว่า ไม่มีใครมีปัญหา เพราะ ไม่มีใครที่จะเกิด จะแก่ จะตาย.

ใจความสำคัญอยู่ที่ว่า ที่พระพุทธเจ้าเกิดนี้ ก็เพื่อจะแก้ปัญหาระเรื่อง ความเกิด ความแก่ ความตาย. และว่า ธรรมะวินัยที่ทรงแสดงออกไปนั้น ก็เพื่อจะแก้ปัญหาระเรื่องความเกิด ความแก่ ความตาย. ท่านทรงแยกเป็นสองเรื่อง

คือ ตัวท่านเองอย่างหนึ่ง กับธรรมวินัยที่ท่านทรงแสดงอย่างหนึ่ง ; ทั้งสองอย่างนี้เกิดขึ้นในโลก หรือมีอยู่ในโลก สองแสงอยู่ในโลกได้ ก็เพราะว่า โลกนี้มีปัญหา คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย.

เมื่อพูดถึงความเกิด ความแก่ ความตาย ก็หมายความว่าคนที่ยังไม่รู้ คือ บุณฺชนเหมือนเราท่านทั้งหลายที่ยังเป็น **บุณฺชน ยังโง่ ยังไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา ; ก็เห็นเป็นตัวเราเกิด ตัวเราแก่ ตัวเราตาย มันจึงมีปัญหา.** ถ้าไม่มีความยึดมั่น ถือมั่นว่า ตัวเราเกิด ตัวเราแก่ ตัวเราตาย ก็ไม่มีใครที่จะเป็นเจ้าของปัญหา หรือเป็นเจ้าทุกข์ หรือเป็นผู้เดือดร้อน.

เดี๋ยวนี้สัตว์ทั้งหลายมีดับอด เหมือนที่กล่าวมาแล้ว มันจึงมีปัญหา คือมีตัวเรา มีของเรา มีตัวกู-มีของกู จึงมีความทุกข์. **เพราะความทุกข์มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าจึงเกิดขึ้น,** และคำสอนหรือศาสนาหรืออะไร ของพระองค์นี้ ตั้งอยู่ในโลกได้ เพราะว่าโลกมีความต้องการ.

ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูว่า ลักษณะอย่างนี้จะเรียกว่าพุทธจริยาได้หรือไม่? ลูกเด็ก ๆ ก็เคยอ่านแต่พุทธประวัติ ว่าพุทธจริยาเป็นอย่างนั้น อย่างนั้น ; แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องนามธรรม ไม่ได้ถึงถึงตัวบุคคล แต่ถึงถึงความจริง สภาพความจริงหรือสถานการณ์ในจิตใจของสัตว์ทั้งหลาย, เป็นพุทธจริยาอย่างใหญ่หลวง, ลึกลับเหมือนกับนามธรรม. เมื่อพระพุทธเจ้าต้องเกิดขึ้นด้วยเหตุนี้ ไม่ใช่เหตุอื่น ไม่ใช่ไม่มีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ, มันมีปัจจัยสำคัญอยู่ที่ว่า เพราะมีความทุกข์อยู่ในโลกนี้. นี่เป็นปัจจัยให้พระพุทธเจ้าเกิด. ถ้าไม่มีปัจจัยนี้ ก็ไม่อาจจะเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้ หรือเกิดแล้วก็ไม่รู้ว่าจะไปทำอะไร. ส่วนพระองค์เองก็มีปัญหาเรื่องความเกิด ความแก่ ความตาย เหมือนกัน จึงได้เกิดมาเพื่อตรัสรู้, ส่วนที่เกี่ยวกับสัตว์ทั้งหลายนั้น ก็เพราะสัตว์ทั้งหลายมีความเกิด ความแก่ ความตาย เหมือนกัน จึงต้องทรงแสดงธรรม.

การเกิดแห่งพระพุทธเจ้า และการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า นั้นมี
 ปัญหาต้นเหตุแท้จริงอยู่ที่ว่าเพราะมีความทุกข์อยู่ในโลกนี้ ; ถ้าความทุกข์ไม่มีอยู่ใน
 โลกนี้ก็ยกเลิกกันหมดได้ ไม่ต้องมีทั้งพระพุทธเจ้า และทั้งพระธรรมวินัยของพระองค์.
 เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้ว ทำไมไม่มองเห็นความสำคัญอย่างที่แยกกันไม่ได้ ในระหว่าง
 สัตว์โลกทั้งหลายกับพระพุทธเจ้า, แล้วทำไมไม่ยอมรับเอาพระพุทธเจ้าในฐานะ.....
 เป็นอะไรก็ยากที่จะเรียก : คือสูงสุดไปหมดสำหรับมนุษย์ทั้งหลาย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ความจริงข้อที่ว่า “เพราะมีความทุกข์อยู่ในโลกนี้” จึงไม่รู้
 ความสำคัญ ในการที่จะต้องนิมิตพระพุทธเจ้า แล้วก็เลยเป็นเหตุให้ไม่รู้จักคุณ
 พระคุณ พระเดชพระคุณ พระอะไรของพระพุทธเจ้า ที่มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.
 ถ้าเรารู้ความจริงแล้วเราก็จะถือว่า นี่ก็เป็นพระพุทธรูป ; เพื่อว่าเราจะยอมรับว่านี่
 เป็นพระคุณ หรือเป็นหนี้สินที่เราจะต้องรับรู้และจะต้องชดใช้ ด้วยการกระทำ
 ให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมชาติที่มีความทุกข์, และให้ตรงตามที่พระพุทธเจ้า
 ท่านมาเป็นผู้ซึ่งสมัยนี้เขาเรียกว่า “ปลดปล่อย” พระพุทธเจ้าอุบัติมาเพื่อปลดปล่อยสัตว์
 ทั้งหมดออกไปเสียได้จากกองทุกข์. ขอให้ความจริงข้อนี้ อันเป็นต้นเหตุที่ต้องมี
 พระพุทธเจ้า และพระธรรมวินัยของพระองค์ ; แล้วพึงเป็นลูกหนี้ที่ดี ให้รู้จักหนี้.

นี่แหละหวังว่าท่านทั้งหลาย จะรู้จักสิ่งๆที่เรียกว่า พระพุทธรูป ของ
 พระพุทธเจ้านั้นให้ลึกลงไป ให้ลึกลงไป กว่าที่เคยศึกษาเล่าเรียน เมื่อเป็นลูกเด็ก ๆ.

๔. ธรรมนี้เพื่อความสุขของโลก

ข้อต่อไปมีหัวข้อว่า การมีพระตถาคตและระบบธรรมะของพระ-
 ตถาคตอยู่ในโลกนั้นคือความสุขของโลก. นี้เรียกตามพระพุทธภาษิต.

การที่มีระบบระเบียบวินัยสำหรับปฏิบัติอยู่ระบบหนึ่ง ตามที่พระพุทธเจ้า
 ท่านทรงบัญญัติเปิดเผยจำแนกแจกแจงนี้ นั่นแหละคือตัวความสุขประโยชน์ หรืออะไร

ที่ควรปรารถนาของคนในโลก. ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : **สุคโต วา ภิกขเว โลกเก ตัญญาสมาโน สุคตวินโย วา** -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, พระสุคตก็ดี ระเบียบวินัยที่บัญญัติขึ้นโดยพระสุคตก็ดี ตั้งอยู่ในโลก, **ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย** -ข้อนั้นจะเป็นไป **อตุถาย** เพื่อประโยชน์ **หิตาย** เพื่อเกื้อกูล **สุขาย** เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย, **จะเป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งโลก ทั้งเทวดา และมนุษย์.** ที่เป็นค่านามตรง ๆ ท่านใช้คำว่า **อตุถาย หิตาย สุขาย** -เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก.

ที่นี้ตรัสต่อไปว่า **กตโม จ ภิกขเว สุคโต?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ที่เรียกว่า **พระสุคต ๆ นั้นอะไรเล่า?** ก็ได้ตรัสว่า **อิธ ภิกขเว ตถาคโต โลกเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมา สมฺพุทฺโธ วิชา จรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺสสารถิ สตุถาทวมานุสุตํ พุทฺโธ ภควา, อยํ ภิกขเว สุคโต.** มีใจความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ตถาคตเกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบเอง สมบูรณ์ด้วยวิชา และจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกบุรุษ ไม่มีสาวกอื่นยิ่งกว่า เป็นพระศาสดาผู้สอนทั้งของเทวดา และมนุษย์. เป็นผู้รู้ผู้ตื่นผู้เบิกบาน เป็นผู้จำแนกธรรม. **อยํ ภิกขเว สุคโต -ภิกษุทั้งหลาย, นี้แหละคือพระสุคต.**

และตรัสต่อไปว่า **กตโม จ ภิกขเว สุคตวินโย** -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, **ระเบียบ วินัย ของพระสุคตนั้นเป็นอย่างไรเล่า?** แล้วก็ตรัสตอบว่า : **โส ฌมมํ เทสติ อาทิกุลฺยาณํ มชฺฌเมกคฺคฺยาณํ ปริโยสานคฺคฺยาณํ** -ตถาคตย่อมแสดงธรรมงดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในเบื้องปลาย. **สาตฺถํ สพฺพยชนํ** -ประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยพยัญชนะ, **เกวลปริปฺพณํ ปริสุทฺธํ พรหมจฺริยํ ปกฺเสติ** -ทรงประกาศซึ่งพรหมจรรย์ บริสุทธิ บริบูรณ์ สิ้นเชิง, **อยํ ภิกขเว สุคตวินโย** -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, **นี้แหละคือระเบียบ วินัย ของพระสุคต.**

ขอให้ท่านทั้งหลายจับใจความสำคัญให้ได้ว่า ในที่นี้พระองค์ทรงยกสิ่ง ๒ สิ่งขึ้นมาเป็นตัวอย่าง คือว่า พระสุคตเองนั้นอย่างหนึ่ง, ระเบียบ วินัย ของพระสุคตนั้นอีกอย่างหนึ่ง. ถ้าทั้งสองอย่างนี้ยังมีอยู่ในโลก ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ ซึ่งเป็นการอนุเคราะห์โลก.

สำหรับองค์พระสุคตนั้น ก็คือพระพุทธเจ้า อย่างที่เรารู้จักกัน ในพระพุทธคุณทั้งเก้า ท่องกันอยู่ทุกคืน. ระเบียบ วินัย ของพระสุคตนั้น ก็คือคำที่ได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอว่า **ธรรมวินัย** คือคำสั่งสอนหรือพรหมจรรย์ ระบอบการประพฤติปฏิบัติ ที่ทรงแสดงไว้ดี ตามที่เคยได้ยินว่า *สุวากขาโต* แปลว่า กล่าวไว้ดี แสดงไว้ดี. ถ้าใครไม่รู้ว่าจะแสดงไว้ดี หมายความว่าอย่างไร? ก็รู้ได้โดยความซื่อ. **แสดงไว้ดีคือ งดงามไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง เบื้องปลาย**, จะสอดคล้องกันด้วยความหมาย และหัวข้อย่อ และบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ที่ว่าดับทุกข์ได้จริง. นี่จึงเรียกว่าแสดงไว้ดี กล่าวไว้ดี. ระเบียบวินัยนี้ของพระสุคตกับพระสุคตเอง มีรวมกันเป็น ๒ อย่าง ; แต่ว่าความสำคัญอยู่ที่ การมีระเบียบวินัยของพระสุคตนั้นอยู่ในโลก, นั่นคือ **อตถะ หิตะ สุขะ -คือความสุข ประโยชน์เกื้อกูลของโลกของเทวดา และมนุษย์.**

ข้อนี้ก็ควรจะเข้าใจได้เองว่า **ทำไมจะต้องพูดว่าทั้งเทวดาและมนุษย์.** ถ้าจะมาพูดอย่างตรงไปตรงมา ตามความคิดเห็นก็คือว่า : ทั้งของคนที่ยังลำบาก และทั้งของคนที่สบายแล้ว. **คนในโลกนี้มันก็มีอยู่ ๒ พวกเท่านั้น คือ คนที่ลำบาก อยู่นี้คือมนุษย์, คนที่สบายแล้วก็คือเทวดา ;** แต่ว่าทั้งเทวดาและมนุษย์นี้ยังไม่ได้รับประโยชน์สูงสุด ที่จะได้รับจากพระธรรม ; ฉะนั้นพระองค์จึงทรงแสดงธรรมชนิดที่ทั้งคนที่ยังลำบาก และคนที่สบายแล้วนั้น จะได้รับประโยชน์อย่างยิ่งหรือสูงสุด.

เดี๋ยวนี้เข้าใจกันไปเสียเลยว่า เทวดานี้มีอะไรดี ๆ เป็นที่พอใจถึงที่สุดเสียแล้ว, ก็เลยไม่ต้องทำอะไร มากไปกว่าอยากจะเป็นเทวดา. ทำบุญสักหน่อยก็อธิษฐานว่า

ให้ไปเป็นเทวดา, บางคนก็สร้างบ้านเล็ก ๆ ให้เทวดาอยู่ที่ประตูบ้าน หรือในเขตบ้านของตน. นี่ก็คล้าย ๆ กับว่าหลงใหลในเทวดากันเสียในลักษณะอย่างนี้.

ทีนี้เมื่อถือตามพระพุทธานุชาตินี้ มันก็ยังเป็นไปไม่ได้, ใช้ไม่ได้, ไม่ไหว, สำหรับมนุษย์และเทวดาแบบนั้น, **ที่ถูกต้องประพาศิทธิพรหมจรรย์ตามที่ได้แสดงไว้แล้วคือ ตามรายละเอียดที่ว่าบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงนี้** คือดับทุกข์ได้หมดจดสิ้นเชิง, ไม่มีความทุกข์อะไรเหลือทิ้งของมนุษย์และเทวดา. นั่นจึงมีเหตุผลที่จะกล่าวว่า **การมีระเบียบวินัยของพระสุคตนั้น คือความสุขของโลก, ไม่ใช่ว่าเป็นเทวดาแล้วก็จะหมดปัญหากัน.**

อย่างนี้ใครจะมองเห็นเป็นพระพุทธรูปหรือไม่? คนที่เห็นแก่ตัว เข้าข้างตัว ก็คงจะมองไม่เห็นว่าเป็นพุทธรูป ; จะเห็นเป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติ หรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. แต่เราจะมองกันให้ละเอียดสักนิดหนึ่งว่า มันเกี่ยวข้องกับ การที่มีพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก, แล้วพระพุทธเจ้าท่านต้องทำหน้าที่อย่างพระพุทธเจ้า ถ้าไม่อย่างนั้นก็ไม่เรียกว่าพระพุทธเจ้า. **ข้อที่การกระทำของพระพุทธเจ้าทำให้โลกมีความสุขมีอะไร นี่เราก็เรียกว่าพุทธรูป.**

ขอเรื่องอีกครั้งหนึ่งว่า **อย่ามองพุทธรูปกัน เหมือนกับว่าในหนังสือแบบเรียน ที่ลูกเด็ก ๆ ก็เคยอ่านกันเพียงเท่านั้น ; เป็นคนโตแล้ว ควรจะมองพุทธรูปอย่างที่คุณโต ๆ เขามอง คือเห็นว่า การที่มีธรรมะของพระสุคตอยู่ในโลกนั้น คือความสุขของโลก ; แล้วก็พูดได้อย่างกำปั้นทุบดินว่าถ้าธรรมะมีอยู่ในโลกก็ย่อมาหมายความว่าโลกได้ประพาศิทธิพรหม อยาได้ไปเข้าใจว่าจะมีธรรมอยู่ในโลกได้ โดยไม่มีคนประพาศิทธิพรหม โดยไม่ต้องมีใครประพาศิทธิพรหม. ถ้าพูดว่าระเบียบวินัยของพระสุคตมีอยู่ในโลก ก็ต้องหมายความว่ามีคนประพาศิตามระเบียบวินัยของพระสุคต ; ไม่ใช่เขียนหรือพิมพ์เป็นเล่มหนังสือใส่ไว้ในตู้เต็มตู้ แล้วก็จะเรียกว่ามีระเบียบวินัย ของพระสุคตอยู่ในโลก !**

เดี๋ยวนี้ก็มีข้อเท็จจริงพิสูจน์ได้พอแล้ว ที่ว่ามีพระไตรปิฎกจะท่วมโลก อยู่แล้ว โลกนี้ก็ยังมีอาการเป็นบ้าหนักขึ้น เพราะมันคนละเรื่องกันอย่างนี้. ที่ถูก จักต้องมีการประพจน์ตามระเบียบวินัยของพระสุคต จึงจะกล่าวได้ว่า มีระเบียบวินัยของ พระสุคตอยู่ในโลกนี้ ; และนี่เป็นพุทธจริยาที่เป็นอนันตกาล หรือตลอดกาลไม่สิ้นสุด. แม้ว่าร่างกายของพระพุทธเจ้าจะล่วงลับไปแล้ว แต่พระพุทธองค์จริงนั้นยังอยู่ เหมือนที่ได้กล่าวแล้วที่แรก. ถ้าว่ามีผู้ประพจน์ปฏิบัติชนิดที่ให้พระธรรมมีอยู่ ในโลก โลกนี้ก็มีพระธรรม โลกนี้ก็มีความสุข. ฉะนั้นเมื่อถือตามพระพุทธภาษิต นี้ก็ต้องถือว่า มีการประพจน์ ในระเบียบวินัยของพระตถาคต ไม่ใช่มีแต่สมมุติ กระดาษ อยู่บนหลังเต่า^๑ เหมือนที่เราเข้าใจกันคืออยู่แล้ว.

๕. พุทธภาวะ ปรากฏได้ยาก

ที่นี่เราจะพูดในหัวข้อต่อไปว่า การปรากฏของพระพุทธเจ้านั้น มีขึ้น ได้โดยยาก. ข้อนี้มีความหมายซับซ้อน ขอให้จำให้ได้ว่า การปรากฏของพระพุทธเจ้า มีได้ยาก.

คนทั่วไปก็จะคิดว่า หลายกัปหลายกัลป์ จึงจะเกิดพระพุทธเจ้าสักทีหนึ่ง ; นี่มันลูกเด็ก ๆ อดมือพูด ความจริงจะต้องลึกซึ้งกว่านี้ คือว่าในโลกนี้, คือในอภิปภาพ ร่างกาย ระบบชีวิตจิตใจของคนเรานี้ ยากที่จะมีเวลา อันจะเป็นการปรากฏของ พระพุทธเจ้า ; เพราะว่า ในสังขารร่างกายนี้ มันมีความชินแต่อนุสัย แต่ สังโยชน์, มันคอยแต่จะเกิด กิเลส อวิชชา ; ไม่เป็นพุทธะ ไม่เป็นพุทธี ขึ้นมาได้, โอกาสที่จะเป็นพุทธะ พุทธิ ขึ้นในใจของคน ๆ หนึ่ง แต่ละวัน ๆ นี่ยาก แล่นยาก. ขอให้ถือความหมายนี้ดีกว่า ที่ว่าจะถือเอาตามความหมายธรรมดาสามัญ.

---

^๑ เป็นภาพเขียนฝาผนัง คนถือว่าคัมภีร์ต่าง ๆ บนหลังเต้านั้นคือพระธรรม. แต่เต่าดำคน ว่าฉัน ต่างหากเป็นตัวธรรม, บนหลังฉันนั้นมันกระดาษต่างหาก (ผู้จัดพิมพ์)

แต่แม้จะถือเอาความหมายธรรมดาสมาญ ก็ต้องถือว่ายังกายอยู่นั้นแหละ
 ที่ **พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นมาในโลกสันนิวาส ในโลกธาตุนี้ เป็นไปได้ยาก** ; ถึง
 แม้พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสข้อความในทำนองนั้นไว้ด้วยเหมือนกัน. พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสว่า : **เอกบุคฺคสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาโว ทฺลลโก โลกสฺมี** -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย,
 การปรากฏของบุคคลเอกมีได้ยากในโลกนี้ **กตมสฺส เอกบุคฺคสฺส** -บุคคลเอกชนิดไหน
 กันเล่า? **ตถาคตสฺส อรหโต สฺมาสมฺพุทฺธสฺส** -บุคคลเอกคือ ตถาคตที่เป็นอรหันต-
 สัมมาสัมพุทธเจ้า. ถ้าพูดอย่างโลกธรรมดา, โลกมนุษย์ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์
 ที่ไม่รู้ก็หมิ่นก็แสน ก็ล้านปี, มันยากที่จะเกิดมีบุคคลประเภทที่เรียกว่า อรหันต-
 สัมมาสัมพุทธเจ้า หรือบุคคลเอก ในภาษาคน ในภาษาความหมายธรรมดา. ความ
 ยากลำบากนี้ มันมีอยู่, ก็ดูซิ, ถ้าเอาเวลาเป็นเกณฑ์ ก็เป็นเวลาหลายกัปป์ หลายร้อย
 หลายพันกัปป์ จึงจะเกิดพระพุทธเจ้าสักทีหนึ่ง, นี่ตามที่เขารู้ไว้ ตามธรรมเนียม
 เราก็พอจะมองเห็นได้ หรือว่า พอจะเชื่อว่า คงจะเป็นอย่างนั้น ;

แต่ที่ใกล้ ๆ เข้ามาก็มีอยู่ว่า **พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้ว มีชีวิตอยู่นี้
 แต่น้อยคนนักที่จะรู้จัก และยอมรับเอาพระพุทธเจ้า.**

อย่าเข้าใจว่า ในประเทศอินเดีย ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่นั้น
 ทุกคนเขายอมรับนับถือพระพุทธเจ้า. ถ้าคำนวณดูแล้วจะน่าใจหาย : เมื่อไปเทียบ
 กับคนทั้งหมดแล้ว มีไม่กี่เปอร์เซ็นต์ที่รู้จักพระพุทธเจ้า, นอกนั้นเขาไม่ได้นับถือ
 พระพุทธเจ้า เขาถือศาสนาอื่น หรือไม่ถือศาสนาอะไร, นี่มีอยู่เป็นอันมาก. ถ้าว่า
 จะเปรียบเทียบเหมือนที่เราชอบเปรียบว่า : **มีดอกบัวที่จมอยู่ใต้น้ำ** เป็นอาหารของ
 เต่าปลา, **มีดอกบัวที่กลัวจะไหลพ้นน้ำ, มีดอกบัวที่พอไหลพ้นน้ำ, และมี**
ดอกบัวที่ยังเหลือแต่พอกูกแสงแดดแล้วจะบาน ; อย่างนี้ เมื่อกล่าวตามหลักนี้แล้ว
ดอกบัวที่พอกูกแสงแดดแล้วจะบานทันทีนั้นมีน้อยนัก น้อยเกินไป ; มันมีแต่ดอกบัว
 ที่ไม่อาจจะไหลพ้นน้ำเสียมากกว่ามาก.

นี่คือข้อที่คนในสมัยพุทธกาลนั้น มีส่วนน้อยที่นับถือพระพุทธเจ้า รู้จักพระพุทธเจ้า ; ส่วนที่ไม่รู้ว่า พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกนี้แล้วนั้นมีจำนวนมากกว่า. นี่จึงกล่าวได้ว่าเป็นการยากที่จะปรากฏ ; การปรากฏของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ **ยากที่จะปรากฏขึ้นในหมู่คนโง่.** เมื่อคนพากันโง่เต็มไปหมดทั้งบ้านทั้งเมือง แล้วพระพุทธเจ้าจะปรากฏได้อย่างไร : ไม่มีใครรู้จัก จะเรียกว่าปรากฏได้อย่างไร ; แล้วก็ถือว่า ในโลกนี้สมัยนั้นกำลังมืด, โลกนี้กำลังเป็นกสิยุค ก็หมายความว่า คนทั้งโลกนั้นแหละมืด มืดถึงขนาดที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ คิดว่า “ไม่สอนละเว้ย เพราะน้อยคนเหลือเกินที่จะรู้ได้” นี่กว่า ยากที่จะปรากฏ มีความหมายอย่างนี้.

ใกล้เข้ามาอีกก็หมายความว่า ในโลกนี้, ในโลกอัมพาต จิตใจ ร่างกาย ที่ยาววาหนึ่งนิ้ว ร่างกายคนเป็น ๆ ที่ยาววาหนึ่งนิ้ว ก็ยากที่ความรู้สึกที่เป็นพุทธะจะปรากฏได้ ; แม้ผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นอุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ สามเณรนี้, ในร่างกายของคนที่เราเรียกตัวเองอย่างนี้ ก็ยากที่ว่า พุทธภาวะจะแผ่ขึ้นมาสักครั้งหนึ่ง, ครั้นแผ่แล้วก็ยังจะลับหายไปเสียอีกด้วยก็ได้ เพราะไม่ถึงขนาดที่อาจจะกล่าวได้ว่า “ที่แท้จริง”.

เราจะมองดูพระพุทธเจ้ากันในทุกแง่ทุกมุม อย่างที่กล่าวมานี้ ในฐานะเป็นบุคคลอย่างคนธรรมดานี้ก็ได้อีก, ในฐานะที่ว่าเป็นพุทธภาวะ คือพุทธะองค์จริงในจิตใจมนุษย์นี้ก็ได้อีก. ทั้งสองประเภทนี้ยากทั้งนั้น ยากที่สุด ยากเหลือที่จะประมาณที่จะแสดงออกมา ที่จะแผ่ออกมา. คนโดยมากก็ไม่เห็น ไม่รู้สึกว่ายาก ; มัวแต่คิดว่าที่ไหน ๆ ก็มีการพูดถึงพระพุทธเจ้า มีนั่นมีนี่ มีพระพุทธรูปจะท่วมโลกอยู่แล้ว ก็เลยไม่เห็นความสำคัญ ไม่เอาใจใส่ ให้สมกับที่ว่าเป็นการยากที่จะปรากฏ. ในที่นี้ทรงใช้คำว่า *เอกบุคคสฺส* คือบุคคลเอก เป็นบุคคลเอก.

คำว่า **เอก** นี้มีความหมายได้หลายทางเหมือนกัน คือว่า **เอกมีคนเดียวก็ได้ เอกไม่มีใครเหมือนก็ได้** ; หรือเอกคนเดียว ก็ยังมีความหมายหลายทาง คือว่าคนอื่นทำไม่ได้ ทำได้คนเดียว ไปได้คนเดียว ; อย่างนี้ก็ได้อีก. ฉะนั้นไปดูให้ดี ๆ, ไปพิจารณาดูให้ดี ๆ กว่า “บุคคลเอก” นี้ มีความหมายลึกซึ้งเหลือเกิน จึงเป็นการยากที่จะมีขึ้นมาในโลก : โลกทั้งหมด ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกก็ได้, หรือว่าในโลกแคบ ๆ เดียวนี้ก็ได้อีก, หรือว่าในโลกที่เป็นร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้ก็ได้อีก ; **เป็นการยากตรงที่ สิ่งที่เราเรียกว่าพุทธะนั้นจะปรากฏออกมาได้.** เรามันฉลาดไปตามแบบของเรา เราจึงไม่รู้สึกรู้ว่ามีได้ยาก รู้สึกรู้ว่ามีได้ง่าย ไม่สนใจ เลยไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการเกิดของบุคคลคนเดียว ที่มีได้ยากในโลก.

อาการอันนี้เราจะไม่เรียกว่าพุทธจริยาโดยเจตนา แต่ก็เนื่องกันอยู่กับ**สิ่งที่พระพุทเจ้าท่านประพฤติท่านกระทำ** ; คือว่า **แม้ว่ายากที่ใครจะเห็น จะรู้จัก รับเอาได้ ท่านก็ยังทำ ท่านก็ยังพยายามสั่งสอน** เพื่อให้พุทธะปรากฏออกมาให้ได้แม้แก่คนสักคนหนึ่ง.

ข้อนี้มีคติที่สำคัญซ่อนอยู่ในนั้นว่า แม้ว่าจะไม่ค่อยมีใครเข้าใจ สอนแล้วเหนื่อยเปล่า ไม่มีอะไรที่เป็นขึ้นเป็นอัน แต่ถ้าเป็นธรรมที่บริสุทธิ์แล้ว ควรคิดว่าต้องสอน ต้องพยายามสอน ใครจะรับเอาได้ หรือไม่รับเอาได้ ก็จะต้องสอน ; เพราะว่า เป็นหน้าที่ ที่พระพุทเจ้าจะต้องสอน แล้วก็เป็นที่ของสาวกของพระพุทเจ้าที่จะต้องสอน.

อย่าไปคิดว่า ต่อเมื่อคนรับจะสามารถรับเอาได้มาก ๆ เข้าใจได้มาก ๆ อีกทีก็ครึกโครม เต็มไปด้วยเกียรติยศ ชื่อเสียง ลาภสักการะแล้วจึงจะสอน ; อย่างนั้นเลิกพูดกัน ไม่เกี่ยวกับกับเรื่องนี้. ขอให้ถือว่า แม้ยากที่สุด แต่ถึงอย่างนั้นก็ต้องทำให้สมกับว่า ยิ่งยากเท่าไรก็ต้องยิ่งทำให้ดีเท่านั้น. ขอให้ถือเอาคติของคำที่มีว่า

ความยากที่จะมีได้นั้นแหละ ว่าหมายความว่า เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ที่ดีที่สุด
เหนือการตีค่า หรือราคา. เดียวนี้เรามันหลง ในลักษณะที่กลับลบตรงกันข้าม ;
อย่าเพื่อพะวงตัวไปนัก เจานั้นกลัวหลงชนิดที่ว่า เอากลางวันเป็นกลางคืน เอากลางคืน
เป็นกลางวันอยู่อย่างไม่รู้สีกตัว.

๖. ทรงเห็นกลางวันเป็นกลางวัน กลางคืนเป็นกลางคืน

พอดีมาถึงข้อต่อไปนี้เป็นเรื่องความหลง

พระพุทธเจ้าท่านตรัสแก่พราหมณ์คนหนึ่งว่า :- “ดูก่อนพราหมณ์,
สมณะพราหมณ์พวกหนึ่ง เวลากลางคืนแท้ ๆ เขาก็เข้าใจไปว่า เป็นเวลากลางวัน,
เวลากลางวันแท้ ๆ เขาก็เข้าใจไปว่า กลางคืน, ส่วนเราตถาคต ย่อมเข้าใจ
กลางคืน ว่าเป็นกลางคืน ย่อมเข้าใจกลางวัน ว่าเป็นกลางวัน”. นี่ฟังดูเฉิน ๆ แล้ว
น่าหวั ; พระพุทธเจ้าท่านรู้ว่า กลางคืนเป็นกลางคืน กลางวันเป็นกลางวัน ; เดียวนี้
ใคร ๆ ก็อาจจะยกตัวเองเป็นพระพุทธเจ้ากันหมด เพราะว่าที่นั่นที่นี้ ใครบ้างที่ไม่รู้ว่า
กลางคืนเป็นกลางคืน กลางวันเป็นกลางวัน. แต่ว่าความหมายอย่างที่ท่านตรัสนี้เป็น
ความหมายในภาษาธรรม : เป็นกลางวันของโพธิ, เป็นกลางคืนของอวิชชา ;
พอไปกลับกันเสีย โพธิหรือปัญญานั้นเป็นอวิชชา, อวิชชาเป็นโพธิ หรือปัญญา ;
พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสในรูปอย่างนี้ ถ้าฟังไม่ดีก็คล้าย ๆ กับว่า เป็นคนที่ไม่มีความหมาย.

ในที่สุดตรัสว่า : เมื่อใคร ผู้ใด จะเรียกใคร ให้เป็นการถูกต้องว่า ใคร
เป็นสัตว์ผู้มีความไม่หลงอยู่เป็นปกติ ดังนี้แล้ว เขาพึงเรียกว่าตถาคตว่า : **อสมุโห-**
ธมุโม สตฺโต -สัตว์ผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดา, **โลเก อุปปนฺโน** -เกิดขึ้นแล้ว
ในโลก ; **พหุชนहितาย** -เพื่อประโยชน์แก่อุญฺลแก่มหาชน, **พหุชนสุขาย** -เพื่อ
ความสุขแก่มหาชน, **โลกานุกมฺบาย** -เพื่ออนุเคราะห์แก่โลกทั้งหลาย, **อตุภาย**

-เพื่อประโยชน์, หิตาย -เพื่อเกื้อกูล, สุขาย -เพื่อความสุข, เทวมนุสฺसान์
-ทั้งแก่เทวดา และมนุษย์.

ถ้าจะเรียกใครสักคนหนึ่งว่า เป็นสัตว์ผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดา, คือ
ไม่เห็นกลางวันเป็นกลางคืน ไม่เห็นกลางคืนเป็นกลางวัน, แล้วก็บอกถูกว่า อะไร
เป็นกลางคืน อะไรเป็นกลางวัน, และสัตว์ทั้งหลายจะได้รับประโยชน์เกื้อกูล พ้น
จากทุกข์ได้. ใครจะเป็นบุคคลอย่างนั้น ; ก็ตรัสว่า, มเมว ตํ สมฺมา วทมาโน
วเทยฺย อสมฺโมหมฺโม สตุโต -เมื่อเขาจะกล่าวให้ถูกต้อง จงกล่าวว่า เราตถาคต
เป็นสัตว์ผู้มีความไม่หลงเป็นธรรมดา, ตถาคตเป็นผู้ที่ไม่หลงเอากลางวันเป็นกลางคืน
เอากลางคืนเป็นกลางวัน เหมือนคนอื่นและพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น.

มีข้อความมากมายหลายแห่ง ที่ถ้าฟังไม่ดีแล้วก็จะรู้สึกไป
ทำนองว่าพระพุทธเจ้านี้ตรัสถ้อยคำหยาบคาย ยกตนข่มท่าน หรืออะไรทำนองนั้น ;
แต่ว่ามีข้อความอย่างอื่นอีกมากกว่า, หรือมีเหตุผลอย่างอื่นอีกมากกว่า, ที่แสดงว่า
จำเป็นจะต้องตรัสอย่างนี้แก่บางคน ในบางกรณีก็ต้องตรัสตรง ๆ อย่างนี้ ; ไม่ใช่
เป็นเรื่องของบุคคลผู้มีกิเลส ซึ่งเป็นเหตุให้ยกตนข่มท่าน. และข้อความเรื่องนี้ก็ขอให้
ถือว่า เป็นเรื่องรวมอยู่ในกลุ่มนั้น. ข้อที่พระพุทธเจ้าท่านทรงประกาศอย่างกล้าหาญว่า
เป็นอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ เป็นธรรมนิยม เป็นระเบียบ หรือว่าเป็นธรรมดาของ
พระพุทธเจ้าด้วย ซึ่งมีอีกมากมายหลายอย่าง ที่จะบรรลือสีหนาท ประกาศพรหมจักร
ว่าตถาคตเป็นอย่างนั้น ๆ ; ยังมีอีกมาก.

ข้อที่พระองค์ไม่ทรงหลงเอากลางคืนเป็นกลางวัน เอากลางวันเป็นกลางคืน
แล้วก็ทำให้สาวกทั้งหลายของพระองค์ รู้จักถูกต้องตามที่เป็นจริงอย่างนั้นด้วย นั่นเป็น
พุทธจริยา, แล้วก็ต้องเป็นพุทธจริยาตลอดกาล ; ไม่ใช่พุทธจริยาชั่วคราวคนนั้นยังอยู่,

คนนี้ได้รับ ; แต่เป็นเหมือนกับของสถาบัน อย่างที่ว่า **สิ่งที่เรียกว่าพระพุทธเจ้า** ในที่นี้ **ต้องเป็นสิ่งที่จะมีอยู่ตลอดเวลา**. โดยอาศัยหลักอะไร? ก็อย่างที่ว่ามาแล้ว ; **“ฉันอยู่กับพวกเธอตลอดเวลา”** อย่างนี้.

ข้อที่เราจะเป็นพวกที่หลงเห็นกลางวันเป็นกลางคืน เห็นกลางคืนเป็นกลางวัน หรือไม่นั้นก็ไปทดสอบตัวดู. **ถ้าเรายังมีมิจฉาทิฏฐิอยู่แล้ว มันก็เห็นกลางวันเป็นกลางคืน เห็นกลางคืนเป็นกลางวัน** บ้างบางคราว หรือบางกรณี, หรือว่าจะเป็นส่วนมากหรือทั้งหมดด้วยซ้ำไป. ภาษาที่เราพูดกันในโลกนี้ตามธรรมดาที่ว่า **เห็นผิดเป็นถูก เห็นถูกเป็นผิด** นี่หมายความว่าอย่างนี้, แต่ใช้เป็นสำนวนอีกอย่างหนึ่ง ก็ว่า **เห็นกลางวันเป็นกลางคืน เห็นกลางคืนเป็นกลางวัน**.

กลางคืนมืดได้แก่อวิชชา กลางวันสว่างได้แก่โพธิ ; ที่นี้โพธิจริง ก็เป็นโพธิจริง, ถ้าโพธิไม่จริง แต่เจ้าตัวคิดว่าโพธิจริง ก็เป็นโพธิไปไม่ได้เหมือนกัน ; เพราะเขาเห็นเพียงเท่านั้น แล้วเขาก็ทำไปตามนั้น. ฉะนั้นต้องเอาโพธิจริงกัน, ถ้าโพธิจริงต้องอาศัยพระพุทธเจ้าอีก. นี่คือข้อที่ว่า ท่านเป็นผู้ส่องแสงสว่างด้วยตะเกียงของท่านคือ ระเบียบ วินัย ของพระตถาคต ที่ว่าเมื่อตะเกี ที่ว่า : **เพราะทุกข์มีอยู่ในโลก ตถาคตจึงเกิดขึ้น และธรรมวินัยของตถาคตจึงส่องแสงอยู่ได้. นั่นคือตะเกียง ได้แก่พระธรรมวินัย ;** ถ้ามีอยู่คนก็เห็น กลางวันเป็นกลางวัน กลางคืนเป็นกลางคืน. นี่เป็นพุทธจริยาอันหนึ่งด้วย ในความหมายอย่างนี้ ซึ่งถ้าเรายังมองไม่เห็น เราก็เป็นลูกเด็ก ๆ เห็นพระพุทธเจ้าอย่าง ลูกเด็ก ๆ. ก็ให้ไปทดสอบตัวเองดูอย่าเพ่อประมาทว่า เราเห็นกลางวันเป็นกลางวัน เห็นกลางคืนเป็นกลางคืนอย่างถูกต้องแล้ว ; นั่นเป็นเรื่องทางวัตถุยังไม่ต้องจริงจัง.

๗. เป็นพระพุทธเจ้าด้วยการมองสัตว์โลกก่อนมองตัวเอง.

ข้อต่อไปก็อยากจะพูดถึง โดยหัวข้อว่า **พระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะทรงปรารถนาถึงสรรพสัตว์ ก่อนปรารถนาถึงพระองค์เอง.**

คนโดยมากเขาคิดว่า พระพุทธเจ้าออกบวช ค้นหาการตรัสรู้นั้น เพราะเห็นแก่พระองค์เอง หรือเห็นแก่พระองค์เองก่อน แล้วก็เห็นแก่คนอื่นทีหลัง ; แต่แล้วมันแปลกประหลาดคือ **มีพระพุทธภาสิตที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ จะปรารภสัตว์ทั้งหลายก่อน แล้วจึงปรารภตัวเอง ;** อย่างนี้รวมทั้งพระพุทธเจ้าผู้กล่าวเอง และพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ; แต่ข้อความที่กล่าวเริ่มขึ้นด้วยพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ก่อน.

ที่ตรัสโดยละเอียด มีข้อความอย่างนี้ว่า : “เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ยังไม่ตรัสรู้, ก่อนแต่การตรัสรู้ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ความปริวิตกนี้ได้เกิดขึ้น แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าวิปัสสีนั้น ว่า **กิญฺจํ วตํ** โลโก อาปนฺโน -สัตว์โลกนี้นั่นเอง ถึงแล้วซึ่งความยากลำบาก ; **ชายติ จ -**เกิดอยู่ด้วย, **ชรายติ จ -**แก่อยู่ด้วย, **มียติ จ -**ตายอยู่ด้วย, **จวติ จ -**เคลื่อนอยู่ด้วย **อปฺปชฺชติ จ -**บังเกิดใหม่ด้วย, **อถ จ ปนิมฺมสุส ทุกฺขสุส นิสฺสรวณํ นปฺปชฺชาติ ชรามรณสุส,** -แม้อย่างนั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นก็ยังไม่วาง ซึ่งอุบายเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์นี้ คือออกจาก ชาติ ชรา มรณะ ; **กุทาสฺสุ นาม อิมสุส ทุกฺขสุส นิสฺสรวณํ ปญฺญายิสฺสติ ชรามรณสุส.** -การออกไปจากทุกข์นี้ จากชาติ ชรา มรณะ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จะปรากฏได้อย่างไรหนอ ดังนี้.

นี่ลองฟังดูให้ดีเถอะว่า **กุทาสฺสุ นาม อิมสุส ทุกฺขสุส นิสฺสรวณํ ปญฺญายิสฺสติ ชรามรณสุส ;** สำนวนอย่างนี้พูดเป็นเรื่องเห็นอกเห็นใจคนอื่น ; ทั้งที่ตัวเองก็ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า ไปปรารภความเห็นใจผู้อื่นว่า **เขาไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์นี้แล้ว การทำตนให้ออกไปได้จากทุกข์นี้ จะปรากฏได้อย่างไรหนอ?** แล้วก็ตรัสถึงพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ก็มีปริวิตกอย่างนี้, พระองค์เองก็มีปริวิตกอย่างนี้ ; คล้าย ๆ ว่าเหยี่ยวดูที่เหยี่ยวทั่วโลก แล้วก็เห็นลักษณะอย่างนี้ ; แล้วก็รู้สึกคล้าย ๆ กับว่า เสร้า หรือ ห้วนวิตก ว่านี่จะรอดได้อย่างไรกัน, มันมันว แต่เป็นอย่างนี้ อยู่อย่างนี้อยู่ แล้วจะรอดได้อย่างไรกัน.

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า **พระพุทธเจ้ามีพระทัยใหญ่หลวง คือมองไปยังผู้อื่นมากกว่าที่จะมองแต่ตัวเอง** ; หรือถ้ามีฉะนั้นก็มองพร้อมกันเลย ; แต่ข้อที่ว่า “คนอื่น” นั้นมากนัก ทำให้รู้สึกว่าเป็นปัญหามาก. ฉะนั้นจิตใจที่บริสุทธิ์ที่ไม่เห็นแก่ตัวถึงขนาดนี้ จึงจะเห็นแก่คนอื่น ; เห็นแก่คนอื่นคือเห็นความทุกข์ยากของคนอื่น จนลืมตัวเอง, นี่ก็เป็นพุทธจริยา. ถ้าว่าจิตใจไม่สูงขึ้นมาถึงขนาดนี้ จะไม่มีลักษณะของพุทธจริยา ; ก็คือพวกเราคณธรรมาสามัญ จะเห็นแก่ตัวเองก่อนมองคนอื่นทีหลัง แม้ว่าเรามีคนเดียว, เขานั้นมีตั้งมากมาย.

ปัญหาอย่างนี้เป็นปัญหาที่เรียกว่า “ตลอดกาล” ; **เดี๋ยวนี้บ้านเมืองของเราเจริญไม่ได้ ก็เพราะว่ามีแต่คนที่มองดูตัวเองเท่านั้น ไม่ได้มองทั้งหมด.** เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างว่าแต่เรื่องของบ้านเมือง แม้เรื่องในครอบครัว ก็ยังมีลักษณะอย่างนี้ คือไม่มองผู้อื่นก่อน, แล้วลืมไปเลย ไปมองแต่ตัวเอง ยึดมั่นตัวเอง แล้วก็ลืมคนอื่นไปเลย. ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ ก็ย่อมจะไม่มีอาการที่เรียกว่ากระทบกระทั่งกัน แม้แต่ในครอบครัว.

ขอให้เห็นว่าสัตว์ทั้งหลายนี้มองตัวเองก่อน ; **ส่วนพระพุทธเจ้าทั้งหลายนั้นย่อมมองทั้งหมด หรือมองผู้อื่นก่อน** ; เลยแยกอาการอันนี้ออกมาเป็นพุทธจริยาสำหรับเราจะได้รู้สึกได้ว่า ที่เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาได้ในโลกนี้ ก็เพราะว่ามีข้อเท็จจริงอันนี้ ; คือว่าจะต้องมีบุคคลชนิดที่มองคนอื่นก่อนตัวเอง และปรารถนสัตว์ทั้งหลายก่อนปรารถนาตัวเอง.

บัดนี้เวลาเหลือน้อยแล้ว ก็อยากจะพูดอีกสักหน่อยถึงข้อที่ว่า การมองผู้อื่นนั้นได้มองไปแม้กระทั่งตั้งแต่ก่อนตรัสรู้ ; เหมือนกับว่าคนเรายังช่วยตัวเองไม่ได้ ก็จะคิดช่วยคนอื่น, หรือเหมือนกับว่า เรายังยากจนอยู่ ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่, แต่แล้วก็คิดว่า พอเรามีเงินบ้างเมื่อไรเราจะช่วยคนอื่น. เดียวนี้เรามัก

จะเห็นแต่เรื่องในนิยาย คำพูดอย่างนี้ไม่เป็นเรื่องจริง. แต่สำหรับพระพุทธเจ้า ท่านจะมีลักษณะเหมือนอย่างที่ว่ามานี้ : เราวยขึ้นมาเมื่อไร เราจะช่วยคนอื่นให้รวยหมดเลย หรือว่า เราหายลำบากเมื่อไร เราจะช่วยคนอื่นให้หายลำบาก.

๘. ทรงมอบโลกุตตระให้เป็นทรัพย์แก่ทุกคน

ที่ควรทราบต่อไปคือ เป็นหน้าที่ ที่พระพุทธเจ้า จะช่วยมากถึงขนาดที่ ให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงข้ามวัฏฏสงสารได้ ให้พ้นจากโลกได้ ให้อยู่เหนือโลก. **หน้าที่พระพุทธเจ้าท่านจะต้องช่วยสัตว์ทั้งหลายช่วยให้อยู่เหนือโลก ;** ก็คิดดูซิว่า เป็นหน้าที่อะไร? มันเป็นหน้าที่เล็กน้อย หรือว่าเป็นหน้าที่ใหญ่หลวง หรือว่าสูงต่ำอย่างไร ; และที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็มีเรื่องน่าหวัคือ :-

ครั้งหนึ่งพราหมณ์คนหนึ่ง เขาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระสมณโคตม บัญญัติทรัพย์สมบัติ สำหรับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านยังไม่ตอบ. ท่านถามว่า แล้วก็พราหมณ์ทั้งหลายละ บัญญัติอย่างไร? พราหมณ์ก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า ตามแบบฉบับ คัมภีร์อะไรของพราหมณ์ทั้งหลายนั้นก็บัญญัติสิทธิในการขอจากผู้อื่น นั่นว่า **ทรัพย์สมบัติของพวกพราหมณ์ ;** เมื่อบัญญัติ **คันศร และลูกศร** นี่ว่าเป็นทรัพย์สมบัติของพวกกษัตริย์ พวกนักรบ ; แล้วก็บัญญัติการทำนา และการเลี้ยงสัตว์ นี่ว่า เป็นทรัพย์สมบัติของคนธรรมดา ทั่วไป ที่เรียกว่าไวยสยะ หรือ แพศยะ, แล้วบัญญัติว่า **เคียว กับ ไม้คาน** ว่า เป็นทรัพย์สมบัติของวรรณะ **ศูทร** ของพวกศูทร. ที่จริงก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องตามความจริง หรือตามกฎหมายที่เป็นอยู่จริงมากที่สุดทีเดียว ที่พวกพราหมณ์บัญญัติตามนี้.

พราหมณ์นั้นก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า แล้วพระสมณโคตม มีถ้อยคำอย่างไรในเรื่องนี้. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : **อริยํ โข ปน อหํ พราหมณ โลกุตฺตรํ ธมฺมํ**

ปฐิสสฺส สทฺธํ ปณฺณเปมิ - “ดูก่อนพราหมณ์, **เราบัญญัติโลกุตตรธรรมอันประเสริฐ ว่าเป็นทรัพย์ของคนทุกคน**” โลกุตตรธรรมอันประเสริฐด้วยแล้ว ก็เป็นทรัพย์ของคนทุกคน ; หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างไร, ลองคิดดู, พวกเราลองคิดดูว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นคนอย่างไร?

ทำไมพระพุทธเจ้าท่านไม่แยกบอกว่า พวกกษัตริย์ พวกพราหมณ์ พวกแพศย์ พวกศูทร และต้องไปตามนั้น - ตามนั้น. ที่พวกพราหมณ์เขาว่า ภิกขุอาจารย์ สิทธิ ในการขอ ให้ผู้อื่นมาเลี้ยงเรานั้น เป็นทรัพย์ของพวกพราหมณ์คือ พวกครูบาอาจารย์ กระทั่งพวกนักบวช. แล้วการใช้ข้าวเป็นทรัพย์สมบัติของพวกกษัตริย์พวกนักรบ, การทำไร่ไถนา เลี้ยงสัตว์ นี่เป็นของพวกชาวบ้านธรรมดา, แล้วเคียวและไม้คานเป็น ของพวกกรรมกร.

ข้อนี้หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงคำนึงถึงเรื่องนี้ เพราะเป็น เรื่องเล็ก ๆ เป็นเรื่องเล็ก ๆ มากเกินไป ไม่ได้เอาใจใส่ ; ไม่เอาใจใส่ถึงสิ่งที่ ประเสริฐที่สุด แล้วก็มีได้แก่คนทุกคน คือโลกุตตรธรรม หรือธรรมะที่ทำให้มีจิตใจ อยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง เหนือโลกทั้งปวง อย่างประเสริฐที่สุด ว่าสำหรับคนทุกคน. ฟังไม่ดีก็ดูคล้าย ๆ กับว่าจะให้ทุกคนบรรลุโลกุตตรธรรมได้ ; แต่ท่านไม่ได้เล็งถึงข้อนี้ ท่านเล็งถึงข้อที่ว่า **ทุกคนควรจะรู้จัก และควรจะพยายาม และควรจะได้รับสิ่งที่ เรียกว่าโลกุตตรธรรม.**

ข้อที่บางคนไม่ได้รับ ก็ตามใจเขา **เพราะว่าเขาไม่เอา** ; เขาไม่เอาจริง เขาไม่สมัคร เขายังหลงกลางวันเป็นกลางคืน กลางคืนเป็นกลางวัน แต่ขึ้นชื่อว่า ธรรมดาพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะต้องหวัง หรือเผื่อไว้ให้แก่คนทุกคน ว่าจะต้องไปตามนี้ ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เพื่อจัดเรื่องนี้ ไม่ใช่มาจัดเรื่องทำมาหากิน เรื่องวัว เรื่องควาย เรื่องอย่างที่ว่ามาเมื่อตะกี.

การที่ทรงมอบโลกุตตระให้เป็นทรัพย์ หรือเป็นมรดกแก่คนทุกคน นี่ก็เป็นพุทธจริยา เพราะว่าทรงประสงค์อย่างนี้ ทรงพยายามอย่างนี้, มีหลักการอย่างนี้, ทรงมีพุทธจริยาในการที่จะมอบโลกุตตรธรรม ให้เป็นทรัพย์สมบัติแก่ทุกคนในโลก สมัยนี้เขาคงจะเรียกว่า “ของขวัญอันประเสริฐ หรืออะไรทำนองนั้น ที่พระพุทธเจ้ามีไว้สำหรับทุกคน” ; แต่แล้วคนส่วนมากในโลกนี้ เขาไม่ต้องการของขวัญอันนี้ เขากลับเห็นว่าเป็นเรื่องบ้าๆบอๆ ไม่มีรส ไม่มีชาติ ไม่มีความสนุกสนาน ไม่มีอะไรที่เขาอยากจะได้ นั่นแหละคนที่หลับตา เอากลางวันเป็นกลางคืน เอากลางคืนเป็นกลางวัน มีจิตใจวิปริตวิถาวรเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับความพินหนือโลก.

เราควรจะทดสอบตัวเองกันทุกคนเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า **เรายินดีรับทรัพย์นี้ที่พระพุทธเจ้าทรงหวังว่า จะมอบให้แก่ทุกคนหรือไม่ ?** ถ้าเราไม่ทำอย่างนี้ เราก็กลายเป็นสาวกของตาพราหมณ์คนนั้น ; เขาชื่อ เอสูการีพราหมณ์ มาได้กับพระพุทธเจ้าเรื่องนี้ เขารู้สึกว่าพระพุทธเจ้าคงไม่มีความรู้อะไร ที่ดีไปกว่านี้ คือที่ดีไปกว่าที่เขาว่า ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักแง่ดี หรือส่วนดี หรือว่าอะไรที่เป็นส่วนประเสริฐของพระพุทธเจ้ากันให้ถูกต้อง จะได้รับของขวัญจากพระพุทธเจ้า และเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าได้ ถ้าไม่อย่างนั้นเราก็จะเป็นสาวกของตาพราหมณ์คนนั้นแหละ เพราะว่าเราก็ประกอบกิจกรรมอยู่ตามหลักเกณฑ์ของคน ๔ พวกนั้นแล้ว, มันเป็นอย่างอยู่แล้ว.

๙. พระพุทธเจ้าไม่เกิดขึ้นพร้อมกัน ๒ พระองค์

เรื่องพุทธจริยาต่อไปที่เราน่าจะนึกคือ พระพุทธเจ้าท่านตรัสแก่พระอานนทว่า :- คุณกอนอานนท, ภิกษุผู้ฉลาดรอบรู้ในสิ่งที่เป็นไปได้ และในสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้นั้น ภิกษุนั้นจะรู้ว่า ข้อนี้เป็นไปไม่ได้ คือข้อที่ว่า : **เอกิสฺสา โลกธาดุยา เทวอรหฺนโต สมฺมาสมฺพุทฺธา อปฺปพฺ อจฺริมฺ อปฺปชฺเชยฺ** - ในโลกธาตุเดียวนี้

จะเกิดพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นสองพระองค์ไม่ก่อน ไม่หลังกัน, **ว่านี่เป็นฐานะที่มีไม่ได้** ดูก่อนอานนท์ จานัญจ โข เอตํ วิชฺชติ นี่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ คือ ยํ เอกิสฺสํ โลกาตฺถยา เอกโก อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธ อูปฺปชฺเชยฺย : ในโลกธาตุเดียวนี้ มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นพระองค์เดียว.

คำว่า “โลกธาตุ” มีความหมายที่เราเข้าใจกันไม่ได้ ; แต่ว่ามีหลักเกณฑ์ที่จะจำกัดลงไปได้แน่นอนว่า มันต้องเป็นเซตรับผิดชอบร่วมกัน หรือเนื่องถึงกัน หรือว่า มีอะไรที่จะต้องเป็นไปอย่างเดียวกัน นี่เรียกว่าโลกธาตุหนึ่งๆ, **ซึ่งรวมทั้ง มนุษย์โลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก นรก เปรต อสุรกาย อะไรหมด.** ทั้งหมดนี้เป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่ง ที่มีอะไรเหมือนกัน เป็นไปด้วยกัน ตามกฎเกณฑ์เดียวกัน ถ้ามีพระพุทธเจ้า ก็มีส่วนร่วม แยกกันไม่ได้ นี่ขอบเขตเท่านี้เรียกว่า โลกธาตุหนึ่ง ; มิได้หมายความว่าโลกกลม ๆ ก้อนนี้ก้อนหนึ่ง.

คำนี้ เป็นคำพูดในภาษาโบราณ ในประเทศอินเดีย สมัยโบราณ เรียกว่า โลกธาตุ เมื่อจะพูดว่า แผ่นดินไหว ก็พูดว่าโลกธาตุไหว คือมันไหวทั้งหมดนี้ ; ไม่ใช่ไหวเป็นจุดเล็กๆ เป็นเรื่องของเด็กอมมือ เหมือนเรื่องแผ่นดินไหว ที่เราเห็นในหนังสือพิมพ์. เมื่อพูดว่า โลกธาตุไหว ก็คือ ไหวหมดทั้ง เทวโลก มารโลก พรหมโลก โลกนรก เปรต อสุรกาย ไหวพร้อมกันหมดเลย ; นั่นแหละคือโลกธาตุหนึ่ง ถ้ามันมีผิด บกพร่อง เสียหายอย่างนี้ มันก็เนื่องถึงกันหมด ในสิ่งที่เรียกว่า โลกธาตุหนึ่ง.

อนึ่ง พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสยืนยันว่า มีเพียงโลกธาตุเดียว มันจะต้องมีหลายร้อยหลายพันโลกธาตุ, หรือบางทีก็หลายหมื่นโลกธาตุ ; **แต่ว่าในโลกธาตุหนึ่ง ๆ นั้น จะมีพระพุทธเจ้าได้เพียงพระองค์เดียว นั่นคือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้.** สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ก็คือว่า การเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นในโลกธาตุหนึ่ง มากกว่าหนึ่งองค์พร้อมกัน ไม่ก่อนไม่หลัง.

คำตรัสนี้ ไม่ใช่มุ่งหมายไปในการทำงานที่ว่า จะให้เราแบ่งพรรคแบ่งพวก ; แต่ว่าจะต้องการให้เราคิดว่า ในโลกธาตุหนึ่งนี้ เรามีอะไร เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือว่าเราจะได้ หรือจะเสีย หรือว่าจะทุกข์หรือจะสุขนี้ มันจะต้องอันเดียวกัน ที่ว่า มีพระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวนี้ หมายความว่า ท่านเป็น **พระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียว สำหรับทุกคน** เมื่อตะกี้เราพูดว่า ท่านเป็นเพื่อนทองเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร : ท่านก็เป็นเพื่อนคนเดียวในโลก, เป็นอย่างที่เราเรียกว่า เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนยาก เพื่อนลำบาก ไม่มีใครเสมอเหมือน ก็เพียงคนเดียวในโลก หรือว่า ท่านก็เป็นเพื่อนที่ดี เป็นเพื่อนที่ช่วยแก้ไขให้พ้นทุกข์ ; ก็นับว่าเป็นเพื่อนคนเดียว เท่านั้นแหละ ที่ดีที่สุด มีได้เพียงคนเดียว.

เราควรจะมองตรงไปยังพระพุทธเจ้านี้ว่า ท่านเป็นอะไร เป็นเพื่อนคนเดียว ไม่มีใครเปรียบ ไม่มีใครเทียบทันได้ เหมือนกับเป็นคู่ทุกข์คู่ยาก ของสัตว์ทั้งหลาย ก็มีคนเดียวเท่านั้น, เมื่อตะกี้ก็พูดมาแล้วถึงข้อที่ตรัสว่า **“เพราะไม่รู้ อริยสัจ ๔ ฉันทกับเธอจึงทองเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร”**. นี่ก็แสดงอาการที่ว่า **เพื่อนทุกข์เพื่อนยากนี้ ก็มีคนเดียว** แม้เรื่องที่จะรอดพ้นไปได้จากโลกนี้ เป็นโลกุตระ ก็มีท่านองค์เดียว ที่จะทำให้ได้ ที่จะช่วยให้ได้ เหมือนกับว่า มีเพื่อนคู่สุขคู่ทุกข์ คนเดียวคือพระพุทธเจ้า นอกนั้นไม่จริง ; หรือว่าจริงก็ไม่ถึงขนาด คือมันเล็กน้อยเกินไป เราควรจะมองพระพุทธเจ้ากันในแง่นี้ แล้วก็จะเกิดผลดีอย่างที่ว่า จะมี ศรัทธา มีปณณนา มีความเพียร มีอะไรต่าง ๆ มากขึ้นในพระพุทธเจ้า และในการปฏิบัติระเบียบวินัยของพระพุทธเจ้า.

เอาละเป็นอันว่า ในโลกธาตุหนึ่ง เรามีเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุข **อยู่คนเดียวคือพระพุทธเจ้า** ; และขอให้ถือว่าแม้นี้ก็ป็นพุทธจริยาของท่านที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับเรา ถ้าอนุญาตให้พูดหยาบคายหน่อย ก็จะมีพูดว่าท่านมีบุญคุณที่สมอยู่

บนศีรษะของเรา, ชนิดที่เขาตำใครเขาก็ว่ามันสมอยู่บนกระบาล เดียวนี้เราพูดว่า “มันสมอยู่บนศีรษะ” ; แต่แล้วก็ไม่มอง ไม่รับรู้ ไม่รู้ ไม่ชี้ ในพุทธจริยาเหล่านี้ ; แล้วอะไรจะเกิดขึ้น หรือว่าอะไรจะเป็นไปในทางที่น่าชื่นใจ น่าปรารถนา.

สรุปรวมความว่า ถ้าเราไม่พยายามที่จะมองพุทธจริยาให้ถูก ให้ตรง ให้ครบ ให้ถ้วนแล้ว เราก็จะเป็นอย่างนี้อยู่เรื่อยไป น่าเศร้าใจที่ว่าจะเป็นอย่างนี้อยู่เรื่อยไป, ว่าหลงหลักปักกรากลงไปอย่างนี้ ไม่ขยับเขยื้อน ก็เรียกว่าเป็นหลักตกที่ปักแน่นลงไปในวิญญูสงสาร ถอนไม่ขึ้น.

อาตมาเห็นว่า วิธีที่จะรอดได้ ก็ให้พยายามกันใหม่เกิด คือว่าลืมหูลืมตาให้กว้างกว่าที่ แล้วมา ให้รู้จักพระพุทธจริยา ให้ถึงที่สุดของความหมายของอาการแห่งพุทธจริยานั้น ๆ นั่นคือการขยับเขยื้อน ; คือจะปล่อยให้เฉื่อยชาอยู่เหมือนเดิมไม่ได้ ; แล้วจะเกิดอาการที่กระตุ้นเตือนใจขึ้นมาเอง. เพราะว่าถ้าจิตใจมองเห็นอะไรบ้างแล้ว มันก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องมีการเคลื่อนที่ขยับไปตามนั้น ตามความเห็นแจ้งเห็นจริง.

เดี๋ยวนี้อาตมาารู้สึกว่า คนให้ความเป็นธรรมแก่พระพุทธเจ้าน้อย ให้ ความสนใจแก่พระพุทธเจ้าน้อย ไม่สมกับที่ท่านมีพระมหากรุณาธิคุณ, แล้วก็ คนในโลก ในวงกว้าง ในโลกของพุทธบริษัทนี้ กำลังจะเลื่อนไป กำลังจะสลายตัวไป. คนโบราณในครั้งพุทธกาล ที่เขาเห็นพระพุทธเจ้า เขารู้จักพระพุทธเจ้าเขาเข้าใจ พระพุทธเจ้าเขาต้องเข้าใจข้อความเหล่านี้คือมองเห็นพระพุทธจริยาเหล่านี้จึงได้มีการ มอบกายถวายชีวิต หรือจะเรียกว่าอย่างไรก็แล้วแต่จะเรียก ; เพื่อรับนับถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยเอาชีวิตจิตใจนี้เป็นเดิมพัน นี่ก็เพราะว่า มองเห็นสิ่งที่เรียกว่า พุทธจริยาโดยแท้จริง เป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ความเลื่อมใส ความพยายาม กระทำตาม ; แล้วเรื่องของสติปัญญาค่อยมาที่หลังเดี๋ยวนี้รู้จักบุญคุณ หนี้สิน.

ตามบุญคุณ ที่พระพุทเจ้ามีแก่สัตว์โลก ให้ถูกต้อง ให้ตรง ให้จริง ให้ยุติธรรม กันเสียก่อน เรื่องนี้ก็จะ ได้เอามาพูดเรื่อย ๆ ไป จนกว่าจะรู้สึก ว่า ผู้มีเข้าใจ.

นี่คือเหตุผลในการที่ว่า ในภาควิชาขุขานี้ เราจะได้พูดกันแต่เรื่อง พุทธจริยา ไม่พูดเรื่องอื่น และวันนี้ก็ได้พูดมาพอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอให้ท่านทั้งหลายถือว่า พระองค์ทรงเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากของเรา ท่องเที่ยวไปในวัฏสงสาร **โลกนี้เป็นโลกที่มีดที่บอด จนกว่าพระพุทเจ้าองค์จะมาทรงช่วยจุดตะเกียงให้** ; เพราะเหตุว่าโลกมีความทุกข์ ท่านจึงมา ท่านจึงเกิดขึ้น ท่านจึงจุดตะเกียงขึ้น ; ไม่ใช่ว่า ทำโดยไม่มีเหตุผลอะไร เพราะว่าความทุกข์มันยังมีอยู่ในโลก แล้วท่านก็ยังมีประโยชน์ อยู่เพียงนั้น ; ฉะนั้นการที่มีดวงตะเกียงของท่านอยู่ในโลก **นี่แหละคือความสุขของสัตว์โลกทั้งปวง.** ฉะนั้น เราต้องถือว่าท่านเป็นบุคคลเอกคนเดียวสำหรับเรา ไม่มีบุคคลใดเอกไปกว่าท่าน สำหรับเรา.

เรานั้นมันมีความหลงมหาศาล ขนาดเห็นกลางวันเป็นกลางคืน ขนาดเห็น กลางคืนเป็นกลางวัน มันถึงขนาดนั้น เพราะฉะนั้นพระพุทเจ้าจึงมีหน้าที่ ที่จะ สงสารสัตว์ทั้งหลายอื่น ก่อนที่จะสงสารพระองค์เอง **พระพุทเจ้าทั้งหลายจึงปรารถนา สัตว์ทั้งหลาย ก่อนที่จะปรารถนาถึงเรื่องตัวเอง ; จึงช่วยให้หลุดพ้น ด้วยการ สั่งสอนอบรม ให้มีแสงสว่างนี้ จนพ้นโลก จนอยู่นิพพาน.**

๑๐. ท่านตรัสว่า “พวกเรา” ในนามพวกเราทั้งหมด.

เรื่องที่ประหลาดกว่านั้นก็คือ ท่านจะใช้คำว่า “พวกเรา” ซึ่งหมายถึง พวกเราทั้งหมดในพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎกอันมากมายนั้น เท่าที่นี้ก็ออกพบอยู่ แห่งเดียว แต่อาจจะจะมีอีกมากแห่ง.

ในนิทานวัคค์ สังยุตตนิกาย มีข้อความแห่งหนึ่งที่พระพุทเจ้าท่านใช้คำว่า “พวกเรา” เมื่อท่านตรัสถึงตัวท่านเอง ; เหมือนคนในสมัยนี้ที่เขาพูดในนามสมาคม

หรือในนามอะไรเขาพูดว่า “พวกเรา”. ยิ่งเป็นสำนวนต่างประเทศก็ยิ่งพูดว่า พวกเรา. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสคำอย่างนั้น ในเมื่อพูดกับคนนอก โดยใช้คำว่า “พวกเรา” ; เรื่องก็เลยเป็นอันว่าทั้งหมดนี้ ทั้งพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา รวมอยู่ในคำว่า “พวกเรา” . เพราะฉะนั้นเราควรจะยินดีว่า พวกเราที่นี้ ก็นับอยู่ในคำว่า “พวกเรา” ของพระพุทธเจ้า ; แม้นักบวชนอกศาสนาละทธิอื่นเขาปลอมเข้ามา บวชในศาสนานี้ เพื่อที่จะขโมยเอาธรรมะในศาสนาไปส่อนเป็นของตัวเอง แต่พอมาได้ยินพระพุทธเจ้าตรัสธรรมะตามหน้าที่ของท่าน เขาก็เปลี่ยนจิตใจ ; นี่อำนาจของพระธรรม ทำให้เขาสารภาพว่า ที่บวชมานี้ มาบวช “เพื่อจะขโมยเอาธรรมะของพระสมณโคดมนี้ ไปใช้เป็นละทธิของตัวเอง” ; ก็เลยขอโทษ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า :- ยโต จ ไซ สุลิม อจฺจุยํ อจฺจุยโต ทิสฺวา -ดูก่อนสุลิมะ, เมื่อท่านเห็นโทษโดยความเป็นโทษอย่างนี้ ; ยถาธมฺมํ ปฏิกโรสี -และท่านจะกระทำคืบคั้นนี้แล้ว ; ตณฺเฏมยํ ปฏิคฺคณฺหาห -พวกเราก็จะรับโทษของท่าน.

ขโมยในที่นี้หมายความว่า เป็นการขโมยทรัพย์สินสมบัติของกลางระหว่างทุกคน คือ ของศาสนา ท่านเลยใช้คำว่า “พวกเรา” ; นี่จะต้องถือว่าทุกคน รวมทั้งที่นั่งอยู่ที่นี่เวลานี้ด้วย รวมอยู่ในคำว่า “พวกเรา” ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสในวันนั้น แก่บุคคลที่มาขโมยธรรมในพุทธศาสนา. เขาเข้ามาบวชเพื่อขโมยธรรม แต่ก็กลับตัวได้ แล้วพระพุทธเจ้าท่านก็ยกโทษให้ในนามของพวกเราทั้งหมด.

ที่นี้ เรื่องบวชเพื่อขโมยธรรมนี้ดูจะไม่น่ากลัว เท่ากับว่า บวชแล้วทำลายธรรม, บวชแล้วไม่บวชจริง, เป็นภิกษุไม่เป็นภิกษุจริง, เป็นภิกษุณีไม่เป็นภิกษุณีจริง, เป็นอุบาสกไม่เป็นอุบาสกจริง. เป็นอุบาสิกาไม่เป็นอุบาสิกาจริง อย่างนี้ก็ยิ่งร้ายกว่าที่บวชขโมยธรรมเอาไปส่อนต่อ ; เพราะว่ามันเป็นการบวชเพื่อทำลายธรรม, ไม่สนใจ ไม่รู้จัก แม้แต่พระพุทธเจ้าในลักษณะที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง, แล้วก็ทำอะไรปรารภตัว ตามกิเลสของตัวเอง ; ก็เป็นเรื่องเข้ามาใน

ศาสนานี้ เพื่อทำลายธรรม, ซึ่งมันยิ่งกว่าขโมยธรรม. ขโมยนั้นยังเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้ แต่ถ้าทำลายก็เสียหายหมด ถ้าบวชเพื่อทำลายธรรมอย่างนี้ **ยังสงสัยอยู่ว่า พระพุทธเจ้าท่านจะยกโทษให้หรือไม่** ? ถ้ามาบวชขโมยเอาไปตี เอาไปใช้เป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ มันก็น่าจะยกโทษให้ ; แต่ถ้าเข้ามาในศาสนานี้เพื่อทำลายธรรมแล้ว ยังน่าสงสัยว่าพระพุทธเจ้าท่านจะยกโทษให้หรือไม่.

พวกเราก็จะระวังกันให้ดี ๆ พยายามรู้จักพระพุทธเจ้ากันให้ดีที่สุด ในทุก ๆ ลักษณะแห่งพระพุทธจริยา, แล้วคงจะไม่มีใครเข้ามาในศาสนานี้เพื่อทำลายพระศาสนานี้โดยไม่รู้สีกตัว. “โดยไม่รู้สีกตัว” นี้สำคัญมาก ; ถ้าโดยรู้สีกตัวนั้น มันก็เป็นไปได้ยาก ถ้าโดยไม่รู้สีกแล้ว มันเป็นไปได้ง่าย อาจจะทำให้เสียหาย ฉิบหายอะไรหมดเลย โดยไม่รู้สีกตัวอีกก็ได้.

ข้อนี้ ขอฝากไว้ให้ขึ้นอยู่กับการรู้สึกอย่างแจ่มแจ้ง ในพระพุทธจริยาทั้งหลาย ว่าพระองค์ทรงมุ่งหมาย ให้เราช่วยกันสืบอายุพระศาสนาอย่างไร. อาตมาถือว่า การมาเรียนรู้พุทธจริยากันคราวนี้ เพื่อมีความมั่นคงในการสืบอายุพระศาสนาต่อไป อย่างนี้.

ขอยุติการบรรยายเฉพาะวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อให้โอกาสแก่พระสงฆ์จะสวดคณสาธยายธรรมปึงสนกถา ต่อไปอีก ตามที่เราตั้งใจไว้เป็นประจำ.

พุทธจริยา ตอนที่ ๒
พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา (ต่อ)

-๒-

เสาร์ที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายเรื่องพุทธจริยาใน
ครั้งที่ ๒ นี้ ก็จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ต่อไปอีกสัก
ครั้งหนึ่ง.

ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ?
เป็นคำถามที่ชัดเจนอยู่ในตัวแล้ว ว่า
พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา
ถ้าไม่รู้เรื่องนี้ก็เรียกว่าไม่รู้จักพระพุท
เจ้า, ดีแต่ท่องว่า พุทธัง สรรเวณัง

คัจฉามิ อย่างนกแก้วนกขุนทองอยู่ตลอดเวลา. นี่เป็นเหตุให้เราต้องเป็นผู้ไม่ประมาท ; ต้องพยายามทำความเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าเป็นอะไรแก่พวกเราให้อย่างยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

การที่พูดแต่เพียงว่า ท่านเป็นพระพุทธเจ้าของเรา, หรือเป็นพระศาสดาของเรา, เป็นอะไรของเรา, นั้นพูดกันแต่ปาก ไม่เคยเห็นว่า มีความเข้าใจ หรือความเชื่อความเลื่อมใสที่ตั้งรากฐานอยู่บนความเข้าใจ ; นี่แหละอาตมาจึงได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเราให้มากเป็นพิเศษ.

ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวโดยหัวข้อตามลำดับว่า **ท่านเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารกับพวกเรา** ; นี่ก็เป็นพระพุทธภาษิต ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า ตลอดเวลาที่เรายังไม่รู้ตาม รู้แจ้งซึ่งอริยสัจจ์ทั้งหลาย ทั้งเธอและฉัน ก็ต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารตลอดกาลนาน. ขอให้พิจารณาคำตรัสนี้ ท่านตรัสอย่างเป็นกันเองที่สุด ว่าฉันกับพวกเธอ ต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารตลอดกาลนาน : *เอวมิทํ หิ ทิสมมุตฺตานํ สนฺธาวิตํ สํสริตํ มมญฺเจะ ตุมฺหากญฺจ* ; ถ้าเป็นบาลีก็ว่าอย่างนี้.

เราเคยรู้สึกอย่างนี้กันบ้างหรือเปล่า ว่าพระพุทธเจ้าท่านจัดพระองค์เองไว้ในฐานะเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากกับเรา ; **เมื่อไม่รู้แจ้งแทงตลอด ก็ต้องท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารตลอดกาลนาน.** ถ้าเรานึกอย่างนี้ เราคงจะพยายามทำตามคำสั่งสอนของพระองค์ มากกว่าที่เป็นกันอยู่เดี๋ยวนี้.

บางคนถึงกับจะไม่รู้ว่าวัฏสงสารคืออะไรด้วยซ้ำไป ; อาจจะเคยได้ยินคำว่าวัฏสงสาร แต่ก็ไม่ว่าอะไร, ไม่เข้าใจ, แล้วก็เอาไปไว้ที่อื่น ไม่เกี่ยวข้องกับตัวเองที่ว่ากำลังเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร. เขาเรียกว่าเป็นคนโง่ เหมือนกับหนอนที่เกิดในพริก ก็ไม่รู้จักความเผ็ดร้อนของพริก, หนอนที่เกิดจากคูดในส้ม มันก็ไม่รู้จักคูด

หรือสั้มเหล่านั้ ว่ามันเป็นอย่างไ. **สัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร จมอยู่ในวัฏสงสาร ทนทรมานอยู่ในวัฏสงสาร ก็ไม่รู้จักสิ่งทีเรียกว่าวัฏสงสาร ;** ดั่งนั้นคนพวกนี้จึงไม่รู้จักขอบพระทัยพระพุทธเจ้า หรือไม่ขอบพระคุณพระพุทธเจ้า ว่าท่านได้เป็นอะไรให้บ้าง และได้เป็นมากน้อยอย่างไร.

ขอให้มองเห็นในข้อนี้กันอยู่ตลอดเวลาว่า : **พระพุทธเจ้าท่านทำตนเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากกับพวกเรา, ท่านทรงใช้สรรพนามว่า “พวกเรา”** เหมือนกัน ในเมื่อท่านตรัสเรื่องซึ่งมันถึงถึงรวมกันทั้งหมดในพุทธศาสนา ในวงพุทธศาสนา อย่างที่ได้แสดงแล้วในวันก่อนนั้น.

ลักษณะเฉพาะของพระพุทธเจ้าต่อไปอีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า **จะทรงปรารภสรรพสัตว์ทั้งหลาย ก่อนแต่ที่จะปรารภพระองค์เอง.**

นี่ลองฟังดูให้ดี ว่าท่านตรัสว่า : พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์นี้ ปรารภความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทุกข์โศก ของสัตว์ทั้งหลายก่อน, **รำพึงอยู่ในใจก่อน, จึงจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า.** นี่ท่านเป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก เพื่อนลำบากกับเรา ; แล้วท่านยังนึกถึงความทุกข์ ความยากลำบากของเรานี้ก่อน. แล้วเราก้ยังเป็นคนตาบอดอกตัญญูอยู่เ็นเอง ; เพราะวามองไม่เห็น จึงได้ไม่รู้บุญคุณ, ก็เรียกว่าเป็นคนตาบอดอกตัญญู. ถึงแม้จะไม่รู้เพราะตาบอด เรื่องมันก็เป็นคนอกตัญญูอยู่นั่นเอง : มันเป็นเรื่องที่เสียหายมาก. ฉะนั้นหวังว่าเราจะได้แก้ปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป ด้วยการศึกษารู้จักสิ่งทีเรียกว่า **พระพุทธจริยานี้ยัง ๆ** ขึ้นไปทุกที.

ข้อทีอยากจะทบทวนต่อไปก็คืว่า **ทรงมอบโลกุตตรธรรมให้เป็นทรัพย์มรดกแก่เรา**

ข้อนี้ขอให้นึกว่า พระพุทธเจ้าท่านก็มีการมอบหมายมรดก ให้แก่เรา เช่นเดียวกับปู่ย่าตายายของเรา มีการมอบหมายมรดกให้แก่เรา ; แต่มันเป็นเรื่องวัตถุ

เสียโดยมาก ไม่เป็นเรื่องทางธรรมะหรือทางจิตใจ ; แม้จะเป็นเรื่องทางจิตใจมันก็เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อยๆ. แต่ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันและได้ทรงกระทำตามที่ท่านยืนยันว่า : เรามอบโลกุตตรธรรมอัน ประเสริฐ ให้เป็นทรัพย์แห่งตน แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง แก่มนุษย์. นี่คือนิพพานที่สูงสุดของพระพุทธเจ้าที่ทรงกระทำต่อเรา.

สิ่งที่เรียกว่า พุทธจริยา นั้น ก็คือ สิ่งที่พระองค์ทรงประพฤติเป็นปกติจนเป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า, นั่นคือท่านมีหน้าที่ ที่จะมอบโลกุตตรทรัพย์ : ทรัพย์สมบัติที่เป็นโลกุตตระให้แก่พวกเรา.

ทรัพย์ที่เป็นโลกุตตระ ก็คือทรัพย์ที่จะทำให้พวกเราข้ามขึ้นได้จากวัฏฏสงสาร ; ถ้ายังจมอยู่ ในวัฏฏสงสาร ก็แปลว่า จมอยู่ในโลก นานาชนิด นานาแบบ. ท่านได้ช่วยยกให้ขึ้นจากความเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารอย่างนั้น ; แต่ถ้าจะพูดโดยสมมติ ลืมหายก็ว่า : ให้พ้นจากการเป็นหนอน ที่จมอยู่ในพริก, หรือว่าพ้นจากการเป็นหนอนที่จมอยู่ในคูล ; เพราะว่ามันจมอยู่ในคูลมานานักแล้ว ควรจะขึ้นกันเสียที โดยอาศัยการปฏิบัติ ในลักษณะที่เป็นการรับมรดกที่พระองค์ทรงประทานไว้ ได้แก่ข้อปฏิบัติทั้งหลายที่เป็นไปเพื่อการถึงซึ่งความสิ้นสุดแห่งกรรม.

ตัวพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา นี้ เป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่สุดแห่งกรรม ทั้งกรรมดำและกรรมขาว ; เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ดำไม่ขาว, ให้เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมดำและกรรมขาว, ให้ขึ้นจากวัฏฏสงสาร, ให้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง. นี่คือนิพพานที่พระพุทธเจ้าท่านทรงมอบหมาย ; และทรงมีพุทธประสงค์ว่าทุกคนจะได้รับ ; แต่แล้วเราก็ไม่รู้จัก อย่าว่าแต่จะได้รับเลย. เราไม่รู้จัก ก็เพราะว่าเราไม่สนใจ ; เราไม่สนใจ ในสิ่งที่เรียกว่าโลกุตตรธรรม.

บางคนก็สนใจในคำว่า “นิพพาน” พอใจนิพพาน แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร. ครั้งหนึ่ง ได้ลองสอบถามถึงความเข้าใจเรื่องนี้ ว่าที่ทำบุญกันนี้ จะเอาสวรรค์หรือว่าจะเอานิพพาน? เขาบอกว่าอยากจะได้นิพพาน แต่พอลถามอีกทีหนึ่งว่า ถ้าให้ได้การที่ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไปอย่างนี้ จะเอาไหม? บอกว่าไม่เอา, เพราะว่าไม่สนุก. อาตมาได้ทดลองสอบถามคนใกล้ๆ นี้ดู ไม่น้อยกว่า ๓-๔ คนแล้ว ได้รับคำตอบอย่างนี้เหมือนกันหมด ; พอบอกว่านิพพาน ละก็อยากได้ ; พอที่บอกว่าพ้นจากวัฏสงสารไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิด แล้วก็ไม่ได้เอา ; เพราะว่าเขายังอยากจะสนุกสนาน อยากจะกินเหล้า อยากจะร่าเริง ทั้งที่เป็นผู้หญิง ; ฉะนั้นจึงไม่ต้องการซึ่งการหยุดเวียนว่ายในวัฏสงสาร ; แต่ปากอยากได้นิพพาน ; เพราะเขาถูกหลอกว่านิพพานนั้นแสนจะเป็นสุข สนุกสนาน นึกอะไรก็ได้มัน, เขาจะไปนึกเอาอะไรให้มากมายที่สุด : เป็นเมืองแก้ว เป็นอะไรซึ่งล้วนแต่เป็นของวิเศษวิโส ; เขาก็เลยอยากได้นิพพาน.

นี่เป็นการแสดงว่า คนเหล่านี้ไม่เข้าใจในคำว่าวัฏสงสาร ก็เลยไม่เห็นนอกเห็นใจ ไม่เห็นน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้า ที่ว่า : เราเวียนว่ายในวัฏสงสารกันมานานนักแล้ว ควรจะทำความสิ้นสุดแก่วัฏสงสารเสียที ท่านทรงกระทำพระองค์ให้เป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนยาก อย่างนี้ แต่แล้วก็ยังไม่สมประสงค์ของพระองค์ ; เพราะมีแต่สาวกที่ไม่รู้ไม่ชี้ ในพระพุทธรูปอันสำคัญที่สุด : คือทรงเป็น“เพื่อน”ของเรา เพื่อจะช่วยให้ข้ามขึ้นจากโลก, แล้วก็เมื่อคนเกิดสุดท้ายภายหลัง ก็ได้ทรงมอบมรดกที่เป็นโลกุตตรธรรมไว้ให้ อย่างที่ไม่มีที่สิ้นสุด ; ก็ล้วนแต่ไม่สนใจอีกเหมือนกัน. นี่คือการจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องทบทวนความเข้าใจในข้อนี้กันอยู่ทุกครั้งทุกคราว ที่จะพูดถึงเรื่องนี้กันสักยุคหนึ่ง เรียกว่า เรื่อง พุทธจริยา.

สำหรับในวันนี้ก็ได้พูดถึง**พระพุทธรจริยา** ในลักษณะที่ท่านเป็นอะไรกับพวกเรานี้สืบต่อไป. โดยหัวข้อแรกที่ว่า **ท่านเป็นผู้ชี้ทาง : ท่านเป็นอะไรแก่เรา? ท่านเป็นผู้ชี้ทาง!**

๑. ทรงเป็นผู้ชี้ทาง

ข้อนี้หมายความว่า มนุษย์อยู่ในความมืดบอด หลงทาง, หรือไม่รู้จักทาง, หรือถึงกับไม่รู้ว่าจะต้องเดินทางด้วยซ้ำไป. **พระพุทธรองค์ทรงอยู่ในฐานะเป็นผู้ชี้ทาง;** โดยเหตุที่ว่าสิ่งที่เรียกว่า**กรรม** หรือการกระทำนั้น **เป็นของเฉพาะตัว** **ทำแทนกันไม่ได้ ;** แม้แต่การเดินทาง ก็เดินแทนกันไม่ได้, เหมือนกับเราจะกินอาหารแทนกันไม่ได้ อย่างนี้, เราจะถ่ายอุจจาระแทนกันไม่ได้ ; นี่เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่ายชัดเจน. การเดินทางเพื่อบรรลุถึงความสิ้นสุดแห่งวิญญูสงสาร มันก็เดินแทนกันไม่ได้ อย่างนั้น ; ดังนั้นพระองค์จึงตรัสว่า : **อกุขาโต โว มยา มคฺโค : หนทางอันเราบอกแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ; ปญฺยาบย สลฺลสฺสตฺถํ :** จะเป็นเครื่องตัดเสียซึ่งลูกศรด้วยปัญญา ; **ตุมฺเหติ กิจจํ อาตปฺปํ :** ความเพียรนั้นพวก เธอต้องทำเอง ; **อกุขาตาโร ตถาคตา :** **พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้ชี้ทางเท่านั้น.**

พระพุทธรเจ้าท่านตรัสไว้เป็นคาถาบทหนึ่งดังกล่าวข้างต้น. ท่านใช้คำว่า “ตถาคตทั้งหลาย” ก็หมายความว่า : **พระพุทธรเจ้าทุกพระองค์เหมือนกันหมด** **ทำได้เพียงแต่เป็นผู้บอกหนทาง ; ส่วนการเดินทางนั้นต้องเดินเอง, และบัดนี้”** **ทาง”** นั้นก็ได้บอกแล้ว เพื่อกัดเสียซึ่งลูกศรคือความทุกข์ ด้วยปัญญา ด้วยความรู้ ; เมื่อรู้แล้วจะตัดเสียได้ซึ่งลูกศร คือความทุกข์. **การเดินทางนี่คือ การปฏิบัติ** **ครั้นปฏิบัติแล้ว ก็จะทำลายความทุกข์เสียได้.**

ทีนี้ เรามาพิจารณาดูกันว่า สภาพที่เป็นอยู่จริงในเวลานี้ มันเป็นอย่างไร?

คนโดยมากนับถือพระพุทธเจ้า ในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับที่พระองค์ตรัส : คือ พระองค์ตรัสว่า เป็นแต่ผู้ชี้ทาง แล้วต้องเดินเอง ; ที่นี้คนเขาต้องการมาก ถึงขนาดที่ว่า ให้พระพุทธเจ้าช่วยอุ้มไป หรือจับลากพาไป ; นี่มันไขว่กันอยู่อย่างนี้. คนมักจะเข้าใจหลักธรรมะ ในลักษณะที่ว่าให้พระพุทธเจ้าช่วย เหมือนกับว่าช่วยพาไป ; ไม่ฟังให้ดี **ไม่ศึกษาให้ดี** ไม่เข้าใจให้ถูกต้อง ; จึงเกิดความรู้สึกในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านจะช่วย ในลักษณะที่พาไป ; ก็เลยอ่อนวอนอยู่ตลอดเวลา, กลายเป็นเรื่องบนบานอย่างนั้นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา ; กระทั่งมาถึงยุคที่เอาพระพุทธรูปเป็น พระพุทธเจ้าด้วยแล้ว ก็ยิ่งมกมายในเรื่องนี้มากขึ้น, แล้วยังจะมากขึ้นไปกว่านี้อีก.

ขอให้ย้อนระลึกนึกไปถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จริง ที่ท่านมีอยู่อย่างไร? อยู่ที่ไหน? จะทำอะไร? ได้มากน้อยเท่าไรสำหรับเรา? ท่านเป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนยาก เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร ; ไม่ได้หมายความว่าท่านพาไปหรืออุ้มไป. แต่เป็นเพื่อนทุกข์กันไปก่อน ในขณะที่ยังไม่หลุดพ้น, **ท่านก็เป็นผู้ที่ถึงที่สุดแห่งการเวียนว่าย ให้ดู, รวมทั้งบอกวิธีที่จะทำด้วย แล้วก็ทำให้ดูด้วย** ต่อดูอยู่อย่างนี้. แต่แล้ว คนก็ยังจะคิดว่า **ไม่ต้องทำอะไร**; นอกจากอ่อนวอนให้**พระพุทธเจ้าท่านช่วยพาไป** ; แล้วส่วนมากก็ไม่ได้คิดอย่างนั้นด้วยซ้ำ ; คิดเพียงว่าอยู่ที่นี้ก็ดีแล้ว ก็**นับถือพระพุทธเจ้าไปตามธรรมเนียม** ที่เขาว่า ๆ กันเท่านั้นเอง; มันก็ไม่เข้ารูปเข้าเรื่อง กันกับเรื่องนี้ ที่ว่า **“การเดินทางท่านต้องเดินเอง ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้ชี้ทางเท่านั้น”**.

พระพุทธจริยาในลักษณะนี้ แสดงชัดในลักษณะที่ว่า : ท่านทำได้แต่เพียงเป็นผู้ชี้ทาง ; ท่านมีคุณสมบัติอย่างอื่น มีเมตตา กรุณา มีอะไรก็ตาม ; แต่ว่าสมรรถภาพนี้มันก็ได้แต่เพียงเป็นผู้ชี้ทาง ; เพราะเหตุว่ามัน**มีอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอะไรทั้งหมด คือความที่กรรมเป็นของเฉพาะตัว**. สิ่งที่เราเรียกว่ากรรม หรือการกระทำ หรือผลกรรมนั้น เป็นของเฉพาะตัว. เราอย่าหวังพึ่งพระพุทธเจ้า ให้ผิดเรื่องผิดราว จนไม่ได้รับประโยชน์อะไร ต้องเข้าใจและหวังให้ถูกเรื่องถูกราว แล้วก็ทำให้ถึงที่สุดเท่าที่เราจะทำได้.

นี้ข้อแรก : เมื่อถามว่าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา? ก็ต้องมองให้เห็นชัดเจน ; แล้วตอบว่า **ท่านเป็นผู้ชี้ทางให้กับเรา. ทางนี้ไปสู่ที่สุดแห่งความทุกข์** ไม่ต้องเวียนว้ายตายเกิดอีกต่อไป ; หมายความว่า ไม่เกิดตัวกู – ของกูมาเป็นทุกข์อีกต่อไป ; **มีแต่การและจิตใจที่สงบเย็น** อยู่ไปจนกว่าจะถึงกาลแตกทำลาย. นี่เป็นเรื่องการเดินทางมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่นี้ แล้วก็ต้องทำกันในชีวิตนี้ **ที่นี่และเดี๋ยวนี้** ที่กำลังมีความทุกข์อยู่ **รีบเดินให้ถึงจุดหมายปลายทางเสีย.**

๒. ทางก็มีอยู่ เมื่อเขาไม่เดิน พระพุทธองค์ก็ช่วยไม่ได้

ที่นั่นก็มีปัญหาในข้อต่อไป พระพุทธเจ้าเป็นอะไรกะเรา? **พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้ชี้ทาง ;** แล้วท่านก็ทำอะไรไม่ได้ ในเมื่อเรามันเป็นคนเหลวไหล. **เมื่อเราเป็นคนเหลวไหลแล้ว พระพุทธเจ้าท่านช่วยอะไรไม่ได้,** ทั้งที่พระองค์ทรงมี พระเมตตา กรุณา อะไร เหลือที่จะเปรียบได้ ; แต่ก็ช่วยไม่ได้จริง ๆ.

ในข้อนี้มันก็มีปัญหาเกิดขึ้น โดยมีผู้ถามว่า “ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมกล่าวอยู่อย่างนี้ สั่งสอนอยู่อย่างนี้ คนได้รู้ถึงนิพพานจนเป็นที่พอใจแห่งตนทุกคนหรือ?” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า :- **ดูก่อนพราหมณ์, สาวกของเราบางพวกแม้เราว่ากล่าวอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ก็หาทำนิพพานให้ปรากฏ เป็นที่พอใจได้** **ทุกคนไม่ ; บางพวกก็ทำได้ บางพวกก็ทำไม่ได้.**

ผู้ถามนั้นก็เลยทูลถามต่อไปว่า : **โก นุ โข ภนฺเต โคตม เหตุ?**
 – **ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ อะไรเล่าเป็นเหตุ? โก นุ โข ปจฺจโย? -อะไรเล่าเป็นปัจจัย?**
ยํ ตีฏฐติ เอว นิพฺพานํ - ในเมื่อนิพพานนี้มีอยู่จริง ตีฏฐติ นิพฺพาน คามิ มคฺโค ;
และหนทางเพื่อไปนิพพานนี้มีอยู่จริง, ตีฏฐติ ภวํ โคตโม สมาทเปตา -
และพระสมณโคตมผู้ชี้ชวน เพื่อการเดินทางไป สู่นิพพานนั้นมีอยู่จริง ; แล้วทำไม
สาวกของพระโคตม ซึ่งพระโคตมกล่าวสอนอยู่อย่างนี้ พร่ำสอนอยู่ อย่างนี้ บางพวก

ก็ทำนิพพานให้ปรากฏเป็นที่ยินดีแก่ตนได้, บางพวกก็ไม่สามารถทำนิพพานให้ปรากฏเป็นที่ยินดีแก่ตนได้.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสตอบว่า : เตนหิ พุราหุมน ตถุเบเวตถ ปฏิปุจฉามิ
 ดูก่อนพราหมณ์, ถ้าอย่างนั้นเราขอสอบถามท่านเกี่ยวกับเรื่องนี้ ยถา เต ชเมยฺย,
 ตถา นํ พุยากเรยฺยาติ - สิ่งใดเป็นความจริงใจของท่าน ท่านจงพูดสิ่งนั้น ตํ กิ มนุสฺส
 พุราหุมน กุสโล ตวํ ราชคหคามิมสฺส - ดูก่อนพราหมณ์ ท่านเป็นผู้
 เชี่ยวชาญในหนทางที่จะไปสู่กรุงราชคฤห์มิใช่หรือ?

เอวํ กุสโล อหํ ราชคหคามิมสฺส มคฺคสฺส - ดูก่อนพระโคตมผู้เจริญ
 ข้าพเจ้าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ในหนทางที่จะไปสู่นครราชคฤห์.

ตํ กิ มนุสฺส พุราหุมน? - ดูก่อนพราหมณ์, ถ้าอย่างนั้นท่านจะอธิบาย
 ความข้อนี้อย่างไร? อธิ ปุริโส อาคฺจุเจยฺย ราชคฺห์ คนฺตุกาโม - มีบุรุษคนหนึ่ง
 เขาต้องการไปสู่เมืองราชคฤห์ มาถึงที่นี่แล้ว, โส ตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทฺเตยฺย อหํ
 ภนฺเต ราชคฺห์ คนฺตุฯ ฯลฯ - เขากล่าวกะท่านว่า ข้าพเจ้าต้องการจะไปสู่เมืองราชคฤห์
 ถ้าท่านรู้ ท่านจงแสดงหนทางเพื่อไปสู่เมืองราชคฤห์เถิด.

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ท่านย่อมกล่าวว่า ดูก่อนบุรุษ นี่แหละหนทางที่จะไปสู่
 เมืองราชคฤห์. ท่านจงไปทางนี้หน่อยหนึ่ง, ครั้นไปหน่อยหนึ่งแล้ว ท่านจะเห็น
 หมู่บ้านชื่อนี้ ชื่อนี้. ท่านจงไปอีกหน่อยหนึ่ง ; ครั้นไปหน่อยหนึ่งแล้ว ท่านจะเห็น
 นิคมชื่อนี้ ชื่อนี้ ท่านจงไปอีกหน่อยหนึ่ง ; ครั้นไปอีกหน่อยหนึ่งแล้ว ท่านจะเห็น
 นครราชคฤห์ ซึ่งรื่นรมย์ไปด้วยอาราม รื่นรมย์ไปด้วยป่าไม้ที่จัดไว้เฉพาะ รื่นรมย์
 ไปด้วยภูมิ ภาคแผ่นดิน รื่นรมย์ไปด้วยสระโบกขรณี.

ดูก่อนพราหมณ์, ท่านก็บอกเขาอยู่อย่างนี้ ท่านก็พราหมณ์บอกเขาอยู่อย่างนี้ ; เขาก็ยังถือเอาหนทางผิด เดินย้อนกลับหลังไป. ที่นี้มีบุรุษอีกคนหนึ่ง มาที่นี้ ต้องการจะไปนครราชคฤห์ ถามท่าน แล้วอย่างเดียวกัน ; ท่านก็บอกให้เหมือนกัน. บุรุษนั้น อันท่านบอกแล้ว พราหมณ์บอกแล้วอย่างนี้ เขาก็เดิน ไปสู่เมืองราชคฤห์ แล้วถึงได้โดยสวัสดิ์.

โก นุ โข พราหมณ เหตุ? - ดูก่อนพราหมณ์, อะไรหนอเป็นเหตุ? โก ป/จุโย? - อะไรหนอเป็นปัจจัย? ยัม ติฏฺฐ-เตว ราชคหํ - ที่นครราชคฤห์ก็ตั้งอยู่. ติฏฺฐติ ราชคหคามิมคฺโค - หนทางที่จะไปนครราชคฤห์ก็มีอยู่. ติฏฺฐติปี ตฺวํ สมาทเปตา - ท่าน ซึ่งเป็นผู้ชี้บอกซึ่งหนทางก็มีอยู่ ; แต่ทำไมคนหนึ่งไม่ไปสู่เมืองราชคฤห์ได้ ส่วนอีกคนหนึ่งทำไมจึงไปสู่เมืองราชคฤห์ได้ด้วยโดยสวัสดิ์.

พราหมณ์นั้นได้ทูลตอบว่า : เอตฺถ สียาหิ โก โคตม กโรมิ มคฺคสุส ยาหิ โก โคตม - ข้าแต่พระโคตม ข้าพเจ้าจะทำอย่างไรได้ เพราะว่าข้าพเจ้าก็เป็นแต่ผู้บอกทางเท่านั้น.

เอวเมว โข พราหมณ ติฏฺฐเตว นิพพานํ ; - ดูก่อนพราหมณ์, ข้อนี้ก็เหมือนกันนั่นแหละ นิพพานก็ตั้งอยู่, ติฏฺฐติ นิพพานคามิมคฺโค - หนทางไปสู่ นิพพานก็ตั้งอยู่, ติฏฺฐมหํ สมาทเปตา - เราตถาคตผู้ชี้บอกซึ่งหนทาง ก็มีอยู่ ; แต่ถึงกระนั้น สาวกทั้งหลายของเรา ที่เราพราหมณ์บอกอยู่อย่างนี้ พราหมณ์บอกอยู่อย่างนี้ ; บางพวกก็บรรลุถึงนิพพาน เป็นที่ยินดีแห่งตนได้, บางพวกก็ไม่ถึงนิพพาน ไม่เป็นที่ยินดีแห่งตนได้. ดูก่อนพราหมณ์, เราจะทำอะไรได้ ; เพราะว่าเราเพียงแต่เป็นผู้บอกหนทางเท่านั้น.

นี่คือพระพุทธานุชาตที่ตรัสไว้ เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือเกี่ยวกับพระองค์เอง ที่เกี่ยวกับพวกเราซึ่งเป็นสาวก. มีคนเขาได้เห็น ว่า สาวกของพระพุทธเจ้านี้ บางพวกก็เหลวไหล, บางพวกก็เอาจริงเอาจัง. เขาจึงมาทูลถามพระพุทธองค์ ในลักษณะ

อย่างนี้. พระพุทธองค์ก็ตรัสไปตรง ๆ อย่างนี้ ในลักษณะที่ว่า **เมื่อเขาไม่เดินแล้ว เราจะทำอย่างไรได้ ; เพราะว่าเราเป็นผู้ชี้ทางเท่านั้น.** เรื่องนี้คืออธิบายที่ว่า เราจะหวังอะไรจากผู้อื่นได้อย่างไร แม้จากพระพุทธเจ้า ที่เราได้ถือเอาเป็นที่พึ่งอันสูงสุด ; เพราะว่าการเดินทางนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลจะต้องเดินไปตามหนทางนั้นด้วยตนเอง. **เมื่อไม่เดินด้วยตนเองก็ย่อมไม่มีผลอะไรเกิดขึ้นมา แม้ว่าจะเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.**

นี่เป็นข้อที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจนว่า : “แม้จะเป็นสาวกของเรา เขาก็ไม่เดิน คือ ไม่กระทำตามที่เรานะ เราชี้ เราบอกอยู่อย่างนี้ทุกวัน ๆ” ยิ่งมาถึงสมัยนี้ด้วยแล้ว ก็น่ากลัวว่าจะมีความเป็นอย่างนั้นมากขึ้น. เพราะว่าโลกในสมัย **ปัจจุบัน นี้ มีอะไร ๆ ที่จะหวังเหนี่ยวคน ไม่ให้เดินทาง, หรือให้แวะข้างทาง, หรือให้เถลไถลออกไปนอกทาง, หรือย้อนกลับมาบ้านเสียอีก นี่มันมากนัก ; มันมากมายกว่าครั้งพุทธกาลมากนัก.** ครั้งพุทธกาลก็ยังเป็นอย่างนี้ ดังที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสตอบพราหมณ์คนนี้ ; นี่เดี๋ยวนี้มันก็ยิ่งเป็นมากกว่านั้น. นั่นแหละคือข้อที่ว่า ทำไมเราจึงเราบ่นเพ้อกันไปว่า ไม่รู้จะไปดูพระอรหันต์บุคคลที่ไหน, หรือว่ามีพระอรหันต์บุคคลที่ไหน, หรือมีอะไรทำนองนั้นที่ไหน. **มันมีแต่คนที่ไม่เดินทาง, แม้คนที่อยากรู้ นักหนานั้นก็ไม่เดินทาง มันก็มีแต่คนที่ไม่เดินทาง.** พระพุทธจริยาในข้อนี้ จึงอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า เป็นหมั่นยิ่งขึ้น ในปัจจุบันนี้.

ที่นี้ก็อยากจะพูดเรื่อง **ทาง** อีกสักชนิดหนึ่ง : ที่ว่า**เดินทาง, เดินทาง,** นี่ทำอย่างไร?

สำหรับบรรพชิต : **เดินทางก็คือกระทำจิตใจให้เจริญอกงาม สูงขึ้นไปตามลำดับ** โดยบทที่พุทธองค์ตรัสว่า : **อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธานสาสนํ**
- การประกอบความเพียร ในความเป็นผู้มีจิตยิ่ง คือ จิตสูง ; นั่นคือคำสั่งสอนของ

พระพุทธรูปทั้งหลาย. ที่ว่า จงประกอบความเพียร ในการที่จะทำให้เกิดอริจิต, อริจิต ; คือ จิตที่ยิ่ง ที่สูงเหนือกิเลสเหนือความทุกข์.

ภิกษุสามเณรพยายามประกอบความเพียรในอริจิต ชื่อว่าเป็นผู้เดินทาง ; ส่วนการทําย่างอื่นนั้นไม่แน่ และอาจจะเป็นอุปสรรคของการเดินทางไปเลยก็ได้. ถ้าภิกษุสามเณรจะมัวแสวงหาลาภ สักการะสรรเสริญ เหล่านี้ มันก็ไม่ใช่การเดินทาง เช่นเดียวกับตัวอย่างในเรื่องนั้น ที่ว่า เมืองราชคฤห์ก็มีอยู่ หนทางที่จะไปเมืองราชคฤห์ก็มีอยู่ ผู้ชี้ทางให้เดินไปสู่เมืองราชคฤห์ก็มีอยู่ แล้วเขายังเดินกลับหลังหันได้. นี่ก็เพราะว่ามันมีอะไรชนิดหนึ่ง ซึ่งทำให้ในที่สุดก็ย้อนกลับหลังไปหาเรื่องเดิม ๆ ของตัว ไม่ไปสู่เมืองราชคฤห์ ซึ่งในที่นี้เปรียบเหมือนกับนิพพาน ; คล้ายกับว่า หนอนตัวนั้นมันก็เวียนลงไปในส่วนตามเดิม ; มันไม่ต้องการที่จะมีปีกมีหางบินไป พ้นไปจากความเป็นอย่างนั้น. นี่คือข้อที่กำลังเป็นปัญหาอย่างยิ่งเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้, คือข้อที่ทรงเป็นแต่เพียงผู้ชี้ทาง.

หวังว่าสาวกทั้งหลายของพระพุทธรูปเจ้า ทั้งที่เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ จะได้พิจารณากันเป็นพิเศษในข้อนี้ บรรพชิตกับคฤหัสถ์ก็มีเรื่องที่จะต้องเดินทางเหมือนกันทั้งนั้น แต่ว่าบรรพชิตจะต้องไปก่อน ไปให้ดี ไปให้เป็นตัวอย่างแก่คฤหัสถ์ ; แล้วในที่สุดมันก็ต้องไปด้วยกันทั้งนั้น ; ไม่อย่างนั้นแล้วก็ไม่เป็นสาวกของพระพุทธรูปเจ้าไปได้เลย. นี่คือปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปข้อนี้ ที่พระพุทธรูปได้ทรงกระทำเต็มที่แล้ว, เต็มที่ในหน้าที่ส่วนของพระองค์แล้ว.

๓. ท่านทรงขนานบเรื้อย

ที่นี้ปัญหาข้อต่อไปว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ก็อยากจะพูดถึงหัวข้อที่ว่า ท่านได้ทรงกระทำหน้าที่ของท่านเป็นอย่างดีแล้ว โดยจะขอเรียกว่า ท่านทรงขนานบเรื้อย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงชนาบอยู่เรื่อย, ทั้งที่ท่านมีชีวิตอยู่ก็ทรงชนาบอยู่เรื่อย และทรงชนาบอยู่ แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้. ข้อนี้มีพระพุทธภาษิตว่า น เต อหิ อานนฺท ตถา ปรกุณฺณมิตฺตสฺส - ดูก่อนอานนท์, เราไม่ทำอย่างนั้นกะพวกเธอ. ยถา กุณฺณกาโร อามเก อามกมตฺเต - คือเราไม่ทำอย่างที่พวกช่วงหม้อ เขากระทำแก่มื้อที่ยังเปียก ยังดิบอยู่. นิคฺคยฺหนิคฺคยฺหาหิ อานนฺท วฏฺฐามิ - เราจะกล่าวชมแล้วชมอีก ปวฺยุห ปวฺยุหาหิ อานนฺท ปวฏฺฐามิ - เราจะกล่าวชนาบแล้วชนาบอีก โย สาโร - ผู้ใด มีแก่น ไส จสฺสสฺสติ, - ผู้นั้นจะทนอยู่ได้.

นี่ขอให้เราฟังดูเถิดว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงกระทำอย่างไรกับพวกเรา? เรียกว่าท่านทรงกระทำอย่างเอาจริงเอาจังที่สุดแล้ว ; ท่านไม่ได้ย่อหย่อน อ่อนแอ ในหน้าที่ของท่าน ; ท่านทรงชนาบเรื่อย. นี่เพื่อบอกว่าเป็นผู้ชี้ทางที่ดี ท่านยอมเหนื่อย ยอมลำบากที่จะมาปลุกปล้ำ ชนาบแล้วชนาบอีก ชมชี้แล้วชมชี้อีก ; ท่านจึงตรัสไว้ อย่างนี้, คือว่า ท่านจะไม่ทะนุถนอมเอาอกเอาใจ. นี่จึงเรียกว่าท่านจะไม่กระทำ อย่างที่พวกช่วงหม้อเขากระทำแก่มื้อ ที่มันยังเปียก ยังดิบอยู่ หม้อที่มันยังเปียก ยังดิบอยู่นั้น ถ้าไปทำหยาบ ๆ กับมัน มันก็แตกหมด, มันก็บู่ปี้หมด, มันต้องค่อย ๆ ต้องทะนุถนอม, ต้องฉลาด, ต้องฉลาด ต้องระมัดระวังเต็มที่.

แต่ที่นี้พระพุทธองค์ตรัสว่า ท่านไม่ทำอย่างนั้น หรือฉันไม่ทำอย่างนั้น กะพวกแก. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมดา ๆ คือตรัสแก่พระอานนท์ว่า : “ดูก่อนอานนท์, เราจะกล่าวชมแล้วชมเล่า. ดูก่อนอานนท์, เราจะชนาบแล้วชนาบเล่า ใครมีแก่น คนนั้นอยู่”.

คำว่า ใครมีแก่น หมายความว่า คนนั้นเป็นคนดี รัตความดี ชื่อตรง ต่อความดี หรือรักตัวเอง คือมีความบริสุทธิ์ใจ ในการที่จะประพฤติพรหมจรรย์ เรียกว่าคนนั้นมีแก่น ; และคนนั้นเท่านั้น ที่จะทนอยู่ได้. คนไม่มีแก่นก็วิ้งหนี

กระเจิดกระเจิงไปหมด, ก็สีกหาลาเพศไปหมด. นี่ก็เหมือนกับคนที่ว่าเขาชี้ทางไปเมืองราชคฤห์แล้ว ; มันก็ยังเดินกลับหลังได้.

ในขั้นแรก บางทีจะเป็นเพราะทนคำพูดชี้ทางนั้นไม่ไหวก็ได้ ; เพราะว่าพระองค์ตรัสว่า ฉันทจะข่มชี้แล้วข่มชี้อีก ขนابแล้วขนابอีกในลักษณะที่ตรัสแก่พระราชธิดาว่า : **คำดำนั้นคือคำชี้ขุมทรัพย์.** ในที่อื่นท่านก็ตรัสไว้อย่างนั้น ; นิธิน วปวตฺตาโร - คนดำนั้นคือคนชี้ขุมทรัพย์. นี่พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงทำอย่างนี้ และทรงกระชับไว้ในประโยคสุดท้ายว่า ใครมีแก่น อยู่,ใครไม่มีแก่น ไป ; นี่พูดกันตรง ๆ อย่างนี้.

นี่คือพระพุทธจริยา ที่ท่านทั้งหลายจะต้องฟังให้ดี จะต้องเข้าใจให้ดี, และก็จะต้องยอมรับ ; ถ้าว่าต้องประสงค์ที่จะเป็นสาวกของพระองค์.

สรุปความว่า ข้อนี้**พระพุทธจริยา คือความเฉียบขาด** คือความจริงจัง เฉียบขาดถึงที่สุด จะเรียกว่า ๑๐๐ เปอร์เซนต์ หรือเกิน ๑๐๐ เปอร์เซนต์ก็แล้วแต่จะพูด, แล้วมันถึงที่สุดในความเฉียบขาดของพระองค์, โดยหวังว่าสาวกนี้จะไปได้ถึงจุดหมายปลายทาง.

๔. พระองค์ทรงมีความเฉียบขาด แต่เปี่ยมด้วยกรุณา

ที่นี้เราจะดูพระพุทธจริยาที่เนื่องกันต่อไปอีก ว่า **พระพุทธองค์ทรงมีความเฉียบขาดอย่างนี้ ; แต่ก็ยังเต็มไปด้วยความเมตตากรุณายู่งนั่นเอง.**

เหมือนกะว่าบิดามารดาจะตีลูก มันก็ต้องยอมไปด้วยความเมตตากรุณา ; เมื่อมีเรื่องที่ต้องตี,มันก็ต้องตี ; แต่ว่าตีด้วยจิตใจที่มีความเมตตากรุณา ; เหมือนกับตีหม้อที่ยังเปียกยังดิบอีกนั่นแหละ ; หม้อที่ยังเปียกยังดิบ มันก็ต้องตีเหมือนกัน ตีให้

มันได้รูป. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงมีพระพุทธรูปในลักษณะอย่างนี้ ที่เรียกว่า ขนาบแล้วขนาบอีก ข่มแล้วข่มอีก; นั่นก็คือข่มด้วยความเมตตากรุณา.

มีเรื่องเล่าว่า : ครั้งหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ภิกษุหมู่หนึ่ง ที่ไม่มีมรรยาท คุยโขมงโจงเงงกันเข้ามาสู่พระอารามนั้น. พระองค์ตรัสบอกภิกษุ อุปัฏฐากให้ไล่ไปเสียให้พ้นอย่าให้เข้ามานอนในอารามนี้. ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ไม่มีมารยาท ; ลองคิดดูเถอะ ว่าขึ้นคุยโขมงโจงเงงเข้ามาในที่ที่รู้ที่อยู่ว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ มันก็ควรจะถูขนาบ, เรียกว่า *ปเวยุห* - ถูขนาบ. พระองค์จึงตรัสให้อุปัฏฐากไล่ไปเสียให้พ้น ; นี่ก็เรียกว่ามีลักษณะขนาบ, คือว่าใครมีแก่นก็จะอยู่ได้.

แต่แล้วในที่สุดก็ทรงรำพึงถึงข้อที่ว่า ภิกษุที่ถูกไล่ไปนี้คงจะมีความกระสับกระส่าย มีความฟุ้งซ่าน และอาจจะหมุนไปสูหนทางที่ผิด หรือว่าจะไม่มีที่พึ่ง เหมือนลูกวัวที่พลัดจากแม่. ความคิดอย่างนี้ก็คือ ความเมตตากรุณา อย่างที่เขาชอบเปรียบเป็นคำอุปมาว่า สหัมบดีพรหมต้องลงมาอ้อนวอน มาขอร้องขอให้พระพุทธเจ้าเห็นแก่ภิกษุเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นเหมือนลูกวัวที่พลัดแม่ ; แล้วพระพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับคำนิมนต์นี้ ก็ทรงบันดาลโดยอิทธิฤทธิ์ของพระองค์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้พบหน้ากันกับภิกษุเหล่านั้นอีก, แล้วก็ทรงสั่งสอนให้เกิดความรู้สึกระลึกได้ ด้วยธรรมเทศนาเป็นอันมาก, แล้วก็โปรดภิกษุเหล่านั้นให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามสมควร เช่นท่านตรัสว่า : **“คนที่ไม่อบรมตนเอง ไม่มีhiri ไม่มีโอตตัปปะ, ไม่มีความสำรวมระวังในศีล ไม่คุ้มครองอินทรีย์ ไม่อะไรต่าง ๆ นี้ ; มันไม่มีส่วนดีที่ตรงไหน. เปรียบเหมือนกับไม้ฟืนในที่เผาศพ จะหยิบขึ้นมาได้อย่างไร ในเมื่อสองข้างฟืนดุ้นนั้น ทั้งหัวทั้งปลาย มันก็มีไฟลุกอยู่ ตรงกลางมันก็เปื้อนด้วยอุจจาระ”.**

ที่ท่านเปรียบอุปมาอย่างนี้ให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ให้เห็นได้ง่าย ๆ ว่า : ภิกษุ **ผู้ไม่อบรมตน** นั้นก็มีลักษณะอย่างนี้ : ไม้ฟืนที่ไฟกำลังลุกอยู่ทั้งสองข้าง แล้วตรงกลาง

ก็เพื่อนอุจจาระ จะจับได้อย่างไรกัน ; และตรัส เรื่องความคิดที่เป็นอกุศล ต่างจากความคิดที่เป็นกุศลอย่างไร? มันก็เหมือนไม้พินอีกอันหนึ่ง ซึ่งมันไม่เป็นอย่างนั้น ; มันก็จับได้ ฉวยได้ ใช้เป็นประโยชน์ได้.

นี่ก็หมายความว่า เป็นพระพุทธรูปที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าจะทรงขนานบ ก็ยังทรงต้อนรับให้ถูกทิศถูกทาง ; การขนานบนั้นมันเป็นการต้อนรับไป ให้ถูกทิศถูกทาง. เมื่อถูกทิศถูกทางแล้ว แม้จะตีกันหนัก ๆ มันก็มีประโยชน์ เพราะว่าจะได้เดินไปเร็ว ๆ. มันก็ไม่มีข้อไหนขัดกับที่ตรัสว่า : “ดูก่อนอานนท์ ฉันจะไม่ทำกับพวกเธอ อย่างช่างหม้อ ทำกับหม้อที่เปี๊ยก ๆ ดิบ ๆ”, ก็ต้องทำกันอย่างเจียบขาด ทำกันอย่างรุนแรง ทำไปให้ถูกทาง. เดียวนี้เรากลัวว่า สาวกของพระพุทธเจ้าจะไม่ยอมรับหลักการอย่างนี้ ; จะโมโห จะดื้อ จะวิ่งหนี, หรือบางทีจะต่อสู้ด้วยเข้าไป.

นั่นแหละจึงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาพระพุทธรูป ข้อหนึ่ง ๆ ข้อหนึ่ง ๆ นี้ให้ดี ๆ, ให้เข้าใจความมุ่งหมาย; แล้วก็ทำให้สำเร็จ ตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงมุ่งหมาย. พระพุทธรูปส่วนที่เป็นการขนานบข่มขี้ เจียบขาดอย่างนี้ก็มีมากมายหลายแห่ง ; ก็เรียกว่าเป็นพุทธรูปพวกหนึ่ง.

๕. ทรงชักชวน

ที่นี้จะพูดถึงพุทธรูปในลักษณะที่เป็นการวิงวอน ขอร้อง.

ข้อนี้ต้องให้นึกถึงข้อความที่กล่าวมาแล้วว่า : “ฉันจะไม่ทำกับพวกเธอ อย่างช่างหม้อ ทำกับหม้อที่เปี๊ยก ๆ ดิบ ๆ”. อันนั้นก็ยังคงเป็นความจริงอยู่เรื่อย ๆ. แต่ว่าในข้อที่พระพุทธองค์ทรงขอร้องวิงวอนนี้ ก็มีได้หมายความว่า ทำอย่างหม้อ. คือทำอย่างกับที่ทำกับหม้อที่เปี๊ยก ๆ ดิบ ๆ. สำนวนตรัสนี้ ฟังออกในลักษณะที่เรียกไม่ถูก ; ว่าจะเป็นวิงวอนล้วน ๆ, หรือว่าขอร้องล้วน ๆ ; มีลักษณะอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการบังคับ

อย่างดีที่สุด อยู่ด้วยในนั้น อย่างกับว่าเป็นคำวิงวอนที่น่าเกรงขาม ; นี่ ฟังเข้าใจหรือไม่เข้าใจ? บางครั้งเป็นสำนวนวิงวอนเหลือประมาณ แต่เป็นคำวิงวอนที่น่าเกรงขาม.

อย่างพระพุทธภาสิตที่ว่า : “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ธรรมนี้เป็นธรรมที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้, เป็นธรรมที่ทำให้เป็นสุขของคว่ำที่หงายแล้วอย่างนี้, เป็นธรรมที่ทำให้เป็นสุขของปิดที่เปิดออกแล้วอย่างนี้, เป็นธรรมที่เรากล่าวประกาศก้องแล้วอย่างนี้, เป็นธรรมที่เหมือนกับสิ่งที่มีส่วนชีวิตที่ เราเขื่อนนอกหมด เหลือแต่ส่วนดีอย่างนี้. เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็ควรแล้วที่พวกเธอจะทำความเพียรในธรรมนั้น แม้ว่าจะเหลือแต่กระดูก”; หมายความว่า ถ้าทำไม่สำเร็จก็ยอมตาย เหลือแต่กระดูก. ดังนี้ ท่านทั้งหลายจะเห็นเป็นคำวิงวอน หรือว่าคำอะไร.

นี้มันมีลักษณะของคำวิงวอน เจืออยู่ในคำบังคับ แล้วก็มีเหตุผลครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ด้วยในนั้น, นั่นแหละคำของพระพุทธเจ้า. สังเกตดูให้ดีเถอะว่าที่ท่านว่า : “ฉันไม่ทำกับพวกเธอ อย่างทำกับหม้อที่เปียกยังดิบอยู่” ท่านก็ไม่ได้ดูได้ว่าดีอะไร ; แต่ก็แสดงถ้อยคำที่ผู้ฟังแล้ว ก็จะต้องมีความคิดนึก รู้สึกไปในทางที่จะต้องทำตาม.

ขอให้สังเกตดูว่า มันไม่ใช่คำดำที่ไม่มีเหตุผล ; ฉะนั้นจึงตรัสว่า ให้ถือว่าคำดำนี้เหมือนกับคำชี้ขุมทรัพย์. ในบางเรื่อง จะต้องใช้ถ้อยคำอย่างนี้ กับบุคคลบางพวก, หรือว่าพระองค์ทรงมุ่งหมายว่า มันเป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างนั้น เหมือนกับว่าจะทำให้เนื้อร้ายหายออกไปหมด มันก็ต้องเชือดต้องเข็นให้ยังเหลือแต่เนื้อดี จะโดยวิธีใดก็ได้. นี่เรียกว่าการขนาบแล้วขนาบอีก ช่มแล้วช่มอีก ใครมีแก่น คนนั้นก็ตั้งอยู่.

๖. บางทีทรงวิงวอน

ที่นี้บางทีก็มี**ลักษณะวิงวอน**มากกว่านี้ อย่างในพระพุทธานุชาตที่พระเหล่านี้อาจได้สวดรับต่อท้ายการบรรยาย เช่นคำว่า : มณฑุเปยุยมิทํ ภิกขเว พุทฺทมจฺริยํ - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, **พรหมจรรย์นี้น่าดื่มเหมือนมัทนะ ยอดไอชาแห่งโครส.** ผู้ที่ไม่เข้าใจก็เข้าใจเสียว่า ที่เรียกว่า “**มัทนะ**” นั้นคือของดีชั้นสุดท้าย, ชั้นสุดท้ายสุดของสิ่งที่เกิดมาจากวัวคือนมวัว. นมวัวสด ๆ เขาเอามาทำเป็นนมเปรี้ยว เอาผ่านนมเปรี้ยวไปทำเป็นเนยข้น เอาเนยข้นไปทำเป็นเนยใส, แล้วจากเนยใสนี้อาไปทำให้เป็นหัวของเนยใสเรียกว่า มัทนะ ; ถือว่าเป็นของดี ของแพง ของประเสริฐสุดในรสที่มันเกิดมาจากวัว ทุกคนชอบกิน.

พระองค์ตรัสว่า : พรหมจรรย์นี้ คือธรรมวินัยนี้, ศาสนานี้ มันเป็นของน่าดื่มเหมือนกับมัทนะ. นี่พูดทำนองลักษณะชวนเชื่อ เพราะว่ามัทนะนั้นมันมีรสอย่างไร ; ภิกษุทั้งหลายก็เคยดื่มมาแล้ว เคยชิมมาแล้ว รู้เรื่องดีแล้ว. ฉะนั้นพอตรัสว่า พรหมจรรย์นี้ น่าดื่มเหมือนมัทนะ มันก็มีความหมายขึ้น มาทันที. คนเหลวไหลก็จะนึกได้ทันทีว่า เรานี้มันโง่ ไม่ได้รับรสของพรหมจรรย์, ซึ่งที่แท้มีรสเหมือนกับมัทนะ. ภิกษุองค์ที่ไม่เหลวไหล, ก็มีกำลังใจขึ้นมามากขึ้น ; **แม้ว่าไม่เคยดื่มรสของมัทนะพรหมจรรย์นี้ ก็จะพยายามให้ได้ดื่มมัทนะนี้เสียสักที.** อย่าให้ได้ยินแต่ชื่อ. พระพุทธเจ้าท่านใช้สำนวนที่เป็นเรื่องชวนเชื่อจริงใจ ในลักษณะอย่างนี้ว่าพรหมจรรย์นี้น่าดื่มเหมือนมัทนะนี้อย่างหนึ่ง.

ตถา สตุถา จ สมมุชชีฎโต อีกอย่างหนึ่ง **พระศาสดาก็อยู่ที่นี้แล้ว** ตสมฺมาติห ภิกขเว วิริยํ อารภถ ; เพราะฉะนั้นเธอทั้งหลายจงปรารภความเพียรเถิด. ข้อที่ว่าพรหมจรรย์นี้น่าดื่มเหมือนมัทนะและ พระศาสดาก็นั่งอยู่ที่นี้ด้วย ; หมายความว่าจงหมั่นห่วงในเรื่องที่ว่ามันจะล้นเหลว ไร้สาระ ; เพราะพรหมจรรย์นี้มันก็เหมือน

มันทะ แล้วผู้ที่จะคอยช่วยให้เธอได้ดื่มมันทะนี้ ก็มีอยู่ที่นั่นแล้ว กล่าวคือพระศาสดา
 นั้นเอง. นี่เป็นถ้อยคำที่ว่า ชักชวน **วิงวอน** **แต่น่าเกรงขาม** ; ไม่ใช่คำอ่อนแอ.
 ลักษณะอย่างนี้มีอยู่มากทั่ว ไป ที่เป็นพุทธจริยา ชีวณวิงวอนว่า : “เธอจงปรารถนาความ
 เพียรเกิด เพื่อจะบรรลุถึงสิ่งที่ยังไม่บรรลุ, เพื่อจะถึงทัพบ ถึงสิ่งที่ยังไม่ถึงทัพบ, เพื่อ
 จะทำให้แจ้ง สิ่งซึ่งยังไม่ได้ทำให้เห็นแจ้ง. นี่คือการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน.

พระศาสดาท่านมีหลักการอย่างนี้ ในการที่จะประพฤติกระทำ หรือพูดจา
 หรืออะไรต่อมิอะไร เป็นคำวิงวอนที่น่าเกรงขาม. มันมีลักษณะชนิดที่เรียกว่า **ใครมีแก่น
 แล้วก็อยู่, ใครไม่มีแก่นแล้วก็ไป**, อย่างนี้อยู่เรื่อยไป. ที่นี้เราจะทำอย่างไร ในเมื่อ
 เราไปนึกเสียว่า พระศาสดาก็มิได้อยู่ที่นี้, แล้วเราก็ก็นึกถึงการสิ่งเหล่านี้. นี่เพราะว่า
 เรา **เป็นคนไม่มีแก่น**, ไม่จริง หลอกหลวง ไม่มีแก่น เหลวคว้าง ; **จึงไม่ได้รับ
 สิ่งที่ดีที่สุด ที่เรียกว่ามรดกคือโลกุตตรธรรม**, “**โลกุตตรธรรมอันประเสริฐ อัน
 เรามอบให้เป็นทรัพย์ส่วนตัวแก่มนุษย์**”. นี่เป็นการชี้หรือเปรียบเทียบให้เห็นใน
 พระพุทธจริยา ที่มีอยู่อย่างไร? และกับเราผู้ที่จะต้องสนองพระพุทธจริยานั้นอย่างไร?

คำชีชวนวิงวอนนี้ ไม่ซึมเข้าไปในจิตใจของพระสาวก, ของสาวก หรือว่า
 ของสาวกปลอมนี้, จึงไม่เกิดผล ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์. ข้อนี้จะได้รู้ได้
 โดยพระพุทธจริยาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นลักษณะวิงวอนเหลือประมาณ คือเมื่อทรงแสดง
 หลักธรรมที่สำคัญ ๆ เรื่องใหญ่ ๆ ชัดเจนถูก ต้องครบถ้วนแล้ว เป็นเวลานานยาวแล้ว
 ตอนสุดท้ายจะจบเรื่อง พระองค์ก็จะตรัสอย่างนี้ว่า : **ยัม โข ภิกขเว สตถารา กรณียัม**
สาวกานัม หิตะ สินา อนุปกมฺปเกน อนุกมฺปํ อุปาทาย กตัม โข มया - ดูก่อน
 ภิกษุทั้งหลาย, กรณียกิจอันใดที่พระศาสดาผู้หวังประโยชน์ แก่กุล เอ็นดูแก่สาวก
 ทั้งหมด อาศัยความเอ็นดูนั้น แล้วจะพึงกระทำแก่สาวกทั้งหลาย กรณียกิจนั้นเราได้ทำแล้ว
 แก่พวกเธอ ; ท่านว่าอย่างนี้.

อะไรที่เป็นหน้าที่ที่พระศาสดาผู้เต็มเปี่ยมไปด้วย กรุณา เอ็นดู หวังความ
 เกื้อกูลแล้ว จะพึงทำแก่สาวก, เดียวนี้ฉันได้ทำแล้วแก่เธอ : *เอตานิ ภิกขเว
 รุกขมูลานิ* -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, นั้นโคนไม้, *เอตานิ สุนูปาคารานิ* -นั้นเรือนว่าง
 หรือที่สังกัด, *วามยถ ภิกขเว* -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประกอบความเพียร
 พยายาม, *มา ปมาทตถ* -อย่าได้เป็นผู้ประมาทเสียเลย, *มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสาริโน
 อหฺวตถ* -อย่าได้ต้องตกเป็นผู้เสียใจในภายหลังเลย. *อโย โว อมฺหากํ อนุสาสนีํ* *ติ*
 - นี่แหละคืออนุสาสนีของเรา สำหรับพวกเธอทั้งหลาย.

ขอให้ท่านสังเกตดู ความรู้สึกในพระหฤทัยแท้จริงของพระพุทธเจ้า ในการ
 กล่าวถ้อยคำนี้ มีลักษณะเหมือนกับการตอรอง, **ไม่ใช่ท่านจะบังคับแบบเผด็จการ**
 หรืออะไรทำนองนั้น แต่ท่านใช้คำอย่างนั้น, **ท่านได้บอกว่า สิ่งที่คุณต้องทำกะเธอนั้น**
ฉันทำแล้ว ทำสุดความสามารถของฉันแล้ว ยังเหลือแต่หน้าที่ฝ่ายเธอที่จะต้อง
ทำบ้าง. ฉะนั้นจึงว่า นั้นโคนไม้, นั้นเรือนว่างที่สังกัด, ท่านจงพยายามตามที่ฉันว่านี้.
 อย่าเป็นผู้ไปมัวประมาทเสียเลย, แล้วก็จะได้ไม่ต้องเป็นผู้เสียใจในภายหลัง. นี่คือ
 ข้อสัญญากันระหว่างเรา. เมื่อหน้าที่ของฉัน ฉันทำแล้ว, มันก็เหลือแต่หน้าที่ของเธอ
 ที่เธอจะต้องทำ. นี่หลังจากที่ได้ตรัสหลักธรรมะอย่างใหญ่อย่างสำคัญ อย่างยืดยาว
 จบลงแล้ว พระพุทธองค์จะตรัสอย่างนี้แก่สาวก. นี่ก็เป็นพุทธจริยา ที่ควรจะมีมา
 สนใจอย่างยิ่ง.

นี่เรามันปล่อยเรื่อยไปหมด จนไม่รู้ว่าเป็นใคร ; ใครจะต้องทำอะไร
 ใครมีหน้าที่อย่างไร ก็ปล่อย ๆ ไปหมดโดยไม่สำนึกถึงว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ลงทุน
 ใช้เดิมพันอันสูงสุด มาตอรองกับพวกเรา ; เพราะว่าท่านได้พยายามทำดีที่สุดในด้าน
 ของท่าน เป็นเดิมพันในฝ่ายของท่าน ท่านจึงเรียกร้องเอาว่า ที่นี้ก็ถึงเธอ, ถึงที่
 ที่เธอจะต้องทำ.

นี่ขอให้มองดูให้เห็นลักษณะพิเศษเฉพาะของพระพุทธรูปเจ้า จากพุทธรูปจิรายุ
เหล่านี้ จนมองเห็นซึ่งถึงในพระพุทธรูปของท่านว่า เป็นความเมตตากรุณาสูงสุดเท่าไร ;
แล้วเป็นความเอาจริงเอาจัง ไม่ยอมอ่อนข้อเลยนี้เท่าไร, ด้วยความรักและความเมตตา
กรุณาที่ตรงที่สุดเท่าไร. บิดามารดาควรจะทำ กะลูกกะหลานอย่างนี้, ครูบาอาจารย์
ควรจะทำแก่ลูกศิษย์ลูกหาอย่างนี้, จึงจะเรียกว่าสมกับที่เป็น พุทธบริษัท คือบริษัท
ของบุคคลผู้มีปัญญา. นี่เรียกว่าตัวอย่างบางประการของพระพุทธรูปจิรายุ ที่เป็นไปใน
ลักษณะวิงวอน.

๗. ทรงสาธุ

ที่นี้ก็ยังอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งจะเอามาพูดกันเพื่อเป็นตัวอย่างว่า **เมื่อได้
ทรงอธิบายให้ภิกษุเข้าใจแล้ว ทรงสอบถามทบทวนดูเป็นอย่างดี จนรู้สึก
ว่าภิกษุนั้นเข้าใจ ; พระองค์ก็จะทรงพอพระทัยเป็นอย่างมาก ; แล้วก็ตรัส
ออกมาในลักษณะที่เป็นการทรงแสดงความพอพระพุทธรูป อย่างใหญ่หลวงคืออนุโมทนา
สาธุ. ท่านจะตรัสอย่างนี้ว่า สาธุ สาธุ ภิกษุเว.**

นี่ฟังดู เรารู้สึกซาบซึ้งขนพองสยองเกล้า ในเมื่อพระพุทธรูปเจ้าจะตรัสกับ
พวกเราว่า : สาธุ สาธุ ภิกษุเว -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาธุ สาธุ, เอว เมตต์
ภิกษุเว มนุญส สพุทฺธ -เธอจงเข้าใจ อย่างนี้ จงเชื่ออย่างนี้ ในข้อนี้, เอว เมตต์
ภิกษุเว อธิมุนฺจ -เธอจงปล่อยความเชื่อหรือกำลังใจทั้ง หมดของเธอ ลงไปในเรื่องนี้
อย่างนี้, นิภฺกฺขหา เอตฺถ โห -เธอจงเป็นผู้ปราศจากความสงสัยลังเลในข้อนี้ ;
นิพฺพิจฺจิจฺฉา -จงปราศจากวิจิจฉา ปราศจากกังขา, เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺส -นั่นแหละ
คือที่สุด ของความทุกข์. หมายความว่า **เข้าใจถูกต้องอย่างนี้ แล้วระดมทุ่มเทความเชื่อ
ความคิด การกระทำทั้ง หมดลงไปข้อนี้** นั่นมันจะจบเรื่อง คือมันจะดับทุกข์ได้
แล้วจะจบเรื่อง ; แปลว่าท่านทรงคอยประคับประคอง คอยทะล่อมให้มันเข้าทาง ถูกทาง
เรื่อยจนวินาทีสุดท้าย ที่จะส่งสาวกออกไปจากกองทุกข์ ให้ไปสู่ความดับทุกข์.

นี่แสดงว่า ท่านให้เกียรติศอย่างยิ่งแก่สาวก, ท่านทำพระองค์เป็นเพื่อนที่ดีแก่สาวก, หรือว่าท่านก็ติดตามไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย ในการที่จะคอยประคับประคอง ให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, แล้วก็ด้วยเหตุผล ; เพราะท่านกำชับไว้อย่างนี้เสมอ ว่าต้องอย่างนี้ ต้องอย่างนี้ ต้องอย่างนี้เสมอไป : เมื่อถูกแล้ว ก็ให้ระดมกำลังทั้งหมดลงไป. ขอให้ถึงถ้อยคำเมื่อตะกี้ว่า ที่ศาสดาผู้เมตตา ผู้เอ็นดู ผู้หวังประโยชน์แก่กุลแก่สาวกทั้งหลายจะพึงทำ. นี่เดี๋ยวนี้เราไม่ค่อยจะได้พบอย่างนี้. ครูปาจารย์ก็หายาก ที่ว่าจะเป็นผู้มีความเมตตากรุณาอย่างนี้ ที่จะคอยติดตามศิษย์ ไปจนวินาทีสุดท้ายอย่างนี้, เรียกว่าคอยประคับประคอง ให้เดินทางไปถูกต้อง อย่างเข้มแข็ง อย่างชะมัดเข้มข้น.

ที่นี้มีบทสาธุการของพระองค์อีกบทหนึ่ง ที่จะกล่าวแก่สาวกทั้งหลายว่า :
 สาธุ สาธุ ภิกขเว -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สาธุ สาธุ, อุปนีตา โข เม ตมฺเห ภิกขเว-
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เธอทั้งหลายเป็นผู้ที่ฉันนำไปได้แล้ว, อิมินา สนฺทิฏฺฐิเกณ -
 ด้วยธรรมะอันเป็นสันติฏฺฐิโกนี้, อกาลิเกณ -ด้วยธรรมะอันเป็นอกาลิโกนี้,
 เอหิปสฺสุเกณ -ด้วยธรรมะอันเป็นเอหิปสฺสุโกนี้, โอบนยิเกณ -ด้วยธรรมะอันเป็น
 โอบนยะโกนี้, ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺเพณ วิญญูหิ -ด้วยธรรมะอันเป็น ปัจจุตฺตัง เวที
 ตัพพะ วิญญูหิ.

อย่างนี้แปลว่าทรงแสดงความพอพระทัยสูงสุด ถึงที่สุดเลย, พอพระทัย
 ดีพระทัยว่า ที่สาวก ได้ทำตัวให้เป็นผู้ที่พระองค์นำไปได้โดยพระธรรม ที่ประกอบ
 อยู่ด้วยคุณธรรม ๖ ประการนี้ คือที่เรา สวดกันอยู่ทุกวันว่า : สาวกฺขโต ภควตา
 รมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสุโก โอบนยิโก ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ
 เป็นคุณบท ๖ ข้อด้วยกัน, เป็นลักษณะเฉพาะของพระธรรม ในพระพุทธศาสนา
 ถ้าผิดจากนี้ แล้วไม่ใช่พระธรรมในพระพุทธศาสนา, ต้องเป็นไปในลักษณะ

๖ ประการนี้ จึงจะเป็นธรรมวินัยของพระองค์. ฉะนั้นพระองค์จึงพอพระทัย ถึงกับตรัสออกมาว่า “สาธุ สาธุ ภิกขเว” ในการที่เธอเป็นผู้ที่ทำให้ฉันนำเธอไปได้โดยพระธรรมที่ประกอบอยู่ด้วย คุณธรรม ๖ ประการนี้. นี่ทรงพอพระทัยว่า ธรรมวินัยที่ได้ตรัสไว้ดีนั้น ไม่เป็นหมัน แล้วมีผู้ได้รับประโยชน์อย่างถูกต้อง ให้พระองค์นำไปได้อย่างถูกต้อง. นี่คือคำที่ตรัสแก่พวกเรา.

๘. ทรงมีมูทิตา

เมื่อมองดูถึงพระพุทธรูป ความรู้สึกในพระทัยของพระองค์ จะมองเห็นพุทธจริยาอันพิเศษนี้ ด้วย ว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงประพฤติกะทำแก่พวกเราอย่างไรบ้าง? เราเคยได้ยินว่า พระพรหมจะต้องประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ; ในกรณีอย่างนี้ **พระพุทธองค์ทรงมี มุทิตา อย่างสูงสุดแก่พวกเราผู้เป็นสาวก** จึงได้ตรัสอย่างนี้.

เมื่อได้รับคำสั่งสอน สอบสวนเป็นอย่างดี ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น : คือรู้แจ้ง ประจักษ์ซึ่งธรรมะนั้น ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น, พระพุทธองค์จะตรัสอย่างนี้ คือ สาธุ สาธุ อย่างที่ว่ามา ๒ ชนิดนี้ แล้วยังมีอย่างอื่นอีก.

นี่ก็นำมาแสดงพอเป็นตัวอย่างว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมีน้ำพระทัยแก่พวกเราอย่างไร, และทรงประพฤติกะทำเป็นปกติวิสัยของพระพุทธองค์, ดังนั้นจึงต้องเรียกว่าเป็นพระพุทธรูป. ขอให้ยอมรับรู้ความจริงข้อนี้ ที่เรียกว่าพระพุทธรูป คือทรงกระทำเป็นปกติวิสัย, ตามปกติวิสัยของพระพุทธเจ้า แก่สรรพสัตว์ในลักษณะต่าง ๆ มีอีกมากอย่าง ซึ่งจะต้องนำมาพูด จนกว่าจะเพียงพอ. ท่านทรงใช้ คำว่า “พวกเรา” รวมเราเข้าไปด้วย ทั้งทรงทำพระองค์เองให้เป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปในวิภวสังสาร จนกว่าจะถึงกาลตรัสรู้.

ในที่นี้ แสดงข้อรายละเอียดปลีกย่อย เกี่ยวกับที่ท่านกระทำแก่พวกเรา ว่าท่านเป็นผู้ชี้ทาง โดยท่านทำได้เพียงเป็นผู้ชี้ทาง, เรานั้นต้องเดินเอง. การชี้ทางของพระองค์นั่นก็คือ การชวนเรื่อย บ่นว่าเรื่อย พร่ำสอนเรื่อย ไม่อ่อนแอ, แม้ว่าจะมีความเมตตากรุณาอย่างใหญ่หลวง ก็มีแต่คำชวนเรื่อยชมชี้เรื่อย ในลักษณะที่ว่า ใครมีแก่น คนนั้นทนอยู่ได้, ใครไม่มีแก่นคนนั้นก็วิ่งหนีไป. อย่างในบางคราว ก็จะต้องทรงกระทำ “นิคคหะ” คือชมชี้ถึงขนาดที่เรียกว่า ไล่ให้ไปเสียทีก่อน : มันจำเป็นจะต้องทำอย่างนั้น แล้วทีหลังค่อยพูดกันใหม่. นี่คล้าย ๆ กับเรื่องในครอบครัวระหว่างบิดามารดาที่ดีกับบุตรธิดาที่ดีเหมือนกัน.

ในบางคราวก็ทรงวิงวอนด้วยเหตุผล ไม่ใช่ประจบ ไม่เคยพบคำศัพท์ข้อไหนสักคำเดียว ซึ่งเป็นลักษณะประจบ, แต่ว่าเป็นคำวิงวอนอย่างยิ่ง เป็นคำวิงวอนด้วยเหตุผล แล้วจะใช้ให้ทำอะไร ที่ยากลำบาก ก็มีเหตุผล ; และมีการต่อรองว่า : เมื่อหน้าที่ของฉัน ฉันทำเสร็จแล้ว ไม่ควรจะเป็นหมั่น, ก็เป็นหน้าที่ที่เธอจะต้องทำบ้าง ฉะนั้นจงไปทำเดี๋ยวนี้ ; ว่านั่นโคนไม้, หมายความว่า จงลงมือปฏิบัติ ธรรมะ หรือปฏิบัติในอธิจิตตาโยคะ ; อธิจิตตาโยคะ คือทำความเพียรในลักษณะที่จิตมันจะดีขึ้น ๆ สูงขึ้น. พอพูดจาดกกลงกันได้ เข้าใจกันได้ ก็ทรงสาธุการ.

ทั้งหมดนี้คือพระพุทฺธจริยา ที่จะสรุปเรียกได้ว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ; มันไม่มีคำพูด จะพูดให้หมดสิ้นได้ ว่าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา. ถ้าจะมองดูในแง่ที่เป็นพ่อ ก็ยิ่งกว่าเป็นพ่อ มันก็เลยไม่ต้องใช้คำนี้. ถ้าจะเรียกว่าเป็นอาจารย์ ก็ยิ่งกว่าอาจารย์ ก็เลยไม่ต้องใช้คำนี้. ถ้าจะว่าเป็นเพื่อนก็เกินกว่าเพื่อน ; ไม่ต้องใช้คำนี้ : จะใช้คำไหนขึ้นมา ก็เกินกว่าคำนั้นทั้งนั้น, ดังนั้นจึงต้องเรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, พระผู้มีพระภาค, พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า, เป็น

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา

๖๑

ศาสดาทั้งของเทวดาและมนุษย์ นั้นแหละคือท่านเป็นอะไรกับพวกเรา. ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ก็คือท่านเป็นอย่างนั้นกับพวกเรา, คือว่า สามารถจะใช้คำได้ทุกคำที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เรา หรือในระหว่างสรรพสัตว์จนหมดคำพูดที่ มนุษย์จะพูดกันได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นอะไรกับพวกเรา แล้วก็เป็นมากเกินกว่าความหมายของคำเหล่านั้นทั้งนั้น.

แต่ก็ยังมีสาวกบางพวก ที่ไม่รู้สึกรู้สีก ไม่สนใจ ไม่เคารพ ไม่เชื่อฟัง ไปเห็นแค่ความสุขทางเนื้อทางหนัง ยิ่งกว่าเห็นแก่พระธรรมคำสอน ; ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้. ดังนั้นจึงรู้สึกว่าการพูดกันถึงเรื่องพระพุทธจริยานี้ จะมีประโยชน์ คือจะไม่เสียหลาย, จะช่วยให้เกิดความรู้สึก ที่ทำให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความจริงใจ ความพยายามพากเพียร ที่จะทำตนให้เป็นสาวกที่ถูกต้องตามความหมาย ของคำ ๆ นี้, จนกล่าวได้ว่าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าของพระองค์นั้น โดยแท้จริง ตลอดเวลา. อย่างที่เราเข้าใจกันแล้วว่า **พระพุทธเจ้ายังอยู่กะเราตลอดเวลา, ใครไม่เข้าใจข้อนี้ คนนั้นก็ยังไม่ประสีประสาอะไรต่อพระพุทธเจ้า.** ถ้ามีความเข้าใจจริง จะเห็นจริงตามที่พระองค์ตรัสว่า ฉันอยู่กะเธอตลอดเวลา โดยธรรมะที่แสดงแล้ว โดยวินัยที่บัญญัติแล้ว ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นฉัน ผู้ใดเห็นฉันผู้นั้นเห็นธรรม, เมื่อไรก็ได้ที่ไหนก็ได้.

มันจึงมีโอกาอย่างยิ่งที่ว่า เราจะเป็นสาวกที่ถูกต้อง แล้วเราก็จะได้รับมรดก คืออริยโลกุตตรธรรมที่พระองค์ทรงมอบให้, แล้วก็ได้ถึงที่สุดแห่งความทุกข์ ; พุทธตามสำนวนชาวบ้านก็ว่า “ตามพระองค์ไป”. นี่พุทธานุญาตชาวบ้านนะ อย่างว่ามากกว่านั้นเลย ว่าตามสำนวนชาวบ้านว่า **จะได้หมดทุกข์ บรรลุนิพพาน** แล้วก็**ตามพระองค์ไป**, ซึ่งถ้าจะพูดเป็นสำนวนที่แท้จริง แล้วหมดเรื่องกัน มันก็หมดความทุกข์เหมือนพระองค์ไปอย่างนั้น.

นี่เรามาใคร่ครวญกันเป็นพิเศษ ด้วยความไม่ประมาท ในพระพุทธรูปทั้งหลาย ซึ่งวันก่อนก็ได้แสดงไว้แล้วถึง ๑๐ ประการ. และได้แสดงในวันนี้อีก ๘ ประการ ล้วนแต่เป็นพระพุทธรูป. อาตมาคิดว่าจะไม่แสดงให้มากกว่านี้ เพราะว่า เป็นเรื่องที่ทำเล่น ๆ ไม่ได้, เป็นเรื่องที่เข้าใจยากหรือ ว่าลึก, ฉะนั้น เรามาคิดกัน เพียงคราวละ ๗ ข้อ ๘ ข้อ ก็พอ.

เป็นอันว่าต้องยุติการบรรยายเรื่องพุทธจริยาในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อให้
พระท่านสวด รั้งปึงสนกคา ต่อท้ายต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๓
พระพุทธเจ้าเป็นอะไรกับตัวท่านเอง
.....

-๓-

เสาร์ที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายเรื่องพระพุทธจริยา
ในครั้งที่ ๓ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
ท่านเป็นอะไรของท่านเอง. คำกล่าวนี้
บางคนอาจจะไม่ทราบ เพราะไม่เคย
ฟังมาก่อน, เพราะฉะนั้นจะขอทำ
ความเข้าใจในเรื่องนี้กันสักเล็กน้อย :
คือว่า ในการบรรยาย ๒ ครั้งที่แล้ว
เราได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็น
อะไรกับพวกเรา.

ในครั้งที่ ๑ ได้ชี้แจงให้เห็นว่า ท่านทรงเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปใน วัฏสงสารของพวกเรา. ท่านตรัสว่า ตลอดเวลาที่เรากับเธอทั้งหลาย ยังไม่มีความรู้ ไม่รู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ทั้งเรา และทั้งเธอก็ต้องท่องเที่ยวไปใน วัฏสงสารอันยาวนาน, นี่แสดงว่าท่านจัดพระองค์เองว่าเป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนสุขกับเรา. ในข้อต่อไปก็มีว่า **โลกนี้เป็นโลกที่มีติดบอด** ตลอดเวลาที่พระองค์ยังไม่เกิดขึ้น, และว่า **เพราะมีความทุกข์อยู่ในโลก ท่านจึงต้องเกิด,** และว่า **การมีระเบียบวินัยของพระองค์อยู่ในโลกนั้นคือ ความสุขของโลก ;** และว่าการปรากฏของบุคคลชนิดนี้ **มิได้ยากในโลก,** และพระพุทเจ้าทั้งหลายมี **ปกติปรารถนาถึงสัตว์โลก** ก่อนจะปรารถนาถึงพระองค์เอง ; **ทรงมอบโลกุตตรธรรมให้เป็นทรัพย์สมบัติของ** สัตว์ทั้งปวง, มีพระพุทเจ้าเพียงองค์เดียวในโลกธาตุหนึ่ง ; และ**ทรงใช้สรรพนามว่าเรา** ในเมื่อท่าน เล็งถึงพวกเราทั้งหมดในพุทธศาสนา เช่นในการรับขอขมาโทษของบุคคลนอกศาสนาที่มาล่วงเกินแล้วขอ โทษ ท่านรับโทษและอภัยโทษ ในนามของคำว่า “เรา” หมายความว่า “เราทุกคน”.

ทั้งหมดนี้ท่านทั้งหลาย ลองพิจารณาดูเถิดว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ; เรารู้จักพระองค์ เต็มตามความหมายทั้งหมดนี้หรือเปล่า? เราไม่ค่อยเคยคิดเคยนึก ให้ละเอียดลึกซึ้ง แล้วก็พูดเพ้อ ๆ ไปว่าเป็นสาวกของพระองค์ ; แต่แล้วก็ไม่รู้จัก พระศาสดา ในลักษณะที่ควรจะรู้จัก.

ต่อมาในการบรรยายครั้งที่ ๒ ก็ได้กล่าวโดยห้วนข้อว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ต่อไป อีกครั้งหนึ่ง. ในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ท่านตรัสว่าตถาคตเป็นแต่ผู้บอกทาง **การเดินทางท่านทั้งหลายต้องทำเอง.** นี่แหละลองพิจารณาดูเถิดว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา. ดูเหมือนว่าพวกเราสมัยนี้กะเกณฑ์ให้ท่านเป็นอะไรมากกว่านี้มากนัก, อ่อนหวานขอร้องอย่างนั้นอย่างนี้ เหมือนที่ทำ ๆ กันจนคล้าย ๆ กับว่า

วัตถุแทนของท่าน : เช่นพระพุทธรูปเป็นต้นนั้น เป็นเทวดาอารักษ์ เป็นพระเจ้า เป็นอะไรไปแล้ว จะขออะไรกันตรงๆ กระทั่ง ขอเงินขอทอง ขอลูกขอเต้า อย่างนี้ก็เคยมี.

พระพุทธเจ้าท่านยังได้ตรัสต่อไปอีกว่า หนทางก็มีอยู่, ผู้บอทางก็มีอยู่ ; แต่เมื่อเขาไม่เดินแล้วเราก็ช่วยไม่ได้ ; เราจะทำอย่างไรได้ในเมื่อเขาไม่เดิน. นี่ทรงปรารภถึงสาวกบางพวก ที่ไม่ได้ทำให้นิพพานปรากฏ เป็นเครื่องยินดีแก่ตน. มีผู้มาทูลถามพระองค์ว่า ทำไมสาวกบางพวกจึงไม่สามารถทำพระนิพพานให้เป็นที่ยินดีแก่ตน. พระองค์ก็ทรงตอบเขาอย่างนี้ว่า ทางก็มีอยู่ ผู้ชี้ทางคือพระองค์ก็มีอยู่ ; แต่เมื่อเขาไม่เดินแล้ว เราจะทำอย่างไรได้. นี่ก็ขอให้พิจารณาดูเถอะว่า พระองค์เป็นอะไรกับพวกเรา.

ในข้อต่อไปได้แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงถือหลักว่า : **“ฉันจักขนาบแล้ว ขนาบอีก จะข่มขี้แล้วข่มขี้อีก, ฉันจะไม่ทำกับพวกเธอ อย่างที่ช่างหม้อเขาทำกับหม้อที่ยังเปียกยังดิบอยู่, คือฉันจะขนาบแล้วขนาบอีก จะข่มขี้แล้วจะข่มขี้อีก ผู้ใดมีแก่นผู้นั้นก็จะทนอยู่ได้”**. นี่ก็เป็นพระพุทธภาษิต ที่แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา. เราจะต้องรับสนองพระพุทธประสงค์ในข้อนี้อย่างไร, ในเมื่อพระองค์ตรัสว่า **ใครมีแก่นคนนั้นก็ทนอยู่ ใครไม่มีแก่นก็สลายไป เพราะทนต่อคำสั่งสอนไม่ได้ ทนต่อการขนาบแล้วขนาบอีกไม่ได้**. อันนี้ก็เป็นพุทธจริยาที่พวกเราจะต้องรับสนองพระพุทธประสงค์ ให้เหมือนกับว่าพระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และทำกับพวกเราในลักษณะอย่างนี้.

ในข้อต่อไปอีก ได้แสดงให้เห็นว่า**ในบางกรณี** พระองค์ก็ต้อง**ทรงไล่สาวก** ผู้ดีออกกระด้างนั้น ให้พ้นหูพ้นตาไปเสียคราวหนึ่งก่อน แล้วค่อยทรงหาโอกาสพบทำความเข้าใจกันใหม่ นี่ก็เป็นเรื่องธรรมดา, แต่ว่ามีข้อที่ต้องสนใจอยู่ว่าอาศัยความเมตตากรุณา จึงได้ทรงพยายามเป็นอย่างมาก ที่จะทำความเข้าใจกับคนที่ทรงไล่

ไปเสียคราวหนึ่งก่อน, เพราะว่ามันเหลือเกิน มันไม่ควรจะให้อภัย มันเป็นคนดี
กระด้างเกินไป จึงต้องทรงลงโทษถึงกับขนาดให้ไล่ไปให้พ้นหูพ้นตาเสียก่อน, แล้วจึง
ทรงบันดาลด้วยอิทธิภิสังหารอย่างใดอย่างหนึ่งให้ได้พบกันใหม่, แล้วก็ตรัสพร่ำสอน
ให้เกิดความรู้สึกและเข้าใจ.

ในบางกรณี ตรัสเปรียบเทียบด้วยถ้อยคำอันรุนแรงว่า “เธออย่าเป็น
เหมือนท่อนไม้ นั่นเลย คือท่อนไม้ที่เชิงตะกอน ที่ไฟไหม้อยู่ทั้งสองข้างหัวท้าย แล้ว
ตรงกลางยังเปื้อนอุจจาระ แล้วใครเขาจะหยิบท่อนไม้ไปใช้สอย, แม้แต่สักว่าจะ
เป็นไม้พิน”. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำกะเราอย่างนี้ มีความหมายว่าอย่างไร
ท่านทั้งหลายก็ลองนำไปคิดดู.

นี้แสดงให้เห็นในส่วนที่ว่า ในคราวที่พระองค์จะต้องทรงเฉียบขาด ก็ทรง
เฉียบขาดอย่างนี้สมตามพระพุทธานุชาตที่ตรัสสนทนา กับคนเฝ้าม้าขายเป็นอาชีพนคนหนึ่ง
ซึ่งตรัสว่า “บางคราวฉันก็ใช้อุบายหยาบ, บางคราวฉันก็ใช้อุบายละเอียด, บางคราวฉัน
ก็ใช้ทั้งอุบายหยาบและอุบายละเอียดเจือกัน”. นี่แหละคือท่านทำกะพวกเราอย่างนี้
เราจะถือว่าท่านเป็นอะไรกับพวกเรา.

แต่ที่นี้ ดูต่อไป ถึงคราวที่ถึงโอกาสของการชักชวนวิงวอน หรือยิ่งกว่า
วิงวอน พระองค์ก็ได้ทรงกระทำในลักษณะเช่นนั้น ; เช่นว่า ทรงปลอบโยนว่า
“พรหมจรรย์นี้เป็น จินนปิไลติโกฯ - คือมีส่วนชั่วร้ายที่ฉันเจือนอกทั้ง
หมดแล้ว เหลืออยู่แต่ส่วนที่ดีมีประโยชน์, เธอทั้งหลายจงถือเอาประโยชน์
คือ ประกอบความเพียร”.

ในบางคราวก็ทรงปลอบโยนว่า พรหมจรรย์นี้น่าดีม เหมือนยอดเนยใส
ซึ่งเป็นยอดไอชาแห่งโครส, ทั้งพระศาสดาก็อยู่ที่นี้แล้ว เธอทั้งหลายจงประกอบ

ความเพียรเกิด. ทรงชักชวนในลักษณะที่เหมือนกับการต่อรองแก่บุคคลผู้ไม่เต็มใจ จะร่วมมือด้วย.

นี่แหละขอให้เราดูเถิดว่า พระศาสดาเป็นอะไรกับพวกเรา? เรารู้จักท่าน ในลักษณะ อย่างไร? เราไม่ค่อยจะสนใจ หรือไม่เคยได้ยินกับข้อความชนิดนี้.

ในบางคราวทรงชี้ชวนวิงวอนว่า : “สิ่งที่ฉันจะต้องทำแก่พวกเธอ ฉันก็ ทำสุดความสามารถของฉันแล้ว, กิจใดที่ศาสดาจะพึงกระทำแก่สาวกด้วยความ เมตตากรุณา ฉันก็ได้ทำแล้วด้วยความเอ็นดู, นั่นโคนไม้ นั่นเรือนว่า เธอทั้งหลาย จงประกอบความเพียร อย่าเป็นผู้ประมาท, อย่าเป็นผู้ต้องเสียใจภายหลัง” ; อย่างนี้เป็นต้น. ก็ขอให้คิดว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ในการที่ตรัสอย่างนี้.

ในบางโอกาสเมื่อได้ทรงชี้ชวนในบางเรื่อง บางอย่าง และบางกรณี เป็นที่ เข้าใจกันดี ท่านก็เปล่งสาธุการ ; คล้าย ๆ กับว่ายกมือขึ้นสูงสุด สาธุการในความ สำเร็จอันนี้. แต่ได้ตรัสว่า มนุญสฺส สหฺมุตฺตม อธิมฺนุญฺจ - เธอจงสำคัญข้อนี้ว่า เป็นสิ่งที่เราจะต้องทำ, **จงปลงความเชื่อทั้งหมดทั้งสิ้น ลงไปในข้อนี้**, จงปล่อย ศรัทธาให้ถึงที่สุด, อย่าได้มีส่วนที่ข้องในลังเลเหลืออยู่เลย ; อย่างนี้เป็นต้น.

เมื่อพิจารณาถึงส่วนนี้ ก็จะทำให้เห็นว่า พระองค์ทรงเป็นอะไรกับพวกเรา? คือทรงห่วงพวกเราถึงที่สุด จะทรงติดตามปณิธานจนวินาทีสุดท้ายด้วยถ้อยคำอย่างนี้ ; แม้ว่าในบางคราวจะทรงให้อุบายหยาบ ถ้อยคำที่มีลักษณะชวนขมขื่นจนถึงกับว่า ใครมี แก่นคนนั้นอยู่ ใครไม่มีแก่นคนนั้นไป, แต่ในบางคราว ก็ทรงกระทำในลักษณะที่เป็น เพื่อนทุกข์เพื่อนยาก อย่างกับว่าเป็นเพื่อนท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร ทำอะไรก็ทำ ในนามของพวกเราอย่างนี้เป็นต้น นี่คือน้ำใจที่ได้อธิบายมาแล้ว ๒ ครั้ง.

ในวันนี้เป็นครั้งที่ ๓ จะกล่าวโดยหัวข้อที่เขียนต่อไปอีก เมื่อเราได้ว่าท่านเป็นอะไรกับพวกเราพอสมควรแล้ว ก็ควรจะรู้ต่อไปว่า **ท่านเป็นอะไรของท่านเอง** คือส่วนตัวของท่านเอง, ส่วนพระองค์เองนั้นท่านเป็นอะไรกับท่านเอง.

๑. ถ้าไม่มีความทุกข์ในโลก ตถาคตไม่จำเป็นต้องเกิด

ข้อที่ ๑ ข้อนี้มีใจความสำคัญ ส่วนมากเมื่อสรุปดูแล้วก็พอกล่าวได้ว่า : **ท่านรับภาระเป็นผู้ที่มีหน้าที่ ที่จะต้องช่วยให้สัตว์โลกได้ประสบความรอด** ซึ่งเป็นเรื่องหรือสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์เรา. ข้อนี้ขอให้ระลึกนึกถึงพระพุทธานุชาตในทศกนิบาตอังคุตตรนิกายซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ว่า : **ตโยเม ภิกขเว ธมฺมา โลเก น สํวิชฺเชยฺสุ** - **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าของ ๓ อย่างนี้ไม่มีอยู่ในโลก, น ตถาคโต โลเก อุปปชฺชเชยฺย อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ** - **ตถาคตก็ไม่ต้องเกิดขึ้นมาในโลก เป็นอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ. น ตถาคตํ ปเวทิตํ ธมฺมวินโย โลเก ที่เปยุย** - **และทั้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ก็ไม่ต้องรุ่งเรืองอยู่ในโลก. กตเม ตโย?** - **๓ อย่างนั้นคืออะไรเล่า? ชาติ จ ชรา จ มรณญฺจ** - **๓ อย่างนั้นคือความเกิด ความชรา และความตาย. อิเม ฆิ ภิกขเว ตโย ธมฺมา โลเก น สํวิชฺเชยฺสุ.** - **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, นี่แหละคือสิ่งทั้ง ๓ ที่ถ้าไม่มีในโลกแล้ว ตถาคตก็ไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นในโลก.**

ขอให้พิจารณา**ดูให้ถึงใจความ**ของพระพุทธานุชาตนี้ แล้ว**ก็จะรู้ได้** หรือพอจะ**รู้ได้ว่า** **ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา ? และท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง ?** หมายความว่าท่านจัดตัวเองไว้ในลักษณะใด ที่เกี่ยวข้องกันกับพวกเรา. และท่านจัดพวกเราไว้ในลักษณะใด ? ในเมื่อมันเกี่ยวข้องกับท่าน. ถ้าเราเข้าใจความข้อนี้กันจริง ๆ แล้ว เราจะรักท่าน มากกว่าที่เรากำลังรักอยู่เดี๋ยวนี้ ; เรามีความเชื่อ ความเลื่อมใส ความยอม ความสวามิภักดีอะไร ๆ มากกว่าที่เรากำลังมีอยู่เดี๋ยวนี้.

นี่เรากำลังปล่อยให้สิ่งต่าง ๆ มันเป็นไปตามตามกรรม, เป็นเรื่องเลื่อนกลาง ไม่มองกันให้ชัดให้ซึ่งลงไปแต่ในแง่หนึ่งประเด็นหนึ่ง ตามที่พระพุทธรูปเจ้าท่านได้ตรัสไว้เอง : กล่าวสั้น ๆ ก็คือว่า **เราสนใจในพระพุทธรูปตำราสน้อยมาก** เราจึงไม่รู้ลึกต่อสิ่งเหล่านี้, ทำให้ไม่รู้จักพระองค์และตัวเราเอง ซึ่งมีความผูกพันกัน อย่างที่มันไม่ควรจะแยกกัน ; หรือว่ามันไม่อาจจะแยกกัน. ถ้าไม่มีความทุกข์ของเรา พระพุทธรูปเจ้าท่านว่า ท่านไม่ต้องเกิดขึ้น. ช่วยกันคิดดูให้ดี ๆ สักหน่อย. **ถ้าเราไม่มีความทุกข์, หรือถ้าความทุกข์มิได้มีแก่เรา, พระองค์ก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น** ; นี่หมายความว่า ท่านเกิดขึ้น เพราะมันมีปัญหายุ่งยากกับพวกเรา มีความทุกข์อยู่กับพวกเรา ; ท่านจึงต้องเกิดขึ้น, แล้วท่านต้องสั่งสอน, แล้วก็ต้องมีคำสั่งสอนของท่านเป็นดวงประทีป อยู่ในโลกอันมืดมิดของพวกเรา.

นี่เมื่อดูส่วนพระองค์ เราก็พอจะมองเห็นว่า พระองค์เป็นอะไรกับพระองค์เอง : ดูว่าท่านจะเป็นอะไรกับพระองค์เองน้อยนิดเดียว แต่ว่าเป็นอะไรกับพวกเรา นี่มันช่างมากเหลือเกิน. มันมากตามจำนวนที่มากของพวกเรา ในเมื่อพระองค์ก็มีจำนวนเพียงหนึ่งเท่านั้น ; ท่านเป็นอะไรกับพวกเราที่มากมาย ช่วยกันคิดช่วยกันนึกให้ความเป็นธรรม, ให้ความยุติธรรมแก่พระพุทธรูปเจ้าบ้าง. **อย่ามัวแต่นับถือกันแต่สักว่าพิธีรีตอง หรือตามธรรมเนียม, หรือสักแต่ปากว่า หรือปล่อยตามสบายใจ.** อาตมา กำลังขอร้องแก่ท่านทั้งหลาย ให้ศึกษาพระพุทธรูปเจ้าในข้อนี้ ในลักษณะอย่างนี้ว่า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง ที่มันเกี่ยวกับเรา.

๒. ถ้าไม่ทรงถึงที่สุดแห่งโลก ก็ไม่ทรงสอนเรื่องที่สุดแห่งโลก

ข้อที่ ๒ ต่อไปนี้ ขอให้ถือเอาพระพุทธรูปในสพายนวาศัยสังยุตตนิกายเป็นหลัก คือข้อที่พระพุทธรูปเจ้าท่านได้ตรัสไว้ในที่นั้นว่า : **“ถ้าฉันยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก ฉันก็จะไม่สอนเรื่องที่สุดแห่งโลก”** พระพุทธรูปเจ้าเป็นอะไรกับท่านเอง? พระพุทธรูปเจ้า

ท่านทรงยืนยันอะไรในส่วนพระองค์ท่านเอง? หมายความว่า **ท่านประกาศและท่านยืนยัน ในความเหมาะสม ในสิทธิอันชอบธรรม ที่ท่านจะทรงสั่งสอนพวกเรา.**

ท่านตรัสว่า “ถ้าฉันไม่ไปถึงที่สุดแห่งโลก ฉันก็จะไม่สอนเรื่องการทำที่ สุดแห่งโลก”. นานี่ ภิกขเว คมเนน โลกุตฺต อนุตฺ ภาเตยฺยํ ทิฏฺฐเจยฺยํ ปตฺเตยฺยํ ตี วทามิ - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เราไม่กล่าวซึ่งที่สุดแห่งโลกนี้ ว่าพึงรู้ พึงเห็น พึงถึงได้ด้วยการไป, น จ ปนาหิ ภิกขเว อปฺปตฺวา อนุตฺ, ทุกฺขสฺส นตฺทิกิริยํ วทามิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าฉันยังไม่ถึงซึ่งที่สุดแห่งโลกแล้ว จักไม่กล่าวซึ่งการกระทำซึ่งที่สุดแห่งโลกเลย.

ความข้อนี้ตรัสสั้น ๆ แล้วก็เสด็จเข้าไปสู่ที่เรือนส่วนพระองค์เสีย ทรงปล่อยให้พระอานนท์เป็นผู้ทำหน้าที่อธิบายเรื่องนี้แก่ภิกษุทั้งหลาย. จะอย่างไรก็ตามเถอะ เรื่องนี้ก็ยังคงแสดงอยู่ว่า ท่านทรงยืนยันในความที่ท่านเป็นผู้ที่มีความชอบธรรม มีความถูกต้องที่จะสั่งสอนพวกเรา. ท่านตรัสว่า **ที่สุดแห่งโลกคือที่สุดแห่งทุกขนั้น ไม่ใช่จะไปดูได้ด้วยการเดินไปด้วยเท้า, ไม่ใช่จะไปเห็นได้ ไปถึงได้ ด้วยการเดินไปด้วยเท้า ; แต่ต้องอาศัยการตรัสรู้ ซึ่งเป็นการไปถึงด้วยใจ, และท่านก็ไปถึงแล้ว ; ฉะนั้นท่านก็มีความเหมาะสมที่จะสอน.**

ท่านไม่ได้สอนอย่างพวกเราสอน ๆ เรายังเดี๋ยวนี้ ; แม้ข้อที่อาตมาบอกอะไรแก่ท่านทั้งหลายนั้นก็ยังใช้ไม่ได้ ในเมื่อเปรียบกันกับหลักเกณฑ์ที่พระองค์ทรงวางไว้ว่าต้องถึงสิ่งนั้นด้วยตนเองจริงแล้ว, จึงจะบอกเล่าคนอื่น. เดียวนี้เราเฝ้าคำของพระองค์ผู้ไปถึงแล้วและทรงได้บอกเล่าไว้นั้น มาบอกเล่ากันอีกทีหนึ่ง เรื่องมันจึงเปรียบเทียบกันไม่ได้.

ขอให้พวกเราสนใจที่จะรู้ถึงพระองค์ ที่ทรงเป็นต้นตอของเรื่อง, ท่านได้ตรัสไว้แบบนี้. ท่านทรงเป็นพระศาสดาที่ชื่อตรง ที่เปิดเผย ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนสำหรับจะสั่งสอนคน. นี่แหละคิดดูเถิดว่าพระพุทธจริยาข้อนี้ ได้แสดงอะไรว่า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเอง. ถ้าเราเห็นแล้ว เราจะรักท่านมากกว่าเดี๋ยวนี้, จะนับถือจะเชื่อจะไว้วางใจท่าน มากกว่าที่เรากำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้. ขอให้ทุกคนช่วยกันคิดให้ดี ๆ ; อย่ารู้สึกว่าเป็นเรื่องลำบาก เรื่องรำคาญ ที่จะต้องพยายามเข้าถึงข้อเท็จจริงข้อนี้.

๓. ทรงบันลือสิงหนาท เพราะทรงทราบปัจจัยแห่งการเกิด - ดับ

ข้อที่ ๓ นี้จะดูพระพุทธจริยาในข้อที่ว่าท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเองต่อไปอีก โดยอาศัยคำตรัสในบาลีนิทานวัคค์ สังยุตตนิกาย ที่มีหัวข้อว่า **ท่านบันลือสิงหนาท เพราะที่ท่านทราบปัจจัยแห่งการเกิดดับ.**

ทสพลสมณาคโธ ภิกขเว ตถาคโธ - ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ตถาคตมาตามพร้อมแล้วด้วยกำลัง ๑๐ อย่าง. จตุหิ จ เวสารขุเขหิ สมณุนาคโธ - มาตามพร้อมแล้วด้วยความรู้ เป็นเครื่องกระทำความกล้าหาญ ๔ อย่าง ; อาสภณุจัน ปฏิกขานาติ - จึงปฎิญาณฐานะบุคคลสุดยอด, ปริสาสุ สีนหาทำ นทติ - บันลือสิงหนาทในท่ามกลางแห่งบริษัททั้งหลาย ; พุรหมจกุกัม ปวตเตติ - ยังพรหมจักรให้เป็นไปในโลกทั้งปวง.

ท่านปฎิญาณพระองค์เองอย่างนี้ คนไม่เข้าใจ ก็จะมองท่านไปในแง่ร้าย ; แต่ว่าท่านมีอะไรก็ได้เต็มที่ ที่จะประกาศอย่างนั้น. ข้อนั้นก็ข้อที่พระองค์ทรงทราบปัจจัยแห่งการเกิดดับของคำเหล่านี้ คือ อิติ ฐป อิติ รูปสฺส สมุทโย อิติ รูปสฺส อตฺถกฺโข - รูป เป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุให้เกิดรูป เป็นอย่างนี้ ๆ การถึงซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ คือความดับของรูป เป็นอย่างนี้ ๆ อิติ เวทนา - เวทนา เป็นอย่างนี้ ๆ อิติ เวทนาย

สมุทโย - เหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา เป็นอย่างนี้ ๆ, อิติ เวทนาย อตฺตณฺคโม - ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งเวทนา เป็นอย่างนี้ ๆ. อิติ สญฺญา - สัญญา เป็นอย่างนี้ ๆ, อิติ สญฺญาย สมุทโย - ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา เป็นอย่างนี้ ๆ, อิติ สญฺญาย อตฺตณฺคโม - ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ ๆ. อิติ สงฺขาร - สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างนี้ ๆ อิติ สงฺขารานํ สมุทโย - การเกิดขึ้นแห่งสังขารทั้งหลาย เป็นอย่างนี้ ๆ อิติ สงฺขารานํ อตฺตณฺคโม - ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นอย่างนี้ ๆ. อิติ วิญฺญาณํ - วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ๆ. อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย - ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ เป็นอย่างนี้ ๆ, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺตณฺคโม - ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งวิญญาณ เป็นอย่างนี้ ๆ.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูว่า ท่านทราบอะไรที่มากนักน้อย? คนที่ไม่รู้เรื่องนี้ จะเห็นว่าเป็นคำพูดที่ไร้สาระ. แต่ผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้จะรู้สึกว่าเป็นความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่ครบถ้วน ที่ถูกต้องในสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เรื่องที่ว่า สิ่งทั้งปวงเกิดขึ้นได้อย่างไร? และดับไปอย่างไร? เพราะเหตุใด? และได้สรุปตรัสต่อไปว่า : อิติ อิมสฺมี สติ - เมื่อสิ่งนี้มีอยู่ อิทํ โหติ - สิ่งนี้ก็ต้องมี. อิมสฺส อุปาทา อิทํ อุปปชฺชติ - เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็ต้องเกิดขึ้น ; อิมสฺมี สติ -เมื่อสิ่งนี้ไม่มี, อิทํ น โหติ - สิ่งนี้ก็ไม่มี. อิมสฺส นิโรธา อิทํ นิรุทฺธติ - เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ย่อมดับ, ยทิทํ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาร ... ฯลฯ วิญฺญาณํ - สิ่งนี้คือ เพราะมี อวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงเกิดขึ้น, เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงเกิดขึ้น, เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงเกิดขึ้น, เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงเกิดขึ้น, เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงเกิดขึ้น, เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงเกิดขึ้น, เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงเกิดขึ้น, เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงเกิดขึ้น, เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงเกิดขึ้น, เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงเกิดขึ้น, เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ทั้งหลายนี้ก็เกิดขึ้น ; ความตั้งขึ้น

แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีขึ้นมาได้ด้วยอาการอย่างนี้. อวิชชาเยว อเสสริราคะ นิโรธา สงฺขารานิโรโธ ...ฯลฯ... เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิชชานั้นแหละ สังขารจึงดับ, เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ, เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ; อย่างนี้เรื่อยไปจนถึง เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงดับ, การดับแห่งกองทุกข์ทั้งปวง มีได้ด้วยอาการอย่างนี้.

พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่า เพราะทรงทราบข้อนี้ จึงทรงบันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรในท่ามกลางบริษัททั้งหลาย ปฏิญญาคือจัดพระองค์เองไว้ในฐานะเป็นบุรุษสุดยอด. ลองคิดดูว่าเป็นเรื่องอะไรกัน เมื่อรู้เรื่องสิ่งเหล่านี้ แล้วมาปฏิญาณตัวว่าเป็นบุรุษสุดยอด, บันลือสีหนาทไปทุกหนทุกแห่ง? นี่ก็เพราะว่ามีความมุ่งหมายต่างกันโดยอาศัยคุณสมบัติ คุณค่า หรือน้ำหนักของคุณค่ามาเป็นหลัก ถึงจะมองเห็นว่าการรู้เรื่องนี้ ควรจะประกาศความเป็นบุคคลสูงสุด.

อาสภณฺจํญํ คำนี้หมายถึงฐานะแห่งบุคคลสุดยอดในโลก, ถ้าพูดอย่างอารยธรรมของคนสมัยนี้ ใครมีอาวุธร้ายกาจที่สุด คนนั้นก็ประกาศตัวเป็นบุคคลเหนือบุคคลอื่น ; นั้นมันจะถูกสำหรับ “คน” แล้วก็ “คนที่มีกิเลส” และในหมู่คนที่มียกเลสด้วยกัน, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิเลสคือความโง่ ขนาดที่ไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม, เกิดมาควรจะได้อะไร, เดียวนี้เราพูดกันในเรื่องที่ถูกต้อง ว่าเกิดมาทำไม? เกิดมาควรจะได้อะไร? ฉะนั้นถ้าผู้ใดมีอะไร ๆ อย่างนั้น ครอบหมดทุกอย่าง และมากพอที่จะแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นด้วยแล้ว จะไม่ควรเรียกบุคคลนั้นว่า เป็นบุคคลสุดยอดหรืออย่างไร ; หรือว่าจะไม่ยอมให้บุคคลนี้บันลือสีหนาท ประกาศพรหมจักรหรืออย่างไร.

ลองพิจารณาถึงพระพุทธจริยาข้อนี้ ก็เห็นว่าพระองค์เป็นอะไรกับตัวท่านเอง. ขอให้รู้จักพระพุทธเจ้าให้มากขึ้นทุกที ๆ คือทุกเรื่องหรือทุกครั้งที่เราได้ฟังพระพุทธภาษิตเรื่องหนึ่ง ๆ ที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ ล้วนแต่เป็นการแสดง

พระพุทธจริยาทั้งนั้น สำหรับเรื่องนี้ ก็เห็นชัดเจนอยู่แล้วว่า จะต้องรู้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่เป็นอย่างไร ; ใครไม่รู้ก็บ้าเต็มที, โง่เต็มที ; เพราะว่า เป็นเรื่องที่มีอยู่ในตัว เป็นเรื่องอยู่ที่เนื้อที่ตัวของตัว เกิดอยู่วันหนึ่งไม่รู้ก็ลืมครึ่ง.

เบญจขันธ์ หรือปัญจุปาทานขันธ์นี้ เกิดอยู่กับเนื้อกับตัว วันหนึ่ง **ไม่รู้จักก็ลืมครึ่ง** ร้อยครั้ง ถ้าไม่รู้ แล้วจะไม่ให้เรียกว่า คนโง่คนบ้าที่สุดได้อย่างไร. เดียวนี้**พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้รู้แจ้ง** เป็นผู้ประกาศกองถึงความรู้เรื่องนี้ ว่ารูปเป็น อย่างนี้ เวทนาอย่างนี้ เป็นต้น : ว่ามันตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ เป็นต้น ; แล้วในที่สุดก็ทรงสรุปเรื่องทั้งหมดนั้น อยู่ในรูปของกฎเกณฑ์ที่สำคัญที่สุดอันหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า **อิทัปปัจจยตา**. อิทัปปัจจยตาซึ่งแปลว่า **ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น** ; นี้คำว่า “อิทัปปัจจยตา” แปลอย่างนี้. แต่ถ้าอิทัปปัจจยตา แจกออกไปเป็นตัวอักษรให้เต็มที ให้มีความหมายเต็มที่ ก็ได้เป็นข้อความ ๔ บรรทัดว่า

- เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี นี่ข้อหนึ่ง, - เพราะการเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมมี นี่ข้อหนึ่งเป็นคู่แรก ; แล้วคู่ที่ ๒ ว่า - เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี, และว่า
- เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมดับ.

นี้อาตมาแปลตามตัวหนังสืออาจจะฟังยาก เพราะพูดแต่ว่า “สิ่งนี้ ๆ” เสียหมด. ที่จริง “สิ่งนี้” คำแรก กับ “สิ่งนี้” คำหลังนั้น ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ; ว่าเมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี : ก็หมายความว่า เมื่อสิ่งนี้มีเป็นเหตุเป็นปัจจัย, ผลของมัน นี้ก็ย่อมมี ; เพราะการเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ คือส่วนที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย, แล้วสิ่งนี้ ที่มันเป็นผล มันก็จะเกิดขึ้น. เมื่อสิ่งนี้ไม่มี หมายความว่าสิ่งที่มันเป็นเหตุ เป็นปัจจัยนี้มันไม่มี สิ่งนี้ซึ่งเป็นผลก็ย่อมไม่มี ; และเพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ คือที่เป็นเหตุ สิ่งนี้ที่เป็นผลนั้นก็ย่อมดับไปด้วย. ๔ บรรทัดหรือ ๔ ประโยคนี้ เรียกว่า อิทัปปัจจยตาเต็มรูป ; เป็นคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

แล้วทรงขยายความต่อไปว่า ยทิท? - สิ่งนั้นคืออะไรเล่า? อวิชชา ปจฺจยา สงฺขาร - สิ่งนั้นคือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงเกิดขึ้น ฯลฯ อย่างนี้เรื่อยไป จนจบปฏิจจสมุปบาททั้ง ๒ วาระ กล่าวคือวาระแห่งการปรุงแต่งให้เกิดทุกข์ขึ้นมา, และวาระแห่งการปรุงแต่งให้เกิดความดับทุกข์ขึ้นมา, หรือว่าความทุกข์ดับไป.

นี่คือสิ่งซึ่งทำให้พระองค์ประกาศความเป็นพระพุทธเจ้า ; เพราะทรงทราบปัจจัยแห่งการเกิด และปัจจัยแห่งการดับในลักษณะอย่างนี้ จึงทรงปฏิญาณพระองค์เองว่า : เป็นผู้ตั้งอยู่ในฐานะอันเลิศอันสูงสุด, แล้วก็บั่นลือสีหนาท, แล้วก็ประกาศพรหมจักร. ท่านเป็นอะไรแก่ตัวท่านเอง ท่านทั้งหลายจะได้พิจารณาดู เห็นแล้วยังเียงเคารพรัก นับถือสวามิภักดิ์ ต่อพระพุทธองค์ยิ่งขึ้น.

๔. ทรงถือว่าปฏิจจสมุปบาทคือพระองค์เอง

ในข้อที่ ๔ นี้ พระพุทธจริยาจะอาศัยพระบาลี มุลปฺณณสํก มัชฌิมนิกาย ที่มีอยู่ว่า : ทรงถือว่า มีธรรมะคือปฏิจจสมุปบาท นั้นแหละเป็นองค์พระพุทธเจ้า ; คือตรัสว่า ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท. ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท, พระบาลีที่อื่นก็มีอยู่ชัดว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม.

ขอให้ฟังดูให้ดีอีกทีหนึ่งว่า จะว่ามาตั้งแต่ต้นว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม ; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท, ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”. ที่เป็นพระพุทธภาสิตเองที่ตรัสอย่างนี้ ก็มีอยู่ใน มุลปฺณณสํก มัชฌิมนิกาย, แล้วยังมีถ้อยคำของพระสารีบุตรในคัมภีร์อื่น ที่กล่าวว่า “ธรรมนี้เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแล้วว่า : ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท” ;

พระสารีบุตร เป็นผู้ยืนยัน ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้. แล้วก็ในสูตรอีกสูตรหนึ่ง มีอยู่ชัดพระองค์ตรัสเองว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปัจจุสมุปบาท, ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม.

นี้ขยายความของคำว่า "เห็นธรรม" ออกไปให้ชัดว่า เห็นอะไร? เราได้เคยได้ยิน ได้ฟังมาแต่ก่อนนั้นแต่เพียงว่า : ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม. แต่เราไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร ; ฉะนั้นต้องถือเอาพระพุทธานุญาตในสูตรนี้เป็นหลัก ว่า ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเป็นปัจจุสมุปบาท.

เห็นปัจจุสมุปบาท ก็คือเห็นอย่างที่ว่ามาเมื่อตะกี้ : เห็นความเกิดขึ้น ความดับ แห่งเบญจขันธ์ ที่สรุปไว้ในรูปของอิทัปปัจจยตา แล้วขยายออกไปเป็นการเห็นปัจจุสมุปบาทโดยตลอดทั้งสาย ทั้งส่วนสมุทยวารและนิโรธวาร ; แต่ความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า การเห็นปัจจุสมุปบาทนั้น เห็นธรรมจริง คือเห็นธรรมทั้งหมดจริง ๆ. เมื่อตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมนั้น หมายถึงธรรมทั้งหมด ที่ควรจะเห็น ; นั่นก็คือ ความทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์, ทางให้ถึงความดับทุกข์. แล้วเรื่องนี้ก็ไม่มีเรื่องไหนชัดเจน เท่ากับเรื่องปัจจุสมุปบาท, ดังพระบาลีแห่งหนึ่งว่า :

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, เราจะแสดงอริยสัจ ๔ แก่พวกเธอ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นี้. ทุกข์เป็นอย่างไรเล่า? ก็แสดงความทุกข์. เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไรเล่า? ก็ทรงแสดงปัจจุสมุปบาทส่วนสมุทยวาร ทุกขนิโรธเป็นอย่างไรเล่า? ก็ทรงแสดงปัจจุสมุปบาท ส่วนนิโรธวาร. มรรค, ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไรเล่า? ก็ทรงแสดง อฏฺฐังคิกมรรค ; นี่คืออริยสัจ.

นี้หมายความว่า คำว่า **ธรรม** ในที่นี้ เป็นเรื่องของทุกข์, ของเหตุให้เกิดทุกข์, ของความดับทุกข์, ตลอดถึงทางไปถึงความดับทุกข์ ; **ไม่มีเรื่องอะไรชัดเจนยิ่งไปกว่าเรื่องปฏิจสุมุปปาท.**

การที่เราจะกล่าวแต่เพียงว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์นี้ ยังไม่พอ ; ยังเป็นปริยสัจที่ย่อเกินไป. **ที่ถูกต้องเป็นอริยสัจที่สมบูรณ์** เหมือนกับที่ตรัสในสูตรนี้ : ว่าทุกข์นี้มาจากชาติ - ชาตินี้มาจากภพ - ภพนี้มาจากอุปาทาน- อุปาทานมาจากตัณหา - ตัณหามาจากเวทนา - เวทนามากจากผัสสะ - ผัสสะมาจากอายตนะ - อายตนะมาจากนามรูป - นามรูปมาจากวิญญาณ - วิญญาณมาจากสังขาร -สังขารมาจากอวิชชา. นั่นจึงจะครบและละเอียดชัดเจน, **การเห็นปฏิจสุมุปปาทในส่วนเกิดนี้ คือการเห็นธรรมในส่วนเกิด ซึ่งมีผลคือการเกิดทุกข์.**

ที่นี้ส่วนความดับทุกข์ มันก็น้อยเกินไป ที่จะพูดแต่เพียงว่า **ดับเสียซึ่งตัณหา** ก็เป็นความดับแห่งทุกข์ ; **จึงได้ตรัสในรูปปฏิจสุมุปปาทว่า :** ทุกข์ดับเพราะชาติดับ - ชาติดับเพราะภพดับ - ภพดับเพราะอุปาทานดับ - อุปาทานดับเพราะตัณหาดับ - ตัณหาดับเพราะเวทนาดับ - เวทนาดับเพราะผัสสะดับ - ผัสสะดับเพราะอายตนะดับ - อายตนะดับเพราะนามรูปดับ - นามรูปดับเพราะวิญญาณดับ - วิญญาณดับเพราะสังขารดับ - สังขารดับเพราะอวิชชาดับ. อย่างนี้จึงจะได้ธรรมที่ชัดเจน ที่ครบถ้วนที่สมบูรณ์ ทั้งเรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, เรื่องความดับทุกข์, และทางไปถึงความดับทุกข์ คือการทำให้ชาติดับ.

นี้หมายความว่า เมื่อปฏิบัติอยู่โดยอวัฐฐกิมรรคแล้ว ก็เลสเกิดไม่ได้ อวิชชาเกิดไม่ได้. ลองเป็นอยู่ให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ ของอวัฐฐกิมรรคเกิด จะไม่มีโอกาสให้อวิชชาเกิดได้เลย ; ฉะนั้นเมื่อมีอวิชชาที่ดับอยู่ แล้วความทุกข์ทั้งหลายมันก็ดับ. ดังนั้นการเห็นปฏิจสุมุปปาทครบถ้วน ในทุกแง่ทุกมุม นั่นแหละคือ

เห็นธรรม ; ซึ่งเป็นการถูกต้องแล้ว ตามพระบาลีนี้ ที่ว่า : ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจสุมุปปาท ; ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปปาท โดยครบถ้วนชื่อว่าเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ; ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม.

นี่จึงถือว่า **ทรงมีธรรม คือ ปฏิจสุมุปปาทเป็นพระองค์เอง** ถ้าเราอยาก**จะเห็นพระองค์ เราต้องเห็นปฏิจสุมุปปาท** ; ฉะนั้นเราจึงพูดได้ว่า ทรงมีปฏิจสุมุปปาทในฐานะเป็นพระองค์เอง. **ปฏิจสุมุปปาทในที่นี้ คือ กฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา** ที่ว่า ทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร? ทุกข์ดับไปอย่างไร? ทำอย่างไร ทุกข์จึงจะดับไป? ถ้าเห็นสิ่งนี้คือเห็นพระพุทเจ้า ; แม้เราจะถือว่า, ถ้าท่านทั้งหลายไม่ถือ,อาตมาถือ ว่าเป็นพุทธจริยา คือ พระองค์ทรงแสดงปฏิจสุมุปปาทไว้ในนามของพระองค์, ให้เราเห็นปฏิจสุมุปปาทโดยครบถ้วน แล้วเราจึงจะเห็นพระองค์; ทรงกระทำให้ง่ายเข้าอย่างนี้, ทรงกระทำให้ใกล้ให้ง่าย ให้สะดวกเข้ามาอย่างนี้ ; ในการที่ทำให้เราเห็นพระองค์ โดยทรงแสดงพระองค์ฝากไว้ในปฏิจสุมุปปาท.

ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามที่จะเห็นปฏิจสุมุปปาท, รายละเอียดต่าง ๆ ในเรื่องปฏิจสุมุปปาทนี้ เราพูดกันในที่อื่นมากพอแล้ว เช่น คำบรรยายชุดวันเสาร์อย่างนี้ ในภาคมาฆะบูชาที่แล้วไปนั้น เราพูดกันแต่เรื่องปฏิจสุมุปปาท ถึง ๑๓ ครั้ง. ขอให้ไปอ่านดูเอง ถ้าเขาพิมพ์ขึ้น.

ในที่นี้ออกชื่อสักแต่ว่า ปฏิจสุมุปปาท ตั้งอยู่ในฐานะเป็นองค์พระพุทเจ้า, ใครเป็นปฏิจสุมุปปาท คนนั้นเห็นพระพุทเจ้า ตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้ เพื่อให้เรามีโอกาสเห็นพระพุทเจ้าได้ง่าย ในที่ทุกหนทุกแห่ง ; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าปฏิจสุมุปปาทนั้น มีอยู่ในเราตลอดเวลาอยู่แล้ว.

ถ้าใครไม่เข้าใจเรื่องนี้ ก็ช่วยไม่ได้, ควรต้องไปศึกษาให้เห็น ตามที่พูดไว้ในครั้งก่อน ๆ แล้ว ว่า **สิ่งที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทนั้น ได้เกิดขึ้นดับไป, เกิดขึ้นดับไป, อยู่ในเรตตลอดเวลา.** ให้เห็นการที่เกิดขึ้นและดับไปได้อย่างไรนี้ จนสามารถที่จะควบคุมอาการเช่นนี้ได้ นั่นเรียกว่า **เห็นปฏิจจสมุปบาทเต็มที ; นั่นคือเห็นพระองค์.**

นี่เรียกว่าเป็นพระพุทธจริยาอันหนึ่ง คือ **ทรงกระทำให้เราสามารถเห็นพระองค์ได้ จากภายในตัวเราเอง.** เป็นโชคดีหรือเป็นของง่าย, ง่ายขึ้น, ง่ายขึ้น. กว่าที่จะปล่อยไว้, ไม่รู้ว่าจะไปดูพระพุทธเจ้าที่ไหน? จะไปถึงพระพุทธเจ้าที่ไหน? ไปถึงกันแต่ที่พระพุทธรูป เครื่องรางที่แขวนคอ หรือว่าอะไร อย่างนี้นั่นคนละเรื่อง.

ขอให้เห็นพระพุทธเจ้าที่ปฏิจจสมุปทาน, แล้วปฏิจจสมุปทานนั้นก็ดูเหมือนจะแขวนอยู่ที่หัวใจนั่นแล้ว. ถ้าเห็นพระพุทธเจ้าที่นั่นกันบ้าง, หรือมีพระพุทธเจ้าที่นั่นกันบ้าง, ย่อมจะหมดความยึดมั่นถือมั่น, จะไม่มีตัวกู - ของกู สำหรับให้พญามัจจุราชมานำหั่นย่ำยี, อย่างนี้จะเป็นเครื่องรางที่ดีกว่า.

๕. ทรงขับเพลง อิทัปปัจจยจตา

พระพุทธจริยาในข้อที่ ๕ ต่อไปนี้ ที่กำลังเลือกมาสำหรับพูดกันในวันนี้ ก็คือ **พระพุทธเจ้าทรงฮัมหรือขับเพลงอิทัปปัจจยจตา.**

อาตมาจะใช้คำถูกหรือผิดก็ไม่ทราบ ; อาจจะเป็นความเข้าใจผิดกันก็ได้. ถ้าว่าเพลงอะไรที่เอมาร้องกัน ฮัมฮัม ๆ อยู่ในใจ เขาเรียกว่าฮัมกันหรือเปล่า? ถ้าเรียกว่าฮัมก็เป็นอันว่า อาตมาพูดถูกต้องแล้วว่าพระพุทธเจ้า ทรงฮัมเพลงชื่ออิทัปปัจจยจตา หรือปฏิจจสมุปบาท. ในพระไตรปิฎกที่มีมาอยู่ ๒ แห่ง คือใน เล่มที่ ๑๖ แห่งหนึ่ง

เล่ม ๑๘ แห่งหนึ่ง ; แห่งหนึ่งมีอยู่ใน อภิสมย สังยุตต์ อีกแห่งหนึ่งในสฬายตนสังยุตต์ ที่พูดถึงเรื่องนี้.

ครั้งนั้น พระองค์ประทับอยู่ที่ ฌาติเก วิหริติ คิชากาวาสเถ, หรือคิชากาวาส เป็นที่พักบ้านนอก ๆ ; แล้วก็ทรง รโหคโต - คือเสด็จอยู่ในที่ลับ ๆ เงียบ ๆ, อุปสกลีโน - ทรงหลีกเลี่ยงจะไม่ให้ใครพบตัว. อิมํ ธมฺม ปริยายํ อภาสิ - ได้ทรงกล่าวแล้วซึ่งธรรมะปริยายนี้. นี่หมายความว่าอยู่พระองค์เดียว หลีกเร้นสงบสงัดอยู่พระองค์เดียว ไม่ให้ใครรบกวน และในโอกาสนั้น ทรงกล่าวธรรมะปริยายนี้ว่า : จกฺขุญฺจ ปฏฺิจ รุเปญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญญฺณํ - อาศัยตาด้วย รูปด้วย ย่อมเกิด จักขุวิญญฺณ ตินฺนํ สงฺคติ ผสฺสไ - ความประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนี้ เรียกว่า ผัสสะ ; เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา, เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัยจึงมี ตัณหา, เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน, เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ, เพราะมีภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ, เพราะมีชาติเป็นปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส พร้อม, กองทุกข์ทั้งปวงเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้. นี่ตอนหนึ่งเกี่ยวกับรูป.

แล้วก็ตรัสต่อไปว่า : โสตญฺจ ปฏฺิจจ สทฺเท จ ...ฯลฯ อุปฺปชฺชติ มโนวิญญฺณํ ที่นี้ก็อาศัยหูกับเสียง, แล้วก็แจกถูกไปอย่างเดียวกันทั้ง ๑๒ อากาโร ; แล้วก็ตรัสว่าเพราะอาศัยจมูกกับกลิ่นเกิดมานวิญญฺณ ๓ ประการนี้เรียกว่าผัสสะ ; แล้วก็แจกถูกไปครบทุกอาการของปฏฺิจจสมุปบาท ; แล้วก็ตรัสเรื่องรสกับลิ้น แล้วก็ โผฏฐัพพะกับกาย ธรรมารมณ์กับใจ กระทั่ง ๖ อายตนะ ; ได้ทรงจำแนกโดย สมุทฺยวารเกิดขึ้นแห่งทุกข์ แล้วก็ทรงแจกนิโรธวารต่อไปอีก แต่เรื่องมันแปลกกัน.

ขั้นต้นมันเหมือนกันคือว่า :- จกฺขุญฺจ ปฏฺิจจ รุเปญฺจ อุปฺปชฺชติ วิญญฺณํ - อาศัยจักขุและรูปเกิดวิญญฺณ. ประจวบแห่งธรรม ๓ ประการ เรียกว่า

ผัสสะ ; เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา, เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน นี่ไปจนถึงทุกข์, นี้อย่างหนึ่ง ฝ่ายสมุทthagvar. แต่พอฝ่ายนิโรธวารก็ตรัสอย่างนั้นเหมือนกัน : ตรัสเพียงแค่เวทนา แล้วก็ให้เกิด ตัณหา, เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหานั้นนั่นเทียว อุปาทานจึงดับ เพราะ อุปาทานดับ ภพจึงดับ, เพราะภพดับชาติจึงดับ ชรามรณะโสกะ ปริเทวะ ก็ดับ ; ทุกข์ทั้งปวงดับด้วยอาการอย่างนี้.

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าท่านประทับอยู่ในที่สงัด ร่ายปฏิจssมุปบาท ฝ่าย สมุทthagvarครบทั้ง ๖ ตามจำนวนของอายตนะ, แล้วทรงร่ายปฏิจssมุปบาท ฝ่าย นิโรธวารครบทั้ง ๖ ตามจำนวนแห่งอายตนะ. รวมทั้งสิ้นมันก็เป็นเหมือนว่า ถ้าเรา เอาตัวเลขมาคูณกันแล้วมันก็ตั้งเป็นสิบ ๆ ; เพราะปฏิจssมุปบาทอันหนึ่งมันก็ตั้ง ๑๒ อาการ, แล้วมันยังจะมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ อย่างนี้ ; นี่ฝ่ายสมุทthagvarก็อย่างนี้ ฝ่ายนิโรธวารก็อย่างนั้น ; เพราะฉะนั้นมันจึงมีลักษณะ เหมือนกับสูตรคุณ.

แล้วลองคิดว่า พระพุทธองค์อยู่พระองค์เดียว แล้วก็ตรัสคำอย่างนี้กับ พระองค์เองอยู่คนเดียว ทั้งที่ตรัสรู้แล้ว ทั้งที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ; แล้วนานมาแล้ว ก็ยังตรัสอย่างนี้. ถ้าจะไม่ให้เรียกว่าทรงกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนที่คนสมัยนี้ ชอบฮัมเพลง แล้วจะเรียกว่าอย่างไร. อาจเป็นเพราะว่าท่านทรงพอพระทัยของท่าน มากที่สุด ; เพราะว่าเราไม่เคยพบว่า พระพุทธเจ้าท่านได้เอาสูตร สูตรไหน หรือ เรื่องราวอะไร มาทรงพิมพ์ ๗ อยู่ลำพังพระองค์เองพระองค์เดียว อย่างกับเรื่องนี้ : คือเรื่องปฏิจssมุปบาท.

นี่เป็นสิ่งที่ทำให้เชื่อได้ว่า เรื่องอื่น ๆ พระองค์ไม่ทรงเห็นว่าสำคัญ จึงได้ ทรงเอาเรื่องนี้มาทรงพิมพ์อยู่พระองค์เดียว เหมือนกับเด็ก ๆ ท่องสูตรคุณอยู่คนเดียว.

ถ้าว่านักเรียนเรียนจบมหาวิทยาลัย หรือว่าเรียนจนชั้นมหาวิทยาลัย วันหนึ่งอยู่คนเดียว จะมานั่งท่องสูตรคูณกันลืม หรือกันอะไรก็ตามใจ ; นี่จะเหมือนกับอากัปภิกิริยาที่ พระพุทธเจ้าท่านทรงกระทำอย่างนี้. หรือเราจะถือว่าคนเรา ถ้าอยู่ว่าง ๆ คนเดียว สบายใจดี ก็มักจะพิมพ์พิมพ์อะไรเล่นออกมาเป็นคำพูด, แล้วพระพุทธเจ้าจะทรงละ "นิสัย" หรือ "วาสนา" ขนาดนี้ไม่ได้หรืออย่างไร มันก็เป็นปัญหาเหมือนกัน.

เมื่อเราจะถือหลักว่า พระพุทธเจ้าทรงละได้กิเลสและวาสนาแล้ว ; ก็คงจะไม่ใช่เพราะวาสนาหรืออะไรอันนั้น ที่ทรงทำให้พระองค์ทรงห้ามเพ่งลิตับปัจจัยตา ; คือเรื่องปฏิจสุมุปปาทนี้ ซึ่งเป็นเรื่องอิตทัปปัจจยตา. คุณคล้ายกับว่าเรื่องอิตทัปปัจจยตานี้ ปริ้ม, เต็มปริ้, หรือว่าปริ้มอยู่ในพระหทัยจะล้นออกมาเมื่อไรก็ได้. โอกาสเมื่อไร ก็ล้นออกมาเป็นคำพูด, ฉะนั้นจึงแปลกที่ว่า ทรงอยู่พระองค์เดียวในที่ลึกเร้นไม่ให้ใครเห็น แล้วก็ยังทรงพิมพ์พิมพ์อันนี้ออกมาเหมือนเด็กท่องสูตรคูณ. แต่จะมีอาการเหมือนเด็กท่องสูตรคูณนั้น ย่อมเป็นไปได้ เพราะที่ท่านตรัสรู้ถึงที่สุดสมบูรณ์แล้ว.

นี่ต้องการจะเปรียบเทียบให้เห็น คุณค่าของเรื่องปฏิจสุมุปปาท หรือ อิตทัปปัจจยตาอีกครั้งหนึ่ง ; เพราะว่าในครั้งที่แล้วได้ยกมา ให้เห็นชัดว่า พระองค์ทรง ถือว่า ปฏิจสุมุปปาทนั้นคือพระองค์เอง. ใครเห็นปฏิจสุมุปปาท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, นี่ยิ่งเห็นได้ชัดว่า **สิ่งที่เรียกว่าปฏิจสุมุปปาทนี้เป็นสิ่งที่เต็มปรีอยู่ในพระทัย** โดยอัตโนมัติ โดยไม่เจตนา โดยไม่ต้องทำอะไร มันจึงล้นออกมาได้ง่าย ๆ.

เรื่องยังมีต่อไปอีกว่า คราวหนึ่งภิกษุองค์หนึ่ง เผอิญผ่านมา แอบฟัง. ท่านทรงเหลียวไปเห็นเข้า, ทรงตะครุบตัวภิกษุนั้นมา กำชับว่า นี่คือเรื่องที่เธอ ต้องเล่าเรียน. นี่คุณค่าของปฏิจสุมุปปาทเป็นอย่างนี้ ; เรียกว่าถึงกับมาปริ้ม

หรือปรีอยู่ที่ริมปากโอษฐ์ ที่จะออกมาเป็นคำพูดเมื่อไรก็ได้ แม้ว่าอยู่พระองค์เดียว. ฉะนั้นถ้าเราจะร้องเพลงหรือฮัมเพลงเล่นกันบ้าง ควรจะฮัมเพลงอิทัปปัจจยตากันบ้าง ; จะได้เดินตามรอยพระพุทธเจ้า, เดินตามรอยพระพุทธจริยา, อย่าไปร้องเพลงลูกทุ่ง ลูกบ้านอะไรให้มันเสียเวลาเลย.

มาร้องเพลงที่ว่า : เพราะอาศัยตากับรูปเกิดวิญญาณ, ๓ ประการนี้เรียกว่า ผัสสะ, ผัสสะเป็นปัจจัยมีเวทนา, เวทนาเป็นปัจจัยมีตัณหา, ตัณหาเป็นปัจจัยมีอุปาทาน, อุปาทานเป็นปัจจัยมีภพ, ภพเป็นปัจจัยมีชาติ, ชาติเป็นปัจจัยมีทุกข์. นี้ว่าเรื่องตากับรูปให้เสร็จเสียทีก่อน แล้วก็ว่า หูกับเสียงให้ครบให้เสร็จไปทีหนึ่ง ; แล้วก็ว่ากลิ่นกับจมูกให้เสร็จไปที, ลิ้นกับรสให้เสร็จไปที, กายกับผิวหนังให้เสร็จไปที, ใจกับอัมมารมณีให้เสร็จไปทีหนึ่ง, ฝ่ายเกิดทุกข์. แล้วก็ว่าฝ่ายดับทุกข์ อีกทีหนึ่ง : ตากับรูปเกิดวิญญาณ, ๓ ประการนี้เรียกว่าผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา, เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา ; ความส่ำรอกดับไม่เหลือแห่ง ตัณหานั้น นั่นเทียว ทำให้เกิดความดับแห่งอุปาทานอุปาทานดับภพดับ ภพดับชาติดับ ชาติดับทุกข์ทั้งหลายดับ, ร้องเพลงอย่างนี้กันแล้วก็คงจะเป็นพุทธบริษัทดีขึ้น มากขึ้น เร็วขึ้น.

นี่ดูเถอะว่า พระพุทธจริยาในข้อนี้ มีอย่างไร? เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ทำไมยังจะต้องท่องสูตรคุณ? นี่จะเป็นเรื่องความไม่ประมาท, หรือว่าจะเป็นเรื่อง ธรรมชาติอย่างนั้นเอง ก็ไปคิดดูก็แล้วกัน. แต่ถึงอย่างไรเสีย นี่ก็ยังเป็นพุทธจริยา; เพราะว่าเห็นชัดอยู่ว่า เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านประพฤติ ท่านกระทำ. นี่คือพุทธจริยา ข้อหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะไม่ค่อยได้ยินได้ฟัง เพราะในหนังสือพุทธประวัติ เขาไม่เอาเรื่องอย่างนี้มากล่าว, ทิ้งให้จมหายเงียบอยู่ในพระไตรปิฎก.

๖. ทรงมีพระทัยปราศจากหวัคั่นนา

ที่ต่อไปนี้อีกอยากจะพูดถึง พระพุทธจริยาบางอย่าง อาศัยข้อความตามพระบาลี พระพุทธภาสิต อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต มีใจความว่า : พระพุทธองค์ทรงมีพระหฤทัยปราศจากหวัคั่นนา นี่แปลตามตัวหนังสือ ตถาคโต นิสฺสํ วิสฺยุตฺโต วิปฺปมฺยุตฺโต วิมฺริยาทิกเตน เจตฺสา วิหฺรติ มีคำว่า ด้วยทั้งใจ ที่กระทำให้มีหวัคั่นนาไปปราศแล้ว. หวัคั่นนาก็คืออย่างที่มีอยู่ในนา แล้วเขาจะไรมาทำให้ละลายหมดจนไม่มีเหลือ ก็เรียกว่าปราศจากหวัคั่นนา. พระพุทธเจ้ามีพระทัยปราศจากหวัคั่นนา : หมายความว่าไม่มีอะไรเป็นสันขึ้นมา แล้วก็แบ่งเป็นแปลง ๆ เหมือนพื้นที่นา.

ข้อความนั้นมีว่า : ทสฺสี ไซ วาหุณ ธมฺเมหิ ตถาคโต - ดูก่อน วาหุณะ, ตถาคต นิสฺสํ - สลัดแล้ว, วิสฺยุตฺโต - ปราศจากแล้ว, วิปฺปมฺยุตฺโต - พ้นพิเศษแล้ว จากกรรมทั้งหลาย ๑๐ ประการนี้ ด้วยใจที่มีหวัคั่นนาอันไปปราศแล้ว ; คือเมื่อสลัด ๑๐ ประการนี้ไปเสียได้ ไม่ประกอบอยู่ด้วย ๑๐ ประการนี้ หลุดพ้นแล้วจาก ๑๐ ประการนี้ก็มีใจปราศจากหวัคั่นนา.

สิบประการนี้คืออะไร? คือขันธ์ ๕ คือ ชาติ คือชรา มรณะ ทุกข์ และกิเลส. ขันธ์ ๕ นับ เป็น ๕ อย่าง คือความเกิด, ชรา คือความแก่, มรณะ คือความตาย, ทุกข์ คือความทุกข์, กิเลส คือ กิเลส, รวมกันเป็น ๑๐ อย่าง. สลัด ๑๐ อย่างนี้ออกได้ ไม่ประกอบอยู่ด้วย ๑๐ อย่างนี้, พ้นแล้วจาก ๑๐ อย่างนี้ จึงมีพระหฤทัย ซึ่งปราศจากหวัคั่นนา ; คือสลัดออก ปราศจาก หลุดพ้น จากสิ่งทั้ง ๑๐ นี้.

ขันธ์ ๕ ในที่นี้ หมายถึง ปัญญาพานขันธ์ ที่เกิดอยู่ทุกวันประจำในใจของเรา พอตาเห็นรูปเป็นต้น อวิชชาผสมอยู่ด้วย ก็เกิดปัญญาพานขันธ์ทุกทีไป.

ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น หรืออายตนะคู่ไหนก็ตามใจ เมื่อมีการสัมผัสกันแล้ว เกิดวิญญาณแล้ว มีลักษณะเป็นปฏิสนธิแล้ว อวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เกิดความรู้สึกอันใดขึ้นมา, จิตก็รู้สึกต่อสิ่งนั้น ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งตัณหาแห่งอุปาทาน แล้วจึงมีหวัคณาเกิดขึ้น ด้วยอำนาจของตัณหาอุปาทานนั่นเอง.

ปัญจอุปาทานชั้น คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งรู้จักกันดีอยู่แล้วนั้น มันเกิดขึ้นเป็นเบญจขันธ์ ทุกคราวที่ตาเห็นรูปเป็นต้น ; บางคราวไม่มีอวิชชาเข้าผสมโรง ก็เป็นเบญจขันธ์ล้วน ๆ. บางคราวมีอวิชชาเข้าผสมโรง ก็กลายเป็นปัญจอุปาทานชั้น ไม่ใช่เบญจขันธ์ล้วน ๆ ; แต่เป็นเบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน. นั่นแหละมันเป็นเครื่องผูกพัน ; เมื่อมีเครื่องผูกพันอย่างนี้จิตใจก็มีหวัคณา, จิตใจของบุคคลนั้น ก็มีลักษณะที่อุปมาได้ด้วยหวัคณา ดังในสูตรนี้.

เรื่อง ขาดิ ขรา มรณะ ทุกข์ ก็เหมือนกัน, เป็นสิ่งที่จะต้องสลัดออกไปในส่วนทุกข์ ; กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็มีสิ่งที่จะต้องสลัดออกไป ; คือจะต้องไม่ผูกพัน จะต้องไม่รััดรั้ง, หรือว่าจะยอมให้ติดอยู่ที่ใจไม่ได้. ข้อนี้อัตริสเปรียบไว้ เหมือนกับว่าน้ำไม่อาจจะเกาะติดที่ใบบัว น้ำหลุดจากใบบัว เป็นภาพพจน์ที่ทุกคนอาจจะมองเห็น เพราะว่าเคยเห็นใบบัว เคยเห็นน้ำหยดลงมาที่ใบบัว มันติดไม่ได้อย่างไร. เมื่อใจไม่ประกอบพร้อมอยู่ด้วยความผูกพันของสิ่งทั้ง ๑๐ นี้ ; เมื่อนั้นใจไม่มีหวัคณา คือมันเรียบราบไปเหมือนใบบัวที่เกลี้ยง ที่ไม่มีหยดน้ำติด.

พระพุทธองค์ทรงมีพระฤทัย ซึ่งกระทำให้ปราศจากหวัคณาแล้ว ในลักษณะอย่างทีกล่าวนี้อันนี้แม้ว่าจะเป็นภาวะที่เป็น หลังจากการตรัสรู้แล้วเราก็คงถือว่าเป็นพุทธจริยา ในฐานะที่ว่าเป็นตัวอย่างบ้าง, เป็นสิ่งที่เตือนใจบ้าง, สำหรับเราจะเดินตามรอยของพระองค์ ; คือพยายามทำใจของเรา ให้ปราศจากหวัคณา. ถ้าทำให้ปราศจากเลยไม่ได้ ก็ให้มีหวัคณาต่ำ ๆ หน่อย,

หรือว่าให้มีหัวคั่นน้าน้อย ๆ หน่อย เล็ก ๆ หน่อย จนกว่ามันจะหมดไป ไม่ปรากฏ นี่คือความหมายของคำ ๆ นี้.

กิเลสนั้นก็ทำให้เกิดเป็นสันอะไรขึ้นมาเหมือนหัวคั่นนา ในพื้นฐานแห่งจิตใจจิตใจมันไม่เรียบ เพราะขรุขระไปด้วยหัวคั่นนา. นี่ตามตัวหนังสือแปลอย่างนี้ จะผิดหรือถูกก็ตามใจ. ครูบาอาจารย์สอนคำนี้มาแปลอย่างนี้ ว่าปราศจากหัวคั่นนา ; หรือไม่ปราศจากหัวคั่นนา. แต่พระพุทธเจ้านั้นมีพระหฤทัยปราศจากหัวคั่นนา, เพราะทรงทำลายหัวคั่นนา ละลายสูญหายไปหมดแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ๆราบเรียบ นี่เป็นพุทธจริยา.

เราได้พูดถึงพุทธจริยาเหล่านี้ ในลักษณะที่จะทำให้เรารู้จักพระพุทธเจ้าว่าท่านเป็นอะไรของท่านเอง. ท่านเป็นอะไรแก่พวกเรา นี่พูดกันมานานแล้ว ตั้งเกือบ ๒๐ ปีแล้วในการบรรยายครั้งก่อน. วันนี้พูดเรื่องว่า ท่านเป็นอะไรกับตัวท่านเองบ้าง ก็มีหัวข้อดังที่พูดมาแล้วนี้.

ท่านเป็นพระพุทธเจ้าเพราะว่าความทุกข์มีแก่พวกเรา หรือว่าความทุกข์นั้นมีอยู่ในโลก ท่านมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติขึ้นมา สำหรับกำจัดความทุกข์เหล่านี้ในโลก.

และว่าท่านได้ไปถึงที่สุดโลก ซึ่งไปถึงด้วยเท้า ด้วยการเดินเช่นนี้ไม่ได้ ; แต่ท่านไปด้วยการตรัสรู้ แล้วท่านก็ไปถึงที่สุดโลกนั้นแล้ว ; เพราะฉะนั้นท่านจึงทรงสอนเรื่องที่สุดโลก ที่สุดแห่งโลก ถ้าไม่เคยไปถึง ก็ว่าจะไม่ทรงสอน. นี่ท่านเป็นอย่างไรในตัวท่านเอง.

ทรงบันลือสื่อนาทประกาศพรหมจักร เพราะรู้เรื่องทั้งหมดที่มนุษย์ควรจะรู้ ควรจะเห็น ควรจะถึง ควรจะได้ นี้ ไม่มีอะไรดีกว่านี้ ; ฉะนั้นท่านจึงมีสิทธิ

อันสมควรที่จะบันลือสีหนาทประกาศข้อนี้ ซึ่งไม่เหมือนใคร แล้วก็ไม่มีใครจะดีไป
กว่านี้ได้, เพราะว่า พระองค์ทรงทราบการเกิดขึ้นและการดับลง แห่งสิ่งทั้งหลาย ;
และการเกิด-ดับแห่งสิ่งทั้งหลายนั้น คือ เรื่องปัจจุสมุปบาท.

ธรรมที่เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด, ธรรมที่เป็นเหตุให้ทุกข์ดับ นี่คือปัจจุสมุปบาท
แล้วมีการปฏิบัติเพื่อให้ทุกข์ดับอยู่เสมอ รวมกันแล้วก็เรียกว่า เรื่องปัจจุสมุปบาท.
ใครเห็นปัจจุสมุปบาท คนนั้นเห็นพระพุทธเจ้า และว่าพระพุทธเจ้า มีอยู่ในเรา
ตลอดเวลา, เพราะว่าปัจจุสมุปบาทเป็นสิ่งที่เกิดอยู่ในเราตลอดเวลา วันหนึ่งไม่รู้
กี่ครั้งต่อกี่ครั้ง. ท่านทรงมีเรื่องปัจจุสมุปบาทนี้เป็นพระองค์ท่าน; ฉะนั้นบางครั้ง
เมื่อท่านอยู่พระองค์เดียวท่านจึงทรงฮัมเพลง อิทปปัจจยตา.

ขออภัยต่อท่านทั้งหลาย ขออภัยเพื่อพระพุทธเจ้าด้วย ; ว่าไม่รู้ว่าจะใช้คำ
อะไรดี จึงใช้คำโลกิโกอย่างนี้ ; เพื่อให้ท่านเข้าใจเร็ว ๆ สั้น ๆ ด้วยเวลาเล็กน้อย.
เรื่องอิทปปัจจยตา นี้ปรืออยู่ตลอดเวลาในพระญาณ หรือในความรู้สึก ฉะนั้น
จึงออกมาได้ง่าย ๆ, จึงสมกับที่ว่า นั้นแหละคือพระองค์ท่าน ที่ว่าเห็นปัจจุ-
สมุปบาทคือเห็นธรรม เห็นธรรมคือเห็นตถาคต. เดียวนี้ได้ทรงกระทำให้ ความทุกข์
หรือว่าปัจจุสมุปบาท ส่วนเกิดขึ้นแห่งความทุกข์นั้นมันเกิดไม่ได้, ทุกข์เกิดไม่ได้
จึงมีพระเหตุย กลั๊ยง เรียบราบสงบ เหมือนกับว่าปราศจากหัวคันนา.

ทั้งหมดนี้คือ พระพุทธจริยาที่นำมากล่าวในวันนี้ พอสมควรแก่เวลา
ขอให้พวกเราทุกคนรู้จักพระองค์ ให้ถูกมากขึ้น และให้เพียงพอยิ่งขึ้น
กว่าที่แล้วมา ; เพราะเห็นว่าเรื่องมันเนือย ๆ กันนักแล้ว ในการที่จะรู้จักพระพุทธเจ้า
ในลักษณะที่ถูกต้อง ที่เป็นจริง ที่มีประโยชน์. เราเพียงแต่อ่านประวัติในทำนอง
นิยายเสียมากกว่าจะอ่านพุทธประวัติ หรือพุทธจริยา, เราไม่มีความรู้สึกจะน้อมนำอะไร
เข้ามา ให้เป็นของที่มีอยู่จริงในตัวเรา.

พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายอย่างยิ่งว่า : ให้ดูกันที่นั่น ให้ดูกันที่นั่น แล้วฉันก็อยู่ที่นั่น คือที่ปฏิจาสัมุปบาท อันมีอยู่ในตัวเราตลอดเวลา. นี่แหละ จะเป็นการทำตามพระพุทธจริยา, และก็ตรงตามพระพุทธจริยาด้วย.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณาดู ให้เห็นจริงโดยไม่ต้องเชื่อตาม อาตมา, แล้วก็จะได้พยายามกระทำ ให้สำเร็จประโยชน์เต็มตามที่ควรกระทำ.

ขอยุติการบรรยายวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้ เพื่อเป็นโอกาสให้พระสงฆ์สวดชมเชย พระพุทธองค์ต่อไปอีก.

พุทธจริยา ตอนที่ ๔

พระพุทธเจ้าเป็นอะไรกับตัวท่านเอง (ต่อ)

-๔-

เสาร์ที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องพุทธจริยา
ในครั้งที่ ๔ นี้ อาตมาก็ยังคงบรรยาย
โดยหัวข้อที่ว่า : **ท่านเป็นอะไรของ
ท่านเองต่ออีกครั้งหนึ่ง.** ขอให้ระลึก
ทบทวน ตามที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น
ซึ่งเราได้ทำความเข้าใจกัน ในข้อที่ว่า
ท่านเป็นอะไรกับพวกเรา มาถึง ๒ ครั้ง
ที่นี้ก็มาถึงตอนที่เราจะดูกันว่าท่าน
เป็นอะไรของท่านเองบ้าง เป็นการรู้
ที่ทั่วถึงในพุทธจริยาทั้งหลาย.

ในที่นี้ ขอขอมความเข้าใจ ว่าเราไม่ได้พูดอย่างกะว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมีมานะทิฐิเหลืออยู่ ที่จะเป็นนั่นเป็นนี่. ตามปกติเมื่อเราพูดกันว่า เป็นอะไร? นี่ก็หมายถึงเป็นนั่นเป็นนี่ ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ด้วยทิฐิ. ถ้าเรามาพูดกันว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นนั่นเป็นนี่ อย่างนี้เป็นเรื่องเราพูด ; ดังนั้นเราต้องทำความเข้าใจกันในเรื่องที่ว่า เราไม่ได้หมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านจะยังทรงมีทิฐิมานะเหลืออยู่ สำหรับที่จะเป็นนั่นเป็นนี่. ข้อนี้ก็มิเรื่องเล่าไว้ในพระบาลี จตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างไร ; เกี่ยวกับข้อนี้ ดังที่จะได้นำมาเล่าให้ท่านทั้งหลายฟัง เป็นเรื่องแรก.

๑. พระพุทธเจ้า ไม่ทรงเป็นอะไร นอกจากพุทธะ

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ทรงดำเนินทางไกล อยู่ในระหว่างเมืองอุกกัฏฐะ กับเมืองเสตัพพะ, โทณพราหมณ์ซึ่งเป็นพราหมณ์มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ก็กำลังเดินทางไกล อยู่ในระหว่าง ๒ เมืองนั้นคือติด ๆ กันไปกับพระพุทธเจ้า. โทณพราหมณ์ได้สังเกตเห็น อากัปกริยาผิวพรรณ อะไร ๆ ทุกอย่างของพระพุทธเจ้า แล้วก็เกิดความเลื่อมใส ด้วยใจจริง, แต่เขาก็อลังการไม่ได้ว่า บุคคลผู้นี้คือใคร? เป็นอะไร? เพราะเขาไม่รู้จักพระพุทธเจ้า. แต่ในที่สุดเขาก็ทนไม่ได้ จึงได้เข้าไปเฝ้า สอนทนา ; ในที่สุดเขาได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า - เทโว โน ภวํ ภวิสฺสตี - ท่านผู้เจริญของเรา คงจะเป็นเทวดาแน่. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า : น โข อหํ พฺราหฺมณ เทโว ภวิสฺสามี ดูก่อนพราหมณ์, เราไม่ได้เป็นเทวดาดอก. คนุพฺโพ โน ภวํ ภวิสฺสตี. - ถ้าอย่างนั้น ท่านผู้เจริญของเราก็คงจะเป็นคันธัพพะ. น โข อหํ พฺราหฺมณ คนุพฺโพ ภวิสฺสามี - ดูก่อนพราหมณ์, เราหาได้เป็นคันธัพพะไม่. ยกฺโข โน ภวํ ภวิสฺสตี. - ท่านผู้เจริญของเราก็คงจะเป็นยักษ์แน่. น โข พฺราหฺมณ ยกฺโข ภวิสฺสามี - ดูก่อนพราหมณ์, เราไม่ได้เป็นยักษ์เลย. มนุสฺโส โน ภวํ ภวิสฺสามี - ถ้าอย่างนั้น

ท่านผู้เจริญของเราคงจะเป็นมนุษย์. น ไช อหิ พราหมณ มนุสฺสโส ภวิสฺสามิ

- ดูก่อนพราหมณ์, เราจะได้เป็นมนุษย์ก็หาไม่ได้.

พราหมณ์นั้นจึงได้ทูลถามว่า เมื่อข้าพระองค์ถามว่าเป็นอะไร? ก็ล้วนแต่ตอบไม่ได้เป็นอะไร. อถ โก จรฺหิ ภวํ ภวิสฺสตี? - ถ้าอย่างนั้น ท่านผู้เจริญเป็นอะไรเล่า? พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า :- เยสํ ไช อหิ พราหมณ อาสวานํ อปฺปหีนตฺตา เทโว ภเวยฺย ...ฯลฯ... - ดูก่อนพราหมณ์, อาสวะเหล่าใด ที่บุคคลใดละไม่ได้แล้ว จะทำให้เป็นมนุษย์ ; เต เม อาสวา ปหีนา - อาสวะทั้งหลายเหล่านั้น เราละได้แล้ว, อจุฉินฺนมูลา - กระทำให้มีรากอันขาดแล้ว, ตาลาวตฺถุกตา - ทำให้เหมือนกับตาล ที่เขาทำลายเสียซึ่งขั้วแห่งยอดแล้ว, อนภาวํ คตา - ถึงความไม่มีอยู่แล้ว, อายตฺตือนุปฺปาทธมฺมา - มีการไม่งอกขึ้นได้อีกเป็นธรรมดา.

เสยฺยถาปี พราหมณ อฺนุปลวํ ปทุมํว ปุณฺณทริกํ วา - ดูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนว่า ดอกอุบลก็ดี ดอกประทุมก็ดี ดอกบุณฑริกก็ดี ; อุตฺเท ชาตํ - มันเกิดแล้วในน้ำ, อุตฺเท สํวตฺตํ - มันเจริญแล้วในน้ำ, อุตฺทํ อจฺจุคฺคุมฺม ติฏฺฐติ - มันถูกต้องกับน้ำ ตั้งอยู่, อฺนุปลิตฺติ อุตฺเทน - แต่น้ำหาได้ฉาบหาติดมันได้ไม่ขึ้นใด. เอวเมว ไช อหิ พราหมณ - ดูก่อนพราหมณ์, ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือข้อที่เรานี้ โลก ชาโต - เกิดแล้วในโลก, โลกํ สํวตฺตํ - เจริญแล้วในโลก. โลกํ อภิภฺยุย วิหฺรามิ - แต่เราครอบงำโลก แล้วตั้งอยู่, อฺนุปลิตฺโต โลกเณ - อันโลกฉาบหาติดไม่ได้. พุทฺโธติ มํ พราหมณ ธาเวหิ - ดูก่อนพราหมณ์, ท่านจงถือว่าเราเป็น “พุทธะ” ดังนี้เกิด.

ในกรณีที่กำลังถึงคัมภีระ ก็ตรัสตอบอย่างนี้ ในกรณีที่กล่าวว่าเป็นยักษ์ก็ตรัสตอบอย่างนี้ ในกรณีที่กล่าวว่าเป็นมนุษย์ ก็ตรัสตอบอย่างนี้.

ท่านทั้งหลาย จงทบทวนดูให้ดี ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงปฏิเสธว่า พระองค์เองมิได้เป็นเทวดา มิได้เป็นคณัฎพะ มิได้เป็นยักษ์ มิได้เป็นมนุษย์ เพราะเหตุใด? เพราะว่าเหตุว่ากิเลสที่เป็นเหตุให้ได้ชื่อว่าเทวดา นั้นก็ทรงละได้เด็ดขาดแล้ว, กิเลสที่เป็นเหตุให้ชื่อว่าคณัฎพะ ก็ทรงละขาดแล้ว, กิเลสที่เป็นเหตุให้ชื่อว่ายักษ์ ก็ทรงละขาดแล้ว, กิเลสที่เป็นเหตุให้ชื่อนามมนุษย์ ก็ทรงละขาดแล้ว. และทรงเปรียบอุปมาว่าเหมือนกับดอกบัวทุกชนิด เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ แทรกอยู่ในน้ำ โผล่ขึ้นมาจากน้ำ ตั้งอยู่ แต่น้ำมิได้ติดซึ่งบัวเหล่านั้นเลย ; เหมือนกับพระองค์ เกิดในโลก เจริญในโลก แต่กลับครอบงำโลก โลกไม่ฉาบทาติดพระองค์ได้, และคำสุดท้ายที่ตรัสว่า **จงถือว่าเราเป็นพุทธะเกิด** นี้หมายความว่าอย่างไร?

ขอให้สังเกตดูให้ดีตรองนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า : พุทฺโธ อิติ มํ พุราหุมน ธาเรหิ. คำว่า ธาเรหิ แปลว่า จงทรงไว้ ; ตามภาษาไทยก็แปลว่า “จงถือว่า” ท่านตรัสว่า **“จงถือว่า” เราเป็นพุทธะเกิด** ; อย่าถือว่าเราเป็นเทวดา เป็นคณัฎพะ เป็นยักษ์ เป็นมนุษย์เลย ดังนี้. เกี่ยวกับข้อนี้ก็มีคำถามยุ่งยากทางภาษาที่ใช้พูดอยู่มากเหมือนกัน ในความหมายธรรมดา มันก็หมายความว่าอย่างหนึ่ง, ในความหมายพิเศษ ก็หมายความว่าอีกอย่างหนึ่ง ; ที่เราเคยบัญญัติกันไว้เป็น ๒ อย่างว่า ภาษาคน และภาษาธรรม.

สำหรับคำแรกที่ว่า เทโว คือเทวดานั้น ; ถ้าภาษาคนก็ต้องหมายถึงเทวดา ตามที่คนทั้งหลายเข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้าบนวิมาน เป็นสัตว์พิเศษอย่างนั้น. นั้นเป็นภาษาคน มีความหมายอย่างหนึ่ง ; แต่ถ้าเป็นความหมายพิเศษในภาษาธรรม คำว่า เทโว หรือเทวดานี้ ยังหมายถึงพระอรหันต์ทั้งหลาย ในฐานะที่เป็นวิสุทธิเทวะ, วิสุทธิเทวะ คือเทวดาด้วยอำนาจแห่งความบริสุทธิ์ นี้ก็จะได้. ภาษา

มันกำกวมกันอย่างนี้ ; เพราะฉะนั้นเราต้องรู้ ความข้อนี้ หรือข้อเท็จจริงข้อนี้ ว่าเมื่อคนเขาพูดกันอยู่สองคนในที่นี้ เขาใช้ภาษาชนิดไหนพูดกัน. เมื่อพราหมณ์ ทูลถามพระพุทธรูปเจ้าว่า เป็นเทวดาหรือไม่? พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่าหาไม่ได้. อย่างนี้ ก็หมายความว่า หมายถึงเทวดาชนิดที่ประชาชนเขาเข้าใจกันนั่นเอง.

สำหรับคันธัพพะ นั้นก็เป็นเทวดาแล้ว ๆ ประเภทหนึ่ง เป็นพวกนักดนตรี. คำนี้คงจะมีความหมายที่เข้าใจได้ยาก : นักดนตรีถูกจัดเป็นเทวดา หมายความว่า เขาไม่มีทุกข์ไม่มีร้อนเหมือนพวกเทวดา แต่ยังต้องอาศัยดนตรีเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต. เทวดาประเภทนักดนตรีก็มีอยู่พวกหนึ่ง ไม่ใช่เทวดาชั้นเจ้านาย ; แต่ก็ไม่ใช่เทวดา ชั้นไพร่ เพราะว่าทำความพอใจให้แก่เทวดาทั้งหลาย ด้วยฝีมือลายมือของตน ; คนเขา จัดไว้เป็นเทวดา หรือสัตว์ประเภทหนึ่งต่างหาก.

เมื่อพราหมณ์ทูลถามพระพุทธรูปเจ้า ในลักษณะที่จะกะเกณฑ์ให้เป็นบุคคล เจ้าสำรวยสำราญอย่างนี้ ; พระองค์ก็ตรัสว่าหาไม่ได้. รวมความว่าไม่เป็นเทวดาทั้ง ๒ พวกนี้ ก็เพราะว่าไม่มีกิเลส ที่เป็นเหตุให้พอใจในความเป็นอย่างนั้น ; ไม่ชอบ ไม่ยึดถือ ไม่บูชา ในความเป็นอย่างนั้น. หรือถ้าจะพูดกันตรง ๆ ก็ว่า เห็นเป็นสิ่งที่ไร้สาระ น่าขยะแขยง ; จึงได้ตรัสว่าไม่เป็นเทวดา, ไม่เป็น คันธัพพะ ดังนี้.

สำหรับคำว่า ยักขะ นี้ก็เหมือนกันอีก ในภาษาคนแปลว่าอมนุษย์ พวกหนึ่ง ที่มีความดุร้ายมาก มีอำนาจมาก มีฤทธิ์มีเดชมาก ; พระพุทธรูปเจ้าท่านทรงปฏิเสธว่า เราไม่ได้เป็นยักขะ ตามความหมายนั้น. แต่เราก็อ่านพบในพระสูตรแห่งอื่น ที่เขา สรรเสริญคุณของพระพุทธรูปเจ้าว่า พระองค์ทรงเป็นยักขะ อย่างบทบาทที่พระทั้งหลาย ได้สวดเมื่อตะกัณนี้. เขาใช้คำว่า ยักขะ ; แต่ในความหมายอย่างอื่น คือในความหมาย ที่ว่า เป็นบุคคลผู้ที่สัตว์โลกต้องบูชา ; เพราะคำว่า ยักขะ นั้นตัวหนังสือแท้ ๆ แปลว่า ผู้ที่ผู้อื่นต้องบูชา. ยักขะป่าดุร้ายนั้นคนอื่นก็ต้องกลัวมัน ต้องเซ่นสรวงมัน ก็ต้อง

บูชาัญญให้แก่มัน ; แต่ความหมายอันแท้จริง เขาหมายถึงผู้ที่บุคคลต้องบูชาทั่ว ๆ ไป คือบูชาอย่างดี หรืออย่างเลว หรืออย่างสูงสุด เช่น พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่สัตว์โลกต้องบูชา ในกรณีอย่างนั้นก็ได้พระนามว่า เป็นยักษะ ; ส่วนในกรณีภาษาธรรมดานี้ หาได้เป็นยักษะในความหมายนั้นไม่ ; เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงปฏิเสธว่า คุณก่อนพรหมณ์, เราจักเป็นยักษะก็หาไม่ได้.

ที่นี้ก็มาถึงคำตอบคำสุดท้ายที่ว่า ถ้าตั้งนั้นท่านผู้เจริญของเราเป็นมนุษย์หรือ ? พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสตอบว่าหาไม่ได้. ทรงอธิบายโดยความหมายอย่างเดียวกันว่า กิเลสใด ๆ ที่เป็นเหตุให้ได้ชื่อว่ายักษ หรือได้ชื่อว่ามีมนุษย์ก็ตาม กิเลสเหล่านั้นเราจะได้ขาดแล้ว ให้มีรากเหง้าขาดแล้วเหมือนต้นตาลที่ถูกทำลายเสียที่ขั้วแห่งยอดแล้ว จะถึงซึ่งความมีอีกไม่ได้ มีความไม่งอกอีกต่อไปเป็นธรรมดา ดังนี้.

คนธรรมดา มีกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความพอใจอย่างนั้นอย่างนี้, หมายถึงอย่างนั้นอย่างนี้ ; แม้ที่สุดแต่จะหมายมั่นว่า เราเป็นมนุษย์ดังนี้เป็นต้น. เพราะว่ามีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว จะต้องรู้สึกว่าเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอไป ตามความยึดมั่นถือมั่นนั้น ; เช่นเดียวกับที่คนทั้งหลายยึดมั่นถือมั่นในความเป็นมนุษย์ของตัวเอง เข้าใจหรือรู้สึกว่าเป็นมนุษย์ ; ใครหาว่าไม่ใช่มนุษย์ก็จะโกรธทันที ; นี่เป็นคนธรรมดา ที่มีกิเลส, ที่เป็นเหตุให้ได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์. ส่วนพระพุทธเจ้านั้นท่านไม่มีกิเลสชนิดนี้ ดังนั้นจึงไม่มีทางที่จะเรียกท่านว่า เป็นมนุษย์.

ครั้นเมื่อพรหมณ์ผู้นั้นทูลถามไล่เลียงเข้าจริง ๆ ในที่สุดก็ตรัสว่า : **จงถือว่าเราเป็นพุทธะเถิด.** คำว่า “**จงถือว่า**” นี้ ; ฟังดูแล้วก็เข้าใจได้ว่า **พระองค์ทรงบอกให้ผู้นั้นถือว่า ไม่ใช่พระองค์ทรงถือเอง** ; เพราะว่าพระองค์ไม่ทรงมีการถือสิ่งใด โดยความเป็นสิ่งใด. นี่ขอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจความข้อนี้ให้แจ่มชัดว่า “**การถือว่า**” นี้ย่อมเป็นการถือด้วยความมั่นหมาย. เมื่อพรหมณ์นั้นเขายังมีกิเลส

เป็นเหตุให้มันหมาย เพื่อจะถืออะไร ว่าเป็นอะไร ก็จงถือไปเถิด, คือให้ถือว่าเราเป็นพุทธะ. แต่ส่วนพระองค์เองนั้นไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้มันหมาย, หรือถือว่าตนเองเป็นอะไร. ด้วยเหตุนี้จึงได้ตรัสความข้อนี้ว่า : ท่านจงถือว่าเราเป็นพุทธะเถิดดังนี้. ท่านว่า ใครอยากถือ ก็จงถือว่าเราเป็นพุทธะ, แต่เราจะไม่ถือว่าเราเป็นอะไร.

ที่ว่าถือว่าเป็นพุทธะ นี้ ก็หมายความว่า มันดีกว่าที่จะถือว่าเป็นมนุษย์ หรือเป็นยักษ์ หรือเป็นเทวดา ; แม้ว่า คำว่าเทวดาจะมีความหมายถึงเทวดาในชั้นกามาวจร รูปาวจร กระทั่งอรุปาวจรคือพวกอรุปรหมด้วยก็ตาม ก็ยังไม่มีอะไรพิเศษ ที่จะไปถือว่าเราเป็นอย่างนั้น. กิเลสที่เป็นเหตุให้พอใจ หรือถือว่าเป็นอย่างนั้นมิได้มีเหลืออยู่, แม้กระทั่งจะถือว่าเป็นพุทธะ ก็มีได้มี. แต่เมื่อจะถือกันให้ได้จริง ๆ แล้ว ก็ถือว่าเป็นพุทธะ จะดีกว่า, จะถูกกว่าที่จะถือว่าเป็นเทวดาชั้นใด ๆ หรือว่าจะเป็นคนมนุษย์ หรือว่าจะเป็นยักษ์.

ในข้อนี้ ท่านทั้งหลายจงสังเกตดูให้ดี ๆ : ให้รู้พระหฤทัยของพระพุทธเจ้า, และให้รู้จิตใจของพราหมณ์ที่ทูลถาม ว่าทั้งสองฝ่ายมีจิตใจอยู่กันคนละชั้น ไกลกันลิบ แต่ก็ยังถามกันได้และพูดกันได้ ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงทราบ ความหมายของบุคคลผู้มีความยึดมั่นถือมั่นแล้ว ท่านก็สนทนากันได้ ทำความเข้าใจกันได้, ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดชนิดที่ว่า มันตรงกันข้ามแล้วเข้าใจกันไม่ได้. ส่วนเราผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ก็ต้องเข้าใจในข้อนี้ให้ถูกต้อง. เดียวจะไปเข้าใจผิดเอาว่าพระพุทธเจ้าท่านอยากจะเป็นพระพุทธเจ้า ; แล้วท่านทรงเที่ยวขอรับรอง ให้ใคร ๆ เรียกท่านว่าเป็นพระพุทธเจ้า ; อย่างนี้ก็เป็นความผิดพลาดที่ยิ่งกว่าใหญ่หลวง เพราะมันไม่มีความจริงแม้แต่ประการใด. ถ้าขึ้นทำไปอย่างนั้นจะมีความเสียหาย คือจะไปทำให้พระพุทธเจ้ากลายเป็นบุคคลผู้มีทิฐิ : เช่น สัสสตทิฐิ ว่ามีตัวมีตนเป็นนั่นเป็นนี่, เป็นอัตตานุทิฐิรู้ตัวว่ามีตัวมีตน, หรือมีอัสมิมานะ มีมานะว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่,

หรือว่ามีอัตตวาทุปาทาน คือมีอุปาทานแน่นอนจนถึงกล่าวออกมาทางปากว่าเป็นตัวตน ; ทำให้เกิดทิฏฐิทำให้เกิดมานะ ทำให้เกิดอุปาทาน เพราะความสำคัญผิดในข้อนี้.

พระพุทธเจ้าท่านไม่มีความเป็นอย่างนั้น : ไม่มีสัสสตทิฏฐิ ไม่มีอัตตานุทิฏฐิ ไม่มีอัสสมิมานะ ไม่มีอัตตวาทุปาทาน, แต่ก็กล่าวกับบุคคลอื่นได้ว่า เมื่อท่านจะถือว่าเราเป็นอะไร ก็จงถือว่าเป็นพุทธะเถิด. **นี่แหละคือพุทธจริยา** ชนิดที่อาตมาเคยให้ชื่อว่า **“ปากอย่างไรอย่าง”** พระพุทธจริยาปากอย่างไรอย่างนี้ เป็นสิ่งที่จำเป็นที่เราจะต้องเอาอย่าง, ที่เราจะต้องถือเอาเป็นตัวอย่างและปฏิบัติตาม ; คือว่าเมื่อปากจะพูดอะไรไปตามภาษาชาวโลก ชาวบ้าน เขาพูดกัน ก็พูดได้ โดยที่จิตใจไม่ต้องเป็นอย่างนั้น, หรือว่าจิตใจมีความเป็นอย่างอื่น ; แต่เมื่อต้องพูดด้วยปากตามภาษาชาวบ้านก็พูดได้. เพราะฉะนั้นพระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ก็ยังตรัสว่า “เรา”, ยังตรัสว่า “เราเป็น”, หรือว่าจงถือว่า “เราเป็น”. ในที่ทั่ว ๆ ไปก็มีตรัสว่า : ตถาคคตเป็นนั่นเป็นนี่ก็มี อย่างนั้นอย่างนี้เป็นลักษณะที่ทำให้เรียกว่าตถาคคต ; อย่างนี้ก็มี.

พุทธจริยาข้อนี้ เป็นสิ่งที่จะต้องถือเอาตาม และเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ : คือมีหลักว่าการพูดจานั้นก็พูดไปได้ตามที่เขาพูดกัน ; แต่ว่าจิตใจนั้นไม่จำเป็นจะต้องยึดถือตามที่ปากพูดเช่นนั้น. นี่เป็นเรื่องที่ควรจะต้องถือเป็นหลักทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ท่านต้องมีการประพฤติหรือกระทำอย่างนี้ในฐานะที่เป็นพุทธจริยาอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้านั่นเอง. ขอให้ช่วยทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ.

๒. พระพุทธคุณ บทว่า อรหํ

ที่นี้ ก็อยากจะกล่าวถึงพระพุทธจริยาอย่างอื่นต่อไปอีก พุทธจริยาที่อยากจะกล่าวถึงในตอนนี้นี้ก็คือ **พระพุทธคุณทั้งหลาย** แต่ว่าจะกล่าวในลักษณะที่เป็นจริยา เล็งถึงการประพฤติ หรือการกระทำที่ท่านทรงประพฤติกระทำ.

สิ่งที่เรียกว่าพุทธคุณ เราก็ท่องกันได้ทุก ๆ คนว่า : อิติปิ โส ภควา
อรหัง สมมา สมพุทโธ วิชชาจรรณสมบุโน เป็นต้น. นี่ก็ไม่ต้องอธิบายว่าเป็น
พุทธคุณอย่างไร ; แต่จะอธิบายถึงพระคุณข้อหนึ่งๆ นั้นว่า มีอยู่ในลักษณะที่เป็น
พระพุทธจริยาอย่างไร.

สำหรับพระพุทธานุภาพที่ว่า อรหัง ซึ่งแปลว่าอรหันต์นั้น ในมรรคปฏิปัตติสูตร
มัชฌิมนิกาย ได้กล่าวไว้ว่า พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ ก็ยังประกอบอยู่ด้วยคุณ
๕ อย่าง : คุณบทอย่างแรกคือ กามहि วิสยุตโต วิหรนฺโต -ซึ่งแปลว่า ปราศจาก
กามทั้งหลาย ดำรงชีวิตอยู่ ; หมายความว่ามีชีวิตอยู่โดยไม่เกี่ยวข้องกันกับกาม
ทั้งหลาย.

คำว่า กามทั้งหลาย ในที่นี้ก็หมายถึงวัตถุกาม คือ รูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะ ตลอดจนธัมมารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ ที่เรียกว่า
วัตถุกาม. ที่ว่ามีชีวิตอยู่อย่างปราศจากกามทั้งหลายเหล่านี้ ก็เพราะว่าพระอรหันต์
ทั้งหลาย ไม่มีกิเลสกามอยู่ในใจ. ถ้าพูดให้ถูกต้อง ก็พูดว่าไม่มีทางที่จะมีการเกิด
แห่งกิเลสกามขึ้นในใจ ; เมื่อไม่มีกิเลสกามในภายในแล้ว วัตถุกามทั้งหลายในภายนอก
ก็มีไม่ได้ : คือไม่ถูกรู้สึกว่าเป็นกาม แม้ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีอยู่อย่างยั่วชวน อย่างที่มี
ความหมายตามหน้าที่ของคำว่ากาม ; แต่มันกลายเป็นไม่มี แก่บุคคลผู้ไม่มีกิเลสกาม ;
เพราะมีชีวิตอยู่อย่างนี้ตลอดเวลา เรียกว่า กามहि วิสยุตโต นี่เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์
ซึ่งถึงถึงความที่มีจิตใจบริสุทธิ์สะอาด.

คุณบทที่ ๒ ของพระอรหันต์คือคำว่า พุราหฺมณ. ผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับ
ภาษาทั้ง ๒ ชนิดอย่างทีกล่าวนมาแล้ว ก็จะเข้าใจไม่ได้ แล้วก็จะเถียงว่าพระอรหันต์จะ
เป็นพราหมณ์ไปได้อย่างไร. ข้อนี้ต้องรู้ไปถึงข้อที่ว่า คำว่า “พราหมณ์-พราหมณ์”
นั้นหมายความว่าอย่างไร? คำว่าพราหมณ์ แปลว่าผู้หมกมุ่น หรือว่าผู้ลุ่มหลง

ได้แล้ว มาแต่เดิม ; แต่ว่าที่แล้ว ๆ มานั้นลอยไม่จริง. เดี่ยวนี้หมายถึงการลอยจริง ลอยได้ และลอยเสร็จแล้ว จึงได้ชื่อว่าพราหมณ์ เพราะลอยบาปได้ จึงเกิดความหมายอันที่ ๒ ขึ้นมาว่า ประเสริฐ ฉะนั้นพราหมณ์ในความหมายที่สองก็แปลว่า **ผู้ประเสริฐ**.

พระอรหันต์เป็นผู้ประเสริฐ เพราะลอยบาปได้ ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้านั้นมีคุณสมบัติที่น่าสนใจอยู่อีกบทหนึ่ง คือบทว่า **นหตโก** ซึ่งแปลว่าผู้เสร็จจากการอาบน้ำแล้ว ; ดังที่พระภิกษุทั้งหลายได้สวดไปเมื่อตะกั๊วว่า **นหตโก** สุต- ท่านเป็นผู้มีการอาบล้าง อันกระทำสำเร็จแล้ว ; โดยความหมายแท้ ๆ ก็คือว่าอาบน้ำเสร็จแล้ว หรือว่าเสร็จเรื่องการอาบน้ำแล้ว ไม่ต้องอาบน้ำอีกต่อไป. **พระอรหันต์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เป็นผู้อาบน้ำแล้ว ก็คือลอยบาปได้แล้ว, ล้างบาปได้แล้วถึงความเป็นผู้ประเสริฐ,** จึงมีคำอีกคำหนึ่งเกิดขึ้นมา สำหรับเรียกพระองค์ว่า **พुरुหมสตฺโต** เป็นสัตว์ประเสริฐ, หรือว่าเป็นพรหมสัตว์ เป็นสัตว์สูงสุด ประเสริฐที่สุด เพราะว่าล้างบาปเสร็จแล้ว.

คุณสมบัติข้อที่ ๓ ก็มีว่า **ฉินฺนกุฏกุโจ** แปลว่า **ผู้มีความรำคาญอันตัดได้ขาดแล้ว.** คำนี้คงจะน่าหัวหรือจะชวนงงสำหรับคนบางคนที่ไม่เข้าใจ. ความหมายของคำ ๆ นี้ คือมีการบอกว่าพระอรหันต์นั้นเป็นผู้ไม่รำคาญอีกต่อไป, เป็นผู้ไม่มีความรำคาญในอะไร ๆ ได้อีกต่อไป. บางคนอาจจะเห็นว่าเป็นของพูดเล่น ๆ ในการที่คนจะไม่มีมีความรำคาญในสิ่งใด. ถ้าเป็นอย่างนี้ ขอให้คิดดูให้ดี ๆ ว่า ความรำคาญนั้นมันหลายชั้น หรือว่าหลายสิบชั้นก็ได้ ; บางทีเราก็มรำคาญตัวเองจนไม่รู้จะทำอย่างไรถูก. ถามว่ารำคาญอะไร? ก็บอกไม่ถูก, ก็บอกโง่ ๆ ไปว่า รำคาญตัวเอง.

ความรำคาญนี้มันเป็นเครื่องวัดอย่างดี ว่าจะยังมีกิเลสหรืออยู่แม้แต่นิดหนึ่งหรือหาไม่? **ถ้ายังรำคาญในสิ่งใดอยู่ ; ก็หมายความว่า ยังมีกิเลส,**

กิเลสเป็นเหตุให้รบกวน และเป็นเหตุให้เกิดความรำคาญ. จะหมดความรำคาญได้ ก็ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์, หมายความว่า ความรำคาญนี้มันมาจากกิเลส. แม้จะไม่มีกิเลสอย่างหยาบ ๆ เหมือนที่ปุณณมี หรือพระอริยเจ้าขั้นต้น ๆ มี ; มันก็ยังไปมีความรำคาญชั้นสูง ที่จะต้องละด้วยอรหันตมรรค. ต่อเมื่อละได้ด้วยอรหันตมรรคชนิดนั้นแล้ว ความรำคาญจึงจะไม่เหลืออยู่ แม้แต่ในลักษณะอย่างไร ; นี่คุณธรรมของพระอรหันต์มี อย่างที่ชาวบ้านอาจจะหัวเราะว่า มีความรำคาญอันตัดได้ขาดแล้ว.

คุณสมบัติ ๔ ต่อไปมีว่า ภวภเว วิตตณฺโห -เป็นผู้ปราศจากตัณหาในภavn้อย ภพใหญ่. พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ไม่มีตัณหาในภพชนิดใด ในที่นี้เรียกว่า ภวะ อภวะ, ภวา ภวะ ซึ่งมักจะแปลกันว่าภavn้อยหรือภพใหญ่ ; และบางคนก็จะแปลว่า ภพอันเจริญและไม่เจริญ ; ความหมายมันก็เหมือนกัน. ภพใหญ่หรือภพเจริญนั้นก็หมายความว่า เป็นความเป็นที่น่าพอใจ : ที่เรียกว่ามีความสุขเป็นที่น่าพอใจ. ถ้าภavn้อยหรือภพอันไม่เจริญ ก็คือไม่มีความสุข และแถมจะมีความทุกข์เสียด้วย. ภพก็มีแต่สองภพ คือภavn้อยและภพใหญ่อย่างนี้, แต่ที่ว่าจะแจกเป็นใหญ่มากใหญ่น้อยหรือว่าเล็กมากเล็กน้อย นี่มันก็เป็นเพียงข้อปลีกย่อย ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างไปในทางที่ว่ามันจะต้องจำแนกออกไปอีกพวกหนึ่ง. ฉะนั้น พูดแต่ว่าภavn้อยภพใหญ่ก็พอแล้ว ท่านไม่มีตัณหาที่จะไปสู่ภพอันเจริญ ที่น่าสนุกสนาน, หรือว่าไปสู่ภพอันแห้งแล้ง หาความสนุกสนานมิได้.

คนเราก็มีตัณหา อยากจะไปสู่ภพที่เจริญ คือมีอะไรที่มันตรงกับความต้องการของตัณหาตัวเองมาก ; และแม้ว่าจะเจริญมากหรือจะเจริญน้อย ก็ยังต้องการไปเสียทั้งนั้น. ส่วนพระอรหันต์นั้น มองเห็นภพโดยความเป็นภยอยู่โดยประการทั้งปวง ไม่ว่าภavn้อยหรือภพใหญ่ ; ขึ้นชื่อว่าภพแล้วต้องมาจากอุปาทาน

มันเกิดขึ้นได้จากอุปาทาน ซึ่งมาจากตัณหา แล้วก็มาจากอวิชชา ; ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า **ภพนั้นจึงเป็นภย คือเป็นอันตรายหรือน่ากลัว, หรือน่าเกลียดน่าชัง น่าขยะแขยง ในที่สุด.**

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า บางทีความกลัวของเรา ก็กลัวในสิ่งที่น่าขยะแขยง : อย่างกลัวงูก็กลัว ตึกแก กลัวจิ้งจก อะไรทำนองนี้ ก็กลัว ; แต่ไม่ใช่กลัวเพราะว่ามันจะกัดเราตายได้ แต่กลัวเพราะมันน่าขยะแขยง ; ความน่าขยะแขยงก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความกลัว. เมื่อมองเห็นในแง่นี้แล้วก็จะเห็นได้ทันทีว่า **ขึ้นชื่อว่าภพที่มาจากอวิชชาเป็นต้นเหตุแล้ว มันก็เป็นของน่ากลัว ;** ดังนั้นจึงไม่มีความอยากในภพชนิดไหน คือไม่อยากเป็นอะไร : เศรษฐีก็ไม่อยากเป็น ขอทานก็ไม่อยากเป็น, อยู่ตรงกลาง ๆ ระหว่างเศรษฐีกับขอทาน ก็ไม่อยากเป็น.

ไม่อยากเป็น ก็หมายความว่า ไม่ต้องการจะเป็นอะไร ; อย่างนี้มันสบายกว่า. ในใจอย่าเป็นอะไร ข้างนอกนี้เขาจะสมมติว่าเป็นอะไรก็ตามใจเขา. ข้อนี้ก็อย่างเดียวกับพระพุทธเจ้า ในกรณีทีกล่าวมาแล้วว่า **ถ้าท่านอยากจะเรียกฉันว่าเป็นอะไร ก็จงเรียกว่าเป็นพุทธรเถิด ;** แต่ว่าในใจของพระองค์นั้น ไม่มีความรู้สึกที่จะเป็นอะไร. ถ้าไปยึดถือว่าเป็นพุทธร มันก็จะเป็นภพอันใดอันหนึ่งขึ้นมา ; ภพทั้งหลายเป็นของน่าเกลียด เป็นภย. ฉะนั้นจะมีความรู้สึกเช่นนั้นขึ้น ในพระหฤทัยของพระพุทธเจ้าไม่ได้ ; พระอรหันต์ทั้งหลายปราศจากตัณหา : คือความอยากเป็นในภพทุกอย่าง, ทั้งภพน้อยและภพใหญ่ ; กล่าวสั้น ๆ ก็ว่า ไม่มีภพตัณหา ในเมื่อภพแรกที่สุดหมายถึงไม่มีภพตัณหา.

คุณบทข้อที่ ๕ คือคำว่า **อกถักถี** คำนี้ก็สำคัญมาก ควรแก่การเข้าใจ ควรแก่การทำความเข้าใจ **อกถักถี** เป็นคุณบทของพระพุทธเจ้า เหมือนที่พระสงฆ์ทั้งหลาย ได้สวดสรรเสริญคุณเมื่อตะกั๊นมาแล้ว ซึ่งแปลว่า เป็นผู้ที่ไม่มีภพผู้ใด

ด้วยคำถามว่าอะไร หรืออย่างไร. เป็นผู้ไม่ถามผู้ใดว่าอะไรหรืออย่างไร ; เหมือนที่เราถามผู้อื่นอยู่เป็นประจำวัน. **เพราะเหตุใด พระพุทธรูปเจ้าท่านจึงไม่มีคำพูดว่าอะไร หรืออย่างไร? ก็เพราะว่า ท่านรู้สิ่งที่คุณจะรู้นั้นหมดทุกสิ่งทุกอย่าง.** สิ่งที่ไม่ควรจะรู้ ท่านก็ไม่ประสงค์จะรู้ ฉะนั้นท่านจึงไม่ไปเที่ยวถามใครว่าอะไร อย่างไร ให้เหนื่อยพระโอษฐ์, ส่วนที่ควรจะรู้ก็ รู้เสียหมดแล้ว. ฉะนั้นคำพูดที่ว่าอะไรหรืออย่างไร เช่นนี้จึงไม่มีแก่พระพุทธรูปเจ้า ; แม้ว่าท่านจะถามเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ : อย่างว่ามีอะไร มีคนมาถวาย ท่านไม่ทราบว่าจะเรียกว่าอะไร อย่างนี้ ในใจของท่านก็ไม่มี ความหมายที่จะต้องถามผู้ใดว่าอะไร ซึ่งเป็นส่วนของความอยากรู้ หรือความยึดมั่นถือมั่น ; ท่านจะถามก็ได้ ไม่ถามก็ได้ ; แม้ถาม ก็ไม่มีคำถามอย่างชาวบ้านธรรมดา ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ. ถ้าเรื่องราวที่เกี่ยวกับความดับทุกข์แล้ว เป็นอันว่าไม่มีการถาม, คือไม่มีการใช้คำว่าอะไร หรือคำว่าอย่างไร.

เราจะพูดอะไรออกไปว่า อะไร หรือว่า อย่างไร มันก็ล้วนแต่กิเลส ตัณหาทั้งนั้น. จะยกตัวอย่างให้ฟังเหมือนอย่างว่า มีอะไรก้อนดำ ๆ มาวางอยู่ที่ตรงหน้า เราถามผู้อื่นว่าอะไร? นี่เราถามด้วยความอยากรู้อย่างมันเป็นอะไร? จะเอามาขายได้ไหม? มากินได้ไหม หรือถามด้วยความกลัวว่า มันเป็นอะไร? มันจะกัดฉันตายไหม? อย่างนี้เรียกว่า เป็นผู้ถามด้วยคำถามว่าอะไร หรือว่าอย่างไร อย่างที่มีความหมาย. ส่วนก้อนอะไรดำ ๆ ตรงหน้าพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้านั้น ; สมมติว่าท่านจะถามว่าอะไร? ก็ไม่ได้มีความหมายอย่างนั้น คือไม่มีความหมายว่าท่านอยากได้สิ่งนั้น หรือว่าท่านกลัวสิ่งนั้น, หรือว่าท่านมีความสงสัยในสิ่งนั้นว่ามันจะเป็นอะไร. ฉะนั้นจึงต่างกัน เราจึงถือว่าท่านไม่มีการถามว่าอะไรหรืออย่างไร? ด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหา มานะทิฏฐิ เลย ; ความหมายของคำว่า *อกถิถิ* มีอยู่อย่างนี้.

ทั้ง ๕ คุณบทนี้ ที่กล่าวไว้ในมรุตปิณฑิกสูตร ล้วนแต่เป็นพุทธจริยาที่เราจะต้องสังเกตให้เข้าใจ ; เพื่อให้เข้าใจพระพุทธรูปเจ้า แล้วเพื่อจะทำตามด้วย ;

ทำตามตามความหมายนั้นชัดดีอยู่แล้ว ; ว่า “เป็นผู้บรรเทาความเสียเกิดนะพราหมณ์”
 นี่เป็นคำตรัสของพระพุทธเจ้า. จงเป็นผู้ชำระชะล้างซึ่งบาป ซึ่งอกุศลเสีย,
 แล้วก็ละกิเลสสังโยชน์ อนุสัยอันเป็นเหตุให้มีความรำคาญเสีย, แล้วตัดต้นเหตุในภพ
 ทั้งปวงเสีย, แล้วก็ไม่ต้องสนใจอะไร ในลักษณะที่มันเป็นไปด้วยกิเลสต้นเหตุ ; อยากรู้
 จะถามก็ได้ แต่ไม่ต้องมีกิเลสต้นเหตุเป็นเครื่องบีบบังคับ หรือรบกวนให้ต้องเที่ยวถาม.
 นี่ก็เป็นพุทธจริยา แสดงคุณสมบัติของความเป็นอรหันต์อยู่ที่พระพุทธเจ้า จงดูกัน
 ในแง่ที่ว่า เป็นพุทธจริยาอย่างไร.

เมื่อมีคุณธรรมอย่างนั้น ตามที่กล่าวไว้ในสูตรนั้น ก็จะมี ความหมาย
 ที่ปรากฏออกมาจากบุคคลผู้เป็นพระอรหันต์, หรือว่าเป็น ปรากฏการณ์ สำหรับบุคคลผู้
 เป็นพระอรหันต์. ดังที่เราเข้าใจกันดีอยู่แล้วทุกๆ ไปแล้วสอนกันมาเรื่อยๆ นานมาแล้ว
 ว่า พระอรหันต์นั้นแปลว่าผู้ควร, หรือว่าผู้หักสังสารจักร, หรือว่าผู้ไกลจาก
 กิเลสบาปธรรมทั้งปวง. ถ้าเราเข้าใจคุณสมบัติข้างบน เราจะมองเห็นความเป็นผู้ควร,
 หรือว่าเป็นผู้หักสังสารจักร, หรือว่าเป็นผู้ไกลจากบาปกรรม อย่างแจ่มแจ้งได้โดยง่าย.

สำหรับคำว่าพระอรหันต์เป็นผู้ควรนั้น เราจะมองเห็นความควรนี้ได้
 หลาย ๆ อย่าง :- ควรแก่ความเป็นมนุษย์ ก็ได้, ควรแก่การกราบไหว้ก็ได้, ควรแก่
 ของทักษิณาก็ได้, ควรถือเอาเป็นแบบอย่างก็ได้ ; มันมากมายหลายควรทีเดียว.

ควรแก่ความเป็นมนุษย์นี้มีความหมายง่ายๆ สั้นๆ ว่า : ถ้ายังไม่บรรลุ
 ถึงความเป็นพระอรหันต์ก็ยังไม่บรรลุถึงความเต็มเปี่ยม แห่งความเป็นมนุษย์. ความเป็น
 มนุษย์ของมนุษย์นั้น จะสูงสุดอยู่ที่ความเป็นพระอรหันต์ ; ฉะนั้น ผู้ที่เป็นพระอรหันต์
 จึงเรียกว่า เป็นผู้ควรแก่ความเป็นมนุษย์

ที่ว่า **ควรแก่การกราบไหว้**นั้น ก็เพราะว่าท่านมีอะไร ๆ อย่างที่กล่าวแล้ว
 ข้างต้น ๕ อย่าง ; เพียง ๕ อย่างเท่านั้น ก็ควรแก่ความเป็นมนุษย์ แล้วก็ควร
 แก่การกราบไหว้.

ที่ว่า**ควรแก่ของทักษิณานี้** จงเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าทักษิณา : ทักษิณานั้นคือวัตถุ ที่เขาจัดหรือ ตั้งไว้ ในฐานะเป็นวัตถุสูงสุด ที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลทั้งหลาย รวมทั้งบุคคลที่ตายไปแล้ว. สมมติว่าเรามีอะไรที่จะจัดไว้ในฐานะเป็นของสูงสุด เป็นของดีที่สุด ที่มนุษย์จะถือกันได้ว่าเป็นของดี ; แล้วก็มีคำถามขึ้นมาว่า ใครเป็นผู้สมควรที่จะกินของนั้น ? คนไหนบ้างที่มีคุณสมบัติในตัว สมควรที่จะกินของนั้น? ถ้าไม่มีความสมควร หากไปกินเข้ามันก็กลายเป็นเรื่องฉ้อฉลเป็นเรื่องไม่ยุติธรรม เป็นเรื่องที่ไม่ตรงต่อธรรม. **ผู้ที่มีคุณสมบัติสูงสุดเท่านั้นจึงสมควรแก่สิ่งของสูงสุด ที่เขาอุทิศตั้งไว้.**

คำว่า "ทักษิณา" นี้ตามธรรมดาเขาแปลว่า ขวามือหรือข้างขวา, หมายถึงความถูกต้องหรือสูงสุด. พระอรหันต์เป็นผู้ที่ควรแก่ทักษิณา หรือวัตถุที่ตั้งไว้ในลักษณะเป็นของสูงสุด. แต่ถ้าจะหมายถึงการเวียนประทักษิณ มันก็หมายความว่า การแสดงความเคารพที่สูงที่สุด. *เดินเวียนประทักษิณ คือมีมือข้างขวาอยู่ทางบุคคลหรือวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ* ; อย่างนี้มันจะกลายเป็นการควรแก่กราบไหว้ไป, ที่เราได้กล่าวมาแล้วในข้อต้น ๆ. ดังนั้นในข้อนี้ จึงหมายถึงทักษิณาที่หมายถึงวัตถุที่ตั้งไว้ในฐานะเป็นของสูงสุด.

แล้วคำว่า **ควรแก่การถือเป็นตัวอย่าง** นั้นชัดเจนแล้ว ; ไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวอย่างที่ดีไปกว่าพระพุทธรูปที่แสดงออกมาโดยคุณบทเหล่านั้น. ทั้งหมดนี้เรียกว่าเป็นความหมายของคำว่าพระอรหันต์ **เป็นผู้สมควร, สมควรแก่ทุกอย่างที่มีความสมควร.**

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **ผู้หักเสียซึ่งสังสารจักร** ; สังสารจักรหรือสังสารวัฏฏ์นี้มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน : *วัฏฏ์* แปลว่ากลม, *สังสารวัฏฏ์* ก็แปลว่าวงกลมของการว่ายเวียน. *สังสารจักร* : จักรแปลว่าล้อ ล้อก็มีความหมายว่ากลม

ถ้าไม่กลมมันหมุนไม่ได้ ; ฉะนั้นคำว่าจักรจะต้องหมายถึงของกลม เพราะเดิมแต่มันหมายถึงล้อเช่นล้อเกวียนเป็นต้น ก็คือของกลม ๆ. **สังสารจักรก็คือวงกลมที่แล่นไปหรือหมุนไปเช่นเดียวกัน.** การที่ทำให้วงกลมหมุนไปไม่ได้อีกต่อไปนั้น เรียกว่า **การหักเสียซึ่งสังสารจักร.** การหักเสียซึ่งสังสารจักร ก็ไม่มีอะไรมากกว่าที่ว่า ทำลายวงล้อเสียสักส่วนหนึ่ง. วงล้อสังสารวัฏฏ์ หรือสังสารจักรนั้น ประกอบอยู่ด้วยกง ๓ ตัว ; คือแบ่งวงกลมออกเป็น ๓ ส่วน : ส่วนหนึ่งเป็นกิเลส ส่วนหนึ่งเป็นกรรม ส่วนหนึ่งเป็นวิบาก ; พอ ๓ ส่วนนี้มันเข้ากันดีแล้ว มันก็กลม, พอกลมมันก็วิ่งไปได้.

ถ้าทุบทำลายเสียหนึ่งในสามของวงกลม มันจะวิ่งไปได้อย่างไร ; หลับตาก็มองเห็น. ที่นี้เราจะทุบที่ส่วนไหนที่จะทุบได้, ที่อยู่ในวิสัยที่จะทุบได้, หรือว่าเป็นผลดีที่สุด ; มันก็**ควรจะทุบส่วนที่มันเป็นต้นเหตุ** : ส่วนนั้นก็**คือส่วนที่เรียกว่ากิเลส** ; เพราะว่ากิเลสนี้เป็นสิ่งที่สกัดกั้นก็ยังได้ ทำลายก็ยังได้ โดยอาศัยความรู้เรื่องการเกิดขึ้นแห่งกิเลส. **ผู้รู้เรื่องกิเลส ก็สามารถจะขจัดกิเลสหรือควบคุมกิเลส ไม่ให้ทำหน้าที่ในที่นั้น หรือในเวลานั้น ; เพราะฉะนั้นลูกล้อนั้นมันก็หมุนไม่ได้.** นี่เรียกว่าเป็นผู้หักสังสารจักร เพราะว่าทำลายส่วนที่เป็นกิเลสในวัฏฏะเสียได้.

อีกทางหนึ่งกล่าวได้ว่า**หยุดกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาทเสียได้ ก็เท่ากับหักสังสารจักร** ; เพราะว่าสังสารจักรก็คือกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท ที่หมุนไปจนครบรอบวงนั่นเอง. เรื่องปฏิจจสมุปบาทเป็นอย่างไร ก็พูดกันมากมายที่สุดแล้วในเรื่องอิทัปปัจจยตา, หรือเรื่องปฏิจจสมุปบาทโดยตรง ; ไปหารายละเอียดศึกษาจากคำบรรยายนั้น ๆ. ในที่นี้จะชี้แต่เพียงว่า เริ่มขึ้นด้วยอวิชชา : นี่เป็น**กิเลส-อวิชชา** เกิดแล้วก็ปรุงเป็นสังขาร. นี่ก็เป็น**กรรมตามธรรมชาติ**, กิเลสอวิชชานี้เป็นตามธรรมชาติ ;

ดังนั้นกรรมก็เป็นตามธรรมชาติ. สังขารเป็นกรรม ก็ปรุงให้เกิดวิญญาณ นามรูป
อายตนะ ผัสสะ เวทนา. ทั้งหมดนี้เป็น**วิบาก**, วิบากที่เป็นไปตามธรรมชาติ.
ทีนี้หลังจากเวทนาจึงจะเกิดตัณหาและอุปาทาน ; นี่คือนิเลสที่มีเจตนา ที่ยิ่งไปกว่า
ธรรมชาติ : กล่าวคือนิเลสในความรู้สึกของสัตว์ที่มีเจตนา. ตัณหาและอุปาทานจึงเป็น
นิเลสโดยตรง ; อุปาทานเป็นเหตุให้เกิดภพ, **ภพในที่นี้เป็นกรรม**. **ภพนี้ก็
ทำให้เกิดชาติ** ชรา มรณะ โสกะ ปริเวทะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ซึ่งเป็น**วิบาก**
โดยแท้.

นี่เราจะเห็นได้ว่า **ปฏิจสมุปบาททั้งสายนั้นเป็นวัฏฏะ** มันจุดชนวนขึ้น
มาจาก**สิ่งที่ไม่เจตนา**ก่อน : ตาสักว่าตา อาศัยรูปเกิดจักขุวิญญาณ ; อย่างนี้
ไม่มีเจตนา แล้วก็อาศัยอริขขาเข้าผสมโรง ก็เป็นอริขขาตามธรรมชาติ ยังมีไม่เจตนา.
แต่พอมันสำเร็จรูปเป็นเวทนาขึ้นมาแล้ว, เป็นความรู้สึกที่เรียกว่าเวทนาแล้ว, มันจะมี
ตัณหา อุปาทาน ซึ่งเป็นนิเลสโดยสมบูรณ์. นิเลสโดยสมบูรณ์ คือตัณหา เวทนานี้
มันมาจากวัฏฏะที่ไร้เจตนาข้างต้น ; คือนับตั้งแต่อริขขา สังขาร วิญญาณมา จึงรวม
เอาไว้หมด ในคำว่านิเลส : คือตัณหาและอุปาทาน. **ฉะนั้นส่วนนี้เองเป็นส่วนที่
จะทำลายได้ไม่ยาก**, กล่าวคือส่วนที่ยังเป็นธรรมชาติ ยังไม่มีเจตนา, คือว่าเรา
ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจด้วยสติสัมปชัญญะ ให้มันเป็นเพียงสัมผัสส่วน ๆ
อย่าเป็นอริขขาสัมผัส.

การที่**สะกัดไว้ได้ที่ตรงนี้** ให้เป็นเพียงผัสสะล้วน ๆ ก็ทำให้วงล้อนั้นกลม
ไม่ได้ ; มันขาดส่วนที่เป็นนิเลสอยู่ มันกลมไม่ได้. แต่ว่าเรา**ยังต้องระวังอยู่**
หรือควบคุมอยู่ เพราะว่าเรา**ยังไม่**เป็นพระอรหันต์ ยังจะเผลอเมื่อไรก็ได้. แต่ถ้ายัง
มีสติสัมปชัญญะควบคุมได้ วงกลมนี้อย่างไรก็ไม่เกิดเหมือนกัน, คือหมุนไปไม่ได้
เหมือนกัน, ก็เรียกว่าเป็นผู้ที่หักสังสารจักรอย่างสมัครเล่น ชั่วคราวก็ได้. หรือ

เรียกว่าหยุดกันกระแส, สกัตกัณกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาทไว้ก็ได้. **หักสังสารจักร** โดยแท้จริงนั้น ก็คือว่าหมดกิเลส เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่นโดยประการทั้งปวง ซึ่งเป็นลักษณะของพระอรหันต์เท่านั้น. ที่จะกล่าวได้ว่าเป็นผู้หักสังสารจักรโดยประการทั้งปวง ข้อนี้มีความสำคัญอยู่ที่ ละความยึดมั่นถือมั่นได้โดยเด็ดขาด.

เรื่องที่จะทราบกันไว้เป็นความรู้ เป็นการเลื่อนขั้น เป็นการเขยิบไปข้างหน้าก็คือว่าความมั่นหมาย, หรือความยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตน นั้นแหละ, มันเป็นตัวเหนียวแน่นของสิ่งที่เรียกว่าสังสารวัฏฏ์ หรือสังสารจักร. สำหรับพระอรหันต์ทั่วไปเรียกว่าท่านละ โลกะ โทสะ โมหะได้ จึงไม่มีความหมายมั่น ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่น. แต่สำหรับพระพุทธเจ้านั้น มีระบุไว้ชัดใน มุลปริยายสูตรว่าท่านไม่มีความหมายมั่น, เพราะท่านรู้โดยนัยแห่งปฏิจจสมุปบาท โดยอาการที่สำคัญที่สุดว่า : นันทินันเป็นมูลแห่งความทุกข์ เมื่อชาติมีขึ้นมาเพราะมีภพ เมื่อมีภพแล้ว ชรา มรณะ เป็นต้องมี.ท่านมีความรู้อย่างนี้ ความหมายมั่นจึงเกิดไม่ได้, คือมันเป็นความรู้ที่ละเอียด ที่สูง ที่สุชุม สำหรับพระพุทธเจ้า.

พระอรหันต์ทั่วไปเพียงแต่ละโลกะ โทสะ โมหะ ได้ในระดับทั่วไป ; ก็ยุติความหมายมั่นได้เหมือนกัน ; แต่ว่าการยุติความหมายมั่น หรือทำลายความหมายมั่นนั้น มิได้มีระดับเท่ากัน. ดังนั้น เราจึงมีหนทางที่จะเปรียบเทียบว่าจะจับความหมายมั่นตามแบบของพระพุทธเจ้าแท้ ๆ นั้น ก็ลักษณะหนึ่ง, ในลักษณะของพระอรหันต์ทั้งหลาย ก็ลักษณะหนึ่ง, ในลักษณะของพระอนาคามี สกิทาคามี โสดาบัน ก็หย่อนลงมา อ่อนลงมา ในลักษณะหนึ่ง, กระทั่งแม้ว่า ปุถุชนเราถ้ามีสติสัมปชัญญะ ได้ยินได้ฟังคำของพระอริยเจ้าแล้ว เขามาทำให้เป็นสติสัมปชัญญะ มันก็หยุดความหมายมั่นได้ตามโอกาส ที่ควรจะกระทำได้เหมือนกัน.

สำหรับสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่นนั้น ได้ตรัสไว้ถึง ๒๔ อย่างด้วยกัน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ; เพราะว่าแสดงให้เห็นลำดับที่สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป สูงขึ้นไป อย่างที่เรียกว่าน่าดู หรือว่าน่าสนใจ หรือน่าสังเกต. สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่น ๒๔ ประการนั้นมีว่า

ขั้นที่ ๑. **ดิน** คือหมายมั่นดิน โดยความเป็นดิน จนกว่าแม้แต่ดินก็จะเป็นตัวเป็นตนของดินขึ้นมา มีความหมายสำหรับจะให้คนโง่ไปยึดมั่นถือมั่น.

ขั้นที่ ๒. ก็คือ**น้ำ** ขั้นที่ ๓ ก็คือ**ไฟ**. ขั้นที่ ๔ ก็คือ**ลม**. ซึ่งหมายถึงธาตุทั้ง ๔.

ขั้นที่ ๕ ก็**ภูตสัตว์** : คือสัตว์ที่เป็น ๆ, เป็นอยู่ตามธรรมดาขั้นทั่วไป

ขั้นที่ ๖ ก็คือ**สัตว์ชั้นที่เป็นเทพ** หมายถึงเทพกามาวจร ภาวะแห่งความเป็นกามาวจร.

ขั้นที่ ๗ คือ**ปชาบดี** นี้หมายถึงจอมเทพ ความเป็นแห่งจอมเทพ.

ขั้นที่ ๘ หมายถึง**พรหมทั่วไป**. ขั้นที่ ๙ **อภัสสรพรหม**. ขั้นที่ ๑๐ **สุภกิณฺหาพรหม**.

ขั้นที่ ๑๑ **สุภเวฬุพรหม** นี้พรหมประเภทที่ถือกันว่าเป็นบริสุทธิสะอาดที่สุด เป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่น และจัดพรหมประเภทนี้ไว้ว่า เป็นฐานรองรับความเป็นพระอนาคามี.

ขั้นที่ ๑๒ เรียกว่า **อภิกุ** นี้เข้าใจยาก ทำนองเหมือนกับว่าจะถึงถึงพระเป็นเจ้า ; ในความหมายปัจจุบันนี้คือว่าผู้เป็นใหญ่ คล้าย ๆ กับว่าเป็นพรหมผู้สร้างโลก. เรื่องนี้จะเท็จจริงอย่างไรไม่สำคัญ มันสำคัญอยู่แต่ว่า คนในสมัยนั้นเขาเชื่อกันอย่างนั้น, เมื่อเชื่อกันอย่างนั้น มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความหมายมั่น คือหมายมั่นว่าจะเป็นพรหมชนิดที่เป็นพระเจ้าผู้สร้างโลก เรียกว่าอภิกุ.

ขั้นที่ ๑๓ เรียกว่า อากาสนัญญายตนะ. ขั้นที่ ๑๔ เรียกว่า วิญญา-
นัญญายตนะ. ขั้นที่ ๑๕ เรียกว่า อากิญจัญญายตนะ. ขั้นที่ ๑๖ เรียกว่า
เนวสัณญานาสัณญายตนะ ; นี่ก็สูงสุดถึงขั้นที่เรียกว่า อรูปสมาบัติ สำหรับผู้ที่มี
ปัญญาหรือมีจิตใจละเอียดอ่อน จะมองเห็นว่าเป็นความสงบรำงับที่สูงที่สุด ที่คนธรรมดา
จะฟังถึงได้, บัญญัติ เนวสัณญานาสัณญายตนะไว้ ในฐานะเป็นสิ่งที่มีความค่า สิ่งที่สูง
สุดสำหรับคนที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น. คนที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น เขาต้องทำอะไรที่ตรง
กับความยึดมั่นถือมั่น ; ฉะนั้นเนวสัณญานาสัณญายตนะ ก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น
ของบุคคลได้.

ต่อไปนี่มันกลายเป็นเรื่องธรรมดาไป คือพูดไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า ขั้นที่ ๑๗
สิ่งที่ได้เห็น. ขั้นที่ ๑๘ สิ่งที่ได้ฟัง. ขั้นที่ ๑๙ สิ่งที่อยู่สีกได้ทางจุมูก ทางกลิ่น
และทางผิวกาย. ขั้นที่ ๒๐ เรียกว่าวิญญาตัง คือรู้ได้จากทางใจ อย่างเดียว.
ขั้นที่ ๒๑ เอกัตตัง ความเป็นอย่างเดียว. ขั้นที่ ๒๒ นานัตตัง ความเป็น
หลายอย่าง. ขั้นที่ ๒๓ สัพพัง ความเป็นทั้งปวง. ขั้นที่ ๒๔ นิพพานัง
คือนิพพาน.

จากดินสูงขึ้นไปตามลำดับจนถึงนิพพาน แบ่งออกเป็น ๒๔ ชนิด สำหรับ
เป็นที่ตั้งแห่งมัญญนา คือความสำคัญมั่นหมายด้วยทิฐิมานะ, มีรายละเอียดที่น่า
สนใจมาก แต่ว่าไม่มีเวลาพอที่จะพูดกันที่นี่เดี๋ยวนี้ คงจะมีโอกาสพูดในคราวอื่น.

สำหรับในที่นี้ ขอให้ถือเอาใจความให้ได้ ตรงที่ว่า แม้แต่ดินก็เป็นที่ตั้ง
แห่งความยึดมั่น ให้เป็นตัวตนของดิน, แล้วเราก็จะมีอะไรที่จะไป ได้ไปเสีย ไปอะไร
กับสิ่งที่เรียกว่าดิน น้ำ ลม ไฟ เหล่านี้ก็เหมือนกัน. หรือสูงขึ้นมาถึงสิ่งที่มีชีวิต,
แล้วสูงขึ้นมาถึงสิ่งที่มีจิตใจสูงละเอียดประณีต จนขึ้นมาถึงภาวะแห่งจิตใจที่สูงที่ประเสริฐ
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนถึงสิ่งที่เรียกว่านิพพาน, และว่าถ้าหากว่าในบางกรณี มิได้ถึงถึงความ

สูงความต่ำ เพียงแต่ว่า ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เจย ๆ ก็ยังเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นได้. และบางทีความเป็นของ อย่างเดียว น่ารักกว่า ความเป็นของหลายอย่าง และในบางทีความเป็นของหลายอย่างนี้ มัมน่ารักกว่าความเป็นของอย่างเดียว และบางทีก็อยากจะยึดเอาทั้งหมดเลย.

นี่ล้วนแต่แสดงถึงความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ตั้งของความหมาย มั่นของกิเลสของความเิง เรียกว่าวัตถุแห่งความสำคัญมั่นหมาย : มัญญวนวัตถุ มีอยู่ ๒๔ ประการอย่างนี้.

การที่มั่นหมายนั้นมีความสำคัญเป็นลำดับ ๆ ไป เช่น สำคัญว่า นี่เป็น ดิน, นี่เป็นของดิน, นี่มาจากดิน, ดินนี้ของเรา ; อย่างนี้ก็ล้วนแต่เรียกว่า เป็นความสำคัญมั่นหมายในสิ่งที่เรียกว่าดินทั้งนั้น. พอมีความสำคัญมั่นหมาย อย่างนี้แล้ว ก็จะมี นันทิ คือความเพลินที่เกิดขึ้นในดิน, จะเพลินชอบ หรือ เพลิดเพลิน หรือเพลินอะไรก็ตามใจ ; มันก็ต้องมีความรู้สึกที่เป็นนันทินั้นในดิน ; จะเพลินสงสัยอยู่ก็ได้ มันอาจจะรักก็ได้ มันจะเกลียดก็ได้ มันจะสงสัยอยู่ก็ได้ ตาม อาการแห่งโลภะ โทสะ โมหะ. เป็นไปในทางของโลภะมันก็เพลินรัก, เป็นไป ในทางของโทสะ มันก็เพลินเกลียด, ถ้าเป็นไปในทางของโมหะ มันก็เพลิน พะวงสงสัย ; นี่เรียกว่าความหมายมั่นในสิ่งนั้น ๆ แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าดิน เป็นลักษณะ ของคนเิงทั่วไป.

พระอริยเจ้าชั้นเสขะนี้ ก็คือผู้ที่เริ่มจะรอบรู้เรื่องนี้ ว่าไม่ควรจะ หมายมั่น. พระอเสขะก็มีขึ้นไปจนถึงรอบรู้ รวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วย. ความหมายมั่น เต็มที่เต็มตัว ก็มีแต่เฉพาะแก่ปุถุชน, พระอริยเจ้าในขั้นต้น ๆ ก็เริ่มที่จะไม่ หมายมั่น ; แม้ที่สุดแต่เริ่มบรรพ ในความที่จะหมายมั่นมันก็ยังดีกว่า ที่มีความหมายมั่น

อยู่อย่างเต็มที่. พระอเสขะหมดความหมายมั่น เพราะปราศจากราคะ โทสะ โมหะ. พระพุทธเจ้าปราศจากความหมายมั่น เพราะรู้จักสิ่งที่ ๒๔ นี้ โดยนัยที่เรียกว่าปฏิจ-
สมุปบาท คือมันให้เกิดทุกข์, เกิดทุกข์ได้ในลักษณะอย่างนั้น ๆ ; ก็เรียกว่า
พระพุทธเจ้าท่านรู้จักสิ่งนี้ด้วยวิธีของสติปัญญา : รู้ความเพลिनที่เกิดมาจาก
ความหมายมั่นนั้น นับเป็นมูลแห่งความทุกข์ ; มีเท่านั้นเอง.

ที่นี้เมื่อหมดความหมายมั่นแล้วก็เรียกว่า มีความพิเศษอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ใน
การที่จะหยุด สังสารวัฏฏ์ หรือสังสารจักรอันถาวร คือหยุดอย่างถาวร. เราหยุดไม่ได้ถาวร
เพราะว่าเรายังหมายมั่น แต่เราควบคุมความหมายมั่น. ส่วน**พระอรหันต์ท่านหมด**
ความหมายมั่น ด้วยอำนาจของความหมดกิเลส หรือด้วยอำนาจของโพธิอย่างสูงสุด ; ท่าน
จึงหยุดความหมายมั่นได้อย่างถาวร ; นี่จึงหยุดสังสารวัฏฏ์ หรือ สังสารจักรอย่างถาวร.
ดังนั้นพระอรหันต์ทั้งหลาย มีความสำคัญ มีคุณค่าที่สำคัญอยู่ตรงที่ **ไม่มีความ**
หมายมั่นใน ๒๔ ประการนี้. นี่เรียกว่า เป็นผู้ทำลายสังสารวัฏฏ์ หรือสังสาร
จักรอย่างเต็มตามความหมายของคำ ๆ นี้ ; โดยรายละเอียดที่เห็นได้ชัดว่ามันไม่อาจจะวิ่ง
หรือหมุนไปได้อีกต่อไป ไม่มีกำลังหรืออำนาจแห่งความยึดมั่น, ไม่มีกำลังแห่ง
ความหมายมั่น ที่มันจะดึงไปข้างหน้า ; เหมือนกับว่า มีแรงอะไร อันหนึ่งที่จะผลักดัน
ให้ล้อมันหมุนไปข้างหน้า ; มันก็หมุนไม่ได้ ในเมื่อไม่มีแรงชนิดนี้. นี่เป็นลักษณะ
ของพระอรหันต์ ในความหมายที่ว่าเป็นผู้หักเสียซึ่งสังสารจักร.

ที่นี้ในความหมายที่ว่า **เป็นผู้ไกล ; ไกลจากอะไรบ้าง? ก็ไกลจาก**
กิเลส ไกลจากทุกข์. พูดให้ฟังง่ายก็ว่า ไกลจากความเป็นปุถุชน ; หรือพูดอย่าง
กำปั้นทุบดิน ก็ไกลจากทุกสิ่งทีควรจะไกล คือ ออกไปเสียให้พ้น ไกลจากกิเลส ;
เพราะว่าคนธรรมดาสามัญปุถุชนนี้ อยู่ชิดกับกิเลส หรือว่ามีกิเลสเป็นตัวเป็นตนของตน.
พระอรหันต์ก็ไกลจากกิเลส จึงจะเรียกว่าเป็นพระอรหันต์, เมื่อไกลจากกิเลส ก็เป็น
อันว่าไกลจากความทุกข์.

เรื่องไกลจากกิเลสนี้ มันเป็นเพียงโวหารพูด ฟังดูคล้ายๆ กับว่ากิเลสอยู่ที่นั่น ที่นี้ แล้วจิตก็ไปเสียไกลจากกิเลส อย่างนี้ก็กลายเป็นสิ่งที่น่าหัวเราะ, **ไกลจากกิเลสก็หมายความว่า มันไกลจากภาวะที่มันจะเกิดกิเลสได้.** จิตของคนธรรมดา มีปกติ มีธรรมชาติ หรือมีความเคยชิน ที่จะเกิดกิเลสทันที เมื่อมีอารมณ์อันเป็นที่ตั้งของกิเลสเข้ามาเกี่ยวข้อง ; อย่างนี้เรียกว่าใกล้, ใกล้กับกิเลส. ที่นี้จิตของพระอริยเจ้านั้นมันไกลออกไป ไกลออกไป, คือว่ามันไม่อาจจะเกิดกิเลส แม้ว่าจะมีอะไรมาในลักษณะที่จะยั่วให้เกิดกิเลส มันก็เกิดไม่ได้ ; เพราะว่าพระอริยเจ้านั้นมีความรู้ ในลักษณะที่จะให้เห็นความจริงข้อใดข้อหนึ่ง ที่จะไม่ทำให้เกิดกิเลส ; และพระอริยเจ้าขั้นสุดท้าย ก็เห็นถึงที่สุด ที่กิเลสมันเกิดไม่ได้.

ข้อนี้มันขึ้นอยู่กับการที่ได้ประกอบหรือกระทำความเจริญในทางจิตใจ ที่เรียกว่า จิตตภาวนา. อบรมบ่มปัญญา สูงขึ้นเรื่อย ๆ. มันก็เกิดมีภาวะที่ว่า **กิเลสเกิดได้ยากนี้ขึ้นมาเรื่อย ๆ เพราะมันเห็นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาเป็นต้น** ของสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งของกิเลสอยู่เสมอ, ฉะนั้นจึง เรียกว่ายากที่จะเกิดกิเลส แต่เราก็เรียกว่าไกล. ที่นี้เมื่อเกิดกิเลสไม่ได้เลย นี่ถือว่าไกลกันอย่างเด็ดขาด ไม่มีโอกาสที่จะพบกันอีก.

ที่ว่า**ไกลจากความเป็นปุถุชน** ; นี่ก็พูดให้เห็นได้ง่าย ๆ ขึ้น ภาวะแห่งความเป็นปุถุชนมีอย่างไรก็ไปดูเอาเอง. เดียวนี้มันไกล ๆ ๆ ไกลจนที่ไม่มีทางที่จะพบกันอีก. **ปุถุชนคือคนหนาไปด้วยกิเลส** ก็มีตาถูกปิดบังไว้หนาด้วยอวิชชา, เรียกว่าปุถุชนคือคนหนา หนาเพราะมีอะไรที่บังตาหนา. ที่เรียกว่าพูดอย่างกำปั้นทุบดิน คือไกลจากสิ่งทุกอย่างที่ควรไกล ก็ไปคิดกันเองก็แล้วกัน ว่าอะไรที่มันเป็นอันตราย เป็นภัย เป็นทุกข์ เป็นที่น่าเกลียดน่าชังนี้ ควรไกลก็ไกล, **แล้วก็ทางจิตใจมิได้หมายถึงทางร่างกาย.**

รวมความว่า คำว่า**พระอรหันต์**นี้ คือบุคคลผู้ควร ผู้หักสังสารจักร และผู้ไกล ; ภาวะอย่างนี้แสดงอยู่ที่ พระพุทธจริยา ; คือการเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถของพระพุทธเจ้า จะแสดงให้เห็นภาวะอย่างนี้ คือความเป็นผู้ควร ความเป็นผู้หักสังสารจักร ความเป็นผู้ไกล. ขอเตือนซ้ำ ๆ ว่า การบรรยายนี้ต้องการจะแสดงหรือว่าขอให้มองเห็นในส่วนที่เป็นจริยา ที่มีอยู่ที่พระองค์ ของพระพุทธเจ้า. เราจะไม่ดูในฐานะที่เป็นคุณธรรม หรือเป็นอะไร ไกลไปทางโน้น ; จะดูแต่ในลักษณะที่เป็นจริยา ที่มีอยู่ที่เนื้อที่ตัวของพระองค์ ; เพื่อจะเข้าใจพระองค์ และก็จะรู้จักพระพุทธเจ้ากันก่อน.

๓. บทที่ว่า สัมมาสัมพุทโธ

สำหรับบทต่อไปที่เรียกว่า **สัมมาสัมพุทโธ**นั้น ก็เป็นสิ่งที่ควรสนใจอย่างยิ่ง ; เราได้ฟังกันแต่คำ แล้วก็สวดกันแต่คำแปล ไม่ใคร่จะมองดูกันในลักษณะที่เป็นจริยา.

สัมมาสัมพุทโธ แปลรวม ๆ กันว่า **ตรัสรู้พร้อมเองโดยชอบ**. สัมพุทโธนี้จะแปลว่า รู้พร้อมก็ได้, รู้เองก็ได้ ; ตัว สัม ตัวนี้ แปลว่าเองก็ได้ แปลว่าครบถ้วนก็ได้ ; สัมมา ก็แปลว่าโดยชอบ.

การที่รู้ครบถ้วนด้วยตนเองโดยชอบนี้ เป็นพุทธจริยา จะไม่เรียกว่า พระพุทธคุณ ทั้งที่เขารู้จักกันแต่ในฐานะที่เป็นพระพุทธคุณ. เดียวนี้ต้องการจะให้รู้ในฐานะที่เป็นพระพุทธรูปจริยา กล่าวคือส่วนที่จะแสดงลักษณะของความเป็นผู้รู้พร้อมเองโดยชอบ อยู่ที่อยู่กับกิจของพระพุทธองค์ อยู่ทุกอิริยาบถ ; แต่ว่าเราต้องสังเกตดูให้ดี.

สำหรับคำว่า “เอง ๆ” นี้ มันก็ยังมีความหมาย ที่จะมองกันได้หลายแง่ พระพุทธเจ้าตรัสรู้เอง ก็แปลว่าพระองค์ทรงค้นคว้าเอง. ครั้งหนึ่งก็เคยพูดว่า อาจารย์ของพระพุทธเจ้า ชื่อว่า นายคล้า. นี่เพื่อจะให้มองเห็นภาพพจน์ง่าย ๆ ว่า ท่านคล้าด้วยพระองค์ท่านเอง, การคล้านั้นเป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า ; เพราะคล้าด้วยตนเอง ; เพราะเมื่อพูดว่าคล้า มันก็หมายถึงตนเองจะเป็นไปด้วยผู้อื่นไม่ได้. ถ้าอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น เขาไม่เรียกว่าคล้า ; เมื่อพูดว่าคล้า มันก็ต้องเป็นเรื่องของตนเอง. ที่พูดลงไปว่าอาจารย์ของพระพุทธเจ้าก็มี ชื่อว่านายคล้า อย่างนี้ถูกกว่า ; คนมักพูดกันผิด ๆ ว่า อาจารย์ของพระพุทธเจ้าชื่ออาฬารดาบสบ้าง อุทกดาบสบ้าง, อะไรอย่างนั้น เขาว่าเขาเอง ไม่ถูกต้องตามความจริง. **อาจารย์ของพระพุทธเจ้าต้องถือว่าชื่อนายคล้า คือคล้าเอง.** นี่ก็เป็นเองหนึ่งแล้ว ต้องอยากรู้เอง ต้องขวนขวายเอง คล้าเอง พยายามเอง.

ที่นี้ “เองอีกทีหนึ่ง” ก็ว่า : รู้จาก**ความเจนจัด**ของตนเอง ; คือคล้าที่ไหนล่ะ? ก็คล้าที่ความเจนจัดในชีวิต ที่ได้ผ่านมาแล้วแต่หนหลังของตัวเอง ในตัวชีวิตเองนี้ ; นี่ก็เรียกว่าเองเหมือนกันแหละ. การตรัสรู้เองนี่ก็เป็นผู้ขึ้นมาจาก *experience* ต่าง ๆ : ความเคยชิน เจนจัดมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก, จนกระทั่งปัจจุบันนี้, ที่ได้เที่ยวศึกษาที่นั่นที่นี้ รวมกันแล้ว จากสิ่งเหล่านั้นมันผลิตออกมาเป็นความเจนจัดของตัวเอง ในตัวชีวิตเอง ; ฉะนั้นผลสุดท้ายจึงเป็นการทะลุขึ้นมา : เป็นความรู้ของตัวเอง, เป็นความแกร่งของจิตตภาวนา, คือการประพาศกระทำในทางจิตนั้น ถึงจุดสูงสุดเข้า มันก็พลุ่งออกมาเป็นความรู้เอง. นี่คือนุพุทธจริยา ; **ให้มองในแง่พุทธจริยา ไม่ต้องการให้มองในแง่พุทธคุณ.** ท่านคล้าเอง จากสิ่งที่เป็นความเจนจัดของพระองค์เอง ในชีวิตของพระองค์เอง เกิดความรู้พลุ่งขึ้นมาเอง จากความแกร่งของการเจริญจิตตภาวนา **นี่คือตรัสรู้เอง.**

เราจะต้องถือเอาเป็นตัวอย่าง **ทำตามพระองค์** ให้มากเท่าที่เราจะทำได้ ; ไม่ใช่เราจะเห่อทะเยอทะยานจะเป็นพระพุทธเจ้า แต่เราถือเอาพระพุทธจริยา

มาเป็นเครื่องนำทาง, เป็นเครื่องช่วยให้เราเดินตามทางของพระองค์ได้. นี่สำหรับคำว่า “เอง” ก็พอจะมีใจความอย่างนี้.

ที่นี้สำหรับคำว่า **พร้อม** หรือ **ครบถ้วน**, ตรัสรู้อย่างครบถ้วน อย่างพร้อมหมด. คำว่า “พร้อม” ก็มีความหมาย ที่จะต้องพิจารณาให้เห็น ว่าต้องประกอบไปด้วยส่วนประกอบอย่างไร จึงจะเรียกว่า พร้อมหรือครบถ้วน. คำว่า “พร้อม” นี้ถ้าเป็นบาลีก็เรียกว่า สัพพัญญู ; สัพพะ แปลว่าทั้งปวง ญ แปลว่ารู้ ; สัพพัญญู รู้ทั้งปวงคือรู้พร้อม รู้ครบถ้วน, ฉะนั้นต้องรู้ทุกอย่างที่จำต้องรู้, ที่ไม่จำต้องรู้นั้น ไม่รู้ก็ได้.

ข้อนี้มันยังมีปัญหาในการที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความรู้ที่เราผู้มีปริมาณเท่ากับใบไม้ทั้งป่า แต่ที่เรานำมาสอนพวกเธอมีปริมาณเท่ากับใบไม้กำมือเดียว” ที่ว่ามีความรู้เท่ากับใบไม้ทั้งป่านั้น มันจะรวมทั้งสิ่งที่ไม่ควรรู้เข้าด้วยหรือเปล่า? สำหรับอาตมามองเห็นว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องไปรวบเอาสิ่งที่ไม่ควรจะรู้ ; เพราะมันไม่มีประโยชน์อะไร ; และพระพุทธเจ้าท่านก็จะไม่ตรัส สิ่งที่ไม่จำเป็น หรือไม่มีประโยชน์ ; เพราะพระองค์ตรัสว่า : นุพฺเพ จาหํ ภิกฺขเว เอตฺรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธํ :- ว่าแต่ก่อนก็ดี จนกระทั่งบัดนี้ก็ดี เราจะบัญญัติเฉพาะเรื่องทุกข์ กับเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น ; แสดงว่าพระองค์ก็ไม่ทรงสนใจเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับความทุกข์ หรือความดับทุกข์, ฉะนั้นเราไม่จำเป็นที่จะต้องไปพิสูจน์ว่าท่านรู้ไปถึงสิ่งที่ไม่จำเป็นจะต้องรู้ด้วยหรือเปล่า ; เอากันแต่เพียงว่า ทุกอย่างที่เป็นจะต้องรู้ ถ้ารู้แล้ว ก็เป็นสัพพัญญูร้อยเปอร์เซ็นต์ได้.

ที่จำต้องรู้นี้ ก็ต้องหมายความว่าเพียงพอ, มันมีความเพียงพออยู่ในความหมายนั้น หรือจะแยกเป็นว่าทุกอย่าง ทุกอย่างที่ต้องรู้, มีหลาย ๆ อย่าง

แล้วแต่ละอย่าง ๆ ต้องเพียงพอแก่ความต้องการ. ที่นี้คำว่า “เพียงพอแก่ความต้องการ” มันมีความหมายขยายออกไปว่า : ความต้องการของพระองค์เอง, และความต้องการของสัตว์โลกทั้งหลาย ที่จะพึงพาอาศัยพระองค์. ในความรู้้อย่างเพียงพอของพระพุทธรูปเจ้านั้น ต้องเพียงพอทั้งเพื่อตนเอง และเพื่อผู้อื่น. ถ้าเราถือเอาข้อนี้เป็นพุทธจริยา เราจนถึงผู้อื่นบ้าง ; ว่าเดี๋ยวนี้เรานึกถึงแต่ตัวเอง. ถ้าเอาพระพุทธรูปเจ้าเป็นพุทธจริยา แล้ว จะต้องนึกถึงผู้อื่นบ้าง และจงนึกให้เห็นว่า การนึกถึงผู้อื่นนั้นมันปลอดภัย.

การนึกถึงตัวเองนี่อันตราย เผลอนิดเดียวก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวก็เกิดกิเลส แล้วก็ทำสิ่งที่ไม่ควรจะทำ ; แต่ถ้านึกถึงผู้อื่นอยู่เสมออันนั้น มันปลอดภัย คือมันไม่มีทางที่จะเห็นแก่ตัว. แม้การที่เราจะไปมั่วบำ สงสารผู้อื่นเสียตลอดเวลา นั้นมันก็ไม่เป็นอันตรายอะไร มันไม่เกิดกิเลสได้ ; มันเป็นเรื่องที่จำเป็นที่เราจะต้องมีทั้งสองสิ่งนี้ควบคู่กันไปตามอัตราส่วนที่เหมาะสม, แล้วแต่ว่าใครอยู่ในสภาพอย่างไร, มีความเหมาะสมอย่างไร. จะเห็นแก่ตัวเองมากกว่าผู้อื่น หรือจะเห็นแก่ผู้อื่นมากกว่าตัวเองก็ตามใจ, แต่ให้เห็นแก่ทั้งสองฝ่ายไว้ก่อน จึงจะเป็นพุทธจริยา.

เดี๋ยวนี้ลองสอบสวนดูให้ดี ว่าเราอาจจะเห็นแก่ตัวเราตั้ง ๙๙ เปอร์เซนต์ จะเห็นแก่ผู้อื่นสัก ๑ เปอร์เซนต์ ก็แทบจะไม่ได้ : ดูที่เรามีความคิดนึก, ดูที่เราใช้จ่ายทรัพย์สมบัติของเรา, ดูที่เราชวนชวนอะไรต่าง ๆ นานา ก็ไปคำนวณดูว่า เพื่อผู้อื่นกี่เปอร์เซนต์ เพื่อตัวเองกี่เปอร์เซนต์. ความเป็นสัพพัญญูนั่นมันเพื่อผู้อื่น ; แล้วยังมีพระพุทธรูปภาสิต กล่าวไว้ในสูตรเช่น มหาปทานสูตร เล่าเรื่องพระพุทธรูปเจ้านึกถึงสัตว์โลกทั้งหลาย ก่อนพระองค์เอง ; ก็แปลว่า เห็นแก่สัตว์โลกทั้งหลาย ยิ่งกว่าพระองค์เอง.

สัพพัญญู ต้องรู้ทุกอย่างที่ต้องรู้ และต้องเพียงพอเท่าที่มันจำเป็นจะต้องมี แล้วก็พอทั้งเพื่อตนเองและก็พอเพื่อผู้อื่นด้วย. นี่คือความหมายของคำว่า รู้พร้อม หรือตรัสรู้พร้อม.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **สัมมา, สัมมาสัมพุทโธ** ; คำว่า **สัมมา** แปลว่า **โดยชอบ** รู้พร้อมเอง แล้วก็ **โดยชอบ**. คำว่า **โดยชอบ** ที่เป็นภาษาธรรมดา ; **สัมมา** แปลว่า **โดยชอบ โดยชอบก็คือถูกต้อง**, แต่ยังมีความหมายที่ละเอียด ที่ซ่อนอยู่ในนั้น อย่างลึกซึ้ง และอย่างสำคัญที่สุดด้วย. ที่เรียกว่าถูกต้องนี้ ยังมีว่า ถูกต้องตามแบบของใคร? ถูกต้องตามที่คนชาวบ้านเขาว่ากันว่า ถูกต้อง อย่างนี้ก็ไม่ไหว. เอาคนโง่มาเป็นประมาณความถูกต้องนั้นใช้ไม่ได้ ; จะต้องถูกต้องตามความเป็นจริง. ถ้าเป็นจริงเข้าก็ต้องของธรรมชาติ ซึ่งจะรู้ได้แต่บุคคลผู้มีสติปัญญาเท่านั้น. **ถูกต้องตามธรรมคือตามธรรมชาติ** ที่รู้ได้แต่โดยวิญญูชน นั้นแหละคือความถูกต้อง.

ความถูกต้องนั้น ต้องกำกับไว้ด้วยความหมายอย่างอื่นอีก เช่นว่า มันเป็นความถูกต้อง ชนิดที่ผู้อื่นจะพลอยรู้ได้ด้วย. ถ้าเป็นความถูกต้องที่ลึกซึ้ง จนผู้อื่นพลอยรู้ตามไปด้วย ไม่ได้แล้ว; มันป่วยการ. ความเป็นพระพุทเจ้าจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าความถูกต้องนั้นจำกัดอยู่แค่พระองค์เององค์เดียว ; **ความถูกต้องนั้นต้องถูกต้องสำหรับที่ผู้อื่นจะพลอยรู้ความถูกต้องนี้ได้ด้วย** ; แล้วจะขยายออกไปถึงข้อที่ว่า **ต้องปฏิบัติได้จริงด้วย** มันจึงจะถูกต้อง. มีความถูกต้องมากมายที่ปฏิบัติไม่ได้เลยเป็นหมัน ; อย่างนี้ไม่เรียกว่าความถูกต้อง. ความถูกต้องในโลกเป็นอันมาก ใช้ปฏิบัติไม่ได้ ก็เลยไม่ใช่ความถูกต้อง.

ในที่สุดมันก็วัดกันได้ด้วยผล ว่า **ต้องไม่มีโทษ**, ต้องไม่มีโทษในที่สุด **จึงจะเรียกว่ามีความถูกต้อง**, ไม่มีโทษโดยส่วนเดียว คือไม่มีโทษโดยแน่นอน จึงจะเรียกว่าความถูกต้อง. ข้อนี้แสดงอยู่ในพุทธจริยา : มีความถูกต้องในพระพุทจริยา เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ แก่คนที่เขาพบเห็น ; แล้วเขาอาจจะปฏิบัติตามได้ด้วย แล้วก็จะไม่มีโทษโดยแน่นอน. นี่เราเรียกว่า **โดยชอบ** ; **โดยชอบคือสัมมา, สัมมาคือโดยชอบ, โดยชอบคือโดยถูกต้อง, “โดยถูกต้อง” ที่มีส่วนที่ประกอบ** ;

จำกัดความอย่างนี้ ; ไม่ใช่ว่าถูกต้อง เหล่า ๆ ตาม ๆ กันไป, เล่าลือกันไป ; อย่างนี้เป็นความถูกต้องไม่ได้ ; นี่เอามารวมกันหมด. สัมมา สัมพุทโธ ตรัสรู้พร้อมโดยชอบ ด้วยพระองค์เอง ; นี่คือพุทธจริยา.

ที่นี้อยากจะขอแนะถึงพวกเรา ซึ่งไม่ใช่พระพุทธเจ้า ว่าเราจะใช้พุทธจริยาอันนี้ ให้เป็นประโยชน์ได้มากเท่าไร. แต่ถ้าเรานึกถึงข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สุทธิ อสุทธิ ปัจจตฺตํ - คือความบริสุทธิ์ หรือความไม่บริสุทธิ์ เป็นของจำเพาะตน ; คนอื่นช่วยทำความบริสุทธิ์ หรือความไม่บริสุทธิ์ให้แก่กันหาได้ไม่. นี่ก็แปลว่าเราก็จะต้องอาศัยตัวอย่างในพุทธจริยา, คือพยายามคลำเอง แม้ว่าจะได้ความรู้มาจากพระพุทธเจ้า ก็มารู้สำหรับคลำเอง คือเดินเอง. ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เธอต้องเดินเอง ฉันทันแต่ผู้ชี้ทาง”, แล้วก็เดินจากความรู้เจตนาค้นของตนเอง, กระทั่งรู้ขึ้นมาเอง ด้วยความแกร่งของจิตตภาวนา ตามแบบของพระพุทธเจ้า ; แล้วก็ต้องมีความรู้ทุกอย่างเท่าที่จำเป็นแก่เรา, แม้จะไม่มากเท่าที่จำเป็นแก่พระพุทธเจ้า มันก็เท่าที่จำเป็นแก่เรา แล้วก็เพียงพอแก่เรา ; แล้วก็เท่าที่เราจะทำประโยชน์ผู้อื่นได้ด้วยอย่าเห็นแก่ตัวข้างเดียว และให้มีความถูกต้องที่จะไม่มีโทษเลย ; แล้วก็มีความถูกต้องที่ปฏิบัติได้ ทั้งโดยเราและโดยผู้อื่น จึงจะเรียกว่าความถูกต้อง ; นี่คือพุทธจริยา.

ขอวิงวอนให้สนใจพุทธจริยา ในลักษณะอย่างนี้. เมื่อเขาพูดว่าพุทธจริยา, พุทธจริยา เขาพูดกันแต่ในแง่อย่างอื่น, บางทีก็เป็นเพียงพุทธประวัติเฉย ๆ เล่า ๆ กันให้จำไว้ได้เท่านั้นเอง ; เดียวนี้ต้องการให้เข้าใจ ให้แทงตลอด ให้ปรากฏขึ้นที่เนื้อที่ตัวของเรา.

๔. บทว่า วิชชาจรณสัมปันโน

ยังเหลืออีกบทหนึ่ง ขอโอกาสพูดต่อไปให้จบคือบทว่า วิชชาจรณ-สัมปันโน.

สำหรับบทนี้แยกตัวหนังสือได้เป็น **วิชา** คำหนึ่ง, **จรรยา** คำหนึ่ง, **สัมปันโน** คำหนึ่ง. **สัมปันโน** แปลว่า **ถึงพร้อมแล้ว วิชา = ความรู้ จรรยา = เครื่องมือให้ได้ความรู้** ; ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรรยา ; นี่เป็น พุทธจริยา ที่แสดงอยู่ตลอดเวลา เมื่อจะตรัสรู้. เมื่อตรัสรู้แล้ว และเมื่อเที่ยวสั่งสอน โปรดเวไนยสัตว์อยู่จนกระทั่งปรินิพพาน จะมีลักษณะแห่งวิชา จรรยา สัมปันโน อยู่เสมอไป ; **ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยาจึงตรัสรู้ ; พอตรัสรู้ ก็ยิ่งถึงพร้อม ด้วยวิชาและจรรยา.** มันเป็นผู้ที่แสดงออกมาให้เห็น แล้วก็สามารถที่จะสอนผู้อื่น, มีความรู้ส่วนที่จะสอนผู้อื่น ชนิดที่เป็นวิชา จรรยา สัมปันโนด้วยเหมือนกัน. แต่ว่าบุคคลอย่างพระพุทธเจ้านั้น เขาถือว่าการตรัสรู้นั้นเป็นสัพพัญญู เพราะฉะนั้นจึงรู้ คราวเดียวพร้อมกันหมดเลย ทั้งวิชา ทั้งจรรยา ทั้งเพื่อตนเอง และทั้งเพื่อผู้อื่น ; อย่างนี้ขอยกให้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ หรือว่าพิเศษไปเสียเลย.

สำหรับคำว่า **วิชา** ก็แปลว่า**ความรู้** แต่ถ้าพูดสั้น ๆ ว่า**ความรู้** มันอาจจะเข้าใจแคบ. ถ้าเราไปนึกถึงคำอื่น ๆ ที่มันเป็นไวยากรณ์ คือเป็น *synonym* ของ คำ ๆ นี้ แล้วก็เข้าใจได้ง่ายทันที. วิชา มีคำแทนเรียกว่า **ปัญญา** ก็คือ**รู้รอบ**. วิชาแปลว่า**รู้แจ้ง** วิ แปลว่า**แจ้ง** ชา แปลว่า**รู้**, วิชา แปลว่า**รู้แจ้ง**. **ปัญญา** : **ญา** แปลว่า**รู้** **ปะ** นี้แปลว่า**รอบคอบ** ว่า**หมด** ; **อาโลกะ** นี้แปลว่า**แสงสว่าง** เหมือนแสงแดดที่กำลังส่องอยู่เรียกว่า **อาโลกะ** คือ**มันสว่าง**. คำอื่นก็คือ**จักขุ** จักขุ ก็คือตา ตาสำหรับเห็น ; แต่ในที่นี้มีได้หมายถึงตา ตา ลูกตาที่เห็นภาพข้างนอกนี้ หมายถึงจิตใจเป็นปัญญาจักขุ. ปัญญาที่เป็นเหมือนดวงตา ที่เห็นอะไร ๆ ที่ตาธรรมดาเห็นไม่ได้ สิ่งใดที่ลูกตาธรรมดาเห็นไม่ได้ สิ่งนั้นก็ด้อยยกให้เป็นหน้าที่ของปัญญาจักขุ.

คำต่อไป เช่น **สัมมาทิฐิ** มี**สัมมาทิฐิ**นั้นก็**คือมีวิชา**. ทิฐิแปลว่า**ความคิดเห็น**, สัมมาแปลว่า**ถูกต้อง** ; นั่นก็คือ วิชา, คำที่สูงขึ้นมาอีกเช่นคำว่า **ญาณ** หรือ **ญาณะ** ก็คือ วิชา. คำว่า**ทสฺสณะ** ก็คือ วิชา. ยิ่งประกอบคำว่า **ยถาภูตญาณทสฺสณะ**

ยิ่งชัดมาก, คือ ญาณทัสสนะตามที่เป็นจริง, หรือบางทีก็เรียกว่า **ยถาภูตสัมมัมป-**
ปัญญา ปัญญาโดยชอบตามที่เป็นจริง, คำนี้เป็นคำที่สำคัญที่สุด เท่าที่ได้ตรวจ สอบดู
ในพระบาลีทั้งหมดแล้ว แต่กลับเป็นคำที่ไม่ค่อยเอามาพูดกัน จนไม่ค่อยได้ยิน ; คงจะ
เป็นเพราะว่ามันเป็นคำยาวยืดยาด ไม่มีใครค่อยจะชอบพูดว่า **ยถาภูตสัมมัมปปัญญา**.
มันมีความสำคัญตรงที่ว่า : คำนี้เป็นคำที่มีความหมายครบถ้วน แล้วใช้เป็นคำที่ตรง
กันข้ามกับคำว่า **อวิชา หรือมิจจาทิฏฐิ**.

สำหรับสูตร เช่น กาลามสูตร ที่มีห้ามไว้ว่าอย่าเชื่ออย่างนั้น อย่าเชื่อ
อย่างนี้, อย่าเชื่อโดยได้ฟังสืบ ๆ ตาม ๆ กันมา, หรือว่าได้เห็นเขาทำตาม ๆ กันมา
หรือได้ฟังเขาเล่าลืออย่างนี้. หรือว่าเดี๋ยวนี้เขากำลังยึดถือกันอย่างนี้, อย่าเชื่อตาม
ตำราปิฎก, กระทั่งว่าอย่าเชื่อเพราะว่าเป็นครูของเรา, อย่าเชื่อด้วยเหตุว่า สมณะนี้
เป็นครูของเรา อย่างนี้เป็นต้น ; แล้วถามว่าถ้าอย่างนั้นเชื่ออะไร? มีถ้อยคำอยู่ใน
สูตร ๆ หนึ่ง เขียนไว้ชัดเจนเลยว่า **ให้เชื่อยถาภูตสัมมัมปปัญญา** ; สำหรับปัญญา
ที่จะเกิดขึ้น จากกามาลามสูตร นั้นแหละคือคำว่าวิชาโดยแท้จริง ; แต่มันเรียกยาว
ยืดยาด. **ยถาภูตสัมมัมปปัญญา ปัญญาโดยชอบตามที่เป็นจริง** ออกมาจากความ
เจเนจัดที่เรารู้สึกเสวยด้วยจิตใจ ไม่ต้องใช้เหตุผล ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น, **อย่างนี้แหละ**
คือสิ่งที่เรียกว่าวิชา ที่พระพุทธเจ้าท่านสมบูรณ์ ; วิชาอย่างอื่นนั้นไม่จำเป็นต้อง
สมบูรณ์ คือมันไม่พอ.

สำหรับคำว่า **จรรณะ** จรรณะนี้แปลว่าการเดิน ; นี่เคยบอกกันหลายครั้ง
หลายหนแล้วว่า ศัพท์ธรรมะในพระธรรมสูง ๆ นั้น เป็นคำที่เอามาจากคำธรรมดา ๆ
ของชาวบ้านทั้งนั้นแหละ เช่นคำว่า นิพพาน หรือคำว่าอะไรก็ตาม เป็นภาษาที่ใช้อยู่ใน
ในครัวว่า “เย็น ๆ” เอามาใช้เป็นนิพพานสำหรับสันนิเลส. คำว่าจรรณะนี้แปลว่าการเดิน
เดินด้วยเท้า เดินตามถนนหนทาง ในบ้านในเมืองนี้ คือ จรรณะ. แต่เดี๋ยวนี้เอาคำนี้

มาใช้เป็นเรื่องของธรรม คือเรื่องของจิตใจ ก็แปลว่ากลายเป็นการเดินทางของจิตใจ. เราปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา แต่ว่าใจมันเดิน ฉะนั้นจึงเรียกว่า จรณะ.

คำแทนชื่อของจรณะก็เช่นคำว่า ปฏิปทา ปฏิปทาก็แปลว่าเดิน เดินด้วยเท้า เดินไปที่ไหนอย่างเจาะจง นี่เรียกว่าปฏิปทา ; มีจุดหมายที่แน่นอนเจาะจง แล้วเดินไปที่นั่น นั่นแหละเรียกว่าปฏิปทา. นี่คำนี้เอามาใช้ในคำของธรรมะของศาสนา ก็หมายถึงการปฏิบัติที่เจาะจงไปยังพระนิพพาน ก็เรียกว่าปฏิปทา.

คำว่า “มรรค” ก็แปลว่าหนทาง คำว่า “จรณะ” แปลว่าการเดิน แต่ว่ามันมีที่สำหรับให้เดิน. คำว่าจรณะในภาษาบาลีนั้นจะแปลว่าการเดินก็ได้ แปลว่าที่เดินก็ได้, แปลว่าเหตุที่ทำให้ต้องเดินก็ได้. นี่ภาษาบาลีเขาเป็นอย่างนี้เสมอ ต้องแล้วแต่คำแวดล้อม. เมื่อเป็นอย่างนี้ คำว่าหนทางก็เรียกว่าจรณะได้ เพราะเป็นที่เดิน ; แต่เราต้องเติมคำประกอบให้ชัดว่า มัคคปฏิปทา คือการเดินไปตามหนทาง เรียกว่าจรณะ.

คำที่ดีที่สุดทำนองเดียวกันอีก กับคำที่กล่าวมาแล้ว สำหรับแทนคำว่าจรณะ นี่ก็คือคำว่า ทุกขสฺส อนุตฺตริยา. ทุกขสฺสอะนฺตตะกิริยา การกระทำซึ่งที่สุดแห่งความทุกข์, การเคลื่อนไหวทุกอย่าง ทุกวิถีทาง ทางกาย ทางวาจา ทางใจที่ทำไป, เพื่อทำให้ถึงที่สุดแห่งความทุกข์นั้นชื่อว่าจรณะ. แต่แล้วคำมันยาวยืดยาดเรียกยาก : ทุกขสฺสอะนฺตตะกิริยา มันเรียกลำบาก ; ก็เลยเรียกสั้น ๆ ว่า มรรคบ้างว่าจรณะบ้าง.

คำว่า วิชาหมายถึงความรู้ ; คำว่า จรณะ หมายถึงการปฏิบัติ, หรือกระทำไปตามความรู้. ดังนั้นต้องรวมกัน เหมือนที่เราจะต้องมีความรู้ ในส่วนวิชาหรือหลักวิชา เราจะต้องมีความรู้ในวิธีการที่จะใช้วิชานั้น ; แล้วก็ยัง

ต้องรู้จักกระทำลงไปจริง ๆ ตามวิธีการนั้น. อย่างที่เราต้องมี *technics* คือเป็นความรู้, มี *technique* คือวิธีการที่จะทำตามความรู้, ต้องมี *operation* คือกระทำลงไปจริง ๆ. นี่มันจึงจะเกิดเป็นจรรณะอะไรขึ้นมาได้ ; รู้อย่างเดียวก็ไม่ได้ ; **มันต้องรู้วิธีการด้วย แล้วต้องกระทำด้วย** เมื่อครบแล้วก็เรียกว่า **วิชา จรรณะ สัมปันโน** ; จะเป็นเรื่องทางโลก ๆ ทำมาหากิน ก็ต้องมีหลักเกณฑ์อย่างนี้, จะเป็นเรื่องไปพระนิพพานก็ต้องหลักเกณฑ์อย่างนี้.

สำหรับคำว่า **สัมปันโน** นั้น แปลว่า**สมบูรณ์ หรือถึงพร้อม**. พร้อมนี้ก็ต้องถูกต้องอีกนั่นแหละ, แล้วก็ต้องครบถ้วน, แล้วความถูกต้อง ความครบถ้วน และการปฏิบัตินี้ ต้องสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงจะเรียกว่าสัมปันโนได้. ถึงพร้อมได้ด้วยวิชาและจรรณะ แล้วก็ดับทุกข์ได้ ; นี่คือพุทธจริยาที่จะต้องมองให้เห็นและเอาอย่าง.

นี่กำลังบอกว่า ไม่ได้พูดถึงพระพุทธคุณ แต่พูดถึงพระพุทธจริยา คือ กิริยาอาการที่แสดงอยู่ที่จะต้องมองให้เห็น, ที่จะต้องเข้าใจ, แล้วก็จะต้องทำตามอย่างด้วย. นี่คือความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่าจริยา ; และหมายถึงจริยาของพระพุทธเจ้า จึงได้เรียกว่าพุทธจริยา ซึ่งเราจะต้องพูดกันต่อไป จนกว่าจะสมควร คือรู้หรือเข้าใจพุทธจริยาได้. นี่หวังว่ายังจะต้องพูดกันต่อ ๆ ไปอีก โดยหัวข้อที่ว่า พุทธจริยานี้อีกหลายครั้ง.

สำหรับวันนี้ก็เป็นการแสดงในข้อที่ว่า ท่านเป็นอะไรของท่านเอง ; คือแสดงพุทธจริยา ในลักษณะที่ว่าท่านเป็นอะไรของท่านเอง. นี่เราดูให้ออก ; เราแอบมองดูท่านเห็นว่าท่านกำลังทำอะไร, เป็นอย่างไร แล้วก็เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ แก่วิถีทางของเราในการที่จะเดินตามพระพุทธองค์

ขอยุติพุทธจริยวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ได้สดสรวลเสริญพระธรรมตามที่เคยทำมาเป็นปกติ

พุทธจริยา ตอนที่ ๕

พระพุทธเจ้าท่านทรงเป็นอะไรกับเดียรธีย์อื่น

.....

-๕-

เสาร์ที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายว่าด้วยพระพุทธ-
จริยา ยังจะมีต่อไป. สำหรับในวันนี้
จะมีการกล่าวถึงพระพุทธจริยาที่ทรง
ประพฤติกะทำต่อเดียรธีย์อื่น. ขอให้
ท่านทั้งหลายนึกทบทวน ไปถึงครั้งที่
แล้ว ๆ มาว่าเราได้กล่าวถึงพระพุทธ-
จริยากันอย่างไรบ้าง? ในครั้งแรก
เราได้กล่าวถึง โดยหัวข้อว่า ท่านเป็น
อะไรกับพวกเรา? ท่านเป็นอะไรกับ
พวกเรานี้ ๒ ครั้ง, แล้วว่า ท่านเป็น
อะไรกับท่านเอง นี้ก็ ๒ ครั้ง.

ในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ท่านเป็นอะไรต่อเดียรฉัตรอื่น** คือต่อพวกลัทธิอื่น ซึ่งเป็นคู่แข่งกันอยู่กับพระพุทธองค์ โดยนัย, แม้การกล่าวอย่างนี้ ก็เป็นการกล่าวถึงพระพุทธจริยา และมีมากมายเหลือที่จะกล่าวให้หมดได้ จึงนำมากล่าวแต่เพียงเป็นตัวอย่าง เป็นพวก ๆ ไปดังนี้ :-

สำหรับคำว่าเดียรฉัตรอื่นนั้น บางท่านอาจจะยังไม่เข้าใจว่า เดียรฉัตรอื่นนั้นคืออะไร? ในภาษาบาลีก็เรียกว่า *อภยตติย* แปลตามตัวหนังสือก็ว่าเดียรฉัตรอื่น. ที่นี้เราโดยมาก โดยเฉพาะที่บ้านนอก เมื่อได้ยินคำว่า เดียรฉัตร ก็คิดไปว่าเป็นแขกก็มี, หรือเป็นผู้ที่ตั้งใจจะทำร้ายพุทธศาสนาไปเสียตะพึด ; แต่ที่จริงคำว่าเดียรฉัตรนั้นเป็นคำกลาง ๆ ; ถ้าแปล ก็แปลว่า ลัทธิ. **เดียรฉัตร** คำนี้ **แปลว่าลัทธิ** ; *ตติย* นั้น ตามธรรมเนียมสามัญก็ แปลว่า **ท่าน้ำสำหรับจอดเรือ**.

ตอนนี้ขอให้ระลึกถึงข้อที่เคยบอกกล่าวอยู่เสมอ ๆ ว่า ภาษาศาสนา ภาษาธรรมะนั้นล้วนแต่ยืมเอาภาษาชาวบ้านตามธรรมดามาใช้ทั้งนั้น. ดังนั้น คำจึงตรงกันคือเป็นคำเดียวกัน ; แต่ความหมายไม่เหมือนกัน. แต่ถึงอย่างไรก็ดี มันก็ยังคงมีความหมายเค้าเดิมอยู่นั้นแหละ เช่นคำว่า *ตติย* แปลว่าท่าน้ำสำหรับจอดเรือ. นี่หมายความว่าท่าเรือท่าหนึ่ง ๆ ก็มีเรือมาจอดกันหลายๆ ลำ แต่ว่าจะต้องมากันตามพวก : เช่นเรือพินก็จะจอดที่ท่าเรือขายพิน, เรือปลาก็จะจอดที่ท่าเรือขายปลา, หรือว่าเรือขายผลไม้ก็ต้องจอดที่ท่าเรือ สำหรับเขาจอดเรือขายผลไม้ ; ท่าเรือมันเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ เมื่อมาเป็นชื่อของลัทธิทางศาสนาก็หมายความว่า นี่เป็นลัทธิหนึ่ง, นั่นเป็นลัทธิหนึ่ง, โนมเป็นลัทธิหนึ่ง. ใครชอบใจลัทธิไหน ก็ไปหาสำนักเจ้าลัทธินั้นเช่นเดียวกับเรือ เขาก็ไปจอดตามท่าที่เกี่ยวข้องกัน ตามที่เขาจะต้องไปจอด. นี่คำว่า *ตติย* ก็แปลว่าสำนักเจ้าลัทธิ ซึ่งเป็นเพียงดั่งท่าจอดเรือ ; และพระพุทธ-

เจ้าเองก็เป็น ติตถิยะ อันหนึ่งเหมือนกับ ติตถิยะ ทั้งหลาย. แต่เราเป็นพุทธบริษัท เราก็ไม่เรียกว่าลัทธิอื่น ; เราเรียกลัทธิของเราว่า พุทธศาสนา ไม่จำเป็นจะต้องใช้คำว่าเดียรถิย์อื่น, หรือลัทธิอื่น, หรือท่าจอดเรือแห่งอื่น. ที่จริงลัทธิพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ก็เป็นท่าจอดเรือ ในอันดับใหญ่โตท่าหนึ่งด้วยเหมือนกัน ในครั้งพุทธกาล ในประเทศอินเดียนั้น.

ตรงนี้ ขอย้ำได้เข้าใจเอาเองว่า ท่าจอดเรือของพระพุทธเจ้า จะมีเรือมาจอดมากกว่าท่าจอดเรือลัทธิอื่น. ข้อนี้เราจะต้องนึกถึงข้อที่ว่าในโลกนี้ มีคนโง่มาก ; คนโง่คงไม่มาหาพระพุทธเจ้า ; และตามความจริง ก็เป็นอย่างนั้น. ที่ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ว่าคนที่มาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ก็มีได้มากมาย หรือว่าเกินหน้าลัทธิอื่น ; เพราะว่าคนโง่มีมาก. คนที่พอจะเข้าใจพระพุทธศาสนาได้เท่านั้น จึงจะมาหาพระพุทธเจ้า, ในเมื่อเอาปริมาณกันแล้ว พุทธศาสนาเรา อาจจะแพ้เดียรถิย์อื่นบางเดียรถิย์ก็ได้. นี่แหละคือข้อที่ว่าลัทธิหรือเดียรถิย์นั้น ก็เป็นลัทธิที่มีการแข่งขันกันไปในตัวโดยธรรมชาติ. ผู้ที่ไม่นับถือลัทธิไหน ๆ เลยอย่างจริงจังก็ยังมี, เพราะว่าอาจจะมีความคิดชนิดที่เข้ากับลัทธิไหนไม่ได้. แต่อย่างไรก็ดี คนที่ไม่มีสติปัญญาเหล่านั้น ก็ยังจะต้องถือลัทธิของตัวเอง, ถือลัทธิได้ คือได้เงิน ได้ของ ได้อะไรนั่นแหละเป็นดี ; เพราะฉะนั้น จึงมีการกล่าวร้ายต่อพระพุทธเจ้า.

สำหรับข้อที่ว่า มีเดียรถิย์อื่น จ้างคนทำร้าย ให้ด่าพระพุทธเจ้า เหล่านี้ก็มีกล่าวอยู่ในคัมภีร์ ชั้นอรรถกถา ยังไม่เคยพบในคัมภีร์ชั้นบาลี ; แต่ก็เป็นทีที่เชื่อได้ว่า มันคงจะมีเรื่อง, อย่างเรื่องจิตฺตมาณวีกา เป็นต้นี้ ยังไม่เคยพบในพระบาลี. แต่ก็มีมากมาย หลายเรื่อง หลายราย หลายชนิด ในอรรถกถา หรือหนังสือที่อธิบายอรรถกถา. สำหรับในบาลีโดยตรงนั้นก็เคยพบแต่เพียงว่า พวกหญิงชาวบ้านเขาโกรธและเขาด่าพระพุทธเจ้า ว่าทำให้ต้องเป็นหม้าย, อย่างนี้ คงจะไม่ถูกด่าแต่

พระพุทธเจ้า ; เพราะว่าคนที่ออกไปบวชในลัทธิอื่นนั้น ถ้าไปบวชแล้ว ภรรยาอยู่ข้างหลัง ก็ต้องเป็นหม้ายด้วยเหมือนกัน. แต่ว่าในพระบาลีมีไว้ชัดว่า พวกหญิงเขารุมด่าพระพุทธเจ้ากันเป็นหมู่ ๆ ว่าทำให้คนเป็นหม้าย ; อย่างนี้ไม่เกี่ยวกับลัทธิ ; แต่เกี่ยวกับว่า ประโยชน์ส่วนตัว ; เว้นไว้แต่ว่าเขาจะถือว่าประโยชน์ส่วนตัวเป็นลัทธิ, มันก็เป็นลัทธิอื่นด้วยเหมือนกัน.

ทีนี้ ดูต่อไปอีก ในพระบาลีนั้น ๆ กลับจะมีว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ทรงตั้งพระองค์เองเป็นปรปักษ์แก่ใคร** ; มีก็แต่ว่าลัทธิอื่น เเดียรฉัตรอื่น ทำตนเป็นปรปักษ์ต่อพระพุทธเจ้า นี่จะเห็นมีอยู่ทั่ว ๆ ไป. แต่ถึงอย่างไรก็ดี เรื่องนั้นก็ไม่ได้ร้ายแรงมากมาย เหมือนอย่างที่เราเข้าใจกันอยู่ในเวลานี้ เพราะว่าอ่านแต่อรรถกถา ซึ่งมีความลำเอียงมาก.

เรื่องราวในพระบาลีจะพบว่า พระพุทธเจ้าท่านแวะไปตามสำนักเดียรฉัตรอื่น มีอยู่มาก ที่กล่าวว่า เรายังเข้านัก ไปบิณฑบาตยังไม่สมควร ; ก็ทรงไกลแวะเข้าไปที่สำนักเดียรฉัตรอื่นที่อยู่ใกล้ ๆ กัน, หรืออยู่ในระหว่างทางที่จะต้องทรงผ่านไปบิณฑบาต. ที่ทรงแวะเข้าไบนั่น ก็เพื่อสนทนา ไม่ใช่เพื่อจะไปเอาอะไร มากไปกว่าเพื่อจะมีโอกาสสนทนา ; **และการสนทนาไม่ใช่มุ่งร้าย ไม่ใช่ด้วยหวังร้าย ไม่ใช่จะหวังความรู้ หรือไม่ใช่จะทำอะไรไปในลักษณะที่เป็นปรปักษ์.** การสนทนาแม้สนทนากับคู่ปรปักษ์ ท่านก็สนทนาด้วยหวังว่า **เขาจะมีความเข้าใจถูกต้อง** แล้วจะเป็นประโยชน์แก่เขาตลอดกาลนาน ; ดังนั้นจึงทรงหาโอกาสที่จะเยี่ยมกรายเข้าไปในหมู่คนที่ถูกอุปโลกน์ว่าเป็นปรปักษ์ต่อกัน. บางทีก่อนไปบิณฑบาต เช่นนั้นได้โปรดคนมีจิตวิญญู หรือว่าเจ้าลัทธิบางลัทธิ ให้มีความเข้าใจถูกต้อง กลายเป็นคนดีมีสัมมาทิฐิไป อย่างนี้ก็มี ; แล้วก็มีไม่น้อยด้วย.

ขอให้ถือเอาเรื่องอย่างนี้เป็นตัวอย่าง เป็นหลักเกณฑ์ สำหรับที่จะทราบถึงพระพุทธรจริยา **ที่พระองค์ทรงประพฤติกระทำ ต่อบุคคลที่เรียกกันว่าเป็นปรปักษ์.** ไม่เหมือนพวกเรา เป็นปรปักษ์กันแล้ว ก็ตั้งหน้าตั้งตาแต่จะเกลียดจะชัง จะคิดทำลายล้างกันเท่านั้น ; ไม่เคยคิดว่า เราจะทำให้ผู้ที่ เป็นปรปักษ์นั้น มีความเข้าใจถูกต้องเสีย เขาก็จะได้เป็นคนดีมีประโยชน์แก่ตัวเขานั้นแหละยิ่ง ๆ ขึ้นไป ; เราไม่ต้องการอะไร. นี่ก็เพราะว่าเราไม่ประพฤติกระทำตามพระพุทธรจริยานั่นเอง. ดังนั้นขอให้ระลึกกันเสียใหม่ ถ้านิสัยมีอยู่ในลักษณะอย่างทีกล่าวนี้อาจจริง ๆ แล้ว ก็จงใช้พระพุทธรจริยาข้อนี้ มาลบล้างนิสัยสันดานของพวกเรา ที่เฝ้าแต่จะเกลียดชังบุคคลฝ่ายที่เป็นปรปักษ์.

ที่จริง คำว่า ปรปักษ์นี้ ก็ไม่ใช่ร้ายกาจอะไรนัก มันยังมีได้หมายความว่าถึงกับว่าเป็นศัตรู หรือว่าเป็นข้าศึก. คำว่าข้าศึกนั้น มันมากถึงที่สุดแล้ว คือจะทำลายล้างกันโดยตรง. คำว่าศัตรูนั้น มันคอยจ้องล้างจ้องผลาญอยู่. คำว่าปรปักษ์นั้น มันเป็นแต่ถือกันคนละฝ่าย : ป ร แปลว่าอื่น ปักษ์ แปลว่า ฝ่าย, ปรปักษ์ ก็แปลว่าฝ่ายอื่น โดยการกระทำก็ได้ โดยความคิดนึกก็ได้; เป็นปรปักษ์ต่อกันนี้ไม่มีน้ำหนักเท่ากันกับว่าเป็นศัตรูกัน ; แต่เดี๋ยวนี้ก็ใช้ปนกันไป.

ถ้าถือตามอรรถกถา ก็มีบุคคลที่เป็นศัตรูต่อพระพุทธองค์มากมายเหลือเกิน; แต่ถ้าสำรวจดูตามบาลีแล้ว ก็มีแต่สักว่าคนเป็นปรปักษ์มากเหลือเกิน ; และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปรปักษ์ในทางความคิดเห็น. ปรปักษ์อย่างนี้แหละ คือที่เรียกในที่นี้ว่าเดียรถียอื่น คือเจ้าลัทธิอื่น. ถึงอย่างนั้นพระพุทธองค์ก็ทรงไปมาหาสู่ เหมือนกับว่าไม่มีอะไร ; ก็ทรงคอยจ้องหาโอกาสที่จะพูดจากับเขาให้เขาเข้าใจถูกต้อง ; แม้ว่าจะต้องทรงใช้ความพยายามยืดยาว หรือหลายครั้งหลายหน.

นี่แหละ การไปบิณฑบาตของพระองค์ ก็เรียกว่าไปโปรดสัตว์โดยแท้จริง : คือว่าการออกบิณฑบาตนั้นมิได้หมายความว่าไปแต่เพียงไปเที่ยวแสวงหาอาหาร ; แต่มีความมุ่งหมายที่จะโปรดสัตว์โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง. เช่นอย่างว่า ยังเช้านัก ก็แวะเข้าไปโปรดพวกเดียรถียอื่น ที่วัดเขาอยู่ติด ๆ กัน, หรือว่าเข้าไปในเมืองแล้ว พบใครก็พูดจา แล้วก็มีประโยชน์ เป็นการโปรดเขา. ถ้าว่าไปฉันที่บ้าน เขานิมนต์ให้ฉันที่บ้านนั้นเลย ก็ยังมีการโปรดอย่างยิ่ง คือจะสั่งให้ภิกษุอื่น ๆ กลับไปก่อน แล้วก็ทรงอยู่สนทนากับเจ้าของบ้าน จนเป็นที่พอพระหฤทัย จึงจะเสด็จกลับต่อภายหลัง ; หรือแม้ที่สุด แต่ว่าจะทรงกลับก่อน ก็จะต้องทรงบังคับให้ภิกษุที่สามารถองค์ใดองค์หนึ่ง อยู่โปรดเจ้าของบ้าน ในนามของพระองค์เอง.

นี่จึงดูพุทธจริยากันในลักษณะอย่างนี้บ้าง ว่าทรงเคลื่อนไหวตลอดเวลา **นั้นก็เพื่อจะช่วยเหลือผู้อื่น แม้กระทั่งผู้เป็นปรปักษ์**; แล้วควรจะเข้าใจให้ดี ๆ เพราะว่ามันลึกกว่าธรรมดา; เพราะว่าเราไม่สมควรจะทำอย่างนั้น ซึ่งเราจะคิดกันเสียว่า ถ้าเป็นปรปักษ์แล้ว ก็อย่าไปยุ่งกับเขาเลย. ดูให้ดีเถิด ว่าอย่างนี้นั้นไม่ตรงกับพระพุทธจริยา ซึ่งมีอยู่ชัด ๆ และทรงแสดงอยู่อย่างชัดแจ้ง.

ในบางกรณี มันมีเรื่องถึงกับว่า พระองค์ทรงบันลือสิงหนาท ประกาศพรหมจักร คือลัทธิของพระองค์ท่ามกลางเดียรถียอื่นเหล่านั้น ก็มีเหมือนกัน. ฟังดูแล้วคล้าย ๆ กับว่าทรงอาละวาด เพราะว่าตัวหนังสือทำให้เข้าใจผิดก็ได้. มิได้หมายความว่าทรงอาละวาดในท่ามกลางหมู่ปรปักษ์เหล่านั้น เหมือนพวกเรานี้มีกิเลสชอบกระทำกัน ; เช่นจะลุกขึ้นทำทายเป็นเสียงอันดัง อย่างนี้เป็นต้น. แม้ว่าจะมีพระบาลีว่า ทรงบันลือสิงหนาทประกาศพรหมจักร ท่ามกลางเดียรถียอื่น มันก็เป็นการประกาศที่ทำไปด้วยความหวังดีต่อปรปักษ์; แล้วก็ทำอย่างสุภาพ ทำอย่างมีเหตุผล ทำอย่างมีธรรมะที่ทำให้ความกล้าหาญ ให้มันเป็นที่ปรากฏเพื่อจะยืนยันในลัทธิของพระองค์. ฉะนั้น

ขอให้เข้าใจคำว่า พรบัณห์ หรือภาวะแห่งความเป็นพรบัณห์ ซึ่งมีกันระหว่างเดียรธีย์ทั้งหลายให้ถูกต้อง ; แล้วเราก็จะได้เข้าใจคำว่า ท่านเป็นอะไรกับพวกเดียรธีย์อื่นซึ่งจะได้กล่าวต่อไป.

๑. ทรงถูกประชดว่า โปรดสัตว์ได้ก็มาน้อย

เรื่องแรก จะได้กล่าวถึงข้อความในอังคุตตรนิกาย ทสกนบาต มีปริพพาชกชื่อว่าอุตติยะ ปริพพาชก มาเฝ้าพระพุทธองค์, มาคะยันคะยขอให้พระพุทธเจ้าทรงอธิบายเรื่อง อันตคาหิกทิวฐิ คือทิวฐิที่เป็นมิจฉาทิวฐิ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ เป็นประธานอยู่ในบ้าน ในเมือง ; หรือว่าประเทศอินเดียในสมัยนั้นทิวฐิเหล่านี้ มั่นรุนแรง มั่นสุดเหวี่ยงไปทางใดทางหนึ่ง เขาจึงเรียกว่า **อันตคาหิกะ** -แปลว่า **ถือเอาซึ่งที่สุด** คือพูดอะไรไม่ยั้งเหลือไว้เลย จะพูดสุดเหวี่ยงไปในทางใดทางหนึ่งหมด เช่น :-

พวกที่ ๑ ว่า โลกนี้เที่ยง ก็หมายความว่า จะพูดตัดบท คำเดียวขาด ว่า ขึ้นชื่อว่าสัตว์โลก แล้ว ก็เที่ยง เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป ตายแล้วก็เป็นอย่างนั้นอีก, ตายแล้วก็เป็นอย่างนั้นอีก, อย่างนี้เรียกว่าโลกมันเที่ยง. นี่ก็เป็นอันตคาหิกทิวฐิ อย่างหนึ่ง แล้วก็เป็นหมายเลข ๑.

พวกที่ ๒ ก็ว่าโลกไม่เที่ยง นี่มันกลับหลังหันกันเลย ก็หมายความว่า มันตรงกันข้ามกับพวกที่ ๑ ก็แล้วกัน พูดมาอย่างไรก็พูดกลับตรงกันข้าม.

พวกที่ ๓ ว่าโลกมีที่สุด ไม่เท่าไรมันก็จะจบ หรือว่ามันก็จะจบกันแค่ตายลง พอคนเราตายลงไป ก็สุดหรือจบ.

พวกที่ ๔ ว่าไม่ ; ไม่มีจบ.

พวกที่ ๕ ก็ถือนั่นเดียวกันเฉื่อย ชีวิตก็อันนี้ ร่างกายก็อันนี้ หมายความว่า ใครตายไป จิตดวงนั้นก็ไปได้ร่างกายอันนี้อีก จะเป็นของอันเดียวกัน คู่เดียวกันเรื่อยไป.

พวกที่ ๖ ก็ว่าไม่ใช่ พุทฺธในลักษณะที่ผิด กลับตรงกันข้าม ไปอีกทางหนึ่ง.

พวกที่ ๗ ว่าสัตว์ ภายหลังแต่ตายแล้ว มีอีก.

พวกที่ ๘ ว่าไม่ ; ตรงกันข้าม.

พวกที่ ๙ ว่าตายแล้วมีอีกก็มี ไม่มีอีกก็มี ; นี่พวกนี้แยกเป็น ๒ อย่าง.

พวกที่ ๑๐ ว่าไม่ ; จะว่ามีอีกก็ไม่ได้, จะว่าไม่มีอีกก็ไม่ได้.

นี้รวมกันเป็น ๑๐ อย่าง เรียกว่าอันตคาหิกทิกฺขุ ขอให้เรารู้จักเดียรฉัตรอื่นไว้ในลักษณะอย่างนี้ : ว่าถ้ากล่าวอย่างนี้แล้ว มันอื่นจากที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส, หรือว่า อื่นไปจากหลักพุทธศาสนา.

ที่นี้ บางคนอาจจะสงสัยว่าทำไม ที่กล่าวว่าโลกเที่ยงนี้พอจะเห็นได้ว่าไม่จริง แต่ที่จะกล่าวว่าโลกไม่เที่ยงนี้มันควรจะถูกต้อง; เพราะว่าพุทธศาสนาก็มีกล่าวว่า อนิจจัง อนิจฺจตา อะโรยฺยุ คือ ว่าไม่เที่ยง - ไม่เที่ยง. นี่แหละคือข้อที่จะเข้าใจไม่ได้ว่าเรากับพวกอื่นนั้น มันผิดกันที่ตรงไหน; ทำไมจึงถือว่าผู้ที่กล่าวว่า โลกไม่เที่ยงนี้เป็นมิชฉาทิกฺขุไปแล้ว? เพราะว่ามันมีความหมายเล็งไปถึงมีตัวมีตนเป็นโลก โลกเป็นตัวเป็นตน ; โลกชนิดนั้นจะกล่าวว่าเที่ยง หรือกล่าวว่าไม่เที่ยงก็ตาม มันผิดทั้งนั้น ; หรือละเอียดยไปกว่านั้น ก็หมายความว่าคนที่กล่าวว่าไม่เที่ยง ในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับเที่ยงนี้ มันเป็นไปไม่ได้.

ที่กล่าวอย่างถูกต้องนั้น ก็คือกล่าวว่า : เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น ; เมื่อไม่มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ก็ดับลง ; จะกล่าวได้แต่อย่างนี้, คือไม่กล่าวว่าเที่ยงหรือไม่กล่าวว่าไม่เที่ยง. แต่จะกล่าวว่าถ้ามีปัจจัยอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้น, นี่คือการละ คือพุทธศาสนา. ถ้ากล่าวผิดไปจากนี้เป็นเที่ยงก็ตาม ไม่เที่ยงก็ตามแล้วก็เป็นอื่นไป เป็นพวกอื่น เป็นลัทธิอื่น เป็นเดียรฉัตรอื่น.

ที่ว่ามีที่สุด หรือไม่มีที่สุดก็เหมือนกัน เป็นการกล่าวโดยส่วนเดียว กล่าวอย่างผ่าซาก กล่าวอย่างสุดเหวี่ยง. คำว่า อันตะนี้ แปลว่าสุดเหวี่ยง. พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ยอมรับอะไร ๆ ในลักษณะที่เป็นการกล่าวอย่างสุดเหวี่ยง ; ไม่มีอะไรที่มันสุดเหวี่ยงได้ ; เพราะว่าทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามปัจจัย ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ฉะนั้นจึงไม่กล่าวว่า เทียงหรือไม่เทียง มีที่สุดหรือไม่มีที่สุด.

ส่วนที่จะกล่าวว่า ร่างกายก็อันนั้น ชีวะก็อันนั้น นั้นมันยิ่งหนักขึ้นไปอีก ; เพราะว่าเราก็ไม่มีชีวะ ไม่มีอะไรที่เป็นตัวตนอยู่แล้ว ; แล้วก็มีแต่เหตุปัจจัยปรุงแต่ง ; ทุกอย่างก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ฉะนั้น มันไม่อาจจะกล่าวว่า นั้น ๆ นั้น ๆ อยู่อย่างไรมิได้ ; หรือแม้แต่ที่จะกล่าวว่า อื่น ๆ มันก็ไม่ได้. มันไม่นั้น และมันไม่อื่น ; แต่มันอยู่ตรงกลาง คือว่า เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ อีก ๒ คือข้างท้ายนี้ มีคำว่า ตถาคโต ซึ่งในที่นี้ต้องแปลว่าสัตว์. ตถาคโต แปลว่า มาอย่างไรไปอย่างนั้น, หรือว่าไปอย่างไรไปอย่างนั้น : คือว่า มาอย่างทีสัตว์จะต้องมา ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติธรรมดา ; นี้เรียกว่า ตถาคโต. ผู้มาอย่างนั้น ก็คือสัตว์ ทุกคนก็เป็นสัตว์ในลักษณะนี้ด้วยกันทั้งนั้น. นี่หลังจากตายแล้วมีอีก นี่ก็เข้าลักษณะเป็นสัสสสสติปฏิฐิ. ถ้าระบุสัตว์อีกพวกหนึ่งว่าไม่มีอีก ; นั่นก็เป็นคำพูดสุดเหวี่ยง พูดตายตัวเด็ดขาด ไม่มีเป็นอย่างอื่น ; นี่เป็นอันว่าใช้ไม่ได้แน่.

พวกที่ ๙ ที่จะทำความเข้าใจผิด เพราะว่าเราก็ยังพอจะมองเห็นว่า บางคนตายแล้วเกิดอีก บางคนตายแล้วไม่เกิดอีก เช่นคนธรรมดาเกิดอีก พระอรหันต์ไม่เกิดอีกอย่างนี้. เดียวก็จะมาเข้ารูปว่า สัตว์ตายแล้วมีอีกก็มี ไม่มีอีกก็มี. ข้อที่พูดว่าตายแล้วมีด้วย และไม่มีด้วย นี่มันไปผิดอยู่ที่สัตว์ แล้วมันไปผิดอยู่ที่ความมีของสัตว์ ;

มันไม่ใช่ความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ของสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย.ฉะนั้นระวังให้ดี อย่าไปเพียวยืนยันเข้าว่า พุทธศาสนาบัญญัติว่าสัตว์ตายแล้วมีอีกก็มี ไม่มีอีกก็มี มันจะเป็นอันตคาหิฏฐิชนิดนี้.

เราจะไม่พูดอย่างนี้ ซึ่งเป็นการพูดสุดเหวี่ยง เราจะพูดว่า เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ก็เกิดขึ้น. เมื่อไม่มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ก็ดับลง : “ฉันไม่พูดว่าสัตว์ แล้วฉันก็ไม่พูดสุดเหวี่ยง ว่ามีหรือว่าไม่มีอีก”.

พวกสุดท้ายยิ่งกำกวมหนักยิ่งขึ้นไปอีกว่า จะพูดว่ามีก็ได้ จะพูดว่าไม่มีก็ได้ ; นี่เป็นเรื่องส่าย เป็นเรื่องไม่ยอมให้ตายตัว. แต่ที่แท้มันก็ยอมรับว่า มีสัตว์นั่นแหละ. คำพูดอย่างนี้ ก็มีใช้จะเป็นหลักพุทธศาสนา ว่าทุกสิ่ง เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยได้ เพราะว่ามันมีสัตว์ ; แล้วสัตว์นั้นเป็นสิ่งที่จะไม่ให้ใครพูดว่ามี หรือไม่ให้พูดว่าไม่มี. ดังนั้น มันจึงคงเป็นมิจฉาทิฏฐิไปตามเดิม.

เรื่องอันตคาหิฏฐินี้สำคัญมาก สำหรับคนที่จะเป็นพุทธบริษัท ; แม้ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อตนของตนเอง ก็อย่าไปเกี่ยวข้องกับทิฏฐิ ๑๐ ประการนี้ มันจะเป็นมิจฉาทิฏฐิอย่างละเอียด.มิจฉาทิฏฐิชนิดนี้ไม่ได้ห้ามสวรรค์ เพราะว่ามิจฉาทิฏฐิชนิดนี้ ยังทำให้ทำบุญทำทานแล้วไปสวรรค์ได้,แต่ที่ไม่มีทางที่จะไปนิพพาน เพราะมันมีตัวตนที่ไม่รู้จักดับ. เราก็ควรระวังไว้สำหรับส่วนตัวในการปฏิบัติ, และอีกทีหนึ่งก็ระวังไว้ ในเมื่อจะพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ หรือเมื่อจะสอนผู้อื่น ; แม้จะสอนลูก สอนหลานสอนลูกเล็ก ๆ ก็ระวังให้ดี.

ถ้าจะสอนให้เป็นรูปมิจฉาทิฏฐิชนิดนี้บ้าง ก็เพียงชั่วคราวเช่นว่า จะสอนให้เขาถือว่ามีสัตว์ แล้วสัตว์นี้ตายแล้วเกิด แล้วจะต้องรับผลกรรมที่ทำไว้ ; อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่ามันเป็นอุบายขั้นแรกที่จะสอนลูกเด็ก ๆ ให้เขาทำดี. แต่เสร็จแล้วใน

ที่สุด ก็ต้องขุดรากทิ้ง, ปลุกฝังลงไปแล้วยังจะต้องขุดรากทิ้งเพื่อจะไม่ให้มีความ ยึดมั่นถือมั่น ชนิดที่มันปิดกันกระแสน้ำแห่งพระนิพพาน. เมื่อไปสู่คติโลกสวรรค์กัน เพียงพอแล้ว ก็ต้องขุดรากอันนี้ทิ้ง ไปสู่กฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา : ที่ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล. ฉะนั้นจะพุดลงไปตายตัวว่าเกิดอีกหรือไม่เกิดอีก, หรือคนเดียวกันหรือ มีหลายคนเดียวกันนี้ มันไม่มีทางจะพุดแล้ว นี่คือนันตคาหิกทิกฺขุ มีอยู่ ๑๐ อย่าง

ปริพาชกหรือเดียรถียอื่นเหล่าใดก็ตาม เขาจะมารบเร้าเข้าชี้. เข้าชี้ อย่างน่ารำคาญที่สุด ที่จะให้พระพุทธรูปเจ้าตรัสถ้อยคำเกี่ยวกับเรื่องนี้ออกมา ; มีความ มุ่งหมายว่า เขาจะจับผิดพระพุทธรูปเจ้าหรือว่าเขาจะอ้างเอาพระพุทธรูปเจ้าเป็นพยาน เป็นผู้ร่วมความคิดเห็นด้วยอย่างนี้ มันมีอยู่อย่างนี้. นี่พระพุทธรูปของท่านจะไม่ ยอมตรัส แล้วปฏิเสธสรุปว่าไม่มีประโยชน์อะไร ความคิดเห็น ๑๐ ประการนี้ เราจะมา วิพากษ์วิจารณ์กันไม่มีประโยชน์อะไร, ไม่เป็นเงื่อนไขของการปฏิบัติ เพื่อดับทุกข์ ทั้งปวง ท่านไม่ยอมตรัส ; นี่ท่านจะตรัสเรื่องที่เป็นของท่าน คือเป็นพุทธศาสนา.

เหมือนกับในเรื่องนี้กำลังว่านี้ ก็หมายความว่า อุตติยะปริพาชก มาเฝ้า เข้าชี้ให้พระองค์ทรงพุดจาเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระองค์ก็ทรงปฏิเสธทีละข้อ ทีละข้อ ทีละข้อ ว่าไม่มีประโยชน์อะไร ฉันไม่พุดด้วย. ที่นี้เขาก็จะถามว่า อถ ภิกฺขุ จริ โภดา โคตเมน พยาทนต์ติ ซึ่งมีใจความว่า ถ้าอย่างนั้นก็ไม่พุด อย่างนี้ก็ไม่พุด อย่างโน้น ก็ไม่พุดแล้ว ; จะพุดเรื่องอะไร จะพยากรณ์สิ่งใด?

พระพุทธรูปของท่านก็ตรัสว่า :- อภิณฺเฎา โข อหํ อุตฺติย สวกนํ ฐมมํ เทเสมิ -ดูก่อน อุตติยะ, เราแสดงธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง แก่สาวกทั้งหลาย, สตฺตานํ วิสุทฺธิยา -เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดของสัตว์ทั้งหลาย. โสภปริเทวานํ สมฺมตฺติกฺกมาย -เพื่อการก้าวล่วงเสียซึ่งโสกะ และปริเทวะทั้งปวง, ทุกฺขโทมนสฺสุสานํ อตฺถกฺกมาย -เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์ และโทมนัสทั้งหลาย, ฅายสฺส

อธิคมา-เพื่อให้ถึงทับซึ่ง ญายธรรม อันสัตว์ควรจะรู้ นิพพานสุข สัจฉิกิริยาย
-เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งนิพพาน.

นี่ ขอให้ทำความเข้าใจในตอนนี้นักก่อน : ว่าเมื่อปริพพาชกเขาถาม
กระเข้าเรื่องทฎฐิ ๑๐ พระพุทธเจ้าไม่ยอมตรัส ; ปฏิเสธทีละข้อ ทีละข้อ. เมื่อปริพพาชก
ผูกมัดพระองค์ให้ตรัสให้จงได้ ว่าถ้าอย่างนั้นจะตรัสเรื่องอะไร? พระพุทธเจ้าท่าน
ก็ตรัสอย่างนี้ : ว่าฉันจะแสดงธรรมหรือจะพูด แต่เฉพาะเรื่องที่มีนเป็น สุตตานิ
วิสุทธิยา -เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย. สัตว์สกปรก เพราะว่า
ทฎฐิ อย่างพวกของแค้นะ ; แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่เหมือนอาตมา ท่านไม่ตรัส
หยาบคายอย่างนั้น, ท่านบอกว่าเพื่อความหมดจดสะอาดของสัตว์ทั้งหลาย คือสะอาด
จากทฎฐิ, ทฎฐินั้นมันเป็นของมืด เป็นของครอบคลุม หุ้มห่อ ผูกมัด รัตรึง,
ต้องการให้เกลี้ยงเกลาไปจากทฎฐิเหล่านั้นเสีย ให้สัตว์มันสะอาด, โสกะปริเทวานัน
สมมุติฎกมา -เพื่อก้าวล่วงเสียซึ่งโสกะและปริเทวะ.

คำตรัสนี้มีความหมายพิเศษอยู่บ้าง ใช้คำว่า สมมุติฎกมา เพื่อก้าวล่วงเสีย
ซึ่งโสกะและปริเทวะ ; แต่พอที่ถึงเรื่องของทุกข์โทมนัส ตรัสใช้คำว่า อุตถกมา
-เพื่อบังคับอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส. ความมันก็คล้าย ๆ กัน แต่มันมีน้ำหนักคนละ
ระดับ, จึงตรัสว่า ก้าวล่วงเสียซึ่งโสกะ ปริเทวะ,เพื่อบังคับอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และ
โทมนัส ; หมายความว่า เมื่อบุคคลรู้ธรรมะนี้แล้ว ก็จะก้าวข้ามพ้น ๆ ไปเสียได้จาก
ความทุกข์เบ็ดเตล็ด ; โสกะ ปริเทวะ มันกลายเป็นของที่ไม่มีปัญหาอะไรมาก
เดินข้าม ๆ ไปอย่างนั้นก็ได้, แต่สำหรับคำว่า "ทุกข์" กับคำว่า "โทมนัส" นั้นมันมี
ความหมาย จึงได้ใช้คำว่า บังคับอยู่ไม่ได้ ก็คือเพื่อบังคับเสียซึ่งความทุกข์ คือทุกข์
ทางกาย, และโทมนัส คือทุกข์ทางใจ.

แล้วมีคำต่อไปว่า ฅบายสุส อธิคมมาย -เพื่อจะถึงทัฬซึ่งฅบายธรรม. ฅบายธรรม.นี้ ตามปกติก็แปลกันว่่า : ธรรมที่ควรจะรู้ หรือต้องรู้ หรือพึงรู้, คือรู้ความที่หมดทุกข์ หรือดับทุกข์นี้เป็นส่วนใหญ่. แต่ว่าแม้เรื่องการปฏิบัติ เพื่อให้ถึง ความดับทุกข์นั้นก็ต้องรู้เหมือนกัน ถึงจะรู้ความดับทุกข์ได้ ; และก็ต้องรู้จักตัวทุกข์ด้วย เหตุให้เกิดทุกข์ด้วย. ฉะนั้น จึงสมบูรณ์ เป็นเรื่องที่ ต้องรู้ถึง ๔ ประการ คือ อริยสัจจอย่างทีกล่าวกันทั่ว ๆ ไป.

เรื่องความทุกข์นั้น ต้องเป็นเรื่อง ๔ เรื่องจึงจะสมบูรณ์คือ : ความทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์สนิทไม่มีเหลือ, แล้วก็ทางที่จะดับทุกข์ให้ไม่มีเหลือ ความรู้เหล่านี้เรียกว่า ฅบายะ แล้วประสงค์ที่สำคัญที่สุดตรงที่รู้ ความที่พ้นทุกข์แล้ว, ดับทุกข์แล้ว, คือรู้รสของที่สุดแห่งความทุกข์ หรือนิพพานนั่นเอง. พระองค์แสดงธรรมนี้ เพื่อให้สัตว์ได้ถึงทัฬซึ่ง ฅบายะธรรม ; คือได้มีความรู้ว่่า สิ้นทุกข์แล้ว ไม่มี เหลือแล้ว นี่เป็นอย่างไร.

พระองค์ตรัสสรุปเป็นตอนท้ายอีกทีหนึ่งว่่า สจุฉิกริยาย - เพื่อจะทำให้แจ้ง ซึ่งพระนิพพาน. มันก็มีความหมายที่คล้ายกัน แต่ระบุให้ชัดลงไปว่่า นิพพาน ความดับไม่มีเหลือแห่งทุกข์ ; ก็ดับกิเลสไม่มีเหลือนี้ เป็นสิ่งที่ต้องทำให้แจ้ง. คำนี้ มีความหมายพิเศษอยู่ตรงที่ว่่า ต้องทำให้แจ้ง คือว่าไม่สามารถจะสร้างขึ้นมามีได้ แต่ว่า สามารถที่จะทำให้แจ้งได้.

คำว่่านิพพานนี้ ขอให้จำไว้เป็นหลัก สำหรับจะพูดจากันให้ถูกต้อง ; เพราะว่าในที่นี้จะถือว่าพระนิพพานนี้เป็นอสังขตะ คือใครสร้างขึ้นไม่ได้ มันมีอยู่ โดยธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของสังขตะ. ฉะนั้นเราจะทำได้อย่างมาก ก็เพียงแต่ว่่า ทำให้มันปรากฏ ทำให้มันแจ้ง ; โดยเอาของที่บังหน้าออกไปเสีย มันก็แจ้ง ประจักษ์ต่อสิ่งนั้น ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา. ฉะนั้นจึงจะถือว่าพวกอสังขตะเท่านั้น ที่จะเที่ยง

หรือมีอยู่ตลอดเวลา, หรือไม่เปลี่ยนแปลง. ดังนั้นถ้อยคำที่จะใช้กับสิ่งนี้ หรือสิ่งชนิดนี้ จึงแปลกออกไป ว่าทำให้แจ้ง, ไม่ได้ใช้คำว่า **ทำให้เกิด** หรือ**ทำให้เจริญ** นั้นทำไม่ได้ ; ทำได้แต่เพียงว่า **ทำให้แจ่มแจ้งแก่ความรู้สึกหรือความรู้จักของเรา.**

นี่คือถ้อยคำที่พระองค์ตรัสตอบแก่ปริพาชกนั้น เมื่อปริพาชกนั้นเขาตัดพ้อต่อว่า ว่าเรื่องอะไรๆ ที่เขาพูดกัน พระโคตมก็ไม่พูด ถ้าอย่างนั้นพูดเรื่องอะไร? พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ฉันพูดอย่างนี้, **แสดงธรรมเพื่ออย่างนี้ ๕ อย่างด้วยกัน :- เพื่อความหมดจดของสัตว์ทั้งหลาย, เพื่อกำวล่งโสกะปริเทวะ, เพื่อความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งทุกข์และโทมนัส, เพื่อถึงทัฬหะซึ่งญาณะธรรม, เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน.**

ทีนี้ อัญญเดียรฉัตรคนนั้น ก็ได้ทูลต่อไปในลักษณะที่เรียกว่า นำหมั่นไส้ หรือว่ายั่วโทสะ หรือถ้าว้าอย่างเป็นคนธรรมดา ก็จะเกิดการทะเลาะวิวาทกัน ; คือเขาได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า : เมื่อพระโคตมไม่พูดเรื่องอันตคาหิปฏิญญี ๑๐ จะพูดแต่เรื่องทำสัตว์ให้บริสุทธิ์, ให้กำวล่งโสกะปริเทวะทุกข์และโทมนัส, ให้แจ้งต่อนิพพานแล้ว ; สพุโพ วา เตน โลโก นิยุยาสุสติ -โลกนี้อันพระสมณโคตมนำเขาออกไปจากทุกข์ได้ทั้งหมดหรือ? อุปทุโธ วา หรือว่านำไปได้สักครึ่งหนึ่ง, ติภาโค วา หรือว่าทรงพาออกไปได้หนึ่งในสาม ; ดังนั้นหรือ?

พระพุทธเจ้าท่านทรงนิ่งเสีย ไม่พูดด้วย ; เพราะเป็นคำถามที่พูดตรง ๆ ก็ว่า ทั้งใจและทั้งอวดดี และทั้งยั่วโทสะ, คือถามว่า ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอย่างนี้นั้น พาสัตว์โลกทั้งโลกออกไปจากกองทุกข์ได้ทั้งหมดหรือ หรือพาไปได้ครึ่งหนึ่ง, หรือพาไปได้หนึ่งในสาม? พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงนิ่งเสีย.

นี่ก็เป็นพุทธจริยา ที่ควรจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับคนไข้โมโห. พวกเราถูกยั่วเข้านิดเดียวก็เป็นยักษ์เป็นมาร ออกจ้วออกยักษ์ขึ้นมาแล้ว ; แต่พระพุทธเจ้าท่านนิ่งเสีย นั่นแหละ คือพุทธจริยา ที่พวกอัญญเดียรถียอื่น เขามากล่าวคำในลักษณะอย่างนี้.

ที่นี่ เผอญว่า พระอนันท์ นั่งอยู่ที่นั่นด้วย. พระอนันท์นี่ใคร ๆ ก็รู้ว่าท่านยังไม่เป็นพระอรหันต์นะ, ท่านเป็นพระอรหันต์ต่อเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว, พระอนันท์ท่านก็นิ่งไม่ได้ซิ ; แต่ท่านก็ไม่ใช่อันธพาลเหมือนพวกเรา ซึ่งจะโกรธแทนหรือว่าจะพูดคำหยาบแทน. ท่านก็มีความคิดขึ้นในใจว่าเจ้าปริพพาชกนี้มีทิวฐิอันลามกอยู่ในใจ ; ทิวฐินี้จะเป็นไปเพื่อความทุกข์แก่เขาตลอดกาลนาน. นี่คือพระอนันท์ทราบวาปริพพาชกนั้นกำลังทำทนายพระพุทธเจ้า แล้วประณามพระพุทธเจ้าว่าคงจนแถมแล้ว, ตอบไม่ได้แล้ว ด้วยการนิ่งเสีย ทั้งที่ถูกถามด้วยเรื่องที่ทรงยกขึ้นมาแสดงเอง แล้วตอบไม่ได้ ; เลยนิ่งเสียอย่างนี้. นี่เป็นการเห็นผิด เข้าใจผิดต่อพระพุทธเจ้า ; พระอนันท์จึงคิดสงสารปริพพาชกนั้น แล้วก็จะช่วยให้เขาได้รับประโยชน์ นี่แม้ไม่ใช่พุทธจริยา ; เป็นแต่เพียงสาวกจริยา ก็ยังเป็นอย่างนี้. ขอให้คนไข้โมโห ถือเป็นตัวอย่างด้วยเหมือนกัน.

พระอนันท์เลยกล่าวกับปริพพาชกนั้น ให้ปริพพาชกนั้นทราบวา : พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงประสงค์ที่จะทราบวาสัตว์หลุดออกไปได้เท่าไร? จำนวนเท่าไร? เพราะว่าท่านไม่ได้ต้องการอะไร เช่นไม่ได้ต้องการจะเก็บค่าผ่านประตู เหมือนที่พวกเราชอบเก็บกัน. พระพุทธเจ้าท่านแสดงธรรมปลดปล่อยนั้น ไม่ใช่เพื่อจะเก็บค่าผ่านประตู ; เพราะฉะนั้น ท่านจึงไม่ประสงค์จะทราบวา มันหลุดออกไปได้กี่คน.

ในเรื่องพุทธจริยาเช่นนี้เราก็คเคยพูดกันแล้ว ตั้งแต่การบรรยายครั้งแรก ๆ ว่าจะทำอย่างไรได้ เมื่อเขาเองไม่เดินตาม ทั้งที่ว่า หนทางก็มีอยู่ ผู้ชี้ทางก็มีอยู่

แล้วเขาก็ยังไม่เดินตาม อย่างนี้เขาก็ออกไม่ได้. คนที่สมควรจะเดินตามออกไปได้, เขาก็ออกไปได้. พระพุทธเจ้าท่านไม่ต้องการจะทำอย่างที่เราเรียกกันตรง ๆ ก็ว่า ไม่ต้องการจะเก็บค่าผ่านประตู ; ฉะนั้นไม่ต้องนับว่าใครจะออกไปได้ที่คน. มันเพียงแต่ว่าพระพุทธเจ้าคือ : **พระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านทรงแน่ใจว่า ทางนี้เป็นทาง ถูกต้องแน่นอน ทางนี้เป็นทางที่สัตว์จะหลุดออกไปได้แน่, ทางอื่นไม่มี ; ฉะนั้น จึงพูดแต่เรื่องนี้ จึงพูดแต่อย่างนี้.**

“ทาง” นี้มีการอธิบายกันที่หลัง ว่า**ได้แก่ละนิวรณ์ ๕ ตั้งมั่นในสติปัฏฐาน ๔** แล้วก็**เจริญโพชฌงค์ ๗** ให้บริบูรณ์ คือทางนี้. แต่ตอนนี้พระอานนทียังไม่ได้พูดว่าอย่างนี้, แต่พูดต่อไปว่า : “ฉันจะอุปมาให้ฟังว่าเหมือนนคร ๆ หนึ่ง มีประตูเพียงประตูเดียว นอกนั้นเป็นกำแพงแน่นหนา, นายประตูไม่สนใจว่าใครจะเข้าเท่าไร จะออกเท่าไร ; เขาไม่ต้องการจะรู้ว่าคนเข้าเท่าไร, คนออกเท่าไร ; ต้องการจะรู้แต่เพียงอย่างเดียวว่าทางออกมีช่องนี้เท่านั้น มันไม่มีช่องอื่น. เขาสนใจแต่ที่จะแน่ใจว่าทางออกนี้เป็นทางออกแน่แล้ว ถูกต้องแน่นอนแล้ว ; นี่สนใจกันเพียงเท่านี้. ถ้าจะออกแล้ว ก็ออกได้แต่ทางนี้เท่านั้น ; ขอแต่ให้จัดแจงทางนี้ไว้ ให้ออกได้อยู่เรื่อยไป ส่วนจะออกกันได้ที่คน ไม่รู้ไม่ชี้”.

“นี่เป็นอุปมาฉันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ฉันนั้น ทรงมันหมายแต่เพียงจะแสดงทางที่ออกได้และทรงแน่ใจว่า มันเป็นทางที่ออกได้ โดยวิธีอย่างนี้. ที่นี้เมื่อทูลถามปัญหาไม่ตรงจุด เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงนิ่งเสีย. ขอท่านอย่าได้คิดด้วยทิวฐิของท่าน ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า จนต่อคำพูด ต่อคำถาม ในเรื่องที่ทรงยกขึ้นมาแสดง ด้วยพระองค์เองนั้น ยังไม่ได้”.

ทั้งหมดนี้ ทั้งเรื่องนี้เป็นพุทธจริยา ขอให้สรุปใจความให้ได้ว่า คนที่เขาเป็นปรปักษ์นั้น เขากะทำแก่พระพุทธเจ้าอย่างไร ; แล้วเมื่อมีคนกระทำแก่

พระพุทเจ้าถึงขนาดนี้ ว่าแห่ม ! ท่านปล่อยคนทั้งโลกเที่ยวหรือ ; หรือว่าปล่อยได้ครึ่งโลก, หรือว่าปล่อยได้หนึ่งในสามของโลก. ท่านก็นิ่งเสีย เพราะไม่มีเรื่องที่จะตอบ ท่านก็นิ่งเสีย.

สรุปความว่า ทรงสนใจแต่ที่จะแสดงหนทางดับทุกข์เท่านั้น เหมือนกับเครื่องจักรที่ต้องการจะแสดงแต่หนทางดับทุกข์เท่านั้น ; เพราะว่าหน้าที่ ที่ทำมีเพียงเท่านั้น ทำได้เพียงเท่านั้น นอกนั้นเป็นเรื่องของสัตว์เหล่านั้นเอง ; ไม่ทรงสนใจว่าใครจะออกกันกี่คน เพราะไม่ต้องการจะเก็บค่าผ่านประตู. นี่คือการบริสุทธิบริบูรณ์ ความบริสุทธิ์หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง ของพระผู้มีพระภาคเจ้า. อันเป็นความบริสุทธิ์ซึ่งมีอยู่ได้ในธรรมะ, ไม่ใช่เรื่องการค้า ไม่ใช่เรื่องการเมือง ; ก็ย่อมมีความบริสุทธิ์ได้.

ขอให้มองพุทธจริยาในแง่อย่างนี้ เรื่องพุทธประวัติง่าย ๆ นั้น อาตมาจะไม่เอามาพูด ขอบอกไว้แต่ล่วงหน้า ; ว่าจะพูดกันแต่พุทธจริยาที่ลึกซึ้ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่พวกเราบกพร่องคือไม่กระทำตามพระองค์ในข้อเหล่านี้.

๒. เรื่องมัชฌิมาปฏิปทา อคาศพหปฏิปทา และนิชฌามปฏิปทา

ที่นี่ ก็อยากจะยกเรื่องที่เคยพูดแล้ว มาพูดอีกนิดหนึ่ง คือเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา. พุทธศาสนามีมัชฌิมาปฏิปทา อะไร ๆ ก็อยู่ตรงกลาง ถ้าไม่อยู่ตรงกลาง คือมันไปสุดโต่งฝ่ายไหนเข้าแล้วมันเป็นเรื่อง อัญญเดยรติย ; อญญตติย- คือเป็นเรื่องของเดยรติยอื่น. ถ้าเราจะจำคำว่าตรงกลางตรงกลาง ตรงกลาง ไว้สักคำหนึ่งเท่านั้นแหละจะเพียงพอ คือมัชฌิมาปฏิปทา, เหมือนอย่างว่าเมื่อตะกี้ : อันตคาหิทีฏฐิตัง ๑๐ นั้นมันสุดเหวี่ยง เหวี่ยงซ้าย เหวี่ยงขวา เหวี่ยงอะไรก็ตามใจ, มันสุดเหวี่ยงทั้งนั้น ไม่ใช่ตรงกลาง, ฉะนั้นพุทธศาสนา หรือว่าธรรมะที่พระพุทธองค์

ทรงแสดงเพื่อประโยชน์แก่ความหมดจดของสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น นั่นคือธรรมะที่อยู่ตรงกลาง เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา.

ถ้าว่าไม่ตรงกลาง มันก็มีแต่เรื่องที่ย่อยนหรือตึง อย่างในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร, เรื่องย่อยนคือ กามสุขัลลิกานุโยค, เรื่องตึงคือ อตฺตกิลมณานุโยค ; แต่ถ้าจะตรัสทั่ว ๆ ไป ซึ่งตรัสกว้าง ๆ ทั่วไปนั้นทรงใช้คำอีกคู่หนึ่งต่างหาก คือคำว่า อาคาพหปฏิบัติ -ปฏิบัติที่ชุ่มแช่อยู่ในน้ำ กับคำว่านิชฺฌามปฏิบัติ -ปฏิบัติที่แห้งเกรียมเหมือนกับเผาไฟ ลนไฟให้แห้งเกรียม.

ปฏิปทาการปฏิบัติที่เหมือนกับชุ่มแช่อยู่ในน้ำนี้คือไปทางฝ่ายกามคุณ นี้ตรัสว่า : กตมา จ ภิกฺขเว อาคาพหปฏิบัติ -ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย, อาคาพหปฏิบัติเป็นอย่างไรเล่า ? อธิ ภิกฺขเว เอกจุใจ เอวฺวาทิ โหติ เอวฺ ทิฏฺฐิ -ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย, คนบางคนในโลกนี้ มีคำพูดอย่างนี้ มีความเห็นอย่างนี้ ว่า : นตฺถิ กามเมหิ โทโส -โทษในกามทั้งหลายไม่มี. ตัวทิฏฐิมิโนคิดเดียวว่า นตฺถิ กามเมหิ โทโส -โทษหรือความเลวร้ายในกามทั้งหลายไม่มี, โส กามesu ปาตพฺยุตํ อาปชฺชติ -ดังนั้นบุคคลนั้น จึงถึงซึ่งความตกจม มิดอยู่ในกามทั้งหลาย. อयํ วุจฺจติ ภิกฺขเว อาคาพหปฏิบัติ -ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า อาคาพหปฏิบัติ.

ในที่ทั่วไป เรียกกามนี้ว่า ปญฺก คือเล่น หรือตมที่เหลว. ฉะนั้น พอลงไปที่เล่นหรือตมนั้น มันจม ๆๆ ลงไปจนมิด. อาการที่จมมิดอย่างนี้ คือคำว่า อาคาพห ; นี้จัดเป็นปฏิปทาพวกหนึ่งเป็น อญฺญตติตฺถิ,หรือ อญฺญตติตฺถิ ของลัทธิ ของพวกอื่น มีอยู่หลายชนิด หลายระดับ หลายอาการ ล้วนแต่ว่าหมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย ซึ่งเป็นของเปรียบเหมือนของเปียกแฉะและเหลว.

ที่นี้ นิชฺฌามปฏิบัติ ; นิชฺฌาม แปลว่าไหม้เกรียม. กตเม จ ภิกฺขเว นิชฺฌามปฏิบัติ -ดูก่อนนิกษุทั้งหลาย. นิชฺฌามปฏิบัติ เป็นอย่างไรเล่า?

อิธ ภิกขเว เอกจุใจ อเจลกโ โหติ มุตตัจจาโร หตุถา ว เลขโน. - ฯลฯ
 น เอहि ภทนต์โก ฯลฯ อิติ เอวํรูป อหุตมาสมาสิกมฺปิ ปริยายภตฺต โกชนานุโยค
 มนุญฺตโต วิหริติ. ข้อความยัดยาวมาก ๒-๓ หน้ากระดาษ รวมความแล้วก็คือว่า
 เป็นผู้ประพฤติชนิดที่เราเรียกกันง่าย ๆ ว่า ทรมานตน, บำเพ็ญตบะชนิดทรมานตน
 ทุกอย่างทุกประการ เช่น :-

- ในเรื่องเครื่องนุ่งห่มอย่างนี้ ก็นุ่งห่มของที่มันเหลือที่จะทนได้ กระทั่ง
 ไม่นุ่งห่มเลย นุ่งห่มหญ้าคาบ้าง นุ่งห่มแผ่นปอกรองบ้าง นุ่งห่มไม้ซีก ๆ กรองกันเข้าบ้าง
 ขนสัตว์ ปีกนกทั้งปีกบ้าง อะไบบ้าง ; มากเหลือเกิน เรื่องเครื่องนุ่งห่ม.

- เรื่องกินอาหาร ก็กินน้อย ๆ ๆ จนไม่กิน หรือกินชนิดที่คนเขาไม่กิน
 เช่น กินอุจจาระปัสสาวะของตนเอง ยังมีอีกมาก ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ยั่งยืนยวดไปในเรื่อง
 ที่คนอื่นทำไม่ได้.

- ที่อยู่อาศัยก็เหมือนกัน จะอยู่ในที่ ที่มันเหลือที่จะอยู่ได้ เหมือนกับประชด
 ตัวเองอย่างนั้น. พระพุทธเจ้าก็เคยปฏิบัติอย่างนี้มาก่อน : ทรงทดลองดูแล้วทุกอย่าง
 อย่างว่าฤดูหนาว กลางวันในป่ามันหนาวอยู่ กลางทุ่งมันอุ่นบ้าง ; ก็ประชดตัวเอง
 ว่าไม่อยู่กลางทุ่งไปอยู่ในป่า ; พอตกกลางคืน ในป่ามันอุ่นบ้าง กลางทุ่งมันหนาวมาก
 ก็ประชดตัวเอง มาอยู่กลางทุ่ง ; มีเรื่องเล่าไว้มาก ไปอ่านดูเองก็แล้วกัน.

การเป็นอยู่ชนิดที่ทำตัวเองให้หมดความรู้สึก หรือว่าให้เนื้อหนังร่างกาย
 ทั้งหมดนี้ มันไม่อาจจะเกิดความรู้สึกทางกามารมณ์ มีความมุ่งหมายอย่างนั้นเอง
 ก็เรียกว่าแผดเผาตัวเองอย่างที่อ ๆ ขวานผ่าซากให้ร่างกายมันทุพพลภาพ ต่อการที่จะเกิด
 ความรู้สึกทางกามารมณ์. นี่เขาเรียกว่า นิชฺฌามปฏิบัติ. มันตรงกันข้ามกับอันแรก
 ที่ว่าจะกระโดดลงไปในเรื่องของกามารมณ์. นี่ก็คือ อัญญตติถียะ-คือลัทธิอื่น,

ยังแถมเป็นลัทธิอื่น ที่พระพุทธองค์ทรงเคยทดลองมาแล้วด้วย ก่อนจะตรัสรู้. สองอันนี้เป็นอัญญัตติตถิยะ โดยหลักใหญ่.

ที่นี้ อันที่อยู่ตรงกลางก็คือมัชฌิมาปฏิปทา. กตมา จ ภิกขเว มชฺฌิมา-
ปฏิปทา -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, มัชฌิมาปฏิปทาเป็นอย่างไรเล่า แล้วก็ทรงแสดงข้อ
ปฏิบัติทีละลัทธิ ละข้อ เป็นสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ แต่ละอย่าง ๆ เป็นมัชฌิมาปฏิปทาทั้งนั้น รวม
ได้เป็น ๓๗ อย่างด้วยกัน. ฉะนั้นขอให้รู้ว่านี่ของเราละ. ที่ใช้คำว่า “ของเรา”
มันเป็นอันที่ยึดมั่นถือมั่นหรือมีกิเลส ; แต่ว่าเข้าใจให้ดี ว่าศาสนาของเรา ลัทธิ
ของเรา เที่ยรฉัตรของเราเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ; แล้วก็แยกกันเด็ดขาดจากกันกับ
อัญญัตติตถิยะ ทั้งหลาย, ไม่มีทางที่จะรวมอะไรกันได้.

เมื่อเรารู้ข้อนี้แล้ว ก็จะเข้าใจได้ง่ายว่า พระพุทธองค์จะต้องทรงปฏิบัติ
อย่างไร ในเมื่อเขามาถามเข้าชี้ ให้พระองค์ตรัสออกไป เพื่อที่จะถือโอกาสจับความ
ผิดพลาดของพระองค์บ้าง, หรือว่าจะได้อ้างอิงคำของพระองค์ไปเป็นประโยชน์แก่
ตนบ้าง. แต่พระพุทธเจ้าท่านก็จัดการแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ให้เห็นเสีย
อย่างนี้ เพื่อว่าอย่าให้มีทางที่จะไปปนเปกันได้ ; ในส่วนการประพฤติกระทำคือ
อย่างนี้, แล้วในส่วนความคิดความเห็นทฤษฎี ก็คืออย่างที่ว่ามาแล้ว คืออย่าง
อันตคาหกทฤษฎี ๕ คู่ หรือ ๑๐ อย่างนั้น มันเรียกว่าฝ่ายทฤษฎี แยกกันไปคนละพวก.
นี่ฝ่ายการประพฤติกระทำลงไป เป็นกรรม กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม นี่ก็
ตามนี้ ; มันก็ต่างกันอย่างนี้อีก โดยจัดเป็นเดียรฉัตรอื่น โดยการกระทำก็ตาม โดย
ความคิดเห็นก็ตาม.

๓. ทรงค้ำ ติตถายตนะ ๓ อย่างให้ล้มไป

ที่นี้ ก็ขอให้เข้าใจต่อไปอีกว่า ความสัมพันธ์กันระหว่างคู่ปรปักษ์นี้
มีอยู่เรื่อย ไม่มีทางจะหลีกกันได้ เช่นจะไม่พบหน้ากัน ; ฉะนั้น เราก็ต้องมีการ

กระทำที่ทำให้มันแยกกัน จนเห็นว่ามันเป็นอย่างไร ถ้ามีการกระทบกระทั่งกัน. พระพุทธเจ้าท่านก็มีเหมือนกัน ที่ว่าจะต้องแสดงอะไรออกไป ไม่ให้เสียเหลี่ยมนักเลง ; แต่แล้วก็เป็นทีที่เชื่อถือได้ว่า ท่านไม่ได้ทำไปด้วยกิเลส ท่านจะต้องทำไปตามเหตุผล ตามหน้าที่ ที่ว่า จะเป็นผู้ประกาศธรรมะตามแบบของท่าน. นี่ท่านก็มีและจะเรียกว่าอะไรก็ลำบากใจเต็มที่จะเรียกว่า policy หรือจะเรียกว่าอะไรก็ลำบากยากใจ ที่จะพูด ; แต่ว่าท่านก็มี **สิ่งชนิดนั้น** ที่จะทำให้คำของเดียรถีย์เหล่าอื่นนั้นล้มละลาย แต่ให้คำของพระองค์ท่านอยู่ได้.

นี่ลองคิดดู ; ถึงกับว่าทำทนาย, มีลักษณะเหมือนกับการทำทนาย ; เมื่อพวกฝ่ายอัญญเดียรถีย์ทำทนาย ท่านก็ทำให้มันล้มละลายได้. แต่ที่ท่านเป็นฝ่ายทำทนาย ก็มีการกระทำชนิดไม่มีใครมาทำให้ล้มละลายได้. นี่จึงเกิดการแบ่งแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย คือว่าเมื่อฝ่ายอัญญเดียรถีย์ เขาประกาศลัทธิของเขา เป็นความเห็นเป็นความคิด ที่เขาคิดว่าถูก แต่ที่แท้เป็น **อกิริยาวิภูษิต** พระพุทธองค์ก็ทรงพิสูจน์ให้เห็นว่ามันใช้ไม่ได้.

ความคิดเห็นของพวกนั้น ของเพียรถีย์เหล่านั้นเขาเรียกกันว่า **ติดุถายตน**, **ติดุถ + อายตน** คืออายตนะของ**ติดุถ** คือท่าเรือนั้น หมายความว่าเรื่องหรือว่าตัววิภูษิตตัวลัทธินั่นเอง ของลัทธิ**ติดุถายตน** ที่เป็นไปมากก็เรื่องการกระทำ ๓ อย่าง.

ติดุถายตนะ ที่ ๑ คือ เดียรถีย์พวกที่ยืนยันว่า **บุพเพ กตเหตุ** -มีใจความว่า ทุกอย่าง ๆ ไม่ว่าอะไร เหตุหรือผลหรืออะไรก็ตามใจ สุขทุกข์ก็ตาม การกระทำก็ตาม ; มันเป็นไปเพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้แต่ก่อน. เขาเรียกว่า **บุพเพ กต เหตุ** -พวกที่ยืนยันว่าเป็นเพราะเหตุแห่งกรรมที่ได้กระทำไว้แต่ก่อน ต้องไปตามกรรมที่กระทำไว้แต่ก่อน.

ที่นี่ พระพุทธเจ้าท่านก็ว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็ไม่มีโอกาส ไม่มีความสามารถ ไม่มีทางที่จะเอาชนะอะไร ๆ ได้ ; เพราะว่ากรรมแต่ปางก่อนนั้น มันทำให้เราเป็น อย่างนั้น เป็นอย่างนั้น ตายตัวไปเสียแล้ว. เราจะรักษาศีล เราก็ทำไม่ได้, เราจะ เจริญสมาธิปัญญาอะไรก็ทำไม่ได้, เพราะมันต้องเป็นไปตามกรรมก่อน ไปเสียหมด ; เราทำอะไรอีกไม่ได้. นี่เท่ากับท่านประกาศลงไปว่าการกระทำต่อไปนี้ไม่เป็นการกระทำ.

พวกนั้นก็รู้อย่างไร ก็หมายความว่านี่, หรือว่าทฎิฐินี้ มันสลายไป ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านต้องการจะไม่ให้คนทั้งปวงฝากเนื้อฝากตัวไว้กับกรรมก่อน. ถ้าว่าอะไร ๆ มันสำเร็จเสียแต่แค่กรรมก่อน แล้วเราจะทำอะไรได้ ; ฉะนั้น เราต้อง หันมาฝากเนื้อฝากตัวไว้กับกรรมที่เราจะทำใหม่. เราอย่าไปยอมให้มันสุดโต่งไปแต่ กรรมก่อนกรรมเก่า ; เราต้องทำกรรมใหม่ที่เอาชนะกรรมเก่าให้ได้. อย่างที่ เรียกว่าทำกรรมประเภทอริยมรรค แล้วก็อยู่เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป เหนือสุขเหนือทุกข์ ไปหมดเลยนี่, เพราะฉะนั้น ติตถายตนะ ที่ว่า ปุพเพ กตเหตุ นั้นผิดแล้ว, นี่ท่านว่าอย่างนี้.

ติตถายตนะ ที่ ๒ ว่า : อิสฺส นิมฺมานเหตุ - สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมันเป็นไปเพราะการเสกสรรค์ของอิศวร. อิศวรคือพระเจ้า. ที่เราเรียกกันง่าย ๆ ว่า พระเจ้า ; เพราะว่าคนในอินเดีย สมัยนั้น ก็เชื่อพระเจ้า ก็มีพระเจ้าสูงสุดอยู่ ซึ่งจะมี อำนาจเด็ดขาดบันดาลอะไรต่าง ๆ ได้. นี่คนเป็นอันมากเชื่ออย่างนี้ ; คนที่ไม่เชื่อก็มี. แต่ว่าเดียรฉัตรพวกที่เชื่อพระเจ้าอย่างนี้ก็ว่าทุกอย่างเป็นไปเพราะเหตุแห่งการบันดาลของ อิศวรละ คือพระเจ้า.

นี่ พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างเดียวกันอีก : ถ้าอย่างนั้นเราก็ทำอะไร ไม่ได้, เราจะทำอะไรได้ เราจะรักษาศีล เราจะปฏิบัติอะไรไม่ได้. หรือว่าเราจะ

รักษาศีลโดยการบันดาลของพระเจ้าอย่างนั้นหรือ? มันก็ตอบไม่ได้อีก. เดียวนี้เราต้องทำอะไรได้ ฉะนั้น เราจะไม่มีถ้อยอย่างท่านถือ ว่าทุกอย่างมันเป็นไปตามการบันดาลของพระเจ้า *ติตถายตนะ* ที่ ๒ ก็สลายไป.

ติตถายตนะ ที่ ๓ ว่า *อเหตุอุปจฺจยา* -มันไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยไฉน ; มันก็เพ่งเล็งกันแต่ผลที่จะได้รับ.

พระพุทเจ้าท่านก็ว่า พิภูจฺจฺยํ อย่างนี้ ลัทธิอันนี้มันใช้ไม่ได้. นี่อาตมาพูดเพื่ออธิบาย สำนวนคำพูดนั้นไม่ใช่ตรง ๆ อย่างนี้ แต่ว่าเนื้อความมันว่าอย่างนี้ : ว่าเมื่อสิ่งเหล่านี้ มันไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย มันเป็นไปเองลอย ๆ แล้วก็จะทำอะไรได้ เราจะทำอะไรให้ได้ตามที่เราประสงค์อย่างใดก็ได้. เราก็รักษาศีลไม่ได้ เจริญสมาธิภาวนาอะไรไม่ได้อีกเหมือนกัน, หรือว่าทำอะไรให้เกิดผลตามที่เรากำลังต้องการ, มันก็ไม่ได้ ; เพราะว่าสิ่งนั้นไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยเสียแล้ว. ฉะนั้น *อายตนะ* ที่ ๓ นี้ ก็ผิดอีก ก็เป็นอันว่าพระพุทองค์ทรงพิสดาร หรือจะเรียกว่าค้ำจุนก็ตามใจเถอะ ให้ *ติตถายตนะ* ทั้ง ๓ นี้ล้มไป. แต่ที่นี้พอมาถึงที่พระพุทองค์เองบ้าง ; มันจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติลัทธิ หรือหลักลัทธิ หรืออายตนะอะไรก็ตามแล้วแต่จะเรียกบ้าง ; พระองค์จะบัญญัติอย่างไร?

พระพุทเจ้าท่านตรัสยืนยันขึ้นก่อนว่า : *อโย โข ปน ภิกฺขเว มยา ธมฺโม เทสิโต* -ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย, ธรรมนี้ฉันเราแสดงแล้ว *อนิคุคฺคิโต* -ใครข่มขี่ไม่ได้. *อสงฺกิลฺกฺโก* -ใครจะทำให้เศร้าหมองไปไม่ได้, *อนุปฺพจฺโจ* -ใครจะติเตียนไม่ได้, *อปฺตฺกฺกฺโก* -ใครจะคัดค้านไม่ได้, ท่านบันลือสีหนาทประกาศพระธรรมจักรในลักษณะอย่างนี้ *สมเมหิ พฺราหฺมณฺเห วิญญฺหิ* -อันสมณะและพราหมณ์ผู้รู้ทั้งหลาย ไม่สามารถจะคัดค้านได้ ท่านบัญญัติอย่างนี้.

แล้วที่นี้เรื่องอะไรเล่าที่แสดงแล้ว ไม่มีใครชมชู้ได้ ทำให้เศร้าหมองได้ ติดเตียนได้หรือคัดค้านได้อีก คือเรื่องธาตุ ๖. ธาตุทั้ง ๖ มีอยู่อีก แล้วก็ทำให้มีอายตนะ หรือ ผัสสสายตนะ ๖ ; ครั้นมีผัสสสายตนะ ๖ แล้ว จะมีเวทนาที่เรียกว่า มโนพิจารณา ๑๘ คือ เวทนา. ที่นี้ก็ตรัสว่า : เรากล่าวเวทนาว่าเป็นที่ตั้งแห่งอริยสัจจ์, หรือกล่าวอริยสัจจ์แก่บุคคลผู้มีเวทนา. ที่นี้อริยสัจจ์นั้นคืออะไรเล่า? คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นี่คืออายตนะหรือลัทธิของพระองค์.

นี่ทบทวนให้ฟังง่ายอีกที แต่สั้น ๆ ว่า มันมีธาตุ ๖ : ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ นี่มันมีธาตุ ๖ ; เพราะมันมีธาตุ ๖ มันจึงเกิดสิ่งที่มีผัสสสายตนะ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ ; แล้วเพราะมีผัสสสายตนะ ๖ นี้ จึงเกิดเวทนาขึ้นมา เป็นโสมนัส เป็นโทมนัส เป็นอุเบกขา เป็นเวทนาอย่างนี้ ; แล้วเวทนานี้คือเรื่องที่จะทำให้เกิดเป็นทุกข์ หรือเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, หรือเป็นความดับทุกข์ ; ทางให้ถึงความดับทุกข์, ที่เรียกว่า อริยสัจจ์ ๔ ขึ้นมา อริยสัจจ์ ๔ ต้องตั้งรากฐานอยู่บนเวทนา.

นี่ทำว่า ๔ เรื่องนี้ใครคัดค้านซิ. ฉันทพูด ๔ เรื่อง ๔ อย่างนี้ เข้า, ใครคัดค้านซิ. นี่อาตมาว่าเอาเองนะ. คือว่าคำของพระพุทธเจ้านั้น นิมนวลเรียบร้อยกว่านี้. เรื่องธาตุ ๖ หมายความว่า ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ อากาสธาตุ วิญญาณธาตุ ; อย่างที่ตรัสไว้ในที่ทั่วไปว่า **บุรุษนี้ประกอบไปด้วยธาตุ ๖** นะ, คือว่าคนเราคนหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยธาตุ ๖. ส่วนที่เป็นร่างกายคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ; ส่วนที่เป็นจิตก็คือ วิญญาณธาตุ นอกนั้นเป็นที่ว่าง ซึ่งเป็นที่ตั้งที่อาศัยของ ๕ ธาตุนั้น. ไปดูภาพเขียนในตึกก็ได้ ภาพธาตุ ๖ นี่ธาตุ ๖ มันมีอยู่อย่างนี้ มันจึงจับกลุ่มกันขึ้นมาเป็นสิ่งที่เราสมมติเรียกกันว่าคนนี่. ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี่ ล้วนแต่ประกอบอยู่ด้วยธาตุ ๖. ใครจะค้านอย่างไรก็ค้านซิ.

ที่นี้ว่าธาตุ ๖ ประชุมกันเป็นอย่างนี้แล้ว เป็นคนอย่างนี้แล้ว มันก็มีอายตนะ สำหรับให้เกิดการสัมผัส. อายตนะนั่นคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีอยู่ข้างใน แล้วมันก็ได้อายตนะข้างนอกเอง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์. มันมีอายตนะ ๖ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรู้สึกสิ่งต่างๆ จริงไหม? ใครจะค้านก็ค้านซิ. นี่ไม่ต้องอ้างที่อื่น ไม่ต้องอ้างสิ่งที่ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน ; แต่จะอ้างสิ่งที่อยู่เดี๋ยวนี้ ที่นี้.

ที่นี้ เมื่อมีอายตนะ ๖ ทั้งข้างนอกข้างใน กระทบกันเป็นผัสสะ ก็ย่อมมีเวทนา. เวทนานี้เราเรียกว่ามโนพิจารณา. มโนพิจารณา แปลว่าที่เกี่ยวของจิตที่เกี่ยวของมโน. มโนหรือจิตนี้ มันเที่ยวไปในเวทนา ๑๘ อย่างนี้ คือเวทนาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ มัน ๖ ทางแล้ว ; แล้วในทางหนึ่ง ๆ นั้นเป็นโสมนัสบ้าง เป็นโทมนัสบ้าง เป็นอุเบกขาบ้าง แล้วจึงได้ ๑๘. ฉะนั้นใจนี้ มันมีที่เกี่ยวมาก, ที่เกี่ยวเล่นมากถึง ๑๘ ที่ เรียกว่ามโนพิจารณา. จิตของคนเราจะเที่ยวไปใน ๑๘ ที่นี้จริงไหม? ใครอยากจะค้านก็ค้านซิ ; มันก็ไม่มีทางจะค้าน.

ที่นี้ เมื่อมันมีเวทนาอย่างนี้แล้ว ฉันทบัญญัติความจริงอีก ๔ ประการ สำหรับบุคคลผู้มีเวทนาอยู่คือว่า : เมื่อใครกำลังมีเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ก็หมายความว่าคนนั้นยังไม่ตาย ยังมีความรู้สึกต่ออะไรได้ โดยเฉพาะรู้สึกต่อเวทนานั้นแหละ. ฉะนั้น เวทนาทำให้เกิดตัณหา -ตัณหาทำให้เกิดอุปาทาน -อุปาทานทำให้เกิดภพ -ภพทำให้เกิดชาติอย่างนี้. มันมิได้เฉพาะผู้ที่มีเวทนาเท่านั้น ; ถ้าไม่มีเวทนามันเลิกกัน. เดียวนี้ก็เป็นอันว่ามันมีเวทนาแล้ว ฉะนั้นจึงบัญญัติอริยสัจ ๔ ประการ สำหรับบุคคลผู้รู้จักสลายเวทนา.

อริยสัจ ๔ ประการนั้นก็คือ : ทุกข์อย่างหนึ่ง, เหตุให้เกิดทุกข์อย่างหนึ่ง, ความดับสนิทแห่งทุกข์ อย่างหนึ่ง, ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์นั้นอย่างหนึ่ง, เป็น ๔ อย่าง นี้เรียกว่าอริยสัจ. ถ้ามกัณในชั้นนี้ก่อนก็ยงได้ว่า ๔ อย่าง อย่างนี้ใครค้ำนไหม? มันมากไปไหม? มันน้อยไปไหม? นีกล้ำทำอย่างนี้. แล้วที่จะพูดกันถึงเรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์กันแล้ว มันมีอยู่ ๔ อย่างนี้ พอไหม? เมื่อไม่ค้ำนก็จะพูดต่อไป ว่าทุกข์นั้นคืออะไร.

ทุกข์ : คือชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส เรือยไปจนถึง สังขิตนะ ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา ที่เราสวดมมดกันอยู่ทุกวันนี้แหละ ก็แปลว่า อาการที่ไม่เป็นสุขใจ สุขกายทุกอย่าง หลายอย่าง แล้วสรุปลงไปที่ว่า มีความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ ว่าตัวเราว่าของเรา ทั้งหมดนี้คือความทุกข์.

ทุกข์สมุทัย -เหตุให้เกิดทุกข์คืออะไร? ก็ตรัสว่า : เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงเกิดสังขาร -เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาณ -เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป -เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดอายตนะ -เพราะอายตนะเป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะ -เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา -เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา. นี้ลำดับไปจนถึงกับว่าทุกข์เกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้.

ทุกข์นิโรธ -ความดับไม่มีเหลือแห่งทุกข์คืออะไร? คำว่า อวิชชา เหว ว อเสสสิราคณิโรธา สงฺขารนิโรโธ ฯลฯ เรือยไป เป็นปฏิจจสมุปบาท ฝ่ายดับทุกข์.

ปฏิบัติให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์ คืออะไร? ก็ตรัสว่า :- อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เสยฺยถิํ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปโป ฯลฯ -เรือยไปจนจบ. นี้คืออริยสัจ ๔ อย่าง เกี่ยวกับทุกข์และดับทุกข์ ใครอยากจะค้ำนก็ค้ำน.

นี่ก็ค้ำนไม่ได้ แม้แต่ตัวอักษรเดียว ที่พวกนั้นเสนอมาดั้ง ๓ อย่าง ๓ ประเด็นกว้าง ๆ ทั้งนั้น. พระองค์ก็ทรงแสดงให้เห็นว่า : มันไม่มีประโยชน์ มันใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ แล้วมันไม่จริงแล้วอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ; พุดถึงพระเจ้า พุดถึงกรรมเก่าเก่าหนหลัง อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้. เดียวนี้ฉันพุดที่นี้ ความทุกข์มันมีอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์มันมีอย่างนี้, ความดับทุกข์มันมีอย่างนี้. ทางให้ถึงความดับทุกข์ มันมีอย่างนี้, ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ; นี่คือพุทธจริยา.

พวกเราอย่าชอบหลับหูหลับตาพุดถึงเรื่องที่อยู่ในโลกไหนก็ไม่รู้ เมื่อไร ก็ไม่รู้ พระเจ้าอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้. ส่วนที่มีอยู่ที่นี่จริง ๆ, แล้วมีปัญหาเดียวกัน, แล้วจะแก้ปัญหาก็ได้ด้วยนี้ ; กลับไม่พุด.

นี่ถ้าถือเอาพุทธจริยาเป็นตัวอย่างแล้ว ก็จะต้องพุดอย่างนี้ : **ว่าที่นี้มันมี อยู่แล้ว, มีธาตุอยู่ ๖ ธาตุ มีผัสสาयตนะอยู่ ๖ ผัสสาयตนะ แล้วก็มิมโนปริจาร** คือเวทนา ๑๘ ชนิด ; แล้วจิตที่มันท่องเที่ยวไปในเวทนานี้ มันเกิดตัณหา อุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติก็ได้, หรือว่าถ้า**ดับเวทนาเสียได้ มันก็ดับทุกอย่าง** จนดับทุกข์ได้. นี่คือการอริยสัจ ๔ แสดงด้วยลักษณะของปัจจุสมุปบาท เห็นชัดอยู่ที่นี้ และ เดียวนี้, เหมือนกับเป็นของที่เขาใส่ฝ่ามือแล้วดูอย่างนั้นแหละ มันง่าย มันชัด ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ; แล้วไม่มีทางจะค้ำนอย่างนี้.

นี่ เรียกว่าลัทธิของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งใครจะค้ำนให้ล้มคว่ำไปไม่ได้ ; ไม่เหมือนกับติตถายตนะ ๓ อย่าง ของพวกเดียรถีย์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงคว่ำ เทกระจัดไปหมดแล้ว ; คือ ค้ำนได้. ฉะนั้นเมื่อพระองค์จะทรงเผชิญหน้ากันกับ อัญญเดียรถีย์นี้ พระองค์จะทรงมีอะไรที่เราค้ำนไม่ได้, และพระองค์จะสามารถค้ำน สิ่งที่เราค้ำนได้ของพวกที่มันยังไม่สมนุรณ มันยังไม่จริง.

ที่จริง ของเขาก็มีส่วนที่น่าเชื่อ ส่วนที่ทำให้คนเชื่อ ; แต่แล้วมันก็มีส่วนที่เป็นช่องโหว่. พระองค์ทรงแสดงส่วนที่เป็นช่องโหว่ให้เห็น มันก็เลยถูกยกเลิกไป. แต่ถ้าว่าตามที่แท้ที่จริงแล้วมันก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ด้วย. ถ้าเราจะไปฝากเนื้อฝากตัวไว้กับกรรมเก่าเสียเรื่อย เราก็เป็นอัมพาตแล้วจะมีประโยชน์อะไร ; หรือว่าถ้าเราจะเชื่อพระเจ้าเราก็ทำอะไรไม่ได้ ; เราก็ไม่กล้าทำอะไร. นี่หมายถึงพระเจ้าอย่างที่เขาคือ ๆ กัน ไม่ใช่พระเจ้าในความหมายอื่น ที่มันยังมีอยู่เหมือนกัน. แล้วถ้าจะถือว่าทุกอย่างไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย แล้วมันก็เลยหมดเรื่องที่จะต้องทำ. ทั้งหมดนั้นเป็นอกิริยทวิภูฏิพระพุทธรูปเจ้าท่านทรงทำลายเสีย ; แล้วก็ทรงแสดงถึงกิริยทวิภูฏิ ว่ามันเป็นสิ่งที่ทำได้ และควรกระทำอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ในลักษณะอย่างนี้.

นี่ขอให้พิจารณาดูพุทธรูปจริงอย่างนี้ ช่วยกันหาคำตอบของคำถาม ที่ว่าท่านเป็นอะไรกับเดียรถียอื่น? ท่านจะเป็นศัตรูผู้ทำลายล้างเดียรถียอื่นหรือ? คนที่มองลวก ๆ อาจจะคิดไปว่าอย่างนั้น. แต่ที่แท้แล้ว พระองค์ทรงโปรดเดียรถียอื่นให้หายหลับหูหลับตา ให้เขาลืมตา ให้ลืมตาขึ้นมาเห็นอะไรตามที่เป็นอย่างนี้. ท่านโปรดปรานหรือว่าฝ่ายตรงกันข้ามเสมอ ; และก็ป็นธรรมดา ที่ท่านจะต้องใช้วิธีการอย่างนี้ ซึ่งดูแล้วคล้าย ๆ กับว่า เพียวหาเรื่องระรานทำทลายอย่างนั้น ; แท้จริงไม่มีลักษณะที่เป็นการหาเรื่องระรานทำทลาย. แต่ว่าเป็นหน้าที่ ที่พระพุทธรูปเจ้าจะต้องทำหน้าที่ของพระพุทธรูปเจ้า คือการเปิดหูเปิดตาสัตว์ทั้งหลาย.

นี่เป็นพุทธรูปจริง ถ้าดูไม่ดี สังเกตไม่ดี จะเห็นว่าเป็นเรื่องดูร้ายและระราน ; ฉะนั้นอย่าได้คิดอย่างนี้ มันจะเป็นทวิภูฏิอันลามก เหมือนกับเมื่อตะกี้ ในเรื่องบริพพาชคนั้น, เป็นทวิภูฏิที่กล่าวต่อพระพุทธรูปเจ้า โดยไม่มีความจริง, เพราะความโง่ของเรา เห็นพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้ระรานไปแล้ว.

๔. ทรงประกาศ โลกายตะ ๔ อย่าง (ลัทธิพราหมณ์)

ที่นี่ยากจะพูดเรื่องสั้น ๆ อีก เพราะว่าเวลายังมีเหลืออยู่นิดหน่อย บางทีท่านก็ทรงล้อ, ขอภัยจำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนี้ ว่าบางทีพระพุทธเจ้าท่านก็ทรงล้อ ล้อคนอื่นเล่น. คำว่าล้อนี้มันก็เป็นชื่อของกิเลส.

พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายไม่มีกิเลส แต่บางทีทำอะไรมองเห็นแล้วมีอาการเหมือนกับว่าล้อเหมือนกัน. แต่ถ้าล้อ มันก็ล้ออย่างเพื่อน, “ถึงล้อก็ล้อเพียง กลเกลียดวิธีสหาย บ่มีมุ่งจะทำร้าย บ่มีมุ่งประจานใคร” นี่. คำประพันธ์อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ จำไม่ได้แล้ว ไม่รู้ว่าจำมาจากไหน. ไม่ใช่ล้อเพื่อจะทำลาย เพื่อจะประหัตประหาร แต่ว่าล้ออย่างเพื่อน ให้เพื่อนกลับตัวได้. นี่บางทีพระพุทธเจ้าท่านก็ทำเหมือนกัน ซึ่งก็ควรจะถือว่าเป็นพุทธจริยาด้วยเหมือนกัน.

เรื่องมีว่า พราหมณ์ที่มีหน้ามีตา มีชื่อเสียงคนหนึ่งไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่าลัทธิที่เขาถือกันอยู่ทั่ว ๆ ไปนั้น มันเป็นอย่างไร? มันถูกหรือไม่ถูก? คือถามว่าที่เขาถือกันว่า สิ่งทั้งปวงมี นี่เป็นอย่างไร? สิ่งทั้งปวงไม่มี นี่เป็นอย่างไร? สิ่งทั้งปวงเป็นอย่างเดียวกัน นี่เป็นอย่างไร? แล้วสิ่งทั้งปวงเป็นหลาย ๆ อย่าง ต่าง ๆ กัน คือมากอย่างน้อยอย่างไร? หมายความว่า คนในประเทศอินเดียสมัยนั้นเขาถือความเห็นอย่างนี้กันอยู่เป็นพวก ๆ : พวกหนึ่งว่าสิ่งทั้งปวงมี คือพวก สัสสตทิกฏฐิ ถือว่ามี ๆ มี ๆ, พวกหนึ่งว่าไม่มีคือพวก นัตถิกทิกฏฐิ อจุเฉททิกฏฐิ. อีกพวกหนึ่งถือว่าที่มีทั้งหมดนั้นเป็นของอันเดียวกัน ทั้งนั้น : เช่นว่า มันมีจุดอยู่ที่พระเจ้า หรือว่ามันมีอะไรอยู่ที่อะไร อันใดอันหนึ่งอันเดียวนั้น. อีกพวกหนึ่ง ถือว่าไม่ใช่มันหลายอันหลายอย่าง แยกกันเป็นคนละเรื่อง ; รวมมีอยู่ ๔ พวก อย่างนี้เป็นทิกฏฐิ ความคิดความเห็น ๔ ชนิดอย่างนี้.

พราหมณ์คนนั้น มาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ทุกอย่างมี มันว่าอะไรนะ? มันหมายความว่าอย่างไร? แล้วก็ถามไปทั้ง ๔ ข้อนั้น. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตอบท่านเองว่า : **ที่ว่าสิ่งทั้งปวงมี**นี้ มันก็เป็น โลกายตะ ชั้นเลิศนะ ; ท่านว่าอย่างนี้. **ที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่มี**นะ มันเป็นโลกายตะ ชั้นที่ ๒ นะ. **ที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีเป็นอันเดียวกัน** เป็นโลกายตะชั้น ๓ นะ. **ที่ว่าสิ่งทั้งปวงมีมากอย่าง** ; **ไม่ได้** เป็นอย่างเดียวกันนั้น เป็นโลกายตะชั้น ๔ นะ.

นี่ มันเป็นเรื่องล้อ คือไม่ค้ำ ไม่ค้ำลงไปตรง ๆ แต่ล้อให้นึกได้ว่า “ฉันแสดงธรรม คือ พูดไม่ข้องแวะกับโลกายตะเป็นคู่เหล่านั่นเลย. ฉันไม่พูดว่า มี และว่าไม่มี, และก็**ไม่พูดว่า ทุกอย่างนั้น เป็นอันเดียวกัน, หรือทุกอย่างเป็นคนละอย่าง** จะไม่พูดอย่างนั้น. ฉันพูดแต่เพียงว่า : อวิชาป/จุจยา สงขาร, สงขารป/จุจยา วิญญาน, วิญญานป/จุจยา นามรูป ฯลฯ นี่ไปเรื่อยจนถึงทุกข์เกิดขึ้นได้แบบนี้, และว่า : อวิชชา เตว ว อเสสวราคะ นิโรธา สงขารนิโรธา ฯลฯ เรื่อยไปจนทุกข์ทั้งหลายดับไปด้วย อาการอย่างนี้ ; กลายเป็นว่าฉันพูดอย่างนี้ ก็ทรงล้อในทำนองว่าโลกายตะของเลิศในโลกของพวกท่านนั้น ฉันไม่ได้สนใจ ; ไม่ถือว่าจะมีประโยชน์อะไรด้วย : คือว่ามันไม่ดับทุกข์อะไรได้ ถึงจะรู้ไปก็เป็นเรื่องฝัน ทั้งนั้น. ฉะนั้น ต้องมาดูกันที่นี้ว่า จะต้องทำอย่างนี้ : คือให้อวิชาดับ ให้สังขารดับ วิญญานดับ นามรูปดับ แล้วก็ไม่มีทุกข์นี้.

นี่เป็นวิธีหนึ่งซึ่งว่าจะไม่ค้ำให้เขาละอาย ให้เขาเก้อเขิน ก็เป็นพุทธจริยา ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะดีมาก. เราควรจะถือไว้เป็นหลักว่า **ถ้าจะค้ำใครผู้ใดแล้ว อย่าให้เขาต้องเก้อเขินเลย.** เราก็พูดอย่างของเรา แล้วเขาก็ได้เอง, เขาก็ไม่เก้อเขินด้วย แล้วเขาก็เปลี่ยนด้วย. ถ้าเราไปทำให้เขาเก้อเขิน เขาเกิดโมโหขึ้นมาในขณะนั้น ; สติสัมปชัญญะเขาก็พินเพื่อนไป เขาจะไม่ยอมรับสิ่งที่เราพูด, หรือจะไม่เข้าใจ

สิ่งที่เราพูด แล้วเขาก็ไม่ยอมรับอยู่ดี ; เพราะว่าเขากำลังพินเสีย หัวเสีย. ฉะนั้น เราจะไม่ค้านให้เขาหัวเสีย ; แต่เราก็จะพูดเหมือนกับล้อเล่น แล้วแสดงสิ่งที่เราต้องการ จะแสดงนี้ออกไป ; มันก็กลายเป็นว่าได้ผล.

ในที่สุด พรหมณ์คนนี้ ก็สรรเสริญคำตรัสของพระพุทธเจ้า ประกาศตัว มาเป็นผู้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จนตลอดชีวิต, นี่เป็นพุทธจริยา ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง : ว่าจะไม่ทำให้ใครเขาโกรธเคือง. เรามีอะไรของเรา ก็พูดไป อย่างเป็นเพื่อนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความเห็นกัน ; แต่แล้วกลับได้ประโยชน์.

สรุปความของเรื่องทั้งหมดที่พูดกันในวันนี้ คล้าย ๆ กับว่า บางทีเราก็ต้องใช้ อะไรที่เรียกว่า เกล็ดจิ้มเกล็ด อย่างนั้นก็มี แต่ว่าทำไปด้วยความเจตนาดี บางทีเขาเป็น ฝ่ายทำทนายหรือล้อเลียนมาก่อน ก็ต้องใช้วิธีที่จะสวนไปให้มันเข้ารูป หรือเหมาะสมกัน และเมื่อเขาทำทนาย เรายอมรับคำทำทนาย โดยให้เขาค้านก็ได้. เราไม่ต้องทำอะไร ให้มากไปกว่า เอ้า, เมื่อทำทนาย ก็ลองค้านที่ฉันว่าดูซิ ; เขาก็ค้านไม่ได้. มันก็ไม่ต้อง มีเรื่องที่น่าเกลียดน่าชังอะไร ทำให้ได้ผลไปได้เหมือนกัน. แต่บางครั้งก็ทรงใช้วิธี หรือยกย่องพร้อมกันไปกับการที่บอกว่า “ฉันมีอย่างนี้” ไม่ได้พูดว่า ดีกว่า หรือเลวกว่า, หรือของใครจะดีกว่า, แม้ที่สุดแต่ว่าใครจะผิดจะถูก ก็ไม่ต้องพูด กันแล้ว.

ทั้งหมดนี้เป็นพุทธจริยา โดยหัวข้อที่ว่า ท่านเป็นอะไรแก่พวกอัญญเดียรถีย์ทั้งหลาย. การบรรยายพระพุทธจริยาในวันนี้ ก็สรุปความได้อย่างนี้ ให้พูดไปจน อุตมาตายก็ไม่จบ. เรื่องพระพุทธานุภาพหรือความเฉลียวฉลาดของพระพุทธเจ้ามีมากมาย เหลือเกิน ยิ่งเอามาอธิบายให้เป็นเรื่องละเอียดละออออกไปแล้ว ก็ยิ่งพูดกันไม่หวาดไหว จึงพูดได้แต่ใจความ, ระลึกนึกถึงคาถาของปุญฺยาตายายแต่งไว้ครั้งไหนกันก็ไม่รู้ว่า สหสฺส สีสฺส สเจ โกโส สีสฺส สีสฺส สดี มุกฺขา ฯลฯ นั้นกันอีกครั้งหนึ่ง ว่าถ้าสมมติ

ว่าบุรุษคนหนึ่ง มีศีรชะ ๑๐๐๐ ศีรชะ ใน ๑ ศีรชะมี ๑๐๐ ปาก ใน ๑๐๐ ปาก มี ๑๐๐ ลิ้น แต่ละลิ้นบรรยายไปตลอดเวลา ๑ หมื่นปี ก็ไม่สามารถจะพรรณาคุณของ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นให้ครบถ้วนได้. นี่เป็นอันเล็กน้อย, เป็นอันว่า ยอมรับว่า พรรณนาไม่ไหวโดยรายละเอียด. แต่ถ้าว่าโดยหลักโดยหัวใจแล้ว ก็พรรณนาได้เป็น เรื่อง ๆ ไป ซึ่งจะได้พยายามเลือกสรรเอาพรรณนากันคราวละ ๒-๓ เรื่อง จนเพียงพอ แก่ความต้องการ.

สำหรับวันนี้ ก็ยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ขอนิมนต์พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดคำสรรเสริญพระคุณของพระองค์ตามที่เคย.

พุทธจริยา ตอนที่ ๖
พระพุทธเจ้าท่านทรงเป็นอะไรกับเดียรฉัตรอื่น (ต่อ)

-๖-

เสาร์ที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องพระพุทธจริยา
ได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๖ ในครั้งนี้.
ขอทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้
ว่าข้อความทั้งหลายที่นำมากล่าวนี้
มิได้กล่าวในฐานะเป็นพระพุทธานุ
เป็นต้นโดยตรง ; มุ่งหมายแต่จะกล่าว
ในฐานะเป็นพระพุทธจริยา ที่ต้อง
ศึกษาและเอาอย่าง นี่เป็นส่วน
สำคัญ. แต่การที่ท่านผู้ใดจะรับเอา
ฐานะอย่างไรวีธีนั้นก็ย่อมกระทำ
ได้แล้วแต่ว่าจะมองเห็น

กันแน่ไหน, แต่ส่วนใหญ่นั้นขอให้สนองความประสงค์ของอาตมา ในข้อที่ว่า จะแสดงพระพุทธรูป, **พุทธรูปเป็นสิ่งที่เราจะต้องทราบต้องเข้าใจ** นั้นก็จริงแล้ว ; แต่ว่า**เป็นสิ่งที่ต้องประพฤติตาม ขอให้สนใจในส่วนนี้** ซึ่งรู้สึกว่ายังกบพร่องอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูป ที่เกี่ยวกับเดียรฉัตรอื่น ซึ่งจะได้กล่าวต่อในวันนี้.

เรื่องนี้มีข้อสังเกต ที่จะต้องสังเกตกันอยู่ว่า **พวกเราสมัยนี้มักจะดูหมิ่นพวกอื่น คือลัทธิอื่น หรือศาสนาอื่น, อย่างนี้ไม่ใช่พุทธรูป**. เพราะว่าเท่าที่ได้ตรวจสอบดู ในพระบาลีทั้งหมดแล้ว ไม่มีส่วนใดที่จะแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มีพระพุทธรูปประสงค์ที่ย้ายลัทธิอื่นหรือศาสนาอื่น. แม้ว่าในบางครั้งจะมีการพูดจาชนิดที่เป็นการต่อสู้หรือหักล้างกันโดยตรง, ก็ได้มีความมุ่งหมายที่จะทำลายผู้อื่น ; แต่มีความมุ่งหมายที่จะช่วยผู้อื่น.

อย่างในครั้งที่แล้วมา ได้แสดงให้เห็นอาการบางอย่าง ที่ทรงกระทำไปเพื่อช่วยเหลือลัทธิอื่น ; เพราะว่าการทำลายผู้อื่นไม่มีประโยชน์อะไร ; แต่การ**ทำให้ผู้อื่นมีความเข้าใจอันถูกต้อง** เปลี่ยนจากมิจฉาทิฐิ มาเป็นสัมมาทิฐินั้น**มีประโยชน์เหลือที่จะกล่าวได้**. เราอยู่ในโลกนี้คนเดียวไม่ได้ เราต้องอยู่กับเพื่อน. ถ้าเพื่อนของเราเป็นคนพาลเราจะทำอย่างไร? เราควรจะฆ่าเขาเสียให้หมด, หรือว่าเราควรจะช่วยให้เขากลายเป็นคนดี. ถ้าดูตามพระพุทธรูปเหล่านี้แล้ว จะเห็นชัดว่าทรงมุ่งหมายที่จะช่วยให้คนผิดกลายเป็นคนถูก. อย่างนี้มันมี**ประโยชน์ การทะเลาะวิวาทกัน ทำลายล้างกัน นั้นไม่มีประโยชน์**. นี่คือพุทธรูปที่จะต้องระลึกนึกถึงและเอาอย่าง.

เราจะต้องศึกษาจากพระบาลีโดยตรง จึงจะพบข้อเท็จจริงอันนี้. แต่ถ้าเราศึกษาจากอรรถกถาหรือจากฎีกาเป็นต้นแล้ว เราจะพบอีกอย่างหนึ่ง คือ พระอรรถ-

กถาจารย์. ภิกษุจารย์เหล่านั้น ชอบดูถูกผู้อื่น จะกล่าวไปในลักษณะที่พวกอื่นไม่มีอะไรดี แม้แต่สักกนิคเดียว มุ่งหมายไปเสียอย่างนี้ ; นี่ไม่ตรงตามพระพุทธรประสงค์ พระพุทธรประสงค์นั้นมีแต่ที่จะช่วยให้เขาเข้าใจถูก ; และก็ไม่ทรงรังเกียจแต่ประการใด. แม้ในเรื่องที่ถกเถียงกันมาหายก ๆ ในฐานะเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เมื่อได้ทำความเข้าใจกันแล้ว ก็กลายเป็นมิตรกัน. เขาก็นิมนต์พระพุทธรองค์ให้ไปฉันภัตตาหารที่สำนักของเขา ; แม้ว่าสำนักนั้นจะเป็นอเจลกนิกคณบุตร ซึ่งเป็นข้าศึกกันอย่างร้ายแรง ตามที่ปรากฏชัดอยู่ นี่คือพระพุทธรจริยา ซึ่งจะได้แสดงด้วยพระบาลีสูตรใดสูตรหนึ่ง ตามสมควรแก่โอกาส.

๑. เรื่องต้องมียะไรที่เป็นตัวตน จึงจะประสบบุญ-บาป ได้

ในวันนี้จะได้แสดงด้วยสูตรที่ชื่อว่า จุฬสัจจสูตร ในมัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์. นิครนถ์ชื่อว่าสัจจจะ เป็นคนที่มีชื่อเสียง ; ถ้าอย่างสมัยนี้ก็ต้องเรียกว่าเป็นนักได้วาทะอย่างที่ไม่มีความจริง, บาลีเขาเรียกว่า ภาสุปปวาทีโก. ภาสุปปวาทีโกนี้เป็นคำเรียกชื่อของผู้ที่พูดเก่ง มีชื่อเสียงทั้งบ้านทั้งเมือง. นิครนถ์คนนี้ นอกจากจะเป็นนิครนถ์แล้ว ยังเป็นผู้ที่พูดเก่ง จนคนทั้งบ้านทั้งเมืองยอมรับเป็น ปณฺฑิตวาโทที่เขาถือว่า มีวาทะเป็นบัณฑิต พูดแล้วน่าฟังไปหมด, สารุสมฺมโต พุทฺชนสุส-อันมหาชนทั้งหลายยกย่องว่าเป็นคนเลิศในเรื่องนี้.

ที่นี้เขาก็โอ้อวด ซึ่งเป็นการโอ้อวดด้วยความสำคัญผิด ในเมื่อไม่มีใครจะมาเป็นคู่ต่อสู้, เขาเที่ยวโอ้อวด อยู่เป็นประจำว่า : ไม่มีสมณพราหมณผู้ใด ไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะผู้ใด ที่ถูกเราโต้ด้วยวาทะแล้วจะไม่สะทกสะท้าน จนไม่มีเหงื่อออกจากรักแร้นั้น เป็นไม่มี เพราะว่าแม้แต่เราจะพูดกับเขา เขาก็ยังหวั่นไหว ฉะนั้นจะป่วยกล่าวไปไปถึงการที่จะพูดกับมนุษย์ ซึ่งจะต้องมีความหวั่นไหว สะทกสะท้านตั้งตัวไม่ติด มีเหงื่อไหลจากรักแร้. นี่เป็นสำนวน

โดยตรงในพระบาลี. ลองจำกันไว้บ้างก็คงจะมีประโยชน์ มันก็เป็นเรื่องเหมือน ๆ กับเดี๋ยวนี ใครถ้าถูกโต้จนไม่มีคำพูดจะพูดได้แล้ว ก็มีเหงื่อไหลจากรักแระ ; เพราะว่าละอายมาก หรืออะไรทำนองนั้น, นิครนถ์คนนี่เขาเที่ยวประกาศอย่างนี้.

วันหนึ่งเขาเที่ยวไปด้วยกิจธุระ หรือบิณฑบาตก็ไม่แน่ ; แล้วก็ได้พบสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าคือพระอัสสชิ. พระอัสสชินี้ ตามที่เราได้ทราบที่เคยทำอะไรที่เรียกว่าโด่งดังมาหลายครั้ง เช่นครั้งที่ทำให้พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ เข้ามาสู่ศาสนานี้ก็เพราะพระอัสสชิ. แล้วก็ยังมีครั้งอื่นอีกหลายครั้ง ที่อ่านพบ, และครั้งนี้เผอิญว่ามาพบกับนิครนถ์คนนี่เข้า. นิครนถ์คนนี้ก็ถามพระอัสสชิว่าพระศาสดาของท่านแสดงธรรมอย่างไร? จำแนกธรรมอย่างไร? อนุสาสนีที่เป็นไปมากในหมู่สาวกของพระศาสดาของท่านนั้น มีอยู่อย่างไร?

พระอัสสชิท่านก็ตอบตามตรงอย่างลูกศิษย์ที่ซื่อสัตย์ ต่ออาจารย์ว่า : พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมแสดงธรรมว่า : รูป อนิจจัง เวทนา อนิจจา สญฺเหา อนิจฺจา สงฺขาร อนิจฺจา วิญฺเญวณํ อนิจจัง, นี่ชุดหนึ่งอนิจจัง. แล้วก็ รูป อนตฺตา เวทนา อนตฺตา สญฺเหา อนตฺตา สงฺขาร อนตฺตา วิญฺเญวณํ อนตฺตา ; นี่ก็อีกชุดหนึ่ง. เป็น ๒ ชุด ชุดแรกเรียกอนิจจัง ชุดหลังเรียกอนัตตา.

สัจจะนิครนถ์ นั้นเขาก็อดดีขึ้นมาทีเดียวว่า : ได้ฟังอย่างนี้ไม่ดีเสียแล้ว, ได้ฟังเรื่องไม่ดีเสียแล้ว, ถ้าอย่างใดเราจะไปพบพระสมณโคดม จะสนทนากันแล้วจะเปลื้องพระสมณโคดม ให้ออกจากทิวณฺณอันลามกเสีย. นี่เขาใช้คำว่าอย่างนี้ : อปฺเปวณาม ตสฺมา ปาปกา ทิฏฺฐิจิตฺตา วิเวเจยฺยาม –ถ้าอย่างใดฉันจะช่วยเปลื้องพระสมณโคดมออกเสียจากทิวณฺณอันลามก ; ดูความโอหังของเขาซิ.

นิครนถ์ผู้นี้ก็เลยไปชักชวนพวกกษัตริย์ลิจฉวีถึงในที่ประชุม. กษัตริย์ลิจฉวีกำลังประชุมกัน ด้วยกิจธุระการบ้านการเมือง ; ในระหว่างประชุมนี้ สัจจะนิครนถ์เขาก็ไปชวนพวกกษัตริย์ลิจฉวีว่า มาไปด้วยกัน ไปหาพระสมณโคดม. ถ้าพระสมณโคดมยังยืนยั้นอยู่ เหมือนที่สาวกงศ์นั้นกล่าวแล้ว. ฉันจะลากถ้อยคำของพระสมณโคดม มาตามคำพูดของฉัน, ลากไปลากมา เหมือนคนแข็งแรง จับแกะขนยาว ลากไปลากมาข้างซ้ายข้างขวา, หรือว่าเหมือนคนแข็งแรงชักเสื่อในแม่น้ำ จับส่ายไปส่ายมา, หรือว่าเหมือนนักเลงกินเหล้า ยกถ้วยเหล้าขึ้นกวัดแกว่ง แกว่งไปแกว่งมา, หรือว่าเหมือนช้างลงไปเล่นน้ำในสระบัว ถอนสายบัวขึ้นมากวาดแกว่งแกว่งไปแกว่งมา. ฉันจะลากถ้อยคำของพระสมณโคดม ให้มาตามถ้อยคำของฉันเหมือนอย่างนี้. มา ไปด้วยกันเถิด, เขาชวนกษัตริย์หนุ่ม ๆ ลิจฉวีตั้ง ๕๐๐ องค์ให้ตามไปดูเขาจะได้วาทะกับพระสมณโคดม.

พวกกษัตริย์ลิจฉวีหนุ่ม ๆ ตั้ง ๕๐๐ นั้น เกิดแบ่งเป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งก็ว่า วันนี้พระสมณโคดมท่าจะแย่แล้ว, พวกหนึ่งก็ว่า วันนี้สัจจะนิครนถ์จะฉิบหายแล้ว. ไม่มีใครแน่ใจอย่างใดได้ทั้งหมด, เกิดแบ่งกันออกไปเป็นสองพวกอย่างนี้แล้วก็พากันไปยังปามหาวัน ที่พระพุทธรเจ้าประทับอยู่.

เมื่อได้พบทักทายปราศรัยตามธรรมเนียมแล้ว สัจจะนิครนถ์ก็ขอโอกาสเพื่อจะถามปัญหา. นี่เป็นธรรมเนียม, แม้จะเป็นข้อกังขาอย่างไร อะไรก็ตามเถอะถ้าจะถามอะไร หรือจะโจทท้วงอะไร เขาก็จะต้องขอโอกาสก่อนทั้งนั้น ถ้าเขาไม่ให้โอกาสแล้ว เป็นไม่ถาม. นี่ก็เป็นลักษณะสุภาพบุรุษอย่างยิ่งซึ่งเราควรจะต้องเป็นกฎเกณฑ์ด้วย, หรือว่าเป็นพุทธจริยาด้วย. เหมือนอย่างว่าภิกษุจะโจททาบติแก่

ภิกษุรูปหนึ่ง ก็ต้องขอโอกาสก่อน ; ถ้าเขาไม่ให้โอกาสก็โง่ไม่ได้ ก็ต้องทำกัน
 อย่างอื่น, ต่อเมื่อเขาให้โอกาสแล้วจึงจะโง่ทาบตินั้น. นี่มีความเป็นผู้ดีถึงขนาดนั้น
 ในระเบียบวินัยในศาสนา. แม้เรื่องนี้มันเป็นเรื่องกว้างออกไปถึงระหว่างศาสนา
 เขาก็ยังทำกันอย่างนี้ : ต้องขอโอกาส, ได้รับโอกาส คืออนุญาตแล้ว จึงจะพูด
 หรือจึงจะถาม.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้โอกาสแล้ว เขาก็ถามเพื่อจะให้เกิดการ
 ยืนยันขึ้น : เขาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า **ทรงสอนสาวกอย่างไร? อนุสาสนีที่**
เป็นไปมากในพระสาวกนั้นเป็นอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตอบตรง ๆ
 เหมือนกับที่พระอัสสชิว่า เมื่อตะกี้ : **ขันธทั้ง ๕ เป็นอนิจจังขันธทั้ง ๕ เป็น**
อัตตานั้น.

ที่นี้นครณินเขาก็พูดขึ้นตามแบบของผู้ที่เป็นผู้ฉลาด หรือเป็นนักพูด หรือ
 เป็นอะไรชั้นดี. นี่ขอให้สังเกตไว้ด้วย. เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้วเขาก็
 ทูลขึ้นว่า : อุปมาอย่ามั่วแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ขออุปมาจะได้ไหม?
 พระพุทธเจ้าก็ว่า เอาซิ. สัจจะเขาก็ทูลว่า : พืชพันธุ์ธัญญาหารในโลกทั้งหลายนี้
 มันต้องอาศัยแผ่นดิน มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ จะทำกิจการงานใด ๆ ก็ต้องยืนบน
 แผ่นดิน ; ก็แปลว่าสิ่งทั้งปวงจะต้องมีรากฐาน มีฐานสำหรับยืน จึงจะทำสิ่งต่าง ๆ ได้,
 หรือจะเจริญงอกงามอยู่ได้ นี่ฉันใด, นี่อุปมา.

ที่นี้เขาก็อุปมาว่า **รูปตฺตยาํ ปุริสบุคคลโ** -บุรุษบุคคลนี้ต้องมีรูปเป็น
 ตัวตน, **รูปเปตฺติฏฺจาย** -ได้ตั้งอาศัยในรูปแล้ว, **ปุณฺณํ วา วปุณฺณํ วา ปสฺวติ**
 -จึงจะได้ประสบบุญบ้าง ประสบบาปบ้าง แล้วแต่กรณี. ในเรื่องรูปก็กล่าวอย่างนี้
 ในเรื่องเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อีก ๔ อย่าง ก็กล่าวอย่างนี้ : ว่าบุรุษ

บุคคลนี้จะต้องมีรูปเป็นอัตตา คือมีรูปเป็นตัวตน หรือว่ามีเวทนาเป็นตัวตน มีสัญญาเป็นตัวตน มันได้อาศัย หรือตั้งอาศัยอยู่บนอันนี้ ที่เป็นตัวตนแล้ว จึงจะทำการที่เป็นบุญ หรือเป็นบาปได้.

ก็ลองคิดดูตอนนี้ที่ว่า : เป็นถ้อยคำที่มีความหมายอย่างไร? นี่เป็นคำพูดของฝ่ายอัญญเดียรถีย์ หรือฝ่ายลัทธิอื่น เขาพูดอย่างนี้, มายืนยันกับพระพุทธเจ้าเลยว่า : ถ้าไม่มีอะไรเป็นที่ตั้งแล้ว คนเราจะทำอะไรที่เป็นบุญและเป็นบาปได้อย่างไร? ให้รู้ไว้ว่าฝ่ายเดียรถีย์พูด. แต่แล้วทำไมมันประหลาดที่ว่ามาตรงกับที่พุทธบริษัทแทบทุกคน เวลานี้ในเมืองไทยนี้ ก็ยังคิดอย่างนี้, ยังคิดอย่างที่เดียรถีย์พูดว่าต้องมีตัวตนสิ มันจึงจะทำอะไรเป็นบุญเป็นบาปของตนได้. ถ้าไม่มีตัวตนแล้ว จะทำบุญทำบาปได้อย่างไรกัน. นี่ไม่ใช่แก่งัดเอาพวกเรา เป็นแต่เพียงแนะให้ดูข้อเท็จจริงว่า ในประเทศไทยเรา ก็ยังมีความเห็นว่า มันต้องมีตัวตนอยู่ มันจึงจะทำอะไรได้เป็นของตน คือเป็นบุญก็ตาม เป็นบาปก็ตาม, พุทธบริษัทในเมืองไทยทำไมจึงไปพูดตรงกับอัญญเดียรถีย์ คือ สัจจะนิครนถ์นี้. แล้วปัญหามันอยู่ที่ตรงไหน? สำหรับในครั้งพุทธกาล ปัญหานั้นมันก็อยู่ตรงที่ว่า นั่นเป็นคำพูดของนิครนถ์ เป็นมิจฉาทิฎฐิ.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า อ้าว, ถ้าอย่างนั้นท่านถือว่า รูปเป็นตัวตนของเราดังนั้นหรือ? แล้วเวทนาเป็นตัวตนของเรา สัญญาเป็นตัวตนของเรา ฯลฯ ถามทั้ง ๕ ข้อ ว่าเป็นอย่างนั้นหรือ? สัจจะนิครนถ์ก็ว่าอย่างนั้นทั้ง ๕ ข้อ, สัจจะนิครนถ์เขาก็ยืนยันว่า เขาว่าอย่างนั้น, และว่าคนทั้งเมืองเขาก็กล่าวกันอย่างนั้น. นอกจากสัจจะนิครนถ์จะอ้างว่าเป็นคำพูดของตน แล้วยังกล่าวว่าคนทั้งเมืองเขายังว่ากันอย่างนี้. ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านมีโวหารอย่างไรก็ลองฟังดู.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าไปพูดถึงคนทั้งเมืองให้เสียเวลา ว่าแต่ตัวเองเองจะมีความเห็นอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสให้ยืนยันทีละอย่างอีกครั้งหนึ่ง ว่ารูปเป็นตัวตนหรือ? นิครนถ์ก็ยืนยันว่ารูปเป็นตัวตน. เวทนาเป็นตัวตนหรือ? ก็ยืนยันว่าเวทนาเป็นตัวตน จนครบทั้ง ๕ ขันธ์.

ตรงนี้ก็เป็นพุทธจริยา สำหรับอาตมารู้สึกว่ามันไม่มากนักน้อย, หรือว่าจะพูดอะไรก็อย่าให้มันคลุมเครือ พรวดพรวด ผลุนผลัน ; ต้องให้มันหนักแน่น แน่แน่ ยืนยัน กันอยู่ทุกคำ **อย่าให้ดินได้** จนเป็นอันว่าเขาจะบิดทีหลังไม่ได้ ; เพราะคอยให้ยืนยันคำพูด ตามที่เขาจะพูดนั้นอยู่เสมอ.

ที่นี้ก็ถึงที่ที่พระพุทธเจ้าท่านจะต้องตรัสบ้าง แล้วท่านตรัสอย่างไร, ท่านมีพระปัญญาคุณอันสูงสุดอย่างไรที่เราพูดกันแต่ปากนั้น. พระพุทธเจ้าท่านตรัสในลักษณะเหมือนกับตื๊วล้อมเข้ามา ๆ, แล้วจึงตรัสว่า : ดูก่อน อัคริเวสสนะ ; คนนี้เขาชื่อสัจจะกะ แต่เขามีแซ่หรือโคตนามสกุลว่า อัคริเวสสนะ, เขาทักกันด้วยชื่อแซ่ชื่อสกุลทั้งนั้น. ดูก่อน อัคริเวสสนะ, ท่านเห็นพระราชาชนิได้มูรธาภิเศก เช่นพระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าปเสนทิ เป็นต้น มีอำนาจสามารถที่จะฆ่าคนที่ควรฆ่า หรือบริพารคนที่ควรบริพาร หรือเนรเทศคนที่ควรจะเนรเทศใช่ไหม? ใคร ๆ ก็รู้ว่าพระราชาครองบ้านเมืองไหน ครองประเทศ แล้วก็สามารถที่จะฆ่าคน หรือว่าบริพารบาตรคน หรือว่าเนรเทศคน.

สัจจะกะก็ต้องตอบว่า : โอ้ย ! อย่าว่าถึงพระราชาชั้นนั้นเลย แม้แต่คณะพระราชา คือ พระราชาเล็ก ๆ ไม่ได้มูรธาภิเศกอะไร เช่นพวกมัลละ พวกลิจฉวีอย่างนี้ก็เป็นพระราชาคณาธิปไตยไม่ใช่พระราชาเผด็จการองค์เดียว, แม้แต่พระราชาคณะเล็ก ๆ อย่างมัลละอย่างลิจฉวี นี่ก็ยังสามารถที่จะฆ่าคนได้ บริพารได้ เนรเทศได้ ;

แล้วทำไมพระราชอาอย่างพระเจ้าปเสนทิ หรือพระเจ้าอชาตศัตรูจะทำได้. นี่สักกะเขาก็ออย่างนี้.

พระพุทเจ้าท่านก็ตรัสว่า : อ้าว, ถ้าอย่างนั้น อัคคิเวสสะนะ, ท่านจะว่าอย่างไร? ท่านจะสั่งบังคับรูปนี้ว่า รูป เม อตตะ -ว่ารูปจงเป็นรูปของเราเถิด ดังนี้หรือ? ก็ไม่. *วตฺตติ เต ตสฺมี รูปเวโส* -อำนาจของท่านเป็นไปในรูปนี้ ว่าจงเป็นไปอย่างนี้ จงอย่าเป็นอย่างนั้น ดังนี้หรือ? ที่นี้เขาก็นิ่งเสีย ; พอเห็นท่าว่ามันไปไม่รอดแล้ว เขาก็นิ่งเสีย. พระพุทเจ้าก็ตรัสถามซ้ำอีกว่า ท่านมีอำนาจที่จะสั่งบังคับรูปนี้ว่า รูปจงเป็นอย่างนี้, จงอย่าเป็นอย่างนั้น ดั่งนั้นหรือ? เขาก็ยังนิ่งเสีย ; นี่เริ่มจะจนเต็ม เขาก็นิ่งเสีย ; เล่นไม่ซื่อแล้ว. พอเห็นท่าว่าตัวเองจะเสียท่าแล้วก็นิ่งเสีย.

ที่นี้พระพุทเจ้าท่านก็ตรัสว่า : อัคคิเวสสะนะ, เวลานี้เป็นสำหรับพูด ไม่ใช่เวลาสำหรับนิ่ง. นี่แปลมาตามตัวเลย เพื่อให้รู้จักพระพุทเจ้าของเราดีขึ้น. ผู้ใดไม่ตอบปัญหาที่ตถาคตถาม ขอบด้วยเหตุผลถึง ๓ ครั้งแล้ว ศีระะของผู้นั้น มันจะแตกเป็น ๗ เสี่ยง. ที่ว่าปัญหาที่ขอบด้วยเหตุผล ก็แปลว่าเป็นปัญหาที่เปิดเผยที่ตรงไปตรงมา ที่เรียกว่า *fair play* อย่างที่สุดแล้ว, ซึ่งควรจะตอบได้ตามเหตุผลแล้ว ; แล้วก็ไมยอมตอบ มานิ่งเสียอย่างนี้ ถ้าถามถึง ๓ ครั้งแล้วไม่ตอบ ศีระะจะแตกเป็น ๗ เสี่ยง.

ข้อความในบาลีกล่าวว่า ตอนนั้นสักกะเห็น เพียงสักกะกับพระพุทเจ้าเพียง ๒ คนเท่านั้น, หรือจะมุ่งหมายเพียงว่าสักกะเท่านั้นเห็น ว่าวัชรปถิถีอิออวุธวัชระนั้นมาเจืออยู่บนศีระะแล้ว, และมีที่ท่าว่า ถ้าแก้ไม่ตอบปัญหานี้ จะผ่าศีระะแยกด้วยวัชรนี้ให้แตกเป็น ๗ เสี่ยง. ข้อความว่าอย่างนี้ตรง ๆ แต่ว่าจะแปลข้อความนี้เป็นธัมมาธิฐานอย่างไรก็ได้. แม้ที่สุดแต่เราจะแปลว่า สักกะเขาเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า ไม่ตอบไม่ได้แน่แล้ว, จะตอบก็ไมรู้จะตอบอย่างไร ; ก็ะหมายความว่า

ยอมแพ้ ในใจมันรู้สึกยอมแพ้, แล้วก็รู้สึกว่าไม่มีที่พึ่งไหนแล้ว นอกจากเขา พระพุทธเจ้านั่นเองเป็นที่พึ่ง. ฉะนั้นจึงพูดว่า “ขอพระโคตมจงถามใหม่เถิด” ขอให้ตั้งคำถามใหม่เถิด, ก็คือคำถามซ้ำนั่นแหละ.

พระพุทธเจ้าจึงถามซ้ำ : ถ้าว่ารูปเป็นของเรา อำนาจของท่านเป็นไปในรูป นั่นว่า รูปจึงเป็นอย่างนี้เถิด รูปอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลยดังนั้นหรือ? เขาก็บอกว่า หากได้พระเจ้าข้า, คือยอมรับแล้วและนิ่งไม่ได้ต้องพูด. แล้วถามเรื่องเวทนาอีก เวทนาเป็นของเรา, ถ้าอย่างนั้นละท่านก็สั่งบังคับได้ว่า เวทนาจะเป็นอย่างนี้ เวทนา จงอย่าเป็นอย่างนั้นดังนี้หรือ? ก็ตอบว่าหากได้พระเจ้าข้า. ถามไปจนครบทั้ง ๕ อย่าง จนกระทั่งวิญญาน.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า อ้าว, ไปคิดดูให้ดีซิ, คำที่แรกกับคำที่หลัง ของท่านไม่ตรงกันเสียแล้ว. นี่พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ด่าใคร, หรือไม่ได้รุกรานใคร ให้หยาบคาย ; ท่านจะมีมรรยาตามแบบของท่านอย่างนี้. ฉะนั้นเราควรจะต้องถือว่า นี่เป็นพระพุทธจริยา ; ว่าเราจะไม่รุกรานคนที่เปลี่ยงพล้ำเสียท่า, หรือรุก เข้าไปเสียให้ตายเลยอย่างนี้. นี่ก็เรียกว่ารุกถึงที่สุด แต่ด้วยอากัปภิกิริยาจากที่สูงภาพ.

ทีนี้ก็ตรัสต่อไปว่า : อัคคิเวสสนะ, รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง? คราวนี้เขาก็ต้องตอบว่าไม่เที่ยง. เพราะอะไร ๆ มันมาในรูปนี้หมดแล้ว. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง? ก็ไม่เที่ยง. สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นสุขหรือเป็นทุกข์? มันก็เป็นทุกข์. แล้วเมื่อไม่เที่ยงและเป็นทุกข์แล้วก็ควรหรือที่จะไปถือ จะไปตามเห็นว่าเป็นของเรานั้นเป็นเรา, นั้นเป็นตัวตนของเรา? เขาก็ตอบว่า หากได้พระเจ้าข้า, เป็นอย่างนั้น ไม่ได้พระเจ้าข้า.

นี่ก็แปลว่าหมดท่าแล้ว คือเป็นอันเด็ดขาดลงไปแล้วว่าเขาแพ้ ๑๐๐ เปอร์-เซ็นต์ ทีนี้พระพุทธเจ้าจะตรัสอย่างไรต่อไป ลองคิดดูซิ.

ที่นี้ท่านก็ทรงปิดรายการ คือว่ารู้อย่างแบบรูครั้งสุดท้ายว่า : คนที่ติดแน่นอยู่กับความทุกข์ คือแยกกันไม่ออก ; เรียกว่า *ทุกข์ อลฺลสฺส* - แปลว่า แยกออกไม่ได้จากความทุกข์, *ทุกข์ อุปฺคโต* - จมลงไปในความทุกข์, *ทุกข์ อชฺโฌสฺสโต* - อันความทุกข์ท่วมทับแล้ว, แล้วยังเห็นสิ่งที่เป็นทุกข์นั้นว่า นี่เป็นอัตตาของเรา นี่เป็นตัวเราหรือนี่เป็นของเรา ; คนชนิดนี้จะเรียกว่ารู้ทุกข์ และทำความทุกข์ให้หมดสิ้นไปได้หรือไม่?

ตรงนี้เดี๋ยวจะฟังไม่ทันเข้าใจ ว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงย้ำให้เด็ดขาดลงไปว่า : **คนที่ติดแน่นอยู่ในความทุกข์ ผังอยู่ในความทุกข์ ความทุกข์ท่วมทับอยู่อย่างนี้แล้ว ก็ยังโง่. โง่เอาสิ่งที่เป็นทุกข์นั้นแหละว่าเป็นของเรา ว่านั่นเป็นตัวเรา ว่านั่นเป็นของเรา ; คนชนิดนี้จะเรียกว่าเป็นคนรู้ทุกข์ คือสามารถทำความทุกข์ให้สิ้นไปได้หรือไม่? สัจจะนิครนถ์ ก็ต้องตอบว่า มันไม่มีหนทาง - ไม่มีหนทาง คือไม่มีทางที่จะเป็นไปได้.**

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า ก็ท่านนั้นแหละมิใช่หรือ ที่ติดแน่นอยู่กับความทุกข์, เข้าไปสู่ความทุกข์, อันความทุกข์ท่วมทับอยู่? นี่เขาก็ต้องรับว่าเขาเป็นผู้ที่มีความทุกข์ท่วมทับอยู่อย่างนี้ เขาก็ไม่อาจจะรู้ทุกข์ หรือไม่อาจจะทำที่สุดแห่งความทุกข์ได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็สรุปท้ายอีกว่า อัคคิเวสสนะเอ๋ย, ตัวท่านนั้นเหมือนกับคนที่มาถากต้นกล้วยเพื่อจะหาแก่น. เขามาถากต้นกล้วย ฉีกต้นกล้วยเข้าไปที่ละชั้นที่ละกาบ นี่เพื่อจะหาแก่นกล้วย, ท่านถากเท่าไรหาเท่าไร มันก็ไม่พบแก่นของต้นกล้วย, นี่ฉันใด. ข้อที่ท่านเที่ยวประกาศก้องในเมืองเวสาลีว่า “ไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์ หรืออรหันตสัมมาสัมพุทธะผู้ใด เมื่อถูกเรายกวางทะเลแล้วจะไม่กระสับกระส่าย, เหมือนที่ว่าคนแข็งแรงจับแกะขนยาวลากไปลากมา, หรือว่าเหมือน

คนแข็งแรงชักเลื้อในแม่น้ำลากไปลากมา, หรือว่าเหมือนนักเลงเหล้าแกว่งถั่วยเหล้า หรือว่าเหมือนช่างสาวสายบัวแกว่งสายบัว ; และว่าที่จะไม่สะทกสะท้านนั้นเป็นไม่มี, ว่าแม้ท่านจะพูดกับเสา เสาก็ยังสะท้านหวั่นไหว ; จะปวยกล่าวไปไปถึงมนุษย์ ที่จะไม่หวั่นไหว และจะไม่มีเหื่อออกจากรักแร้". ดังนั้นเดี๋ยวนี้ท่านจงดูรักแร้ของเรา ; พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงรักแร้ หรือจะอย่างไรก็คิดเอาเองก็แล้วกัน พระบาลีว่าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงรักแร้ของพระองค์แก่สัจจะนิครนถ์ว่าไม่มีเหื่อ.

นี่ก็เป็นอันว่า หมดท่า หมดโอกาสอะไรที่จะพูด, นั่งคอตกกัมหน้า ชบเซาอยู่ เป็นก้อนหินไปเลย.

ที่นี้ก็ถึงบทบาทของพวกหนุ่ม ๆ ลิจฉวี ๕๐๐ ที่ตามไปด้วย. หัวหน้าลิจฉวี คนหนึ่ง ชื่อว่า เจ้าทุมมุขชะ เจ้าทุมมุขชะนี้ก็ขอโอกาสพระพุทธเจ้า พูดบ้าง. เมื่อ พระพุทธเจ้าประสาทโอกาสแล้ว เขาก็พูดขึ้นมาว่า อุปมาแจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์แล้ว พระเจ้าข้า ขอโอกาสพูด. พระพุทธเจ้าบอกว่าพูดซิ เราก็ตอบว่า :-

ที่ริมสระแห่งหนึ่ง เด็กฝูงหนึ่งมันลากปูตัวใหญ่ขึ้นมาบนบกนี้ แล้วก็ช่วยกัน เอาก้อนดินบ้าง กระเบื้องบ้าง ท่อนไม้บ้าง ขว้างลงไปที่ก้ามปู ที่มันชูร่าขึ้นมา. เขาคง หลับตาเห็นภาพพจน์อันนี้ว่า ปูนี้พอเอาขึ้นมาบนบก เราจะทำอะไรมัน มันจะ ชูก้ามว่าสูงขึ้นเพื่อต่อสูง. ที่นี้เด็กฝูงนั้นก็ใช้ก้อนดินบ้าง กระเบื้องบ้าง ท่อนไม้บ้าง ชัดลงไปที่ก้ามปู, ก้ามหักหมดหลุดหมด เหลือแต่ตัวปู, ข้อนี้เป็นฉันท. สัจจะนี้ ก็เป็นฉันทนั้น, สัจจะนี้จะไม่มีก้ามชูขึ้นอีกต่อไปแล้ว จะไม่มีโอกาสที่จะชูก้าม เข้ามาหาพระองค์อีกแล้วพระเจ้าข้า.

ฟังดูมันน่าหัวเด๋มที่ เขาไม่ด่ากันตรง ๆ, แต่ว่ามันเจ็บยิ่งกว่าด่าตรง ๆ. นี่วิธีของผู้มีศีลธรรมดี หรือว่าผู้เจริญด้วยศีลธรรม ซึ่งเดี๋ยวนี้เขาไม่ค่อยทำกันอย่างนี้ เขาทำกันด้วยความหยาบคายทางกายทางวาจา.

สัจจะนิครนถ์ก็เลยขอร้องว่า เจ้าหุมนุกะหยุดพูดเถิด อย่าพูดไปเลย ไม่มีประโยชน์แล้ว. ข้าพเจ้าขอโอกาสทูลพระสมณโคดมต่อไป, แล้วก็ทูลพระพุทเจ้าว่า ข้าแต่พระโคดม คำพูดของข้าพเจ้าและของปฤสฺสมณะทั้งหลาย เหล่าอื่นนั้น มันเป็นวาทะวิลาป ; คำนี้ไม่รู้อาจจะเปลือยออกไปเป็นไทยว่าอะไรดี ; มันมีความหมายว่าเพ้อคลั่ง คืออย่างคนที่ขี้เมา, หรือว่าคนที่เมาไห้หนัก, หรือว่า คนที่ไม่มีสติสมปฤดี แล้วพูดอะไรออกมา ; นี่เขาเรียกว่า วาทะวิลาป. เดียวนี้ สัจจะนิครนถ์ยอมรับว่า วาทะวิลาปอะไรของเขาที่พูดแต่ที่แรก ที่อวดดีสูงสุดแต่ที่แรก, และความคิดเห็นที่ว่า รูปเป็นอัตตา เวทนาเป็นอัตตา อะไรก็ดีนี่. วาทะของเขาเอง ก็ดี ของปฤสฺสมณะเหล่าอื่น คือว่าลัทธิอื่น อาจารย์อื่นที่คล้ายเขานี้ก็ดี เป็นคำพูดเพ้อเจ้อ, เพ้อคลั่ง ; จึงขอโอกาสพระพุทเจ้า ทูลถามพระพุทเจ้าอีกว่า :-

ข้าแต่พระโคดม, ขอพระองค์จงแสดงธรรมเถิด ด้วยเหตุเพียงเท่าไรสาวก ของพระสมณโคดม เป็นผู้ที่จะควรกล่าวได้ว่า ได้ประพฤติกระทำถูกต้องตาม คำสั่งสอนของพระโคดม, เป็นผู้พ้นแล้วจากความสงสัย เป็นผู้พ้นแล้วจากการที่ต้องถามผู้อื่นว่าอย่างไร, เป็นผู้มีความกล้าหาญ เชื่อความคิดของตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่น อยู่ในศาสนา.

คำถามนี้คือถามว่า เป็นอย่างไร เป็นลักษณะไหน จึงจะเรียกว่า เป็นพระอรหันต์? นั่นเอง แต่ไม่ใช่คำว่าพระอรหันต์ ; ใช้คำว่า “ประพฤติถูกต้องตามคำสอนของพระพุทเจ้า อยู่เหนือความสงสัย ปราศจากคำถามที่จะต้องเพียรถามผู้อื่นว่า อะไรเป็นอย่างไร? เชื่อตัวเองจนมีความกล้าหาญ ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น อยู่ในธรรมวินัยนี้”.

ที่นี้พระพุทเจ้าท่านก็ตรัสว่า สาวกในศาสนานี้เป็นศาสนาของพระองค์นี้ เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่จริง ด้วย ยถาภูตญาณทัสสนะ. อโย ภิกขุ

รูป อติदानาคตปจบุปฺปนํ. -เห็นรูปใด ๆ ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน, อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา โอฟาริกํ วา สุขุมํ วา หีนํ วา ปณฺธํ วา ยํ ทูเร สหฺตฺติเก วา -อยู่ใน ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี ไกลก็ดี ใกล้ก็ดี หยาบก็ดี ละเี่ยดก็ดี, จนกระทั่งว่า สพุพฺ ฐูปํ -นั่นสักว่ารูปเท่านั้น เนตํ มม -นั่นมิใช่ของเรา, เน โส หมฺมุมิ -นั่นมิใช่เรา น เม โส อตฺตํ -นั่นมิใช่อัตตาของเรา. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างนี้ไปจนครบ ๕ อย่าง คือทั้ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณด้วย : ว่าสาวกของเราในศาสนานี้ เห็นอยู่ด้วยปัญญาอันชอบ ตามที่เป็นจริง อย่างนี้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า เขาประพฤติดุกต้องตามคำสั่งสอน พ้นความสงสัย ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น.

สัจจะก็ถามคำถามสุดท้ายว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุจึงได้ชื่อว่าเป็น พระอรหันต์ ปลงภาระแล้ว สิ้นสังโยชน์แล้ว สิ้นภพแล้ว เพราะมีความรู้ชอบ?

พระพุทธเจ้าก็ยังตรัสอย่างนั้นอีกว่า : ภิกษุมีความเห็นต่อรูปเป็น อนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็น อนัตตา. ที่ว่าเห็นในที่นี้ คือเห็นด้วยความรู้สึกมิใช่เห็นด้วยอ่านหนังสือ ; เพราะเห็นอย่างนั้น ก็มีจิตหลุดพ้น ไม่ยึดมั่นในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณนั้น จิตหลุดพ้นเพราะเห็นอย่างนั้น จนกล่าวได้ว่าอริยสาวก มีองค์ ๓ คือ :-

๑. ทัสสณานุตตรียะ ได้เห็น ได้มีทัศนะในสิ่งทีประเสริฐสูงสุด ไม่มีอะไรยิ่งกว่า.
๒. ปฏิปทานุตตรียะ ก็ได้ปฏิบัติในการปฏิบัติที่สูงที่สุด ไม่มีอะไรยิ่งกว่า.
๓. วิมุตตานุตตรียะ ก็ได้หลุดพ้นแล้ว ในความหลุดพ้นที่ไม่มีความหลุดพ้นอื่น ยิ่งกว่า, แล้วก็เห็นต่อไปว่า พระศาสดาของฉัน พระศาสดาของเรานี้ รู้ข้อนี้แล้ว จึงสอนข้อนี้ ผูกตนมาในข้อนี้ได้แล้ว จึงผูกผู้อื่นในข้อนี้ พันพิเศษในข้อนี้แล้ว จึงสอนผู้อื่นให้พันพิเศษในข้อนี้.

นี่คือคำตอบของพระพุทธเจ้า ท่านตรัสตอบแก่นิครนถ์ ที่ถามว่าในศาสนานี้ ด้วยเหตุเพียงข้อใด จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้พ้นถึงที่สุด.

สัจจะนิครนถ์ก็ลุกขึ้นเฉยียงบ่า สารภาพขอโทษ. ขอโทษนี่คือการ เปิดเผยตัวเองประจานตัวเอง ดังที่เขาเรียกว่าแสดงอาบัติอย่างนั้น ; แต่นี่มันไม่ใช่ เรื่องแสดงอาบัติ แต่มีความหมายเหมือนกัน คือประจานตัวเองถึงที่สุด ว่าได้ทำผิด ไปแล้ว : ว่าข้าพระองค์เป็นผู้มีปกติ กำจัดคุณของผู้อื่น, ข้าพระองค์เป็นผู้ คะนองวาวา. นี่สารภาพว่าเขาเป็นคนเลว ดีแต่จะคอยเกียดกันความดีของผู้อื่น, แล้วเป็นผู้กะนองวาวา คือพูดไปด้วยความคะนอง.

เขามองเห็นแล้วว่า เดียวนี้เขาเป็นผู้ผิด. คำพูดทั้งหลายเป็นเพียงความ คะนอง, แล้วก็ยังกล่าวในครั้งสุดท้ายว่าเป็นผู้ยอมแพ้, คือเขาพูดด้วยอุปมาว่า บุรุษบุคคลเผชิญหน้ากันกับช้างที่ضبมัน, หรือว่ากองไฟอันลุกกลามใหญ่, หรือว่า ภูพิชที่ร้ายกาจ ก็ยังมีทางเอาตัวรอดได้ ; แต่บุคคลมาเผชิญกันกับพระสมณโคดมแล้ว ไม่มีทางเอาตัวรอดได้เลย ; เขากล่าวเองอย่างนี้.

ข้อความที่กล่าวนี้มีความหมายในทางธรรมะว่า คนอวดดีที่มาประสบกับ พระพุทธเจ้านี้ ไม่มีทางที่จะรอดไปได้, ไปเผชิญกับช้างضبมัน หรือว่ากองไฟ ที่ไหม้ลุกกลามมาอย่างใหญ่หลวง หรือว่าภูพิชอันร้ายกาจเป็นพญานาค ก็ยังหวังว่า จะหนีรอดไปได้บ้าง, แต่มาเผชิญกับพระสมณโคดมแล้ว ไม่มีทางที่จะหนีรอดเลย. สัจจะนิครนถ์ขอนิมนต์พระสมณโคดมฉันภัตตาหารในวันพรุ่ง ณ สำนักแห่งนิครนถ์. พระพุทธเจ้าก็ทรงรับนิมนต์ด้วยการนิ่ง ; แล้วก็ไปฉันในสำนักของนิครนถ์ คือคน ที่เป็นข้าศึกศัตรูกันหยก ๆ นี่ ในวันรุ่งขึ้น.

นี่คือพุทธจริยาเรื่องนี้ คนอื่นจะมองกันในแง่อื่นอย่างไรก็ตามใจ ก็เป็น พระพุทธคุณ เป็นปัญญาคุณ เป็นเมตตาคุณ เป็นอะไรกันอย่างใหญ่หลวง. เดียวนี้

อาตมาจะขอร้องไห้มองกัน ในแง่ที่ว่าพระพุทธจริยาว่าพระองค์ทรงประพาสติดอย่างไร
ต่อบุคคลซึ่งเป็นข้าศึกศัตรู.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ประพาสต่อศัตรู ด้วยสิทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ ; ฉะนั้น
ขอให้ช่วยจำกันไว้ ว่าจากอุทาหรณ์อันนี้ **คนเราจะต้องประพาสต่อผู้ที่ทำตัวเป็น
ศัตรูของเรา ด้วยคุณธรรม คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ. สุทธิ** คือ ความที่
มีจิตใจปกติ บริสุทธิ์ปกติ, ไม่เข้าข้างตัว ไม่เข้าข้างใคร ; ให้มีความบริสุทธิ์แห่ง
จิตนี้ก่อน, แล้วก็มี**ปัญญา** คือว่าอย่าไปเป็นอันธพาล, หรือว่าอย่าไปเสีย
สติสัมปชัญญะ, อย่ามีจิตฟุ้งซ่าน จึงจะมีปัญญาได้, แล้วก็ต้องมี**เมตตา**เป็นเบื้องหน้า
เป็น ปุเรจาริกะ คือเป็นเบื้องหน้าต่อบุคคลที่เป็นศัตรูนั้น, แล้วก็มี**ขันติ** คือความ
อดทนด้วย.

นี่คิดว่าต้องอดทนสักเท่าไร จิตจึงจะปกติอยู่ได้ ถ้าโกรธเสียแล้ว ก็คือ
**ชื่อว่าไม่อดทนแล้ว ; ถ้าโกรธเสียแล้ว จะเมตตาใครอย่างไรได้ ; ถ้าโกรธ
เสียแล้วปัญญาก็หายหมด.** ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ พอโกรธขึ้นมาเท่านั้น สติปัญญา
อันมากมายที่มีแต่ก่อนจะวิ่งหนีไปหมด, มันหายไปหมด. พอโกรธเข้าแล้ว **สุทธิคือ
ความบริสุทธิ์** ความจริง ความตรงนั้น ก็หายไปหมด. เกิดโมโหโทโสเสียแล้ว
จะมัวจริงอยู่ได้อย่างไร. สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ ไม่มีเหลืออยู่เลย ; เพราะว่ามี
ความโกรธเกิดขึ้นเสียแล้ว.

นี่ถือเอาพระพุทธจริยานี้เป็นหลัก ก็เรียกว่าเป็นพุทธบริษัท เป็นสาวก
ในพระศาสนา. เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เราควรจะจำไว้เป็นตัวอย่าง ตลอดทั้งเรื่อง, แล้ว
ก็จำไว้เป็นพิเศษในส่วนที่เป็นพระพุทธจริยาที่ทรงกระทำต่ออัญญเดียรฉัตร คือเจ้าลัทธิน
อื่นซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน.

นี่เป็น เรื่องที่ ๑ ที่แสดงไปในทางที่ว่ามีความคิดเห็นขัดแย้งกันเกี่ยวกับอัตตา เราว่าไม่มีอัตตา เขาว่ามีอัตตา. คนที่ไม่มีอัตตา, กับคนที่มีอัตตา มาพบกันเข้าแล้ว จะต้องพูดกันอย่างไร. เป็นเรื่องที่เรียกว่า พุทธจริยาต่ออัญญเดียรถีย์ ในแง่ที่ว่าไม่มีอัตตากับไม่มีอัตตาจะต้องพูดกันอย่างไร.

เรื่องที่ ๒ ทางเข้าสู่ความเป็นสหาย กับพรหม

ช่วงเวลาที่เหลืออยู่นี้ ก็จะพูดต่อไปอีกสักเรื่องหนึ่ง คือเรื่องการพูดถึง **สิ่งที่ไม่มีตัว** ที่ไม่เห็นตัวโดยประจักษ์ แล้วก็พูดกันเป็นคั่งเป็นแคว ซึ่งไม่ใช่พูดอย่างเดียว เขาเชื่อด้วย เขาเชื่อกันงมงาย ด้วยในคำพูดที่พูดไปด้วยเรื่องที่มีได้มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ ; นี่เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป แม้ในปัจจุบันนี้เราก็เชื่อเรื่องผี เรื่องสาร เรื่องเทวโลก มารโลก พรหมโลก อะไรก็เชื่อ ; เชื่อว่ามีอยู่อย่างนั้น เข้าถึงได้โดยวิธีอย่างนี้ ; นี่ก็รวมอยู่ในเรื่องนี้. แต่ว่าเรื่องที่เป็นเอามาก และสำคัญมากที่สุด **ในครั้งพุทธกาลนั้น คือเรื่องการเข้าถึงพระเจ้า หรือเข้าถึงพรหม.** ในบาลีเขาใช้คำว่าพรหม ในความหมายธรรมดาสามัญก็คือพระเจ้า ; แล้วเท่าที่พูดอยู่เดี๋ยวนี้ แล้วในศาสนาบางศาสนา เราก็ใช้คำว่า พระเจ้า. **การที่จะเข้าถึงพระเจ้า ไปอยู่รวมเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้านั้น เป็นปัญหาที่ต้องศึกษา ต้องปฏิบัติให้ได้.**

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่ในประเทศอินเดีย ก็มีปัญญาอย่างนี้ แล้วก็ได้พูดกันด้วยเรื่องปัญหาอย่างนี้ ซึ่งเป็นการต่อต้านกันกับลัทธิอื่น คือค้านอัญญเดียรถีย์อื่นด้วยเหมือนกัน, ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ควรจะทราบกันไว้ แล้วก็จะได้ดูพระพุทธจริยาในกรณีเช่นนี้อีกด้วย. เรื่องนี้มีอยู่ในสูตรที่ว่า **เตวีสขสูตร** ที่มณิกาย **สีลขันธวรรค.** ที่หมู่บ้านของพวกพราหมณ์ ซึ่งเต็มไปด้วยพราหมณ์ที่มีชื่อเสียงมาก เช่น **วังกีพราหมณ์, ตารุกขพราหมณ์, ไปกขรสาติพราหมณ์,**

ซานุสโลนีพราหมณ์, โตทยพราหมณ์, ซึ่งมีชื่อเสียงเด่น ๆ แล้วยังมีพราหมณ์
มหาศาลชื่ออื่น ๆ อีกมาก มีอยู่ในบ้านนี้เป็นกลุ่ม คล้าย ๆ นิคมของพวกพราหมณ์.

มีพราหมณ์หนุ่ม ๒ คน เขาเดินคุยกันถึงเรื่องที่จะเข้าถึงพระเจ้าได้อย่างไร.
เขาเรียกว่า พุรหมสหพุตาย -การเข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับพรหม มันมี
อย่างไรแน่. หนุ่มคนหนึ่งเขาว่า ที่ ตารุกขพราหมณ์พูดนั้นแหละถูกเป็นทางตรง
ไปสู่ความเป็นอันเดียวกับพระเจ้า. คนหนุ่มอีกคนหนึ่งว่าไม่ถูก ที่ ไปกขรชาติ
-พราหมณ์ว่านั่นแหละถูก. เขาก็เลยเถียงกันตลอดทาง ว่าอันไหนจะถูกกว่า? เขาใช้
คุณบทว่า มันต้องเป็นทางตรง, เป็นทางที่ให้ถึงได้จริง, เป็นหนทางที่จะนำออก
จากโลกนี้ได้จริง, ทางนั้นต้องเป็นทางตรงไปยังพรหมนั้น, แล้วก็ให้ดึงออกไป
จากโลกนี้ได้จริง จึงจะเรียกว่าทางนี้ใช้ได้. นี่เขาเถียงกันไม่ตกลงกันได้ ก็เลยเกิด
ความคิดขึ้นว่า เดียวนี้ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น เราควรจะไปหา ไปเฝ้า
พระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าท่านได้ฟังเรื่องราวของหนุ่มสองคนนี้แล้ว ท่านให้เขายืนยัน,
พระพุทธเจ้าท่านให้หนุ่ม ๒ คนนี้ยืนยันว่า ปัญหาอย่างไร? วิคคหวิวาท นานาวาท
นั้น มีอยู่อย่างไร? วิคคหะ แปลว่าเถียงกันคนละอย่าง, วิ แปลว่า คนละอย่าง,
คหะ แปลว่า ถือ วิคคาโห ของเธอเป็นอย่างไร? วิวาท ของเธอเป็นอย่างไร?
นานาวาท ของเธอเป็นอย่างไร?

หนุ่มสองคนนี้เป็นพราหมณ์ เขาก็ทูลตามตรงว่า พวกพราหมณ์ได้แสดง
หนทางไปสู่พรหมไว้มากมาย ล้วนแต่ถูกทั้งนั้นเลย, เพราะว่าทางทุกทางมันต้อง
ไปที่นั่น เช่นเดียวกับว่าหนทางที่มนุษย์เดินกันอยู่ในโลกนี้ ไม่ว่าทางไหนมันต้อง
ไปที่หมู่บ้านทั้งนั้นแหละ มันต้องไปรวมที่หมู่บ้านทั้งนั้น. ทางเล็กทางใหญ่ ทางตรง
ทางคด ทางอ้อม ทางอะไร มันต้องไปที่หมู่บ้าน, มันต้องไปถึงหมู่บ้าน ; ฉะนั้น

วิคคะหิ วาตะ นานาวาตะ ของข้าพระองค์นั้นมียูอยู่แต่ว่า ทางไหนนำออกได้จริง แล้วก็ตรงไปยังที่นั่นโดยตรงก็แล้วกัน.

ในพระบาลีตอนนี้ เขาอ้างพวกพราหมณ์ที่มีชื่อเสียงว่าเป็นพวกนิกาย อทุรริย, ติตฺติรีย, ฉนฺโทก, พุทฺธิ ; ๔ พวกนี้แหละล้วนแต่แสดงทางไปสู่พรหม ; แล้วจริงทั้งนั้นเลย. แต่เรามาเถียงกันว่าอันไหนมัน “อุชฺหมัคโค” คือมันตรงดังไปทันที แล้วมันนำมนุษย์ออกจากโลกนี้ แล้วพาไปสู่พรหมโลกนั้นได้ทันที.

ทีนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างไร? ท่านไม่ไปเถียงกับเขาในเรื่องอย่างนั้น ท่านเพียงหยิบขึ้นมาคำหนึ่งตรงคำว่า “นียยานิโก” คือว่านำออกได้จริง. ท่านก็เลยถามหนุ่มสองคนนี้ว่า : **หนทางที่พวกพราหมณ์ของเธอแสดงนั้นมันเป็น นียยานิโก คือ นำออกได้จริงหรือ? นำออกได้จริงหรือ? เขาก็ว่าจริง. ท่านว่านำออกได้จริงหรือ? เขาก็ว่าจริง. ท่านก็ย้ำอีกว่านำออกได้จริงหรือ? เขาก็ว่าจริง. คำพูดทำนองนี้เป็นธรรมเนียมของพระพุทธเจ้า ที่จะต้องให้เขายืนยันอย่างน้อย ๓ ครั้งเสมอ แล้วจึงจะพูดกัน.**

พระองค์ตรัสว่า อ้าว, เมื่อยืนยันว่านำออกได้จริง แล้วจะเข้าใจว่าอย่างไร? ก็ในบรรดาพราหมณ์ทั้งหลายทั้ง ๔ พวกนั้นล้วนแต่ทรงไตรวิชา, **มีพราหมณ์สักคนหนึ่งไหม ที่ได้เคยเห็นพรหมด้วยตนเอง? ให้มาเป็นพยานซิ. นี่ก็เลยอึ้งกันไปหมด : ว่าพราหมณ์คนไหนเคยเห็นพรหม มาเป็นพยานซิ.**

พระพุทธเจ้าท่านก็ย้ำตรงที่ใครเห็นพรหมเรื่อย ไล่ไปเรื่อย. เขาก็บอกว่า อาจารย์คนหนึ่งก็ไม่เคยเห็นพรหม. แล้วท่านถามว่า อาจารย์ของอาจารย์เคยเห็นไหม? เขาก็อดั้น, เพราะอาจารย์ก็ไม่มีสักคนหนึ่งที่เคยเห็นพรหม. พระพุทธเจ้าท่านว่า อาจารย์ ๗ ชั่วเลย, อาจารย์คนไหนเจ็ดชั่วไหนที่เคยเห็นพรหม. เขาก็ยังต้องตอบว่าไม่เคยเห็นพรหม.

ฤาษี แต่กาลก่อนที่เป็นอาจารย์ของพราหมณ์เหล่านี้ เช่น ฤาษี อัลดกะ วามกะ วามเทวะ เวสวามิตตะ ยมัตคิ อังคีรส ภารทวาชะ วาเสฏฐะ กัสสปะ ภคฺ ; ตั้ง ๑๐ ชื่อนี้ คนไหนบ้างที่เคยเห็นพรหม? ฤาษีคนไหนใน ๑๐ นี้ เคยเห็นพรหม? อันนี้ก็ยืนยันไม่ได้ ก็รู้แต่ว่าไม่มีฤาษีองค์ไหนสักคนเดียวที่เคยเห็นพรหม. พระพุทธเจ้าท่านก็ไล่ซ้ำอีกทีหนึ่ง ที่จะให้เขายืนยันด้วยปากอย่างหลบไม่ได้, ในที่สุดก็ว่าไม่มีสักคนหนึ่งเลยที่เคยเห็นพรหม.

พระพุทธเจ้าก็เลยตรัสอีกว่า อ้าว เมื่อไม่เคยเห็นพรหมสักคนเดียวแล้ว มาแสดงทางที่เป็นนิยานิกะ, ยืนยันว่าเป็น นิยานิกะ ออกจากโลกนี้ไปสู่พรหม. คำพูดชนิดนี้มันเป็น อปฺปาฏิหริทภาสิตเท่านั้น. คำนี้แปลยาก เขาแปลว่า **ภาสิตที่ไม่มีปฎิหาริย์** ; มันก็ถูกแล้ว ที่จริงมันก็คือคำที่ไม่มีเหตุผลนั้นแหละ, จะพูดว่าไม่มีปาฏิหาริย์ก็ได้; มันเป็นคำพูดที่ไม่มีปาฏิหาริย์ : คือ**คำพูดที่ไม่มีน้ำหนักอะไรสักนิดเดียว** ที่ทำให้คนเชื่อได้.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : คำพูดชนิดนี้มันเป็น อปฺปาฏิหริทภาสิตเท่านั้น, คือเป็นคำกล่าวที่ไม่มีเหตุผลน้ำหนักแม้แต่สักนิดเดียว ที่จะทำให้คนเชื่อได้. พราหมณ์สองคนนั้นก็ต้องว่าแน่นอน มันเป็นคำที่ไม่มีน้ำหนักสักนิดเดียว ที่จะเป็นเหตุผล. พระพุทธเจ้าก็ว่า : อ้าวดีสิ อย่างนั้นก็ดีสิ ผู้ที่ไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นพรหม แล้วมาแสดงหนทางว่านี้เป็นทางตรง เป็นนิยานิกะ นำสัตว์ออกไปสู่พรหม ; อย่างนี้เป็นฐานะที่มีไม่ได้, มันเป็นไปได้, มันไม่ใช่ฐานะ คือมันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้. **คนที่ไม่เคยเห็นพรหมนี้มาแสดงทางแห่งพรหม ; นี่เป็นไปได้.**

เปรียบเหมือนกับว่าคนตาบอด เกาะหลังกันเป็นแถวตั้ง ๒๐-๓๐ คน แต่ไม่มีใครเห็นใครสักคนหนึ่ง, เพราะว่าเป็นคนตาบอด. ฉะนั้นคำพูดชนิดนี้จึงเป็นคำพูดน่าหัว : **หฺสุสฺ** -คำพูดนี้น่าหัว, **นามกํ** -คำพูดที่ต่ำที่สุด คำพูดที่ต่ำต้อย

ที่สุด, วิตถก - คำพูดที่ว่าง, ตุจจน - คำพูดที่เหลวคว้าง, ลักษณะน่าหว่วเหล่านี้ เป็นคำพูดของอาจารย์เหล่านั้น ที่แสดงหนทางแห่งพรหม ว่าไปเป็นคนเดียวกับ พรหมนี้.

ทีนี้พระพุทเจ้าท่านก็ตรัสต่อไปว่า : เดียวนี้พวกพราหมณ์ทั้งหลาย ก็เห็น ดวงอาทิตย์อยู่ไหน? ก็ว่าเห็นซิ. เห็นดวงจันทร์อยู่ไหน? ก็เห็นอีก. ใคร ๆ ก็เห็นอยู่. แล้วพวกพราหมณ์ก็ให้ดวงอาทิตย์ ไหว้ดวงจันทร์อยู่ไหน? ก็ไหว้อยู่ ; เขายอมรับ. แล้วพวกพราหมณ์นี้สามารถที่จะแสดงหนทางที่จะไปสู่ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ทั้ง ๆ ที่มองเห็นอยู่นี้ได้ไหม? เขาก็จนปัญญา ก็ว่าไม่, ไม่สามารถ ที่จะแสดงหนทางที่จะไปสู่ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์. ทั้งที่มองเห็นอยู่ต่อหน้าอย่างนี้ ; แล้ว จะไปแสดงหนทางที่จะไปสู่พรหม ซึ่งไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้ ว่าอยู่ที่ไหนได้อย่างไร? ดังนั้นการที่เขาจะมาแสดงว่า เขาจะแสดงหนทางที่ตรงไปยังพรหมได้นี้. มันไม่ใช่ฐานะ ที่จะเป็นไปได้, เพราะฉะนั้นคำพูดของเขาเป็น อปฺปภาวิหิริกตภาสิต ใช่ไหม? พ่อหนุ่มสองคนนี้ก็ต้องยอมรับ ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ว่าคำพูดนั้นไม่มีเหตุผล ไม่มีน้ำหนัก แม้แต่นิดเดียว.

พระพุทเจ้าก็ว่า ถ้าอย่างนั้นเราจะอุปมาให้เข้าใจยิ่งขึ้นว่า ชายหนุ่มคนหนึ่ง เขาเที่ยวตะโกนไปทั่วย่านตลอดว่า : เขารักนางสาวน้อยชนบทนี้, และชนบทก็กลายเป็น คนนี้ คือคนสวยที่สุดของชนบทนี้. ทีนี้คนทั้งหลายก็ถามว่าอยู่ที่ไหน? ไม่ทราบ. อยู่บ้านไหน? ก็ไม่ทราบ. ชื่ออะไร? ก็ไม่ทราบ. หน้าตาเป็นอย่างไร? ก็ไม่ทราบ. ถามอย่างไร ก็ตอบแต่ว่าไม่ทราบ ; แต่ว่าเขารักที่สุดที่จะรักได้. นี่ข้อนี้ฉันใดพวกพราหมณ์ที่แสดงหนทางเพื่อเข้าถึงความเป็นอันเดียวกับพรหม ก็เป็น อย่างนี้.

หรือว่าบุรุษคนหนึ่งเขากำลังผูกพะองอยู่ที่ทางสี่แยก คนก็มามุงกันดู ถามว่า ทำอะไรกันไว้อย่างนี้? บอกว่าทำพะองจะไปพาดปราสาท, นี่คนทั้งหลายก็ถามว่าปราสาท

อยู่ที่ไหน? ทิศเหนือหรือ? ก็ไม่ใช่ ; ทิศใต้ก็ไม่ใช่ ; จนในที่สุด ก็บอกว่า
ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน? แต่เดี๋ยวนี้ฉันกำลังนั่งทำพะองจะไปพาดปราสาท. ข้อนี้ฉันใด
พราหมณ์ทั้งหลายก็ฉันนั้น **แสดงหนทางเสียใหญ่โต** เป็น อุชุมัคโค เป็น นิยานิโก ;
แต่แล้วก็**ไม่รู้ว่าพรหมนั้นอยู่ที่ไหน**, นี่พระพุทธเจ้าท่านตอบคำถามด้วยลักษณะ
อย่างนี้.

นี่ความเป็นไปได้ของพราหมณ์ทั้งหลาย มันเป็นอย่างนี้ เหมือนกับว่า
เขาไปถึงฝั่งแม่น้ำอจิรวดี น้ำเต็มเปี่ยมทั้งแม่น้ำ ; แล้วเขามาม้วนงักมือให้ฝั่งข้างโน้น
มาหาฝั่งข้างนี้ มันจะได้ผลอย่างไร.คนนั่งงักมือว่าให้ฝั่งข้างโน้นจงมาหาฝั่งข้างนี้
เพื่อตนจะข้ามไปฉันใด, ธรรมที่ทำความเป็นพราหมณ์คือให้ถึงพรหมที่แท้จริงนั้น
เขาไม่รู้จัก แล้วก็ไปถือเอาธรรมที่ไม่สามารถทำความเป็นพราหมณ์ คือไม่อาจจะถึง
พรหมได้นั้น มายึดถือไว้ นี่ก็ฉันนั้น. แม้เขาจะร้องตะโกนเรียกหาพระเจ้า อินทะกัตี
โสมะกัตี วรณะกัตี อีสานะกัตี ปชาปตีกัตี มหินทะกัตี ; ชื่อเหล่านี้ล้วนเป็นชื่อของ
พระเจ้าทั้งนั้น ที่เขาใช้กันอยู่ในสมัยพุทธกาล ; **ร้องเรียกพระเจ้าเหล่านี้อยู่ให้คอ
แห้งแล้วแห้งอีก พระเจ้าก็ไม่มาสักที** ; นี่ก็เหมือนกับเรียกฝั่งแม่น้ำข้างโน้นว่า
จงมาข้างนี้นั่นเอง.

หรืออีกอย่างหนึ่งแม้ว่าเรียก อวุหยาม -คือพราห์เรียก, คล้าย ๆ กับ
พวกที่ท่อง นโม อมิทอยุ นโม อมิทอยุ แล้วก็บอกชื่อ อมิตตาภะ ๆๆ นี่วันละ
หลายพันครั้ง หลายหมื่นครั้ง, แล้วก็พราห์เรียก หรือ -อวุหยาม, แล้วก็พราห์
อ้อนวอน -อายาจน, แล้วก็พราห์ปรารถนา -ปตุณ, แล้วก็พราห์หลงรัก -อภินนุทน,
โดยหวังว่าตายแล้วจะไปเป็นอันเดียวกับพรหม. ออกชื่ออยู่อย่างนี้ อ้อนวอนอยู่อย่างนี้
โดยหวังว่าตายแล้ว จะเข้าถึงความเป็นอันเดียวกันกับพรหม. นี่อย่างนี้เรียกว่า**ไม่ได้ถือ
เอาธรรมที่ทำความเป็นพรหม** ; แต่ไปถือเอาธรรมที่ไม่ใช่ทำความเป็นพรหมมายึด
ถืออยู่, แล้วตายแล้วจะเข้าถึงพรหมนั้น มันไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้.

นี่เพราะว่าเขามีกามคุณ เป็นเครื่องผูกมัด. เรื่องนี้บางคนยังไม่ทราบว่
พวกพราหมณ์นั้นแม้จะดีวิเศษอย่างไร ก็หลงใหลเรื่องกามคุณ, ยัญทั้งหลายมีสตรี
เป็นสูงสุด. พวกพราหมณ์ทั้งหลายที่ปรารถนาความเป็นพรหมนั้นแหละ ล้วนแต่
มุ่งหมายกามคุณทั้งนั้นแหละ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะนี่มันเป็นเครื่องผูกมัดเขาไว้.

ที่นี้ทรงเปรียบอีกว่า เขาไปถึงริมแม่น้ำ ริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดีนี้ **เขาเอาเชือก
เส้นใหญ่มามัดแขนของเขาเองไปพลหลัง นอนแอ้งแม้งอยู่ ; แล้วว่าเขาจะถึง
ฝั่งโน้น.** เขาว่าเขาจะถึงฝั่งโน้น ; ตรงนี้ได้ยวจะฟังไม่ถูก ว่าคนนั้นเขาเอาเชือก
มัดแขนตัวเองจนกระดิกไม่ได้ นอนกลิ้งอยู่อย่างนั้น แล้วเขาว่าเขาจะถึงฝั่งโน้นของ
แม่น้ำอจิรวดี.

ที่พระพุทธรเจ้าตรัส หมายความว่า พราหมณ์ทั้งหลายหลงใหลในกามคุณ ๕,
บุชากามคุณ ๕ ; แล้วเขามาพูดตะโกนว่า ฉันจะไปถึงความเป็นอันเดียวกับพรหม.
นี่อาตมาว่า อย่างนี้บ้าเท่าไร คิดดูซิ ; เขาต้องการจะเป็นอันเดียวกับพรหม ;
แต่ติดแน่นอยู่กับกามคุณที่นี้.

ที่นี้อีกเรื่องหนึ่งมีว่า อีกคนหนึ่งไปถึงฝั่งริมแม่น้ำอจิรวดีแล้ว เอาผ้าห่มคลุม
นอนคลุมโปงเสียที่ริมฝั่งข้างนี้ แล้วว่าฉันจะถึง ข้ามปากแม่น้ำข้างโน้น. มานอน
คลุมโปงเสียที่ตรงนี้ แล้วบอกว่าจะไปถึงฝั่งแม่น้ำข้างโน้น ; จะไปถึงได้อย่างไร.

นี้จะเห็นได้ว่า พราหมณ์ทั้งหลายยังมีจิตเต็มไปด้วยนิวรณ์ทั้ง ๕ กามฉันทะ
พยาบาท ถีนะมิทธิ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ; เพราะว่ **หลงใหลในกามคุณ
ยังเต็มอยู่ด้วยนิวรณ์ทั้ง ๕.** นิวรณ์ ทั้ง ๕ นั้นเป็นเครื่องปิดกั้น มันเป็น โอนาหนา
-เครื่องรัดเครื่องผูก, เป็น ปรีโยหนา -เครื่องตรึงตรามัดแน่น. พวกพราหมณ์
ทั้งหลายนั้น ถูกนิวรณ์ทั้ง ๕ นี้ห่มห่อ ผูกพัน ร้อยรัด จนเต็มไปหมด : ถือเอาสิ่ง

ที่มีใช้ธรรมทำความเป็นพรหมได้นั้น ว่านี้เป็นธรรมที่ทำให้ความเป็นพรหม ; เขาเข้าใจผิดอย่างนี้. การที่เขาจะพูดว่า เราแสดงทางแห่งความเป็นอันเดียวกับพรหมแก่ท่านทั้งหลาย เป็นทางตรง เป็นนียยานิกะ **มันเป็นฐานะที่มีไม่ได้.** นี่พระพุทธเจ้าท่านบอกหนุ่ม ๒ คนนั้น.

ที่นี้ท่านก็เริ่มขึ้นมาอีกข้อหนึ่งว่า พวกเขานี้เป็นพราหมณ์ เรียนจบคัมภีร์พราหมณ์ทั้งหลายมาแล้ว เท่าที่เรียนคัมภีร์พราหมณ์มาจบแล้วนั้น พรหมมีจิตเป็น *สปริคฺคห* หรือ เป็น *อปริคฺคห*, ว่าพรหมนั้นมีจิตซึ่งยังมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งจับกุมเอาไว้ เขาหมายถึงสตรี คือเพศตรงกันข้าม ; ว่ามี *สปริคฺคห* หรือไม่มี. หนุ่มสองคนนั้นก็บอกว่า : พรหมตามที่เรียนมา ในพระคัมภีร์ทั้งหมดนั้น ว่าพรหมเป็น *อปริคฺคห* คือมีจิตที่ไม่มีอะไรจับกุมเอาไว้ ซึ่งหมายถึงเพศตรงกันข้าม.

ตรัสถามต่อไปว่า พรหมมีจิตเป็น *สเวรจิต* หรือ *อเวรจิต* -พรหมนั้นเป็นผู้ที่มีจิต ที่มีเวรหรือว่าไม่มีเวร. คนนี้ก็ตอบว่าพรหมเป็น *อเวรจิต* คือมีจิตที่ไม่มีเวร.

พระพุทธเจ้าตรัสถามต่อไปว่า พรหมมีจิตเป็น *สพฺยาบ/ชฺฌจิต* หรือเป็น *อพฺยาบ/ชฺฌจิต* คือ จิตที่มีความกระทบกระทั่งด้วยโทสะ หรือว่าจิตไม่มีการกระทบกระทั่งด้วยโทสะ. ชายหนุ่มนี้ก็ต้องบอกว่าเป็น *อพฺยาบ/ชฺฌจิต*.

แล้วถามว่าพรหมเป็น *วสตุตฺติ* หรือเป็น *อวสวตฺตติ* -คือว่าพรหมนี้เป็นผู้ที่ทำจิตให้อยู่ในอำนาจของตัวเองได้, หรือว่าไม่สามารถทำจิตให้อยู่ในอำนาจของตัวเองได้ ; คือหมายความว่าบังคับจิตได้หรือไม่? *วสวตฺตติ* หมายความว่า มีจิตอยู่ในอำนาจของตัวเอง, หรือว่าเป็น *อวสวตฺตติ* คือไม่สามารถบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจของตัวเอง. หนุ่ม ๒ คนนี้ทูลพระพุทธเจ้าว่า พรหมเป็น *วสวตฺตติ*, เท่าที่ได้อ่าน ได้เรียนได้ศึกษามาในพระคัมภีร์พรหมนี้เป็น *วสวตฺตติ* -เป็นผู้ที่มีจิตอยู่ในอำนาจของตน.

พระพุทธรูปเจ้าก็ตรัสว่า : อ้าว, ดีแล้ว ๆ ถ้าอย่างนั้น เดียวนี้พราหมณ์อาจารย์ของเธอนั้นเขามีจิตเป็น *สปริคฺคห*, หรือเป็น *อปริคฺคห* ? อันนี้เขาก็ต้องตอบซิว่า เป็น*สปริคฺคห* ; เพราะว่าอาจารย์ของเขาเวลานั้นก็ล้วนแต่บูชาัญญ เพื่อประโยชน์แก่สตรีทั้งนั้นอาจารย์ของเธอเหล่านั้นมีจิตเป็น *สเวรจิต* หรือ *อเวรจิต*? เขาก็พาซื้อ, ตอบตามตรงว่ายังมีจิตที่มีเวร. ถามว่าเป็น *สพฺยาบ/ชฺฌจิต* หรือ *อพฺยาบ/ชฺฌจิต*? อาจารย์ของข้าพระองค์ยังมีจิตเป็น *อพฺยาบ/ชฺฌจิต*. อาจารย์ของเธอเป็น *วสฺวตฺตี* หรือ *อวสฺวตฺตี*? อาจารย์ของข้าพระองค์ ยังไม่สามารถทำจิตให้อยู่ในอำนาจ.

ที่นี้พระพุทธรูปเจ้าก็ตรัสถามว่า : อ้าว, แล้วพราหมณ์ทั้งหลายที่ทรงไตรวิชา นี้มีจิตเหมือนกับพรหมหรือเปล่า? ก็ว่าเปล่า. อ้าว,ถ้าอย่างนั้น พราหมณ์เหล่านี้จะแสดงทางไปสู่ความเป็นอันเดียวกับพรหมได้อย่างไร? มันพื้นฐานะหรือไม่? ก็เป็นอันว่าเล็กกัน.

ที่นี้พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายผู้ทรงไตรวิชชาานั้น ถือเอาสิ่งที่มีใช้เป็นพราหมณ์ธรรม มาเป็นพราหมณ์ธรรม, แล้วจะมาแสดงทางแห่งความเป็นอันเดียวกับพรหมนั้น มันพื้นฐานะ. พราหมณ์เหล่านี้จมน้ำอยู่แล้วยังตะโกนว่า แหม, ข้ามได้สบาย. นี่เป็นคำพูดล้อเลียน ว่าจมน้ำในโคลนในน้ำแล้วก็ยังพูดว่าฉันข้ามได้สบาย. มันเป็นคำพูดล้อเลียน, คิด ๆ ดูให้ดี ๆ ว่าคนที่จมน้ำอยู่นี้พูดว่า ฉันข้ามน้ำได้สบาย.

นี่เราเรียกว่าวิชาเหล่านั้นของพราหมณ์นั้น เป็น *อิริณ* –เป็นป่าใหญ่ ; เป็น *วิวน* –เป็นป่าที่ป่าดงมีดมืด ; เป็น *พฺยสน* –เป็นความฉิบหายของสรรพสัตว์. คำสอนชนิดนั้นมันมีความฉิบหายของสรรพสัตว์ เป็นป่าดงมีดมืดที่สัตว์เดินไม่ถูกเลย.

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านจะแสดงชนิดที่เรียกว่า เข้าใจได้ด้วยตนเอง, ตรัสว่า พวกเธอเกิดที่บ้านนี้ บ้าน มนสาเกตคามนี้ ถ้ามีคนเดินทางไกลเข้ามาพบเข้า, เขามาถามถึงหนทางนั้นทางนี้ ที่จะเดินไปมาระหว่างหมู่บ้านนี้ ; บางทีเธอยังอ้างอิง ยังตอบไม่ถูก ตอบไม่ทันใช่ไหม? ทั้งที่เกิดบ้านนี้ ; แต่ว่าฉันนี้ถูกถามเรื่องหนทางที่จะไปเป็นอันเดียวกับพรหมนั้น ฉันจะตอบได้โดยไม่อ้างอิง โดยไม่ลังเล. พระพุทธเจ้าท่านยืนยันของท่านอย่างนี้ พวกเธอเกิดบ้านนี้ พอถูกถามเรื่องหนทางไปมาในหมู่บ้านนี้ เธอยังอ้างอิงในบางแง่ ; แต่ว่าฉันนี้มาถามซิ เรื่องทางที่จะไปสู่พรหมนั้นเป็นอย่างไร ฉันไม่มีความอ้างอิง ไม่มีความลังเล.

ที่นี้คนหนุ่ม ๒ คนนั้นก็เลยถือโอกาส สาธุ ใน ภว โคตโม พรหมมานัส หยตานิ มคฺคํ เทเสตุ -ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ขอพระโคตมจงทรงแสดงซึ่งหนทาง ไปสู่ความเป็นอันเดียวกับพรหมเกิด.อุลลุมฺปตุ ภว โคตโม พรหมมณิ ปชํ -ขอพระสมณโคตมผู้เจริญ จงช่วยยกประกาศัตว์ทั้งหลายเกิด. พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า อ้าว, ถ้าอย่างนั้นฟังให้ดี ๆ เราจะว่า แล้วพระองค์ก็ทรงแสดง ด้วยบทที่ทรงใช้แสดงในสูตรทั้งหลาย ซึ่งยืดยาวมาก เริ่มด้วยคำว่า อธิ วาเสฏฺฐ ตถาคโต โลกเก อุปฺปชฺชติ อรหํสมฺมาสมฺพุทฺโธ เป็นต้น ที่เราได้ยินได้ฟัง, สูตรยาว ๆ จะแสดงอย่างนี้ทั้งนั้น :- คุณก่อน วาเสฏฐะ,ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้เป็นอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ แสดงธรรมประกาศพรหมจรรย์ ฯลฯ ว่าไปโดยละเอียด.

กุลบุตรได้ฟังแล้ว มีศรัทธารู้สึกว่า ฆราวาสคับแคบเป็นทางมาแห่งอุลลุมบรพพาเป็นโอกาสว่าง. ถ้าอย่างไรเราจะปลงผมและหนวดออกบรพพา สู่ความเป็นผู้ไม่มีเรือนเกิด. ครั้นออกบวชแล้ว ก็สำรวจในพระปาติโมกข์ มีอาชีวะบริสุทธิ คัมครองทวารและอินทรีย์ทั้งหลาย มีสติสัมปชัญญะ มีสันโดษ มีอุตงค์ เสพเสนาสนะอันสงัด. กลับจากบิณฑบาตแล้ว ไปสู่ที่สงัดแล้ว ฟังจิต สอบสวนจิต ; รู้จักนิรวรณ ละนิรวรณได้ เห็นนิรวรณที่ละได้แล้ว ก็มีความรู้สึกปราโมทย์. เมื่อปราโมทย์แล้ว

ก็เกิดปิติ เมื่อปิติแล้ว กายก็กว้าง มีความสุข จิตก็เป็นสมาธิ เธอนั้นก็แผ่เมตตา เจโตวิมุตติ คือจิตที่เป็น สหระต ด้วยเมตตา ไม่มีประมาณในทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ตลอดโลกทั้งปวง, ด้วยจิตที่เต็มเปี่ยม เป็น สหระต ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีภัย เป็นอภัยาภิโชค ไม่มีความรู้สึกระทบ กระทั่งแต่ประการใด. เมื่อครอบงำไปทั้ง ๔ ทิศ เหมือนบุคคลผู้มีกำลังมากเป่าสังข์ ให้ได้ยินไปโดยทิศทั้ง ๔ ไม่ยากฉันใด ภิกษุนี้ ประกอบด้วยเจโตวิมุตติอันเจริญดีแล้ว อย่างนี้.

นี่คือหนทางเพื่อความเป็นสหายแห่งพรหม ; ตรัสเรื่องเมตตา แล้วก็ ตรัสเรื่องกรุณา, แล้วก็ตรัสเรื่องมุทิตา, แล้วก็ตรัสเรื่องอุเบกขา. นี่ท่านตรัส ให้ละเอียด ให้เขาเข้าใจดีเสียก่อน.

ที่นี้พอถึงที่จะให้เขาได้ประโยชน์ ท่านก็ถามนิดเดียวว่า : อ้าว, วาเสฏฐะ, เธออุเอะเองซิ ; ภิกษุชนิดนี้มีจิตเป็น *สปริคฺคห* หรือ *อปริคฺคห*. เขาก็ต้องตอบ อยู่ดีว่าเป็น *อปริคฺคห*. เมื่อภิกษุชนิดนี้มีจิตเป็น *อปริคฺคห* ก็มีจิตอย่างเดียวกับพรหม ตามพระคัมภีร์ของเธอหรือไม่? เขาก็ต้องตอบว่าเป็นอย่างเดียวกับจิต ของพรหม. จิตชนิดนี้เป็น *สเวรจิต* หรือ *อเวรจิต*? เขาก็ต้องตอบว่าเป็น *อเวรจิต* ตะ มันก็เป็นจิตอย่างเดียวกับพรหมตามคัมภีร์ของเธอ. จิตชนิดนี้เป็น *สพฺยาปชฺฌจิต* หรือ *อพฺยาปชฺฌจิต* คือจิตมีสิ่งกระทบกระทั่งหรือไม่? มันก็ไม่มี. ภิกษุนี้เป็น *วสฺสตุดี* หรือเป็น *อวสฺสตุดี*? ภิกษุนี้เป็น *วสฺสตุดี*. เขาบังคับจิต ของเขาอยู่ในอำนาจได้ ก็เลยพิสูจน์ว่า ภิกษุนี้มีการเข้าถึงความเป็นพรหม มีจิตไม่ เสร้าหมอง ภิกษุนี้ถึงความเป็นอันเดียวกับพรหมใช่หรือไม่? หนุมสองคนนั้นก็ไม่มี ทางพูดอย่างอื่น เพราะจิตใจมันรู้สึกลอยอย่างนั้น.

ท่านถามทีละข้อทีละข้อ เรื่องเมตตา เรื่องกรุณา เรื่องมุทิตา เรื่องอุเบกขา. ภิกษุชนิดนี้อยู่ร่วมกับพรหมได้หรือไม่? ตอบว่าได้ ใดๆเสียทุกที. สาธุ วาเสฏฐะ,

ดีแล้ววาสนุส ภาณผู้มีจิตอยู่ในอำนาจของตนอย่างนี้, ด้วยอำนาจของตน เมื่อตายแล้ว เข้าถึงความเป็นอันเดียวกับพรหม, เป็นฐานะที่มีได้. ที่นี้เมื่อเขาละภาวะปกติอย่าง ปุถุชนเสียแล้ว เขาก็มีความเป็นอันเดียวหรือเหมือนอย่างเดียวกันกับพรหมได้.

ทั้งสองคนนี้เลยร้องออกมา ด้วยความที่ทนอยู่ไม่ได้ คือว่าจิตมันถึงที่สุด เขาว่า : อภิกุณฑโม โภ โคตโม -ไฟเระนั้, ไฟเระนั้ พระโคตมผู้เจริญ, เสยฺยถาปี -เปรียบเหมือนบุคคล, นิฏฺฐชฺชิตฺ วา อุกฺกุชฺเชยฺย -หงายของที่คว่ำอยู่, ปฏิจฺจนฺน วา วิวเรยฺย -หรือว่าเหมือนเปิดของที่ปิดอยู่, มุฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเญยฺย -หรือว่าเหมือนบอกทางแก่คนหลงทาง, อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย จกฺขฺมนฺโต รูปานิ ทกฺขฺนติ -หรือว่าเหมือนจุดตะเกียงวางไว้ในที่มืด เพื่อคนที่มืดตา จักได้เห็นรูปต่าง ๆ ฉันทิ, เอวเมว โข โภตา โคตเมน อนเณ ปริยเณน ธมฺโม ปกาสิโต -ธรรมปริยายทั้งหมดของพระสมณโคตมมีลักษณะอย่างนี้.

เอเต มยฺ ภาวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉาม -ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถือเอา พระโคตมผู้เจริญเป็นสรณะ, ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ -พร้อมทั้งพระธรรม พร้อมทั้ง พระสงฆ์, อุปาสเก โน ภวํ โคตโม ธาเรตุ - ขอพระโคตมผู้เจริญ จงถือว่าข้าพเจ้า เป็นอุปาสก. อชฺชตฺตคฺเค ปาณูปเต สรณํ คเต -จำเดิมตั้งแต่วันนี้ไปจนกระทั่ง ตลอดชีวิต.

สูตรนี้มีข้อความดังนี้ เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง ที่แสดงถึงสิ่งที่เขาเชื่อกันอยู่ อย่างเต็มที่ แต่ทรงชี้ว่าอย่างนั้นไม่ถูก แล้วตรัสโดยลักษณะที่จักไม่เกิดเป็นเวร เป็นภัย เป็นอะไรแก่กัน ; นี่เป็นพุทธจริยา.

เดี๋ยวนี้เรามักเข้าไปด่าเขาซึ่งหน้า ไปว่าเขาซึ่งหน้า ; เพราะฉะนั้นการ เผยแผ่พุทธศาสนาจึงไม่สำเร็จ. อาตมารู้สึกเศร้ามาก เพราะผู้เผยแผ่ใช้คำพูดที่ไปด่า

เขาซึ่งหน้า ไปว่าเขาซึ่งหน้า ; ไม่ใช่พุทธจริยาเป็นตัวอย่าง ว่าเราจะกระทำแก่บุคคลผู้เป็นปฏิปักษ์หรือเป็นฝ่ายอื่นนั้นอย่างไร, หรือโดยวิธีใด.

ขอให้สังเกตดูเรื่องนี้ ก็จะเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้เคยใช้อุบายชนิดที่มีลักษณะเป็นการกระทบกระทั่ง, หรือว่ามีเวร, หรือว่าทำไปด้วยอาการลุอำนาจแก่โทสะ แล้วทรงสามารถเปลี่ยนเรื่องที่ไม่น่าจะเปลี่ยนได้. ดังเช่นเรื่องที่ยกมาแสดงนี้ เหมือนพลิกหน้ามือให้เป็นหลังมือ ; มันเป็นเรื่องที่ไม่น่าจะเปลี่ยนได้, ไม่น่าจะไปเปลี่ยนจิตใจของเขา ที่มีความเชื่ออย่างนี้มาแต่ดึกดำบรรพ์ได้, พระพุทธเจ้าท่านก็ยังทรงกระทำได้ ; ฉะนั้นเราก็ควรจะถือเอาอันนี้เป็นเหตุผล หรือว่าเป็นหลักได้ ; ว่าเราก็ควรจะทำได้ ในสิ่งที่เราคิดกันว่าอาจจะทำไม่ได้. ที่นี้เราจะทำไปได้อย่างไร เราก็ต้องศึกษาวิธี หรืออุบาย ของพระพุทธเจ้าต่อไป.

นี้เป็นพุทธจริยาข้อที่ ๑ พลิกความเห็นเรื่องมีตัวตนให้กลายเป็น ไม่มีตัวตน. ข้อที่ ๒ แสดงหนทางแห่งพรหมที่เป็นเรื่องคว้าน้ำเหลว ; ให้กลับเป็นเรื่องหนทางแห่งพรหมที่มีจริง และถึงได้ทีนี้และเดี๋ยวนี้เลย แล้วจริงด้วย.

เรื่องที่ ๓ ใครบรรลุธรรม ไม่ควรบอกแก่ผู้ใด

เวลาเหลืออยู่นิดหนึ่ง ตามเวลาที่กำหนดไว้ จะพูดเรื่องเล็ก ๆ อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งก็เป็นปัญหาเหมือนกัน แต่ว่าออกจะแปลก มีเรื่องในโลหิจจุสูตร ที่สมณิกาย สิลวัคค์ อย่างเดียวกันอีกว่า :-

พรหมณ์คนหนึ่งเขามีความเห็น ว่า สมณะหรือพรหมณ์ที่ได้บรรลุธรรม แล้ว ไม่ควรที่จะบอกแก่ผู้อื่น, แล้วคนอื่นจะทำอะไรแก่คนอื่นได้ ; ซึ่งมันจะกลายเป็นว่า ไปสร้างเครื่องผูกพันอันใหม่ขึ้นมา ในเมื่อเราได้ทำลายความผูกพัน

อันเก่าไปแล้ว ; ทำอย่างนั้นมันเป็นความโลก. คนอื่นจะกระทำแก่คนอื่นอย่างไรได้ในเมื่อทิวฐิของเขามีเท่านี้.

หมายความว่า ถ้าใครบรรลุธรรมอันใดแล้วไม่ควรบอกแก่คนอื่นเลย, อ้างว่าไม่มีประโยชน์ ; คนอื่นจะช่วยคนอื่นได้อย่างไร เพราะว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตัวเอง. นี่เขาอ้างหลักกรรม ว่าแต่ละคนคนละแบบเป็นเรื่องเฉพาะตัว ; ที่แยกคาก็คือว่า จะไปสร้างพันธะขึ้นมาอีกทำไม. เมื่อเราเคลื่อนตัวเราหลุดพ้นออกมาจากสังคัมได้แล้ว เราจะไปสร้างพันธะขึ้นมาใหม่ เพียวหอบหิ้วบุคคลบางคนไปอีกทำไม? ถ้าขึ้นทำไป นั่นคือความโลก, คือความอยากจะได้ดี อยากจะได้หน้าได้ตา, มันเป็นความโลก. คนอื่นจะช่วยกระทำแก่คนอื่นได้อย่างไร.

นี่คือทิวฐิของคน ๆ นี้ หาว่าจะไปคิดช่วยผู้อื่น โปรดผู้อื่นนั้น มันเป็นความโลก. ที่จริงฟังดูหยาบ ๆ แล้ว ก็จริงของเขา. มันอยากได้หน้าได้ตา อยากเป็นครูบาอาจารย์สั่งสอนเขา นั้นมันคือความโลก. ตัวพ้นจากความผูกพันแล้ว ยังไปหาความผูกพันอันใหม่มาใส่ตัวอีก นี่เป็นความโลก, แล้วก็ว่าคนอื่นจะทำแก่คนอื่นอย่างไรได้.

ทีนี้โอกาสหนึ่งเขาได้พบกับพระพุทธเจ้า อาจจะเป็นการกลั่นแกล้งของใครคนหนึ่งก็ได้ ที่ให้ไปพบกับพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระพุทธเจ้าโปรดตาวราหมณ์คนนี้. พระพุทธเจ้าท่านทรงใช้ถ้อยคำอย่างนี้ คือท่านถามให้พราหมณ์นี้ยืนยันทิวฐิของตัวเองทุกตัวอักษรเสียก่อน ตามแบบของพระพุทธเจ้าท่านจะกระทำอย่างนั้น. ทีนี้เมื่อตาวราหมณ์นั้นยืนยันอย่างนั้น ๆ แล้ว ท่านก็ตั้งคำถามใหม่ว่า : ทีนี้ถ้าว่ามีคน ๆ หนึ่งเขามากล่าวว่า “โลหิจพราหมณ์ครอบครองหมู่บ้าน สาลวติกา ผลประโยชน์อันใดที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ โลหิจพราหมณ์ควรบริโภคแก่คนเดียว ไม่ต้องให้แก่บุคคลอื่นเลย ; นี่เป็นคำกล่าวที่ถูกต้อง” ดังนี้.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสถามว่า คำกล่าวอย่างนี้ของคนหมู่บ้านนั้น มันทำลายประชาชนในหมู่บ้านนั้นใช่ไหม? นี่ฟังถูกหรือไม่ถูก ; คือว่าตาพราหมณ์คนนี้เป็นนายบ้านครอบครองหมู่บ้าน โดยรับมอบสิทธิขาดจากพระราชา ประโยชน์อันใดที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้ แล้วแต่ตาพราหมณ์คนนี้จะจัด. ทีนี้ถ้ามีคนมาพูดว่า ผลประโยชน์อันใดเกิดขึ้นในบ้านนี้ พราหมณ์นี้ควรบริโภคแต่ผู้เดียว ไม่ควรแบ่งให้ใครเลย. คำที่คนที่เขาพูดนั้น มันทำอันตรายแก่ประชาชนทั้งหมู่บ้านใช่ไหม? ตาพราหมณ์นี้ไม่มีท่าจะพูดอย่างอื่น ; คำพูดอย่างนั้นมันทำลายประโยชน์ของประชาชนทั้งหมู่บ้านจริงก็ต้องยอมรับอย่างนั้น : อนุตรายกโร โก โคตโม -พระโคตมผู้เจริญ, คำพูดนี้เป็นอันตรายแก่ประชาชนทั้งหมู่บ้าน.

อนุตรายกโร สมานิ เมื่อมันเป็นอันตรายแก่ประชาชนทั้งหมู่บ้าน แล้วหิตานุกัมปึวา เตสํ โหติ อหิตานุกัมปึ วา -คำพูดนี้เป็นประโยชน์เกื้อกูลเอ็นดูแก่คนเหล่านั้นหรือไม่? อหิตานุกัมปึ โก โคตโม -พระโคตมผู้เจริญ, มันไม่เป็นไปเพื่อความเอ็นดูเกื้อกูลแก่คนทั้งหลายเลย.

อหิตานุกัมปิสฺส เมตฺตํ วา เตสํ จิตฺตํ ปจฺจุปฺภุจิตํ โหติ สปฺตติกํ วา -เมื่อตั้งจิตไว้อย่างนี้ มันเป็นการเมตตากรุณาแก่คนทั้งหมู่บ้าน หรือว่าเป็นเข้าศึกแก่คนทั้งหมู่บ้าน? สปฺตติกํ โก โคตโม-พระโคตมผู้เจริญ, มันเป็นคำพูดที่เป็นเข้าศึกหรือเป็นความรู้สึกนึกคิดที่มันเป็นเข้าศึกแก่คนทั้งหมู่บ้าน.

สปฺตติเก จิตฺเต ปจฺจุปฺภุจิตเต มิจฺฉาทิฏฺฐิ วา โหติ สมฺมาทิฏฺฐิ วา -ถ้าความรู้สึกคิดจะทำให้ถึงอันนี้ มันเป็นเข้าศึกแก่คนทั้งหมู่บ้านแล้ว จะเป็นมิจฉาทิฏฐิ หรือเป็นสัมมาทิฏฐิ? ตาพราหมณ์นี้ไม่มีทางเลือกตอบอย่างไรแล้ว เพราะเมื่อมันเป็นเข้าศึกแก่คนทั้งหลายแล้ว ก็ต้องถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ.

ทีนี้พระพุทธองค์ก็ทรงแสดงของพระองค์เองว่า มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส โข อหํ โลหิจฺจ ทฺวีนฺนํ คตฺติ -ดูก่อนโลหิจจะ, เราแสดงคติแก่ผู้มีมิจฉาทิฏฐิเพียง ๒ อย่าง

เท่านั้น, *อภฺยฺยตฺรํ คตํ ปญฺจิตํ* - เขาจะต้องเข้าถึงคติอันใดอันหนึ่ง : *นिरยํ วา* คือนรก, *ตฺริจฺฉานโยนี วา* - หรือว่ากำเนิดไตรภพ. นี่พระพุทธเจ้าท่านไม่พูดอะไรมากไปกว่านี้, ไล่ไปตามลำดับ ๆ จนในที่สุดเห็นว่าความคิดอย่างนี้นั้นเป็นมิจฉาทิฏฐิ ; แล้วท่านก็ตรัสแต่เพียงว่า, **สำหรับมิจฉาทิฏฐินั้นเรามีคติที่จะแสดงว่ามีเพียง ๒ อย่าง คือเขาจะเป็นสัตว์นรก หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน เท่านั้น.**

นี่เป็นอันว่าโลภิจพราหมณ์ก็รู้สึกว่าเขา**มีทิฏฐิที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ, เพราะ**ว่าความคิดของเขานำไปสู่ความไม่เมตตากุณา ไม่สงเคราะห์ ไม่เกื้อกูล, และ**มีความเป็นข้าศึก ตรงกันข้ามต่อความต้องการของประชาชนทั้งปวง.** ก็เลยไปเทียบถึงข้อที่ว่า “สมณพราหมณ์เหล่าใด ได้ถึงทัฬหีซึ่งกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว ไม่พึงบอกแก่ใคร ใครจะช่วยใครได้, หมดพันธะของตัวเองแล้ว จะไปหาพันธะของผู้อื่นมาใส่ตัวทำไม ; มันเป็นความโง่” ก็เลยยกเลิกทิฏฐิอันนี้ไป ; เข้าถึงความเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ตามวิธีที่แสดงไว้ในสูตรทั้งหลายอื่น.

อันนี้เป็นพุทธจริยา และเป็นเหตุให้ทราบได้อีกข้อหนึ่งว่า **มิจฉาทิฏฐินี้** มันมีได้อย่างไรบ้าง แล้วที่สำคัญกว่านั้นก็คือว่า **มิจฉาทิฏฐิบางชนิดนั้นคล้ายกับสัมมาทิฏฐิมากที่สุด ;** แล้วมักจะได้ยินคนพูดกันในหมู่ครูบาอาจารย์. **นี้ว่าอย่าไปยุ่งกับเขาเลย ลำบากเปล่า ๆ ;** เราก็อ่านเรื่องของเราแล้ว เราก็บายแล้วอย่างนี้ก็มีพูด.

บางทีจะเพราะว่าเขาขี้เกียจ หรือเพราะเขาทำไม่ได้ นี่ก็ตามใจเถอะ ; แต่เขามักจะพูดกันอย่างนั้น ; แล้วยังเชื่อว่าบางคนอาจจะ**เขวเอา**มาก ๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจก็ได้ว่า เมื่อเราพ้นทุกข์ของเราแล้ว จะไปเที่ยวเอื้อมโอบ ไปช่วยคนอื่นทำไม มันเพิ่มภาระอันใหม่. แล้วก็ยังอ้างพระพุทธภาษิตบางอย่างที่กำกวมเช่นว่า “**เล็งดูตนเอง ไม่เล็งดูผู้อื่น**” คือว่าผู้ที่ปฏิบัติมันเล็งดูตนเอง แต่ไม่เล็งดูผู้อื่น.

ข้อนี้ผู้ปฏิบัติในขั้นต้นต้องทำอย่างนั้นจริง เพราะว่าตัวเองยังเลี้ยงไม่ได้สักที ในการปฏิบัติมันต้องช่วยตัวเองให้รอดก่อน อย่าไปคิดช่วยผู้อื่นเลย, แต่ว่าเมื่อช่วยตัวเองรอดแล้วไม่ได้หมายความว่าไม่ควรช่วยผู้อื่น. ฉะนั้นเราควรจะชะม้กเขม้นช่วยตัวเราให้รอด ; เสร็จแล้วก็ควรช่วยผู้อื่น. เพราะเมื่อไม่มีอะไรเป็นเรื่องของเราแล้ว จึงไม่ใช่ภาระผูกพันอะไร ; เพราะภาระของเราหมดแล้ว. นี่การช่วยผู้อื่นนั้น ไม่ใช่ภาระของเราที่หามาใหม่ ; ไม่ใช่เป็นอย่างความคิดเห็นของตาพราหมณ์คนนี้.

ถ้าคิดเห็นอย่างตาพราหมณ์คนนี้แล้ว พุทธศาสนาก็ท่าจะลำบากเหมือนกัน : คือว่าจะไม่มีใครช่วยให้เข้าใจ หรือก้าวหน้าในทางพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น. ฉะนั้นขอให้ฟังให้ดี ๆ ว่า บรรลุถึงธรรมแล้ว บรรลุธรรมะส่วนตนแล้ว ก็ช่วยผู้อื่นได้ ; แล้วก็ไม่ต้องเป็นความโลก เอาดีเอาเด่นอะไร แล้วก็ไม่ต้องไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นพันธะอะไรด้วย. ผู้อื่นนั้น ไม่ใช่ว่าจะช่วยผู้อื่นไม่ได้โดยประการทั้งปวง ; เพราะว่ายังสามารถเป็นผู้แนะนำทางหรือชี้ทางได้ ให้เขาเดินของเขาเองได้. นี่เป็นเรื่องตามหลักของพุทธศาสนาว่ากรรมเป็นของเฉพาะตนทำแทนกันไม่ได้ ; แต่ว่าการชี้ให้ทำกรรมที่ถูกต่อนั้นยอมชี้ได้. นี่ก็เรียกว่าทำประโยชน์ผู้อื่นด้วยเหมือนกัน.

พระพุทเจ้าท่านได้โปรดตาพราหมณ์คนนี้ ช่วยเปลี่ยนทิฏฐิของโลหิจจะพราหมณ์นี้ออกไปได้ โดยอุบายที่พระองค์ทรงตรัสถาม, แล้วตรัสถาม, แล้วตรัสถาม, เป็นลำดับ ๆ ไป จนคนนี้จำนนแก่คำพูดของตนเอง แล้วเขาก็เปลี่ยนทิฏฐิได้. นี่ก็เป็นพุทธจริยา, พุทธจริยาในหลายแง่หลายมุม คือว่าเราควรจะช่วยกันแล้วการช่วยผู้อื่น ไม่ควรถือว่าเป็นพันธะหรือภาระอะไร ไม่ควรประณามกันว่าเป็นความอยากดิบอยากดี ถ้าทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ และขอให้ทำอย่างนั้นด้วย. อย่างนี้ก็เป็นพุทธจริยา.

เป็นอันว่าวันนี้เราพูดกันถึงเรื่องพระพุทธจริยา โดยสูตร ๓ สูตร : **เรื่องที่ ๑**
ทำลายความคิดที่ว่าต้องมีอตฺตา จึงจะทำบาป ทำบุญได้ ; ความจริงนั้น
ไม่ต้องมีตัวอตฺตาที่จะยึดมั่นถือมั่นก็ทำบุญและทำบาปได้. เมื่อเคลื่อนไหวไปอย่างนั้น
ก็เรียกว่าบุญ, เคลื่อนไหวไปอย่างนั้นก็เรียกว่าบาป, ไม่จำเป็นจะต้องยึดถืออตฺตา
นั้นเป็นตัวเราเป็นของเรา.

เรื่องที่ ๒ ว่าเราไม่ควรจะแสดงสิ่งที่ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน และเราก็ไม่รู้ว่า
อยู่ที่ไหนด้วย, เราควรแสดงในสิ่งที่เห็นได้ว่า อยู่ที่นี้ในลักษณะอย่างนี้ ความเป็นพรหม
อยู่ที่จิต เป็นอย่างนี้ ๆ ๆ และนี่คือความเป็นพรหมที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เรื่องที่ ๓ ก็ว่า อย่าถือว่าการช่วยผู้อื่นนั้นเป็นภาระเลย. ให้ถือเอา
เมตตากฎมาเป็นเบื้องต้น แล้วจะยังคงเบาสบายเหมือนกับไม่มีภาระอะไรอยู่นั้นแหละ.

นี่คือพุทธจริยาที่เป็นหัวข้อใหญ่ ๆ แล้วมีพุทธจริยาในแง่เล็กแง่ย่อย ละเอียด
ทุกแง่ทุกมุมที่แสดงอยู่ในเรื่องราวนี้ เป็นการแสดงในหัวข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่าน
เป็นอะไรต่อเดียรฉัตรอื่น. การบรรยายนี้ก็ป็นครั้งที่ ๒.

การบรรยายก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้ เพื่อให้โอกาส
แก่พระสงฆ์ทั้งหลายจะได้สวดโณมนาคาภาตต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๗

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นอะไร กับสาวกของเดียรถียอื่น

-๗-

เสาร์ที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายเรื่อง พระพุทธ-
จริยา ในครั้งที่ ๗ นี้ จะได้กล่าวถึง
พระพุทธจริยานั้น โดยหัวข้อว่าท่าน
ทรงเป็นอะไรกับเดียรถียอื่น อีกครั้งหนึ่ง
แต่ว่า ในคราวนี้จะได้ออกเอา เรื่อง
ที่เกี่ยวข้อง กับ สาวกของเดียรถีย
มากล่าว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าท่านทรง
เป็นอะไรต่อสาวกของเดียรถียอื่น.

สำหรับ ผู้ที่ยังไม่เคยฟัง คำว่า
“เดียรถีย” ก็ขอให้มีความเข้าใจโดย
สรุปว่า เดียรถียนั้นก็คือเจ้าลัทธิต่าง ๆ,

พระพุทธเจ้า ก็ทรงเป็นเดียรถียองค์หนึ่งด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น เมื่อพูดถึงเดียรถียอื่น นอกจากพระพุทธเจ้า จึงต้องใช้คำว่า “อัญญเดียรถีย” คือว่า เดียรถียอื่น. คำว่าเดียรถีย แปลว่า เปรียบเหมือนท่าจอดเรือ ใครชอบจะจอดท่าไหน แล้วแต่ว่าจะเป็นที่จอดอะไร ก็ไปจอดที่ท่านั้น. ฉะนั้นประชาชนเขาชอบใจธรรมะของครู หรือของศาสดาคนใด เขาก็ไปที่นั่น ตามความประสงค์ เป็นพวก ๆ ไป ไม่เหมือนกัน จึงมีสำนักเจ้าลัทธิต่าง ๆ หลาย ๆ สำนัก. แต่จะสำนักจึงเหมือนกับท่าจอดเรือ จึงได้เรียกว่าเดียรถีย ซึ่งมาจากคำบาลีว่า ติตถียะ, ติตถียะ -เปรียบเหมือนกับ ท่าจอดเรือ.

ทีนี้เราจะมาดูกันว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นอะไร, หรือท่านกระทำอย่างไรต่อผู้ที่เป็นสาวกของเดียรถียอื่น ในฐานะที่เป็นพุทธจริยา. **พุทธจริยาในที่นี้** หมายถึงการประพฤติ กระทำ ที่ควรสนใจ เอาเป็นตัวอย่าง ; เราไม่ได้เพ่งเล็งกันถึงพระพุทธคุณโดยตรง ดังที่กล่าวมาแล้วหลายครั้งหลายหน ว่าการพูดในที่ ในชุดนี้นั้นมุ่งหมายจะแสดงพระพุทธจริยา.

๑. ปัญหาว่า คนเราจะประสบสุข หลุดพ้น ด้วยความทุกข์ไม่ได้.

เรื่องแรกที่จะนำมากล่าว ก็คือเรื่องที่พระองค์ ได้ทรงโต้ตอบกับสาวกของนิกัณณนาฏบุตร. นิกัณณนาฏบุตร เป็นศาสดาของนิครนถ์ทั้งหลาย คือเป็นหัวหน้านิครนถ์ มีชื่อตัวว่า นิกัณณนาฏบุตร.พระพุทธเจ้าท่านได้มีการโต้ตอบ กับนิครนถ์พวกนี้ ซึ่งเป็นสาวกของนิกัณณนาฏบุตร แล้วก็ทรงนำมาตรัสเล่าให้ผู้อื่นฟังอีกทีหนึ่ง. เรื่องนี้เป็นไปตามเรื่อง ที่ทรงเล่าเอง ดังนี้ :-

ครั้งหนึ่ง ได้ทรงเห็นนิครนถ์หมู่ใหญ่ บำเพ็ญตบะด้วยการยืนเป็นวัตร, หมายความว่า ไม่เปลี่ยนเป็นอิริยาบถอื่น ไม่นั่ง ไม่นอน ไม่เดิน, เอาแต่ยืนท่าเดียว, นี้เรียกว่าบำเพ็ญตบะ ด้วยการยืนเป็นวัตร. ก็ลองคิดคำนวณดู เปรียบเทียบดู

ก็แล้วกัน ; เหมือนอย่างว่า เราจะต้องยืนสักชั่วโมงหนึ่ง หรือสองชั่วโมง นี่มันจะมีความทุกข์สักเท่าไร. พวกนิครนถ์นั้น เขายืนกันเป็นเดือน เป็นปี ไม่เปลี่ยนอิริยาบถ จะมีความทุกข์สักเท่าใด, เป็นความทุกข์ทรมานชนิดที่เรียกกันว่า อัตตกลิณณานุโยค.

พวกนิครนถ์เหล่านี้บำเพ็ญเพียรกันอยู่ ที่ข้างภูเขา อิลิคิลิ เรียกว่าศิลาดำ, คือเป็นพื้นที่ ที่ประกอบไปด้วยศิลาสีดำ. พระองค์ได้เข้าไปหาหมู่มนิกชนเหล่านั้น แล้วถามว่า “อ้าว, ทำไมมายืนทนทุกข์ทรมานกันอยู่อย่างนี้ ดูเป็นความลำบากอย่างยิ่ง?”

นิครนถ์ทั้งหลายเหล่านั้น ทูลพระพุทธเจ้าว่า พระศาสดานิคันธนาฏบุตร ผู้รู้สิ่งทั้งปวง ผู้เห็นสิ่งทั้งปวง ผู้มีญาณทัสสนะทุกอิริยาบถ ท่านได้สอนพวกเราว่า พวกเรามีบาปกรรมติดมาแต่ปางก่อน พวกเราจะต้องสลัดบาปกรรมนี้เสีย ด้วยการบำเพ็ญตะบะ เช่นนี้ ; และการที่เราสำรวมกาย วาจา ใจ เป็นอย่างดีอยู่ในเวลานี้ นี่ก็ไม่ใช่เป็นการทำกรรมเพิ่มขึ้นมาใหม่ แล้วกรรมเก่าก็จะสิ้นไป เพราะการบำเพ็ญตะบะ ด้วยการยืน อย่างนี้. ในบัดนี้เป็นอันว่าไม่มีการทำกรรมใหม่ และกรรมเก่าก็สิ้นไป ; เมื่อทำได้อย่างนี้ก็จะมิ อนุวัตสวธรรม คือความที่ไม่มีอำนาจอะไรมาบีบคั้น ไม่มีสิ่งใดมา มีอำนาจเหนือพวกเราอีกต่อไป. เมื่อไม่มีอะไรมีอำนาจเหนือพวกเรา เราก็มีกัมมขยะ คือความสิ้นกรรม ; เมื่อมีความสิ้นกรรม เราก็มีทุกขกขยะ คือความสิ้นทุกข์ ; เมื่อมีความสิ้นทุกข์ เราก็มี เวทนาขยะ คือความสิ้นไปแห่งเวทนา ; ทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง จึงเป็นอันว่า เสื่อมสลายไป ไม่มีเหลือ. คำสอนข้อนี้ เป็นที่ขอบใจแก่เราทั้งหลาย เราจึงปฏิบัติ ด้วยการยืนอยู่ ดังนี้.

นี่เป็นคำตอบของพวกนิครนถ์เหล่านั้น ที่ทูลตอบพระผู้มีพระภาคเจ้า ตามที่ทรงถามเขาว่าทำไมมายืนทนมานอยู่อย่างนี้. เขาตอบว่า ที่ทำอย่างนี้เพื่อให้หมดกรรมเก่า, แล้วเมื่อทำอยู่อย่างนี้ กรรมใหม่ก็ไม่เกิด จึงไม่มีทั้งกรรมเก่า และ

กรรมใหม่ แล้วก็จะสิ้นกรรม จะสิ้นทุกข์ จะสิ้นเวทนา. เมื่อคนเราไม่มีเวทนาแล้ว ก็เป็นอันว่า หหมดเรื่อง ไม่มีปัญหาอะไรเหลือ. นี่คนเหล่านั้นเขาพูดว่าเขาพอใจ ในหลักการปฏิบัติอย่างนี้ ดังนั้นเขาจึงมาบำเพ็ญตบะ ยืนอยู่ที่นี่.

ที่นี้ก็มาถึง พระพุทธจริยา คือคำที่พระองค์จะตรัส หรือกระทำอย่างไรต่อไป. ขอให้ตั้งใจฟัง และสังเกตดูให้ดี ก็จะเข้าใจได้, ถ้าไม่ฟังให้ดี ไม่สังเกตให้ดี อาจจะเข้าใจไม่ได้ ก็ได้.

เรื่องมันมีว่า นิครนถ์เหล่านี้เชื่ออาจารย์ว่า ได้เคยทำกรรมไว้แต่ภพก่อน ๆ โน้น เป็นกรรมเก่าที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ โน้น เขาจะทำลายมันเสีย ด้วยการบำเพ็ญตบะอย่างนี้.

ที่นี้พระพุทธเจ้า ท่านก็ได้ตรัสถามนิครนถ์เหล่านั้นต่อไปว่า : ดูก่อน นิครนถ์ทั้งหลาย, ท่านทั้งหลายทราบหรือว่า ท่านนี้ได้เคยเกิดอยู่ในภพก่อน ๆ ? คนเหล่านั้นก็ตอบตามจริง ตามความรู้สึกจริง ๆ ว่าไม่ทราบ. นี่มันเหมือนกับพวกเรา ที่นั่งอยู่ที่นี่ทุกคนนี้ ; ถ้าเฉื่อยมีใครมาถามว่าคุณทราบไหมว่า คุณได้เคยเกิดอยู่แล้ว เมื่ออยู่ในภพก่อน ๆ โน้น? ถ้าจะตอบจริง ๆ เราก็คงจะตอบว่าไม่ทราบ ทั้งนั้น ; เว้นไว้แต่ว่าจะแกล้งตอบ. นิครนถ์จึงตอบโดยซื่อโดยตรง อย่างพาชื่อว่าไม่ทราบ.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสถามต่อไปว่า : ถ้าอย่างนั้น ท่านทราบหรือว่า ท่านได้เคยทำบาปกรรมไว้ในภพก่อน? นิครนถ์ก็ยิ่งตอบว่าไม่ทราบ. เพราะเพียงแค่ถามว่า ได้เคยเกิดมาแต่ภพก่อนไหม ก็ตอบว่าไม่ทราบเสียแล้ว, ยิ่งไปถามว่า ทราบไหมว่า ได้เคยทำบาปกรรมไว้ในภพก่อน อย่างนั้นหรือ? ก็ต้องตอบว่าไม่ทราบ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสถามต่อไปอีกว่า : เคยทำกรรม อย่างนั้น อย่างนี้ กี่อย่าง ๆ ในภพก่อน ๆ หรือ? เขาก็ยิ่งตอบว่าไม่ทราบ. พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า :

ทุกข์ของพวกเขาทั้งหลายนี้ **สลัดออกไปได้แล้วเท่าไร? ที่ยังมีเหลืออยู่เท่าไร?** จะต้องสลัดทุกข์ต่อไปอีกเท่าไร จึงจะหมดทุกข์นี้ ท่านทราบหรือ นิครนถ์ทั้งหลาย ก็บอกว่า**ไม่ทราบ**, ยิ่งไม่ทราบหนักขึ้นทุกที.

พระพุทธเจ้าตรัสถามเป็นคำสุดท้ายว่า : **เดี๋ยวนี้ท่านทั้งหลายทราบการละ หรือ วิธีละบาป อกุศล และทราบวิธีการ ทำกุศลให้ถึงพร้อม อยู่ในบัดนี้หรือ?** นิครนถ์ทั้งหลายก็ตอบว่า **ไม่ทราบ**. นี่เป็นเรื่องตอบอย่างชัดตรง เพราะเขาไม่ได้ทราบด้วยตนเองว่า การทำอย่างนี้จะเป็นการละบาป หรือจะทำให้กุศลเกิดขึ้นอย่างบริบูรณ์. เขาทำแต่เพียงตามที่ได้เชื่ออาจารย์ ; ส่วนตัวเขาเองนั้น **ไม่ทราบ**.

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสประโยคสุดท้าย ที่ฟังดูแล้วก็น่าประหลาดอยู่ว่า : **ถ้าอะไร ๆ ท่านก็ไม่ทราบไปทั้งหมด ดังนี้แล้ว มันก็จะมีแต่คนชั้นเลว ที่มีมือเปื้อนโลหิต เกิดในตระกูลต่ำกว่าเขาทั้งหมด เท่านั้นแหละ ที่จะมาบวชในสำนักนิครนถ์.** นี่ฟังดู มันเป็นคำที่รุนแรงมาก ; แต่ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีเหตุผลที่จะรุนแรง คือ ท่านถามว่าอะไรเป็นอย่างไร ก็ไม่ทราบ, อะไรเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบ,อะไร ๆ ก็ไม่ทราบ, และเมื่ออะไร ๆ ก็ไม่ทราบ อย่างนี้แล้ว ใครเขาจะมาบวชในสำนักนิครนถ์ เพราะว่า**คนทั้งหลาย เขาต้องการจะทราบว่าเป็นอะไร เมื่อทราบแล้วเขาจึงจะมาบวชในสำนักนั้น**. เดียวนี้พวกนิครนถ์เหล่านั้นตอบแต่ว่าไม่ทราบ ไม่ทราบ ทุกคำถาม ทุกคำถาม ตอบได้แต่ว่าไม่ทราบ ; เพราะเหตุนี้ก็จะมีแต่คนชั้นโง่ที่สุด ชั้นเลวที่สุดเท่านั้นแหละ ที่เขาจะมาบวชในพวกนิครนถ์.

คำตรัสดังกล่าวมานั้น จะเป็นการเยาะเย้ย หรือว่าสั่งสอน หรืออะไร ก็ลองคิดดูเองว่า ข้อความอย่างนี้มีอยู่ในสูตรนี้ ซึ่งเราเรียกว่าเป็นพุทธจริยา. ถ้าจะมองดูกัน ในแง่สั่งสอน ก็ต้องเป็นการสั่งสอนว่าต้องรู้อะไรกันบ้าง ; **ถ้าไม่รู้อะไรเสียเลย** อย่างนี้ ก็คงจะทำผิดไปหมด, จะทำกรรมอะไรที่เป็นบาป เป็นอกุศลไปหมด แล้วใครเขาจะมาเล่นด้วย.

พวกนิครนถ์เหล่านั้นก็ขอเปลี่ยนเรื่องใหม่ เขาเสนอคำพูดขึ้นมาใหม่ว่า **คนเราจะถึงความสุขด้วยความสุขไม่ได้**, คนเราจะถึงความสุขได้ ก็ต้องด้วยความทุกข์. ถ้าว่าคนเราจะถึงความสุขได้ด้วยความสุขละก็ พระราชาพิมพิสารก็จะเป็นคนมีความสุข เพราะว่าพระราชาพิมพิสารมีความสุข ยิ่งกว่าพระสมณโคดม ; พวกนิครนถ์ทั้งหลาย เขาพูดขึ้นอย่างนี้.

เราจะต้องจับใจความของเรื่องให้ได้ว่า พวกนิครนถ์เขามีแนว ที่จะได้กับพระพุทธเจ้าในข้อที่ว่า **เขามีความเห็น ว่า คนเราจะดับทุกข์ หรือถึงความสุขด้วยความสุขไม่ได้ มันต้องทำด้วยความทุกข์** ดังเช่นที่เขาเฝ้าบิณฑบาตพระอรหันต์อยู่อย่างนี้ ซึ่งมันเป็นความทุกข์. เพราะเขาเห็นว่าคนเราจะถึงความสุขได้ด้วยความทุกข์ คนเราจะไม่ถึงความสุขได้ด้วยความสุข ; เขาก็เลยอ้างตัวอย่างว่า พระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้มีความสุข เพราะเป็นราชา. ที่เขาอ้างพระเจ้าพิมพิสารก็เพราะว่าเขากำลังพูดอยู่ใกล้ ๆ เมืองของพระเจ้าพิมพิสาร ว่าถ้ามีความสุข คืออยู่ได้ด้วยความเป็นสุข พระเจ้าพิมพิสารต้องมีความสุข เพราะว่าพระเจ้าพิมพิสารนั้นมีความสุขมากกว่าพระสมณโคดมเอง นี่เป็นคำกล่าวที่ย้อนยกอยู่ในตัว.

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : อ้าว, นี่ท่านพูดผลลลามไปเสียแล้วเพื่อนเอ๋ย. ข้อความนั้นมีสำนวนอย่างนี้แหละ นี่แปลให้มีสำนวนฟังง่าย ๆ. ท่านยังไม่ได้ถามเราเลยว่า พระราชาพิมพิสารกับเรานี้ใครจะมีความสุขกว่ากัน, แล้วท่านมาด่วนพูดว่า พระราชาพิมพิสารมีความสุขกว่าพระสมณโคดม อย่างนี้มันเป็นการพูดผลลลาม ไม่มีความคิด.

พวกนิครนถ์เหล่านั้น ก็พูดขึ้นว่า อ้าว, ถ้าอย่างนั้น ก็พูดถามเสียเดี๋ยวนี้เลย ว่าพระสมณโคดม กับพระราชาพิมพิสารนี้ ใครจะมีความสุขมากกว่ากัน?

พระพุทธานุเจ้าก็ตรัสตอบตามแบบของพระพุทธานุเจ้า หรือตามแบบของท่าน ซึ่งเป็นพระพุทธานุจริยาซึ่งจะต้องสังเกตไว้ให้ดี ๆ เพื่อประโยชน์หลาย ๆ อย่าง. คือ เมื่อพวกนิครนถ์เขาย้อนถามว่า ถ้าอย่างนั้นถามเดี๋ยวนี้อะ ว่าพระสมณโคดม กับ พระราชาพิมพิสาร ใครมีความสุขกว่ากัน. พระพุทธานุเจ้าตรัสตอบว่าอ้าว, **ท่านทั้งหลายจะตอบได้เอง โดยเหตุผลของท่านเอง.** โดยเราจะขอย้อนถามท่านว่า พระราชาพิมพิสาร สามารถที่จะไม่ไหวติงร่างกาย ไม่สามารถจะหลุดจา แล้วก็เสวยความสุขโดยส่วนเดียวตลอด ๗ วัน ๗ คืนได้ไหม? พวกนิครนถ์ก็ตอบไปตามจริงว่าไม่ได้ ; คือว่าพระเจ้าพิมพิสารจะอยู่ในสมาบัติไม่ไหวติงร่างกาย ; ไม่บริภาษหลุดจา อยู่หนึ่ง ๆ เหมือนก่อนหิน เสวยสุขโดยส่วนเดียว ตลอด ๗ วัน ๗ คืนนั้นไม่ได้.

ที่นี้พระพุทธานุเจ้าก็ต่อรองว่า เข้า ๖ วัน ๖ คืน พระราชาพิมพิสารจะอยู่ได้ไหม? เขาก็ต้องตอบว่าไม่ได้. ลดลงมาเป็น ๕ วัน ๕ คืนได้ไหม? ก็ต้องตอบว่าไม่ได้. ๔ วัน ๔ คืน ก็เหลว, ๓ วัน ๓ คืน ก็เหลว, ๒ วัน ๒ คืนก็ไม่ได้. ๑ วัน ๑ คืนก็ไม่ได้. เพราะว่าพระเจ้าพิมพิสารเป็นชาวบ้านเกินไป, **เป็นปุถุชนเกินไป ; อยู่ด้วยความสุขทางกามคุณ** มันเต็มไปด้วยความหวั่นไหวด้วยโลภะ หรือราคะ โทสะ โมหะ, **จึงไม่สามารถจะอยู่ในเจโตสมาบัติ** ที่ไม่ไหวติงทั้งทางกาย ทางวาจา, มีความสุขติดต่อกันแม้แต่เพียง หนึ่งวันหนึ่งคืนก็ไม่ได้.

พระพุทธานุเจ้าทรงยืนยันว่า เราตถาคตนี้แหละสามารถที่จะอยู่ด้วยความไม่ไหวติงกาย ไม่ไหววาจา มีแต่ความสุขโดยส่วนเดียว ตลอด ๗ วัน ๗ คืน **เมื่อเป็นอย่างนี้ท่านก็ตอบว่าเอาเองสิว่า พระสมณโคดม กับพระราชาพิมพิสารนี้ ใครจะมีความสุขมากกว่ากัน.** ก็เป็นอันว่า พวกนิครนถ์ เขา สำนึกได้เอง พระพุทธานุเจ้าท่านก็ไม่รุกอีกต่อไป.

นี่ขอให้นึกถึงข้อนี้ว่า เป็นพระพุทธจริยา เมื่อเห็นว่า **เขาเปลี่ยงปล้ำ และรู้สึกได้ในตัวเอง แล้ว ก็ไม่รูกอีกต่อไป** ; ไม่เหมือนนักปราชญ์อันธพาลสมัยนี้ พอเห็นว่าเพื่อนเปลี่ยงปล้ำแล้ว ก็รูก-รูก-รูก, รูกจนพลาดไปเองอีกก็มี. ฉะนั้น เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า เมื่อเห็นว่าเพื่อนพุดผิดไปแล้วพลาดไป แล้ว รู้สึกตัวได้แล้ว ก็ถอยกลับ หรือเลี้ยวไปทางอื่นเถิด. นี่คือพุทธจริยา ที่ทรงกระทำแก่สาวกของ อัญญเดียรถีย์.

ที่นี้เรื่องมันก็จบลง ในข้อที่ว่า การที่จะถือว่า คนเราได้ความสุข เพราะ ปฏิบัติด้วยความทุกข์นั้น มันไม่ถูกเสียแล้ว ; เพราะฉะนั้นการที่นิครนถ์จะมายืนอยู่ **ตลอดเดือน ตลอดปี บำเพ็ญตบะ เพื่อไถ่ถอนความทุกข์** นี่เป็นไปไม่ได้เสียแล้ว เขาย่อมรู้สึกได้เอง. สูตรนี้ก็แสดงเรื่องราวเพียงเท่านั้น.

สรุปความว่า การที่จะลงทุนด้วยความทุกข์ **ทรมานกาย** บำเพ็ญอัตตกิล-มถานุโยค **เพื่อจะดับทุกข์นั้น มันไม่มีประโยชน์ มันเป็นไปไม่ได้** ; ก็แปลว่า ท่านไปโปรดเขา คือท่านไปโปรดพวกนิครนถ์ทั้งหลายเหล่านั้น ให้ได้ความคิด **ให้ได้สติ** ; **นี่ก็คือ พุทธจริยา.** หมายความว่าพวกไซนะ หรือพวกนิครนถ์ เป็นข้าศึกศัตรู คู่แ่งขันกัน ตลอดเวลา กับพระพุทธศาสนา ; แต่พระพุทธเจ้า ท่านก็ไม่ได้ทำอะไรแก่เขามากไปกว่า ที่จะให้เขานึกได้ด้วยตนเอง แล้วเขาก็ไปค้นคว้า หาหนทาง หาวิธีที่จะทำให้ถูกต้องได้เอง ก็พอแล้ว.

พระพุทธเจ้าท่านไม่มีความละโมภโลภมากเหมือนพวกเรา ที่ว่าจะเอาพวกเขา เหล่านั้น มาเป็นลูกศิษย์ของเรา มาเป็นสาวกของเรา, **นี่เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง, คือ พระพุทธเจ้ามีความบริสุทธิ์ถึงขนาดที่ว่า ไม่ต้องการเอาใครมาเป็นสาวก.** เขาจะเป็นก็ตามใจ จะไม่เป็นก็ตามใจ ; หน้าที่ของพระพุทธเจ้ามีเพียงแต่ว่า ทำให้เขา รู้สึกได้ด้วยตนเอง มีหู ตา สว่างเท่านั้น. เดียวนี้มีแต่คนเที่ยวทำชนิดที่ไม่เหมือน

กับที่พระพุทธเจ้าท่านทำ เรื่องมันจึงลำบาก. ต่อจากนี้เราจะได้พิจารณากันถึงเรื่อง
อีกเรื่องหนึ่ง อีกสูตรหนึ่งเรียกว่า อุปาติโฆวาทสูตร เป็นสูตรที่โปรดสาวกของเดียรถีย์
อย่างเดียวกันอีก แต่ว่าแยบคาย น่าฟังมาก.

๒. กาย กับใจ ไหนสำคัญกว่ากัน?

อุปาติโฆวาทสูตรนี้ ก็คือสูตรที่มีข้อความตอนท้าย สรรเสริญพระคุณของ
พระพุทธเจ้า ๑๐๐ บท, แบ่งเป็น ๑๐ หมวด ๆ ละ ๑๐ บท เหมือนที่พระสงฆ์ได้สวด
ไปเมื่อตะกี้นี้ ท่านทั้งหลายคงยังจำได้. บทที่พระสงฆ์ได้สวดไปเมื่อตะกี้เป็นการ
สรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า ของคหบดีอุปาติผู้นี้เองสรรเสริญคุณถึง ๑๐๐ ชนิดพอดี
แบ่งเป็น ๑๐ หมู่ หมู่ละ ๑๐ ชนิด สูตร ๆ นี้มีเรื่องราวอย่างไร เราก็ฟังกันเดี๋ยวนี้ได้
เป็นเรื่องที่โปรดสาวกของเดียรถีย์ เช่นเดียวกันอีก.

ใจความของเรื่องก็อยู่ที่ว่า กายสำคัญกว่าใจ, หรือใจสำคัญกว่ากาย ;
ปัญหามันมีอยู่อย่างนั้น พวกเดียรถีย์เขาถือว่ากายสำคัญกว่าใจ พระพุทธเจ้าท่านเห็นว่า
ใจสำคัญกว่ากาย แล้วเรื่องมันจึงเกิดขึ้นได้ คือว่า :-

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าท่านประทับอยู่ที่ ปาวาริกอัมพวัน เป็นสวนมะม่วง
อยู่ใกล้หมู่บ้านชื่อ ปาวาริกะ มันอยู่ใกล้เมืองนาลันทา. แถวนั้นอาตมาไปดูแล้ว
เห็นสวนมะม่วงมากจริง ๆ ด้วย แม้เดี๋ยวนี้ ; ฉะนั้นคงจะเหมือนครั้งพุทธกาล.

นิคัณณานุบุตร ก็พานิครนถ์บริวารนั้นมาพักอยู่ใกล้ ๆ กัน ที่เมืองนาลันทา
ด้วยกัน. นิครนถ์ที่เป็นสาวกของนิคัณณานุบุตรคนหนึ่งเขาชื่อว่า ทิมตปัสสี.
ทิมตปัสสีนี้เป็นนิครนถ์ เป็นสาวกของนิคัณณานุบุตร, ไปเที่ยวบิณฑบาตตอนเช้า
เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ปาวาริกอัมพวัน.

เมื่อไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทำความเคารพทักทายปราศรัยตามธรรมเนียมแล้ว. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสถามนิครนถ์คนนี้ ถึงลัทธิของนิครนถ์ ; พระพุทธเจ้าท่านถาม ทิฆมปัสสี ว่า : นิคคณนาฏบุตรผู้เป็นอาจารย์ของนิครนถ์คนนี้ ได้บัญญัติกรรมทั้งหลายในการทำบาปกรรม หรือการเป็นไปแห่งบาปกรรมนั้นว่า มีกี่กรรม? ทิฆมปัสสี ซึ่งเป็นนิครนถ์นี้ ก็ทูลตอบพระพุทธเจ้าว่า ตามปกติ นิคคณนาฏบุตรไม่ได้บัญญัติกรรม, ไม่ได้ใช้คำว่ากรรม ; แต่ใช้คำว่า “ทัณฑะ” แปลว่าอาชญาหรือโทษ หรืออะไรทำนองนั้น. ในพุทธศาสนาใช้คำว่ากรรม ในฝ่ายนิครนถ์ไม่ได้ใช้คำว่ากรรม ใช้คำว่า ทัณฑะ.

พระพุทธเจ้าท่านก็เลยตรัสถามต่อไปว่า : บัญญัติทัณฑะก็ได้, บัญญัติไว้เท่าไร? และอย่างไร? ทิฆมปัสสีก็ทูลตอบว่า นิคคณนาฏบุตรบัญญัติทัณฑะไว้ : คือ กายะทัณฑะ วจีทัณฑะ มโนทัณฑะ เรียกเป็นไทย ๆ เราก็อ่าน กายทัณฑะ วจีทัณฑะ มโนทัณฑะ. นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถามต่อไปว่า : ที่บัญญัติไว้ ๓ อย่างนี้ แต่ละอย่างมันไม่เหมือนกันใช่ไหม? นิครนถ์คนนั้นก็ทูลว่าไม่เหมือนกัน ทั้ง ๓ อย่างนี้. พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า : ถ้าอย่างนั้นใน ๓ อย่างนั้น อย่างไหนมีโทษร้ายแรงกว่า อย่างไหน? นิครนถ์คนนั้นก็ทูลตอบว่า กายทัณฑะ เป็นทัณฑะที่มีโทษใหญ่หลวงกว่า วจีทัณฑะ และมโนทัณฑะ ; ก็หมายความว่าโทษที่เกิดทางกายใหญ่กว่าโทษที่เกิดทางวาจา และโทษที่เกิดทางจิต.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ท่านว่ากายทัณฑะมีโทษกว่าทัณฑะทั้งหลายนะ”, คือทรวงย่า. นิครนถ์นั้นก็ตอบว่าอย่างนั้น. พระพุทธเจ้ายังย้ำอีกว่า ท่านว่ากายทัณฑะมีโทษกว่าทัณฑะอื่นนะ. เขาก็ว่าอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงย้ำถึงครั้งที่ ๓ ให้เขายืนยันว่าอย่างนั้นถึง ๓ ครั้ง.

อย่างนี้เป็นธรรมเนียมที่มีอยู่ในสูตรทั้งหลาย ที่แสดงพระพุทธจริยาซึ่งพวกเราควรจะสังเกตไว้ ว่าทำไมพูดกันคำเดียวไม่พอ ; จะถามซ้ำด้วยคำถาม

อย่างเดียวกันทุกตัวอักษรนี้ถึง ๓ หนเสมอไป. นิครนถ์นั้นก็ยืนยันอย่างนั้นถึง ๓ หนเหมือนกัน ; นี่จำเป็นอะไรที่ต้องทำอย่างนี้ ก็ขอให้ไปคิดดูเอง ; แต่เอามาเล่าให้ฟัง ให้ได้รู้ ได้เข้าใจ ได้สังเกต ว่านี่เป็น**พุทธจริยา**. ถ้าจะพูดสั้น ๆ ก็ว่าท่านไม่ทำอะไรผลี ๆ ผลาม ๆ อย่างพวกเรา คือว่าทำอะไรก็ต้องให้ชัดเจน หนักแน่น แน่วแน่ ดิ้นไม่ได้.

เมื่อนิครนถ์คนนั้นยืนยัน ๓ ครั้งอย่างนี้แล้ว พระพุทธเจ้าท่านก็นิ่ง ; เพราะว่าท่านจะรอให้เกิดโอกาสที่จะสนทนากัน ในลักษณะที่ให้นิครนถ์ผู้เป็นข้าศึกนั้นจะพ่ายแพ้แก่ตัวเอง. คำว่า “**พ่ายแพ้แก่ตัวเอง**” นี่จำไว้ด้วย, มีมากที่สุด ในพระพุทธจริยา, คือท่านจะไม่ไปทำอะไรให้ใครพ่ายแพ้ท่านอย่างที่จะกระดากอาย, หรืออย่างจะมองหน้ากันอีกไม่ได้นั้น, แต่ท่านจะทรงกระทำ ชนิดที่เขาจะพ่ายแพ้แก่ถ้อยคำของเขาเอง คือท่านก็นิ่งเสีย.

ที่มตปัสสี ก็ทูลถามพระพุทธเจ้าบ้างว่า : “พระองค์บัญญัติทัณฑะนี้อย่างไร?” **พระพุทธเจ้าตรัส**ตอบว่า :- “ไม่ได้เรียกว่าทัณฑะ แต่เรียกว่า**กรรม**”. บัญญัติกรรมอย่างไร? ก็**บัญญัติกรรมเป็นกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม**. นิครนถ์คนนี้ก็ย้อนถามอีกว่า : “แต่ ๓ อย่างนี้ไม่เหมือนกันนะ”. พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า : “ไม่เหมือนชิ, ไม่เหมือนกันชิ”. “ถ้าอย่างนั้นอันไหนมีโทษกว่า?” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : “**มโนกรรมมีโทษกว่า**”. ที่นี้ก็เกิดการตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง เพราะฝายโน้นถือกายทัณฑ์ ; ฝายนี้ถือมโนทัณฑ์ หรือมโนกรรม แต่ที่มตปัสสีนี้ก็ซาตินักเลงทูลว่า : “พระโคตมยืนยันว่ามโนกรรมมีโทษกว่านะ”. พระพุทธเจ้าก็ว่า “เอออย่างนั้น”. ก็ทรงยืนยันถึง ๓ ครั้งอย่างเดียวกันอีก.

ที่มตปัสสี ก็ไม่พูดอะไรอีก แล้วก็ลาไป ก็แปลว่าต่างฝ่ายต่างค้างเต็งกันไว้ว่า คนหนึ่งเรียกว่ากายทัณฑ์ วจีทัณฑ์ มโนทัณฑ์ แล้วก็มีกายทัณฑ์นี้สำคัญกว่า

มีโทษกว่า ; ฝ่ายหนึ่งว่ามี กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม แล้วก็มีในกรรมนี้
สำคัญกว่า มีโทษกว่า.

นิครนถ์คนนั้นเขากลับไปเล่าแก่นิคณนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์ของเขาซึ่ง
กำลังนั่งประชุมกันอยู่ ด้วยนิครนถ์เป็นอันมาก. แล้วในเวลานั้นในขณะนั้น มีคหบดี
ชื่ออุบาลีซึ่งเป็นสาวกของนิครนถ์คนหนึ่งนั่งอยู่ด้วย. ที่มตปัสสีนิครนถ์คนนี้ ก็เล่าเรื่อง
ให้นิคณนาฏบุตรฟัง ตามที่ได้ได้ตอบกับพระพุทธเจ้ากันคนละทีโดยละเอียด, เล่าโดย
ละเอียดเลย ให้ที่ประชุมของนิครนถ์ฟัง ; อุบาลีคหบดีนี้ก็นั่งฟังอยู่ด้วย.

ที่นี้อุบาลีคหบดีนี้ เขาก็ร้องขันอาสา ขอรับหน้าที่ไปได้กับพระพุทธเจ้า
ในเรื่องนี้ ว่าเขาจะลากถ้อยคำของพระสมณโคดมมาตามถ้อยคำของเขาโดยสิ้นเชิง,
มีอุปมาอย่างเดียว กับในจุฬาลงกะสูตร ที่ว่าข้าพเจ้าจะลากถ้อยคำของพระสมณโคดม
มาตามถ้อยคำของข้าพเจ้า ; เหมือนนุรุขมีกำลังจับแกะขนยาว แล้วลากไปลากมา
ลากไปลากมา ลากไปลากมาเล่นตามชอบใจ ; หรือว่าคนที่มีการล้าง ชักเสื่อว่าแพนใน
แม่น้ำ เขาสายเสื่อไปมา ไปมา ลากเสื่ออยู่ในน้ำตามความพอใจของเขา เพื่อให้เสื่อ
มันสะอาด ; หรือว่าพวกนักเลงเหล้าขี้เมา ชูด้วยเหล้าขึ้นแล้วจะแกว่งอย่างไรก็แกว่งได้
ตามชอบใจของตน ; หรือว่าเหมือนกับข้างลงไปในสระบัว ถอนสายบัวขึ้นมา
แล้วกวัดแกว่งเล่นได้ตามชอบใจของมัน ; นี่ฉันใด ; ข้าพเจ้าจะไปยกมาทาบ
พระสมณโคดม ; จะลากถ้อยคำของพระสมณโคดมให้มาตามถ้อยคำของพวกเรา ฉันนั้น
เหมือนกัน.

นี่โดยใจความก็คือ อุบาลีคหบดี ที่เป็นสาวกนิครนถ์นี้ เขารับอาสาอาจารย์
ของเขาว่าจะไปทำให้พระพุทธเจ้ายอมแพ้, คือยอมกล่าวว่ากายทัณฑ์นี้สำคัญกว่า
มโนทัณฑ์. นิคณนาฏบุตรที่เป็นอาจารย์ก็เลยพอใจอย่างยิ่งสนับสนุนให้อุบาลีไปทำ
อย่างนั้น แต่ที่มตปัสสีนั้นฉลาด พอจะรู้เรื่องราวไม่ไหวแน่ เขาก็ค้านว่า อย่าอนุญาต

ให้อุบาสีไปเลย, พระสมณโคดมฉันท่านมีอะไร ๆ ที่อุบาสีจะไปทำอย่างนั้นไม่ได้. ข้อนี้ไม่ชอบใจแก่ข้าพเจ้าเลย สมณโณ หิ ภนุเต โคตโม มายาวิ อวภูฏฐนี มายั ซานาติ -พระสมณโคดมฉันเป็น มายาวิ คือเป็นคนมีมนต์มายา, มายาวิ อวภูฏฐนี โคตโม มายั ซานาติ -พระสมณโณดมยอรู้ซึ่งมายาชื่อว่า อวภูฏฐนี คือมายาสำหรับ เปลี่ยนใจคน. ยาย อญญตติตฺติยานั สาวเก อวภูฏฐติ. มันเป็นมนต์ที่สามารถ เปลี่ยนจิตใจสาวกของลัทธิอื่น ; เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่ชอบใจ ในการที่จะให้อุบาสีนี้ ไปยกวาทะกับพระสมณโคดม.

ตรงนี้ บางคนยังฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง คือว่าอัญญตติตฺติยานัทั้งหลาย เหล่าอื่นนั้น เขากลัวพระพุทธเจ้ากันเป็นส่วนมาก, ว่าพระพุทธเจ้ามีมนต์สำหรับกลับใจคน คือ กลับใจสาวกของพวกอื่น ให้มาเป็นสาวกของพระองค์, นี่ก็เหมือนกับเรื่องทั้งหลาย ที่เราเคยได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่ว ๆ ไป. พระพุทธเจ้าโปรดคนด้วยธรรมะอันบริสุทธิ์ แล้วเขาก็นับถือคำสอนของพระองค์, เป็นสาวกของพระองค์, แต่คนเหล่านั้นเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านใช้มายา คือมนต์ที่เป็นมายา เรียกว่า อวภูฏฐนี ; อวภูฏฐนีแปลว่า กลับใจ กลับตรงกันข้าม.

ที่มตปัสสิค่านอาจารย์ของเขอย่างนี้ แต่อาจารย์ของเขาก็ไม่เชื่อ ยังยืนยันว่า ข้อที่พระสมณโคดมจะกลับใจอุบาสีให้ไปเป็นสาวกฉันนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ; มัน เป็นไปไม่ได้อย่างนั้น. แต่ข้อที่อุบาสีจะไปกลับใจพระสมณโคดมให้มาเป็นสาวกของ อุบาสีเองนั้น มันเป็นไปได้. ที่มตปัสสิคีกว่า ไม่ได้. ท่านอาจารย์ก็ว่า ได้. ว่าได้-ไม่ได้ ; ได้-ไม่ได้, กันอยู่ถึง ๓ ครั้ง ด้วยเหมือนกัน. ในที่สุด นิคคณานุบุตรก็ส่งอุบาสีคหบดีนี้ ไปสู่สำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า ; คือให้ไปยก วาทะเพื่อให้ชนะพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับเรื่องลัทธิ ว่ากายกรรมสำคัญกว่า หรือมโนกรรม สำคัญกว่า เท่านั้นเอง.

การโต้ กับ พระผู้มีพระภาค

อุบาลีไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ที่ป่าวาริภัมพวัน ; ไปถึงแล้ว ก็ทำประทักษิณแสดงความเคารพทักทายตามธรรมเนียม. อุบาลีทูลถามพระพุทธเจ้าถึง เรื่องที่ว่า ทิฆมตปัสสีได้มาที่นี่ และได้พูดว่าอย่างไร. เขาทำเป็นเหมือนกับไม่รู้ไม่ชี้ อย่างนั้นแหละ ; ทูลถามให้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเล่าอีกทีหนึ่ง. พระพุทธเจ้าท่าน ก็ตรัสเล่าตรง ๆ โดยละเอียด เหมือนที่ได้พูดกับทิฆมตปัสสีเมื่อตอนเช้า ซึ่งสรุปความว่า พระองค์ยืนยันว่ามโนกรรมนี้สำคัญกว่ากรรมอื่น. กายกรรม วจีกรรม ไม่สำคัญอะไร ไม่มีน้ำหนักอะไร. แต่ทิฆมตปัสสีเขายืนยันว่า นิคคณานุบุตรว่า กายทัณท์หรือกาย กรรมสำคัญกว่า.

ทีนี้อุบาลีเขาก็ยืนยันข้างลงไปว่า ทิฆมตปัสสีพูดถูกต้องแล้ว ; คำของ ทิฆมตปัสสีนั้นตรงตามคำของศาสดาของตน. มโนทัณท์หรือมโนกรรมนั้นต่ำต้อย ใน เมื่อเทียบกับกายทัณท์. เดียวนี้อุบาลีใช้ถ้อยคำภาษาพูดของตัวเอง คือว่ากายทัณท์ หรือมโนทัณท์ พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมพูดด้วย.

นี่แสดงให้เห็นว่า ในครั้งพุทธกาลนั้น เรื่องคำพูดนี้ไม่ค่อยเป็นปัญหา เพราะเมื่อพูดรู้เรื่องกันแล้วว่าหมายถึงอะไร ก็เป็นอันว่าใช้ได้. เมื่อทิฆมตปัสสีพูด เขา พูดเรื่องกายทัณท์ วจีทัณท์มโนทัณท์. พระพุทธเจ้าพูดเรื่องกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็เป็นอันว่าเข้าใจกันได้. เดียวนี้เขามาพูดใช้คำว่ากายทัณท์ พระพุทธเจ้า ท่านก็ตรัสด้วย โดยใช้คำว่าทัณท์นั้นแหละ. อุบาลีก็ยืนยันว่ากายทัณท์สำคัญกว่า วจีทัณท์ มโนทัณท์.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสข้อความตามแบบของพระพุทธเจ้า คือว่าท่านจะ ทำอะไร ท่านจะไม่หละหลวมจะไม่สะเพร่า ; ฉะนั้นท่านจึงพูดประโยคชนิดนี้ก่อน

คือประโยคว่า : ดูก่อนคบดี, สจฺเจ ปติฏฺฐาย มนุเตยฺยาสี. -**ถ้าท่านจะตั้งอยู่ในความสัตย์หรือความจริง แล้วจะพึงพูดจาหรือกันแล้ว, ลียาโน เอตุถ กถาสลฺลาโปติ** -**เมื่อนั้นแหละการพูดกันระหว่างเรากับท่านควรมี**", ก็หมายความว่าต่างคนถือเอาความสัตย์ ความจริง คืออย่าบิดพลิ้ว เท่านั้นนะ, ให้พูดด้วยใจจริงอย่าบิดพลิ้ว. ถ้าท่านพอใจที่จะพูดกันด้วยความจริง ตั้งอยู่ในความจริงแล้ว เราจึงควรจะพูดกัน.

อุบาลี ก็ยืนยันว่า : สจฺเจ อหํ ภนฺเต ปติฏฺฐาย มนุเตยฺยาสมิ โหตุ โน เอตุถ กถาสลฺลาโปติ -ข้าพเจ้าจะตั้งอยู่ในคำจริง ความจริง แล้วปรึกษาหารือกัน ; ขอให้การสนทนากันเริ่มเดี๋ยวนี้เถอะ. พระพุทธเจ้าท่านก็ว่า เอ้า ! ดี ๆ, ถ้าอย่างนั้น ก็ตกลงว่าเราจะพูดกัน.

วาทะที่ ๑ ที่พระพุทธเจ้าท่านยกขึ้นมาตรัส ท่านถามว่า **ตํ ก็ มนุญฺส คหปติ?** ประโยคนี้จะมีอย่างนี้ทุกแห่งเลย ; คือท่านจะถามว่า**ท่านจะเข้าใจเรื่องนี้อย่างไร?** นี่ ช่วยจำไว้ด้วย, พระพุทธเจ้าท่านจะเริ่มด้วยประโยคแรกว่า ท่านจะเข้าใจเรื่องนี้ว่าอย่างไร? แล้วท่านก็จะตั้งคำถามต่อไป :-

มีนิครนถ์ผู้หนึ่งอาพาธหนัก เจ็บหนัก ร่อแร่แล้ว ถึงขนาดกินน้ำเย็นไม่ได้ กินแต่น้ำอุ่นแล้ว เมื่อเป็นดังนี้ก็ตาย. ที่นี้เมื่อตายไปแล้ว นิคัณณานุบุตรผู้เป็นอาจารย์ของท่าน **จะบัญญัติคติของนิครนถ์ผู้ตายนี้ว่าอย่างไรเล่า?**

อุบาลี ก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า นิคัณณานุบุตร จะบัญญัติคติของนิครนถ์ผู้นี้ว่า **เขาจะเข้าถึงหมู่เทพที่ชื่อว่า มโนสัตตา. มโนสัตตา แปลว่า ช้องติดอยู่ด้วยใจ** เพราะเหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น? เพราะว่า **อสุ หิ ภนฺเต มโนปฏิพฺพฺโธ กาลํ กโรติ. เพราะเหตุว่า** นิครนถ์นั้นมีใจปฏิบัติอยู่ในภพ ชื่อมโนสัตตา แล้วทำการละ.

พระพุทธเจ้าท่านว่า “เห็นไหมละ? “เห็นไหมละ? คำของท่าน คำหน้า กับคำหลังไม่ตรงกันเสียแล้ว”.พระพุทธเจ้าท่านว่าอย่างนี้ ว่าคำของท่านคำหน้า กับคำหลังไม่ตรงกันเสียแล้ว. ที่แรกท่านว่า กายทัศน์สำคัญกว่า เดียวนี้ทำไม ท่านจึงว่าอย่างนี้ละ? เขามีจิตขังอยู่ในภพนั้น เขาก็เกิดในภพนั้น เพราะจิตขังอยู่ในภพนั้น. เมื่อตะกี้ท่านได้สัญญาว่าเราจะตั้งอยู่ในความสัตย์ จะพูดจริง จะไม่ปิดพริ้ว แล้วจึงจะสนทนากันใช่ไหม? อุบาลีบอกว่า : “ใช่ ๆๆ”.

ตอนนี้พระพุทธเจ้าท่านไม่รู้กลอีกนี้พระพุทธจริยาเป็นอย่างไร: ท่านจะไม่ รุกอีก เพราะว่ามันมองเห็นกันได้แล้ว. แต่ทางฝ่ายอุบาลีนั้น กลับยืนยันว่า ถึงจะเป็นความจริงอย่างนั้น ; ข้าพเจ้าก็ยังว่า กายทัศน์สำคัญกว่าอยู่นั่นแหละ. เขาแกล้งว่า หรือแกล้งยืนยันอะไรก็ตามใจเถอะ **เขาคงยืนยันว่า** “แม้อย่างนั้นข้าพเจ้าก็ยังเห็นว่า กายทัศน์สำคัญกว่าอยู่อย่างนั้น, วจีทัศน์ไม่สำคัญ มโนทัศน์ไม่สำคัญ”. พระพุทธเจ้าท่านก็นิ่งเสีย.

วาทะที่ ๒ ที่นี้ท่านก็เปลี่ยนเรื่องเป็นวาทะที่ ๒ : ถ้าอย่างนั้นเรา พูดเรื่องที่ ๒ ต่ ก็ มนุสสิ คหปติ? -ท่านจะสำคัญข้อนี้ว่าอย่างไร? ว่านิครนถ์ทั้งหลายในโลกนี้ถือวัตรปฏิบัติที่เรียกว่า จาตุยามสัวรสูโต -คือเป็นผู้สำรวมอยู่ด้วยการสำรวม ในการควบคุม ๔ อย่าง. จาตุยามสัวรสูโต-สำรวมด้วยการสำรวมใน อายามะทั้ง ๔ ที่เรียกว่าอายามะนี้ แปลเป็นไทยก็ต้องแปลว่าควบคุมมันแหละ เช่น กำหนดลมหายใจนี้เขาเรียก ปราณายามะ ควบคุมลมหายใจ. กำหนดลมหายใจนี้ เขาเรียกว่า ปานายามะ คือการควบคุม ปานะ. นิครนถ์ทั้งหลายมีหลักปฏิบัติคือ สังวรอยู่ด้วย การสำรวมในอายามะทั้ง ๔ คือ : สพพวาริวิโรโต -เป็นผู้ที่ห้ามจิตอยู่ ด้วยการห้ามทั้งปวง อย่างหนึ่ง, สพพวาริยุโต -เป็นผู้ประกอบจิตอยู่ด้วยการระวังทั้งปวง, สพพวาริสุโต -เป็นผู้กำจัดโทษในจิตแห่งจิต อยู่ด้วยการห้ามทั้งปวง, สพพวาริสุญโโจ -เป็นผู้ถูกต้อง ทำอยู่ด้วยการห้ามทั้งปวง.

ผู้ที่ไม่เคยฟังแล้วจะฟังไม่รู้เรื่อง หัวใจของลัทธินิครนถ์มีเท่านี้ คือมีอยู่ ๔ อย่างนี้เท่านั้น. คำว่า วาริ ในที่นี้ก็แปลว่า การห้าม, หรือว่าระเบียบปฏิบัติที่เป็น การห้าม, ห้ามจิต; จึงว่า สพุพวาริ วาริโต ห้ามด้วยการห้ามทั้งปวง, สพุพวาริยุตุโต -ประกอบอยู่ด้วยการห้ามทั้งปวง, สพุพวาริรุโต -กำจัดอยู่ด้วยการห้ามทั้งปวง, สพุพวาริสุญโจ -ถูกต้องอยู่ด้วยการห้ามทั้งปวง.

คำว่า การห้ามในที่นี้ หมายความว่าบังคับจิต ไม่ปล่อยจิต. ตัวซึ่งไม่ปล่อยจิตนี้ เป็นตัวพรหมจรรย์ ; ที่นี้จะเว้น หรือว่าจะปฏิบัติ หรือว่าจะกำจัด หรือว่าจะเสวยผล หรือว่าจะอะไรก็ตาม ; จะต้องได้ด้วยระเบียบการปฏิบัติ ที่เป็น การห้ามทั้งปวง. สพุพวาริ แปลว่าการห้ามทั้งปวง ; ไม่ใช่แปลว่าน้ำ, ตัวหนังสือนี้ทำยุ่ง ถ้าไม่รู้เรื่องของเขาย่างแล้วจะถือเอาความไม่ได้.

ขอให้ถือเอาความว่า : เรื่องของนิครนถ์แล้ว ถือการบัญญัติการห้าม เด็ดขาด, ห้ามสมบุรณ์ ห้ามเด็ดขาดนี้ เป็นหลัก. แม้ว่าจะเป็ฝ่ายปฏิบัติ ก็ปฏิบัติเพื่อห้ามเด็ดขาด, ถ้าจะทำก็ทำด้วยหลักของการห้ามเด็ดขาด, ถ้าจะกำจัด ก็เลิก็กำจัดด้วยการห้ามเด็ดขาด, ถ้าจะเสวยมรรคผล ก็เสวยด้วยการห้ามเด็ดขาด. ห้ามด้วยการห้ามทั้งปวง, ประกอบด้วยการห้ามทั้งปวง, กำจัดด้วยการห้ามทั้งปวง, ถูกต้องหรือแต่ต้องผลด้วยการห้ามทั้งปวง, มีอยู่ ๔ อย่าง, อย่างนี้ใช่ไหม? อุบาลี ก็ต้องตอบว่า ใช่ ; เพราะมันเป็นหลักของนิครนถ์ ที่ใครก็รู้อยู่ทั้งบ้านทั้งเมืองในเรื่องว่าด้วยการห้ามเด็ดขาด ๔ ประการนี้.

ที่นี้พระพุทธเจ้าก็ตรัสถามต่อไปว่า : นิครนถ์ผู้ปฏิบัติอยู่ด้วยการสำรวมใน อายามะทั้ง ๔ นี้ เขาก็ยังเดินไปเดินมาใช่ไหม? ก็ต้องใช่ซิ. เมื่อเขาเดินไปเดินมา เขาก็ย่อมเหยียบย่ำสัตว์ตัวเล็กมองไม่เห็นด้วยตา ให้ตายเป็นอันมากใช่ไหม? ก็ต้องตอบว่าใช่ ที่นี้ฉันคณนาฏบุตร บัญญัติวิบากของกรรมชนิดนี้ว่าอย่างไร? อุบาลี ก็ต้องทูลตอบว่า อสญเจตนิโก ภนุเต นิคนุโก นาฏปุตโต ใน มหาสาวุช

ปณฺญา เปตฺติติ -ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ, นิคคณานุบุตรยอมบัญญัติกรรม อันมิได้มีเจตนา ว่าไม่มีโทษใหญ่หลวงแต่ประการใด.

ทีนี้พระพุทธเจ้าท่านก็ถามด้วยประโยค ที่เขาจะรู้ได้เองว่า นิคคณานุบุตรบัญญัติเจตนาว่าเป็นกายทัณฺท์ วจีทัณฺท์ หรือมโนทัณฺท์. อุบาลีก็จำเป็นที่จะต้องตอบไปตามตรงว่า แม้ท่านนิคคณานุบุตรก็บัญญัติเจตนาว่าเป็นมโนทัณฺท์.

พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า : “เห็นไหม? เห็นไหมล่ะ? คำข้างหน้ากับคำข้างหลังของท่าน มันไม่ตรงกันแล้ว ; แล้วเมื่อตะกี้ท่านว่า เราจะตั้งอยู่ในคำจริง พูดจริง สอนทนากัน, คำข้างหน้า คำข้างหลังของท่าน มันไม่ตรงกันแล้ว. เดียวนี้ นิครนฺท์ทั้งหลายรอดตัวไปได้ จากบาปกรรม ที่เหยียบย่ำสัตว์ตายนั้น เพราะความไม่มีเจตนา ; แล้วท่านก็ยืนยันว่าเจตนาที่ท่านอาจารย์ได้บัญญัติสงเคราะห์ลงไป ในมโนทัณฺท์ หรือมโนกรรม”.

อุบาลีคบคิดก็ไม่มีปัญญาที่จะค้าน ; แต่เขาก็ตกลงกระต่ายขาเดียวว่า “แม้ถึงขนาดนี้ แม้ถึงเช่นนี้ ข้าพเจ้าก็ยังถือว่ากายทัณฺท์สำคัญกว่าทัณฺท์อื่น, กายทัณฺท์สำคัญกว่า วจีทัณฺท์ และมโนทัณฺท์”.พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ไปเถียง.

วาทะที่ ๓ ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็พูดเรื่องที่ ๓ กันดีกว่า : ตํ ก็ มณฺเฑสิ คหบดี? -ดูก่อนคหบดี, ท่านจะสำคัญข้อนี้ว่าอย่างไร? -อัย นาฬินฺทา -เมืองนาลันทานี้, อิทุธา เจว ผีตา จ พุชฺชา อภิณฺณ มนุสฺสาติ -ว่าเมืองนาลันทานี้ มันมีความมั่งคั่ง มีความหนาแน่นเจริญรุ่งเรือง เต็มไปด้วยมนุษย์ เคลื่อนกล่นไปด้วยคนเป็นอันมากใช่ไหม? ก็ต้องว่าใช่. ทีนี้มีบุรุษคนหนึ่ง เขาถือดาบเงื้อมาแต่ไกลร้องตะโกนว่า เราจะทำเมืองนาลันทาทั้งเมืองนี้ให้กลายเป็นกองเนื้อสด ๆ กองเดียวเท่านั้นแหละ ภายในขณะครู่เดียวเท่านั้นเอง. ที่เขากล่าวอย่างนี้เขาจะทำได้ไหม? อุบาลีคบคิดก็ต้องทูลตอบว่า ไม่ได้, มันเป็นไปได้ไม่ได้ ; ให้ ๑๐ คน ๒๐ คนก็ทำไม่ได้. ๓๐ คนล่ะ ทำได้ไหม? ก็ไม่ได้,

๕๐ คน ๕๐ คน ก็ทำไม่ได้ ที่จะทำเมืองนาลันทาทั้งเมืองนี้ ให้กลายเป็นกองเนื้อสด กองเดียวนะ คือว่าฆ่าคน แล้วเอาเนื้อมารวมกองกันไว้นี้ อุบาลีก็ยืนยันว่า “มันทำไม่ได้”.

ที่นี่ พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสถามต่อไปว่า : เอ้า, สำคัญว่าอย่างไร? ที่นี่ ถ้าว่ามีสมณะหรือพราหมณ์ **อิทธิมา** -ผู้มีฤทธิ์, **เจโตวิสิปฺปโต** -ผู้มีอำนาจใน **เจโตวิสิ** มีฤทธิ์ ; เขามาที่นี่แล้วพูดว่า เราจะทำให้เมืองนาลันทาทั้งเมืองใหม่เป็น ภัศมธุลี ไปด้วยมโนประมุขจิตดวงเดียวของเราเท่านั้น อย่างนี้เราจะทำได้ไหม? อุบาลีก็ทูลตอบว่า : “อู๋, อย่างว่าแต่เมืองเดียว ให้เมืองนาลันทา ๑๐ เมือง ๒๐ เมือง กระทั่ง ๕๐ เมือง **ผู้ที่มีเจโตวิสิ** คือมีอำนาจทางจิตนี้ **สามารถจะทำได้**.”

นี่พระพุทธเจ้าท่านจะตรัสย้ำให้เขานึกได้ว่า นี่ด้วยอำนาจจิต มันทำให้ เมืองนาลันทา เป็นขี้เถ้าไปได้ในพริบตาเดียว, อย่างว่าเมืองเดียว ให้ทั้ง ๕๐ เมือง. แต่ถ้าคนถือดาบเหล็กแข็ง ๆ มาแล้วจะทำให้เมืองนาลันทาเป็นกองเนื้อสดนี้แน่สัก ๕๐ คน ก็ทำไม่ได้.

อุบาลีก็ต้องทูลตอบยืนยันรับในข้อนี้ว่า ผู้มีฤทธิ์ในทางจิตเพียงคนเดียว และด้วยมโนโอสจิตเพียงดวงเดียวสามารถทำให้เมืองนาลันทาตั้ง ๕๐ เมือง ใหม่เหลือ แต่ขี้เถ้าไปได้.

พระพุทธเจ้าก็นิ่งเสีย ก็ปล่อยยให้เขานึกเอาเอง. นี่คือพระพุทธจริยา ที่จะไม่รูกถึงตอนนี้, จะไม่รูกมากไปกว่านี้. แต่ก็ทรงเตือนอยู่เสมอว่า ท่านจำไว้นะ ว่าคำพูดของท่าน คำหน้ากับคำหลังมันไม่ตรงกันแล้ว, เมื่อตะกี้ท่านยืนยันกายทัศน์ เดียวนี้ท่านมายอมรับความสำคัญของมโนทัศน์. อุบาลีก็ยังยืนยันว่า แม้อย่างนั้น ข้าพระองค์ก็ยังถือว่ากายทัศน์สำคัญกว่า.

วาทะที่ ๕ เอ้า ! ถ้าอย่างนั้น ; พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรื่องที่ ๕ ว่า : คนที่ดีท่านจะสำคัญอย่างไร? ปาชื่อว่าปา **ทัณฑกิ** ก็ตาม, ปาชื่อว่าปา **กาลิงคะ** ก็ตาม, ปาชื่อว่า **เมชณะ** ก็ตาม, ปาชื่อว่า **มาตังคะ** ก็ตาม คือเป็นปาใหญ่ ๆ

ทำนองป่าหิมลัยนี้ หลาย ๆ ป่าหลาย ๆ แห่งนี้ มันได้กลายเป็นป่าไปแล้ว. ท่านทราบไหมว่า **เพราะเหตุใด?** อุบาลีทูลว่า ได้เคยทราบมาว่า **เพราะอำนาจมโนปโทสจิตตของฤๅษีองค์หนึ่ง ๆ ; ใ้คำว่า มโนปโทสจิตต เพียงเท่านี้ก็พอแล้ว** พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่รู้จัก. แต่ท่านเตือนว่า : “อ้าว คำหน้าคำหลังไม่ตรงกันแล้ว,ทำไมมายืนยันว่า ที่ไม่เคยเป็นป่านี มันมากลายเป็นป่า ด้วยอำนาจมโนปโทสจิตตของฤๅษีเล่า?”.

พอมาถึงครั้งที่ ๔ นี้ อุบาลีนั่งเสียแล้ว ไม่ยืนยันกระต่ายขาเดียว เหมือน ๓ ครั้งแรก. อุบาลีก็เลยสารภาพว่า ข้าพระองค์พอใจอย่างยิ่ง, **ปริเมนาหิ ภนฺเต โอบมุเมเน ภควโต อุตฺตมโน อภิตุโธ -ยินดีอย่างยิ่งต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ตั้งแต่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำอุปมาข้อแรก** ที่ว่านิครนถ์ตายแล้ว ไปสู่หมู่ มโนสัตว์ตา. แต่ว่าข้าพเจ้าเกล้งยืนยันกระต่ายขาเดียวอยู่อย่างนี้ ; เพราะว่าปัญหาปฏิภาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าไพเราะเหลือเกิน, ข้าพเจ้าอยากจะฟังปัญหาปฏิภาณอันไม่รู้จบของพระผู้มีพระภาคเจ้า ; ฉะนั้น **จึงเกล้งดี้อ** เกล้งยืนยันกระต่ายขาเดียวว่า **ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ; เพราะเพื่อจะฟังปัญหาปฏิภาณอันวิจิตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า.**

ที่นี้เขาก็ประกาศขึ้นว่า **อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต, อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต -ไพเราะเหลือเกินพระเจ้าข้า ไพเราะเหลือเกินพระเจ้าข้า. เสยฺยถาปิ ภนฺเต -คำตรัสของพระองค์นั้น** เปรียบเหมือน **นิกกุชฺชิตํ วา อุกกุชฺชเชยฺย -บุคคลจะพึงหางของที่คว่าอยู่, จะพึงหางของที่คว่าอยู่ให้เห็น, ปฏิจฺจนฺนํ วาวิวเรยฺย -จะพึงเปิดของที่ปิดอยู่ให้เห็น, มูฬฺหสฺส วา มคฺคํ อาจิเกยฺย อนุทธาเร วา -หรือว่าเหมือนกับบอกหนทางให้แก่คนที่กำลังหลงอยู่ในป่า, เตลปฺชฺโชตํ ธาเรยฺย -หรือว่าเหมือนกับจุดตะเกียงขึ้นในที่มืด จกฺขุ มนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺตฺติ -คนที่มีตาจะให้เห็นภาพ, -เอวเมว ภควตา อนนฺกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิตो -ธรรมะอันพระผู้มีพระภาคประกาศแล้ว มีปริยายเป็นอนกอย่างนี้. เอสาหิ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ.**

ธมมญจ ภิกขุสงฺฆญจ -ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคเป็นสรณะ พร้อมทั้งพระธรรมพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ -อุปาสกั มั ภควา ธาเรตุ. -ขอพระผู้มีพระภาคจงถือว่าข้าพเจ้าเป็นอุบาสก, อชฺชตคฺเค ปาณฺเปตํ สรณํ คตฺนฺติ -ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ จนตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้ไป.

นี่ขอให้สังเกตดูว่าเรื่องทั้งหมด ที่เป็นมาทั้งหมดนี้ เป็นพระพุทธรจริยาอย่างไร ; ไม่มีอะไรที่สื่อความเป็นมรยาทที่หยาบคาย, เป็นความสุภาพ, เป็นความไม่รูกล้ำ, เป็นเพียงแต่จะพูดให้หนักได้เท่านั้น ; แล้วก็สำเร็จประโยชน์มากเกินคาด ถึงอย่างนี้.

เอาละ ที่นี้พุทธรจริยาถึงขนาดนี้ เราก็ต้องถือว่าสูงสุดอย่างยิ่งอยู่แล้ว ซึ่งพวกเราทำตามไม่ค่อยไหวอยู่แล้ว แต่เรื่องมันยังไม่จบ, ฉะนั้นก็จะพูดไปให้จบพระพุทธรจริยาที่สูงที่สุด ยังมีต่อไป :-

ทรงยับยั้งการประกาศ ตน ของ คหบดี

ข้อนี้ก็คือว่า เมื่ออุบาลีคหบดีประกาศตัวสลัดลัทธินิครนถ์ มาเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยการกล่าวคำ เอสาหิ ภนฺเต เป็นต้นี้แล้ว, พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : “อนุวิจฺจการิ โข คหปติ กโรหิ. -ดูก่อนคหบดี, ท่านจงรอก่อน ท่านจงทำความใคร่ครวญก่อน. อนุวิจฺจกาโร ตุมฺหา ทิสานํ ภาตมนุสฺसानํ สาธุ โหตีติ. -การรอใคร่ครวญเสียก่อนนั้นจะเป็นการดี สำหรับคนเช่นท่าน ซึ่งเป็นที่รู้จักเคารพนับถือของมหาชน”.

นี่พระพุทธเจ้าท่านว่า รอก่อน อย่าเพิ่ง ; ให้คิดดูให้ดี ๆ เสียก่อน เพราะว่าอุบาลีคหบดีนี้ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งบ้านทั้งเมือง อย่าทำอะไรผลุนผลันอย่างนี้.

อุบาลีกล่าวว่า : “อ้าว, ชื่อนี้ยิ่งทำให้ข้าพระองค์รู้สึก อึมินาบหิ ภนุเต ภควโต ภียโยโส มตฺตาย อตฺตมโน อภิริทฺโธ -คือชอบใจ พอใจในพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ; เพราะว่าพวกเดียรถียนั้น ครั้นได้เข้าพระองค์เป็นสาวกแล้ว ก็ยกธงเที่ยวประกาศไปทั่วเมืองนาลันทา เพื่อให้คนทั้งเมืองรู้ว่า เดียวนี้อุบาลีคบดีเป็นสาวกของเดียรถียแล้ว. ส่วนพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น กลับว่า รอก่อน รอก่อน ท่านเป็นคนที่เคารพของคนทั้งบ้านทั้งเมือง, ท่านอย่าทำอะไรผุนผั่นอย่างนี้. เอสาหิ ภนุเต ทุติยมฺปิ ภควนฺตํ สรรณํ คจฺฉามิ ธมฺมมฺเญ ภิภูซฺสงฺฆมฺเญ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตฺตคฺเค ปาณฺแปตํ สรรณํ คตฺนติ. -ข้าพเจ้าขอถือเอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ ครั้งที่ ๒ ทั้งพระธรรมด้วย ทั้งพระสงฆ์ด้วย ; ทรงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก ถือเอาพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะ จำเดิมตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป”. เขาเลยขอเป็นครั้งที่ ๒.

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านก็ยังเฉยเสีย ท่านยังว่า รอก่อน รอก่อน คิดดูก่อน อยู่นั่นแหละ. นี่เราคิดดูให้ดีเถอะว่าพวกเรานั้นเป็นอย่างไร. พระอาจารย์สมัยนี้พอคนใหญ่คนโตมาเป็นลูกศิษย์เป็นสาวก แล้วก็จะทำยิ่งกว่ายกธงเที่ยวประกาศทั่วเมืองนาลันทาไปเสียอีก. นี่มันตรงกันข้าม ไม่ถือพระพุทธเจ้าเป็นตัวอย่างไม่ถือพระพุทธจริยา.

นี่อาตมาจึงกลัวไม่กล้าประกาศตัวเป็นอาจารย์ มันยากมันลำบาก เป็นเพื่อนกันดีกว่า. คนทั้งหลายเป็นกัลยาณมิตรกันดีกว่า, อย่าเป็นอาจารย์เป็นลูกศิษย์กันเลย ; แต่ว่าเดี๋ยวนี้ถ้ามีใครเป็นใหญ่เป็นโตมาเป็นลูกศิษย์แล้ว เขาก็ทำให้คนทั้งประเทศรู้ ว่าคนนี้นั้นเป็นลูกศิษย์ของฉัน ; อย่างนี้ไม่เป็นพุทธจริยา.

พระพุทธเจ้าท่านยังตรัสมากกว่านั้นอีก คือทรงยับยั้งอุบาลีต่อไปอีกว่า : “อย่าก่อน, อย่าเพอก่อน, อย่าเพอก่อน, ที่สมรุตฺตํ ไซ เต คหปติ นิคนฺถานํ

โอบาณภูตํ กุลํ เยน เตสํ อุปคตानํ ปิณฑปาตํ ทาตพุพฺม มญฺเญยฺยาสีติ. ดูก่อนคหบดี, ตระกูลของท่านเป็นเหมือนกับน้ำบ่อทราย สำหรับนิครนถ์ทั้งหลายมาแล้วตลอดกาลนาน ท่านจงสำคัญความที่ท่านควรจะถวายเป็นนิครนถ์ทั้งหลายสืบไป”.

ฟังดูให้ดีซิ ; พระพุทธเจ้าท่านว่า **อย่าเพ้อ, เพราะว่าตระกูลของอุบาลีนั้นเป็นเหมือนน้ำบ่อทราย** เป็นที่ตกกิน ตกอะไร ไม่มีที่สิ้นสุดของนิครนถ์ทั้งหลายมาตลอดกาลนาน. ให้อุบาลีนึกถึงนิครนถ์ทั้งหลายแล้วอย่าตัดนิครนถ์ออกไปแบบนี้. พระพุทธเจ้าท่านหมายความว่าอย่างนี้.

ที่นี้อุบาลีคบคิดกลับยืนยันเสียงแข็งยิ่งขึ้นไปอีกว่า : **นี้ยังทำให้ข้าพระองค์เคารพ** ในพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งกว่าแต่ก่อน ; เพราะว่าแต่ก่อนนี้ ข้าพระองค์เคยได้ยินแต่เขาพูดกันว่า พระสมณโคดม นั้น ดีแต่กล่าววาทะให้ท่านแก่เราเท่านั้น ไม่ควรให้ท่านแก่ผู้อื่น ; ให้ท่านแก่เรามีผลมาก ให้ท่านแก่ผู้อื่นไม่มีผลมาก. มหาชนควรให้ท่านแก่สาวกของเราเท่านั้น ไม่ควรให้ท่านแก่สาวกของคนเหล่านี้ ; การให้ท่านแก่สาวกของเรามีผลมาก ; การให้ท่านแก่สาวกของคนเหล่านี้ไม่มีผลมาก. แต่ว่ามาบัดนี้ข้าพระองค์ได้ประสบกับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้กล่าวว่า : ตระกูลของท่านเป็นเหมือนน้ำบ่อทรายของนิครนถ์ทั้งหลาย มาตลอดกาลนาน. ท่านจงสำคัญข้อที่จะพึงถวายเป็นนิครนถ์ทั้งหลายสืบไป ดังนี้.

ข้อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชักชวนให้ข้าพระองค์ ในการให้ท่านแก่พวกนิครนถ์ทั้งหลายนี้ทำให้ข้าพระองค์รู้สึก ภัยโย โยโส มตฺตาย อตฺตมโน อภิริทฺโธ-
นี่แปลว่ามีความกำหนดยินดี ในพระผู้มีพระภาคเจ้ายิ่งกว่าแต่ก่อน ; แต่ว่าข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนั้นขอให้ข้าพระองค์ ทราบการกระทำอันควรด้วยตนเองเถิด. ขอรับรองว่า พระพุทธเจ้าอย่าต้องมาช่วยรู้เรื่องนี้เลย ขอรู้ด้วยตัวเองเถิด, **เอสาหัง ภนฺเต ตตฺติยมฺปิ**

ภควันต์ สรณ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ ฯลฯ -ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถือพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นว่าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๓ ถึงพระธรรมด้วย ถึงพระสงฆ์ด้วย ฟังถือข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก จำเดิมตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต.

นี่เรื่องมันเป็นอย่างนี้ พระพุทธจริยาที่มีลักษณะอย่างนี้ มันทำให้เกิดความคิดนึกขึ้นมาได้อย่างหนึ่ง ว่ามันเหมือนกับที่คนโบราณเขาพูดว่า : **“ยังไม่เอานั้นจะยิ่งได้ ยิ่งจะเอายิ่งไม่ได้”** ; ยิ่งไม่เอายิ่งได้ **นี้มีอยู่ในลักษณะของพระพุทธจริยา, พระพุทธเจ้าท่านไม่ละโมภที่จะได้สาวก, ท่านไม่ละโมภที่จะได้ลาภสักการะ, ท่านไม่ต้องการจะได้โดยใจจริง. พวกที่ต้องการจะเอา จะได้จริง ๆ มันกลับไม่ได้ แล้วมันก็จะกลับเสื่อมหาย หลุดลอยไป. นี่คือนิพพานจริยา.**

ทรงแสดงอนุพัตพิกขา และสามกัฏฐิกาเทศนา

ที่นี้เรื่องก็ดำเนินไปว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสังเกตเห็นว่า เดียวนี้อุบาลีคหบดีนี้มีจิตใจตั้งมั่น ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ถึงที่สุด เป็นเดิมพัน, คือว่าเป็นทุนรอน เป็นเดิมพันแล้ว จึงทรงแสดง **อนุพัตพิกขา** คือเรื่อง ๕ อย่าง เป็นลำดับกัน, นี้เรียกว่า **อนุพัตพิกขา**. แสดงเรื่อง**ทาน**ว่า การให้ทาน การบริจาค การไม่เห็นแก่ตัวเป็นอย่างนั้น ๆ, แล้วแสดงเรื่อง**ศีล** การบังคับตัว บังคับกายวาจา เป็นอย่างนั้น, แล้วก็แสดงเรื่อง**สวรรค์** ที่จะได้มาเพราะทานและศีล. คนบำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีลดีแล้ว ก็ได้สวรรค์, เสร็จแล้วก็แสดงเรื่อง **กามานันท์ อาทินันท์ โอการัง สุขกิลเลศ** -คือแสดงเรื่องโทษ **เรื่องความเลวทราม เรื่องความสกปรกเศร้าหมองของกามทั้งหลายที่มีอยู่ในสวรรค์** คือให้รู้ว่าในสวรรค์มันไม่มีอะไร นอกไปจากกาม ; แต่ท่านใช้คำว่าแสดงโทษ แสดงความเลวทราม แสดงความสกปรกของกามทั้งหลาย, เมื่อแสดงสวรรค์แล้วก็ทรงแสดงโทษแท้จริงของสวรรค์, แล้วแสดง **เนกขัมมเม อานิสฺสํ - อานิสฺสํ** ในการที่รีบออกมาเสียจากเรื่องเหล่านั้น. นี่ก็เรียกว่า **อนุพัตพิกขา**.

ต้องทำให้มองเห็นชัดเข้าใจเรื่องทานก่อน เรื่องศีลก่อน, แล้วอานิสงส์ของมันคือสวรรค์. พอรู้สวรรค์แล้ว ก็มองเห็นความต่ำ ความทราม ความเลว ความเศร้าหมอง ของสิ่งที่มีอยู่ในสวรรค์ แล้วก็แสดงให้เห็นลู่ทางที่จะออกมาเสียจากสวรรค์นั้น, อย่างนี้เรียกว่า อนุปฺพฬิกถา, มีลักษณะเป็นเครื่องชักฟอกจิตใจคราวเดียวหมด. คนเขามีพื้นเดิมจิตใจหลงไหลบูชาในสวรรค์ในกามคุณอยู่ ก็จะล้างออกได้โดยวิธีอย่างนี้. แต่ว่าต้องเมื่อมันถึงขีดหรือถึงขนาด ที่ควรจะล้าง ; ไม่อย่างนั้นมันล้างไม่ออก, จะต้องทำด้วยเรื่องอย่างอื่น ทรมานด้วยอาการอย่างอื่น. เมื่อเห็นว่าพอจะล้างได้ จึงทรงแสดง อนุปฺพฬิกถา ซึ่งเหมือนกับการชักฟอกจิตใจให้หลุดไปเสียจากสิ่งที่เคยเกรอะกรังอยู่ในใจ.

เดี๋ยวนี้ทรงเห็นว่าคหบดีนั้น กุลลจิตฺโต -มีจิตสมควรแล้ว, มุทุจิตฺโต -มีจิตอ่อนโยนแล้ว, วินีวรณจิตฺโต -มีจิตปราศจากนิวรณ์แล้ว, อุทฺทคฺคจิตฺโต -มีจิตแล่นขึ้นไปเบื้องบนแล้ว, ปสนฺนจิตฺโต -มีจิตเลื่อมใสแล้ว. นี่มีคำทั้ง ๕ คำที่แทน ๆ กันได้ว่า มีจิตเหมาะสมแล้ว มีจิตอ่อนโยนแล้ว มีจิตปราศจากนิวรณ์แล้ว มีจิตเดินไปในทางสูงแล้ว มีจิตเลื่อมใสแล้ว จึงทรงแสดงเรื่องสำคัญที่สุด คือเรื่องอริยสัจ ๔ ซึ่งเรียกว่า พุทฺธานํ สามุกกัฏฺฐิกา ธมฺมเทสนา แปลว่า เทศนาที่ทรงยกขึ้นแสดงเอง เป็นหลักธรรมที่ไม่ได้ศึกษามาจากผู้อื่น พระองค์ทรงค้นพบเอง ยกขึ้นมาเอง ทรงแสดงเอง นั่นคือเรื่องอริยสัจ ๔.

พอเห็นว่าอุบาลีคหบดี มีจิตใจเหมาะสำหรับเรื่องอริยสัจ ๔ แล้ว ก็ทรงแสดงเรื่องอริยสัจ ๔ คือเรื่องทุกข์ เรื่องสมุทัย เรื่องนิโรธ เรื่องมรรค. เราออกกันแต่ชื่อก็พอ เพราะว่ารายละเอียดมีมาก เคยฟังมาแล้ว หรือไปหาอ่านได้จากที่อื่น.

เมื่อจบ อุปาฬิสฺส คหปติสฺส ตสฺมี ยเว อาสเน วิรทํ วิตมลํ ธมฺมจกฺขุ
อุทฺปาติ -อุบาลีคหบดีนั้นก็มึนงงจักษุ มีดวงตาเห็นธรรม ว่า ยํ กิณฺณํ สมุทฺยธมฺมํ

สพฺพนุ ตํ นิโรธมฺมุนฺติ. สิ่งใดมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา. นี่เกิดวิญาณของพุทธศาสนา เต็มที่ขึ้นในจิตใจของอุบาสิกหมดดีแล้ว, สลัดลัทธิอย่างนิครนถ์ออกไปหมดแล้ว เพราะอำนาจของธรรมจักขุนี้.

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านก็เห็นได้ว่า เดี่ยวนี้อุบาสิกหบดีนั้นเป็นอย่างไร ; ใช้คำในที่นี้กันว่า เดี่ยวนี้อุบาสิกหบดีนี้เป็น ทิฏฐมโม -เป็นผู้มีธรรมอันตนเห็นแล้ว, ปตฺตมโม -เป็นผู้มีธรรมอันตนบรรลุแล้ว, วิทิตมโม -เป็นผู้มีธรรมอันตนรู้แจ้งแล้ว, ปริโยคัพพมโม -เป็นผู้มีธรรมอันตนถือเอาได้มั่นคงแล้ว, ตินฺนุณฺณวิจิกฺขโธ -เป็นผู้มีความลังเลสงสัยอันตนข้ามพ้นหมดแล้ว, วิคตกถกโก -เป็นผู้มีคำพูดที่ต้องถามผู้อื่น ว่าอะไรเป็นอย่างไรนี้ ไปปราศสิ้นเชิงแล้ว, เวสสารชฺชปฺปตฺโต -เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความกล้าหาญในจิตใจของตนเอง อปรปฺจฺจโย สตุฏฺฐุ สาสเน -ไม่จำเป็นจะต้องอาศัยผู้อื่นเป็นปัจจัย ในการที่จะเชื่อคำสั่งสอนของพระศาสดาของตน ; รวมอยู่เป็น ๘ ข้อธรรม หรือ ๘ คุณบทด้วยกัน.

ควรจะได้ฟัง ควรจะได้จำไว้ว่า ผู้ที่เป็นพระโสดาบันนั้น เป็นอย่างไร? มีคุณบทอย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บางคำนี้ คล้ายกับว่าเป็นพระอรหันต์ เดี่ยวจะลังเล เดี่ยวจะเข้าใจผิด ; เช่นคำว่า วิคตกถกโก ในชั้นพระโสดาบันก็มี ; แต่ถ้าเป็นในชั้นพระอรหันต์แล้ว หมายถึงหมดจดสิ้นเชิง. ในชั้นพระโสดาบันนี้ เพียงแต่จะไม่ต้องถามใครว่า ทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์, เป็นผู้เชื่อมั่นนอน เห็นแจ้งด้วยตนเองว่า ทำอย่างนี้ ๆ จะพ้นทุกข์ ; หากแต่ว่าเดี๋ยวนี้ยังทำได้ไม่หมด ยังกำลังทำอยู่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ; แต่เพราะเหตุที่ทิฐิ ความเชื่อ ความรู้ มันถึงที่สุด ไม่ต้องถามคนอื่นเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกต่อไป. นี่ลักษณะคุณบทของพระโสดาบัน ที่เหมือนกับพระอรหันต์มีอยู่คำหนึ่ง คือคำนี้. ส่วนคำนอกนั้นแสดงชัดอยู่แล้วว่าไม่มีปัญหา ทิฏฐมโม -มีธรรมอันเห็นแล้ว, ปตฺตมโม -มีธรรมอันบรรลุแล้ว, วิทิตมโม

-มีธรรมอันรู้แจ้งแล้ว, *ปริโยคาพฺทมฺโม* -มีธรรมอันถือเอาได้มั่นแล้ว, นี่เป็น
 ชั้นแรกของการละจากความเป็นปุถุชน. *ติณฺณ วิจิกฺขโ* -ข้ามความสงสัยได้แล้ว,
วิคตกถิกโก -ปราศจากกรรมที่ต้องพูดว่า อะไรเป็นอย่างไร, *เวสสารชฺชบุปฺตุโต*
 -ถึงแล้วซึ่งความกล้าหาญ.

ความกล้าหาญในที่นี้ มีความหมายพิเศษหรือเฉพาะ ก่อนนี้เราไม่แน่ใจว่า
 เรารู้ เราไม่แน่ใจว่าเราทำได้หรืออะไรเช่นนี้ เราไม่กล้าหาญ ไม่กล้าพูด และไม่เชื่อ
 ตัวเอง. เดียวนี้เราเชื่อตัวเอง เขาเรียกว่ากล้าหาญ *อปฺรบฺจุจโย* -ไม่ต้องมีผู้อื่น
 เป็นปัจจัย คือว่าไม่ต้องอาศัยการยั่วยุ การสนับสนุนกระตุ้นของผู้ใดในการที่จะให้
 เชื่อคำสอนแห่งพระศาสดาของตน.

เดี๋ยวนี้อุบาลีคบดีเป็นอย่างนี้แล้ว ในที่สุดอุบาลีคบดีก็ทูลลาพระพุทเจ้า
หนุตทานิ มยฺ ภนฺเต คจฺฉาม -ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ, พวกข้าพเจ้าจักลาไปบัดนี้.
พหูกิจฺจา มยฺ พหุภรณียา -เพราะว่าฆราวาสมีกิจมาก มีเรื่องมาก.

พระพุทเจ้าก็ตรัสตอบอย่างที่เราได้ยิน ได้ฟัง และเอามาใช้เป็นแบบกันอยู่
ยสฺสทานิ ตวฺ คณฺหติ กาลํ มนุญฺสํ คำนี้แปลตามตัวว่า **ท่านรู้เวลาแห่งกิจ**
ที่สมควรของท่านเองเถิด ; ก็หมายความว่า อนุญาตให้ไปนั้นแหละ ; แต่ไม่ใช่
 คำว่าอนุญาตให้ไป กลับใช้สำนวนว่าท่านก็รู้เวลาของสิ่งที่ท่านควรจะทำเองซิ ก็แปลว่า
 แล้วแต่ท่าน หรืออนุญาตให้ท่านไป. อุบาลีคบดีจึงถวายอภิवाท, แล้วทำประทักษิณ,
 แล้วก็กลับไปบ้าน.

คำว่าประทักษิณนี้ มีทั้งตอนต้นทั้งตอนปลาย เพราะเป็นการแสดงความ
เคารพ ; ใช้คำว่าประทักษิณ, ทำประทักษิณ คือทำการเวียนข้างขวา อย่างที่
 เราทำประทักษิณพระเจดีย์อะไรนี้. เมื่อจะถอยออกไปจะต้องทำให้ขวามือของเราอยู่

ทางผู้ที่เป็นที่เคารพ แล้วก็เดินออกไปให้มันลับตาหายไป ; ไม่ให้เอาข้างซ้ายเข้า. เขาถือว่าข้างซ้ายนั้นเป็นของไม่เคารพ ; เพราะข้างซ้ายนั้นถือว่าเป็นบาปเป็นของสกปรก ; เป็นคำที่มีมูลมาจากซินิเตอร์ ภาษาลาตินเขาเรียก *sinister* (*sinistroversus*) หมายถึงมือซ้ายซึ่งเป็นมือสกปรกสำหรับทำบาป ; หรือว่ากรรมที่ชั่ว ที่บาป ที่เลว. นี่แสดงว่าแม้ทางฝ่ายตะวันตกโน้น ก็มีคติที่ถือว่า ข้างซ้ายนี้ต่ำทรามเลว สกปรก เช่นเดียวกัน, ข้างขวานี้ถูกต้องสะอาด และสูงสุด, ฉะนั้นจึงใช้มือขวาให้แสดงอะไร ด้วยมือขวาทำให้ท่าข้างขวา.

อุบาลีคบคิดกลับไปถึงบ้าน แล้วทำอย่างไร ; มันก็เป็นเรื่องที่จะต้องจะเล่าไปเสียให้สิ้นสุดด้วยตอนนี้อย่าใช้พุทธจริยาแล้ว แต่ว่ามันเป็นอิทธิพล หรือเป็นผลของพุทธจริยา, ฉะนั้นควรจะทราบการกระทำของอุบาลีคบคิดไว้ให้จบเรื่อง.

อุบาลีคนใหม่

อุบาลีคบคิดกลับไปถึงบ้าน เรียกคนเฝ้าประตูมาทันทีเลย ; นีดูชิ เรียกคนเฝ้าประตูบ้านมาทันทีเลย สั่งว่าบ้านเราเปิดประตูสำหรับนิครนถ์ทั้งหลาย ; เปิดรับเฉพาะพระสมณโคดมกับสาวก ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาของพระโคดม. ให้ปฏิบัติในข้อนี้อย่างเคร่งครัด คือไม่เปิดประตูรับนิครนถ์อีกต่อไป ไม่เปิดรับสำหรับนิครนถ์ และนิครนถ์ คือไม่รับทั้งนิครนถ์ผู้ชาย และนิครนถ์ผู้หญิง, เปิดรับเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า และสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า.

ต่อมาเรื่องนี้ทราบไปถึงทิมตปัสสีนิครนถ์ คนที่แรกนั้น. ทิมตปัสสี นิครนถ์ทราบเรื่องที่อุบาลีปิดประตูบ้านสำหรับนิครนถ์ ก็ไปหานิคณนาภูบุตร คืออาจารย์ ; เล่าเรื่องนี้ให้ฟัง นิคณนาภูบุตรไม่เชื่อ, เขาเล่าซ้ำครั้งที่ ๒ ก็ไม่เชื่อ, เล่าซ้ำครั้งที่ ๓ ก็ไม่เชื่อ, ยืนยันไม่เชื่อ.

ที่ฆตปัสสีว่า ถ้าอย่างนั้นเขาจะไปดู ที่ฆตปัสสีก็ไปที่บ้านอุบาลีคหบดี. นายประตุก็บอกว่าประตุปิดสำหรับนิครนถ์ทั้งหลายจริง ที่ฆตปัสสีก็มาบอกนิคัณณานุบุตร ว่าจริง. นิคัณณานุบุตรก็ยังไม่เชื่อ ที่ฆตปัสสีมาบอกแล้วยังไม่เชื่อ บอกอีกครั้ง ก็ไม่เชื่อ บอก ๓ ครั้งก็ไม่เชื่อ จึงไปดูเอง.

นิคัณณานุบุตรก็พาคณะนิครนถ์ไปที่บ้านของอุบาลีคหบดี ; พอคณะนิครนถ์ไปถึง นายประตุก็ห้าม บอกว่าประตุบ้านนี้ปิดแล้ว สำหรับนิครนถ์และนิครันถ์ทั้งหลาย. นิคัณณานุบุตรจึงเชื่อ. ที่นี้เขาก็บอกว่าท่านจงเข้าไปบอกนายของท่านว่า เรา นิคัณณานุบุตรกับนิครนถ์ทั้งหลายจะขอพบ, เขาก็รออยู่ที่ประตุบ้าน. นายประตุก็เข้าไปบอกอุบาลีคหบดี. อุบาลีคหบดีจึงสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นจัดที่นั่งที่ศาลาที่ประตุกลาง ; ประตุคงจะมี ๓ ประตุ ประตุบ้านนี้ ตรงประตุกลางมีศาลา แต่ว่าอยู่นอกบ้าน. ให้จัดศาลาที่อยู่ประตุกลางนั้น เป็นที่ต้อนรับนิครนถ์ หมายความว่าไม่ยอมให้เข้าบ้าน แล้วก็ให้จัดอาสนะตามสมควร แล้วก็ให้ไปบอกนิครนถ์ให้มาพบที่นั่น.

อุบาลีคหบดีก็ไปนั่งที่ศาลานั้น บนอาสนะที่สูงที่สุด ; อาสนะที่ดีที่สุด นั่งเสียเอง, เหลืออาสนะนอกนั้นไว้ให้นิครนถ์นั่ง. เรื่องเคยมีมาแต่ก่อนว่า ก่อนนี้เมื่ออุบาลีเขายังนับถือนิครนถ์อยู่นั้น พอเห็นนิครนถ์มาแต่ไกลเขาก็เอาผ้าห่อของตัวนั้น ปิดกวาดขี้ฝุ่นอะไรต่ออะไรต่าง ๆ เพื่อให้นิครนถ์นั่ง ที่อาสนะที่สูงที่สุด ที่ดีที่สุด ตัวมานั่งหมอบอยู่ที่เท้า ; เดียวนี้มันตรงกันข้าม เป็นว่าอุบาลีคหบดีแกั่งไปนั่งที่อาสนะที่ดี ที่สุด ที่สูงสุดเสียเอง ; พอ นิคัณณานุบุตรกับคณะมา ก็บอกว่า เอาเถอะนั่งตรงไหนก็ตามชอบใจเถอะ.

นิคัณณานุบุตรว่า “อุมุมตุโตสิ ตวํ คหบดี? -ดูก่อนคหบดี แกนี้บ้ำแล้วหรือ? ทตุโตสิ ตวํ คหบดี? -แกนี้หลงแล้วหรือ?” นิคัณณานุบุตรเขายังเชื่อตัวเอง ไปถามอุบาลีว่า นี่แกบ้ำแล้วหรือ? แกหลงแล้วหรือ ที่ทำอย่างนี้? นี่รับปาก

กับฉันมาว่า จะมายกวางทะเลกับพระสมณโคดม ให้พระสมณโคดมพ่ายแพ้กัณฑ์ปฏิสนธิที่
ลามกเสีย. เดียวนี้แกมาได้ชื่อคานันใหญ่จากพระสมณโคดมครอบหัวมา, แยกไปหา
พระสมณโคดมทั้งลูกอ้นทะ แยกกลับมาไม่มีลูกอ้นทะ. แยกไปหาพระสมณโคดมทั้ง
ลูกตา แยกกลับมาไม่มีลูกตา, แยกมาแล้วหรือ? แยกมาแล้วหรือ? นี่เขาถามอย่างนี้
เห็นไหม? เขารู้กันแล้วว่า อวภูฏา โข สิริ ตวั คหปติ สมณน โคตเมน
อวภูฏานีมา มายาวิ -พระสมณโคดมเป็นมายาวิ, มีมนต์ สำหรับกลับใจคน.ดูก่อน
คหปติ, เดียวนี้ท่านถูกพระสมณโคดมกลับใจแล้ว ด้วยอวภูฏานีมานั้น.

อุบาลีเขาก็ตอบว่า : ภทฺธิกา ภนฺเต อวภูฏานี มายา -อวภูฏานีมายา
เลิศวิเศษนัก กุลยาณิ ภนฺเต อวภูฏานี มายา -อวภูฏานีมายา งดงามนัก กลาย
เป็นอย่างนี้ และกล่าวอีกว่า :-

ถ้าว่าญาติ สายโลหิตของข้าพเจ้าได้ถูก อวภูฏานีมายา ของพระสมณโคดม
ครอบงำแล้ว ; นั่นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ญาติสายโลหิตของข้าพเจ้า
ตลอดกาลนาน.

ถ้าว่าพวกกษัตริย์ทั้งหลายในโลกนี้ ถูกอวภูฏานีมายา ของพระสมณโคดม
ครอบงำแล้ว ; นั่นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข แก่กษัตริย์ทั้งหลายเหล่านั้น
ตลอดกาลนาน.

ถ้าว่าพวกพราหมณ์ทั้งหลาย ถูกอวภูฏานีมายาของพระสมณโคดมครอบงำแล้ว
นั่นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่พวกพราหมณ์ทั้งหลายนั้นตลอดกาลนาน.

ถ้าพวกเวศย์หรือไวยะหรือแพศยคือชาวบ้านธรรมดา นี้ ถูกอวภูฏานีมายา
ของพระสมณโคดมครอบงำแล้ว นั่นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์และเกื้อกูล แก่ชาวบ้าน
ทั้งหลายนั้นตลอดกาลนาน.

ถึงแม้ว่าถ้าพวกศุทรคนชั้นเลวทั้งหลายนี้ ถูกอาวัฏฏนีมายุของพระสมณโคดมครอบงำแล้ว นั้นมันก็ยังจะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกศุทรทั้งหลายตลอดกาลนาน.

แม้ว่ามนุษย์โลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา พร้อมทั้งมนุษย์ทั้งหลายทั้งปวง จะถูกอาวัฏฏนีมายุ ของพระสมณโคดมครอบงำแล้ว, ข้อนั้นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่โลกทั้งหลายตลอดกาลนาน.

ดูก่อนท่านผู้เจริญ, ขอให้ข้าพเจ้าทำอุปมาเกิด อุปมานี้ควรจะมีว่า พราหมณ์แก่หลงเมียสาว เมียที่กำลังตั้งครรภ์นั้น ได้ใช้พราหมณ์แก่ว่า จงไปซื้อลูกลิงมาเตรียมไว้เพื่อว่ามันจะเป็นเพื่อนเล่นของลูกของเรา เมื่อคลอดออกมาแล้ว. พราหมณ์แก่ผู้หลงใหลภรรยาสาวนั้น ก็ไปซื้อลูกลิงมา. ภรรยาสาวก็ว่า จงไปทำความสะอาดให้ลูกลิงนั้น ตบแต่งให้สวยงาม พราหมณ์นั้นก็เอาลูกลิงนั้นไปหาช่างย้อมผ้า บอกกับช่างย้อมผ้า : ท่านจงย้อมลูกลิง จงทูป จงรีด จงกระทำให้มีสีสวยสด. ช่างย้อมผ้านั้นก็หัวเราะ ว่าไอ้คนบ้าให้ซักลูกลิงเหมือนซักผ้า แล้วรีด แล้วทูปเหมือนทูปผ้า ; เขาไม่เชื่อ, ไม่เชื่อคำของตาพราหมณ์แก่.

อุปมานี้เหมือนกับว่า คนทั้งหลาย เขาจะไม่เชื่อคำของนิครนถ์อีกต่อไป เช่นเดียวกับช่างย้อมผ้านี้ ไม่เชื่อถ้อยคำของตาพราหมณ์แก่หลงเมียสาว. ที่นี้ต่อมาตาพราหมณ์แก่คนนี้ ได้ผ้าใหม่ยังไม่ได้ย้อม, ได้มาแต่ไหนฝุ่นหนึ่ง ก็เอาไปให้ช่างย้อมคนนี้อีก ว่าท่านจงช่วยย้อม ช่วยทูป ช่วยรีด ช่วยทำ ให้เป็นของวิจิตร. ช่างย้อมผ้าจึงว่าได้ ๆ, ฉันททำได้. เดียวนี้มันเป็นผ้าแล้ว เขาก็ทำอย่างนั้น ; เขาซัก เขาย้อม เขารีด เขาทูป อะไรต่าง ๆ.

อุปมานี้เหมือนคนทั้งหลายเขาพอใจ เขาเชื่อฟัง เขาถือเอาถ้อยคำของพระสมณโคดม ในลักษณะที่ช่างย้อมผ้านี้เชื่อฟังถ้อยคำของตาพราหมณ์ คนเดียวกันนั้นแหละ. เมื่อเขาถูกลึงไปให้ย้อม ให้ซักให้รีด ให้ทูป เขาไม่ยอมทำตาม ; แต่ถ้าให้เขา ย้อมผ้าตามธรรมเนียมนี้ เขาก็ยอมทำ.

นี่เป็นการแสดงในครั้งสุดท้ายว่า อิทธิพลที่มาจากพระพุทธจริยา ที่ได้กระทำแก่อุบาลีคหบดีนั้น เป็นอย่างไร, มันถึงที่สุดอย่างนี้.

ที่นี่ นิคัณณภูตรได้ฟังคำเยาะเย้ย ถากถาง ของอุบาลีคหบดี แทบจะพูดอะไรไม่ได้ ; แต่ก็ยังพูดเป็นคำสุดท้ายว่า ท่านจงรู้ว่า พระราชา หรือว่าบริษัทของพระราชาทั้งหลาย เขารู้จักท่านว่าเป็นสาวกของนิครนถ์ แล้วบัดนี้ท่านจะให้พวกเราทั้งหลายถือว่า ท่านเป็นสาวกของใคร? คล้าย ๆ กับว่า คนทั้งบ้านทั้งเมือง กระทั่งพระราชา เขายังถือกันว่าท่านเป็นสาวกของนิครนถ์อยู่ เดียวนี้ท่านจะให้ฉันถือว่าท่านเป็นสาวกของใคร?

อุบาลีคหบดีก็ลุกขึ้นห่มผ้าเฉวียงบ่า หันหน้าประนมมือไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วก็กล่าวคำสรรเสริญ คุณของพระพุทธเจ้า ที่ละหมวด ละหมวด ๑๐ หมวด ๑๐๐ เรื่องพอดี เหมือนที่พระได้สวดไปแล้ว เมื่อตะกี้ นี้ มีอยู่ ๑๐ หมวด หมวดละ ๑๐ คำ เป็น ๑๐๐ คำพอดี ล้วนแต่แสดงความหมายสูงสุดอย่างนี้.

นิคัณณภูตรยังถามเป็นครั้งสุดท้ายว่า : อ๊ะนี่ มันรวบรวมคุณของพระสมณโคดมได้มากมายอย่างนี้ รวบรวมมาไว้แต่ครั้งไหน? ทำไมมันจึงได้มากมายอย่างนี้? ไพเราะอย่างนี้ กทา สญญพินา ปน เต คหปติ อิเม สมณสุส โคตมสุส วณฺณา? -คุณความดีของพระสมณโคดมทั้งหลายเหล่านี้ ท่านรวบรวมไว้ตั้งแต่ครั้งไหน?

อุบาลีตอบด้วยอุปมาว่า : คนที่เขาเป็นช่างร้อยดอกไม้ ได้ดอกไม้ขี้ริ้ว ขี้เหวมา ไม่มากมายอะไร เขาก็ร้อยให้เป็นพวงมาลัยที่สวยงามได้ แต่เดี๋ยวนี้คุณของ

พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ช่างมีมากมายท่วมท้นล้นเหลือ ฉันจะต้องไปลำบากอะไรที่จะมาทำ ในการที่จะรวบรวมพระคุณของพระพุทธเจ้าเล่านี้เป็นอันว่ามันง่ายนิดเดียว ที่จะพรรณนาคุณของพระพุทธเจ้าที่มันมีอยู่มากมายนับไม่ไหว. อย่างที่เราเคยพูดกันว่า ให้มนุษย์คนหนึ่ง มีศีระะ ๑๐๐๐ ศีระะ ศีระะหนึ่งมี ๑๐๐ ปาก ปากหนึ่งมี ๑๐๐ ลิ้น พรรณนาคุณของพระพุทธเจ้า พร้อม ๆ กัน หminenปี ก็ไม่จบ ; นี่มันจึงง่ายนิดเดียว ที่ว่าจะมีการพรรณนาคุณเพียง ๑๐๐ คำนี้”.

ข้อความตอนสุดท้ายนี้ที่ว่า นิคคณานุบุตร มีโลหิตอันอุ่นไหลออกจากปาก ในที่นั้น, แต่ไม่ได้พูดว่าตาย แต่ว่าประโยคหลังอย่างนี้ มันเป็นเรื่อง เป็นท้องเรื่อง ที่พระสังคิตติกาจารย์เป็นผู้เขียน. เราจะเชื่อก็ได้ไม่เชื่อก็ได้ มันไม่สำคัญอะไร ; มันสำคัญแต่ว่าเรื่องราวเป็นอย่างไร? พระพุทธจริยาเป็นอย่างไร? ที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นภัยเป็นใครนี้ ขอให้ถือเอาพระพุทธจริยานั้นเป็นที่มุ่งหมาย สำหรับการรู้ การศึกษา การจดจำ การอะไรต่าง ๆ. อย่างที่นิคคณานุบุตรจะอาเจียนโลหิตหรือไม่ นั่น ไม่ต้องสนใจก็ได้ หยุดสนใจได้เพียงนี้ ; เดียวก็จะพลอยเป็นชนิดที่ว่ามุ่งร้าย แก่ผู้อื่นไปด้วย. อาตมาไม่ใคร่สนใจ และไม่อยากจะให้ใครสนใจ เนื้อเรื่องที่เขียนโดย พระอาจารย์ เมื่อไรก็ไม่รู้ เติมเอาเข้าไปก็ได้ ชักออกก็ได้, มันไม่มีเหตุผลที่จะจัดไว้ว่าเป็นเรื่องที่พระพุทธจริยา, หรือเป็นความมุ่งหมายของพระพุทธจริยา, หรือเป็นปฏิปทาปกติของพระพุทธเจ้า.

ทั้งหมดนี้คือพระพุทธจริยา ที่แสดงอยู่ในหลายแง่หลายมุม ที่พระสูตร ๆ นี้ เอามาเล่าให้ฟัง, เอามาแสดงให้ฟัง เพื่อว่าจะได้เข้าใจ ได้รู้จักพระพุทธเจ้าอย่าง ถูกต้องยิ่งขึ้น ๆ แน่นยิ่งขึ้น ๆ, แล้วสิ่งต่าง ๆ มันจะง่ายตามไปเอง ในการที่จะช่วยกันส่งเสริมการปฏิบัติ, หรือว่าช่วยกันส่งเสริมพระศาสนาด้วยความเสียสละ นี่ถ้าเราเข้าใจพระพุทธเจ้าดี เพียงอย่างเดียวเท่านั้นแหละ เรื่องต่าง ๆ จะง่าย ฉะนั้นจึงได้ เอามาแสดง.

เวลาสำหรับการแสดงในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวดธัมมปาหังสนคาถา ตามเคยต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๘

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับสัตว์โลกทั้งปวง

.....

-๘-

เสาร์ที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายเรื่องพุทธจริยาเป็น
วาระที่ ๘ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
ท่านเป็นอะไรต่อสัตว์โลกทั้งปวง ท่าน
ทั้งหลายจะต้องทบทวนความจำ มาแต่
ต้น สักครั้งหนึ่งว่า : การบรรยาย
เรื่องพุทธจริยานี้ เราจะได้บรรยายกัน
ในลักษณะที่เป็นพระพุทธจริยา คือ
ตัวอย่าง ; ไม่ได้ตั้งใจจะบรรยายใน
ลักษณะที่เป็นการแสดงพระคุณ หรือ
พระพุทธคุณ ทำนองนั้น, แต่จะ
แสดงพระพุทธจริยาที่เราทั้งหลายจะ

ต้องถือเอาเป็นตัวอย่าง, และต้องปฏิบัติด้วย. พระพุทธจริยานั้น มีมากมายหลายระดับ ในบางระดับนั้น ก็เป็นเรื่องสำหรับพระพุทธเจ้าโดยตรง ; แม้อย่างนั้นก็ยังมีความหมายหรือมีหลักเกณฑ์ ที่พวกเราอาจจะเอามาปฏิบัติตามได้ โดยสมควรแก่การปฏิบัติ ; ไม่มีอะไรที่เราจะไม่อาจเอามาเป็นตัวอย่างได้. ความหมายของคำแต่ละคำ มันกว้างและยืดหยุ่นได้, เป็นอันว่าจะต้องถือเอาให้ได้ในระดับใดระดับหนึ่งในแง่ใดแง่หนึ่ง ทุก ๆ ข้อของพระพุทธจริยานั้น.

ในสองครั้งแรกของการบรรยาย ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรต่อพวกเรา พุทธบริษัทโดยเฉพาะ. **นี่ก็มีใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า** ท่านเป็นทุกอย่าง : **เป็นทั้งเพื่อน เป็นทั้งผู้สั่งสอน** หรือจะเรียกกันให้ประหลาด ๆ ก็ว่า **เป็นผู้ปล่อย** ; เพราะว่าเราเหมือนกับสัตว์ที่ถูกขังกรง แล้วพระองค์ก็เป็นผู้ปล่อย. นี่ท่านเป็นอะไรแก่พวกเรา คิดดูอย่างนี้.

เราได้บรรยายไปแล้ว โดยหัวข้อว่าท่านเป็นอะไรต่อท่านเองต่อพระองค์เอง. นี่แสดงถึงลักษณะ หรือคุณสมบัติ หรือการประพฤติ การกระทำ ซึ่งพระองค์ทรงกระทำ อยู่ในพระองค์เอง โดยพระองค์เอง เพื่อพระองค์เอง เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าตามหน้าที่ของท่าน.

ในสองครั้งต่อมาอีก ก็ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็นอย่างไรต่อพวกเดียรฉัตรอื่น ซึ่งได้แก่เจ้าลัทธิทั้งหลายต่าง ๆ ที่มีอยู่สมัยนั้น. รวมความแล้วก็**เป็นอันว่า ท่านเป็นผู้หวังดีเหมือนกับเพื่อน, แล้วช่วยเหลือให้คนเหล่านั้น ได้เกิดความเข้าใจถูกต้อง.** ดังนั้นพวกเดียรฉัตรเจ้าลัทธิไม่น้อยเหมือนกัน ที่มีความเข้าใจถูกต้อง มาเป็นสัมมาทิฐิ เป็นสาวกของพระองค์ ; แม้ว่าไม่ใช่ทั้งหมด มันก็มีอยู่อย่างน่าอัศจรรย์. นี่ก็เรียกได้ว่าท่านเป็นผู้ปลดปล่อยด้วยเหมือนกัน ; เพราะว่า

เดียรฉัตรทั้งหลายเหล่านั้น ติดอยู่ในมัจฉาทิฏฐิ ซึ่งเป็นเหมือนกับอยู่ในกรงขัง ; แล้ว พระองค์ทรงช่วยปลดปล่อย.

การทรงปลดปล่อยก็หมายความว่า ทำให้เขาหลุดจากที่คุมขังเหล่านั้น ออกมาได้ ; มิได้กระทำพระองค์อย่างกับว่าเป็นศัตรู เหมือนที่พวกสาวกทั้งหลาย เข้าใจกันโดยมาก. พวกสาวกยังมีกิเลส, ยังมีเรา มีเขา มีมี มีกู ทั้งที่เป็น พุทธบริษัท. ฉะนั้น จึงมองลัทธิอื่นในฐานะเป็นข้าศึกศัตรู : มองศาสนาคริสต์เยน อิสลามหรืออะไรก็ตาม ในลักษณะเป็นปรปักษ์ หรือฝ่ายตรงกันข้าม.

ถ้าสมมุติว่าพระพุทธเจ้า ท่านเสด็จอุบัติขึ้นมาในเวลานี้ ก็จะไม่มีความเป็น ข้าศึกศัตรูอย่างนี้เลย, คือจะทรงมีความรู้สึกหรือการกระทำที่เป็นไปในทางทรงเป็นห่วง, ช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากสิ่งที่ยึดมั่นควรจะหลุดพ้น คือความเข้าใจผิดต่าง ๆ และเพื่อ ช่วยทำความเป็นมนุษย์ ให้มีความสุขอย่างนี้ทั้งนั้น.

ในครั้งต่อมา คือครั้งที่แล้วมานี้เอง ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไร ต่อสาวกของเดียรฉัตรเหล่านั้น, นี่แปลกกันหน่อยหนึ่งที่ว่าครั้งก่อนได้พูดถึงเดียรฉัตร บางคนที่เป็นครูบาอาจารย์ หรือเป็นศาสดา, แล้วต่อมาได้พูดถึงพวกที่เป็นสาวกของ เดียรฉัตรเหล่านั้น จนพระองค์ได้รับการขนานนามว่าพระองค์เป็นมายาวิ คือผู้ใช้เล่ห์กล มายา ใช้มนต์ชื่อ อาวุฏฐนิมิตา ซึ่งเป็นมนต์สำหรับกลับใจคนให้หันมาเป็นสาวกของตน ; ซึ่งก็เป็นเรื่องที่น่าหวั่น ไม่ใช่เราพูด แต่พวกเขาพูดกันเอง. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้เป็น อย่างนั้น ท่านทรงแสดงธรรม สั่งสอนคนให้เข้าใจถูกต้องในเรื่องของพระธรรม ; ไม่มีเจตนาอันใดที่จะไปดึงสาวกของคนอื่นมาเป็นสาวกของพระองค์ ; นั่นมันเป็น เรื่องของกิเลส ; ทรงกระทำแต่เพียงว่าเขาควรจะรู้อะไร ก็ให้เขารู้, แล้วส่วนมาก ก็เป็นเพราะว่าเขามาถาม หรือถึงกับว่าเขามาลองดี.พระองค์จึงทรงทำหน้าที่ของ พระองค์ คือทรงเป็นแสงสว่าง หรือว่าเป็นผู้แก้ไข หรือว่าเป็นผู้ปลดปล่อย

ก็ตามใจ แล้วแต่จะเรียก ; ในที่สุด ก็ทำให้สาวกของเดียรถีย์ทั้งหลาย ได้เปลี่ยนมาเป็นสาวกของพระองค์ รายที่มาเป็นสาวกผู้มีเรื่องราวโด่งดัง และมีชื่อเสียงมาก ก็คือ พระสาวกที่มีชื่อว่า อุบาลีคหบดี ที่ได้กล่าวแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ; เป็นผู้สรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าไว้ ๑๐ หมวด หมวดละ ๑๐ บท ดังที่พระสงฆ์ทั้งหลาย ได้สดสหายาจบลงไปเมื่อตะกี้เอง. นั้นแหละเป็นคำสรรเสริญของสาวกพวกเดียรถีย์ ผู้กลับใจมาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เขามีความรู้สึกลักษณะนั้นในพระคุณของพระองค์.

การบรรยาย ๗ ครั้งที่แล้วมานี้ ก็เรียกได้ว่า พิจารณาดูกันไปโดยลำดับ ๆ ทีละเรื่อง ๆ ทีละตอน ส่วนในวันนี้ จะได้กล่าวโดยสรุปให้มันกว้างว่า **ท่านเป็นอะไร กับสัตว์โลกทั้งปวง.**

พระพุทธเจ้า ทรงเป็นอะไร กับ สัตว์โลกทั้งปวง

คำว่า “สัตว์โลกทั้งปวง” นี้ ขอให้ทำความเข้าใจกันว่า หมายถึงสัตว์โลกทั้งปวงกันจริง ๆ ไม่ยกเว้นอะไรเลย, และยังให้ความหมายไกลออกไปถึงกับว่า ถ้ามีชีวิตแล้วก็จะเรียกว่าสัตว์โลกทั้งปวงถ้ามันมีความรู้สึกที่รู้สึกอะไรได้ ก็ต้องถือว่ามันก็มีส่วนที่จะได้รับประโยชน์จากการกระทำของพระพุทธเจ้า, หรือว่าแม้ได้รับประโยชน์เพียงจากการที่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก.

อาตมาใช้คำว่า **สัตว์โลกทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไร** เรียกว่าสัตว์โลกทั้งหลาย แล้วก็ยังจะขยายความข้อนี้ ให้ต่ำลงไปถึงกับพืชพันธุ์ พืชชาติอะไรต่าง ๆ ด้วย ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านก็เฟื่องถึงด้วย. เดียวนี้เรากำลังเถียงกัน อย่างที่เรียกว่า หลับตาเถียงกันก็ได้ คือ เเถียงกันว่า ต้นไม้มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต, ต้นไม้มีจิตใจหรือไม่มีจิตใจ, ต้นไม้มีความรู้สึกหรือไม่มีความรู้สึก, ต้นไม้มีวิญญาณ หรือไม่มีวิญญาณ อย่างนี้เป็นต้น.

บางคนก็ยึดมั่นตามที่คนก่อน ๆ บอก ; นี่ก็เถียงกันไปอย่างหนึ่ง, บางคนก็ยึดมั่นตามข้อสังเกต ที่ตนสังเกตเห็นนั่นเอง ก็เถียงกันไปอีกอย่างหนึ่ง. นี่ก็ย่อมเป็นเรื่องที่เถียงกันได้ไม่รู้จบ. จะบังคับให้ใครเชื่อตามใจก็ได้ไม่ได้. แต่สำหรับอาตมามีความเห็น ว่า ต้นไม้มันมีความรู้สึก ; แม้ว่า จะไม่มีความรู้สึกเท่ากับคน มันก็มีความรู้สึกไปตามแบบของต้นไม้ ; เพราะว่ามันเป็นของสด เพราะว่ามันมีชีวิต, ในชีวิตมีความรู้สึก. ถ้าไม่มีความรู้สึก มันจะไม่มีการต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอด. ชีวิตสัตว์มันเห็นได้ง่าย ว่ามันต่อสู้อย่างไร ; แต่ว่าชีวิตต้นไม้พืชพันธุ์นี้มันค่อนข้างจะเห็นไม่ง่าย ; ฉะนั้นต้องสังเกตให้ดี ๆ ให้รู้ว่า แม้แต่พืชพันธุ์ทั้งหลายนี้ มันก็มีการต่อสู้เพื่อให้มันมีชีวิตอยู่รอด, ให้ได้อาหารกิน. ที่มันต่อสู้มากที่สุด โดยเฉพาะก็เพื่อให้ได้แสงแดด. ถ้าไม่มีแสงแดด หรือไม่ได้รับแสงแดด มันหุงข้าวกินไม่ได้.

ลองไปสอบถามผู้ที่เชี่ยวชาญทางชีววิทยาคุณเกิด จะเห็นว่า ต้นไม้มันเก็บอาหารดิบขึ้นมาตลอดเวลา. คุณขึ้นมาสำรวจไว้ที่ใบ. พอได้แสงแดดที่ใบก็เกิดการปรุงเป็นสิ่งที่ไม่เหมือนกับว่า ข้าวที่หุงเสร็จเอามาเลี้ยงชีวิตเลี้ยงตัวได้อย่างนี้มันจึงเอามาเลี้ยงลำต้นของมันให้เจริญได้ ; นี่มันต้องการแสงแดด อย่างที่เราเห็นกันอยู่ ; มีแดดอยู่ทางไหน มันจะระดมกันออกไปทางนั้น, ยืนกึ่งไปทางนั้น ; เพื่อให้ได้แสงแดด, อีกทางหนึ่งมันจะหุดทีเดียว. นี่เรียกว่ามันต้องการอาหาร ออกหากินไปทางนั้น ออกไปทางโน้น ในทางที่จะได้อาหาร, เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มันจะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการสืบพันธุ์ไม่ยอมให้สูญพันธุ์ไปง่าย ๆ พอถูกทำอันตรายเกือบจะตาย มันจะรีบออกลูกทันที เพื่อให้ลูกเหลืออยู่เป็นพืชพันธุ์สืบไป.

นี่ยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง ที่พอจะเห็นได้ว่า ต้นไม้มันมีความรู้สึก ; เมื่อมันมีความรู้สึก ก็ต้องถือว่ามันมีจิตใจชนิดหนึ่ง หรือว่าวิญญาณในระดับหนึ่ง. แต่พูดอย่างนี้บางคนจะไม่ยอมเชื่อ ยิ่งพวกที่เชื่อถือเอาตามตำราแล้วยิ่งไม่เชื่อ, โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งพวกอภิธรรมจะไม่ยอมเชื่อว่า ต้นไม้มีความรู้สึก อย่างนี้เป็นต้น. แต่เดี๋ยวนี้เรามีอิสระที่จะพูดตามความนึกคิดของเรา. อาตมาจึงยืนยันว่า **แม้แต่ต้นไม้มันก็มีความรู้สึก. เราควรจะสงเคราะห์ต้นไม้เอาไว้ ในฐานะเป็นสัตว์โลกด้วยเหมือนกัน** อย่างน้อยก็เป็นการเตรียมเพื่อจะเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง เพราะว่ามันมีความรู้สึก. นี่เรียกว่าเรามองดูกันด้วยสามัญสำนึกของคนโง่ ๆ อย่างพวกเรา ที่ไม่เคยเรียนวิทยาศาสตร์อย่างเช่นอาตมา.

ที่นี้เราจะดูถึงความมุ่งหมายของ**พระพุทธองค์** ก็จะมองเห็นชัดว่า **ทรงรับรองความเป็นสิ่งมีชีวิตหรือเป็นสัตว์ ของต้นไม้ หรือของพืชพันธุ์ทั้งหลายตลอดจนหญ้าบนอะไรก็ตาม** เพราะว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฆ่า**ต้นไม้** เท่ากับฆ่าสัตว์ตัวหนึ่ง คือเป็นอาบัติปาจิตตีย์ด้วยกัน ; จะฆ่าต้นไม้หรือพืชพันธุ์ต้นหนึ่งก็เท่ากับฆ่าสัตว์ตัวหนึ่งซึ่งก็เป็นอาบัติปาจิตตีย์ด้วยกัน. นี่แปลว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงยอมรับ ค่าหรือชีวิตของต้นไม้หรือพืชนั้น ๆ ในฐานะที่มันเป็นสิ่งมีความรู้สึก มันไม่ชอบความทุกข์เหมือนกัน, อยากจะได้ความสุขสบายเหมือนกัน จึงได้มีการบัญญัติวินัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจนว่า ภิกษุทำลายต้นไม้ นี่เป็นอาบัติปาจิตตีย์ ; หรือเพียงแม้แต่จะเก็บใบ เก็บดอก เก็บลูก อะไรก็ได้ ; และยังทรงห้ามการเดินทางในฤดูที่ว่าเป็นฤดูที่พืชอันละเอียดในแผ่นดินกำลังเจริญงอกงาม เดินไปแล้วจะไปเหยียบย่ำทำลายพืชพันธุ์ไม้นั้นนั้นมากเกินไป. และยังมีวินัยข้อเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกมากมาย ซึ่งล้วนแต่แสดงว่าทรงรับรองความมีชีวิตของพืช เช่น **ทรงบัญญัติมิให้ ภิกษุสามเณรถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะลงไปบนพืชหญ้าสีเขียว** อย่างนี้เป็นต้น ; ทรงปรับอาบัติผู้ที่ถ่ายลงไปบนหญ้าของเขียวเพราะมันเป็นสิ่งมีชีวิต.

พระพุทธเจ้าท่านทรงยอมรับนับถือสิ่งที่มีชีวิตชนิดนี้ ในฐานะที่มันมีชีวิต ; ฉะนั้นเราจึงต้องเห็นอกเห็นใจมันบ้าง, ควรจะรวมไว้ในคำนี้ที่ว่า สัตว์โลกทั้งปวงด้วย เพราะว่า **คำว่าสัตว์โลกทั้งปวงนี้หมายถึงมาถึงสิ่งที่มีความรู้สึก เกลียดทุกข์ และ**

อยากจะได้ความสุข. ไปคิดเอาเองก็แล้วกัน ถ้าเรามองเห็นได้ว่า บรรดาพืชพันธุ์ พืชพันธุ์อะไรเหล่านี้ก็ล้วนแต่เกลียดทุกข์ อยากได้ความสุขด้วยกันทั้งนั้นแล้ว ช่วยนับมัน เข้าไว้ในพวกหมู่วิเศษที่จะต้องได้รับความเมตตาปราณีด้วย. นี่แหละ คือคำว่าสัตว์โลก ทั้งปวง ที่อาตมาต้องการจะให้ทุกคนพิจารณาให้มองเห็น. เราควรจะนับเอาพวก พืชพันธุ์ต้นไม้ ว่าเป็นสัตว์โลกโดยอ้อม เพราะว่ามันมีความรู้สึกไม่ชอบความทุกข์ ต้องการความสุขสบายด้วยเหมือนกัน, เพราะมันมีอาการให้สังเกตเห็น. เมื่อเรามองดู บทบัญญัติของพระพุทธเจ้า ก็จะพบว่าทรงบัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นการรับรู้ รับรอง, และเมตตากรุณาต่อมันในลักษณะพิเศษระดับหนึ่ง, จึงมีบัญญัติ มิให้ภิกษุทำลาย ชีวิตต้นไม้ แม้แต่เพียงว่า ไม่ให้ถ้ำยอจุจระ ปัสสาวะ ลงบนของเขียวที่มีชีวิตอยู่ เช่น หญ้าบอน เป็นต้น.

เมื่อเราได้ความหมายของคำว่าสัตว์โลกกว้างขวาง ถึงขนาดตั้งต้นแต่พืชพันธุ์ ต้นไม้ขึ้นไปเป็นลำดับ ถึงสัตว์เดรัจฉาน ถึงมนุษย์ ถึงเทวดา มาร พรหม รวมหมด ก็เรียกว่าสัตว์โลกแล้ว ก็พิจารณาดูกันต่อไปว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรแก่สัตว์โลกเหล่านี้ คือทั้งหมด.

เมื่อมีคำถามอย่างนี้ คำตอบมันมีได้หลายแง่หลายมุม ฉะนั้นเราตอบโดยการพิจารณาจากการประพจน์ การกระทำ ต่อสิ่งเหล่านี้ของพระพุทธเจ้าเองก็แล้วกัน ว่าท่านทรงกระทำต่อสิ่งเหล่านี้อย่างไรบ้าง ; แล้วเราก็ตอบได้เองด้วยกันทุกคน ว่าท่านเป็นอะไรต่อสิ่งเหล่านี้ ในที่สุด

อันดับ ๑ ต่อ พืชพรรณ พืชป่าไม้

สำหรับต้นไม้ นั้น พระพุทธเจ้าท่านทรงเกี่ยวข้องกับอันมาก, ขอให้ มองดูว่า มันเป็นเรื่องที่เป็นคู่กันมากับพระพุทธเจ้าก็ได้, พระศาสดาทุกองค์ ไม่ว่า

ของศาสนาไหน ก็ตรัสรู้กันในป่าที่เต็มไปด้วยต้นไม้ทั้งนั้น ; นี่ท่านเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้อย่างไร แล้วมีพระพุทธรูปดาร์สมากที่สุดที่ตรัสเกี่ยวกับต้นไม้มากที่สุดว่า : **นั่นโคนไม้ นั่นที่สงัด จงประกอบความเพียร อย่าต้องเป็นผู้เสียใจในภายหลัง.** หมายความว่า ทรงชี้ไปที่ต้นไม้ ที่โคนต้นไม้ บ่อยที่สุด ให้ภิกษุใช้ให้เป็นประโยชน์, ให้ทำความเพียรที่โคนต้นไม้.

พอบวชเป็นพระเข้ามา อุปัชฌาย์ก็บอกนิสสัย มีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า : **รุกมุลเสนาสน์ นิสุสสาย ปพพชฺชา** การบรรพชานี้อาศัยโคนต้นไม้เป็นที่อยู่อาศัย ให้ดูตามที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสให้สาวกเกี่ยวข้องกับต้นไม้อย่างไร. **พระพุทธเจ้า** **เองท่านก็เกี่ยวข้องกับต้นไม้มากที่สุด** จนคล้าย ๆ กับจะพูดได้ว่า ท่านชอบต้นไม้มากที่สุด. **เมื่อประสูติ ก็ประสูติใต้ต้นไม้, เมื่อตรัสรู้ ก็ตรัสรู้ใต้ต้นไม้, เมื่อนิพพาน ก็นิพพานใต้ต้นไม้,** ส่วนมากแทบตลอดเวลาที่อยู่ใต้ต้นไม้ ; แล้วจะไม่ให้ท่านชอบต้นไม้ หรือว่าถือเอาต้นไม้เป็นเพื่อนทุกข์เพื่อนยากได้อย่างไร.

การแสดงธรรมในสูตรต่าง ๆ ก็มีเป็นอันมากที่อุปมาด้วยต้นไม้ อย่างนั้น อย่างนั้น. **ต้นไม้ต้น ๆ กิติ ต้นไม้รวมกันเป็นป่ากิติ** เกี่ยวข้องกับ **พระพุทธเจ้ามากเหลือเกิน** ; กลางวันที่พระองค์ประทับอยู่ที่วาฬาร หลีกเร้นพระองค์เดียวนั้น ท่านก็อยู่ในป่าไม้ทั้งนั้น ตามป่าไม้ที่มันสงบหรือมันเย็น, หรือแม้แต่เป็นสุ่มทุมพุ่มไม้. ถ้าทรงต้องการพักผ่อนในกลางวัน ก็จะเสด็จเข้าไปในป่าไม้ไม่เคยพบว่าเข้าไปประทับในกุฏิ. ท่านเคยใช้ป่าไม้เป็นที่ประกอบความเพียรก่อนตรัสรู้เป็นเวลาตั้งหลายปี ; ฉะนั้น เราอาจจะทายได้เองว่า พระองค์ทรงสนิทสนมกับต้นไม้ ชอบต้นไม้ ; หรือว่าจะมีความรู้สึกเหมือนอย่างพวกเราสมัยนี้ ที่ชอบความงดงามสวยงามของต้นไม้ ของป่าไม้ ในแง่ของศิลปะ.

เรื่องราวในพุทธประวัติประเภทตำนาน อย่างปฐมสมโพธิอย่างนี้ ก็มีว่า ในคราวที่ไปทูลให้พระองค์เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์นั้น หลายครั้งหลายหน ไม่เคยสำเร็จ ; ครั้งสุดท้ายมีผู้ทูลว่า ขณะนี้เป็นฤดูวสันต์ ต้นไม้กำลังสวยสดงดงาม มีทิวปากำลังสวยสดงดงาม, ถ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ จะได้ทอดพระเนตรเห็นความงามนั้น ๆ ซึ่งจะได้ผ่านไปได้อย่างลัดบับ ๆ, พระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จไป เพื่อเหตุผลอันนี้ หรือว่า เหตุผลอย่างอื่นประกอบด้วย.

รวมความว่า ท่านได้เกี่ยวข้องกับต้นไม้ ทั้งที่จะได้ใช้ให้มันเป็นประโยชน์ และทั้งที่จะได้ทำประโยชน์ต่อมัน ; ความรู้สึกของพระองค์จะต้องละเอียดละเอียดประณีตสุขุมมากเกี่ยวกับต้นไม้ จึงทรงห้ามถ้อยอุจจาระ ปัสสาวะลงบนพืชพันธุ์ของเขียว หรือกระทั่งห้ามไม่ให้ฆ่าต้นไม้ โดยถือว่า เท่ากับฆ่าสัตว์.

สรุปความแล้ว ก็ต้องถือว่า ในพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ทรงรับรู้ กระทั่งเลยไปถึงว่ามีความทะนุถนอมด้วยความเมตตากรุณาต่อต้นไม้ด้วย. แม้ใครจะไม่เชื่อ แต่อาตมาเชื่อ ว่าพระพุทธเจ้าท่านรักและสงสารต้นไม้, คุ่มครองต้นไม้, คุ่มครองป่าไม้มากอย่างยิ่ง ; เรียกว่า พระมหากรุณาคุณของพระองค์ มิใช่คุ่มครองแต่เพียงสัตว์ที่เคลื่อนที่ได้ ; แม้สิ่งที่มีชีวิตเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่นต้นไม้อย่างนี้ ก็ยังทรงให้ได้รับความคุ่มครอง รับรู้ และเมตตากรุณา.

เอาละ พอทันที เรื่องนี้ตั้งใจจะยกมาพูด พอเป็นตัวอย่างสำหรับต้นไม้ เป็นสิ่งที่มีชีวิต และมีความรู้สึกคิดนึกได้ ก็อยู่ในข่ายของพระมหากรุณา.

อันดับที่ ๒ ต่อ สัตว์เดรัจฉาน

ที่นี่ เลื่อนขึ้นมาอันดับที่ ๒ ถึงสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานนี้ก็เข้าใจกันอยู่แล้ว หมายถึงอะไร ; จะเป็นสัตว์ ๔ เท้า หรือ ๒ เท้า, หรือมีเท้ามาก

นับไม่ไหว, หรือไม่มีเท่าเลย, ก็เรียกว่าสัตว์เดรัจฉาน, พระองค์ก็ได้ทรงแผ่เมตตาไปยังสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ไม่มีประมาณ. และทรงสอนให้ภิกษุทั้งหลายแผ่เมตตาไปยังสัตว์เหล่านี้อย่างไม่มีประมาณ ; แม้ในสัตว์ร้าย เช่นเป็นอสรพิษ เช่นงูเห่า เป็นต้น ก็ยังสอนให้แผ่เมตตาภาวนาไปยังสัตว์เหล่านั้น. ให้ภิกษุสังวรระวังด้วยหิริและโอตตปปะ ; อย่าให้กระทบกระทั่งแก่สัตว์เดรัจฉานที่มีชีวิต แม้ว่าจะเป็นตัวเล็ก ๆ อยู่ในน้ำ มองด้วยตาไม่ค่อยจะเห็น, อย่างนี้ก็ต้องระมัดระวังให้ดี อย่าให้กระทบกระทั่งแก่มัน ; แล้วก็ทรงวางหลักให้ช่วยชีวิต ไม่ให้ทำลายชีวิต : **“ผู้ที่มุ่งทำลายชีวิตไม่ควรจะเป็นเจ้าของชีวิต, ผู้ที่ช่วยชีวิตเท่านั้นที่ควรจะเป็นเจ้าของชีวิต”** ; คำพูดนี้ก็อยู่ในหนังสือพุทธประวัติพิเศษของฝ่ายหนึ่ง.

เมื่อพระเทวทัตยิงหงส์หรือห่านตัวหนึ่ง ตกลงมายังไม่ทันจะตาย ; พระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ ได้ไปเก็บหงส์ตัวนั้นได้ แล้วไม่ยอมให้แก่พระเทวทัต จนต้องเป็นความกัน ต้องมีการตัดสินโดยบุคคลพิเศษคนหนึ่ง ซึ่งกล่าวว่า :- **“ผู้ที่ควรเป็นเจ้าของสิ่งที่มีชีวิต คือผู้ที่ตั้งใจจะช่วยชีวิต”**. พระเทวทัตไม่ได้ตั้งใจจะช่วยชีวิต แต่เป็นผู้ยิง เป็นผู้ตั้งใจจะทำลายชีวิตคือตั้งใจจะยิงมันให้ตาย ; เพราะฉะนั้นพระเทวทัตจึงไม่ควรเป็นเจ้าของสิ่งที่มีชีวิต ; ไม่มีใครค้าน ผลสุดท้ายหงส์นั้นก็ตกแก่ พระสิทธัตถะ และได้ทรงนำหงส์ไปรักษาจนหาย แล้วปล่อยไป.

นี่เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นไว้ เพื่อบอกอย่างไรก็ไม่ต้องรู้, รู้แต่ที่แน่นอนว่า พระพุทธเจ้าท่านย่อมมีพระกมลสันดาน เมตตาภาวนาแก่สัตว์เดรัจฉานไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณด้วยเหมือนกัน. สำหรับสัตว์ทั่วไป ท่านมีกฎเกณฑ์อย่างนี้ ว่า : สัตว์เลี้ยง หรือสัตว์ใช้งาน สัตว์ใช้ประโยชน์เป็นต้นนี้ ท่านห้ามไม่ให้อับ ; ห้ามภิกษุสงฆ์ไม่ให้อับสัตว์เลี้ยง สัตว์วัวควายอะไรอย่างนี้ ก็อยู่ในลักษณะที่แสดงความเมตตาภาวนา. พุทธรวมกันหมดแล้วก็คือว่าท่านทรงสงเคราะห์สัตว์ สัตว์เดรัจฉานทั้งหลายอยู่ในขอบข่ายของพระมหากรุณาที่อยากจะให้พ้นทุกข์ และมีความสุขด้วย.

นี่ก็คิดดูเถิด พระพุทธจริยา ที่เป็นไปในสัตว์โลกทั้งปวง ซึ่งเป็นประเภท ต้นไม้บ้าง และสัตว์เดรัจฉานบ้าง.

อันดับที่ ๓ ต่อ สัตว์ประเภทมนุษย์

ที่นี่จะพูดถึงสิ่งที่สูงขึ้นมาถึง สัตว์ที่เขาเรียกกันว่า **มนุษย์** คือยังไม่มี **ความเป็นมนุษย์** แต่มันก็ไม่ใช่จำพวกสัตว์เดรัจฉาน ; นี่มันเป็นชื่อคำพูดที่มีอยู่. ส่วนข้อเท็จจริงจะอย่างไร ก็ไม่จำเป็นจะต้องไปสู้กับมันนัก ; ควรเอาแต่หลักเกณฑ์ที่ว่า แม้จะเป็นมนุษย์ ยังไม่ถึงความเป็นมนุษย์ ก็ยังต้องให้ความเมตตา กรุณา สงสารมัน.

พวกที่เป็นมนุษย์ เช่นยักษ์ เช่นนาค อย่างนี้ พระพุทธเจ้าท่านไม่ยอมรับให้เข้ามาอุปสมบทก็จริง, แต่ว่ามิใช่จะไม่มีเมตตากรุณาต่อสัตว์เหล่านั้น. ท่านยังมีความเมตตากรุณาแก่สัตว์เหล่านั้นให้มากเท่าที่จะทำได้, ให้เป็นไปเท่าที่จะทำได้. มนุษย์นี้ยังสูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน คือ **มีบัพพัญญุตินิพนัยว่า ถ้าใครฆ่าสัตว์ประเภทนี้** ไม่ใช่ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่เป็น**อาบัติที่สูงขึ้นไปถึงขนาดอุลลัจจัย** อะไรทำนองนั้นก็มี อยู่ประเภทหนึ่ง.

ยังมีอีกประเภทหนึ่งคือ มนุษย์นั้นมีหลายประเภท จะเป็นยักษ์หรือเป็น นาค, หรือเป็นนรก เปเรตอะไรก็สุดแท้ ซึ่งรวมอยู่ในคำว่า **วินิบาต** แปลว่าผู้ตกต่ำ ; ก็อยู่ในโลกนี้ด้วยเหมือนกัน นับรวมอยู่ในโลกนี้กับพวกมนุษย์. พระพุทธเจ้า ท่านก็ได้ทรงดัดลงไปว่า เป็นสัตว์ที่น่ารังเกียจ เกลียดชังมาก ; และยังทรงสอน ให้มีเมตตากรุณา พระองค์เองก็ทรงมีเมตตากรุณา. นี่ก็เป็นพระพุทธจริยาที่ทรง ประพฤติกระทำต่อพวกมนุษย์.

อันดับที่ ๔ ต่อ สัตว์ประเภท มนุษย์

ก็มาถึง**พวกมนุษย์** นี้เกือบจะไม่ต้องพูดเพราะใคร ๆ ก็รู้จักมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์สองเท้า แล้วมีบาลี ซึ่งเป็นพุทธภาษิตด้วยว่า *ทวิปาทาวา จตูปาทาวา* ในบรรดาสัตว์สองเท้าสี่เท้าทั้งหลาย. พระพุทธเจ้าท่านยังเป็น *อคฺคมกุขายติ* -เลิกว่าเขาทั้งหมด, ในบรรดาสัตว์สองเท้า มีพระพุทธเจ้าเป็นยอด.

พระพุทธเจ้าทรงรับรองความเป็นมนุษย์ แม้ของชนวรรณะต่ำ ที่เป็นวรรณะศูทร หรือแม้ต่ำว่าศูทร ก็ทรงรับรองว่าเป็นมนุษย์. พวกพราหมณ์เขาบัญญัติในทำนองคล้าย ๆ กันว่า พวกศูทรและต่ำกว่าศูทรนี้ ไม่ใช่มนุษย์ ; แล้วเหยียบย่ำเขากระทำแก่เขาเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านเกิดขึ้น ท่านมิใช่ไปเลิกของเขา ; แต่ในขอบเขตของพระองค์นี้ ท่านยอมรับว่าเป็นมนุษย์. ฉะนั้น วรรณะศูทร หรือวรรณะจัณฑาล วรรณะที่เลวต่ำอย่างไรก็มาบวชได้ ; ถ้าเขาเหล่านั้นไม่มีความผิด หรือไม่มีโทษอย่างอื่นแล้วก็มาบวชได้ เป็นภิกษุได้ ; และว่าอาจจะเป็นพระอรหันต์ได้.

นี้แสดงพระพุทธจริยา ซึ่งผิดกว่าเขาทั้งหมด ที่เขารังเกียจโดยวรรณะ ; พระพุทธเจ้าท่านไม่รังเกียจโดยวรรณะ ฉะนั้นมนุษย์อยู่ในขอบเขตของพระมหากรุณาเต็มที่ ซึ่งเราจะพูดกันโดยละเอียดทีหลัง.

อันดับที่ ๕ ต่อ เทวดา

ที่นี่จะพูดถึงเทวดา : **ประเภทกามาวจร** ซึ่งอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี เหล่านี้เขาเรียกว่า เทวดาประเภทกามาวจร ก็อยู่ในขอบเขตที่ทรงรับไว้ ในฐานะที่เป็นสัตว์ที่ต้องได้รับเมตตากรุณา คือต้องช่วยเหลือ. เทวดาจำพวกเหล่านี้ ก็ไม่ใช่วิเศษวิโสอะไร มีบุญ หรืออะไร

ก็ไม่รู้ ที่ว่าได้บริโภคตามใจชอบอยู่มาก, แต่แล้วก็มีเทวดาประเภทที่ดีกว่านี้ ที่เรียกว่าเทวดา **ประเภทรูปาวจร อรูปาวจร** คือพวกพรหม : ซึ่งหมายถึงเป็น เทวดาชนิดที่มีรูป หมายความว่า เป็นเทวดาที่มีรูปธรรมเป็นปฏิฐาน เป็นรากฐาน.

พวกรูปพรหม อย่างสูงสุด ก็มีธรรมเพียงแค่ จตุตถฌาน ที่เป็นสุขชนิด ที่ยิ่งกว่ากามารมณ์, ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์, แต่ก็ไม่มีความสุขถึงนิพพานไปได้ ; ฉะนั้นจึงเป็นเทวดาที่ยังไม่มีอะไรมากไปกว่ามนุษย์ คือว่ายังมีความสุขอย่างนิพพาน, แต่มีความสุขประเภทที่อยู่ด้วยฌาน ด้วยสมาธิ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ, แต่แล้ว **เทวดาแม้ชนิดนี้ ก็ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** และเทวดาชั้น รูปพรหมนี้ ก็ยังหลงใหลอยู่ในสิ่งที่ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะว่าไม่รู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ; แล้วก็หลงอยู่ในสิ่งที่ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.

อย่าพูดถึงเพียงรูปพรหมชั้นนี้เลย แม้พวกพรหมชั้นรูปพรหมสูงสุด ๑๔ ชั้น ก็ยังไม่รู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน ; ยังหลงอยู่ในสิ่งที่ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างละเอียด อย่างประณีต. **พวกพรหมทั้งหลายนี้** ไม่ว่าพรหม ชนิดไหน **พอพูดถึงเรื่องไม่มีตัวตนละก็สะดุ้ง** ; คือคำว่า **สัkkายนิโรธ** -ความดับ เสียแห่งสัkkายะ คือความยึดถือกายนี้ของตน. พอพูดถึงความดับเสียซึ่งสัkkายะนี้ พวกพรหมจะสะดุ้ง, บางทีจะกลัวมากกว่าพวกมนุษย์เสียอีก ; เพราะว่า พวกพรหมเขามี ตัวตนชนิดที่ประณีต ละเอียด สุขุม เป็นสุขสบายที่สุด.

เมื่อพูดถึงว่า ไม่มีตัวตนนี้เขากลัว เขาสะดุ้ง ; นี่ก็เพราะเขายังไม่มีดีอะไร มากไปกว่าสัตว์ที่ยังไม่รู้เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. แม้ว่าจะเป็นพรหมสูงสุดของ รูปพรหม ที่เรียกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ นี้ก็ยังไม่ใช่ความดับทุกข์ คือยังไม่ใช่ ทุกขนิโรธ, ยังไม่ดับอัสสาสะโทสาโท. ฉะนั้นยังกลัวตายเหมือนกัน. การที่จะดับ

สัญญาได้ ซึ่งเป็นสัญญาเวทิตนโรธนั้นก็ตาม จะต้องสูงกว่ำนั้น คือต้องดับสักกายะได้, และดับสัญญาในอตตสัญญาหรืออะไรได้ จึงจะสูงไปกว่าพรหม. ฉะนั้นพวกพรหมทั้งหลายจึงยังเป็นสัตว์ที่น่าสงสาร เพราะยังหลงอยู่ในสิ่งที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน. ฉะนั้นจึงถูกขัดไว้ในครอกเดียวกัน กับสัตว์ มนุษย์ เดรัจฉานทั่ว ๆ ไป คือว่ายังเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ, ยังมีความหลงอยู่ในสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความหลง, นี่แหละคือสัตว์โลกทั้งปวง.

คิดดูเถิด สัตว์โลกทั้งปวงนั้น นับตั้งแต่หญ้าบนขึ้นไป จนถึงต้นไม้ จนถึงสัตว์เดรัจฉาน ที่มองไม่เห็นตัว และเห็นตัว กระทั่งถึงอมนุษย์ และมนุษย์ จนกระทั่งเทวดาในชั้นกามาวจรสวรรค์ กระทั่งถึงพรหมโลก และเหนือพรหมโลก ; ทั้งหมดนี้ มันคือสัตว์ทั้งปวง แล้วอยู่ในครอกเดียวกัน : ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย มีกิเลส ตัณหาของตัวเอง เป็นเครื่องผูกพัน ร้อยรัดให้ติดอยู่ในความหลง. ฉะนั้น เราจึงควรจะต้องว่า ทั้งหมดนี้ คือสัตว์โลกทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าท่านทรงรับรู้ และทรงตั้งพระทัยที่จะช่วยเหลือ.

ขอให้พิจารณามองดูให้ดี ๆ เถิดว่า สิ่งซึ่งเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันกับเรานั้นมีมากเท่าไร? มันมีตั้งแต่หญ้าบนขึ้นไป จนถึงพรหมโลกชั้นสูงสุดชั้น เนวสัญญานาสัญญายตะทีเดียว นี่ก็เป็นเพื่อนสำหรับ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

พระพุทธองค์ทรงประพจน์พุทธจริยาต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงนี้ โดยสมควร แก่สถานะ หรือแก่อัตตาภาพของสัตว์นั้น ๆ, จึงมีบัญญัติต่าง ๆ ที่ให้สาวกกระทำ แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นเป็นลำดับ ๆ เป็นขั้น ๆ ไป. ถ้าใครไม่นึกถึงข้อนี้ คนนั้นก็ไม่ใช่สาวกของพระพุทธเจ้า. ถ้านึกถึงข้อนี้ ก็จะเข้าใจพระพุทธจริยาที่ทรงประพจน์ กระทำต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.

ในวันนี้ อาตมาต้องการจะพูดถึงเรื่องนี้เป็นพิเศษ ก็จะได้พูดเรื่องนี้ในฐานะที่ว่าเราเป็นมนุษย์ ; เพราะเราไม่ได้เป็นต้นไม้ เราไม่ได้เป็นสัตว์เดรัจฉาน เราก็ไม่มีใครเข้าใจว่าสัตว์เหล่านั้นจะพ้นทุกข์ได้อย่างไร. แต่สำหรับเราที่เป็นมนุษย์นี้ เราจะต้องรู้เต็มที. พระพุทธเจ้าท่านก็มีเมตตากรุณาเหมือนกันหมด ไม่ว่าสัตว์ชนิดไหน ; แต่มันอยู่ที่ว่าสัตว์นั้น ๆ ชนิดนั้น ๆ จะรับเอาประโยชน์จากความเมตตากรุณาของพระพุทธเจ้าได้เท่าไร นั่นต่างหาก.

ในฐานะที่เราเป็นมนุษย์ เราก็ถือว่า ประโยชน์สำหรับมนุษย์นี้ เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษากันก่อน, และถือว่าเราออกรับเอาพระกรุณาคุณนั้นในฐานะของสัตว์โลกทั้งปวง. เพราะว่าสัตว์โลกทั้งปวงนั้นมันเกี่ยวข้องกัน ถ้าพูดตามนามธรรมแล้ว คนนั้นแหละเดี๋ยวก็เป็นสัตว์แต่ละประเภทได้ ; พอมีความคิดอย่างสัตว์ ก็เป็นสัตว์เดรัจฉานทันทีแล้ว, มีความคิดอย่างเทวดา ก็เป็นเทวดาทันที, มีจิตใจอย่างพรหม ก็เป็นพรหมไปทันที ; รวมเรียกว่ามนุษย์นี้เป็นอะไรได้ทั้งหมด, กระทั่งว่า จะเป็นก้อนหินก็ได้ ถ้ามันหมดความรู้สึก หรือสลับไป อะไรในทำนองนั้น. ฉะนั้นจึงเอาเรื่องคนเราเป็นหลักที่จะรับเอาพระพุทธรุจิรยามาศึกษา มาปฏิบัติตาม, จึงถือว่าสัตว์โลกทั้งหลายนี้ถึงถึงคน หรือที่เกี่ยวข้องกับคนเป็นส่วนใหญ่. เทวดาก็ไปจากคน ไม่มีอะไรดีไปกว่าคน,นอกจากโชคหรือโอกาสนิดหน่อย, ตัณหาก็คือเหมือนกับคน.

อย่าเข้าใจว่า เป็นเทวดา เป็นพรหมแล้ว จะมีตัณหาอย่างอื่น ; ที่จริงก็มีตัณหาเหมือนกันกับคน คือมีความโลภ ความโกรธ ความหลง แล้วต้องเป็นทุกข์, เพราะฉะนั้น เราดูกันคราวเดียวหมดได้เลย ว่าสัตว์โลกทั้งหลายมันเป็นอย่างนี้. หรือจะดูกันตามหัวข้อที่เรากำหนดไว้ว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรแก่เรา ในนามของสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ดังต่อไปนี้.

๑. ทรงรอบรู้โลกทั้งปวง จึงชื่อว่า “ตถาคต”

ข้อแรก จะถือตามพระพุทธานุชาตที่ว่า **พระองค์ทรงรู้จักโลกอย่างดี.** ในอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต มีข้อความเหล่านี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า โลกเป็นสิ่งที่ตถาคตรอบรู้ชัดเจน และโลกเป็นสิ่งที่ตถาคตรอบรู้ว่ามันเป็นอย่างไร แต่ตถาคตถอนตัวออกได้แล้วจากโลก. นี่มีความหมายอยู่ ๒ ประเด็น ว่ารู้จักโลกจนกระทั่งถอนตัวออกจากโลกได้.

ข้อสอง **เหตุให้เกิดโลก** นี่เป็นสิ่งที่ตถาคตก็รู้จักชัดเจนแล้ว และก็ละมันได้แล้วอย่างเด็ดขาดด้วย ; คือต้องรู้จักก่อน แล้วจึงจะถอนตัวออกมาได้ แล้วจึงจะละมันเสียได้.

ข้อสาม **ความดับไม่เหลือแห่งโลก** นี่ก็เป็นสิ่งที่ตถาคตรอบรู้แล้ว และกระทำให้แจ้งขึ้นมาได้.

ข้อสี่ **ทางดำเนินแห่งความดับไม่เหลือแห่งโลก** นี่ก็เป็นสิ่งที่ตถาคตรอบรู้แล้ว แล้วก็ทำให้มันมีขึ้นมาโดยสมบูรณ์ได้. สิ่งใดในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ ทั้งเทวดาและมนุษย์ได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว ได้ลิ้มแล้ว ได้ดมแล้ว ได้สัมผัสแล้ว ได้รู้แล้ว ได้ถึงแล้ว ได้แสงแล้ว ได้เที่ยวไปแล้ว ; สิ่งนั้นตถาคตรอบรู้ชัดเจนแล้ว เหตุนั้นจึงได้ถูกเรียกว่า “ตถาคต”.

พระพุทธเจ้า ถูกเรียกว่าตถาคต เพราะว่าทรงรู้แจ้งโลกด้วย และเหตุที่เกิดโลกและความดับสนิทของโลกด้วย และทางให้ถึงความดับสนิทของโลกด้วย. ฟังดูบ้างว่ามันเป็นเรื่องอะไร : ท่านรู้เรื่องสัตว์โลก เรื่องเหตุให้เกิดสัตว์โลก, เรื่องความดับของสัตว์โลก, เรื่องทางให้ถึงความดับของสัตว์โลก, จึงได้ขนานพระนามว่า

พระพุทธเจ้า, ที่เรียกว่าตถาคต คือว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนั้น ; ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ไม่ชื่อว่าพระพุทธเจ้า. คำว่า “ตถาคต” แปลว่า “เป็นอย่างนั้น”.

นี่เพราะเหตุที่ท่านรู้จักสิ่งที่เรียกว่าโลกดีนั้น ท่านจึงสามารถประพฤติประโยชน์ต่อโลกได้ดีแทบทุกอย่าง ; ส่วนเรามันยังไม่รู้จักโลกดี เราจึงไม่สามารถที่จะทำประโยชน์แก่โลก หรือว่าจัดการให้มันถูกต้องต่อปัญหาต่าง ๆ ในโลก.

นี้จะเรียกว่าพระพุทธจริยาก็น่าจะได้ เพราะพระองค์ทรงรู้ดี, แล้วทรงเปิดเผยให้แก่สัตว์ทั้งหลายได้รู้ตาม รู้เรื่องโลก. นี่เป็นข้อแรกที่สุดที่เราจะนึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นอะไรแก่สัตว์โลกทั้งปวง.

๒. ทรงเป็น ดวงประทีป ของโลก

ที่นี่จะพูดต่อไปตามลำดับ ในข้อที่ว่า **พระองค์ทรงเป็นดวงประทีปของสัตว์โลกทั้งปวง.**

สัตว์โลกทั้งปวงเหมือนกับคนอยู่ในที่มืด ; แม้จะมีตา มันก็ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้เพราะมันมืด. ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงจุดประทีปขึ้น คนมีตาก็ได้ใช้ประโยชน์จากตาของตน, พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงจุดดวงประทีปขึ้นในโลก. นี่ท่านตรัสว่า : **ตลอดเวลาที่ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ยังไม่มีขึ้นมา โลกนี้ก็มีมืด ; พอดวงอาทิตย์ดวงจันทร์มีขึ้นในโลก สิ่งต่างๆ มันก็หายความบอด. ข้อนี้ฉันใด ; ตลอดเวลาที่ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ยังไม่ปรากฏขึ้นในโลก ความปรากฏแห่งแสงสว่างก็ไม่มีในโลก ; มีแต่ความมืด ชนิดที่ทำให้เหมือนกับตาบอด ; ไม่มีการบอกกล่าว ไม่มีการแสดง ไม่มีการบัญญัติ ไม่มีการแต่งตั้ง ไม่มีการเปิดเผย ไม่มีการจำแนก ไม่มีการกระทำให้เข้าใจง่ายซึ่งเรื่องความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์**

และหนทางให้ถึงความดับทุกข์. พอพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก จึงได้มีแสงสว่าง : การบอก การแสดง การบัญญัติ การแต่งตั้ง การเปิดเผย การจำแนก การกระทำให้เข้าใจง่าย ซึ่งเรื่องอริยสัจ ๔.

พระพุทธจริยานี้ สรุปความได้ว่า ทรงเป็นดวงประทีปของสัตว์โลกทั้งปวง. ที่นี้เราก็มีปัญหาคือว่า จะใช้ประโยชน์ของดวงประทีปนั้นได้หรือเปล่า? ถ้าเราไม่มีตา ถึงจะไปจุดตะเกียงขึ้นสักกี่ดวง มันก็ไม่มีประโยชน์ ; หรือว่าเรามีตา แต่ว่ามีอะไรมาบังอยู่ที่หน้า ที่ตานี้, แม้จะจุดตะเกียงขึ้นสักกี่ดวง มันก็ไม่มีประโยชน์.

สัตว์ทั้งหลายนั้น ก็อยู่ในฐานะ ๒ อย่างนี้ คือไม่มีตาเสียเลย : หมายความว่ามันโง่เกินไป ; หรือว่ามันพอจะมีตา คือเฉลียวฉลาดบ้าง แต่มีอะไรมาบังอยู่ มันก็ไม่ได้รับประโยชน์จากแสงสว่าง. เพราะฉะนั้นจะต้องช่วยกัน ทำลายม่านที่มามีบังตานี้ ; เพื่อให้ตาได้รับประโยชน์จากแสงสว่างของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นดวงประทีปของโลก.

๓. ทรงพร่ำสอนอริยสัจแก่สัตว์โลก นานาอุบาย นานาอุปมา

พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงพยายามทุกอย่างทุกประการ ในการที่จะพร่ำสอนวิธีทำความดับทุกข์แก่สัตว์โลกทั้งปวง ด้วยนานาอุบาย ด้วยนานาวิธี.

ข้อนี้ขอให้ทราบไว้เถิด ; อาตมายืนยันได้ ไม่หลอก ว่าในพระไตรปิฎกทั้งหลายนั้น มันมีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า ; พระพุทธองค์ทรงพยายามเหลือประมาณ ไม่มีหยุดหย่อน, ไม่รู้จักเหน็ดไม่รู้จักเหนื่อย ด้วยอุบายอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ, ด้วยอุปมาอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ๆ ; คือทรงพยายามจะทำให้สัตว์ทั้งหลายเข้าใจธรรมะนี้

ให้จนได้. สัตว์โลกมีต่าง ๆ กัน พระพุทธเจ้าก็ต้องทรงใช้อุบายต่าง ๆ กัน ; หรือว่า กระทั่งเดียรฉัตรอื่น พระองค์ก็ทรงมีวิธีที่จะทำให้เดียรฉัตรเหล่านั้นได้รับแสงสว่าง.

นี่แหละ คือพระพุทธจริยาที่บอกไม่ถูก ; มากก็มาก ลึกก็ลึก น่าน่าอัศจรรย์ ก็น่าน่าอัศจรรย์ ; แล้วก็ล้วนแต่มีบุญคุณอยู่เหนือสัตว์โลกทั้งปวง. **ขอให้ดูพระพุทธจริยาในข้อนี้** ; ไม่ดูก็ไม่เห็น, ยิ่งดูก็จะยิ่งเห็น, ไม่ดูก็จะไม่เห็น, ท่านไม่ได้ชี้แจงและเห็นแก่ตัวเหมือนพวกเรา ซึ่งนึกถึงตัวเองก่อน พอนึกถึงผู้อื่นแล้วก็ชะงักเสีย ; เพราะมีความตระหนี่บ้าง เพราะเหตุอย่างอื่นบ้าง. ส่วนพระพุทธเจ้าท่านตรงกันข้าม ท่านทรงพยายามทันที ทุกอย่างทุกประการ โดยไม่ทรงเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ; เหมือนกับว่า ทำงาน ๒๔ ชั่วโมง ในการที่จะช่วยเหลือสัตว์โลกทั้งหลายด้วยอุบายที่ไม่ซ้ำกัน เพราะคนมันต่าง ๆ กัน.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็ต้องเอาเรื่องปรัมปรา ที่เคยได้ยินแล้ว ได้ยินเล่า มาพูดอีกว่า : พอตกไปตอนใกล้รุ่ง ก็ทรงลุกขึ้นเล็งญาณ **ตรวจสอบดูโลก**ว่า โลกที่ตรงไหนมันเป็นอย่างไร? จะไปโปรดโลกที่ตรงไหนในวันนี้? ทรงทำเสร็จก่อนรุ่งสว่าง พอรุ่งสว่างก็ไป : **ไปโปรดสัตว์** ไปหาโอกาสที่จะโปรดสัตว์, ไปบิณฑบาตนั้น ก็ไปหาโอกาสที่จะโปรดสัตว์. การโปรดสัตว์อย่างนี้ บางทีก็ตลอดวันไปเลยก็มี : เทียวไปที่นั่นที่นี้ ตามที่จะมีเรื่อง จะทรงพักผ่อนบ้าง ก็เท่าที่จำเป็น.

พอตกเย็นที่วัด ; **ตอนเย็นก็ทรงสั่งสอนชาวบ้าน**ที่ไปที่วัด. พอตกค่ำลง ก็ทรงสั่งสอนภิกษุที่อยู่กับพระองค์วัด ที่อารามนั้น. พอตกตึกก็เรียกว่า **ทรงแก้ปัญหาของเทวดา** ; เทวดาทั้งหลายนั้น จะเป็นเทวดาชนิดไหนก็ตามใจ มักจะมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเวลาตึก.

เรื่องที่เห็นชัด ๆ ก็คือ เรื่องที่พระราชาชั้นสูง เช่นพระเจ้าอชาตศัตรู, พระเจ้าพิมพิสาร, ล้วนแต่ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเวลาตึกทั้งนั้น ; ไปด้วยกองทัพ เพราะ

ระเวงภัย ระเวงอันตราย ; กลางวันไม่มีเวลาว่างหรือไม่ชอบก็ได้. ตกงก็ยังไม่เหลือเวลา
ที่พระพุทธรเจ้าเป็นส่วนพระองค์ เพียงนิดเดียวเท่านั้น กล่าวคือดีกล่วงไปแล้ว **ก่อนจะ**
ใกล้รุ่งจึงทรงพักผ่อนด้วยสหัสยา. อย่างนี้ก็ต้องถือว่าเป็นการทำงานเหมือนกัน
เพราะว่าถ้าไม่พักผ่อนแล้ว จะเอาแรงที่ไหนมาทำในวันรุ่งขึ้น. นี่จึงควรจะถือว่า
ท่านทำงาน ๒๔ ชั่วโมง เพราะมหากรุณาที่มีต่อสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ; พยายาม
ทุกอย่าง ทุกวิถีทาง ทุกอุบาย ; จะต้องเรียกว่าอุบาย เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ต้องใช้
สติปัญญา อย่างที่เรียกว่า ทำโดยไม่ให้รู้สึกตัว.

๔. ทั้งทรงถือว่า ทั้งพระองค์เอง ทั้งสัตว์ทั้งหลาย ที่ต้องเวียนว่ายในวัฏฏสงสารนี้เพราะไม่รู้อริยสัจจ์เสมอกัน

ข้อนี้เดี๋ยวจะฟังเห็นไปว่า ไม่มีความหมายอะไร. ขอให้ฟังให้ดี
ว่าพระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า : **เราและเธอทั้งหลายต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ตลอด**
กาลนาน เพราะไม่รู้อริยสัจจ์. นี่มันไม่ใช่มีความหมายแต่เพียงเท่านั้น ; มันมี
ความหมายว่า **พระองค์ก็เหมือนกับเรา, เราก็เหมือนกับพระองค์. ถ้าไม่รู้**
อริยสัจจ์แล้วก็เป็นอันว่า จมอยู่ในวัฏฏสงสารนี้ด้วยกันทั้งนั้น ; เพราะฉะนั้น
อย่าคิดไปในทางผิด ๆ ว่าเรามันผิดจากพระพุทธรเจ้าจนเกินไป จนเอาอย่างอะไรกัน
ไม่ได้.

พระพุทธรเจ้าท่านทรงยอมให้ ว่ามันเหมือนกัน : เมื่อไม่รู้อริยสัจจ์แล้ว
ก็ต้องตกอยู่ในกองทุกข์เหมือนกัน. ฉะนั้นเราควรจะมีมานะพยายาม **รีบฉวย**
โอกาสนี้ ทำอย่างเดียวกับที่พระพุทธรเจ้า ท่านทรงแนะนำให้ทำ หรือท่านชี้ทาง
ให้ทำ ; ท่านช่วยให้กำลังใจให้เราทำ ว่า “ฉันกับแกก็เหมือนกัน เมื่อยังไม่รู้”

อริยสัจจ์ก็ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร” อย่างนี้ ; จึงขอให้ทำเหมือน ๆ กัน ; ฉะนั้น เราในฐานะที่เป็นสัตว์โลกนี้ ก็ควรจะรู้กันบ้างว่า ไม่ใช่ว่าเป็นผู้อภัพ หรือว่าตายด้าน ในเรื่องนี้เอาเสียทีเดียว.

พระพุทธเจ้าท่านทรงอุทิศส่ให้ถ่อมลดพระองค์ลงมาเป็นเพื่อน, เพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย, แล้วก็เป็นเพื่อนที่เวียนว่ายในวัฏฏสงสาร, แล้วก็เป็นเพื่อนที่แรกก็ไม่ได้ด้วยกันทั้งนั้น แล้วก็ค่อย ๆ รู้. ฉะนั้น ถ้าเรารู้จักพระคุณของพระองค์ ก็ต้องรีบยกตน รีบช่วยตน รีบชวนชวายเป็นมันเป็นไปได้ ตามที่พระองค์ ทรงหวัง.

๕. ตรัสเรื่องบัญญัติกฎเกณฑ์ เพียงเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์

เรื่องมันมีน้อยเข้ามา ก็ตรงที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า แต่ก่อน ก็ดี เดียวนี้ก็ดี ฉะนั้นบัญญัติกฎเกณฑ์แต่เพียงเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น ; แม้ข้อนี้ก็ต้องให้ถือว่าเป็นพุทธจริยา.

ที่นี้พวกเรามันลูกศิษย์นอกคอกของพระพุทธเจ้า ไม่พูดกันแต่ในเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์ เราชอบพูดเรื่องที่ไม่ใช่เรื่อง ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน เช่นเรื่องอะไร ตายแล้วเกิด, ตายแล้วไม่เกิด อะไรไปเกิดนี้เป็นส่วนใหญ่. ส่วนความทุกข์ที่มีอยู่ เดียวนี้ ไม่พูดกันที่ว่าระดับมันอย่างไร, เพราะมันเป็นลูกนอกคอก ไม่ทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า : ว่าอย่าไปพูดแต่เรื่องชนิดนั้น ไม่เป็นเบื้องต้นของ พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อเกิดประโยชน์เกื้อกูล ; แต่ให้พูดเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์, และว่าเราตถาคตแต่ก่อนก็ดี เดียวนี้หยก ๆ ก็ดี จะพูดแต่เรื่องทุกข์ กับเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น นี่เป็นพุทธจริยาในข้อที่ว่าอย่าไปทำเรื่องที่มัน ไม่จำเป็นจะต้องทำ ; แล้วมันทำให้เสียเวลาเปล่า.

เดี๋ยวนี้ทั้งพระทั้งเณร ก็ยังไปพูดเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับทุกข์ หรือดับทุกข์ ไปพูดเรื่องชี้หมู่ชี้หมา ไร้สาระอะไรอยู่แทบตลอดวันตลอดคืน ; นี่ก็อยู่ในพวกที่เรียกว่า ไม่ใช่สาวกผู้เชื่อตรงของพระผู้เป็นเจ้าของเขา. บางทีภิกษุสามเณรมีเวลานั่งพูดเรื่องเหลวไหล มากกว่าชาวบ้าน ที่มีการงานมากเสียอีก. ขอพูดไว้ในที่นี้ด้วย ว่าจริงหรือไม่จริง ? ในฐานะที่ว่าเป็นสัตว์โลกทั้งปวง ที่พระองค์จะโปรดนั้น ; ก็ช่วยทำให้ตรงตาม พระพุทธประสงค์บ้าง คือสนองพระพุทธรูปประสงค์ให้สำเร็จง่าย ๆ และโดยเร็ว

คำว่า “ความทุกข์ และความดับทุกข์” นี้ มันมีความหมายกว้าง ; แต่มันไม่กว้างจนถึงกับออกไปนอกเรื่อง เช่น ไปพูดกันเรื่องตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิดนี่ มันยังไม่ถึง. มันต้องเอาปัจจุบันนี้ ว่ามันกำลังโง่อย่างไรบ้าง ? มันไม่ฉลาดในข้อไหนบ้าง? นี่ต้องดูกันในเรื่องนี้ก่อน นี่พระพุทธรูปเจ้าท่านจึงทรงแสดงให้กว้างออกไปถึงปัญหาของมนุษย์

๖. เรื่องบางเรื่องที่เราสนใจที่สุด เช่นว่าอะไรควรกลัว ? และอะไรไม่ควรกลัว ?

บาลี มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เป็นต้น แสดงข้อความนี้ว่า : คนโดยมากไม่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว แล้วก็ไปรักสิ่งที่ควรกลัว. ภิกษุทั้งหลาย, กามคุณมี ๕ อย่างเหล่านี้. ๕ อย่างคืออะไรกันเล่า ? ๕ อย่างคือ รูปที่เห็นด้วยตา เสียงที่ฟังด้วยหู กลิ่นที่ดมได้ด้วยจมูก รสที่ลิ้มได้ด้วยลิ้น โผฏฐัพพะที่สัมผัสได้ด้วยกาย แต่ละอย่างละอย่าง ชนิดที่เป็นที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ยวนตายวนใจให้รัก ; เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความใคร่ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความกำหนัดย่อมนใจ. ภิกษุทั้งหลาย, สุขโสมนัส อันใดเกิดขึ้น เพราะอาศัยกามคุณทั้ง ๕ เหล่านี้ สุขเหล่านี้ เราเรียกว่า กามสุข เป็นสุขของปฤชชน เป็นสุขของบุคคลผู้อยู่กับเป็นคู่ ไม่ใช่สุขอันประเสริฐ เรากล่าวว่า สุขนั้น อันบุคคลไม่ควรเสพ ไม่ควรเจริญ ไม่ควรทำให้มาก และควรกลัว.

คำตรัสนี้ ตรัสแก่ภิกษุ ; แต่ว่าแม้ชาวบ้านก็ฟังดูเถิด มันยังได้ประโยชน์ เพราะสิ่งนั้นแม้ว่าเราจะยังไม่รู้จักกลัว; แต่มันเป็นสิ่งที่น่ากลัว เพราะมันทำอะไร เราได้บ้าง. สำหรับภิกษุนั้น จะยิ่งควรกลัว หรือยิ่งน่ากลัวยิ่งขึ้นไปกว่าชาวบ้านมาก ; เพราะว่า ที่ออกไปบวชเป็นภิกษุนั้น เพื่อจะทำให้ชนะในเรื่องนี้โดยเร็ว ที่นี้ก็กลัว ไม่กลัว หรือกลัวบ้างมาเป็นอย่างชาวบ้าน นี่ทรงแสดงว่า อะไรเป็นสุขที่ควรกลัว อะไรเป็นสุขที่ไม่ควรกลัว. ทรงแสดง**สุขที่ไม่ควรกลัว คือสุขที่เกิดมาแต่ความสงบรำงับ เกิดมาแต่ความรู้ เรือความทุกข์, เรือความดับทุกข์นั่นเอง.**

ตรัสสุดท้ายว่า : คำใดที่เรากล่าวแล้วว่า บุคคลควรรู้จักวินิจฉัยตัดสินใจ ในเรื่องความสุข ถ้ารู้จักวินิจฉัยตัวความสุขถูกต้องแล้ว ก็ควรประกอบความสุข ชนิดที่ควรประกอบ ; นี่เรากล่าวอย่างนี้ ; เพราะอาศัยเหตุผลอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้สัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง ก็กำลังยึดถือความสุขที่ควรกลัว และ ไม่กลัว. พระพุทธเจ้าท่านก็เลยทำอะไรให้แก่สัตว์ชนิดนี้ไม่ได้, หรือไม่ค่อยจะได้ ; เพราะมันเป็นไปในทางที่มันจะตรงกันข้ามเสีย. ที่ควรกลัวแล้วก็ไม่กลัว แล้วใคร จะช่วยอะไรได้.

๗. ทรงแสดงบ้านเมืองที่น่าอยู่ และไม่น่าอยู่

เรื่องมันก็คล้าย ๆ กัน : ทรงยกตัวอย่างบ้านเมือง เมืองหนึ่ง ชนบทชื่อ ไทวณะ กล่าวกันว่าสะดวกสบาย ทำนองเหมือนกับว่าอย่างกรุงเทพฯ อย่างนั้นแหละ ; คือมีอะไรที่เป็นเครื่องประเล้าประโลมใจ เป็นเครื่องบำรุงบำเรอมาก ; มันก็มีอยู่ ; ซึ่งคนทั้งหลายถือว่า มันเป็นบ้านเมืองที่น่าอยู่. ส่วนบ้านเมืองที่มันเป็นไป เพื่อความไม่หลงใหลอย่างนั้น เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องนิพพานนั้น มองเห็นเป็น บ้านเมืองที่ไม่น่าอยู่. นี่เปรียบอย่างอุปมา ; ถึงที่เป็นอุปมา คือเนื้อแท้ก็ว่า

คำสั่งสอนเรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ สัตว์โลกทั้งหลาย มองเห็นเป็นเรื่องที่ไม่ น่าฟัง ; แต่ถ้าเป็นเรื่องของกามคุณ ๕ ก็เห็นเป็นเรื่องที่น่าฟัง ; หรือว่ากามคุณ ๕ เป็นเรื่องที่น่าอยู่ การปฏิบัติในเรื่องอริยมรรค มีองค์ ๘ เป็นเรื่องที่ไม่น่าอยู่.

เราก็มีทางที่จะทดสอบตัวเองว่า เรากำลังพอใจจะอยู่ในนครของอริยมรรค มีองค์ ๘, หรือว่าจะอยู่ในนครของเบญจกามคุณทั้ง ๕ นั้นเอง. นี่ก็เป็นพุทธจริยา ตามความรู้สึกรู้สึกของอาตมา ว่าท่านได้ทรงใช้อุบายนั้นนี้ หลายอย่าง หลายทาง ที่จะให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนี้ได้ แก่สัตว์โลกทั้งหลาย ว่าบ้านเมืองตรงไหนน่าอยู่, บ้านเมือง ตรงไหนไม่น่าอยู่ ; ความสุขชนิดไหน ควรกลัว ความสุขชนิดไหน ไม่ควรกลัว.

๘. สัตว์โลกชอบคุยกันแต่เรื่องกาม

ยังมีคำกล่าว ที่จะมองเห็นได้ชัด ๆ ตรง ๆ ว่า สัตว์โลกนี้ชอบคุยชอบฟัง กันแต่เรื่องเบญจกามคุณ ไม่ชอบฟังเรื่องสงบสงัดจากเบญจกามคุณ.

เมื่อตรัสเรื่องกามคุณ ๕ อย่างมีอย่างไร ; แล้วก็ได้ตรัสต่อไปว่า : ดูก่อน สุนัขขัตตะ, นี่เป็นสิ่งที่มิได้เป็นได้ : คือข้อที่บุคคลในโลกนี้ มีอัสมาคัย น้อม ไปในเหยื่อของโลก คือกามคุณนั้นแหละ ; ถ้อยคำสำหรับสนทนา อันพร่ำบ่น ถึงกามคุณนั้น ๆ ย่อมตั้งอยู่ได้ สำหรับบุคคลผู้มีอัสมาคัย น้อมไปในเหยื่อของโลก เขาย่อมตรึกตามตรองตาม ถึงสิ่งอันอนุโลมต่อกามคุณนั้น ๆ ; สิ่งนั้นย่อมพบกับบุรุษ นั้นด้วยบุรุษนั้นย่อมเอาใจใส่ต่อสิ่งนั้นด้วย.

พระองค์ตรัสว่า : ชอบพูด ชอบคุย ชอบอะไรกันแต่เรื่องกามคุณ, ส่วนถ้อยคำที่ประกอบไปด้วย เรื่องของจิตที่ไม่หวั่นไหวด้วยกามคุณ แม้จะผ่าน หูไป แม้จะผ่านหูมา เขาก็ไม่ยอมฟัง, ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่กำหนดจิตเพื่อจะเข้าใจ. เมื่อเป็นดังนั้น ถ้อยคำชนิดนั้นก็ไม่คู่กันกับบุรุษนั้น และบุรุษนั้นก็ไม่สนใจกับถ้อยคำ

ชนิดนั้น ; แปลว่า เขาไม่ชอบคุย ไม่ชอบฟัง เรื่องที่มันเป็นของที่เหนือไปกว่า
กามคุณ หรือไม่หวั่นไหวไปตามกามคุณ.

ดูก่อน สุนัขขี้ต๊ะ, เปรียบเหมือนบุรุษผู้จากบ้าน หรือนิคมของตน ไปนาน.
ครั้นเห็นบุรุษผู้หนึ่ง เพิ่งออกไปจากบ้าน หรือนิคมนั้น เขาย่อมถามบุรุษผู้นั้น ถึง
ความเกษม ถึงความมีอาหารหาง่าย ถึงความปราศจากโรค ของบ้านนั้น นิคมนั้น.
บุรุษนั้นก็เล่าให้ฟัง เขาก็ย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งใจฟังอย่างหูฟัง.

นี่เป็นการทรงอุปมาว่า ถ้าพูดกันเรื่องกามคุณ ก็เงี่ยหูฟัง หูฟัง ; แต่ถ้า
พูดถึงเรื่องที่ไม่หวั่นไหวไปด้วยกามคุณ ก็ไม่มีใครฟัง, นี่สัตว์โลกทั้งหลาย เป็น
อย่างนี้. พระองค์ก็ทรงพยายามอย่างยิ่ง ที่จะให้คนนั้น ๆ เงี่ยหูฟังเรื่องที่มันดีไป
กว่าเรื่องกามคุณ.

๙. ทรงเห็นว่า สัตว์โลกมีทิวฏฐิวิปริต มองเห็นไปว่า สุขมีในกามเท่านั้น

นี่ก็เป็นพุทธจริยา ; นอกจากแสดงว่า พระองค์ทรงพยายามอย่าง
เหน็ดเหนื่อยแล้ว ก็ยังทรงแสดงถึงความที่สัตว์อยู่ในลักษณะที่มันผินต่อกระแส
ที่พระพุทธเจ้าท่านจะโปรดได้, แต่แล้วท่านก็ยังคงพยายามอยู่นั่นเอง. ทำไมจึงเป็น
เช่นนั้น? ข้อนี้ก็ตอบได้ว่า เพราะว่าสัตว์โลกนั้น มีทิวฏฐิวิปริตแล้ว.

ทิวฏฐิวิปริต : ทิวฏฐิ แปลว่าความคิดความเห็น ความรู้ ความเชื่อ
อะไรนี้ เรียกว่าทิวฏฐิ ; เพราะว่าสัตว์นั้นมีทิวฏฐิวิปริต. วิปริตอย่างไร? วิปริตไปว่า
ความสุขนั้นมีแต่ในกามคุณเท่านั้น ; คือสัตว์โลกทั้งหลายทั้งปวง มีทิวฏฐิปักดิ่งลง
ไปว่า ขึ้นชื่อว่าความสุขแล้ว จะได้มาแต่ทางกามคุณเท่านั้น, มีความเชื่อเสียอย่างนี้

มีความเห็นเสียอย่างนี้ ; อย่างนี้ท่านเรียกว่ามีปฏิวิปริต. เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าที่จะต่อสู้ ให้คนเหล่านี้มีปฏิวิปริต คือให้มีสัมมาปฏิวิปริต.

มีพระพุทธภาสิตเกี่ยวกับข้อนี้ ในมัชฌิมนิกายว่า : *ดูก่อน มาคันทิยะ, แม้ในกาลอันยืดยาวในอดีตก็ตาม* กามทั้งหลายก็มีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความแผดเผาอันยิ่งใหญ่ มีความเร่าร้อนอันยิ่งใหญ่ ; *แม้กาลอันเป็นอนาคตยืดยาวข้างหน้าก็ตาม* กามทั้งหลายก็มีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความแผดเผาอันยิ่งใหญ่ มีความเร่าร้อนอันยิ่งใหญ่ ; *แม้ในกาลปัจจุบันนี้ก็ตาม* กามทั้งหลายก็มีสัมผัสเป็นทุกข์ มีความแผดเผาอันยิ่งใหญ่ มีความเร่าร้อนอันยิ่งใหญ่. *ดูก่อน มาคันทิยะ, แต่ว่าสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกามอยู่นั่นเอง ; ถูกกามเคี้ยวกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนแผดเผาอยู่ ; มีอินทรีย์คือความเป็นอิสระแก่ตน ถูกกามกำจัดเสียหมดแล้ว* จึงได้มีปฏิวิปริตว่าสุขมีแต่ในกามทั้งหลาย, ซึ่งแท้จริงมีสัมผัสเป็นทุกข์นั่นเอง. *กามทั้งหลายมีสัมผัสเป็นทุกข์ แต่คนมาเห็นว่าเป็นสุข ; ฉะนั้น คนจึงมีปฏิวิปริตปักดิ่งลงไปว่าชื่อว่าความสุขแล้ว ย่อมต้องมีมาจากกามทั้งหลาย นี้เรียกว่าความวิปริตของสัตว์โลก.* พระพุทธจริยาก็คือทรงพยายาม เพื่อให้มองเห็นความวิปริตอันนี้แล้วจะได้ละเสีย.

๑๐. ทรงช่วยสัตว์โลก ให้พ้นจากการถูกลวง ด้วยผ้าเปื้อนเขม่า

ที่นี้ เรื่องก็มองเห็นได้ต่อไปว่า : ความวิปริตนี้มันเปรียบเหมือนกับว่าถูกลวง ถูกล่อลวง. **สิ่งที่ล่อลวงนี้ก็คืออวิชา หรือ กิเลสทั้งหลาย ; มันเป็นเรื่องล่อลวง.** เรามันถูกกิเลสหรืออวิชาล่อลวงโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว จนกว่าเมื่อไรจะหายถูกล่อลวง. ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสอุปมา ในสูตรเดียวกันนี้ว่า:-

ดูก่อน มาคันทิยะ, เหมือนบุรุษตามีดมาแต่กำเนิด มองเห็นรูป เห็นสีขาว เหลือง แดง ไม่ได้ แม้แต่เห็นพื้นแผ่นดินว่าขรุขระ หรือสมน้ำเสมอก็ก็นึกได้

ไม่เห็นดวงดาว ไม่เห็นดวงจันทร์ ; นี่คือว่าเขาตามืดมาแต่กำเนิด. ที่นี้ มีบุรุษคนหนึ่งมาบอกเขาว่า นี่ผ้าขาว เป็นผ้าสะอาด งดงามปราศจากมลทินมืออยู่นี้. เขาก็บอกให้บุรุษตามืดนั้นรับเอาผ้าเปื้อนเขม่า สกปรก ไว้ในฐานะเป็นผ้าขาวสะอาดไม่มีมลทิน. ตลอดเวลาเลย ที่เขาคิดว่ามันเป็นผ้าขาว. ต่อมานาน ตาของเขาถูกรักษาให้หาย เขาก็มองเห็นทันทีว่านี่ถูกหลอก ; ก็เสียใจหรือว่าโกรธ คิดว่าจะฆ่าคนที่มาหลอกนี้เสียสักที. บุรุษนี้ ก็เหมือนกับสัตว์ทั้งหลาย ที่ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เพราะว่าตายังมืด มันจึงถูกหลอกได้. เราตถาคตเป็นผู้แสดงธรรมแก่ท่าน ว่านี้เป็นทุกข์ นี่เป็นความดับทุกข์ และท่านจะละความทุกข์นี้เสียได้ ต่อเมื่อละความเพิลิดเพลิด ความกำหนัด ในอุปาทานชั้นเสียได้ ; นั่นคือการเกิดขึ้นแห่งดวงตาของท่าน. บุรุษนั้นมีความรู้สึกว่า ตลอดเวลาที่เราถูกจิตนี้หลอกหลง. จิตนี้หลอกหลง หมายความว่า จิตที่ประกอบไปด้วยอวิชชา มีความไม่รู้ ; เมื่อมีอวิชชา มันก็มีตัณหา มีอุปาทาน มีภพ มีชาติ และเป็นทุกข์จนได้ เพราะความถูกหลง.

๑๑. ทรงเป็นผู้รักษา ตาของสัตว์ทั้งหลายให้หาย

การประกาศพระธรรม การประกาศพรหมจรรย์ของท่าน มีอุปมาเหมือนกับการรักษาคนตาบอด ให้หายบอด : แต่แล้วก็มีปัญหาตรงที่ว่า คนไม่ค่อยยอมรับการรักษา. ตลอดเวลาที่ยังถูกหลงอยู่ ก็เห็นว่าตาไม่บอด ; ถือเอาตามที่ตาบอดนั้น เห็นว่ามันมีเพียงเท่านั้น ปัญหาจึงมีอยู่อย่างนี้ ในโลกนี้ ในหมู่สัตว์โลกทั้งหลายนี้. เมื่อเป็นดังนี้ข้อความต่อไปจึงมีว่า :-

เป็นธรรมดาของสัตว์ทั้งหลาย ที่จะต้องถือเอาที่พึ่งอย่างเขลา ๆ อย่างผิวเผิน ; เมื่อเขาตาบอดด้วยอวิชชาแล้ว เขาก็ไม่สามารถจะแสวงหาผู้รักษาโรคตาของเขาได้. นี่คือการแสวงหาที่พื่อนั้นมันเป็นไปไม่ถูกต้อง. ฉะนั้น สัตว์โลกทั้งหลาย

จึงไปเอาคนตาบอดคนอื่น มาเป็นผู้รักษาความบอดของตัวเอง. นี่คือการถือเอาที่พึ่งผิด ๆ ในโลกนี้. โดยเฉพาะ พระพุทธภาสิตที่เรียกว่า เขมาเขมสรณที่ปิกคาถาที่เราสวดกันอยู่ทุกวันนี้แหละ ; เป็นการแสดงถึงการที่มนุษย์ตาบอด แล้วก็ไปเอาพวกตาบอดด้วยกันมาเป็นผู้จูง ฉะนั้นมันจึงเป็นที่พึ่งได้น้อยเกินไป ผิดเพี้ยนเกินไป : เช่นไปถือเอาเรื่องไสยศาสตร์มาเป็นที่พึ่ง ; ในพระบาลีนั้นก็มีการพูดถึงแต่เรื่องถือเอาต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ อะไรศักดิ์สิทธิ์นี้. เดียวนี้ก็กลับทำเก่งไปกว่านั้น มีเรื่องศักดิ์สิทธิ์มากกว่า มันก็ยิ่งบอดมากขึ้นเท่านั้นเอง. นี่เรียกว่าถือเอาที่พึ่งผิด ๆ, ที่พึ่งผิด ๆ ผิด ๆ เหว ๆ ไม่เป็นที่พึ่งได้จริง ; ผลมันก็เป็นไปในทำนองที่ว่า ยิ่งซูดหลุมฝังตัวเองลึกยิ่งขึ้นทุกที.

๑๒. สัตว์โลกกำลัง หลงสร้างเหว ให้ตัวเองอยู่รำไป

ข้อความในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค แสดงความข้อนี้ว่า : มนุษย์ที่ไม่รู้ตามที่เป็นอย่างจริงว่าความทุกข์เป็นอย่างไร, ความดับทุกข์เป็นอย่างไร ; แล้วเขาก็หลงไปยินดีในเหตุ ในปัจจัย ที่จะทำให้เกิดทุกข์, ที่จะทำให้เกิดความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย โสกะ ปริเทวะ อันไม่รู้จักสิ้นสุด. เขาก็ยินดีในเหตุปัจจัยนั้น ๆ ที่จะทำให้เกิดความทุกข์ให้เกิดขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป. ครั้นเขาก็สร้างเหตุปัจจัยนั้น ๆ แล้ว เขาก็ตกลงในเหวแห่งความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความรำไรทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจนี้. นี่เรากล่าวบุคคลนั้นว่า ไม่พ้นไปจากเหวแห่งความทุกข์ทั้งหลาย.

นี่เพราะว่ามันมีอะไรผิดกันมาตามลำดับนี้ จึงกลายเป็นสร้างเหวสำหรับให้ตัวเองตก, ไม่คิดจะสร้างทางที่จะถอนตัวเองขึ้นมาจากความทุกข์. นี่ก็จะต้องดูกันต่อไปให้เห็นความจริงที่ว่า ควรจะเปลี่ยนเรื่องกันเสียทีแล้ว. อย่าคิด อย่าพูด อย่าฟังกันแค่เรื่องโลก ๆ เลย ; จงคิด จงพูด จงฟังกันในเรื่องความดับขันธ์ของโลก

นั่นเสียบ้าง. อย่ามัวคิดมัวพูด กันแต่เรื่องโลก-โลก, จงมาคิดเรื่องความดับโลก
กันเสียบ้าง. อาจจะมีคนฟังไม่ดี เข้าใจผิด ว่ายุบโลกให้เล็กไป ดับโลกให้สิ้นไป ไม่มี
เหลืออย่างนี้ก็ได้ ; อย่างนั้นมันก็ไม่ถูก.

๑๓. อย่ามัวคิดถึงแต่เรื่องโลก ๆ อย่างเดียว จงคิดเรื่องดับโลกให้เย็นกันบ้าง

พระพุทธเจ้าท่านทรงหมายความว่า : **เรื่องโลก ๆ นั้นมันเรื่อง
ร้อน** มาพูดเรื่องดับโลกกันเสียบ้าง กล่าวคือเรื่องเย็น เรื่องทำโลกให้เย็น, เรื่องความเย็น
ในโลก. โลกนี้ ถ้าทำไปแบบนี้ มันก็ร้อน, แต่ถ้าทำอีกแบบหนึ่ง มันก็เย็น.
ฉะนั้นคนในโลกนี้มาพูด มาคุย มาปรึกษาหารือกัน ในเรื่องความดับโลกกันเสียบ้าง
คือดับความร้อนในโลกกันเสียบ้าง. **อย่าพูดกันแต่เรื่องที่ทำให้โลกร้อนยิ่งขึ้น ;**
เพราะว่ายังไม่รู้สึกตัว มันทำไปโดยไม่รู้สึกตัว ; ทำโลกให้ร้อนยิ่งขึ้น, แล้วก็มัว
แต่พูด มัวแต่ยุ มัวแต่ส่งเสริม มัวแต่ทำในข้อที่ทำให้โลกร้อนยิ่งขึ้น.

นี่คล้าย ๆ กับว่า สถานะการณ์ในโลกปัจจุบันนี้ คนทั้งโลกเขารบกันทั้งโลก
แล้วมามัวพูดกันแต่เรื่องจะทำให้โลกร้อนยิ่งขึ้น ไม่พูดกันถึงเรื่องที่จะทำโลกให้เย็น
ลงเลย ; แต่สำหรับทางธรรมะนั้น มันเป็นเรื่องส่วนตัวบุคคล อย่าไปคิดเรื่องโลกนั้น
โลกนี้ โลกโน้น จะลงทุนทำบุญเอาวิมาน ในสวรรค์อะไรพื่อนี้ ; เรื่องอย่างนี้มัน
ควรจะพอกันที. เพราะว่าในสวรรค์หรือในพรหมโลก มันก็ยังมีความทุกข์ ยังมี
กิเลส ยังโง่งในเรื่องความดับทุกข์ ; แล้วมันร้อนไปทุกโลก ทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก. เดียวนี้ ที่นี้ ถ้าว่า มาคิดมาพูดมานึกกัน ตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน
ว่าความทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับทุกข์เป็นอย่างนี้
ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนี้ ; เมื่อเข้าใจแล้วมันก็จะหยุดได้ ในสิ่งที่
เป็นเหตุของความทุกข์, คือหยุดกิเลส ตัณหาได้ โลกนี้มันก็เย็น.

นี่ **ควรจะพูดกันในเรื่องชนิดนี้** ควรจะคิดปรึกษาหารือกัน ในเรื่องชนิดนี้ ; เพราะว่ามันเป็นความคิดที่ประกอบไปด้วย**ประโยชน์** เป็น**จุดตั้งต้นของพรหมจรรย์** ที่จะนำไปพร้อมเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับทุกข์ เพื่อความรำดับ แล้ว**เป็นอยู่ด้วยแสงสว่าง ด้วยปัญญา** ที่จะ**ทำให้ถึงนิพพาน**.

๑๔. **อย่ามัวเถียงกันด้วยเรื่องลัทธินั้นลัทธินี้** **พูดเรื่องพันทุกข์กันดีกว่า**

ในสูตรที่คล้าย ๆ กันนี้ ต่อ ๆ กันไปนี้ยังมีว่าข้อความที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไปในทำนองว่า : **อย่ามัวแต่ทู่เถียงเถียงแย่ง วิวาทะกัน ด้วยเรื่องลัทธินั้นลัทธินี้เลย ;** **มากล่าวเรื่องความดับทุกข์โดยตรงกันดีกว่า.** นี่มันเหมือนกับการศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ เขามีลัทธินั้นลัทธินี้ ทางปรัชญา ทางจิตวิทยา ทางอะไรก็ไม่ทราบมากมายเหลือเกิน ; แม้แต่ในทางปรัชญา อย่างเดียว ก็มีหลายลัทธิหลายแขนง แล้วก็มามัวถกเถียงกัน แต่เรื่องลัทธินั้นลัทธินี้ จนทะเลาะวิวาท จนโกรธ จนเคืองกันไปก็มี ไม่มีโอกาสที่จะร่วมมือกันได้. นี่ท่านตรัสไปในทำนองว่า เลิกทู่เถียงเถียงแย่ง ด้วยลัทธินั้นลัทธินี้กันเสียที ; มาพูดกันแต่เรื่องความดับทุกข์จะดีกว่า. ถ้าว่าคนในโลกปฏิบัติตามนี้ โลกก็จะดีกว่านี้.

เดี๋ยวนี้เขาต้องการแต่เพียงว่า **จะเอาชนะด้วยปากพูดในเรื่องวิชาความรู้** **ซึ่งไม่มีการปฏิบัติเลย** เป็นไปทั้งโลกในเวลานี้, อยู่ในลักษณะเช่นนี้ และเป็นมากยิ่งขึ้นด้วย. นี่มันผิดคำสอนของพระพุทธเจ้า ผิดหลักของพระพุทธจริยา ที่ว่าท่านจะไม่ตอบคำถามเรื่องลัทธินั้น ลัทธินี้ ลัทธิโน่น ; แม้แต่ที่สุดว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดนี้ ท่านก็ไม่ยอมตอบ. ท่านว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร ; จะไป

เถียงกันก็ไม่มีประโยชน์อะไร จะตอบแต่ว่าทุกขนี้เป็นอย่างไร ; ดับทุกข์อย่างไรกัน
ที่นี้ เดียวนี้ในเรื่องที่มีอยู่จริง เฉพาะหน้านี้. ปัจจุบันนี้คนเราในโลกนี้ สัตว์โลก
ทั้งหลายนี้ ก็ไม่ยอมทำอย่างนี้ ; ไม่มองว่าทุกข์เพราะเหตุนี้ จะดับมันที่ตรงนี้ ;
ต้องการแต่ว่าทุกข์จะชนะท่าเดียว. พระพุทธจริยาบางอย่างจึงยังเป็นหมัน.

๑๕. เรื่องที่จะดับทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ ไม่เหลือวิสัย

เดี๋ยวนี้เรามันยึดมั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยึดมั่นในกามคุณ คือสิ่งที่ถูกกับ
กิเลสของตนอย่างเหนียวแน่นนี้ ยึดมั่น, มีแต่ความยึดมั่น, เคยชินแต่ความยึดมั่น,
มันเอาความยึดมั่นขึ้นเป็นสรณะ. มันคอยแต่จะยึดมั่น ดีก็จะยึดมั่น ชั่วก็จะยึดมั่น
แม้จะเอาธรรมะมาให้ ก็จะมีคามยึดมั่นอย่างเดียวกับที่ยึดมั่นกามคุณ. ที่ถูกเรื่องของ
ธรรมะ เรื่องดับทุกข์นี้ ไม่ต้องอาศัยความยึดมั่น ; เพราะว่าความยึดมั่นนั้น มันทำไป
ด้วยความโง่.

ถ้าเรามีปัญญาถูกต้องเพียงพอ ไม่ต้องทำการยึดมั่น แม้ว่าเราจะตั้งใจจะทำ
ให้จริงจัง ให้สุดความสามารถ ให้สุดกำลังเรี่ยวแรง นี่ก็ไม่เรียกว่าความยึดมั่นถือมั่น ;
เพราะว่าความยึดมั่นถือมั่นนั้นมันยึดว่ากู ว่าของกู. ถ้าว่าเรามีปัญญา ไม่ต้องยึดว่ากู
ว่าของกู รู้แต่ว่าอะไรควรทำ ก็ทำเท่านั้นเอง. ต้องทำและควรทำ ก็ทำเท่านั้นเอง ;
แล้วก็ทำด้วยสติปัญญาด้วย ไม่ต้องยึดมั่น.

เดี๋ยวนี้ คนมันยึดมั่น ยึดมั่นอย่างเดียว แต่ยึดมั่นในกามารมณ์. กามารมณ์นี้
เป็นเรื่องที่ยึดมั่นกันมาเรื่อย ๆ ตั้งแต่แรกเกิดมาจนกระทั่งบัดนี้. ที่นี้พอมาได้ธรรมะ
ได้ศาสนา มันก็ยึดมั่นแบบนั้นอีก, ฉะนั้น จึงมีศาสนาสำหรับยึดมั่น มีธรรมะสำหรับ
ยึดมั่น ทำนองเดียวกับยึดมั่นกามารมณ์ มันเลยกลายเป็นไสยศาสตร์ไปเสีย. พระธรรม
หรือคำสั่งสอน หรือพระพุทธศาสนา เลยกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์สำหรับยึดมั่นถือมั่น
ไปเสีย ; มันก็ตัน, มันก็ติดตันตายด้านอยู่ทีนั้น.

๑๖. จงใช้ธรรม อย่างแพข้ามฟาก

ท่านสอนในสูตร ๆ หนึ่ง ในมัชฌิมนิกายที่ว่า ธรรมะหรือศาสนานี้ จงใช้
อย่างกับว่าเป็นพวงแพ เป็นแพสำหรับข้ามฟาก. **ที่ได้ตรัสเป็นแพ ไม่ตรัส**
เป็นเรือนี้ มีความหมายดีมาก เพราะว่าเราไม่ต้องต่อเรือ ซึ่งมันลำบากมาก มัน
เปลืองมาก. เรื่องก็มีว่าบุรุษคนหนึ่งเขาเดินทางไปถึงฝั่งน้ำแห่งหนึ่ง ต้องการจะข้าม
ไปฟากโน้น ไม่มีเรือ ไม่มีอะไร ไม่มีใครสักคนหนึ่ง. เขาก็รวบรวมเศษไม้ ใบไม้
ขยะ สวะ อะไรก็ตาม มาทำพอให้มันเป็นกลุ่มเป็นก้อน, พอให้เขานั่งไปบนนั้นได้ ;
แล้วใช้มือ ใช้เท้าดัน พุยน้ำนี้ไป ทีละน้อย ทีละน้อย. เขาก็ถึงฝั่งฟากข้างโน้นได้ด้วย
ความสวัสดิ ; แล้วก็ขึ้นบกไป ไม่เอาเรือเอาแพไปที่โน้นด้วย. แพก็คือสวะที่ลอย
อยู่ในน้ำนั่นเอง ไม่ต้องต่อเรือ คือไม่ต้องลงทุนมาก, แล้วก็ไม่ต้องเที่ยวแบกอยู่
ถ้าเรือสว ๆ ก็เสียดายเรือ ก็ **เที่ยวแบกเรืออยู่** อย่างนี้ก็จะขึ้นบกไม่ได้.

ให้ทุกคนใช้ธรรมะ ในลักษณะเหมือนกับแพสวะข้ามฟาก
ชั่วเวลานั้นเท่านั้น. นี่มันมีความหมายอยู่หลาย ๆ แง่ ที่ว่าถ้าธรรมะจริง ที่จะเป็น
ประโยชน์จริง ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นในลักษณะศักดิ์สิทธิ์ เหมือนที่ยึดถือศักดิ์สิทธิ์กัน
เดี๋ยวนี้ ; แล้วถ้าเป็นธรรมะจริง ไม่ต้องลงทุนด้วยเงิน ด้วยของ ด้วยสตางค์
อะไรเลยก็ได้ ; แล้วมันสำคัญอยู่ที่ว่าต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น ด้วยตัณหา อุปาทานด้วย.
ถ้ายังมีตัณหาอุปาทานอยู่ที่ไหน มันจะติดอยู่ที่นั่น จะข้ามฟากไปไม่ได้.
นี่พระองค์ทรงแสดงอย่างนี้ ; ฉะนั้นก็ควรจะจำกันไว้ว่า ถ้าเป็นแพจริง ๆ แล้ว
มันก็เป็นอย่างนี้ ; ไม่ต้องลงทุน ไม่ต้องแบกต้องห้าม ไม่ต้องเที่ยวเป็นเจ้าของอยู่เรื่อย
เหมือนกับอุปมาในพระสูตร ๆ นี้.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้คิดว่า ธรรมะนี้เป็นพวงแพชั่วคราวอย่างนี้ ; เราคิด
ยึดมั่นมาก แล้วก็มากหลายเท่า หลายสิบเท่า แล้วตลอดไปด้วย ; คล้ายๆ กับว่า

เราจะอยู่กับความดี ความสุข ความอะไรก็ไม่รู้เรื่อยไปแหละ, ไม่ต้องการจะพ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ ; ฉะนั้น เรื่องมันเลยตายด้าน คือติดตันอยู่ที่นี่.

ขอให้นึกถึงพระพุทธจริยา ที่ทรงแสดงธรรมะเปรียบเหมือนกับแพสวะ ข้ามน้ำชั่วคราว และพระองค์ก็ได้ทรงทำมาอย่างนั้นแล้วด้วย. นี่เรากำลังทำในทำนองที่ตรงกันข้าม ; คล้าย ๆ กันกับจะตั้งบริษัทอุตสาหกรรม หรือว่าอะไร ที่มันใหญ่หลวงกันมากมายทีเดียว ในการที่จะเดินทางไปนิพพาน. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบว่าจงใช้แพสวะ ที่ลอยมาติดเข้า, ข้ามปากไปปากโน้นเถิด.

๑๗. ทรงเปรียบคนทั้งโลกเหมือนหนูขุดรู, หรือคนสร้างบ้าน

นี้ก็เลยมีข้อความที่ตรัสเปรียบต่อไปอีก ข้อที่ว่า : เพราะว่าคนยึดถือต่าง ๆ กันอย่างนี้ มันจึงเกิดมีคนที่ทำอะไรมากเกินไปเสียบ้าง หรือน้อยเกินไปเสียบ้าง หรือไม่สนใจเสียเลยบ้าง.

สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ถ้าเปรียบกับหนู ก็มีอยู่ ๔ ชนิดคือ : หนูขุดรูก็มี ไม่ขุดก็มี หนูขุดรูแล้วอยู่ก็มี ขุดรูแล้วไม่อยู่ก็มี, หรือว่าคนนี้ปลูกเรือนก็มี ไม่ปลูกก็มี ปลูกแล้วอยู่ก็มี ปลูกแล้วไม่อยู่ก็มี. คนมีต่าง ๆ กันอย่างนี้ ฉะนั้นจะหาคนหรือหนูที่ทั้งขุดรูและทั้งอยู่นี้ มันไม่มี หรือไม่ค่อยจะมี, เพราะว่าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้ เหมือนกับที่ที่ไม่เข้าใจว่าธรรมะเหมือนพวงแพนี้ เลยทำไม่ตรงจุดกลายเป็นที่น่าหัวเราะเยาะ.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยกตัวอย่างด้วยเรื่องปริยัติ เช่นว่าบวชแล้ว ก็เรียนปริยัติ สุตตะ เคยยะ ไวยากรณ์ คาทา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อภุตัมมะ เวทัลละ อะไรที่เรียกว่านวัคคสัตตสุตตนั้นแหละ ; คำพูดอย่างนี้ขอให้จำไว้ว่าหมายความว่าเรียนจบพระไตรปิฎก แล้วมันไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย. เหมือนกับว่า

สะสมกันได้ไว้ ไม่รู้ว่าจะไปพาดที่ไหน ทำนองนั้น ; เป็นเรื่องล้อ เหมือนกับที่กล่าวไว้ในสูตร ๆ หนึ่งที่เคยเอามาพูดแล้วในครั้งก่อน.

เป็นอันว่าเราจะต้องรู้ : รู้ความถูกต้อง รู้ความพอเหมาะพอดี ในการที่จะเกี่ยวข้องกับธรรมะนี้ว่า มันเรื่องอะไร แล้วก็ใช้มันอย่างไร? เท่าไร? แล้วจะพบว่า มันง่ายเหมือนอย่างนี้ ไม่ต้องลงทุนสักสตางค์หนึ่ง, เหมือนกับคำที่ตรัสว่า นิพพานเป็นของให้เปล่าไม่คิดเงิน.

๑๘. ทรงชี้ให้เห็นโลกส่วนที่มีน้ำวน, มีคลื่น, มีรากษส

ที่นี้ก็มาถึงพระพุทธเจ้าเอง ท่านก็ตรัสด้วยอุปมาที่ว่า ท่านเป็นเหมือนกับผู้ที่ยืนอยู่ริมตลิ่ง คอยช้อนกอนันตราย.

ที่นี่ มีคนลอยน้ำมา คนเป็น ๆ นี้ ว่ายน้ำลอยน้ำมา น้ำจะพัดพาไปทางปากอ่าวโน้น, พระพุทธเจ้าท่านตรัสบอกว่าไม่ควรจะไป ; เพราะเหตุว่า มันมีอันตราย มันเป็นน้ำวน, ประกอบไปด้วยคลื่น, มียักษ์รากษสอยู่ในน้ำ, ไปถึงตรงนั้นแล้วจะต้องตาย หรือว่าอย่างน้อยก็เกือบตาย. คน ๆ นั้นพอได้ยินดังนั้น ก็ว่ายกลับ จี๋รอดตัวไปได้.

นี้หมายความว่า เดียวนี้สัตว์โลกเรา เอาแต่ตามใจตัวเอง เรื่องเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เรื่องประเล้าประโลมใจ ที่มันหนาแน่นอยู่ทุก ๆ วัน ในโลกนี้ ที่อารยธรรมแผนใหม่ เขามีกันมากขึ้นนี้ เหมือนกับว่าเราว่ายไปตามสายน้ำที่จะไปถึงที่วน แล้วก็จมติดอยู่ในน้ำวนนั้น. นี่พระพุทธเจ้าท่านยืนอยู่ริมตลิ่ง ท่านบอกว่าอย่าไป.

นี่ปัญหา มันก็เกิดขึ้นว่าเชื่อหรือไม่เชื่อ ; พวกเราเดี๋ยวนี้มันไม่เชื่อ. มันยังต้องการจะดันฝ่าเข้าไปในเรื่องของวัตถุนิยมยิ่งขึ้นทุกที ๆ ; เมื่อไม่เชื่อพระพุทธเจ้าก็ต้องจมลงไปใต้น้ำวน. ที่นี้ บุรุษบางคนมองเห็นเขาก็ว่ายกลับ. **พระพุทธเจ้าท่านทรงกระทำหน้าที่ของท่านในลักษณะอย่างนี้ ; แม้นี้ก็เพ็นพุทธจริยา.**

เอาละเป็นอันว่า ตัวอย่างตั้งสิบกว่าเรื่องนี้ ที่ยกมาให้เห็นนี้ เป็นพุทธจริยาที่ทรงประพฤติกระทำต่อสัตว์โลกทั้งปวง ที่มีความรู้สึกนึกคิดได้, ที่เกลียดความทุกข์ และต้องการความสุข,แต่ว่ามันอยู่ที่ว่า ; ความรู้สึกนั้น ๆ มันสูงพอหรือไม่? มันอยู่ในระดับไหน? ถ้ายังอยู่ในระดับที่ว่าเป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน, อย่างนี้มันก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไรมาก ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังอยู่ **ในขอบข่ายของพระมหากรุณาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ที่ว่าท่านประสงค์จะทำการสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึกนี้ให้ได้รับประโยชน์สุข ; จึงทรงบัญญัติแม้แต่ว่าพืชพันธุ์ของเขียวนี้ ก็อย่าไปทำอันตรายมัน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งภิกษุ หรือผู้ที่ต้องการจะประพฤติอย่างภิกษุ ; แม้แต่ต้นไม้ก็ไม่อยากจะทำอันตรายมัน, แล้วก็ไมทำอันตรายแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน หรือว่ามนุษย์ด้วยกัน. **นี่เป็นเรื่องของความเมตตา, เป็นเรื่องที่ ๑.**

เรื่องที่ ๒ คือเรื่องช่วย **เรื่องกรุณา** ก็ช่วยๆ ช่วย ๆ เพื่อหัดนิสัยให้ **เป็นคนที่มีเมตตากรุณา.** ฉะนั้นช่วยกันเถอะ แม้แต่ว่าต้นไม้ ต้นหญ้า ต้นบอนควรรให้มันงอกงามอยู่ได้ ก็ช่วยมันบ้าง ; จะทำให้มันนิสัยเมตตากรุณา ช่วยสัตว์ ช่วยมนุษย์ช่วยไปถึงทั้งหมดเลย, ตัวเองก็จะได้รับประโยชน์จากความเมตตากรุณา ของ **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.**

นี่ ขอให้ทบทวนถึงข้อที่พูดที่แรกที่สุดว่า **พระพุทธเจ้าท่านทรงรู้เรื่องโลก** โดยทั่วถึง : ท่านรู้เรื่องโลก, เรื่องเหตุให้เกิดโลก, เรื่องความดับสนิทของโลก,

ทางแห่งความดับสนิทของโลก ; อย่างทั่วถึง, เพราะฉะนั้น ท่านจึงอยู่ในฐานะที่จะสามารถช่วยโลก. แล้วขอบเขตความมุ่งหมายของท่านนั้น จะช่วยทุกสิ่งที่มีชีวิตที่มีความรู้สึกได้ ตั้งแต่ระดับต่ำที่สุดจนถึงสูงสุด และบางที เราอาจจะพูดได้ว่า ทรงมุ่งหมายจะช่วย แม้แต่โลกแผ่นดิน ที่ไม่มีความรู้สึกอะไร. **ถ้าว่ามนุษย์ไม่เป็นอันธพาล ไม่เบียดเบียนฆ่าฟันกันแล้ว ตัวโลก ก้อนดินโลกนี้ มันก็ยังจะอยู่เป็นปกติสุข ไม่ถูกทำลาย.** นี่ลองเอาระเบิดปรมาณู หรืออะไรใส่กันดูซิ แม้แต่ตัวแผ่นดินล้วน ๆ มันก็พลอยถูกทำลาย. **ถ้าว่าตั้งอยู่ในศีลในธรรมของพระพุทธเจ้ากันแล้ว แม้แต่ก้อนหินสักก้อนหนึ่ง มันก็จะไม่ถูกทำลาย.**

ขอให้มองกันอย่างกว้างขวางที่สุด ด้วยจิตใจที่กว้างขวางที่สุด สมกับที่เป็นพุทธบริษัทอย่างนี้เถิด. มันจะเป็นประโยชน์ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แล้วก็จะเป็นประโยชน์ทั้งนั้น คือมันช่วยให้เป็นไปในทางที่มีสันติสุขทั้งนั้น.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ระลึกถึงพระพุทธจริยา ในแง่ที่ว่า ท่านทรงเป็นอะไรแก่สัตว์โลกทั้งปวง โดยนัยที่ได้วิชันมานี้ อย่างกว้างขวางที่สุด แม้ว่ามันไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งนัก แต่มันก็กว้างขวางที่สุด. เอากันอย่างนี้ก่อน แล้วโอกาสวันหน้ายังมี เราจะได้พูดกันให้ชัดเจนแจ่มแจ้งเป็นเรื่อง ๆ ไป เป็นขั้น ๆ ไป ทุก ๆ ะบอบของการปฏิบัติธรรมะ โดยสมควรแก่การปฏิบัติต่อไป.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ แล้วก็ขอให้พระสงฆ์สวดโถมนการคาตามสมควรแก่เวลา เหมือนที่ได้เคยทำมาแล้วต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๙

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไร ในทุกแง่ทุกมุม
ในพระพุทธรูปของท่าน

.....

-๙-

เสาร์ที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายเรื่องพระพุทธรูป
ในครั้งที่ ๙ นี้เป็นโอกาสพิเศษเนื่องจาก
มาตรงกันพอดีกับวันวิสาขบูชา หรือ
วันวิสาขบูชา คือวันนี้, ดังนั้นจะได้
ถือเอาโอกาสพิเศษนี้ บรรยายเรื่อง
พระพุทธรูป ในลักษณะที่เป็นพิเศษ
ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งจะได้บรรยายโดย
หัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรในทุกแง่ทุกมุม
ในพระพุทธรูปของท่านเอง.

ท่านเป็นอะไรในทุกแห่งทุกมุม ในพระพุทธรูปของท่านเองนี้ ท่านทั้งหลาย ก็พอจะมองเห็นได้แล้วว่า เราจะกล่าวกันในทุกแห่งทุกมุม ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป, และเกี่ยวกับต้นเหตุของเรื่องนั้น ๆ อันทำให้เกิดพระพุทธรูป แล้วก็เป็นส่วนที่เกี่ยวกับพระองค์เอง ; จึงเรียกว่าเป็นการบรรยายพุทธจริยาครั้งพิเศษ เนื่องในวัน วิสาขบูชา พระพุทธศักราช ๒๕๑๕.

สิ่งที่เรียกว่าพระพุทธรูปนั้น มีมากแถมมากมวน ดังที่ท่านทั้งหลายก็ได้ทราบ กันอยู่เป็นอย่างดีแล้ว, เรายังอาจจะพรรณนาพระพุทธรูปกันได้อีกหลายแห่งหลายมุม กว่าที่จะครบถ้วนสำหรับการบรรยายภาควิสาขบูชาแห่งปีนี้. เกี่ยวกับข้อนี้อาตมาอยาก จะขอร้องให้ท่านทั้งหลาย สนใจเป็นพิเศษ เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ว่า **เรื่องทุกเรื่อง มีความหมายหลายชั้น** ; ถ้าจะเรียกก็เรียกว่า **มันเป็นสิ่งที่ลึกอยู่เป็นชั้น ๆ** แล้วแต่ว่าผู้ใดมีปัญญาจะมองเห็นกันได้เท่าไร ; มีปัญญามากก็มองเห็นได้ลึกมาก, มีปัญญาไม่มากก็มองเห็นได้ลึกละเอียด, แม้ที่สุดแต่คำว่าประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ ซึ่งเป็นความหมายสำคัญของวันนี้ก็ยังมีอยู่เป็นหลายชั้น.

เราได้พูดกันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว เกี่ยวกับความลึกซึ้งของคำเหล่านี้ ซึ่งเป็นเรื่องของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป. สำหรับในวันนี้จะถือเป็น **โอกาสพิเศษ** ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงขอบรรยายให้ละเอียดออกไป โดย ลำดับ:-

๑. เรื่อง ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ

สำหรับคำว่า **ประสูติ** ก็มีความหมายได้เป็นหลายชั้น เมื่อถามว่าประสูติ ที่ไหน? ก็ตอบว่าประเทศอินเดีย ที่สวามลุมพินี ที่โนป่า แล้วก็ที่กลางดิน. คำตอบ อย่างนี้มันเป็นคำตอบชั้นต้น ผิดวินที่สุด เท่าที่คนทุกคนก็รู้, เด็ก ๆ ก็ท่องได้ว่า

พระพุทธเจ้าท่าน**ประสูติกลางดิน** ที่ป่าไม้แห่งหนึ่งที่เรียกว่า**สวนลุมพินี** แล้วก็อยู่**ในประเทศอินเดีย** นี่ก็เพราะหมายถึงการประสูติทางร่างกาย ทางเนื้อทางหนัง, คือประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ; เรียกว่าประสูติอย่างธรรมดา ทางเนื้อทางหนัง. นี่เป็นความหมายที่เรียกว่าผิวดิน ไม่มีอะไรลึกซึ้งไปกว่านั้น ; เพราะว่าถ้าจะพูดกัน ในอีกความหมายหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เป็นความหมายทางร่างกายแล้ว เราจะต้องพูดว่า ท่านประสูติในหัวใจของเรา.

พระพุทธเจ้าประสูติในหัวใจของคนทุกคน ที่รู้จักพระพุทธเจ้า ; เมื่อคนโง่ ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า ก็ไม่มีพระพุทธเจ้าองค์ไหนจะมาประสูติในหัวใจของเขา ; แต่ถ้าเขาฉลาด สามารถเข้าใจในคำที่พระพุทธองค์ทรงสอน จนถึงกับรู้ตามที่ตรัสว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม” อย่างนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็จะประสูติขึ้นมาในหัวใจของบุคคลนั้น. นี่ก็เรียกว่าประสูติได้เหมือนกัน แต่เป็นการประสูติในทางธรรม ในทางนามธรรม หรือที่เรียกว่าในทางฝ่ายวิญญาณ ซึ่งยิ่งไปกว่าจิตใจ.

คำว่าประสูติ ก็ยังมีเป็น ๒ ความหมาย ว่า เกิดที่ไหน? ก็เกิดที่**ลุมพินีก็ได้, เกิดในหัวใจของมนุษย์ก็ได้ ;** แล้วพระพุทธเจ้าชนิดไหนจะมีประโยชน์แก่เรา? พระพุทธเจ้าที่ประสูติที่ในหัวใจของเรานั้น คงจะมีประโยชน์กว่า.

ถ้าถามว่า**ประสูติในอาการอย่างไร?** เรื่องมันก็มีกล่าวไว้มาก ; ถ้าพูดตามที่คนทั่วไปจะรู้สึกหรือเด็ก ๆ จะรู้สึก ก็ต้องว่าการประสูติก็ต้องมีทางช่องพระประสูติ หรือช่องคลอด อย่างนี้ก็มี, นี่มันเป็นการประสูติทางเนื้อหนัง อย่างที่ว่ามาแล้ว และข้อความในคัมภีร์บางคัมภีร์ก็ว่า พระพุทธเจ้าประสูติทางประปรังศวี คือทางข้างซี่โครงของพระมารดา อย่างนี้ก็มี, นั่นก็มีความหมายผิดไปจากความหมายแรก ที่ว่าประสูติทางช่องคลอด.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี จะมองเห็นได้ว่า จะประสูติทางช่องคลอด หรือจะประสูติทางข้างซีโครง มันก็ยังเป็นเรื่องราวร่างกายอยู่นั่นแหละ. ถ้าเป็นเรื่องการประสูติทางฝ่ายวิญญาณ ที่คลอดในหัวใจของคนแล้ว ก็ไม่เกี่ยวกับช่องคลอด. ไม่เกี่ยวกับทางข้างซีโครง, เพราะว่ามีเกิดในหัวใจของคน ที่เป็นการเกิดอย่าง ที่มักจะเรียกกันว่าอุปาทิกะ คือเกิดด้วยความรู้สึก. **เมื่อใดมีการเห็นธรรม ที่มี** **ความหมายเป็นพระพุทธเจ้า** เมื่อนั้นก็มีการเกิดพระพุทธเจ้าในแบบอุปาทิกะขึ้น **ในหัวใจของบุคคลนั้น.**

หรือถ้าจะถือเอาพระพุทธเจ้าเองเป็นหลักก็ว่า**เมื่อใดพระพุทธเจ้า,** คือ **พระพุทธเจ้าก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้า.** หมายถึงพระสิทธัตถะ **ท่านมีการตรัสรู้** ; **เมื่อนั้นก็เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในหัวใจของพระสิทธัตถะ.** ฟังดูก็แปลกที่ว่าพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้นในลักษณะเป็นอุปาทิกะ เกิดขึ้นในหัวใจของบุคคล ที่เรียกชื่อว่า พระสิทธัตถะ ในวันคล้ายกับวันนี้ คือวันเพ็ญวิสาขปุณณมี. นี่เกิดอย่างไร? ยังตอบได้เป็นสองทางอย่างนี้.

ถ้าถามว่า **เกิดเมื่อไรอีก?** คนที่เขาถือตามตำนาน ก็ว่าเกิดเมื่อวันเพ็ญ **ของเดือนวิสาขะ** เช่นวันนี้. แต่ถ้าเราจะถือตามภาษาธรรม ไม่เกี่ยวกับเนื้อหนังของบุคคล ก็แปลว่า**ท่านเกิดได้นิรันดร เกิดเมื่อไรก็ได้ เกิดได้ตลอดเวลา** ; **เมื่อใดมีบุคคลเห็นธรรมชนิดนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นในหัวใจของบุคคลนั้น** ; เพราะฉะนั้นจึงเกิดแก่ใครก็ได้, ที่ไหนก็ได้, เมื่อไรก็ได้, คือเกิดได้ตลอดเวลา เป็นนิรันดร.

ขอให้เปรียบเทียบดูว่า ที่จะพูดว่าพระพุทธเจ้าท่านประสูติในวันนี้กับที่จะพูดว่าพระพุทธเจ้าประสูติได้ตลอดกาลนิรันดร อย่างนี้, อย่างไหนมันจะเห็นได้ยากกว่า? สำหรับคนที่**ไม่มีความรู้ในทางฝ่ายธรรม หรือฝ่ายนามธรรม หรือว่า**

ฝ่ายวิญญูณแล้ว จะไม่เข้าใจได้เลยว่า พระพุทธเจ้าอาจจะเกิดได้ตลอดกาลนิรันดร์. นี่เพราะเราถือเอาพระพุทธเจ้าอย่างธรรมดา มีใช้อย่างบุคคล. ถ้าลองไปเปรียบเทียบกันดูเป็นคู่ ๆ อย่างนี้ว่าประสูติที่ไหน? มันก็มีอยู่เป็นสองอย่าง ; ประสูติที่นั่นที่นี้ อย่างที่เรารู้กัน นี้อย่างหนึ่ง, แล้วว่าประสูติในหัวใจของคน นี่มันก็อีกอย่างหนึ่ง.

ประสูติเมื่อไร? ประสูติเฉพาะวันเพ็ญวิสาขปุณณมี นี่มันก็อย่างหนึ่ง ; แต่จะพูดว่าท่านประสูติได้ตลอดกาลนิรันดร์ คือเกิดออกมาได้ตลอดกาลนิรันดร์ ไม่ว่าเมื่อไร, ใครเห็นธรรมที่ไหน, พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นที่นั่น.

ที่นี้ ก็ยังมีปัญหาต่อไปอีก ที่ว่า การประสูติ กับ การตรัสรู้ กับ การปรินิพพานนี้ ทำไมเพี้ยนเป็น ถึงกับว่ามีได้ในวันเช่นวันนี้ คือ วันเพ็ญเดือนวิสาขะนี้? นี่ก็เรียกว่ามีปัญหา ซึ่งจะต้องคิดว่าทำไมจึงมีได้ตรงกันถึง ๓ อย่างอย่างนี้, หรือว่าคำกล่าวนี้นี้เป็นคำกล่าวที่มีความหมายทางนามธรรม, หรือทางวิญญูณดังที่กล่าวมาแล้ว ถ้าจะพูดเป็นทำนองว่าประสูติ ตรัสรู้ นิพพาน ตรงกันในวันเช่นวันนี้ นี่ก็เรียกว่าเป็นการเพี้ยนเป็น อย่างที่ชาวโลกเขาเรียกว่า มันเป็นการบังเอิญ หรือเพี้ยนเป็น ให้มาตรงกันทั้งสามวันอย่างนี้.

แต่ถ้าจะ พูดในภาษาที่ลึกกว่านี้ คือภาษาธรรมแล้ว เรื่องก็จะกลายเป็นว่า ที่แท้นั้นการประสูติ การตรัสรู้ กับการปรินิพพานนั้นมันมีความหมายอย่างเดียวกัน. บางคนได้ยินอย่างนี้ ก็เข้าใจได้ทันที, บางคนไม่อาจจะเข้าใจได้ ; เพราะว่ารู้แต่ภาษาวัตถุ ภาษาร่างกาย ภาษาเนื้อหนังอย่างเดียว,ไม่รู้ถึงภาษานามธรรมว่า ประสูตินั้นคือ ความเป็นพระพุทธเจ้าได้เกิดขึ้น, ความเป็นพระพุทธเจ้าได้เกิดในขณะที่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้. ที่นี้การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นจะมีได้ต่อเมื่อกิเลสมันสิ้นไป ที่เรียกว่า กิเลสนิพพาน หรือตัวกูมันนิพพาน, รูปนามมันสิ้นความหมายแห่งความเป็นตัวกู หรือเรียกว่าปรินิพพาน คือ ดับไป.

ถ้าถือเอาความหมายในภาษาธรรม อย่างนี้แล้ว เรื่องทั้งสามเรื่อง มันกลายเป็นเรื่องเดียวกัน : ประสูติคือการเกิดขึ้น, เกิดขึ้นนั่นคือ การเกิดขึ้นแห่งความเป็นพระพุทธรูป. การเกิดขึ้นแห่งความเป็นพระพุทธรูปจะมีต่อเมื่อตรัสรู้, มีความดับทุกข์ได้ คือความสิ้นไปแห่งกิเลส, ความสิ้นกิเลส นั่นคือนิพพานแท้ นอกนั้นไม่ใช่ นิพพานแท้. เมื่อเอาแต่ที่แท้ ๆ เอาแต่ที่เป็นนามธรรม ดังนั้นแล้ว การประสูติ การตรัสรู้ การปรินิพพาน เลยเป็นสิ่งเดียวกัน.

ผู้ที่เข้าใจจะมองเห็นได้ว่า ในวันที่เราเรียกกันว่า วันตรัสรู้ นั่นแหละ มีการเกิด หรือการประสูติออกมา ของพระพุทธรูปจากพุทธครรภ์, พระพุทธรูปก็จะได้. โอกาสหลังก็จะพูดกันได้ถึงว่า พุทธคัมภีร์ หรือพุทธครรภ์นั้นมันอยู่ที่ไหน? พระพุทธรูปองค์แท้จริง ประสูติออกมาจากพุทธครรภ์ ในขณะที่วินาทีของการตรัสรู้ แล้วก็มีการดับไปแห่งกิเลส สิ้นไปแห่งกิเลส นี้ ที่เรียกว่าปรินิพพาน. ประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน มีสามคำพูด แต่เล็งถึงสิ่ง ๆ เดียวกัน. ถ้าเรามองกันอย่างนี้เป็นกล่าวอย่างภาษาธรรมมันก็เลยเป็นอันว่าเป็นเรื่องง่ายนิดเดียว เข้าใจได้ทันทีว่าการประสูติ การตรัสรู้และการปรินิพพานนั้นมีได้ในเวลาเดียวกันคือ ในขณะที่จิตที่มีการตรัสรู้ นั่นแหละ มีการประสูติและปรินิพพานด้วย ตามความหมายอย่างนี้.

เราได้พูดเรื่องนี้กันมาหลายปีแล้ว จะพูดอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ ย่ำเท้าอยู่ที่นั่นตลอดไป มันก็ไม่ไหว ควรจะมองเห็นลึกซึ้งมากขึ้นไปทุกที จนลึกถึงที่สุด แล้วก็เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ดีที่สุด, ถึงตัวจริงถึงสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ได้จริง ไม่ใช่สักแต่ว่าพูด ๆ แล้วก็จำ ๆ กันไว้ ; แต่จะกลายเป็นเรื่องจริงไปหมด. พูดถึงพระพุทธรูป ก็เป็นพระพุทธรูปจริง, พูดถึงการประสูติ ก็เป็นการประสูติจริง, ตรัสรู้ก็ตรัสรู้จริง, นิพพานก็นิพพานจริง.

มันมีประโยชน์อย่างนี้ อาตมาจึงรบกวนท่านทั้งหลาย เข้ารับรบกวนให้มอง
 สิ่งต่าง ๆ ในแง่ที่ลึกยิ่ง ๆ ขึ้นไป ยิ่งขึ้นไป อย่างที่เรียกว่าในทางภาษาธรรม. เราพูด
 กันแล้ว เราจำกันได้แล้ว ในเรื่องทางภาษาคน, แต่ยังไม่เข้าใจในเรื่องภาษาธรรม ;
 บัดนี้ก็เลยพูดเรื่องภาษาธรรม, และพูดให้ยิ่ง ๆ ขึ้นทุกทีว่าการประสูติ การตรัสรู้
 การปรินิพพาน นี่มันเป็นการถ่ายนิตเดียว ที่จะมีพร้อมกัน ในเวลาเดียวกัน กระทั่ง
 ในขณะจิตเดียวกัน, เพราะเราเล็งเอาแต่ความหมายที่สำคัญ, ไม่เอาเปลือก ไม่เอา
 ผิวนอกเป็นเกณฑ์. นี่เรียกได้ว่าได้แนะนำให้ท่านทั้งหลาย สังเกตเห็นการพูดจาที่มีอยู่สอง
 ชนิด, มีความหมายอยู่เป็นสองชนิดคือ ภาษาคน กับ ภาษาธรรม. เมื่อรู้เรื่อง
 ภาษาคนพอแล้ว ก็จะต้องรู้เรื่องภาษาธรรมต่อไป จึงจะถึงประโยชน์ที่แท้จริงที่ควร
 จะได้.

๒. พระพุทธประวัติ

ที่นี่ จะได้พูดต่อไปโดยหัวข้อว่า **พระพุทธประวัติ**. เมื่อพูดถึงว่า
 พระพุทธประวัติ ก็ฟังออกว่าจะพูดกันถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ; ที่นี้ก็มิปัญหาว่า
 จะพูดกันถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้านี้ จะพูดกันในเรื่องทางกาย หรือว่าจะพูดกัน
 ในเรื่องทางจิตหรือทางวิญญาณ, มันมีอยู่เป็นสองเรื่องสองทาง. แล้วมันต่างกันลิบ
 มันไปกันคนละทาง.

ถ้าพูดถึง **พระพุทธประวัติในทางฝ่ายร่างกาย** ก็ยังแยกออกได้เป็น
 สองอย่างคือ ตามที่ได้กล่าวไว้ในตำนานพุทธประวัติ ซึ่งมีลักษณะเป็นนิยาย,
 ควรจะเรียกได้ว่าเป็นนิยาย ; อย่างปฐมสมโพธิ อย่างพระพุทธประวัติทั่ว ๆ ไป
 ก็มีลักษณะเป็นนิยาย คือ มีเรื่องผิวดมดรวมอยู่ด้วยมาก เช่นเดียวกับประวัติของ

พระศาสดาอื่น ๆ ในโลก ; จะเป็นพวกพระเยซู หรือพระศาสดาองค์ไหน ก็ล้วนแต่มีประวัติอย่างนิยายซึ่งเรียกกันว่าตำนาน นี้อย่างหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่งก็ **เป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์** เป็นเรื่องถึงถึงตัวบุคคลด้วยเหมือนกัน ; แต่ว่าตัดเอาพวกนิยายอะไรออกไปเสีย เหลือแต่ลักษณะทางประวัติศาสตร์. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าในลักษณะที่เป็นนิยายก็บรรยายไว้อย่างหนึ่ง, พระพุทธเจ้าในลักษณะที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ เท่าที่นักประวัติศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์จะยอมรับได้นี้ก็มีอีกแนวหนึ่ง, แต่ทั้งสองแนวนี้ก็เรียกว่าพุทธประวัติในลักษณะทางกายทั้งนั้น.

ส่วน**พระพุทธประวัติในลักษณะทางวิญญาณนั้น** มันไปอีกทางหนึ่ง เล็กกันแต่ในเรื่องทางวิญญาณ. เราอาจจะไปถึงประวัติศาสตร์ทางวิญญาณของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้ ที่ว่ามีมีจิตใจหรือวิญญาณ ก้าวหน้าสูงขึ้นมาอย่างไร, จนมาเกิดดวงวิญญาณชนิดของพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกนี้, อย่างนี้ก็เรียกว่าพุทธประวัติในแง่ของวิญญาณ.

แต่เดี๋ยวนี้เราจะเอาให้รัดกุม ให้เจาะลงไปยิ่งกว่านั้น ก็**จะมองกันในเรื่องที่ว่า** นับตั้งแต่คลอดออกมาจากครรภ์มารดา พระโพธิสัตว์ หรือ **พระพุทธเจ้า**นี้ **ท่านมีจิตใจอย่างไร.** เราจะมาดูที่ร่างกาย เราจะดูแต่ที่จิตใจของท่านว่า ตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ มานั้น มีความเฉลียวฉลาดอย่างไร, มีความเมตตากรุณาอย่างไร, จนกระทั่งมาถึงวันตรัสรู้ ท่านมีพระหฤทัย หรือจิตใจ หรือดวงวิญญาณนี้ เปลี่ยนมาอย่างไร, จนกระทั่งตรัสรู้, ในขณะแห่งการตรัสรู้นั้น ท่านมีดวงวิญญาณอย่างไร, แล้วต่อมา ก็เป็นพระศาสดา สั่งสอนสาวก โปรดสัตว์ทั้งหลายมาตลอด ๔๕ พรรษา นั้น ท่านมีดวงวิญญาณที่เปลี่ยนแปลงมาอย่างไร, **จนกระทั่งวาระสุดท้าย ที่เรียกว่าปรินิพพานนั้น** ท่านมีดวงวิญญาณอย่างไร.

นี่เราจะพบพระพุทธประวัติอีกแบบหนึ่ง แบบที่จะไม่ค่อยจะสนใจกันเลย, เพราะว่าไปสนใจแต่ทางร่างกายกันเสียเป็นส่วนมาก. ว่าที่จริง**พระพุทธประวัติที่แท้จริงนั้น จะมีอยู่เฉพาะ ในวันที่เรียกรวม ๆ กันว่าตรัสรู้** นั่นเอง, ในคืนวันที่ตรัสรู้นั้นแหละ เป็นพระพุทธประวัติในทางวิญญาณ ที่น่าสนใจที่สุด เราควรจะสนใจศึกษาให้เห็นชัดว่า **จากตอนหัวค่ำ** ที่มีการพยายาม ที่จะให้ตรัสรู้ แล้วก็มีผลเกิดขึ้นตามลำดับ จนถึงตอนดึก จนถึงตอนรุ่งสว่าง แล้วตรัสรู้ นี่ดวงจิตหรือดวงวิญญาณ ของพระองค์ได้เปลี่ยนไปอย่างไร ; นั้นแหละคือพุทธประวัติที่แท้จริงที่เป็นเนื้อหาแท้จริง เป็นหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าพุทธประวัติ, นอกนั้นก็ไม่มีความหมายอะไรนัก.

ท่านเป็นเด็กอย่างไร ท่านเป็นหนุ่มอย่างไร ตามใจท่าน : แต่ว่า ในคืนวันนั้นตั้งแต่หัวค่ำจนถึงสว่างนั้น ท่านจะเปลี่ยนจิตใจจากปุถุชน ไปเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น, จิตใจของท่านได้เปลี่ยนไปอย่างไร, เราจะต้องศึกษากันทุก ๆ ขณะจิตตามหลักของธรรมะ แล้วชั่วเวลา ๑๒ ชั่วโมงเท่านั้น ที่จะเป็นพุทธประวัติที่ประเสริฐที่สุด และจริงที่สุด ที่ควรจะเรียกว่าพระพุทธประวัติ.

ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งเป้าหมายไว้อย่างนี้ วันอื่น ๆ โอกาสอื่น เราคงจะได้พูดกันโดยรายละเอียดให้เข้าใจได้. แต่ในวันนี้ตั้งใจจะพูดแต่เพียงว่า **พระพุทธประวัตินั้นก็มีอยู่เป็น ๒ ชนิด คือในภาษาคนธรรมดาพูด** นี้อย่างหนึ่ง ในภาษาธรรมะ ที่ผู้รู้ธรรมะเขาพูดกันนั้น เป็นอีกอย่างหนึ่ง. พุทธประวัติจึงมีอยู่เป็นสองอย่าง, แล้วในสองอย่างนั้นยังต่างกัน แยกออกไปได้หลาย ๆ ตอน หรือหลาย ๆ แบบ อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น.

สรุปความว่า พุทธประวัติในทางฝ่ายกาย. ในฝ่ายร่างกายของพระองค์นั้น ก็ยังมีอย่างแบบตำนานหรือนิยาย. แล้วก็มีอย่างแบบประวัติศาสตร์ ที่ประวัติศาสตร์

ยอมรับ. ที่นี้พุทธประวัติในทางฝ่ายวิญญูณ ฝ่ายจิตใจของท่าน ก็ควรจะมองกันมาตั้งแต่แรก ที่ว่ามนุษย์จะมีจิตใจสูงขึ้นมาได้อย่างไร, จนถึงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, แล้วเราจะมองว่าพระเหตุยดวงจิตของพระองค์เป็นอย่างไร ตั้งแต่ประสูติจากครรภ์พระมารดา จนถึงวันปรินิพพาน, แล้วจะมองอีกครั้งหนึ่งเป็นครั้งสำคัญที่สุดว่าจะมองเฉพาะ ๑๒ ชั่วโมง ในคืนวันที่จะตรัสรู้เท่านั้น ; เพราะการเปลี่ยนจากปุถุชนมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มันเป็นอย่างไร ; นั่นแหละคือยอดสุดของพระพุทธประวัติอย่างนั้น.

ขอให้เรามีหัวข้อสำหรับศึกษากันอย่างรัดกุม ในลักษณะอย่างนี้ ไม่เท่าไรก็จะรู้จักสิ่งเหล่านี้ได้ดี. นี่คือพุทธประวัติ ซึ่งจะแสดงพระพุทธรูปตั้งแต่ต้นจนปลาย ; แต่ว่าแสดงพระพุทธรูปในภาษาธรรม ในแง่ที่ลึกซึ้ง ซึ่งต้องดูด้วยธรรมจักขุ จึงจะมองเห็น, ถ้าดูด้วยตาเนื้อธรรมดา มันก็มองไม่เห็น นี่คือพุทธประวัติ.

๓. พระพุทธคุณ

ต่อไปนี้จะพูดถึงพระพุทธรูป. คำว่า พระพุทธรูปนี้ ก็หมายความว่า คุณสมบัติของพระพุทธเจ้าเรียกสั้น ๆ ว่าพระพุทธรูป ; เราชอบจะแบ่งแยกออกเป็นสองฝ่ายว่า :- พระพุทธรูปในส่วนพระองค์ท่านเอง กับ พระพุทธรูปที่จะมีต่อสัตว์อื่น. มันมีอยู่เป็นสองพุทธรูป แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังแบ่งออกได้เป็น ภาษาคนและภาษาธรรม.

พระพุทธรูปในภาษาคน ก็หมายถึงประโยชน์ตรง ๆ หรือว่าลักษณะอาการตรง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพุทธเจ้า. แล้วก็แผ่มาถึงบุคคลในโลก แล้วแต่ว่าใครจะมองกันในแง่ไหน คือ ในแง่เนื้อหนังร่างกายวัตถุ, หรือว่าจะมองกันในแง่ดวงจิต หรือวิญญูณ ก็คงจะพบต่างกัน, คือว่าในทางฝ่ายร่างกายมันก็มีปรากฏการณ์

ตามแบบของทางร่างกาย, มีประโยชน์ไปตามแบบของทางวัตถุ ชนิดที่คนธรรมดาสามัญรู้จักเท่านั้น ; อาจจะมีมองกันไปในแง่ที่ต่ำลงมา ต่ำลงมา อย่างที่คนเขามองกันในเวลานี้ว่า มีพระพุทธเจ้าไว้เพื่อจะช่วยให้เราปลอดภัย จนเอาพระมาแขวนคอ. เหล่านี้ก็ด้วยหวังว่า พระพุทธคุณนั้นจะคุ้มครองให้เราปลอดภัยอย่างนี้เป็นต้น. นี่มันเป็นเรื่องวัตถุมากไปแล้ว.

เรื่องภาษาทางธรรม หรือทางจิต ทางวิญญาณนั้น มันต้องไปไกลกว่านั้น หรือว่า **จะต้องมีพระพุทธเจ้าพระองค์จริง** อย่างที่ว่ามาแล้วอยู่ในใจของเรา ; พระพุทธคุณจึงจะแสดงอานิสงส์แก่เรา คือจะช่วยให้เราหมดกิเลส หมดความทุกข์ หมดข้าศึกศัตรูในภายใน ; ไม่ใช่ว่าต้องการให้คุ้มครองในทางภายนอก เช่นกันป็นให้ยิงไม่เข้า ให้ยิงไม่ออก ให้ฟันไม่เข้า อะไรทำนองนี้.

ถ้าดู**พระพุทธคุณในส่วนที่เป็นของพระองค์เอง** ก็ได้ยินได้ฟังกันมากจนจำกันได้ทุกคนแล้วว่า ได้แก่**พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ**. พระพุทธเจ้าท่านประกอบไปด้วย พระปัญญาคุณก่อน คือได้ตรัสรู้สิ่งที่ควรรู้อะไรที่สุด. นี้เรียกว่าปัญญา ; ปัญญามี ก็ทำลายความไม่รู้ คืออวิชชาเสียได้. เมื่อทำลายอวิชชาเสียได้ ก็เกิดความรู้ขึ้นมาก จึงเรียกว่า บริสุทธิคุณ คือ ภาวะส่วนที่บริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ; นี้เรียกว่าบริสุทธิคุณ ท่านยังมีคุณต่อไปอีกคือ เมตตา กรุณา ต่อสัตว์ทั้งหลาย ; มีความรู้สึกเมตตา กรุณาเนื่องมาจากพระปัญญาคุณ ; เพราะมีปัญญาคุณ จึงรู้ว่า จะต้องทำอย่างไรต่อสัตว์ทั้งหลาย อย่างถูกต้อง ก็คือช่วยสัตว์ทั้งหลาย.

เราควรจะมองให้เห็นโดยเหตุผลที่ว่า **เพราะมีปัญญาอย่างเดียว จึงทำลายกิเลสได้ กลายเป็นผู้บริสุทธิ์** แล้วว่า**เพราะมีปัญญานั้นแหละ จึงทำให้รู้**ต่อไปว่าควรจะช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในเวลาที่ยังเหลืออยู่ต่อไปข้างหน้า.

เรื่องนี้มันจึงมาสรุปอยู่ที่คำว่า **ปัญญา** ปัญญาก็แปลว่า ความรอบรู้. คำว่า
 รู้นี้ ก็ตรงเป็นอันเดียวกัน มีความหมายอย่างเดียวกันกับคำว่า พุทธะ ซึ่งแปลว่ารู้.
 คำว่า พุทธะ แปลว่ารู้ ; ถ้าเป็นคำธรรมดาสามัญ ก็แปลว่าตื่นนอน, ถ้าเป็นภาษา
 ที่สูงขึ้นไป ก็ตื่นจากหลับคือ กิเลส กล่าวคือความรู้นั่นเอง. **ฉะนั้น พุทธะ กับ
 ปัญญา นี่เป็นสิ่งเดียวกัน ;** พระพุทธเจ้าท่านเป็นพระพุทธเจ้าได้ เพราะมีปัญญา,
 มีปัญญาจึงเป็นพุทธะ, และถ้าเป็นพุทธะก็ต้องมีปัญญา, มีปัญญาก็ทำให้หมดกิเลส ;
 แล้วก็ทำให้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ต้องมีใครบังคับ นอกจากความรู้ลึกของปัญญา.

ถ้าจะถามว่า **อะไรมาเชื้อเชิญมาบังคับ ให้พระพุทธเจ้าทรงยอม
 เหน็ดเหนื่อย ในการโปรดสัตว์? นั่นก็คือ ความเป็นพระพุทธเจ้า คือความมีปัญญา
 หรือความเป็นพุทธะ** ทำให้ทรงทำหน้าที่โปรดสัตว์ เหล่านี้เราเรียกว่าพระปัญญาคุณ
 พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ; สามคุณรวมอยู่ในพระพุทธเจ้าเรียกว่า เป็นพระคุณ
 ที่มีอยู่ในพระองค์ของท่าน, เรียกว่า คุณค่า หรือ คุณสมบัติ หรือ คุณลักษณะ
 หรืออะไรที่เรียกว่า คุณ ๆ นั้นแหละ มันมีอยู่ในพระพุทธเจ้า เป็นสามชนิดอยู่อย่างนี้.
 นี่เราเรียกว่า “คุณสมบัติ” ก็แล้วกัน.

ที่นี้ยังมีอีกคุณหนึ่ง คือเรียกว่า คุณประโยชน์ **พระพุทธเจ้าท่านมี
 คุณประโยชน์ หรือประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ ;** นี่เรามองกันไปในแง่ว่า
 พระพุทธเจ้าท่านมีประโยชน์อะไรแก่สรรพสัตว์, คล้ายๆ กับว่า เราไม่ยอมให้
 พระพุทธเจ้าท่านมีพระคุณ เพื่อพระองค์เองแต่ฝ่ายเดียว. เราต้องการให้พระพุทธเจ้า
 ท่านมีคุณ หรือประโยชน์ ต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงด้วย ; แล้วก็ได้มีจริง ๆ เหมือนกับ
 ที่กล่าวมาแล้วว่า ผู้ที่ปราศจากกิเลสแล้ว ก็ไม่มีหน้าที่อะไรเหลืออยู่ต่อไปอีก
 นอกจากการทำประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายอื่น. ส่วนพระองค์ท่านนั้น ก็เรียกกันว่า
 กตัม ปริณุณเอยยัม -กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ มิได้มี

เหลืออยู่อีกต่อไป ; เรียกว่า **สันนิช จบกิฉ หมดกิฉ** ของความเป็นพระพุทธเจ้า
ในส่วนพระองค์ท่าน.

แต่ที่นี้ มันก็ยังเหลือกิจที่จะช่วยให้ผู้อื่นได้เป็นอย่างดีท่านบ้าง ; นี่ก็
เป็นกิจที่ไม่รู้จักจบ ก็ทำไป. เมื่อมีพระชนมชีพอยู่ ท่านก็ทรงทำ ทรงชวนชวน
ไม่ทรงเห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย ไม่ชี้เกียจเหมือนพวกเรา ; พวกเราทั้งชี้เกียจ ทั้ง
เอาเปรียบ ทั้งแสวงหาประโยชน์อย่างไม่ซื่อตรง จากการทำคุณเหล่านี้. ทำอะไรนิด
หน่อยก็อ้างว่าทำมากเสียแล้ว เหนื่อยเสียแล้ว เป็นข้อแก้ตัว. พระพุทธเจ้าท่านทำอย่าง
ที่เหนือกว่านั้น ; ไม่มีข้อแก้ตัว ไม่มีคำตรัสชนิดที่เป็นการทวง ว่าเราทำมากแล้ว.
พวกเราเดี๋ยวนี้ทำอะไรนิดหนึ่ง ก็ยกขึ้นเป็นข้อแก้ตัว เป็นข้อทวงบุญคุณ หรือเป็นข้อ
ประท้วงว่าได้ทำมากแล้ว แก่ทำบ้างเถิด, มีอย่างนี้ทั่วไป. แต่พระพุทธเจ้าท่านจะ
ไม่มีถ้อยคำชนิดนี้.

ขอให้นึกถึงคำว่า **บุพพณฺเห ปิณฺฑปาทนุจ สายณฺเห ธมฺมเทสนํ** ที่ชิน ๆ
หูกันดีว่า : **ตอนเข้าไปบิณฑบาต** เพื่อโปรดสัตว์โดยตรง จนกระทั่งตลอดวัน
หาโอกาสที่จะโปรดคนในเมื่อไปบิณฑบาต ไปตามในบ้านในเมือง, **พอตอนเย็น**
ทรงแสดงธรรมที่วัด ที่อาราม ที่พระองค์ประทับอยู่ เพราะชาวบ้านไปที่อาราม.
พอค่ำลงก็สอนภิกษุสาวก ในพระอารามนั่นเอง เรียกว่า **ปโทเส ภิกขุโรวาทํ**
พอตอนดึกจะต้องตอบปัญหาของเทวดา ที่ว่า **อตุตฺม รตฺเต เทว ปญฺหนํ** พอครึ่งคืน
เข้าไปแล้ว ก็แก้ปัญหาเทวดา, เทวดาที่มาจากสวรรค์นั้น หรืออย่างไรก็ไม่ทราบ
ก็มีเรื่องราวกล่าวไว้เหมือนกัน. แต่เทวดาที่ไปดี ๆ อย่างนี้ก็มี คือพวกพระราชา
ทั้งหลาย : พระเจ้าปเสนทิโกศล หรือพระเจ้าอาชาตศัตรู พระเจ้าพิมพิสาร ก็ล้วนแต่
ไปในเวลาที่เรียกว่า **อตุตฺม รตฺเต** คือครึ่งคืนเข้าไปแล้ว ไปด้วยกองทัพคุ้มครอง.
อย่างนี้ก็เรียกว่า แก้ปัญหาของเทวดาได้.

ครึ่งคืนเข้าไปแล้ว ก็เหลือเวลานิดหน่อยที่จะทรงพักผ่อนบ้าง จนถึง บ/จุจุเสว
คเต กาเล ภพพามาพุเพ วิโลกนํ คือจวนหัวรุ่ง ก็ถึงญาณสองโลก, ใช้คำว่าอย่างนั้น
หมายความว่าพอถึงตอนหัวรุ่ง ก่อนสว่างนั้นก็ถึงญาณสองโลกว่า สัตว์ใด ประเภทใด
พวกไหน ยังเป็นอภัพสัตว์ และพวกไหนเป็นภัพสัตว์ ; ก็หมายความว่า ควร
จะไปโปรดคน ๆ ไหน พวกไหน ที่ไหน นั่นเอง. ถ้าเห็นว่คนไหนยังหนานักก็ยัง
ไม่ไปโปรด. คนนี้บางแล้ว ก็ควรจะไปโปรด, พอสว่างขึ้นก็ไปโปรด ; เวลา
ที่ท่านไม่ได้ทำงานมันก็มีอยู่นิดหนึ่ง ตั้งแต่แก้ปัญหาเทวดาแล้ว จนถึงเวลาถึงญาณ
สองโลก นี่ก็คือทรงพักผ่อน ถ้าไม่ให้ทรงพักผ่อน ร่างกายจะอยู่ได้อย่างไร.

การที่ทรงพักผ่อนเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ นี่ก็ต้องถือว่า เป็นเวลาทำงานด้วย
เหมือนกัน ; เหมือนกับว่าเวลาที่เราต้องกินอาหาร ถ้าเราไม่กินอาหาร เราก็ตาย.
ฉะนั้นก็ต้องนับรวมอยู่ในเวลาที่ทำงานด้วยเหมือนกัน ; กินอาหาร เพื่อทำงาน
ช่วยเหลือสัตว์โลก ; ไม่ใช่ไปกินอาหารเพื่อความสุข หรือความสนุกสนานเริงเริง
ส่วนตัว ; ดังนั้นการกินอาหาร หรือการพักผ่อนเช่นนี้ต้องผนวกไว้ในเวลาของการ
งานด้วย ; จึงควรจะถือว่าท่านทำงานตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมงก็ได้. นี่คือประโยชน์
ผู้อื่นละ ; หมายความว่า เมื่อประโยชน์ของพระองค์เองเสร็จไปแล้ว หหมดไปแล้ว
ก็เหลืออยู่แต่ประโยชน์ผู้อื่นเท่านั้น วันละ ๒๔ ชั่วโมง. นี่เราจะเรียกว่าพระคุณ
ที่มีต่อสัตว์โลก หรือสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้.

คุณสมบัติส่วนพระองค์ก็มี คุณประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ก็มี มันมี
อยู่เป็นสองคุณอย่างนี้ ; และถ้าจะแบ่งกันให้เล็ก ก็ต้องเป็นประโยชน์ทางนามธรรม :
ทางจิต ทางวิญญาณ. อย่าเอาประโยชน์ทางเนื้อทางหนังกันเลย เช่นว่า ไปบนบาน
พระพุทธรูป ว่าให้ได้ลูกสักคนหนึ่ง. หรือว่าไปบนบานพระพุทธรูปว่า ให้ถูก
หวยเบอร์ อย่างนี้มันเป็นเรื่องทางเนื้อหนัง. มันไม่เกี่ยวกับพระพุทธรูป, มันเป็น

เรื่องของคนโง่ข้างเดียว พระพุทธเจ้าจะไม่มีทาง มีส่วนที่จะรับรู้ ; มันเป็นเรื่องของคนโง่ข้างเดียว ก็โง่ไปก็แล้วกัน. **ถ้าจะเป็นเรื่องที่ทำให้พระพุทธเจ้าท่านรับรู้รับทราบด้วย มันต้องเป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ ;** เพราะว่าเรื่องของพระพุทธเจ้านั้นเป็นเรื่องหมดกิเลส เป็นเรื่องนิพพาน เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ.

นี่ขอให้รู้จัก พระพุทธคุณกันใน ๒ ลักษณะอย่างนี้, แล้วก็มีสองฝ่าย แต่ว่าแบ่งเอาเป็นฝ่ายวิญญาณ. นี่คือพระพุทธคุณ โดยหัวข้อสั้นสรุปที่สุด ที่จะเอามาพูดกันในวันเช่นวันนี้.

๔. พระพุทธจริยา

ต่อไปอยากจะพูดถึงคำว่า พระพุทธจริยาอีก ทั้งที่มันเป็นหัวข้อใหญ่ของเรื่องที่กำลังพูดนี้อยู่แล้ว. พระพุทธคุณก็เล็งไปในทางคุณ หรือประโยชน์. **พระพุทธจริยา ก็เล็งไปในเรื่องของสิ่งที่ต้องประพฤติ หรือต้องปฏิบัติ หรือที่ประพฤติดำเนินอยู่เป็นปกติวิสัย..** พุทธจริยา เราก็มองกันในแง่ต่าง ๆ อย่างที่เคยบรรยายมาแล้ว นับเป็นครั้งที่ ๙ ทั้งครั้งนี้ว่า : **พระพุทธจริยานั้นมองดูที่ว่า ท่านทำอะไร? ท่านทรงเป็นอะไรแก่พระองค์ท่านเอง? นี่ก็พุทธจริยาหนึ่ง, ท่านทรงเป็นอะไรต่อสาวกทั้งหลายของท่าน นี่ก็เป็นพุทธจริยาหนึ่ง, ท่านทรงเป็นอะไรต่อเดียรถีย์อื่น คือ เจ้าลัทธิอื่นที่เป็นข้าศึกศัตรูของท่านนี่ก็เป็นพุทธจริยาหนึ่ง, แล้วก็ท่านทรงเป็นอะไรต่อสาวกของเดียรถีย์อื่น นี่ก็เป็นพุทธจริยาที่แยกออกมา ;** เพราะว่าท่านมีหน้าที่โปรดคนที่เป็นสาวกของเดียรถีย์อื่น ที่เป็นมิชฉาปฏิรูปนั้น ให้มาสู่ความเป็นสัมมาทิฐิ หรือมาสู่ศาสนานี้ด้วย.

หรือ จะมองกันทีเดียวหมด ก็ว่าท่านทรงเป็นอะไรต่อสัตว์โลกทั้งปวง ; สัตว์โลกทั้งปวงนี้ ให้หมายถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง นับตั้งแต่ เป็นหญ้า บอน ตะไคร่น้ำ

หญ้าบอนอะไรขึ้นมา จนถึงสัตว์เดรัจฉาน จนถึงสัตว์มนุษย์ สัตว์มนุษย์ สัตว์เทวดา มาร พรหม อะไรขึ้นไปเลย ทั้งหมดนี้ ; พระพุทธเจ้าท่านทรงประพจน์ หรือ กระทำต่อ สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเหล่านี้อย่างไร.

เรื่องกระทำต่อสัตว์เดรัจฉาน หรือมนุษย์นั้นเห็นได้ง่าย และก็เห็นกันอยู่ ; แต่อาตมาอุตริอยากจะขอรับรอง ให้มองเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายจะคุ้มครองลงไป แม้แก่ หญ้า บอน ต้นไม้ ที่เรียกว่าพวกพืช ไม่ใช่สัตว์ พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมรับรู้กับมัน, รับรองมัน ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ในโลก. ฉะนั้นจึงทรงบัญญัติไม่ให้ภิกษุฆ่าต้นไม้. ถ้าภิกษุฆ่าต้นไม้ก็มีโทษ มีอาบัติ เท่ากับฆ่าสัตว์. หรือว่า ถ้าภิกษุไปถ้ำอยู่อุจจาระ ปัสสาวะ ลงไปบนพืชของเขียวนี้ ก็ทรงปรับอาบัติ. ถึงแม้พวกฆราวาสนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ทรงแนะนำ หรือไม่ทรงยินดี ไม่ทรงอนุญาตให้กระทำ ในการที่จะถ้ำอยู่อุจจาระลงไปในของเขียว คือหญ้าบอน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้มันตาย. ถ้าสำหรับภิกษุแล้ว ท่านปรับอาบัติเท่ากับฆ่าสัตว์.

นี่ขอให้ช่วยมองกันให้ถึงว่า พระพุทธจริยานั้นเป็นอย่างไร, คือพระพุทธเหตุอันเป็นอย่างไร, แล้วแสดงออกมาทางพระพุทธจริยาอย่างไร ; คือท่านโอบอุ้มไปจนกระทั่งถึงพืชทั้งหลาย มีหญ้าบอน เป็นต้นว่า อย่าไปทำอันตรายแก่ชีวิตของมัน, ในกรณีที่จะควรจะเว้นได้ก็ให้เว้น, แล้วก็บัญญัติไว้เป็นชั้น ๆ, ชั้นที่กวดขันที่สุดก็คือชั้นที่เป็นภิกษุ อย่าไปทำอันตรายชีวิตของพืชเลย. นี่ก็คือ**พระพุทธจริยาที่เมตตา กรุณา ทรงกระทำการคุ้มครองแม้แต่พืช** โดยถือว่ามันเป็นสิ่งมีชีวิต ; ทำให้เราพูดได้ว่า ข่ายของพระพุทธจริยานั้น **ครอบคลุมไปหมดแก่สัตว์ที่มีชีวิตทุกประเภท** นับตั้งแต่หญ้าบอนขึ้นมา จนถึงสัตว์ถึงคน ถึงมนุษย์ ถึงเทวดา ถึงพรหมในที่สุด อยู่ในร่มเงาของพระพุทธจริยา คือหน้าที่ที่พระองค์จะทรงปฏิบัติ ต่อสัตว์โลกทั้งปวง ; แล้วก็ขอให้มีความหมายอย่างนี้ดีกว่า.

ตรงนี้อาจจะขอแทรกหน่อยหนึ่งว่า ทำไมจะต้องไปเมตตาปรานีต่อเหล่า
 บอน ; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ความเมตตากรุณาปรานีนี้ มันตั้งชั้น ๆ กันอยู่เป็นชั้น ๆ
 เป็นชั้น ๆ ; มันมีรากฐานอยู่ที่ชั้นต่ำที่สุด. เพราะว่าถ้าเรามักง่าย ทำอันตรายสิ่ง
 ที่อยู่ในชั้นต่ำที่สุด ไม่เท่าไรเราก็ทำแก่ชั้นที่สูงขึ้นไปได้. ถ้าเราเป็นคนใจบาป
 หยาบช้ำ ฆ่าสัตว์ดริจฉานได้โดยง่าย ไม่เท่าไรมันก็จะผลอฆ่าคนได้โดยง่าย ; เพราะ
 เหตุนี้จึงพยายามที่จะมีระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าวัตรกม เท่าที่เราจะทำได้ : **หัดให้เมตตา**
ปรานี ให้มาก ๆ เข้าไว้ดีกว่า มันจะคุ้มกันความสะเพร่า ความมักง่าย ความ
ผลอเรือ แม้ในระดับที่สูงที่ไม่ควรจะต้อง. ถ้าว่าผู้ใดปล่อยจิตใจมากเกินไป
 ในการทำอันตรายผู้อื่นแล้ว ไม่เท่าไรก็จะทำอันตรายแม้แก่บิดามารดาของตนเอง.
 ขอให้นึกไว้อย่างนี้.

นี่คือความมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าท่านมีขอบเขตของพุทธจริยา หรือพระ
 มหากรุณากว้างขวางอย่างนี้. ขอให้ทุก ๆ ท่านรู้จักพระพุทธจริยาไว้ ในลักษณะ
 ที่มีขอบเขตอย่างนี้. ที่นี้พระพุทธจริยานี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของพระพุทธเจ้า ;
 ฉะนั้นหัวข้อต่อไปก็จะพูดถึงพระพุทธลักษณะ.

๕. พระพุทธลักษณะ

พระพุทธลักษณะก็แปลว่า ลักษณะของพระพุทธเจ้า คำว่าลักษณะนี้
 แปลว่าเครื่องกำหนด มันมาจากคำว่า ดู ว่าเห็น. สิ่งใดที่เราดู เราเห็นได้ สิ่งนั้น
 เป็นลักษณะ. พุทธลักษณะก็คือ สิ่งที่เราจะดูจะเห็น ที่องค์พระพุทธเจ้า ; นี่ก็
 ยิ่งจะต้องแบ่งเป็นชั้น ๆ อีกตามเคย.

ชั้นแรกที่สุดก็คือ ทางร่างกาย, ชั้นที่ ๒ ก็คือทางจิต, ชั้นที่ ๓ ก็ทาง
 วิญญาณ หรือ ที่เรียกว่า ทางสติปัญญา ทางทิวฐิ.

ทางร่างกาย เราได้ยินได้ฟังกันมาจากพระคัมภีร์ว่า พระองค์ทรงประกอบไปด้วยมหาปุริสลักษณะ ๑๐๘ ประการ ๓๒ ประการ, แล้วแต่จะเอากันในขั้นไหน. ; พระมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการนี้รู้จักกันมาก เป็นลักษณะทางร่างกายที่ผิดจากบุคคลอื่น. ถ้าถือเอาตามตัวหนังสือแล้ว จะผิดมากจนดูเป็นมนุษย์ที่มีรูปร่างประหลาดที่สุดก็ได้. ไปหาอ่านเอาเอง เพื่อไม่เสียเวลา, แต่ว่าจะยกตัวอย่างสักข้อหนึ่งที่ว่า จะประหลาดอย่างไร.

ที่ว่า ท่านมีพระหัตถ์ยาว จนถึงกับว่าปลายพระหัตถ์นั้นแตะต้องพระขานู คือหัวเข่าได้ ใครมียาวอย่างนี้บ้าง? แล้วยังมีอะไรที่ประหลาด ๆ นี้เรียกว่าลักษณะทางร่างกาย. รวมความแล้วก็คือว่าสวยที่สุด สง่าผ่าเผยที่สุด น่าเกรงขามที่สุด อะไรที่สุดทั้งนั้นแหละ ; เขาเรียกว่า “มหาปุริสลักษณะ” มีอยู่ในคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดของพวกพราหมณ์ หรือเวท ว่ากันมาแต่โบราณกาล ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด ; ว่าถ้ามีลักษณะอย่างนั้นแล้วละก็ เขาจะเป็นพระพุทธเจ้า, หรือมิฉะนั้นก็เป็นพระจักรพรรดิ. นี่ลักษณะทางร่างกาย ; พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นอย่างนี้กับเขาด้วย.

เมื่อมองให้ละเอียด ก็จะมองไปทางมรรยาท ทางวาจา การพูดจา การกระทำ นี่ก็ล้วนแต่ละเอียดประณีต ; เป็นลักษณะทางกาย ทางวาจา. ลักษณะทางกายในประเภทนี้ เราก็จะเห็นได้ว่า **มันรวมอยู่ในคำว่ามีศีล**, มีศีล คือมีการประพฤติกระทำ ทางกาย ทางวาจา ถูกต้องบริสุทธิ์ สะอาดน่ารัก น่าเลื่อมใส พระพุทธลักษณะในทางกายเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ **พระพุทธลักษณะในทางจิต** หมายถึงสมาธิ **คือท่านมีจิตมั่นคง และมีความสุข.** คำว่าสมาธินี้ไม่เกี่ยวกับปัญญา ไม่เกี่ยวกับความรู้ แต่เกี่ยวกับลักษณะ หรือภาวะของจิตเท่านั้นเอง : คือมีความมั่นคงมีจิตที่มั่นคง ไม่มีอะไรมากระทบกระทั่งได้. เมื่อจิตไม่มีอะไรมากระทบกระทั่งได้ ดังนั้นจิตนั้นก็สะอาด และ

มีความสุข, ผู้ใดมีจิตเป็นสมาธิมั่นคง หมายความว่ากิเลสมากระทบกระทั่งให้หวั่นไหวไม่ได้, กิเลสเล็ก กิเลสใหญ่อะไรก็ตาม จะทำให้จิตหวั่นไหวไม่ได้ ; ที่นี้จิตก็มั่นคง เพราะที่มันหวั่นไหวไม่ได้, ไม่มีอะไรกระทบกระทั่งแตกได้ มันจึงมีความสุข และมีความสะอาดด้วย.

คำว่าสมาธินั้นจึงมีความหมายแจกเป็น ๓ องค์คือว่า : บริสุทธิ์สะอาดด้วย, มั่นคงด้วย, มีความสุขด้วย. นี่เป็นพุทธลักษณะทางจิต, ถ้าเราจะดูแต่เฉพาะในแง่จิต เราจะพบอย่างนี้ ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีพุทธลักษณะทางจิต เป็นความมั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามกิเลสด้วย แล้วก็มีมีความสุขด้วย มีความสะอาดแห่งจิตด้วย.

ดูในทางต่อไป ทางสุดท้าย คือ**ทางวิญญูณ** ; เป็นคำพูดที่ไม่รู้ว่าจะพูดว่าอย่างไร. ก็พูดเอาเองว่า**ทางวิญญูณ คือทางทวิญญู ทางสติปัญญา** กระทั่งถึง**ทางปฏิภาณ**, สติปัญญาปฏิภาณนี้ รวมอยู่ในพวกนี้ ก็คือทางปัญญานั้นเอง. ทางกายก็คือศีล, ทางจิตก็คือสมาธิ, ทางวิญญูณก็คือปัญญา ; **ทรงมีปัญญาคือ มีทวิญญู ถูกต้อง**. นี่เป็นพระพุทธเจ้าชั้นลึก ที่คนไม่ค่อยมอง แล้วมองไม่ค่อยเห็น.

พระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้น อยู่ที่ชั้นลึก คือชั้นปัญญา มีความรอบรู้ถึงขนาดที่ทำลายกิเลสได้. กิเลสนี้มันก็รวมอยู่ในพวกความรู้ผิด คือไม่ใช่ปัญญา. ถ้าเป็นทวิญญูก็เป็นมิจฉาทิญญู มันไม่ใช่สัมมาทวิญญูมันจึงเป็นกิเลสชนิดหนึ่ง ที่ทำให้ไม่มีปัญญา. ถ้ามีปัญญา ก็ไม่อาจจะมิกิเลส ; ฉะนั้นจิตนั้นจึงมีความสุขสะอาด หรือมีความสุขสงบ สุข ความบริสุทธิ์ ลึกไปกว่าธรรมดา.

คนที่ยังมีกิเลสก็มีจิตเป็นสมาธิได้ ขอให้เข้าใจไว้อย่างนั้น. เป็นฤาษี มุนี ซีไพรอะไร ก็ยังมีกิเลส ยังไม่หมดจากกิเลส ก็มีสมาธิได้ ไปกระทั่งถึงแนวสัพพัญญานาสัพพัญญายตนะ สมาธิไปได้ไกลอย่างนั้น แม้ของปุถุชน. ฉะนั้นจะพูดแต่

เพียงว่า มีจิตมั่นคงเป็นสมาธิ อย่างนี้มันยังไม่แน่นอน, มันเป็นสมาธิที่เปลี่ยนกลับไปเป็นสมาธิก็ได้, แล้วเป็นสมาธิชนิดที่ยังมีตัวตนอยู่ ยังยึดมั่นในตัวตนอยู่ก็ได้ ; ฉะนั้นจึงไม่พอ. จะต้องมีปัญหาอีกทีหนึ่ง คือทำลายกิเลสเสียให้สิ้นเชิงไป.

เมื่อกิเลสหมดสิ้นเชิงไปแล้ว ความเป็นสมาธิมันก็ตายตัวแน่นอน, คือความบริสุทธิ์ทางกาย ทางวาจา ก็ตายตัว และแน่นอน, ฉะนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์จริงจึงอยู่ในส่วนลึกคือส่วนที่เรียกว่าทางวิญญูญาณ หรือทางปัญญา ทางทิฏฐิฉะนั้น แต่เดี๋ยวนี้เอาเป็นว่าพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ท่าน**สมบุรณ์ทั้งทางกาย ทั้งทางจิต ทั้งทางวิญญูญาณ คือทางสติปัญญา ; นั่นแหละเป็นลักษณะของท่าน.**

เพื่อให้เราเข้าใจง่ายก็แจกเป็น ๓ ชั้นอย่างนี้ : ชั้นกาย ชั้นจิต แล้วก็ชั้นลึกที่สุด คือชั้นวิญญูญาณ ชั้นสันดานอะไร. ลักษณะทางกายเห็นได้ง่าย เพราะเป็นรูปธรรม ; แต่ถึงอย่างนั้นเราก็กังไม่เคย มีความรู้กันเป็นที่แน่นอนและถูกต้องว่าพระวรกายของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร. พระพุทธรูปในเมืองไทยมีหลายหมื่นหลายแสน หลายล้านองค์ละกระมัง, แล้วองค์ไหนเหมือนพระพุทธเจ้า. ใครเชื่อว่าองค์ไหนเหมือนพระพุทธเจ้า ; พระพุทธรูปแบบสุโขทัย หรือว่าแบบเชียงแสน หรือว่าแบบไหน ที่ว่าจะเหมือนพระพุทธเจ้า ; มันก็เหลวทั้งนั้น. แปลว่าทางกายแท้ ๆ เราก็กังไม่รู้่ว่า **พระพุทธเจ้าท่านมีรูปร่างอย่างไร,เอาอะไรเป็นหลัก ; ถ้าเอามาตามมหาปฐิสลักษณ์ ๓๒ เป็นหลัก ก็ไม่เคยมีใครทำขึ้นเลย.**

ถ้าใครทำพระพุทธรูปถูกต้องตามมหาปฐิสลักษณ์ ๓๒ ประการแล้ว คนเห็นเข้าอาจจะวิ่งหนีก็ได้ เพราะมันแปลกประหลาด และน่ากลัว. ก็เป็นอันว่าไม่ต้องรู้กันว่า **รูปร่างที่แท้จริงของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอย่างไร แม้แต่ทางกาย.** อย่าอวดดี, อย่าอวดดี, ว่าแม้แต่ทางกาย เราก็กังไม่รู้จักรว่าพระพุทธลักษณะนั้นเป็นอย่างไร? เคยเห็นที่ไหน?

พุทธลักษณะทางจิต ของท่านยังไม่เห็นใหญ่, **ยิ่งทางสติปัญญา**ของท่านด้วยแล้ว **ยิ่งไม่เห็น**มากขึ้นไปกว่านั้นอีก คือหยั่งไม่ถึง ; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าพระพุทธลักษณะแท้ ๆ เราก็ยังไม่มีตาที่จะไปเห็นได้ **จนกว่าเมื่อไร** **เราจะมีธรรมจักษุ** คือมีตาอย่างเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าท่านมี **เราจึงจะเห็นองค์** **พระพุทธเจ้าได้** **ว่ามีอะไรอย่างไร มีลักษณะอย่างไร** ; แล้วถ้ามีธรรมจักษุ ก็จะได้เห็นพระพุทธเจ้าที่เป็นชั้นองค์จริง ก็เลยไม่ไปสนใจชั้นเปลือกนอก ชั้นที่ไม่เป็นองค์จริงที่เป็นเพียงเปลือกนอก. แม้แต่พระพุทธเจ้าที่เป็นองค์จริงในสมัยนั้น ในอินเดียนั้น ก็ยังไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริงแท้จริง หรือถูกต้อง. **พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสห้ามเสียว่า** “โอ๊ย, อย่าไปดูที่นั่น, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ; ผู้ใดเห็นปฏิจาสัมบุตภาพ ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” นี่เป็นคำตรัสไว้ตรง ๆ มีอย่างนี้ : ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นปฏิจาสัมบุตภาพ ผู้นั้นเห็นธรรม.

ถ้าใครอยากจะได้เห็นพระพุทธลักษณะ ก็จงพยายามเห็นธรรม, ถ้าอยากจะได้เห็นธรรม เร็ว ๆ ชัด ๆ ไว ๆ ก็จงเห็นปฏิจาสัมบุตภาพ คือ ความผันแปรที่มีอยู่ในร่างกายเรา ที่ยาววาหนึ่ง ที่ยังเป็น ๆ นี้ ซึ่งผันแปรอยู่ในทางสมุทรวาร คือเกิดทุกข์ก็ได้, ผันแปรอยู่ในทางนิโรธวาร คือทุกข์ไม่เกิด ทุกข์ดับลงไปก็ได้. ดูที่นั่น ถ้าเห็นปฏิจาสัมบุตภาพนั้นแล้ว จะชื่อว่าเห็นธรรม. ถ้าเห็นธรรมแล้วจะชื่อว่า เห็นพระตถาคต. เห็นพระพุทธเจ้านั้น คือเห็นธรรม ส่วนที่เป็นความดับทุกข์ ; ความดับทุกข์นั้นต้องเห็นที่ความทุกข์ จะไปเห็นที่อื่นไม่ได้. ใครอดดีไปเห็นความดับทุกข์ที่อื่น นั่นแหละคือ คนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย.

นี้เป็นกันมากถึงขนาดที่ว่าเอาความทุกข์ไว้ที่บ้าน, เอาความดับทุกข์ไว้ที่วัด ; นี่คือคนโง่ที่สุดในโลก. ความทุกข์อยู่ที่ตรงไหน มันต้องทำความดับทุกข์ที่นั่น ต้องดับลงไปบนตัวทุกข์ : เหมือนกับเราดับไฟอย่างนี้. มีไฟอยู่ที่ตรงไหน

ก็ดับลงไปทีไฟ ; มันจึงจะมีความดับไฟ. ฉะนั้นเราต้องเห็นทุกข์ที่มีอยู่ในร่างกาย ที่ยาววาหนึ่งนิ้ว ยังเป็น ๆ นี้ แล้วก็ดับมันลงไปให้ได้ ก็จะได้เห็นความดับทุกข์. เห็นทั้งสองอย่างนี้ เรียกว่าเห็นปัจจุสมุปบาท.

ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต ; นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนี้. ถ้าใครอยากจะได้เห็นพระพุทธลักษณะที่แท้จริง ก็จงพยายามให้เห็นอย่างนี้ : เห็นความจริง หรือกฎเกณฑ์ของความจริง, หรือสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง ที่มันเกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์ **สภาวะธรรม** นั้นเป็นพระพุทธลักษณะที่แท้จริงในภาษาธรรม ไม่ใช่ภาษาคน คือเนื้อหนังร่างกาย.

นี่เป็นพุทธลักษณะที่มีอยู่เป็น ๓ ชั้น : ทางกาย ทางจิต และทางปัญญา ; จงพยายามให้เห็นให้มากที่สุดเท่าที่จะเห็นได้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันเช่นวันนี้ ซึ่งเป็นวันสำคัญ ที่อุทิศเวลาทั้งหมดมา เพื่อจะกระทำให้ดีที่สุดในวันที่จะรู้จักพระพุทธเจ้า แล้วจะได้บูชาพระพุทธเจ้า. อย่าได้เป็นคนโง่ที่ว่า ทำพะอง หรือบันไดไว้จะไปพาดที่ปราสาท แล้วก็ไม่ว่าว่ามีปราสาทอยู่ที่ไหน ; นี่มันโง่เท่าไร.

เราตั้งใจมาว่า จะบูชาพระพุทธเจ้าในวันนี้ แล้วเราก็ไม่รู้ว่าจะบูชาอยู่ที่ไหน, หรือ เป็นอย่างไร? คิดดูเถอะมันน่าสงสาร. วันนี้ตั้งใจว่า จะบูชาพระพุทธเจ้ากันเป็นการใหญ่ ให้สุดชีวิตจิตใจ ให้เต็มขนาด ; แต่แล้วก็ไม่ทราบว่าจะบูชาพระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน หรือเป็นอย่างไร. นี่มันเป็นเรื่องตลก ไม่ควรจะมีแก่พุทธบริษัท ผู้มีความรู้ มีความตื่นจากหลับแล้ว, ตื่นจากหลับมีดวงตาที่มองเห็นอะไรได้แล้ว.

๖. พระพุทธภาวะ

ที่นี้ที่มันเนื่องกันอยู่กับพุทธลักษณะ ก็คือ**พระพุทธภาวะ**, เราจะพูดกันโดยคำว่า พุทธภาวะ.

ภาวะ แปลว่า ความมี ความเป็น ; พุทธภาวะ หรือ พุทธสภาวะ ก็คือ ความเป็น, ลักษณะแห่งความเป็น หรือความมีอยู่ แห่งพระพุทธเจ้า. ถ้าคำสภาวะก็คือที่เป็นอยู่เอง, ถ้าภาวะก็คือเป็นเฉย ๆ ; หมายความว่าที่มันเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น, มีสิ่งอื่นมาเกี่ยวข้องด้วย, ทำให้มันเป็นไปตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง ; อย่างนี้เราเรียกว่าภาวะ. แต่ถ้ามันเป็นเองโดยเด็ดขาด ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เราก็จะเรียกว่าสภาวะ สภาวะกับภาวะ มันต่างกันนิดหน่อยอย่างนี้.

พุทธภาวะ หรือ พุทธสภาวะ คือความเป็นแห่งพระพุทธเจ้า, ลักษณะที่แสดงภาวะแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า มันเหมือนกัน. ลักษณะกับภาวะ นี่มันจะเหมือนกัน : เราจะดูภาวะได้จากลักษณะ, เราจะดูลักษณะได้จากภาวะ. แต่ถ้าจะพูดหรือเรียกกันว่า พุทธภาวะ ก็อยากจะระบุลงไปในขั้นแรกว่า : **ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ นั่นเอง.** ภาวะแห่งความสะอาด ภาวะแห่งความสว่าง ภาวะแห่งความสงบ เป็นอย่างไร, นี่ก็เป็นพุทธภาวะ หรือเป็นพุทธสภาวะในบางกรณี.

จงศึกษาให้เข้าใจคำว่า สะอาด สว่าง สงบ ; เรื่องก็เป็นอย่างเดียวกับที่พูดมาแล้วเมื่อตะกี้ว่า : สะอาดก็คือบริสุทธิ์จากกิเลส, สว่างก็คือรู้แจ้งหรือปัญญา, สงบ ก็คือไม่วุ่นวาย และไม่เป็นทุกข์. ทั้งสามภาวะนี้ ที่จริงมันก็เป็นภาวะเดียวกัน : ถ้ามันสะอาดจริง มันก็ต้องมีความสว่างอยู่ในนั้นด้วย และมีความสงบอยู่ในนั้นด้วย. ถ้ามันสงบจริง สงบแท้จริงไม่หลอกกันแล้ว มันก็ต้องมีสะอาดด้วย และสว่างด้วย ; ทั้งสามอย่างนี้มันจะเป็นของสิ่งเดียวกัน ในความหมายทางธรรมะชั้นสูงสุด ; สะอาดที่สุด สว่างที่สุด สงบที่สุด มันจะกลายเป็นสิ่งเดียวกันไป. ฉะนั้นเราดูภาวะ คือ ความเป็นแห่งความสะอาด ความเป็นแห่งความสว่าง ความเป็นแห่งความสงบนี้ ว่าเป็นภาวะของบุคคลผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานคือพระพุทธเจ้า.

คำว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน นี้ไม่ควรจะต้องอธิบายกันอีกแล้ว เพราะอธิบายมามากแล้ว แล้วก็พูดอยู่ทุกวันว่า **พุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน** ; ฉะนั้นภาวะของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน **นี่ก็คือ ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ**. เราแยกออกเป็น ๓ อย่างทั้งที่แท้มันอยู่ที่สิ่ง ๆ เดียวกัน, มันเป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน แล้วแต่ว่าเราจะมองในเหลี่ยมไหน มันมีเหลี่ยมให้มองเป็นเหลี่ยม ๆ ไป : มองในแง่ว่าสะอาดหรือไม่สะอาด, มองในแง่ว่าสว่างหรือมืด มองในแง่ความมันสงบหรือวุ่นวาย ; สิ่งนั้นแหละมันจะมองได้ครบ ; ที่เรียกว่าพระพุทธรูปภาวะนี้คือ ความสะอาด ความสว่าง ความสงบอย่างนี้ ก็อยากจะพูดว่า นี่พูดกันในภาษาคน ที่เอาสิ่งที่เห็นด้วยตา หรือเนื่องด้วยตา นี่เป็นหลัก.

ถ้าว่าพูดกันในภาษาธรรมที่ลึกซึ้งแล้ว ก็จะต้องพูดว่าพุทธรูปภาวะนั้นเป็น **ความว่าง** ก็ยังไม่เห็นใหญ่เลยทีนี้ ; พูดว่า ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ ก็ยังไม่ค่อยจะเห็นอยู่แล้ว ; พอพูดว่าเป็นความว่าง ก็ยังไม่เห็นหนักขึ้นไปอีก เพราะมันเป็นภาษานามธรรม ภาววิญญูญาณ ยิ่งขึ้นไปอีก. แล้วที่มันยิ่งไปกว่านั้น ก็คือว่า **คนธรรมดาสามัญนี้ ไม่รู้จักความว่างที่แท้จริง, รู้จักแต่ความว่างไปตามภาษาของคนธรรมดา :- ว่างอย่างของเขาคือไม่มีอะไร. ถ้าอย่างนี้มันผิดแล้ว ; ถ้าว่างคือไม่มีอะไรนี้มันผิดแล้ว ;** เรียกว่าคนโง่สองชั้น สามชั้นแล้ว. เพราะว่าความว่างนั้น อย่างน้อยมันก็มีความว่างนั้นแหละ ; จะว่าไม่มีอะไรก็ได้ คือมันมีความว่างนั้นแหละ มันมีปัญหายุ่งแต่ที่เราจะรู้จักความว่างหรือไม่. **ความว่างในภาษาคนก็คือไม่มีอะไร, ไม่มีอะไรเลย ; อย่างนี้เป็นไปไม่ได้** เป็นได้แต่คนโง่ คนโง่ที่จะพูดว่า ไม่มีอะไรเลย ; มันไม่ได้มีภาวะอย่างนั้นอยู่จริง ; ตรงไหนล่ะที่ว่าไม่มีอะไรเลย?

ถ้าว่าว่างชนิดที่ไม่มีอะไรเลย มันก็ยังมีอากาศ ; ในขวด ๆ หนึ่งก็ยังมีอากาศ. สูบอากาศออกเสีย เป็นความว่างอากาศ, มันก็มีความว่างอากาศนั้นแหละ

จะเรียกว่าไม่มีอะไรเลยไม่ได้. ฉะนั้นคนธรรมดาที่พูดเอาแต่ความรู้สึก, ความว่างของคนชาวบ้าน คนธรรมดา มันก็ไม่จริง. **แต่ความว่างในทางนามธรรม ทางสติปัญญา**นี้ เขาหมายถึงว่างทางจิตใจ, ไม่มีสิ่งที่จิตใจจะยึดถือได้ นั่นแหละคือความว่าง ภาวะที่จิตใจไม่อาจจะยึดถือเอาได้ นั่นคือความว่าง ; ในภาษาบาลีเรียกว่า สุญญตา คือความว่าง. ว่างจากอะไร? ว่างจากความที่จะยึดถือเอาได้.

ขอให้ดูโลกทั้งปวงเป็นของว่างกันเสียก่อน. ให้เห็นว่าไม่มีส่วนไหนที่เป็นภาวะ ที่ควรจะยึดถือ หรือยึดถือเอาได้. มันเป็นของธรรมดาที่ทั้งนั้น ยึดถือเอาเป็นของเราไม่ได้, ฉะนั้นโลกนี้ว่าง. พูดว่า โลกนี้ว่าง ไม่มีใครเชื่อ เว้นไว้แต่คนที่เห็นธรรมะ หรือเห็นจริงเท่านั้น จึงจะยอมเชื่อว่าโลกนี้ว่าง. **โลกนี้ทั้ง ๆ ที่มีอะไรเต็มไปหมดอย่างนี้แหละ ว่าง, ว่างจากส่วนที่จิตใจจะยึดถือเอาได้** : หมายความว่าจิตใจที่มีสติปัญญาแล้ว จะมองเห็นว่าไม่มีส่วนไหนที่ควรจะยึดถือเอาได้.

ส่วนจิตใจที่ยังโง่ ก็คิดว่ายึดถือได้หมด ; จะยึดถืออะไรก็ยึดถือเอา, ยึดถือลูกเมีย ทรัพย์สินสมบัติอะไร เป็นตัวกู เป็นของกู. นี่มันก็คือความหลอกลวง เพราะไม่เห็นความว่าง, และที่ยึดถืออยู่นั่นแหละที่แท้มันว่าง. **สิ่งใดที่กำลังยึดถืออยู่ว่าเป็นตัวกู เป็นของกูนั่นแหละ ที่แท้ มันเป็นสิ่งที่ว่าง เพราะส่วนที่จะยึดถือได้ หรือควรยึดถือ นั้น มันไม่มี.**

ที่ว่า พุทธภาวะ คือความว่าง นั้น ว่างหมดทั้งฝ่ายผู้ที่จะยึดถือ และฝ่ายที่จะถูกยึดถือ. ที่ว่าเบญจขันธ์เป็นอนัตตาหรือว่าง นี่มันเป็นเพียงความรู้สึกของจิต ซึ่งจะยึดถือบ้าง ซึ่งถูกยึดถือบ้าง ; ที่นี้เมื่อทุก ๆ ขันธ์ทั้ง ๕ ขันธ์ มันเป็นธรรมชาติที่เป็นอนัตตา คือไม่มีตัวตนที่จะเป็นผู้ยึดถือ และไม่มีสิ่งที่จะถูกยึดถือ และยึดถือได้, เพราะฉะนั้นจึงว่าง ความว่างอย่างนี้ มันเป็นความรู้สึกที่สูงสุดเลย,

เป็นความสะอาดที่สุดเลย. เป็นความสงบที่สุดเลย ; แล้วบริสุทธิ์อย่างยิ่งด้วย, ไม่มีอะไรจะบริสุทธิ์เท่าความว่าง หรือว่าสะอาดเท่าความว่าง หรือว่าสงบเท่าความว่าง ; แล้วก็พูดว่า “ว่าง” คำเดียว เลยกลายเป็นพุทธภาวะทั้งหมดทั้งสิ้น.

พวกที่เขามองเห็นแล้วเขาก็พูดว่า พุทธะก็ว่าง ธรรมะก็ว่าง สังขะก็ว่าง ; ถ้าพุทธะจริง ธรรมะจริง สังขะจริง นั้น จะมีภาวะเป็นว่าง ; ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ยังเป็นขุ่น. จิตที่ยังไม่สะอาด ไม่สว่าง ไม่สงบ มันก็ยังขุ่น ; ถ้ามันสะอาด สว่าง สงบ มันจะว่าง. เมื่อพูดเป็นสามคำ ก็พูดว่า สะอาด สว่าง สงบ ; ถ้าพูดเป็นคำเดียว ก็คือคำเดียวว่า ว่าง.

ใครเคยเห็นพระพุทเจ้าว่างบ้าง? ใครเคยเห็นพระพุทเจ้าชนิดนี้กันบ้าง? ไม่มีใครเคยเห็น เพราะว่าจิตของบุคคลเหล่านั้นกำลังขุ่น กำลังมีตัวกู มีของกู ไม่เคยว่าง ต่อเมื่อใดจิตมันว่าง **จึงจะเห็นความว่าง.** เมื่อจิตมันขุ่น มันก็จะเห็นแต่ความขุ่น. ที่นี้ปุณฺณเรามีแต่ความขุ่นในจิต จึงไม่เห็นความว่าง ; จึงไม่เห็นพระพุท พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งที่แท้เป็นความว่าง.

นี้พูดแต่คำเงื่อน เพราะว่าไม่อาจจะพูดให้เข้าใจได้ในวันนี้ ; พูดได้แต่เพียงคำเงื่อนสำหรับจะไปดูเอาเองเรื่อย ๆ ไป และเข้าใจได้ในวันหน้าว่า **พุทธภาวะ คือความสะอาด สว่าง สงบ. ที่สะอาด สว่าง สงบ แท้จริงนั้นมีแต่สุญญตา.**

๗. พุทธเกษตร

ที่นี้**พุทธภาวะ**ที่มีอยู่ในพระพุทเจ้านั้น มีอยู่ที่ไหน? หรือจะถามไปอีกทีว่า พระพุทเจ้าอยู่ที่ไหน? เราจะเรียกว่า**พุทธเกษตร.**

พุทธเกษตร : เกษตรนั้นแปลว่า ที่ หรือ ที่นา หรือทุ่งนา. ศัพท์ว่า เกษตรนั้นแปลว่านา ; ภาษาบาลีว่า เขตต ภาษาสันสกฤตว่า เกษตรแปลว่าทุ่งนา, ทุ่งนาก็หมายความว่า เป็นสถานที่ ที่มีอะไรอยู่ ที่เรียกว่าเขตต หรือเกษตร. **ที่นี่ พุทธเกษตร คือเขตที่พระพุทธเจ้าท่านอยู่นั้น อยู่ที่ไหน?** พอใช้คำว่าพุทธเกษตร คำนี้ก็ต้องแบ่งเป็นสองประเภทคือ ภาษาคน กับภาษาธรรม อีกนั่นเอง.

พุทธเกษตรในภาษาคนนี้ คัมภีร์บางคัมภีร์ของฝ่ายมหายาน เขาวามันอยู่ในสามหมื่นโลกธาตุ, แต่ละโลกธาตุมีพุทธเกษตร มีแดนที่พระพุทธเจ้าท่านอยู่ ; เช่น พุทธเกษตรนี้ก็มีแดนสุขาวดี ที่พระพุทธเจ้า อมิตาภะอยู่. นี่แปลว่าในทุก ๆ โลกธาตุ ซึ่งมีถึงสามหมื่นโลกธาตุนั้น ล้วนแต่มีพุทธเกษตร,ที่พุทธเกษตรนั้นมีพระพุทธเจ้า, ถ้าพูดอย่างบางลัทธิก็ว่า มีมากองค์ หลายสิบ หลายร้อยองค์, คล้าย ๆ กับรอยคิ้วที่จะแสดงตัวออกมาแก่นุษย์โลก ; นี่เรียกว่าพุทธเกษตร.

นี่พูดภาษาเนื้อหนังร่างกายไปเรื่อย มันก็เป็นแผ่นดิน เป็นโลก เป็นอะไรไปเรื่อย นี่เรียกว่าพุทธเกษตร ; คนที่ได้ยินได้ฟังเมื่อชอบใจก็เชื่อ และรับเอาไว้ทันทีว่าพุทธเกษตรอยู่ที่นั่นที่นี่ มีพระพุทธเจ้าอย่างนั้นอย่างนี้, กระทั่งว่าเราอยากจะไปเกิดในพุทธเกษตรด้วย. นี่พุทธเกษตรในภาษาคน ภาษาวัตถุ, **ถ้าพุทธเกษตรในภาษาธรรมแล้ว มันพูดได้ง่ายกว่านั้นมาก คืออยู่ในจิตใจของเรา.** พุทธเกษตรนั้นคืออนา แผ่นดิน ที่จะเป็นที่เกิดของพระพุทธเจ้านั้น มันอยู่ในจิตใจของเรา.

พวกมหายานอย่างจีน จะเป็นมหายานหรือไม่เป็นก็ไม่แน่ มีคำพูดประโยคหนึ่งว่า ในดวงจิตของเรา มีพระพุทธเจ้าสามหมื่นองค์ ในดวงจิตของเรามีพระพุทธเจ้าสามหมื่นองค์อย่างนี้ หลายคนคงกำลังคิดว่า บ้าแล้วใช่ไหม? คือพอได้ยินว่าในดวงจิตของเรามีพระพุทธเจ้าสามหมื่นองค์นี้ ก็จะคิดว่าคนนี้นับบ้าแล้ว ; นี่ใครบ้าก็ลองพิจารณาดู.

อันนี้จำนวนมันเท่ากันกับที่พูดเมื่อตะกี้ว่า มันมีอยู่สามหมื่นโลกธาตุ ในโลกธาตุหนึ่ง ๆ ก็มีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งนี่. เดียวนี้คนนี่เขาพูดเสียว่า ในดวงจิตของเรา มีพระพุทธเจ้าอยู่สามหมื่นองค์ นี่หมายความว่า ที่ว่าสามหมื่นโลกธาตุนั้น มันอยู่ในดวงจิต ; อะไร ๆ มันขึ้นอยู่กับจิต มันสำเร็จอยู่ที่จิต ; โลกธาตุทั้งหมด จึงอยู่ที่จิต ; ถ้าว่าโลกธาตุอยู่ที่จิต พระพุทธเจ้าที่ประจำอยู่ในโลกธาตุ ก็ต้องอยู่ในจิตด้วยนี่พูดกันอย่าง *logic* ที่เขาพูดว่า ในจิตมีพระพุทธเจ้าสามหมื่นองค์นี้ยอมใช้ได้ ในความหมายทางภาษาธรรม.

ถ้าเข้าใจอย่างนั้นเราก็รวบกันใหญ่ มีพระพุทธเจ้าอยู่ตั้งสามหมื่นองค์ในดวงจิต ไม่ต้องเอามาแขวนให้รุงรังที่คอเพียง ๔-๕ องค์ ; แล้วยังช่วยอะไรไม่ได้. **พระพุทธเจ้าที่อยู่ข้างนอก จะอยู่ที่คอ หรือว่าอยู่ในโบทส์ นี่ยังช่วยอะไรไม่ได้ ; ต้องพระพุทธเจ้าที่อยู่ในจิตจึงจะช่วยได้ : กล่าวคือ ความรู้ หรือสติปัญญา, หรือความสะอาด สว่าง สงบ ที่มีอยู่ในจิตใจของเรานั้น เป็นพระพุทธเจ้า และช่วยเราได้.** เดียวนี้เรามีพระพุทธเจ้าตั้งสามหมื่นองค์ แล้วจริง ๆ แท้ ๆ ทั้งนั้น, แล้วอยู่ในดวงจิตในจิตของเรา, แล้วก็ปลดปล่อยที่สุด สบายที่สุด น่าจะพอใจที่สุด. นี่จะต้องรู้จักกันว่า พระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหนกัน ในลักษณะอย่างนี้ ที่เราเรียกว่าพุทธเกษตร.

คนอื่นเขาว่าอยู่ที่โลกธาตุอื่น ที่ไหนก็ไม่รู้ อยู่ *Universe* อันไหนก็ไม่รู้ ; เราว่าอยู่ในจิต ในจิตดวงเดียว มีตั้งสามหมื่นองค์ ฉะนั้นจิตของเราคือพุทธเกษตร เป็นความจริง ; แต่แล้วก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่รู้จัก, เมื่อไม่รู้จักก็ไม่มีประโยชน์อะไร.

ขอให้ทุกคนช่วยกันทำดวงจิตดวงเดียวนี้นี้ให้เป็นที่อยู่ของพระพุทธเจ้า ถึงสามหมื่นองค์กันไป, เรียกว่าเป็นผู้รู้จักพุทธเกษตรในภาษาธรรม ; อย่าเอาตามภาษาคนกันเลย มันลำบาก ; จะมีพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เกิดในประเทศอินเดีย ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว เดียวนี้ก็นิพพานเสียแล้ว ; อย่างนี้เสียเปรียบกันมาก ในเมื่อ

คนหนึ่งเขามีพระพุทธรูปเจ้าตั้งสามหมื่นองค์ อยู่ในจิตของเขาตลอดเวลาเลย. ใครจะ
ได้เปรียบเสียเปรียบกันก็มากน้อยก็ไปคำนวณดูเอง.

นี่อย่าเพ่อหาว่า คนนี้มันบ้าแล้วเราอาจจะโง่ไปก็ได้, แล้วอย่าลืมนะว่า คนโบราณเขาเก่ง เขาพูดอะไรไว้สำหรับให้เรากลายเป็นคนโง่. ช่วยจำเอาไว้ให้ดี ๆ อะไร ๆ ที่เราฟังไม่ออก ฟังไม่เข้าใจนั่น คือคำพูดที่เขาพูดไว้ สำหรับให้เรากลายเป็นคนโง่, สมน้ำหน้าเลย. ระวังให้ดี, อะไรที่ดูไม่ออกฟังไม่ออก ที่เขาเขียนไว้พูดไว้นั้นนะ ให้ถือว่าเป็นเรื่องที่เขาทำขึ้นไว้อย่างฉลาดที่สุด ; แต่สำหรับมาทำให้เราเป็นคนโง่ แทนที่ว่าเขาโง่. นี่มันจะแก้กันได้ก็โดยที่ว่า เราดูให้ดี แล้วอย่ากลายเป็นคนโง่ ที่เขาหลอกให้โง่ได้. เราอย่าไปยอมเป็นคนโง่ เราพยายามที่จะให้ฉลาด, จะพูดมาในแง่ไหน จะพลิกอย่างไรหรือหลอกกันอย่างไร ก็ารู้ทันไว้เสมอ เท่าที่พูดมานี้เป็นเรื่องพุทธเกษตร เป็นที่เกิดของพระพุทธเจ้า.

๘. พุทธคัมภีร์

คำพูดต่อไปที่อยากจะพูดคือ พุทธคัมภีร์. คัมภีร์ ก็คือคัมภีร์นั่นแหละ, คัมภีร์มารดานั่นแหละ จะออกเสียงว่าคัมภีร์ก็ได้ - พุทธคัมภีร์ หรือ พุทธคัมภีร์. **คัมภีร์** หรือ คัมภีร์ ที่เป็นทีคลอ ดที่เกิดของพระพุทธเจ้า^๑นั้นอยู่ที่ไหน? ทุกคนกำลังนึกว่าอยู่ที่ห้องของพระนางสิริมหามายา จริงไหม? กำลังนึกอย่างนั้นใช่ไหม? ว่าพุทธคัมภีร์ พุทธคัมภีร์อยู่ที่ห้องอยู่ที่มดลูก ของพระนางสิริมหามายา ; ก็ถูก แล้วไม่มีใครเถียง ; แต่ว่ามันเป็นภาษาคน ไม่ใช่ภาษาธรรม. ห้องมารดานี้ก็ได้ เป็นมดลูกของแม่ ; แต่ว่าห้องของธรรม มันเป็นมดลูกของธรรม. มดลูกของธรรมมันอยู่ที่ไหน? **เมื่อ** **ไม่รู้จักรักร** **ไม่เห็นธรรมแล้ว** ก็ไม่มีวันที่จะเห็นว่ามันอยู่ที่ไหน. ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม.

เดี๋ยวนี้ไม่เห็นทั้งตถาคต และไม่เห็นทั้งธรรม ไม่รู้ว่าธรรมอยู่ที่ไหน ก็เลย
ไม่รู้ว่าธรรมนั้นจะเป็นมดลูกได้อย่างไร, ธรรมนั้นจะคลอดพระพุทเจ้ามาได้อย่างไร ;
มันยังมองไม่เห็น ไม่เข้าใจ, หาว่าบ้าอีกแล้ว. ที่จริงธรรมนั้นแหละคือมดลูก ที่จะ
คลอดพระพุทเจ้าพระองค์จริงออกมา ; ส่วนคัพภหรือครรภ์ของพระพุทฐมารดานั้น
เพียงแค่จะคลอดกาย หรือเปลือกของพระพุทฐเจ้าออกมา คือเด็กน้อย ๆ ที่เป็นเพียง
เปลือก หรือว่าเป็นภาชนะ ที่จะใส่พระพุทฐเจ้าที่หลัง มันคนละเรื่อง.

พุทฐคัพภนั้นไม่ใช่มดลูกของแม่ แต่พุทฐคัพภนั้นเป็นมดลูกของธรรม
ต้องเห็นธรรม ต้องรู้จักธรรม แล้วจึงจะรู้ว่าธรรมนี้จะคลอดพระพุทฐเจ้ามาอย่างไร.
**พุทฐคัพภหรือพุทฐครรภ์นั้นคือสุญญตาหรือความว่าง ; ผู้ใดเห็นสุญญตาที่แท้จริง
ก็คือเรียกว่าเห็นธรรมที่แท้จริง ; สุญญตานั่นแหละคลอดพระพุทฐเจ้ามา.**
ธรรมะขนาดที่เห็นสุญญตา คือไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ไม่ติดอยู่ที่นั่นที่นี่ ไม่วิ่งไปวิ่งมา
ที่โน่นที่นี่ ; อย่างนี้เป็นภาวะของธรรมที่สูงสุด, เป็นลักษณะของธรรมที่สูงสุด ;
เราเรียกกันว่า ความว่างก็ได้ ว่าเป็นสิ่งที่คลอดพระพุทฐเจ้าออกมา. พระพุทฐเจ้า
แท้จริงคือความว่าง เหมือนที่วามาแล้วเมื่อตะกี้.

พุทฐภาวะที่แท้จริงคือ สุญญตา ; ฉะนั้นสุญญตาก็คลอดออกมาจาก
สุญญตา ซึ่งมันคลอดออกมาได้ไม่มีที่สิ้นสุด พุทฐคัพภ คือพุทฐครรภ์ หรือว่า
มดลูกที่คลอดพระพุทฐเจ้าอันแท้จริงมานั่นคือ สุญญตา ; ถ้ามองเห็นก็เห็น
มองไม่เห็นก็ไม่เห็น.

ทีนี้จะพูดให้พอมองเห็นก็พูดว่า พุทฐภาวะนั้นอยู่ที่ในจิตใจของสัตว์นั้นแหละ.
สุญญตาธรรม หรือธรรมชนิดไหน ประเภทไหน ก็อยู่ในจิตของสัตว์ ; เพราะว่า
ธรรมะจะต้องมีที่ตั้ง ที่อาศัย ที่ปรากฏ ; มันก็คือจิตของสัตว์. **จิตดวงใดเห็นธรรม
นั้นก็คือ จิตที่จะคลอดพระพุทฐเจ้าออกมา ; ธรรมะคือพระพุทฐเจ้า, พระพุทฐเจ้า**

คือธรรมะ โดยบอกว่า : “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” ; **ธรรมปรากฏในจิต** ที่อื่นปรากฏไม่ได้. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าก็หลุดจากกรรมในจิตของบุคคล ผู้เห็นธรรมแล้ว เป็นจิตที่เห็นธรรมจริง ๆ แล้วยังจะมีการคลออด หรือการเกิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่าพระพุทธเจ้าที่แท้จริง. ฉะนั้นพุทธคัมภีร์ที่ว่าสุญญตานั่นก็กลายเป็นมาอยู่ในจิตของบุคคลผู้เห็นธรรม. พระพุทธเจ้าคลออดที่นี้ไม่ใช่คลออดจากห้องของพระนางสิริมหามายา.

ใครจะพูดว่า พระพุทธเจ้าหลุดจากพระกรรมของพระนางสิริมหามายาก็ให้เล็งไปยังพระกุมาร ที่เป็นเนื้อหนัง ที่เป็นเปลือกของพระพุทธเจ้า. นั่นเป็นพระพุทธรูป หรือพุทธกรรม ที่หลุดพระพุทธเจ้ามาแล้วเป็นเด็กมาแล้ว ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า ; ต่อเมื่อไรจิตนั้นเป็นที่เกิด ที่ปรากฏ ที่ตั้งแห่งธรรม คือการตรัสรู้ เมื่อนั้นมันก็หลุดพระพุทธเจ้าออกมา. พอพระพุทธเจ้าหลุดจากพระกรรมของพระมารดานั่น ก็เป็นอีกชนิดหนึ่งแล้วก็ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้าด้วย ; จะเป็นต่อเมื่อพระพุทธเจ้าที่เป็นธรรม เป็นนามธรรม. กระทั่งเป็นอสังขตธรรม คือสังขจรรวม หรือสุญญตารวมนี้ มันเป็นอสังขตธรรมปรากฏในจิตนั้น จึงจะประสูตรพระพุทธเจ้าออกมาอีกทีหนึ่ง ; และนั่นจิตนั้นจึงได้ชื่อว่าผู้ประสูตร หรือว่าเป็นมดลูก เป็นคัมภีร์เป็นกรรม ที่จะหลุดพระพุทธเจ้าพระองค์จริงออกมา.

เอาละเดี๋ยวนี้ วันนี้เราสมมติว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ; ใครอยากจะพูดว่า หลุดจากพระกรรมของพระนางสิริมหามายาก็ได้. แต่อาตมาอยากจะมองให้ลึกกว่านั้น : มองแต่ที่สิ่งเดียวคือการตรัสรู้ มองอย่างนี้ก็เป็นการหลุดออกจากกรรม คือจิตที่เป็นธรรม.

๙. พุทธครู และครูฐานียะ

ที่นี้จะพูดโดยหัวข้ออย่างอื่นต่อไปอีกว่า **พุทธครู**. ครู แปลว่า ครู ; พุทธครูแปลว่า ครูของพระพุทธเจ้า. อะไรเป็นครูของพระพุทธเจ้า? ท่านทั้งหลาย

ก็คงจะนึกถึงครูชื่อวิศวามิตร ผู้สอนหนังสือให้พระสิทธัตถะกุมาร, อาฬารดาบส อุทกดาบส ผู้สอนฉาน สอนสมาบัติให้แก่โพธิสัตว์สิทธัตถะ ; ล้วนแต่เป็นครูของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น. นี่เป็นครูบุคคล ; พระสิทธัตถะก็ยังไม่เป็นพระพุทธเจ้า ยังเป็นเพียงเนื้อหนังที่เป็นเปลือกของพระพุทธเจ้า ก็เลยได้ครูที่เป็นเนื้อหนัง ที่เป็นบุคคล ก็เลยสอนหนังสือ ก ข ก กา สอนวิชา สอนฉาน สอนอะไรไปตามเรื่อง. นี่เป็นครูชนิดที่เป็นบุคคล เป็นเจ้าลัทธิ ที่มีอยู่ ในสมัยนั้น ที่ชวนให้มาศึกษา ก็เข้าไปศึกษาด้วย ; แต่ทุกคนก็ปักใจมันลงไปว่า **ครูของพระพุทธเจ้าคือ อาฬารดาบส อุทกดาบส เป็นต้น** ; นั่นนะมองกันแต่ในทางวัตถุ หรือทางเนื้อหนังก็เป็นไปอย่างนั้น.

ขอให้มองอย่างที่ ๒ ส่วนที่ ๒ คือมองกันในทางธรรม. **ทางภาษาธรรม** หรือทางภาษาวิญญานต่อไปอีก เพราะแต่ว่าเรื่องทางวัตถุยังไม่หมด ; ครูที่เป็นคน ๆ ของพระพุทธเจ้า เมื่อก่อนเป็นพระพุทธเจ้านั้นมี อาฬารดาบส เป็นต้น. แต่อาตมายังอยากที่จะพูดว่า **ธรรมชาติที่แวดล้อมพระพุทธเจ้านั้นเป็นครูของท่าน**, ธรรมชาติต่าง ๆ ที่แวดล้อมบุคคลอยู่นั้น มันทำให้คนฉลาดขึ้นทุกวัน. พระพุทธเจ้าท่านมีอุปนิสัยพิเศษ วิเศษมาก ; ดังนั้นท่านจึงสามารถรับเอาความรู้จักธรรมชาติที่แวดล้อมตัวท่านได้ง่าย แล้วก็มากกว่าที่คนด้วยกันจะสอนให้ ; หรือพูดลงไปตรง ๆ ว่า **พระพุทธเจ้าท่านเรียนจากธรรมชาติ มากกว่าที่จะเรียนจากครูที่เป็นคน ๆ**, และธรรมชาติแห่งจิตใจของท่านเองก็พิเศษด้วย.

มีเรื่องดังที่ว่า ท่านเคยพบความรู้สึก ชนิดที่เรียกว่า ปฐมฌานตั้งแต่เมื่อยังเป็นพระกุมารเล็กๆ ที่ได้ตื่นหว้าตอนแรกนาขวัญก็เป็นได้ ; ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เรียนเอาจากธรรมชาติ และธรรมชาติในภายในของท่าน มันก็พิเศษ หรือวิเศษอยู่แล้ว ; อย่างนี้ไม่ใช่คนผู้ใดมาสอนท่าน. การที่ไปเรียนกับ อาฬารดาบส อุทกดาบสนั้น เป็นเรื่อง

เพื่อเจออะไรก็ได้ ; เพราะว่าเรียนจากคน ; ที่มันจริงกว่านั้นคือเรียนจากธรรมชาติ. เมื่อเรียนจากธรรมชาติ ท่านก็ต้องใช้ครูพิเศษอีกคนหนึ่ง ชื่อว่า คล้า หรือคันคว้า ; ฉะนั้น **ครูของท่านที่แท้จริงชื่อนายคล้า หรือนายคันคว้า.** ท่านทำอย่างนี้มา ตั้งแต่เล็กแต่น้อย จนกระทั่งออกผนวช. และจนกระทั่งผนวชแล้วท่านก็คล้าเรื่อย.

อาฬารดาบส อุทกดาบส จะสอนท่านเท่าไร ท่านก็ไม่เห็นด้วย ท่านก็ต้องคล้าต่อไป ; ฉะนั้นครูของท่านชื่อว่า นายคล้า เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา จนในที่สุด ท่านคล้าพบตัวอิทัปปัจจยตา คือปัจจุสมุปบาท ; ซึ่งต่อมาท่านตรัสว่า : “ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” นี่ท่านคล้าจนพบ **อิทัปปัจจยตา หรือ ปัจจุสมุปบาท** โดยวิธีการของ **อิทัปปัจจยตา.** เรื่องนี้พูดมาแล้วโดยละเอียดในการบรรยายวันเสาร์ครั้งก่อน ๆ.

อาจารย์ที่แท้จริงของพระองค์กลับชื่อนายคล้า แล้วไม่มีตัวตนเป็นบุคคล, เป็นความพยายามที่จะเข้าถึงธรรมชาติ ตามวิธีของธรรมชาติ ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา ; ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ เป็นทุกข์ เป็นอะไรอยู่ นี่ก็มี, ในฐานะที่เป็นกฎ ที่มีอำนาจบังคับสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไป ในลักษณะอย่างนี้ก็มี. นี่คือนี่ที่พระพุทธเจ้าท่านคล้าพบ แล้วก็โดยกฎเกณฑ์ของสิ่งนั่นเอง จึงถือว่าพระพุทธเจ้าท่านมีครูชื่อนายคล้า, คือ **คันคว้าปรากฏการณ์อะไรต่าง ๆ จนพบจุดสำคัญที่สุด ได้แกกฎเกณฑ์ของความทุกข์ และความที่สัตว์ทั้งหลายจะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์อันนี้ ;** นี่คือนี่ครูของท่าน พุทธครู แปลว่าครูของพระพุทธเจ้าคือสิ่งนี้ ; แล้วก็มีอีกคำหนึ่งที่เนื่องกัน คือคำว่าพุทธครูฐานียะ.

พุทธครูฐานียะ แปลว่าสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพของท่าน. ถ้ามั่นใจ ๆ ดัง ๆ ว่า **พระพุทธเจ้าเคารพอะไร?** บางคนอาจจะงงจนนึกไม่เห็นนึกไม่ออก. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า : **พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เคารพ**

พระธรรม : เย จ พุทธา อตีตา, เย จ พุทธา อนาคตา, ปจฺจุปฺปนฺนา จ เย พุทธา, สพุเพ สหุम्मครุโน, ตรัสเป็นคำกลอนไว้อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตเหล่าใด พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตเหล่าใด พระพุทธเจ้าทั้งหลายในปัจจุบันเหล่าใด ทุกองค์เคารพพระธรรม.

มีนักเลงดีตั้งปัญหาแย้งขึ้นมาว่า ที่ว่า เย จ ปจฺจุปฺปนฺนา จ เย พุทธา - พระพุทธเจ้าทั้งหลายเหล่าใดเป็นปัจจุบัน ; เขาว่าเป็นไปไม่ได้ ; เพราะว่าคนนี้เขานึกถึงแต่ พระพุทธเจ้าองค์นี้ จึงว่าไม่มีหลายองค์ เลยไม่มีคำว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นปัจจุบัน แต่พวกมหายานเขาว่า ในสามหมื่นโลกธาตุมีพระพุทธเจ้าทุกโลกธาตุ ทั้งในปัจจุบันด้วย ; ฉะนั้นอย่างน้อยในปัจจุบันนี้ มีพระพุทธเจ้าสามหมื่นองค์ตามความคิดของพวกมหายาน.

เอาละ เรื่องนี้ไม่ต้องเถียงกัน ขอให้ยุติ, เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าเท่าไรก็ตาม ที่ไหนก็ตาม เวลาไหนก็ตาม ทุกองค์เคารพพระธรรม. **พระธรรมนั้นคืออะไร?** พุทธอย่างเขาเรียบหน้อยก็ว่า **พระธรรมนั้นคือสิ่งที่คลอດพระพุทธเจ้าออกมาเหมือน** ที่ว่าเมื่อตะกี้นี้ ; แล้วทำไมจะไม่ให้พระพุทธเจ้าเคารพพระธรรม. แต่คำพูดมีอยู่สองความหมาย : ที่ว่าพระพุทธเจ้าเคารพพระธรรม นี้ก็พูดภาษาคน ; หมายถึง พระพุทธเจ้าเคารพระเบียบ หรือธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสรู้ พระองค์ตรัสรู้ธรรมวินัยแล้ว ทรงสอนสาวกทั้งหลาย พระองค์เองก็เคารพธรรมวินัยนั้น นี้เรียกว่าพูดกันอย่างภาษาคนพูด.

ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมที่ไม่เห็นตัว ที่ละเอียดไปกว่านั้น ; **พระพุทธเจ้าท่านเคารพพระธรรม ในฐานะที่เป็นตัวกฎ ตัวพระเจ้า, พระธรรมในฐานะที่เป็นตัวพระเจ้า ที่เป็นกฎเหนือสิ่งทั้งปวงนั้น. ธรรมะในฐานะที่เป็นระเบียบ คือระเบียบแบบแผน นี้ก็มี. ธรรมะในฐานะที่เป็นพระเจ้า ก็มี.**

คำว่า พระเจ้า ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่มีอำนาจทำให้สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น, สิ่งที่มีอำนาจทำให้สิ่งทั้งหลายตั้งอยู่ได้ และเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ก็พระเจ้านั้นแหละ คือสิ่งที่มีอำนาจเหนือสิ่งใด มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง ; ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า God หมายถึงพระเจ้า. แล้วเขาเลยถามเราว่า ในพวกพุทธนี้มี God ไหม? บอกว่ามีสิ ; แต่เราหัดเสียงสั้นเป็น กฏ เป็น ฏ สะกด ก็แปลว่า กฏ กฏนี้คือ God ของพวกท่าน ; เพราะว่ากฏนี้มีอำนาจสร้างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง บันดาลสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง **กฏนี้คือธรรม คือพระธรรม**, คือธรรมในลักษณะที่เป็นกฏ แล้วเป็นอสังขตธรรมด้วย.

มันจึงเป็นการสมควรแล้ว เป็นสิ่งสมควรแล้วที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทุกพระองค์จะต้องเคารพธรรม ในฐานะที่เป็นกฏ รวมทั้งกฏที่ทำให้พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก, หรือว่าทำให้พระพุทธเจ้าอยู่ตลอดอนันตกาล, หรือว่าจะทำให้ร่างกายของพระพุทธเจ้าต้องแตกดับไป เหมือนกับร่างกายของคนทั้งหลาย. กฏนี้คือธรรม ธรรมนี้คือกฏ ; ฉะนั้นพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคารพธรรม นี้ถูกต้อง ดังนั้นครูฐานิยะของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ คือพระธรรม, **พระธรรมเป็นครูฐานิยะของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์** ; จะมองกันในแง่ไหนก็เป็นครูฐานิยะของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ; และ**พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้เองว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายเคารพพระธรรม**. นี้เราเรียกว่าครู หรือเรียกว่า ที่เคารพของพระพุทธเจ้า.

๑๐. พุทธจิต

ที่นี้ อยากจะพูดเสียให้หมด ไม่ต้องพูดหลายหนว่า จะมีสิ่งที่ควรจะต้องข้อสังเกตศึกษาว่า **พุทธจิต. พุทธจิต** แปลว่า **จิตของพระพุทธเจ้า** ; นี่ฟังไม่ดีจะเลอะหมด เราพบว่าเรื่องจิตนี้ก็เป็นสิ่งที่ยุ่งยากสับสนอยู่มากแล้ว ; พระพุทธเจ้ามีจิต ; แล้วต้องพูดกันอย่างภาษาคน คนทุกคนมีจิต พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็น

บุคคลคนหนึ่ง ก็ต้องมีจิต, จะเป็นเรื่องสมมติบัญญัติตามภาษาคนว่า พระสิทธิัตถะที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็มีจิต จิตของท่าน สะอาด สว่าง สงบ **จิตของท่านมีลักษณะ สะอาด สว่าง สงบ,** คือว่าความสะอาด สว่าง สงบ นั้นเป็นตัวจิตของท่าน ; แล้วแต่เราจะให้ความหมายของคำว่าจิต ในลักษณะอย่างไร.

ถ้าจิตเป็นเพียงความรู้สึกคิดนึก มันก็คือความสะอาด สว่าง สงบ ถ้าว่าจิตเป็นตัวตั้งตัวตียื่นโรงเสียเอง ตัวความสะอาด สว่าง สงบ นั้นแหละเป็นจิต. ที่นี้อย่าลืมว่า เมื่อตะกี้พูดว่า ความสะอาด สว่าง สงบนั่น สรุปรวมลงที่สุญญตา คือว่าง, ว่างที่ถูกต้องนั้นจึงจะสะอาด จึงจะสว่าง จึงจะสงบ. ฉะนั้น **สุญญทานั้นแหละคือจิตของพระพุทธเจ้า นี่เป็นความหมายทางภาษาธรรม.**

ถ้าว่าความหมายทางภาษาคน **พระพุทธเจ้ามีจิตเมตตากรุณา** มีจิตอดกลั้น อดทน มีจิตที่มีปัญญา มีสะอาดอะไรนี้, นี้พูดอย่างภาษาคน อย่างที่เราได้ยินได้ฟังว่า พระพุทธเจ้ามีจิตสม่ำเสมอในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง. ในพระราหุลซึ่งเป็นพระโอรสของท่าน ท่านรู้สึกอย่างไร ท่านก็รู้สึกในพระเทวทัต ที่เป็นศัตรูของท่านอย่างนั้น ; อย่างนี้ก็พูดภาษาคนทั้งนั้น หรือว่าช้างนาฬาคีรี ที่มาทำให้ท่านกลัว ท่านก็มีความรู้สึก เหมือนกันกับรู้สึกในพระราหุลอย่างนี้. เอาซิ นี่มันเป็นภาษาชาวบ้าน ภาษาคนทั้งนั้นแต่ก็แสดงถึงจิตของพระพุทธเจ้า อย่างสูงสุดแล้ว.

ถ้าจิตในภาษาธรรมแท้ ๆ ก็คือ สุญญตา ; เมื่อไม่มีเรื่องที่จะต้องคิด ต้องนึก ต้องทำอะไร พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์ ย่อมอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร. วิหารแปลว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่ คือท่านมีความอยู่ -คืออยู่แห่งจิตนั้น ด้วยสุญญตา ; ฉะนั้น สุญญตาเป็นจิตของท่าน ในฐานะเป็นพื้นฐาน ; คือถ้ามีอะไรมาเป็นเรื่องที่ต้องทำ ต้องคิด ต้องนึก นั้น มันก็เข้ามาแทรกแซงในบางโอกาสเท่านั้น สุญญตา

ก็ยังอยู่เป็น base เป็น substratum อยู่ข้างได้อยู่ตลอดเวลา จิตของท่านเป็นสัญญาตา ส่วนที่จะมีความคิดนึก มีหน้าที่ทำการงานนั้น มันก็มาแทรกข้างบนชั่วคราว ๆ เป็น ขณะไป ๆ ; แต่แล้วก็ไม่สามารถทำลายภาวะแห่งสัญญาตา ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งจิตได้ ; ดังนั้นจึงจะถือว่า **จิตแท้จริงของพระพุทธเจ้าคือสัญญาตา ที่สะอาด สว่าง สงบ ถึงที่สุด** นี่เรียกว่าเราดูกันที่จิต จนจะเรียกว่าจิตของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างไรได้.

๑๑. พุทธญาณ

ที่นี่ ดูต่อไปถึงสิ่งที่มันเนื่องกันอีก ก็คือ ญาณ, **พุทธญาณ**. ญาณ แปลว่า ความรู้ **พุทธญาณ แปลว่าญาณของพระพุทธเจ้า**. ในบรรดาญาณทั้งหลาย คัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์รวบรวมมาไว้ทั้งหมด ให้เห็นว่ามียอยู่ ๗๓ ญาณด้วยกัน, ที่ เป็น ความรู้ทั้งหลายทั้งหมด มียอยู่ ๗๓ ญาณด้วยกัน ที่นี้มันก็มีอยู่เพียง ๖ ญาณ เท่านั้น ที่เป็นญาณสำหรับพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ สำหรับสาวกทั้งหลายมีไม่ได้ ; สาวกทั้งหลายก็มีได้แต่เพียง ๖๗ ญาณที่เหลือ.

ในบรรดาญาณทั้งหมด ๗๓ ญาณนั้นมีทั่วไปแก่พระพุทธเจ้า, **มียอยู่ ๖ ญาณ เท่านั้นที่สาวกมีไม่ได้** ที่เรียกว่า **สตุตตอาสยานุสย** -คือญาณที่สำหรับให้รู้ อัสมาสัย อุปนิสัยแห่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง นี่พระสาวกไม่จำเป็นจะต้องใช้ญาณนี้ จึงไม่มี. **ยมกปาฏิหาริยญาณ** -ญาณสำหรับแสดงยมกปาฏิหาริย์ นี่พระสาวกทั้งหลายไม่มีหน้าที่ ; ฉะนั้นจึงไม่ต้องมีญาณนี้. **มหากุณาสมาปตฺติญาณ** -คือสมาบัติมีมหากุณาเป็น ตัวสมาบัติ ; อย่างนี้พระสาวกไม่ต้องมี ; เพราะว่าพระสาวกไม่มีสิ่งที่เรียกว่า มหากุณา. ญาณที่ว่า **สทฺธมฺมิกญาณ** นี้มีแต่พระพุทธเจ้า พระสาวกไม่มี สัทธมมิกญาณ. ญาณที่เรียกว่า **สพฺพญฺญุตญาณ**, รู้พร้อม, และญาณที่เรียกว่า **อนาวรณญาณ** -คือญาณที่มีอะไรสะกิดกันไม่ได้ นี่ก็มีแต่ของพระพุทธเจ้า. ทั้ง ๖ ญาณนี้มีเฉพาะแต่พระพุทธเจ้า ไม่มีแก่พระสาวกในบรรดาญาณทั้งหลาย ๗๓ ญาณ.

ญาณเบื้องต้น สัมมสนญาณ เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนกระทั่งเห็นอะไรต่าง ๆ จนกระทั่งญาณเป็นที่สิ้นแห่งอาสวะนี้ พระสาวกก็มีได้เหมือนกับพระพุทธเจ้า ; เว้นเสียแต่ ๖ ญาณนี้เท่านั้นที่พระสาวกไม่มี. ดังนั้นเราจึงถือว่า ๖ ญาณนี้เป็นญาณพิเศษเฉพาะพระพุทธเจ้า. พุทธญาณโดยตรงมีเท่านี้ ; นอกนั้นเสมอกันแก่พระสาวก และแก่พระพุทธเจ้า.

เมื่อต้องการให้ระบุพุทธญาณ เราจะระบุญาณทั้ง ๖ นี้ว่าเป็นญาณเฉพาะพระพุทธเจ้า และใช้คำว่า พุทธญาณ ; จะเล็งถึงแต่ญาณที่มีไว้เฉพาะพระพุทธเจ้า ก็คือมี ๖ ญาณนี้ : ญาณสำหรับให้รู้อัสสาสะ นิสัยของสัตว์ทั้งปวง, ญาณให้แสดงยมกปาฏิหาริย์ได้, ญาณให้มีมหากรุณาสมบัติ, และญาณสัพพัญญู, แล้วก็ญาณ อนาวร, อนาวรแปลว่าไม่มีอะไรกระทบกระทั่ง หรือสะกิดกันได้. เมื่อเรารู้จักพุทธญาณดีขึ้นทั้งหมดนี้ก็ทำให้เรารู้จักพระพุทธจริยาดีขึ้น.

๑๒. พระพุทธบัญญัติ

เอาละเหลือเวลาอีกนิดหนึ่ง ก็อยากจะพูดถึงพระพุทธบัญญัติ พระพุทธบัญญัติอย่าเข้าใจว่าเป็นเพียงวินัย ; **พุทธบัญญัติจะหมายถึงทั้งธรรมและวินัย.** ธรรมและวินัย เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านบัญญัติ. เดี่ยวนี้มักจะพูด หรือสอนกันในโรงเรียนว่า บัญญัตินั้นเป็นวินัย. ถูกแล้ว บัญญัติก็เป็นวินัย ; แต่ที่ไม่ใช่วินัย พระพุทธเจ้าท่านก็บัญญัติ เห็นได้จากพระพุทธานุญาตที่ว่า ปุพฺเพ จาหิ ภิกฺขเว เอตฺรหิ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธํ -ซึ่งแปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อนก็ดี ในปัจจุบันนี้ก็ดี เราบัญญัติ, ปญฺญาเปมิ -เราบัญญัติเฉพาะเรื่องทุกข์ กับเรื่องความดับแห่งทุกข์เท่านั้น. **พุทธบัญญัติมีแต่เรื่องทุกข์ กับความดับแห่งทุกข์เท่านั้น, วินัยนี้มันเป็นส่วนน้อยส่วนหนึ่งของการบัญญัติ** เรื่องเกี่ยวกับความดับทุกข์. การดับทุกข์ส่วนใหญ่มั่นขึ้นอยู่กับธรรมะ ; เพราะฉะนั้นทั้งธรรมะทั้งวินัย เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ หรือแต่งตั้งขึ้น. บัญญัติแปลว่าแต่งตั้งขึ้น.

เดี๋ยวนี้เรามีคำที่ทำให้แยกธรรมวินัยกันว่า วินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์บัญญัติ, ธรรมเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดง. อย่าลืมนะว่าทั้งบัญญัติ ทั้งแสดง ในความหมายนั้นก็คือคำว่า “แต่งตั้ง” ในคำว่า เราบัญญัติเฉพาะเรื่องทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น. คำว่า **พุทธบัญญัติ** คืออะไร ; อย่าไปพูดตามที่เขาพูดกันในโรงเรียนว่า พุทธบัญญัติคือการบัญญัติทางวินัย, หรือตัววินัยคือพุทธบัญญัติ ; เราต้องหมายถึงธรรมะด้วย.

ทีนี้ถ้าอยากจะใช้คำว่า วินัย ก็ขอให้นึกถึงคำว่า วินัยอีกคำหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่วินัยในปาติโมกข์. **วินัยนั้นแปลว่าเครื่องนำสัตว์ออกไปอย่างวิเศษ, วินัยนั้นแปลว่าเครื่องนำสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ออกไปเสียจากวัฏฏสงสาร ; นั่นคือวินัย. พระพุทธเจ้าเป็น เวเนยุโก -เป็นผู้มีวินัย คือผู้นำสัตว์ทั้งหลายออกไปเสียจากวัฏฏสงสาร. วินัยอย่างนั้นก็กลายเป็นว่านำออกไปเสียจากวัฏฏสงสาร ; เพราะฉะนั้นวินัยนั้นไม่ใช่วินัยปาติโมกข์ ไม่ใช่วินัยศีล ; มันเป็นธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่จะนำสัตว์ออกไปจากวัฏฏสงสาร.**

เมื่อเป็นอย่างนี้เราก็ก้าวได้ทันทีว่า **พุทธบัญญัติ** นั่นคือ **การบัญญัติกฎเกณฑ์ หรือวิธีปฏิบัติ ที่จะนำสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์.** ที่เราได้ยินได้ฟังมาอีกอันหนึ่งก็คือว่า : **สพฺพปาปสฺส อภินิ** –การไม่ทำบาปทั้งปวง ; **กุสลสุสฺสพสมฺปทา** –ทำกุศลให้ถึงพร้อม, **สจิตฺตปริโยทปนํ** –การทำจิตให้บริสุทธิ์ ; **เอตํ พุทฺธานสาสนํ** –นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย. **นี่คือบัญญัติ. พุทธบัญญัติของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์, ไม่ใช่เฉพาะแต่วินัย ; เราใช้คำว่าบัญญัติกันเสียให้ถูกต้อง.** ถ้าอยากจะใช้คำว่า วินัย ก็เข้าใจความหมายของคำ ๆ นี้ให้หมดจดสิ้นเชิง, อย่าเอามาแต่เพียงเอกเทศ. เป็นอันได้ความว่า **พุทธบัญญัตินั้น คือ เรื่องทุกข์ กับเรื่องความดับทุกข์ เท่านั้น.**

๑๓. พุทธอนุสาสนี

เมื่อพูดถึงบัญญัติแล้ว ก็พูดมาถึง, พุทธอนุสาสนี หรือพุทธพหุลานุสาสนีก็ได้ ; **พุทธอนุสาสนีแปลว่าคำสั่งสอน** คำพร้าสอน, คำนี้ต้องแปลว่าพร้าสอน. คำพร้าสอนอยู่ตลอดเวลาเรียกว่าอนุสาสนีของพระพุทเจ้า, หรือว่าพุทธพหุลานุสาสนี -คำสั่งสอนที่มากที่สุด คำที่พร้าสอนมากที่สุด, ข้อนี้ได้แก่เรื่องอนิจจัง และอนัตตา ที่สวดอยู่ทุกวัน : **รูปัง อนิจจัง, เวทนา อนิจจา, สัญญา อนิจจา, สังขารา อนิจจา, วิญญาณัง อนิจจัง, รูปัง อนัตตา, เวทนา อนัตตา, สัญญา อนัตตา, สังขารา อนัตตา, วิญญาณัง อนัตตา, สัพเพ สังขารา อนิจจา, สัพเพ ธัมมา อนัตตา.** นี่จำไว้ให้ดี ๑๐ คำนี้คือพหุลานุสาสนี ; เรื่องอื่น ๆ มันจะไม่ชื่อว่าพหุลานุสาสนี.

พระพุทเจ้าของเราทรงสอนเรามากที่สุดคือเรื่องนี้ เรื่องเบญจขันธ์เป็นอนิจจัง, เบญจขันธ์เป็นอนัตตา. สรุปความแล้ว **สังขารทั้งหลายเป็นอนิจจัง, ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา.** สิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลายเป็นอนิจจัง, สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งที่ปัจจัยปรุงแต่ง และปัจจัยมิได้ปรุงแต่งนั้นเป็นอนัตตา ; สองประโยคนี้นี้เท่านั้น มีเพียงสองประโยคนี้นี้เท่านั้น ที่เป็นพหุลานุสาสนี หรือพุทธอนุสาสนี. พุทธอนุสาสนีคืออย่างนี้ ; **ว่าสังขารไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา.** ขอให้ช่วยเอาใจใส่มากเป็นพิเศษอย่าละเลย ; เท่าที่สวดอยู่ทุก ๆ วันก็ขอให้พยายามทำความเข้าใจด้วย.

๑๔. พุทธหฤทัย

คำสุดท้ายที่จะพูดกันในวันนี้คือ **พุทธหฤทัย.** ก็อยากจะพูดให้ชัดว่าพุทธธรรมหฤทัย ; ธรรมหฤทัย ก็แปลว่า หัวใจแห่งธรรม. **พุทธธรรมมหฤทัย** ก็คือ **หัวใจแห่งธรรมของพระพุทเจ้า.** คำว่าหัวใจ นี้ก็ต้องอธิบายแล้ว ; มัน

เป็นจุดศูนย์กลางของทั้งหมด เรียกว่าหัวใจ. **ธรรมเหตุ**ก็แปลว่าหัวใจแห่งธรรม, **พุทธธรรมเหตุ** ก็แปลว่าหัวใจแห่งธรรม ของพระพุทธเจ้า ; คำสรุปธรรมะของพระพุทธเจ้า ทั้งในส่วนปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หรืออะไรก็ตาม สรุปอยู่ในประโยคเพียงประโยคเดียวว่า : **สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา -ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น**. นี่คือนิพพานเหตุ คือหัวใจแห่งพระธรรมของพระพุทธเจ้า. แล้วก็เป็นหัวใจของพระพุทธเจ้าเองด้วย.

ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น นี่เป็นหัวใจปริยัติ ; ถ้าเรียนต้องเรียนให้รู้เรื่องนี้. **ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น** นี่เป็นหัวใจปฏิบัติ ; ถ้าปฏิบัติต้องปฏิบัติอย่างนี้. **ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น** นี่เป็นหัวใจของปฏิเวธ คือ ได้ผลมา เป็นมรรค ผล นิพพาน ก็ได้ผลมาเป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้. ฉะนั้นจึงถือว่า ปริยัติธรรมก็ดี ปฏิบัติธรรมก็ดี ปฏิเวธธรรมก็ดี มีหัวใจเป็นประโยคเดียวกันว่า “ไม่ยึดมั่นถือมั่น” ที่เป็นประโยคบาลีว่า : “**สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิ เวสยา**” -**ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น**. นี่เรียกว่าพุทธธรรมเหตุ หัวใจพระธรรมก็เป็นอย่างนี้, หัวใจพระพุทธเจ้าก็เป็นอย่างนี้, หัวใจพระสงฆ์แท้จริงก็เป็นอย่างนี้ ; จึงควรจะต้องว่า มั่นเป็นหัวใจ หัวใจที่ควรเอาใจใส่.

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่ล้วนแต่แสดงให้เห็นพระพุทธจริยา, แล้วแสดงให้เห็นพร้อมกันไปในทันทีว่า : พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไร ในทุกแห่งทุกมุม ในพุทธจริยาของท่าน ; แล้วทุก ๆ หัวข้อมีความหมายแยกเป็นสองฝ่าย สำหรับสอนศีลธรรม แก่คนชาวบ้านธรรมดา ก็เรียกว่า**ในภาษาคน** ; แสดงวัตถุ แสดงเนื้อหนังร่างกาย หรือวัตถุธรรมเป็นหลัก. ถ้าเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม ก็แสดงด้วย**ภาษาธรรม**, ไม่เกี่ยวกับวัตถุ ไม่เกี่ยวกับร่างกาย ; เกี่ยวกับความจริง หรือเนื้อหา ที่อาศัยอยู่

ในวัตถุ หรือร่างกายนั้น ๆ เช่นพระพุทธรูปเจ้าภาษาคน ก็คือองค์ของท่านที่เป็นเนื้อเป็นหนัง คลอดจากครรภ์พระมารดา. พระพุทธรูปองค์จริงนั้นคือ ธรรมเหตุหรือธรรมะนี้ มันคลอดจากธรรม ; ไม่ได้คลอดจากพระครรภ์มารดา เป็นสองชั้นอย่างนี้อยู่.

วันนี้เราจะทำวิสาขบูชา ก็ขอให้พยายามทำให้สุดความสามารถ ในการที่จะรู้จักพระพุทธรูปเจ้าพระองค์จริง ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้การทำวิสาขบูชา มีความหมายดีกว่าปีที่แล้ว.

อาตมาอุทิศสำหรับพญายืดยาวนี้ ก็ด้วยหวังว่าการทำวิสาขบูชาของเราปีนี้จะดีกว่าปีที่แล้วมา, เพราะว่าท่านทั้งหลายทุกคนมีจิตใจ ที่เข้าถึงพระพุทธรูปเจ้าพระองค์จริงนี้มากกว่าปีที่แล้ว.

นี่คือคำอธิบายเกี่ยวกับพระพุทธรจริยา แสดงโดยลักษณะของพระพุทธรูปประวัติ. พระพุทธรูปคุณ, พระพุทธรูปลักษณะ พุทธภาวะ, พุทธเกษตร, พุทธธรรม, พุทธคุณ, พุทธคุณฐานนิยมธรรม, พุทธจิต, พุทธญาณ, พุทธบัญญัติ, พุทธานุสาสนี และพุทธรูปเหตุเป็นที่สุด เป็นจุด ๆ เดียวที่เป็นที่ออกมาของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา.

การบรรยายพระพุทธรจริยาในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอโอกาสพระสงฆ์ทั้งหลายได้สวดธรรมสาธยาย ชมเชยคุณของพระธรรมต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๑๐
พระพุทธรเจ้าท่านเป็นอะไรต่อสัตว์ธรรมดาสามัญ
ที่ยังเป็นเหมือนเด็กอ่อนนอนเบาะ

.....

-๑๐-

เสาร์ที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย.

ในการบรรยายพระพุทธรจริยาเป็นครั้งที่ ๑๐ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่าท่านเป็นอะไร ต่อสัตว์ธรรมดาสามัญทั่วไป, ได้แก่สัตว์ที่ยังเป็นเหมือนกับลูกอ่อนนอนในเบาะ. ข้อนี้ก็หมายถึงปุถุชน ที่ยังไม่ประสีประสาต่อธรรมะ โดยประการใด ๆ เลย, เกิดมาเป็นคนเป็นมนุษย์อยู่ตามธรรมดาสามัญ แล้วก็มึกิละ มีตันทา มีอุปาทาน อยู่อย่างคนธรรมดาสามัญนี้ จะต้องศึกษาดูกันให้ดีว่า พระพุทธรเจ้าทรงเป็นอะไรแก่บุคคลประเภทนี้.

ขอทบทวนข้อความ ที่เฝ้ากันมาแล้ว แต่หนหลัง ว่าในครั้งที่ย้อนถัดไป จากครั้งนี้ได้กล่าวถึงข้อที่ว่าท่านเป็นอะไรในทุแก่งทุกมุม ในพุทธจริยาของท่านเอง ; เมื่อเรามองดูจากทุแก่งทุกมุมที่เกี่ยวกับพระพุทเจ้า และที่เป็นอยู่ในพระพุทจริยานั้น ๆ จนสามารถที่จะกล่าวได้ว่า มีอะไรเป็นอย่างไร ; จากพระพุทจริยาทั้งหมดนั้น ทำให้เราทราบได้ว่า ท่านมีอะไรอย่างไร ในพระพุทจริยานั้น ๆ. และครั้งก่อนหน้านั้น คือ ครั้งที่ ๘ ก็ได้กล่าวค้างไว้ว่า ท่านเป็นอะไร ต่อสัตว์โลกทั้งปวง. นั้นมันหมายความว่า สัตว์โลกทั้งปวงในทุกชนิดทุกประเภท นับตั้งแต่สิ่งที่มีชีวิต เช่นพืชพันธุ์ เป็นต้น จนถึงสัตว์ ถึงมนุษย์ ถึงอมมนุษย์ ถึงเทวดา ถึงพรหม.

ในครั้งนี้เราจะดูกันแต่ในส่วนเดียว หรือที่เรียกว่าในส่วนที่แคบที่สุด คือ **ดูเฉพาะพวกปุณฺณคนธรรมาสามัญที่มีอยู่ในโลก ที่จะเกี่ยวข้องกับพระองค์เท่านั้น.** ถ้าพูดให้ง่ายเข้ามาอีกก็ว่า อย่างเช่นท่านทั้งหลาย ผู้ไม่ประสีประสาอะไรเลยต่อพระธรรม ; ครั้นพระพุทองค์ได้ทรงพบเข้า หรือว่าได้ทรงเกี่ยวข้องกับแล้วพระองค์จะทำอย่างไร ในฐานะที่เป็นอะไรแก่บุคคลประเภทนี้. นี่ขอให้ท่านทั้งหลายมองให้แคบเข้ามาอย่างนี้ เพื่อจะรู้สิ่งที่สำคัญที่สุดต่อไป คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ คำสั่งสอนของพระองค์นี้เป็นสัตสสติญฺฐิ หรือหาไม่ ซึ่งจะได้พิจารณากันทีหลัง. การที่จะเข้าใจเรื่องนี้ได้จะต้องดูตัวเอง หรือดูคนธรรมาสามัญทั่ว ๆ ไป ที่อยู่ในลักษณะเดียวกัน หรือในระดับเดียวกันนี้เสียก่อน.

ที่ได้ใช้คำว่า “คนทั้งหลายเหมือนลูกอ่อนนอนบนบาะ” นั้น ก็เพื่อให้สังเกตตรงที่ว่าคนเราเกิดขึ้นมา **ไม่มีความรู้ผิดถูกอะไรเลย เหมือนกับเด็กอ่อนนอนบนบาะ แล้วบิดามารดาจะพูดอะไรเป็นคำแรก, หรือจะสั่งสอนอะไรเป็นเรื่องแรก** แก่ลูกอ่อนนอนบนบาะนั้น. สำหรับ**พระพุทเจ้าก็เป็นอย่างเดียวกัน คือเมื่อสัตว์ทั้งหลายเป็นเหมือนกับลูกอ่อนนอนบนบาะ ไม่มีอะไรอยู่ในจิตใจเลยที่เกี่ยวกับหลัก**

ธรรมะ หรือหลักพระศาสนาแล้ว **พระองค์จะตรัสอะไรเป็นคำแรก หรือเป็นเรื่องแรก แก่คนเหล่านั้น.**

ที่นี้เราจะต้องดูต่อไปอีกสักหน่อยหนึ่งก่อนว่า คนที่กว่าจะโตเป็นผู้ใหญ่ พอที่จะเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าได้นั้น ย่อมไม่ใช่คนที่เป่ญลูกอ่อนนอนบนเะในทางร่างกาย, เขายังเป็นเหมือนกับลูกอ่อนนอนบนเะ ในทางวิญญาณ แต่มีใช้ว่าจะปราศจากความรู้สึก คตินึกอะไรเลยเสียทีเดียว ; เขาย่อมจะมีความรู้สึกคตินึกไปตามสัญชาตญาณ ที่สัตว์ทั้งหลาย ที่มีชีวิต คตินึกได้ จะต้องมี. นี่ขอให้สนใจในข้อนี้กันก่อนว่า แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน เช่น สุนัข และแมว มันก็มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณ, **แล้วทำไมคนเราจึงจะไม่มี ความรู้สึกตามสัญชาตญาณ.**

สัญชาตญาณอันแรกก็คือ จะรู้สึกไปในทำนองว่า มีตัวฉัน มีของฉัน ; เพราะว่าพอเกิดมาจากท้องแม่ ก็มีอะไรทุกอย่างมาแวดล้อมรอบด้านทีเดียว ให้เกิดความรู้สึกคตินึกไปในทำนองที่ว่า นั่นตัวฉัน นี่ของฉัน อะไรทำนองนี้ ; แล้วพอโตขึ้นมา จารู้จักเพิลิตเพิลินในอารมณ์ ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้นแล้ว ก็มีสิ่งที่เรียกว่า นันทิ และอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตน หรือของตน. ที่นี้ ตาม**สัญชาตญาณล้วน ๆ** คนเราก็ก็น้อยากจะตาย คืออยากอยู่ ; สัญชาตญาณของ สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้นแม้จะปล่อยไปตามธรรมดาสามัญ โดยไม่ต้อง ศึกษาอะไร คนเราก็ก็น้อยากตาย, รู้จักคตินึกไปในทางที่น้อยากจะตาย, และอยาก จะมีชีวิตอยู่, แล้วยังอยากจะมีอยู่ตลอดไป หรือตลอดกาลเสียด้วย. ฉะนั้น**ความคิด มันจึงแลบออกไปเองว่า ตายแล้วควรจะเกิดใหม่, ตายแล้วเราควรจะได้มีขึ้นมา ใหม่อีก** อย่าให้มันสูญสิ้นไป.

นี่แหละคือข้อที่เป็นเหตุผล ที่ทำให้เราพอจะมองเห็นได้ว่า **ความรู้สึกตาม ธรรมดาสามัญของคนนั้น จักต้องเป็นไปในทางของสัสสตทิฎฐิ ;** แม้ว่าจะไม่มี

ใครมาสอนในทางศาสนา ทางธรรมอะไรก็ตาม ; ความรู้สึกที่มันเกิดของมันเองจะเป็นไปในลักษณะที่เรียกว่า สัสสตทิวฏฐิ คือว่ามีตัวฉัน และฉันจะอยู่, ฉันจะอยู่ ไม่มีที่สิ้นสุด, ฉันตายแล้ว ฉันควรจะเกิดอีก. นี่เรียกว่าสัญญาตญาณพื้นฐานอย่างนี้. **สัญญาตญาณอย่างนี้ จะเรียกว่ามิจจาทิวฏฐิ หรือสัมมาทิวฏฐิ? จะเรียกว่าสัมมาทิวฏฐิ คงจะไม่ได้ คือมันไม่ถูก ; แต่จะเรียกว่ามิจจาทิวฏฐิ มันก็คงจะมากเกินไป** เพราะเพียงแต่ว่าเขารู้สึกไปตามอำนาจของสัญญาตญาณ ของสิ่งที่มีชีวิต ที่มันจะต้องรู้สึกอย่างนั้น ; เพราะว่าไม่อยากจะตาย, แล้วก็อยากจะอยู่. สัญญาตญาณชนิดนี้จะถือว่าเป็นมิจจาทิวฏฐิอันร้ายกาจนั้นหาได้ไม่ ; หรือแม้แต่จะถือว่าเป็นมิจจาทิวฏฐิก็ยังเป็นที่สงสัยอยู่ เพราะมันเกิดคิดไปเอง ตามเหตุผลในตัว ของสัตว์ที่มีชีวิตทุกชีวิต.

ที่นี้มันยังมีเรื่องอื่นแทรกเข้ามาอีก คือ การอบรมสั่งสอน ที่มีอยู่ในฐานะเป็นวัฒนธรรม ; อย่างชาวไทยเรา呢 ก็**มีวัฒนธรรมที่ทำให้หนัก ให้คิด ให้เชื่อ** ให้บอกกันต่อ ๆ ไปว่า **ตายแล้วเกิดอีก**. เพราะว่าเราจะได้เห็นบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ทำบุญ แล้วอุทิศส่วนกุศลว่า เกิดชาติหน้าขอให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ; เพียงแต่เด็กได้เห็น และได้ยินอย่างนี้เท่านั้น มันก็จะมีความรู้สึกว่า เราจะต้องเกิดอีก, เราจะได้เกิดอีก, และเราจะได้สิ่งที่เราทำได้ทำไว้. นี่เรียกว่าวัฒนธรรมในบ้านเรือน ก็สอนให้คนเรา มีความคิดและความเชื่ออย่างนี้เสียแล้ว, คือเป็นไปในรูปสัสสตทิวฏฐิ นั่นเอง ว่ามีตัวตน, แล้วก็มิตัวตนที่จะอยู่ไป ตายแล้วก็ควรจะเกิดอีก.

วัฒนธรรมในประเทศไทยเรามันเป็นอย่างนี้ **แม้วัฒนธรรมในประเทศอินเดียก็ต้องเป็นอย่างนี้** ; เพราะว่าวัฒนธรรมไทยในรูปนี้ รับมาจากวัฒนธรรมอินเดีย. คนอินเดียเข้ามาพเนจรอยู่แถวนี้ตั้งสองพันปีมาแล้วโดยแน่นอน, เชื่อกันว่าอย่างนั้น. ที่แรกก็ไม่ได้นำเอาพุทธศาสนาเข้ามา ; แต่ว่านำเอาความคิดความเชื่ออย่างคนธรรมดาสามัญของชาวอินเดีย ที่เรียกว่าพวกพราหมณ์เข้ามา. เพราะว่าคนเหล่านั้นเป็น

พราหมณ์, มีการศึกษาอย่างที่เรียกว่าพราหมณ์ หรือศาสนาพราหมณ์, ฉะนั้นจึงเป็นได้ง่ายยิ่งขึ้นไปอีก ที่จะมาสอนไปตามหลักเกณฑ์ของศาสนาพราหมณ์ คือมีตัวตน, มีอาตมัน หรืออาตมาเป็นตัวตน, เป็นความรู้ใหม่ เป็นความรู้แปลก สำหรับคนบ้านนี้ ที่ไม่เคยรู้มาแต่ก่อน. เมื่อถูกทำให้เชื่อมั่นแน่นแฟ้นอย่างนี้เสียแล้ว เขาก็สอนลูกหลานสืบ ๆ กันมาจนถึงบัดนี้.

ในประเทศไทยเรา ก็มีรากของสัสตติภฏฐิ ตั้งอยู่ในจิตใจอย่างนี้, ในประเทศอินเดียก็อย่างเดียวกัน. แม้ในประเทศอินเดีย ในสมัยที่พระพุทธเจ้าท่านบังเกิดขึ้น คนส่วนมากก็ยังเป็นอย่างนี้, เพราะว่าคนก่อนพระพุทธเจ้าเกิดนั้น ก็มี ความเชื่อเรื่องตัวตนอยู่เป็นส่วนใหญ่ เช่นเดียวกับสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ที่เชื่อไปตามสัญชาตญาณ. แม้ว่าจะมีเจ้าลัทธิอื่นเกิดขึ้นมาสอนว่า ตายแล้วไม่เกิด ไม่มีตัวตนบ้าง ก็เป็นส่วนน้อย, มันสู้ความรู้สึกที่เป็นไปตามสัญชาตญาณพื้นฐานไม่ได้. นี่แหละเป็นเหตุให้เชื่อได้ว่า แม้ในครั้งพุทธกาล คนทั้งหลายทั่วไปก็เป็นสัสตติภฏฐิ คือมีความเชื่อว่า มีตัวเรา และตัวเราจะอยู่ไปจนตาย แล้วก็ต้องเกิดอีก และเป็นอย่างนี้เรื่อยไป.

ความที่สัตว์ทั้งหลาย มีสัสตติภฏฐิเป็นพื้นฐานอย่างนี้ เราควรจะเรียกว่าอะไรดี? ก็เรียกกันว่าเป็นปุถุชนคนธรรมดาสามัญที่สุด เท่าที่จะเป็นปุถุชนกันได้ ; เป็นปุถุชนก็ต้องมีความรู้สึกเป็นสัสตติภฏฐิอย่างนี้ แล้วแต่ว่าจะเข้มข้นหรือว่าเป็นอย่างเจือจางเท่านั้นเอง. ที่นี้ความเป็นปุถุชนอย่างนี้ ลองคิดดูเถอะว่าพระพุทธเจ้าท่านจะทรงมองดูในลักษณะอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านทรงมองดูบุคคลทั่วไปที่มีลักษณะอย่างนี้ ท่านจะรู้สึกอย่างไร? ข้อนี้เข้าใจว่า ท่านจะต้องรู้สึกเหมือนกับว่าคนโต ๆ มองดูลูกเด็ก ๆ ซึ่งเป็นเด็กอ่อนนอนเบาะยังไม่ประสีประสาต่อโลกทั้งดั้น เมื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงมองดูปุถุชนคนทั่วไป ในความรู้สึกอย่างนี้แล้ว ก็จะต้องนึกดูต่อไปถึง

ข้อที่ว่าคำแรกที่สุด หรือเรื่องแรกที่สุด ที่ท่านจะตรัสแก่บุคคลประเภทนี้นั้น ท่านจะตรัสว่าอย่างไร? นี่ถ้าท่านทั้งหลายเข้าใจในข้อนี้แล้ว จะเข้าใจหลักธรรมะที่สับสนยุ่งยากลำบากกันอยู่ในเวลานี้ได้โดยไม่ยากเลย, เช่นว่า พุทธศาสนาเป็นสัสสตทิฏฐิหรือไม่ เป็นต้น.

ถ้าว่า พุทธศาสนาไม่เป็นสัสสตทิฏฐิแล้ว **ทำไมพุทธศาสนาจึงสอน หรือถือกันอยู่ สอนกันอยู่ว่าตายแล้วเกิดอีก** เช่นเรื่องชาดกทั้งหลายเป็นต้น, หรือแม้แต่วิชาที่ ๑ ที่เรียกว่า ปุพเพนิวาสานุสสติ-ญาณ ก็มีคำกล่าววาระลึกชาติหนหลังได้ ร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ แสนชาติ หรือหลาย ๆ กับปี พระพุทธเจ้าก็ระลึกได้, พระสาวกก็ระลึกได้. เหล่านี้แสดงว่าข้อความนี้มันยืนยันว่า คนตายแล้วเกิดอีกซึ่งเป็นคน ๆ เดียวกันนั้นแหละ ; แล้วมันยังมี วิชาที่ ๒ ที่เรียกว่า จุตูปปาตญาณ ที่แสดงไว้ว่ามองเห็นสัตว์ทั้งหลาย คนเดียวกันนั้นแหละต้องเป็นไปตามกรรมของตน, เสวยกรรมนั้นแล้วเป็นอย่างนั้น, แล้วตาย, แล้วเสวยกรรมนั้น, แล้วเป็นอย่างนั้น ; เป็นคน ๆ เดียวกันอย่างนี้. นี่ก็คือลักษณะของสัสสตะสุดเหวี่ยง, แล้วจัดเป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่?

ยังมีเรื่องอื่นอยู่อีกเป็นอันมาก ที่พุทธบริษัทเรากำลังเชื่อ และปฏิบัติอยู่อย่างสับสน ; แม้ว่าท่านทั้งหลายทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็ยัง**มีความคิดในเรื่องนี้อย่างสับสน, ทางหนึ่งได้ฟังมาว่าเป็นอนัตตา. อะไร ๆ ก็เป็นอนัตตา ก็ว่า ไม่มีบุคคล ไม่มีใครตาย แล้วเกิดไปรับอะไรที่ไหน. แต่อีกทางหนึ่งก็ยังเชื่อว่าตายแล้วเกิด. เกิดแล้วได้รับนั้น ได้รับนี้,** ตามที่ได้เคยเชื่อมาแต่เดิม ; มันก็ละไม่ได้. บางทีก็ต้องสวดมนต์ที่มีใจความเป็นสัสสตทิฏฐิ เช่นเรื่องกรรม ; ตายแล้วจะได้รับผลของกรรม, เรามีกรรมเป็นของตัว, มีกรรมเป็นอะไรไปข้างหน้า. เรามีทั้งตัวเรา มีทั้งกรรมของเรา เราตายแล้วจะได้รับผลกรรมของเรา ; ท่านเองก็สวดมนต์อย่างนี้อยู่เช่นนี้ทุกวัน. อย่างนี้มันจะเป็นสัสสตทิฏฐิหรือไม่? เป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่? ในเมื่อเราไปเทียบกันดูกับที่ว่า:-

รูปัง อนัตตา, เวทนา อนัตตา, สัญญา อนัตตา, สังขาร อนัตตา, วิญญาณัง อนัตตา ; อะไร ๆ ก็อนัตตา, ตัวตนก็ไม่มี ของตนก็ไม่มี ; มีแต่อิทัปปัจจยตา. พอฟังเรื่องอิทัปปัจจยตา ความคิดก็ไปทางหนึ่ง, พอฟังเรื่องบุคคล ตัวตน เราเขา ทำกรรมอย่างนั้นอย่างนี้ ความคิดก็ไปอีกเรื่องหนึ่ง ; มันคล้ายกับว่าเทไปเทมา ไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างไหน.

นี่แหละคือ ปัญหาที่ยังเหลืออยู่ สำหรับจะต้องศึกษาให้เข้าใจเด็ดขาดลงไป ; แล้ววิธีที่จะศึกษาปัญหานี้ไม่มีอะไรดีไปกว่า ที่จะต้องติดตามไปถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องแรก ๆ ในคำแรก ๆ , ว่าท่านสอนพุทธศาสนาว่าอย่างไร และถึงท่านได้สอนสืบต่อมาว่าอย่างไร. ถ้าเราประมวลเอาเรื่องราวทั้งหมดที่พระองค์ทรงสั่งสอนแก่คนทุกชนิต ทุกประเภท ทุกเวลา ทุกสมัย มาพิจารณาดูแล้ว ; เราก็จะพบว่า มันมีความสับสนปนเปกันอย่างนี้ด้วยเหมือนกัน. เหมือนกับที่วัดนี้บางวันเราก็เทศน์เรื่องอนัตตา เรื่องอิทัปปัจจยตา ; แต่ในบางคราวเราก็เทศน์เรื่องกรรม ที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ : ทำบาปได้บาป ทำบุญได้บุญ เป็นระยะยาวไปทีเดียว. แปลว่าปัญหาอย่างนี้ก็ยังมีพุทธกาล และทั้งเดี๋ยวนี้ เราจะสะสางปัญหานี้ได้อย่างไร?

นี่แหละคือข้อที่อาตมาจะได้กล่าวเรื่องพระพุทธรักษาในวันนี้ โดยหัวข้อที่ว่า พระองค์ทรงเป็นอะไร แก่สัตว์ปฤชนคนธรรมดาสามัญ ที่ยังเป็นเหมือนลูกอ่อนนอนบนเบาะ. ถ้าเข้าใจเรื่องนี้แล้ว ก็จะเข้าใจเรื่องถัดไปทันที ว่าคนที่ไม่เป็นลูกอ่อนนอนบนเบาะแล้วนั้น พระองค์ทรงสอนเรื่องอะไรต่อไป. ถ้าเราเข้าใจเรื่องนี้ไม่ดี เราจะเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าสอนสัสสตทิฎฐิ เช่นเรื่องกรรมเป็นต้น กระทั่งเรื่องปุพเพนิวาสานุสสติญาณเป็นที่สุด. ที่นี้เราจะได้พิจารณากันต่อไปตามลำดับ เพื่อให้เข้าใจไปตามลำดับไม่เช่นนั้นนั้นอาจจะเข้าใจไม่ได้.

คนทั้งหลายเป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่?

ข้อแรกจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า คนตามธรรมดาสามัญเหล่านี้ เป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่? นักศึกษาพวกหนึ่ง หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกอภิธรรม จะพูดว่า คนทั้งหลายเป็นมิจฉาทิฏฐิมาแต่ในท้อง, โตขึ้นด้วยมิจฉาทิฏฐิ เพราะไม่รู้ว่าจะไรเป็นอะไร ; และถือว่ามีวิชามาตั้งแต่ในท้อง. นี่ช่วยจำไว้อย่างหนึ่งก่อนว่า เราพวกหนึ่งมีความเข้าใจว่า คนเป็นมิจฉาทิฏฐิมาแต่ในท้อง, เกิดมาก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีวิชามาเสร็จแล้ว. แต่พระพุทธรเจ้าท่านไม่ตรัสอย่างนั้น ท่านตรัสว่าแม้วิชาก็เพิ่งเกิด, แม้มิจฉาทิฏฐิ อกุศล เจตสิกเหล่านี้ก็เพิ่งเกิด, แล้วก็เกิดเป็นคราว ๆ , เกิดแล้วก็ดับไป แล้วก็เกิดอีก, เกิดแล้วก็ดับไป. ถ้าอย่างนี้จะถือว่าอย่างไร ว่าคนมีวิชา หรือเป็นมิจฉาทิฏฐิมาแต่ในท้องหรือไม่? นี่แหละคือปัญหาแรกที่สุด ที่จะต้องรู้จักตัวเอง ; ถ้าไม่เข้าใจข้อนี้ก็ไม่มีความที่จะรู้จักตัวเอง.

เมื่อถามขึ้นมาว่า คนทั้งหลายเหล่านี้เป็นมิจฉาทิฏฐิหรือไม่? คำตอบมีได้หลายทางแล้วแต่ว่าจะใช้คำตอบชนิดไหน ด้วยวิธีอะไร. เช่นว่า จะถือโดยหลักว่า ถ้ามันตรงกันข้ามกับสัมมาทิฏฐิแล้ว ก็เป็นมิจฉาทิฏฐิทั้งนั้น ; อย่างนี้ก็จะพูดได้ว่า คนทั้งหลายเหล่านี้ยังไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ, คนที่เกิดขึ้นมาเจริญอยู่ตามปกติธรรมดา อย่างนี้จะเรียกว่าสัมมาทิฏฐิยังไม่ได้ เพราะยังไม่รู้เรื่องอริยสัจ ๔ เรื่องปฏิจจสมุปบาท เรื่องกรรม, หรือแม้แต่เรื่องศรัทธาที่ถูกต้อง.

การที่จะมีสัมมาทิฏฐิได้ ในบาลีระบุไว้ชัดว่า จะต้องมีความรู้ในเรื่องความทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับสนิทของความทุกข์ และทางให้ถึงความดับสนิทของทุกข์ ; นี่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ. คนเหล่านี้ยังไม่มีความรู้เรื่องนี้ ก็แปลว่ายังไม่มีสัมมาทิฏฐิ. เมื่อยังไม่มีสัมมาทิฏฐิ จะเรียกว่าเขามีมิจฉาทิฏฐิ

หรืออย่างไร? คนที่พูดกันอย่างสะเพร่า ๆ ก็จะมีประมาณว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ. แต่ถ้าถือตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัส เขายังไม่มีความเห็นผิด เขาก็ยังไม่เป็นมิจฉาทิฏฐิ และมิจฉาทิฏฐิจะเกิดต่อเมื่อมีอะไรมาทำให้เขามีความเห็นผิด.

ทีนี้เราดูต่อไปอีกนิดว่า คนทั้งหลายเหล่านี้กำลังไม่แน่, ทุก ๆ คนนี้กำลังไม่แน่ ยักรวนเร ไม่มีทิฏฐิอันไหนที่ลงรากแน่นแฟ้น ; แล้วจะเรียกเขามิจฉาทิฏฐิโดยส่วนเดียวได้อย่างไร. พอเขาได้ฟังอะไรไป เขาก็เปลี่ยนไปทันที เป็นอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป. เขาอาจจะเกิดมิจฉาทิฏฐิสักแว็บหนึ่งก็ได้ แล้วมันก็หายไป ; เลยกล่าวไม่ได้ว่าคนเหล่านี้ได้เป็นมิจฉาทิฏฐิถึงที่สุด, หรือเป็นสัมมาทิฏฐิถึงที่สุด. ถ้าเขามีความยึดถือเรื่องตายแล้วเกิด เป็นต้น ถึงที่สุด ที่จะเรียกว่า อันตคาหิกทิฏฐิแล้ว นั่นแหละจึงจะเรียกว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิได้. แต่เดี๋ยวนี้**ความเห็นว่าตายแล้วเกิดของคนเหล่านี้ ยังไม่ลงรากฐานอะไรเลย, ยังไม่เป็นอันตคาหิกทิฏฐิ แล้วจะเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิได้อย่างไร.** ถ้าจะเรียกให้ได้ ก็ต้องแบ่งมิจฉาทิฏฐิออกเป็นสองชั้น.

ความคิดเห็น ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณยังไม่เป็นมิจฉาทิฏฐิ

สำหรับสัสสตทิฏฐินั้น สัตว์ธรรมดาสามัญก็มีอยู่ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น, และคนก็รู้สึกได้เองว่า มีตัวฉัน แล้วฉันจะอยู่, ฉันตาย แล้วฉันเกิดอีก ; ก็เรียกว่ามีสัสสตทิฏฐิอยู่ในระดับนี้ จะเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิหรือไม่? จะเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ นั้นมันคงจะแรงเกินไป. มันควรจะเรียกแต่เพียงว่าสัสสตทิฏฐิตามสัญชาตญาณ ; **ถ้ามีสัสสตทิฏฐิขั้นสัญชาตญาณเพียงอย่างนี้ ก็ยังไม่ควรจะถูกเรียกว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ** เพราะมันไม่มีอะไรจะห้ามไม่ให้คนมีสัสสตทิฏฐิตำหน่งนี้ ; เพราะว่าสัตว์มีชีวิตทั้งหลาย ย่อมรักตัว ย่อมมีตัว ย่อมสงวนตัว เห็นแก่ตัว, ตายแล้วก็ยังอยากเกิดอีก.

สัสสตทิฏฐิจึงมีอยู่สองระดับ : คือระดับที่สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย จะต้อง
มิได้เอง ; ส่วนสัสสตทิฏฐิที่เข้มข้น จนถึงกับว่าเหมือนกับเป็นหลักตอ ที่ปัก
ลงไปในวัฏฏะ ; นั้นเรียกว่า อันตคาหิทิฏฐิแล้ว, นั้นแหละคือ สัสสตทิฏฐิ
 ชนิดหลัง : สัสสตทิฏฐิในระดับที่ปักแน่น เหมือนกับปักหลักลงไปในวัฏฏสงสาร.
 ฉะนั้นขอให้จำไว้ที่ก่อนว่า สัสสตทิฏฐิอย่างธรรมดาสามัญของลูกเปิดไก่อ่อนปูลูชนนี้
 ไม่ควรจะถูกประณามว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ถึงขนาดที่เป็นอันตคาหิทิฏฐิ เพราะว่ามัน
 เกิดเองตามสัญชาตญาณ, เพราะว่าทุกคนจะมีทิฏฐินี้.

เดี๋ยวนี้ก็ตาม ครั่งพุทธกาลก็ตาม สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย จะต้องมิสัสสตทิฏฐิ
 ระดับสัญชาตญาณ อย่างนี้เสมอไป. ที่นี้คนประเภทนี้เราจะเรียกเขาว่า เป็นคนมี
 สัสสตทิฏฐิหรือไม่? ข้อนี้ต้องจำกัดความของคำว่าสัสสตทิฏฐิให้ดี ; ถ้าสัสสตทิฏฐิชนิด
 มิจฉาทิฏฐิอันตคาหิทิฏฐิแล้วมันก็รุนแรงมาก ; ยังไม่ควรจะถือว่าเขามีแล้วเพราะ
เขามีสัสสตทิฏฐิแต่เพียงระดับธรรมดา ๆ จนไม่ควรจะเรียกว่า สัสสตทิฏฐิด้วยเข้าไป,
 แล้วเขาก็**มีตามทีเหตุผลชั่วขณะ**ที่ทำให้คิดไปอย่างนั้นว่ามีตัวฉัน ว่ามีของฉัน ฉันตาย
 แล้วจะเกิดอีก เพราะฉันอยากจะได้เกิดอีก.

นี่แหละคือสิ่งแรกที่สุด ที่ท่านทั้งหลายจะต้องสนใจ ว่าคนธรรมดาสามัญ
 ที่เป็นอยู่ตามปกติ เกิดมาจากท้องแม่แล้วนี้ จะเป็นมิจฉาทิฏฐิหรือเปล่า? เป็น
 สัสสตทิฏฐิหรือเปล่า? ถ้าถือตามหลักที่ว่ามิจฉาทิฏฐิ คือเห็นผิดถึงขนาดเป็น
 อันตคาหิทิฏฐิ ปักดิ่งโดยส่วนเดียว ถอนรากไม่ขึ้นแล้วก็เรียกว่ายัง, เขายังไม่เป็น
 มิจฉาทิฏฐิเลย, เขาไม่ได้เกิดมาเป็นมิจฉาทิฏฐิในขั้นนี้เลย ; เพียงแต่ว่าเกิดมา
ยังไม่รู้อะไรที่ถูกต้อง, แล้วก็นึก ๆ ไปตามความรู้สึกของตนเองอย่างนี้. ถ้าจะ
 ปรับให้เป็นมิจฉาทิฏฐิ มันก็คงจะมากเกินไปเหมือนกัน มันจะเป็นการหลับหูหลับตา
 ปรับกันมากเกินไป. ฉะนั้นควรจะถือว่าเขาเป็นผู้มีสัสสตทิฏฐิในระดับหนึ่ง คือระดับ

สัญญาตญาณ ; จะต้องเรียกชื่อสังขตทวิภูฏินี่ว่า สังขตทวิภูฏิระดับสัญญาตญาณ ของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย, นี่เราไม่ควรจะเรียกว่าอันทคาคิกทวิภูฏิโดยแน่นอน.

นี่เอาเป็นอันว่าสรุปความแล้ว ก็จะได้ความว่า : ลูกเปิด ไก่อ่อน ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ มีสังขตทวิภูฏิระดับอ่อนที่สุด คือระดับสัญญาตญาณมาแล้วเสร็จ หรือจะเป็นระดับพื้นฐานของสัตว์เหล่านี้ ; แล้วก็มีลักษณะที่จะต้องรู้ดีกว่า มีตัวฉันมีของฉัน ฉันมีชีวิตอยู่ อยู่กว่าจะตาย ตายแล้วจะเกิดอีก. นี่คือพวกลูกเปิด ไก่อ่อน คือปฤชนคนธรรมดาสามัญทั่วไป ที่ยังไม่ทันจะลืมหูลืมตาอะไร, แล้วก็มีอยู่เต็มไปทั้งโลก. ถ้าเขาไม่ได้รับคำสั่งสอนที่ผิดอะไรมากมายแล้ว ก็คงอยู่อย่างนี้ตลอดไป ; ในเมื่อคนอย่างนี้มีอยู่ในโลกอย่างนี้, แล้วถูกเรียกว่าสังขตทวิภูฏิอย่างนี้. นี่แหละคือจุดตั้งต้นของปัญหา ที่จะต้องศึกษา จะต้องพิจารณา. ถ้าประมาณกันว่าเป็นมิจฉาทวิภูฏิเสียแล้ว มันก็น่าสงสัย ; แต่ถ้าเป็นอันทคาคิกทวิภูฏิแล้ว มันยากที่จะถอนได้. แม้พระพุทธเจ้าก็จะถอนขอเขาไม่ได้ ถ้าว่าสังขตทวิภูฏิของเขานั้นเป็นถึงขนาดอันทคาคิกทวิภูฏิแล้ว แม้พระพุทธเจ้าก็จะถอนขอเขาไม่ได้.

ผู้ที่มีความคิดเห็น ตามสัญญาตญาณ พระพุทธเจ้ายังโปรดได้

ที่นี้คนธรรมดาสามัญ ที่อยากจะเรียกว่าลูกเปิด ไก่อ่อน เหล่านี้เขามีสังขตทวิภูฏิชนิดที่เบาบางตามสัญญาตญาณ ; พระพุทธเจ้าจะโปรดได้. ขอให้สังเกตความแตกต่างข้อนี้ให้มาก ก็จะเข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาได้ ; ถ้าเอาไปเป็นอย่างเดียวกันเสียแล้ว ไม่มีทางจะเข้าใจหลักธรรมในพุทธศาสนาได้.

สำหรับมิจฉาทวิภูฏิที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่ มันก็ยังแบ่งออกเป็นชั้น ๆ : มิจฉาทวิภูฏิชนิดที่ไม่ห้ามสวรรค์ แต่ห้ามนิพพาน, มิจฉาทวิภูฏิที่ห้ามทั้งสวรรค์ ห้ามทั้งนิพพาน ; อย่างนี้มันก็มีอยู่. มิจฉาทวิภูฏิที่มีตัวตน อยากดี อยากทำดีก็ไปสวรรค์ได้.

นี่เขาเรียกว่าไปสวรรค์ได้ด้วยมิจฉาทิฏฐิ ; อย่างนี้ก็ไม่มีใครจะค้านได้ ; เพราะเขามีความยึดมั่นถือมั่นตัวตนมาก แล้วทำดี ทำบุญ เพื่อไปเกิดในสวรรค์ ด้วยสัสสตทิฏฐิ อันแรงกล้านั้น. ฉะนั้นสัสสตทิฏฐินั่นเองที่ทำให้ไปสวรรค์ได้, สัสสตทิฏฐิอย่างนี้ ไม่ห้ามสวรรค์ แต่ห้ามนิพพาน, คือมันไม่มีทางที่จะไปนิพพานได้ ; ไม่มีทางที่จะบรรลุนิพพานได้ เพราะว่ามันเต็มไปด้วยทิฏฐิว่าตัวตน ว่าของตน. **การที่มีทิฏฐิว่าตัวตน ว่าของ ๆ ตนนี้มันมีอยู่เป็นสองระดับ คือระดับที่ถอนยาก ถอนไม่ได้ง่าย ๆ ในชาติปัจจุบันนี้ ; พุทธว่าอย่างนั้นดีกว่า. แล้วอีกระดับหนึ่งก็คือว่าจะถอนได้ง่าย ๆ เมื่อเพียงแต่สักว่า ได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนที่ถูกต้องของพระอริยเจ้าเท่านั้น.**

นี่พูดมายืดยาว เพียงแต่จะให้จับหลักได้สักนิดหนึ่งเท่านั้นว่า **คนธรรมดาเกิดมาอย่างนี้ อย่าเพิ่งไปประณามว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิอันร้ายกาจ, แม้ว่าเขาจะมีความรู้สึกเป็นทำนอง มีตัวฉัน มีของฉันเป็นสัสสตทิฏฐิอยู่บ้าง ; แล้วคนพวกนี้แหละ ที่ไปพบพระพุทธเจ้า แล้วพระพุทธเจ้าจะโปรดเขาได้, แล้วคำแรกที่พระพุทธเจ้าจะพูดกับเขานั้น จะมีว่าอย่างไร? เรื่องแรกจะพูดว่าอย่างไร?**

สมมติว่าเราเชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนสัมมาทิฏฐิเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน พอท่านพบกับคนลูกเปิดไก่อ่อนเหล่านี้ แล้วท่านจะตรัสเลยว่า ไม่มีตัวไม่มีตนเว้ย ได้หรืออย่างไร? มันจะมีอะไรที่จะเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าจะต้องตรัสอย่างนั้น? หรือว่าพอพระพุทธเจ้าทรงพบปะกับคนเหล่านี้ แล้วพระพุทธเจ้าจะตรัสขึ้นมาว่า ตายแล้วไม่เกิดเว้ย อย่างนี้ได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดู. มันไม่มีเรื่องไม่มีทาง มันไม่มีอะไร ที่พระพุทธเจ้าจะตรัสเป็นคำแรก หรือเรื่องแรกว่าอย่างนี้ แม้แต่คนที่เป่ญุชฌน ธรรมดาสามัญ, หรือที่เรียกว่าลูกไก่อ่อน ลูกเปิดอ่อน, จะไม่มีทางที่พระพุทธเจ้าจะตรัสว่า ตายแล้วเกิดเว้ย, หรือตายแล้วไม่เกิดเว้ย ; อย่างนี้ไม่มีเลย.

ที่จริงพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนหลักธรรมะที่ว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีบุคคลอยู่
ที่นี่ เวลานี้, ไม่มีใครที่จะตาย ไม่มีใครซึ่งจะเกิด ; ท่านทรงประสงค์ที่จะสอน
อย่างนั้น ; แต่ทำไมท่านพูดกับลูกเปิดไก่อ่อนเหล่านี้ได้? ก็เพราะว่าพูดอย่างนั้น
ไม่ได้ เพราะพูดอย่างนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร พูดอย่างนั้นมันก็ไม่เข้าใจ ;
จะพูดว่าตายแล้วไม่เกิด ไม่ได้ตาย อย่างนี้มันก็ไม่เข้าใจ ; จะพูดว่าตายแล้วเกิดเร็ว
มันก็ผิด, พระพุทธเจ้าไม่ได้มีหลักธรรมะว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ;
มีแต่เรื่องอิทัปปัจจยตา.

ที่นี่จะสอนอิทัปปัจจยตาแก่คนเหล่านั้น เขาก็ฟังไม่ถูก แล้วพระพุทธเจ้า
จะทำอย่างไร? จะพูดอะไรเป็นคำแรก หรือเรื่องแรก? นี่ขอให้สังเกตข้อนี้ให้มาก
แล้วจะพบว่า มีพระพุทธรูปอย่างประเสริฐที่สุดในพระพุทธเจ้า คือการปฏิบัติต่อคน
เหล่านี้ ท่านจะปฏิบัติต่อคนเหล่านี้เหมือนกับแม่ทะนุถนอมทารกอ่อนที่เพิ่งเกิดมา
หรือ ประคบประหงมลูกเปิดไก่อ่อนที่เพิ่งออกจากไข่ อย่าให้มันตายได้ กว่ามันจะ
โตขึ้น.

การประคบประหงมนั้นแหละ ถ้าฟังไม่ดี มันจะกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิ
แล้วมันก็ต้องมีเรื่อง ที่เข้ารูปเข้ารอยกันกับความรู้สึกราคติของคนเหล่านั้น
ว่ามีตัวตน มีของฉัน, ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว, ตายแล้วไปเกิด ได้ดีได้ชั่ว ตามกรรม
ที่ทำไว้ ; และพระพุทธเจ้าก็ตรัสอย่างนี้ในพระบาลีทั่ว ๆ ไป. เราจะได้พบคำตรัส
เรื่องกรรม เรื่องตายแล้วเกิด, หรือมีลักษณะเป็นการยืนยันว่าตายแล้วเกิด เช่น
ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เป็นต้น ; แต่มันไม่มีคำชัด ๆ หรือคำกล่าวชัด ๆ ลงไปว่า
พอบพบหน้ากันแล้วก็จะบอกว่าตายแล้วเกิด, หรือว่าตายแล้วไม่เกิด, หรือว่าทุกอย่าง
เป็น อิทัปปัจจยตา ไม่มีใครตายไม่มีใครเกิด ; อย่างนี้พูดไม่ได้.

วิธีสอนของพระพุทธเจ้า อย่าโปรดสอน ตามความเหมาะสม แก่สภาพจิตของแต่ละบุคคล

ที่นี่เราจะพิจารณากันให้ละเอียด ถึงบุคคลผู้ที่ได้รับคำพูด ที่ได้รับฟัง คำตรัสคำแรกของพระพุทธเจ้า ซึ่งล้วนแต่เป็นปุถุชนทั้งนั้น คือพระพุทธเจ้าจะไปโปรดใคร ก็คือไปโปรดปุถุชน.

พวกที่ ๑ พวกปุถุชน, สมมติว่าเป็นคนที่ ๑. เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ก็ทรงคิดว่าจะไปโปรดใคร ก็ทรงคิดถึง**อาฬารดาบส อุทกดาบส,** สององค์นี้ ก็ยังเป็นปุถุชน ยังเป็นผู้มีตัวตน หวังอะไร ๆ ที่เป็นเรื่องเป็นตัว เป็นตน ; แม้จะมีสมบัติสูงถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ก็มีตัวตน. **ถ้าพระพุทธเจ้าได้มีโอกาสไปโปรดสองดาบสนี้,** ถ้าสมมติว่าเขาไม่ตายเสีย พระพุทธเจ้าจะตรัสคำแรกว่าอย่างไร? อาตมาเชื่อว่า พระพุทธเจ้าจะไม่ตรัสว่าตายแล้วเกิดvey, หรือตายแล้วไม่เกิดvey; อย่างนี้ไม่ตรัส. หรือจะตรัสว่า ทุกอย่างเป็นอิทัปปัจจยตาvey ; อย่างนี้ก็จะไม่ตรัส. แต่ท่านจะตรัสถึงเรื่องที่ว่า :**ความทุกข์นี้เกิดมาจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน, แล้วสมบัตินี้ที่ท่านทั้งหลายมีอยู่นั้นช่วยไม่ได้, มันช่วยไม่ได้, เนวสัญญานาสัญญายตนะ มันก็ช่วยไม่ได้ ที่จะให้พ้นจากทุกข์ ; จะต้องมาดูกันเสียใหม่ว่าทุกข์นี้ มันเกิดมาจากตัณหาสามประการอย่างนี้เป็นต้น.**

เห็นไหมว่า **พระพุทธเจ้าท่านจะต้องตรัสคำที่มีประโยชน์** และฟังถูก, **แล้วไม่เกี่ยวกันเลยกับที่ว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; จะไม่ไปมัวเถียงกัน หรือไม่ไปมัวทะเลาะกันเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.** แต่จะตรัสว่าความทุกข์เกิดมาจากตัณหาสามประการ และอริยมรรคมีองค์แปด จะช่วยดับตัณหานั้นเสียได้ ; จะตรัสอย่างนี้ต่างหาก ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับคำว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด,

สัสสตทิวฐิ หรือไม่ใช่สัสสตทิวฐิก็ตาม ไม่ได้พูดถึงกันเลย ; ก็แปลว่าไม่มีโอกาสที่จะพูดถึง อันตคาหิกทิวฐิ หรืออะไรทิวฐิให้มันเสียเวลา. ฉะนั้นลูกเปิดลูกไก่อ่อน เหล่านั้นก็ไม่ต้องเสียเวลา ไม่ต้องไปตั้งปัญหาว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด เหมือนคนสมัยนี้.

คนสมัยนี้นั้นอยากจะรู้ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดเสียเรื่อย. แต่พอเราไปศึกษาดูถึงคำตรัสคำแรก ที่จะตรัสกับคนเหล่านี้ **พระพุทธเจ้าท่านจะไม่ตอบปัญหานี้,** จะไม่ตรัสข้องแวะมาถึงหลักอันนี้. ฉะนั้นจึงเห็นว่ามันไม่จำเป็นที่จะต้องพูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด เป็นคำแรก แก่สัตว์ที่เป็นเหมือนกับว่า เป็นลูกไก่อ่อน ลูกเปิดอ่อนเหล่านี้.

ที่นี้ดูต่อไปถึง **พวกที่ ๒ คือปัญจวัคคีย์** พอพระพุทธเจ้าท่านพบกับปัญจวัคคีย์ ; คำแรกหรือเรื่องแรกที่ตรัสกับปัญจวัคคีย์นั้น ตรัสว่าอย่างไร? ขอให้สนใจกันตอนนี้ คำแรกที่ตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ **ก็ไม่ได้พูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด กลับตรัสว่าที่มันเคร่งมากเกินไปนั้นก็ไม่ต้อง** ที่มันหย่อนยานเกินไปก็ไม่ต้อง ; คือเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค อุตตกิลมถานุโยค นั้นมันไม่มีประโยชน์อะไร. จงเดินตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วมันจะดับตัณหาได้ ทำอย่างนั้นแล้วทุกขมันเกิดไม่ได้ เรื่องมันก็จบกันเสีย. ผลก็คือทำให้ปัญจวัคคีย์นั้นมีดวงตาเห็นธรรม ว่า **ยัม ภิกฺขุ จิ สมุทฺยธมฺมํ สพฺพหนฺตํ นิโรธธมฺมํ ;** ซึ่งได้ยินได้ฟังกันอยู่ทุกคนแล้ว ; คือมีความรู้ขึ้นว่า สิ่งใดมีเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นก็มีดับไปเป็นธรรมดา.

ก็แปลว่า **พระพุทธเจ้าท่านจะตรัสคำแรกหรือเรื่องแรก ชนิดที่ทำให้คนเกิดความเข้าใจว่า สิ่งใดมีความเกิดเป็นธรรมดา ; สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา ;** ไม่เกี่ยวกับว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, ว่าคนนั้นหรือคนอื่น, มันไม่เกี่ยวทั้งนั้น เราจะต้องถือว่า แม้ปัญจวัคคีย์ก็ยังเป็นลูกไก่อ่อน หรือลูกเปิดอ่อนอยู่

นั่นเอง ; เพราะไม่รู้เรื่องการดับตัวตน ยังมีตัวตนแก่กล้า, แล้วก็หวังอะไรมาก, แล้วก็เชื่อเรื่องสัสสตทิฏฐิเต็มๆ เหมือนกัน.

ในการแสดงธรรมจักกับปวัตตสูตรแก่ปัญจวัคคีย์นั้น มันไม่เกี่ยวกับตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, แต่บอกให้เห็นว่า ที่นี้เดี๋ยวนี้ ความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร, แล้วเราจะต้องทำอะไรจึงจะดับความทุกข์นั้น คือตัดต้นเหตุของมันเสีย. เมื่อปัญจวัคคีย์เข้าใจหลักทั่วไปเบื้องต้นอย่างนี้แล้ว จึงจะตรัสเรื่องว่ามันจะจงลงไป คือเรื่องอนัตตลักษณะสูตร ว่าดูเถอะมันไม่มีอะไรที่เป็นอัตตา ; พอรู้ว่ามันไม่มีอะไรเป็นอัตตา ปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด มันไม่มี ; มันก็จบเสียอย่างนี้. มันไม่ไปข้องแวะกับปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด มันไม่เกี่ยวกันเลย, มันไม่เข้าไปหามิจชาทิฏฐิประเภทนั้นเลย.

นี่ก็แปลว่า ปัญจวัคคีย์ก็ดี ใคร ๆ ก็ดี เป็นคนไม่รู้อยู่แล้วทั้งนั้น จะเรียกว่าเป็นมิจชาทิฏฐิก็ได้. แต่อาตมาบอกแล้วว่า อย่าไปรับกันถึงขนาดนั้น. อย่าเพ่อไปปรับปัญจวัคคีย์ว่าเป็นมิจชาทิฏฐิอยู่ เมื่อพระพุทธเจ้ามาตรัสธรรมจักกับปวัตตสูตรและอนัตตลักษณะสูตร ก็ทำให้หลุดพ้นได้ ; เพราะว่าปัญจวัคคีย์นี่ก็เป็นมิจชาทิฏฐิชนิดที่ไม่เรียกว่าอันทาคาทิกทิฏฐิ ซึ่งมีอย่างเราธรรมดาสามัญ, มีรู้สึกว่าเป็นตัวฉัน ก็รักตัวฉัน, รักตัวฉัน ต้องการให้ตัวฉันดีมีเพียงเท่านี้. แล้วเราอย่าไปพูดถึงอันทาคาทิกทิฏฐิเลย ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด. ร่างกายก็อันนั้นชีวิตก็อันนั้น ; มันป่วยการ.

ที่นี้เราดูถัดไปพวกที่ ๓ ถึง ยสกุลบุตร. เมื่อพบกับยสกุลบุตรนั้น ยสกุลบุตรว่าที่นี้วุ่นวายหนอ,ที่นี้วุ่นวายหนอ. พระพุทธเจ้าตรัสว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย, ที่นี้ไม่วุ่นวาย ;

นี่หมายความว่าอย่างไร? ท่านไม่ได้พูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, พูดแต่เรื่องว่า กิเลสแล้วมันวุ่นวายและเป็นทุกข์ ; คนก็เห็นทันทีว่ากิเลสนี้มันวุ่นวาย และเป็นทุกข์ ก็พยายามจะหลีกเลี่ยง.

การตรัสอนุပ္พิกถานี้ ก็ไม่เกี่ยวกับตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, ตรัสอนุပ္พิกถา เพื่อให้หายโง่ที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ว่า ท่าน ศีล ได้สวรรค์, สวรรค์ เต็มไปด้วยโทษ แล้วเนกขัมมมันแหละคือไม่มีโทษ. จิตใจจึงสลัดกามารมณ์ออกไป เสียได้ คือว่าไม่ลุ่มหลงมัวเมาในกามารมณ์ จึงตรัสอริยสัจ ๔.ยสกุลบุตรก็เป็น พระอรหันต์ มันก็ไม่เกี่ยวกับเลยกับที่ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; คณะ ของพระยสนี่ก็มีตั้งหลาย มี ๔๐-๕๐ คน ก็อย่างเดียวกันอีก.

ที่นี้พวกถัดไป**พวกที่ ๔ คือพวกภททวัคคีย์** ; นี่คือพวกเจ้าชู้ พวก หนุ่มเจ้าสำราญ เรียกว่าพวกภททวัคคีย์ ชื่อก็บอกอยู่อย่างนั้น. เขาไปเที่ยวเล่น ตามประสาคนหนุ่มเจ้าสำราญ ถูกผู้หญิงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นหญิงแพศยา ที่เอามาเป็น พาดเนอร์นั้น ขโมยของไป. พอไปพบพระพุทธเจ้า ท่านตรัสคำแรกว่า : จะเที่ยว หาผู้หญิงดี หรือจะหาตัวเองดี, จะหาสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับตน ไม่เกี่ยวกับประโยชน์ ของตนนั้น ไปหามันทำไม ; ก็เลยตรัสอย่างเดียวกันอีกว่า ให้เห็นความบาปหลัง ของหนุ่มเจ้าสำราญนั่นเอง. เขาก็ละเสีย ก็เปลี่ยนความรู้สึกคิดนึกไป ในทางที่จะไม่ ไปลุ่มหลง ในสิ่งเหล่านั้นอีก ; ไม่ต้องพูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.

พวกที่ ๕ เรื่องถัดไป เมื่อส่งสาวกไปประกาศในทิศทางต่าง ๆ แล้ว พระองค์ ก็ไปปะทะกับ**พวกชฎิลพันรูป**. คำแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพวกชฎิลนี้ว่าอย่างไร? ก็**พูดถึงเรื่องร้อน ๆ นั้น** ว่า เมื่อเธอตั้งใจฟังให้ดีแล้ว ฉันจะพูด คือ ตาเป็นของร้อน หูเป็นของเย็น จมูกเป็นของร้อน ลิ้นเป็นของร้อน กระทั่งอายตนะภายในทั้งหมด

อายตนะภายนอกทั้งหมด วิญญาณที่เกิดขึ้นทั้งหมด ผัสสะที่เกิดขึ้นทั้งหมด เวทนาที่เกิดขึ้นทั้งหมดมันร้อน, **พูดแต่ว่า ร้อน คำเดียวเท่านั้นแหละ ; ไม่ได้พูดว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด** หรืออะไรไปเกิด, ไม่ได้พูดกันเลย. พูดแต่ว่ามันร้อนเท่านั้น ; ที่นี้ เดี่ยวนี้ มันร้อน ร้อนอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ของเขานั้น ก็เลยเป็นพระอรหันต์ไปได้ด้วยการเห็นว่า ราคะของให้ร้อน โทสะของให้ร้อน, โมหะของให้ร้อนแล้วก็ร้อนอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะธัมมารมณ. เท่านั้นเป็นพระอรหันต์ไปได้ ไม่ต้องมัวไปพูดกันว่าตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ; ทั้ง ๆ ที่ขงิลเหล่านั้นเชื่อว่า ตายแล้วเกิด, แล้วหวังจะได้รับผลการบูชาบุญในชาติข้างหน้าในสวรรค์ ในเรื่องของกามคุณอะไรด้วยเหมือนกัน. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสคำแรก ไม่ตรัสเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; ตรัสให้รู้แต่ว่ามันร้อน. พอเห็นว่กามคุณนี้ กามคุณที่นี้ก็ร้อน กามคุณโลกหน้าก็ร้อน, กามคุณไหนก็ร้อน. ที่นี้ไม่ชอบร้อน เรื่องมันก็เล็กกัน ; เพราะว่าไปเอาสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่ไหนมันก็ร้อนทั้งนั้น.

พวกที่ ๖ ถัดไปอีกก็ไปโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งยังเป็นชาวบ้านอยู่มาก ; โปรดคณะของพระเจ้าพิมพิสาร ก็ตรัสอย่างเดียวกันอีกนั่นแหละ. **ให้แลเห็นว่าเรื่อง ทาน ศีล** นั้นมันไปสวรรค์, สวรรค์นี้มันเต็มไปด้วยโทษ. เนกขัมมะนี้มันออกมาเสียได้ ; **ไม่พูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด**, แล้วมันไม่ใช่เรื่องที่ต้องพูด มันเป็นเรื่องส่วนตัว. ใคร ๆ มีของใครเก็บไว้ก็แล้วกัน, ใครมีของใครก็เก็บไว้ อย่าเอามาพูด ; **เชื่ออย่างไรก็ได้** เชื่อว่าตายแล้วเกิดก็ได้ เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดก็ได้. แต่อย่าเอามาพูด **อย่าเอามายึดถือ** อย่าเอามายืนยันต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ; แล้วคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะช่วยขจัดมิจฉาทิฏฐินั้นให้หมดไปเลย ทั้งระดับอ่อน และระดับแก่ระดับสูง. นี่เรียกว่าคำแรก หรือเรื่องแรก พระพุทธเจ้าจะไม่ตรัสว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; แต่จะตรัสให้เห็นสิ่งที่กำลังเป็นอยู่จริง คือความทุกข์ หรือความร้อน.

พวกที่ ๗ คือต่อไปที่น่าสนใจที่สุด คือพวกกาลามชน. พวกกาลามชนนี้อยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เรียกว่าหมู่บ้านกาลามะ ชนอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนั้นก็เรียกว่า กาลามชน. ชนในหมู่บ้านนี้เวียนหัวกันเต็มที่อยู่แล้ว เพราะมันเป็นทางผ่าน, เป็นทางผ่านก็มีศาสดาพวกนี้ผ่าน ศาสดาพวกนั้นผ่าน ศาสดาลัทธิโน้นผ่าน ศาสดาลัทธินี้ผ่าน ล้วนแต่คณะศาสดาผ่าน ; แล้วศาสดา หรือเจ้าลัทธิคนหนึ่งก็พูดอย่างหนึ่ง, คนหนึ่งก็พูดอย่างหนึ่ง, คนหนึ่งก็พูดอย่างหนึ่ง, คนหนึ่งก็พูดอย่างหนึ่ง ; ลูกเปิดไก่อ่อน นี่ก็เลยยิ่งเวียนหัวหนักขึ้น, เพราะไม่รู้ว่าจะเชื่ออย่างไร.

พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงที่นั่น เขาก็ทูลถามพระพุทธเจ้า. **พระพุทธเจ้าจึงตรัสสูตรที่สำคัญที่สุด คือกาลามสูตร** ที่ทุกคนจะต้องสนใจ และจำไว้ให้ดี ๆ. ขอร้องหน่อยว่า **เรื่องกาลามสูตรนี้จะช่วยได้ ; เพราะกาลามสูตรจะปิดประตูไม่ให้พูด เรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.** คนที่ไม่ถือหลักกาลามสูตรนี้จะไปถามว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดอยู่เรื่อย. ถ้าถือตามหลักกาลามสูตรแล้วถามไม่ได้ ; เพราะว่าไม่ให้เชื่อตามที่คนอื่นบอก ฉะนั้นเราสนใจกาลามสูตรตรงนี้กันสักหน่อยหนึ่ง เพื่อเป็นหลักการ ตลอดเวลา ตลอดกาลว่า**เกี่ยวกับความเชื่อนั้น อย่าเชื่อโดยเหตุ ๑๐ ประการ.**

เหตุ ๑๐ ประการนี้ มีเกี่ยวกับการฟังอยู่ ๓ ประการ, การฟัง ๓ ประการนั้นคือว่า : ข้อ ๑ อย่าเชื่อตามที่ฟังบอก ๆ บอก ๆ กันมา, มา อนุสฺสเวน -อย่าเชื่อตามที่ฟังบอก ๆ กันมา. ข้อที่ ๒ มา ปรมุปราย -อย่าเชื่อว่ามันมีสืบมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์. ข้อที่ ๓ มา อิติกิริย -อย่าเชื่อเพราะว่ามันเป็นเสียงที่เล่าลือกระฉ่อนอยู่ทั่วไปในเวลานี้.

ที่เกี่ยวกับความเชื่อมีอยู่ ๓ อย่าง อย่างนี้ ; เท่าที่เขาบอก ๆ กันมานี้ อย่าเพิ่งเชื่อ เช่นว่า ตายแล้วเกิดนะ, ตายแล้วไม่เกิดนะ, บอก ๆ กันมาอย่างนี้

อย่าเพ้อเชื่อ. แล้วที่ว่า เขาเชื่อกันมาแต่ดึกดำบรรพ์โน้น ก็ไม่เชื่อ, แม้ใครจะเชื่อกันมาแต่ดึกดำบรรพ์อย่างไรก็ตามใจเถอะ ฉันไม่เชื่อ. และข้อที่ ๓ ก็ว่าเดี๋ยวนี้เขากำลังลือกันอยู่ทั้งบ้าน ทั้งเมือง ทั้งโลก. เดี่ยวนี้หยก ๆ เขากำลังลือกำลังเชื่อกันเหมือนอย่างไปโลกพระจันทร์ เราก็ไม่เชื่อ. เกี่ยวกับการได้ยิน ได้ฟัง มีอยู่ ๓ อย่าง อย่าเพ้อเชื่อ, ฟังก็ได้ แต่อย่าเพ้อเชื่อ ต้องเอาไปพิจารณา กว่าจะเกิดความเห็นแจ่มแจ้ง ด้วยปัญญาของตนเอง เกี่ยวกับการฟังมี ๓ อย่างนี้.

เกี่ยวกับดำรับดำรามิ ๑ อย่าง คือว่า มา ปิฎกสมุปทาเนน -อย่าฝากความเชื่อไว้กับตำรา หรือปิฎก. ปิฎกะ ก็แปลว่า ตำรา หรือปิฎก ; เกี่ยวกับตำรามืออย่างเดิวนั้น คือว่าอย่าฝากความเชื่อไว้กับปิฎก หรือตำรา.

เกี่ยวกับการคำนวณเอาเองมีอยู่ ๔ อย่าง คือ มา ตกุกเหตุ -อย่าเชื่อด้วยเหตุผลทางตรรกคือ logic. มา เนยเหตุ -อย่าเชื่อด้วยเหตุผลทางปรัชญา ; คำว่า เนย ในบาลีนี้ตรงกับคำที่เรียกว่า ปรัชญาเดี๋ยวนี้. แล้วก็ มา อากการปริวิตุกเกน -ข้อนี้อย่าเชื่อด้วยการตรึกตรองตามอาการ, อย่าเชื่อด้วย common sense อีกข้อหนึ่งก็ว่า มา ทิฏฐินิษุณานกฺขนุตติยา -อย่าเชื่อเพราะว่ามันทนต่อการเพ่งด้วยความเห็นของเรา ; นี่เป็น ๔ อย่าง.

เกี่ยวกับการคำนวณมี ๔ อย่างดังกล่าวมาแล้ว ใช้คำว่าคำนวณ หมายความว่า ที่เราจะมาใคร่ครวญ คำนวณ ทบทวน ชั่วดวงอะไรเหล่านี้เอาเองนี้ คือ มา ตกุกเหตุ -อย่าเชื่อเพราะเหตุทางตรรก, มา เนยเหตุ -อย่าเชื่อด้วยเหตุผลทางปรัชญา, มา อากการปริวิตุกเกน -อย่าเชื่อ common sense มา ทิฏฐินิษุณานกฺขนุตติยา, -อย่าเชื่อเพราะว่ามันทนได้กับความเห็นของเรา, นี่ความเห็นของเราในที่นี้เหมือนเขา ; มันเป็นความเห็นที่ยังไม่ประกอบด้วยปัญญาตามที่เป็นจริง คือยังเป็นความเห็นเดิม ๆ ที่เรามีอยู่อย่างไร. ความรู้เดิม ๆ เรามีอยู่อย่างไร เมื่อเอาสิ่งที่ได้ยินมาใหม่นี้ มาเทียบ

เข้าแล้วมันเข้ากันได้ ; แม้มันเข้ากันได้นี้ก็อย่าเพิ่งเชื่อ, อย่าไวใจเพราะการที่มันเข้ากันได้.

ต่อไปอีกสองอย่างเกี่ยวกับบุคคล. **เกี่ยวกับบุคคลมีอยู่ ๒ อย่างคือ มาภพรูปตาย -อย่าเชื่อเพราะว่าผู้พูดอยู่ในฐานะที่ควรเชื่อได้. และ มา สมณโน คุรุติ -อย่าเชื่อเพราะเหตุว่า สมณนี้เป็นครูของเรา.** เรื่องสมณะนี้เป็นครูของเรา นี่ต้องขออธิบายหน่อย. คำว่าสมณะ คำนี้ตามธรรมดาในบาลีแปลว่า นักบวชเท่านั้น, ไม่ได้แปลว่าพระอริยเจ้า ; ในภาษาบาลีแล้วก็เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่สุด ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับทางพุทธโดยเฉพาะ ; คำว่า**สมณะแปลว่า นักบวชเท่านั้นเอง.**

ผู้รู้ผู้สั่งสอนที่อยู่บ้าน เขาเรียกว่าพราหมณ์ ; ผู้รู้ผู้สั่งสอน ที่ไม่มีบ้านอยู่ หรือไม่มีอยู่บ้าน เขาเรียกว่าสมณะ ; มันมีเท่านั้น มันเลยพ่วงติดกันมาว่า สมณพราหมณ์. สมณะและพราหมณ์ สมณะ คือผู้รู้ผู้สั่งสอนที่ไม่มีอยู่บ้านอยู่เรือน, ผู้รู้ผู้สั่งสอนที่อยู่บ้านอยู่เรือน เขาเรียกว่าพราหมณ์ รวมกันเรียกว่าสมณพราหมณ์. นี่ขึ้นไปถึงขั้นนักบวชเลย, เพราะว่าสมณะนี้หรือนักบวชนี้เป็นครูของข้าพเจ้า อย่างนี้ก็ไม่ควรเชื่อก่อน. **นี้ทบทวนดูให้ดีอีกที เพราะว่าเป็นเรื่องสำคัญ..**

ทบทวนดูเกี่ยวกับการฟังมีอยู่ ๓ ข้อ : อย่าเชื่อ เพราะฟังบอก ๆ กันมา, อย่าเชื่อ เพราะว่ามันเชื่อกันมาแต่ดึกดำบรรพ์, อย่าเชื่อ เพราะว่ามันกระฉ่อนอยู่ในเวลานี้. ที่เกี่ยวกับตำรามีอยู่ ๑ ข้อ คืออย่าฝากไว้กับตำรา,หรืออ้างว่ามีอยู่ในตำรา. ที่เกี่ยวกับการคานั่งคำนวณมีอยู่ ๔ ข้อ : อย่าเชื่อด้วยเหตุผล ทางตรรก, อย่าเชื่อด้วยเหตุผลทางปรัชญา,อย่าเชื่อด้วยความรู้สึกสามัญสำนึก, อย่าเชื่อว่ามันเข้ากันได้กับความเห็นของเรา. ส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลมีอยู่ ๒ : อย่าเชื่อเพราะว่าเป็นบุคคลที่น่าเชื่อ, อย่าเชื่อเพราะว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา. รวมกันเป็น ๑๐ อย่าง.

พระพุทธานุเจ้าท่านตรัสแก่กาลามชน ๑๐ อย่าง อย่างนี้ ; ว่าที่ไครมาก็พูดอย่างนั้น ไครมาก็พูดอย่างนี้ ไครมาก็พูดอย่างโน้น มันยุ่งไปหมดนั้น ; ก็อย่าเชื่อด้วยเหตุ ๑๐ อย่างนี้. ที่นี้จะเชื่ออย่างไร? จะเชื่อด้วยอะไร? จะเชื่อด้วยความรู้สึกเห็นแจ้งประจักษ์แก่ใจตามที่เป็นจริง. พอบอกว่า โลกะ หรือ รากะ เป็นอันตราย เป็นทุกข์ นี่จะว่าอย่างไร? ต้องเชื่อคนอื่นไหม? ต้องเชื่อตามตำราไหม? ต้องเชื่อครูว่าไหม? ต้องเชื่อฉันว่าไหม? มันไม่ต้องทั้ง ๑๐ อย่างเลย.

โลกะเป็นของร้อน นี่มันเชื่อตัวเอง เพราะมีโลกะนี้มันร้อนแล้ว, มันรู้จักรสของโลกะแล้ว. นี่เชื่ออย่างนี้เขาไม่เรียกว่า เชื่อทางตรรก ทางปรัชญา ทางสามัญสำนึกอะไร ; แต่เชื่อด้วยประจักษ์แก่ใจมาแล้ว. มันมีคำใช้โดยเฉพาะเรียกว่า ยถา ภูต สมมุปปญญา - ด้วยปัญญาอันชอบตามที่เป็นจริง. ปัญญานี้คือความรู้แจ้งแทงตลอดอยู่ในใจ.

โทสะเป็นอันตราย เป็นความทุกข์ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอกุศล ; นี่ไม่ต้องเชื่อใคร, ไม่ต้องเชื่อครูผู้พูด ; **เชื่อตัวเองได้เลย.** โมหะ ก็เหมือนกันอีก. **ตัณหา เป็นเหตุให้เกิดทุกข์** นี่ก็มองเห็นเลย. หมายความว่า คนนั้นโตพอสมควรแล้ว ไม่ใช่เป็นเด็กอมมือ ย่อมรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ตัณหานั่นคืออะไร, แล้วตัณหาเคยเผาผลาญมามากแล้ว. พูดว่าตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ก็ไม่ต้องเชื่อครูผู้พูด มันกลายเป็นเชื่อตัวเอง เชื่อปัญหาที่ถูกต้องตามที่เป็นจริงของตัวเอง.

ที่มันมีพิเศษอยู่อีกส่วนหนึ่งในสูตรนี้ คือที่ว่า : โลกะต้องละเสีย, โทสะต้องละเสีย, โมหะ ต้องละเสีย, เป็นสิ่งที่ถูกต้องและควรกระทำ ; แม้เราจะตายแล้วเกิด โลกะ โทสะ โมหะ นี่ก็ต้องละ, แม้ว่าเราจะตายแล้วไม่เกิด โลกะ โทสะ โมหะ นี่ก็ต้องละ ; โลกะ โทสะ โมหะ เป็นสิ่งที่ต้องละ. แม้ว่าเราจะตายแล้วเกิดก็ตาม หรือเราจะตายแล้วไม่เกิดก็ตาม โลกะ โทสะ โมหะ ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

นี้ต้องละ ; ฉะนั้นเรื่องที่จะต้องมาพูดกันว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด มันจึงไม่มี. ปัญหาที่ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ไม่มีประโยชน์อะไร ; เพราะว่า ถึงตายแล้วก็เกิดก็ต้องละ โลกะ โทสะ โมหะ, ตายแล้วไม่เกิด ก็ต้องละ โลกะ โทสะ โมหะ, แล้วจะไปเสียเวลาพูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ทำไม ; ควรจะมาพูดเรื่องว่า ละโลกะ โทสะ โมหะ อย่างไร แล้วก็หมดเรื่องกันดีกว่า.

นี่แหละขอให้สังเกตดูให้ดีว่า แม้แต่กาลามชน ที่ปวดหัว เวียนหัวอยู่ด้วยปัญหาต่าง ๆ แล้ว ; คำแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่เขาก็มีใช่ เรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; แต่กลายเป็นว่า **อย่าเชื่อด้วยเหตุ ๑๐ อย่างนี้ ให้ฟัง** ; ไม่ใช่ว่าไม่ให้ฟัง หนังสือหนังหา ตำหรับตำรา ครูบาอาจารย์ พูดอะไรฟังทั้งนั้นเลย ; แต่ **อย่าเพื่อเชื่อ** จนกว่ามันจะเข้ารูปกันกับความรู้สึก ที่เป็นความรู้สึก**ประจักษ์แก่ใจ** มาแล้วนั้น **จึงจะเชื่อ**. นี่เราต้องถือว่าเป็นกรณีพิเศษ พวกกาลามชนเหล่านี้ เป็นเหมือนกับลูกเปิด ไก่อ่อน ผู้กำลังเวียนหัว ลำบาก ยุ่งยากที่สุด ; พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ตรัสเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.

พวกเราที่เรียนมาก ฟังมาก แล้วกำลังรวนเรกันอยู่ **อย่าไปเสียเวลาแก่เรื่องที่มันทำให้รวนเร** : เรื่องตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด, ตายแล้วไปเกิดอย่างไร เอาอะไรไปเกิด, อย่างนี้ยังไม่จำเป็น. จะต้องดูอยู่ที่ว่า มันทุกข์อยู่ด้วย โลกะ โทสะ โมหะ อย่างนี้ แล้วก็ละเสีย ; อย่างนี้ถูกทั้งสองทาง คือถูกทั้งตายแล้วเกิด ทั้งตายแล้วไม่เกิด, มันถูกหมด.

พวกที่ ๘ ดูต่อไปถึงพวกอื่น ก็อยากจะ**ระบุไปยังชาวบ้าน**, ชาวบ้านจริง ๆ มากยิ่งขึ้นไปอีก เช่น **สิงคาลมานพ**. สิงคาลมานพกำลังทำพิธีไหว้ทิศอยู่, ทิศตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ทิศบน ทิศล่าง, ทำพิธีไหว้ทิศอยู่ในที่

แห่งหนึ่ง. พระพุทธเจ้าท่านเสด็จไปพบเข้า ตรัสถามว่าทำอะไร? เขาตอบว่า ไหว้ทิศ. พระพุทธเจ้าตรัสว่าในระเบียบของพระอริยเจ้า เขาไม่ไหว้ทิศกันอย่างนี้. เมื่อเขาทูลถามว่าไหว้อย่างไร? ก็ตรัสเรื่องทิศ ๖ เหมือนที่เราู้กันอยู่ดีแล้ว. ไหว้ทิศเบื้องหน้า ก็ไหว้บิดามารดา, ไหว้ทิศเบื้องล่างก็ข้าทาสกรรมกร เป็นต้น ; ในเรื่องทิศ ๖ มีรายละเอียดอยู่แล้ว ไปอ่านดูได้.

นี่คำพูดคำแรกที่ตรัสออกไปแก่ชาวบ้านมาก ๆ อย่างสิงคาลมานพนี้ก็ไม่ได้ตรัสเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด, ไม่ข้องแวะกันเลยกับปัญหา เรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด. แต่ ตรัสว่า เราอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ เราจะต้องทำให้มันถูกต้อง ; ถูกต้องทำอะไร? อย่างในกรณีนี้ ก็ถูกต้องในการที่จะไหว้ทิศให้มันถูกต้อง ; มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่มันควรปฏิบัติ ในส่วนนั้น ๆ ให้ถูกต้อง. มันมีอยู่เท่านั้น ; อย่าไปมัวพูดเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด.

นี่ก็แปลว่าพระพุทธองค์ทรงทะนุถนอม ลูกเปิด ไก่อ่อน เช่นนี้อย่างพิเศษที่สุด คือ ไม่ไปทำให้ชอกช้ำ ไม่ไปทำให้เสียเวลา ไม่ไปทำให้เวียนหัว ไม่ไปทำอะไร ๆ มันเป็นเรื่องยุ่งยากไปเปล่า ๆ ; ตรัสแต่ว่าต้องทำอย่างนี้, แล้วก็มองเห็นอยู่ด้วยว่าต้องทำอย่างนี้ ; เพราะว่าทิศนี้ บิดามารดาเป็นทิศเบื้องหน้า นี่ก็เห็นชัดอยู่แล้ว, บุตร ภรรยา เป็นทิศเบื้องหลัง, ครูบาอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา, มิตรสหาย เป็นทิศเบื้องซ้าย, ข้างบนเป็นสมณะ, ข้างล่างเป็นชาวเป็นทาส. นี่มันเห็นชัดอยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้ ในบ้านในเรือนเลย ; ต้องปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ให้ถูกต้อง ; อย่ามัวมาถามว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ; ถ้าถามก็ไม่ตอบ ไม่ตอบเพราะว่าไม่มีประโยชน์อะไร. พระพุทธเจ้าท่านว่า ไม่ตอบ. ถ้าถามว่าไม่ตอบเพราะเหตุอะไร? ก็บอกว่าเพราะมันไม่มีประโยชน์อะไร.

พวกที่ ๙ ที่นี้ก็ดูต่อไปว่า **คนที่เขามีมิจฉาทิฏฐิ์จัดมาก่อนแล้ว** ไม่ใช่ลูกเปิด ใก่อ่อนแล้ว แต่เป็นประเภทที่มีมิจฉาทิฏฐิ์จัด **เช่นพวกนิครนถ์ทั้งหลาย** พวกลัทธิอื่น ยกตัวอย่างเช่น สัจจนิกนรณถ์ ที่เามาพุดกันแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ นั้น คือพระองค์ทรงเป็นอะไรกับเดียรถียอื่น หรือว่าสาวกของเดียรถียอื่น. พวกเดียรถียอื่นก็มีทิฏฐิ์อย่างแก่กล้าของเขา อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เสมอ ; แต่พระพุทธเจ้าก็จะไม่ตรัสเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.

อย่าง**สัจจนิกนรณถ์**นี้เขามีทิฏฐิ์ว่า มีอตัตา มีตัวตน, ถ้าไม่มีอตัตา ไม่มีตัวตนแล้ว จะทำอะไรไปทำไม. พระพุทธเจ้าก็ย้งตรัสให้เขาเห็นได้ว่า มันไม่มีสิ่งทีควรจะเรียกว่าตัวตน ; เพราะชั้นธัแต่ละชั้นธัแต่ละชั้นธันี้เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง ; ไม่เป็นตัวตนที่ตรงไหนได้. กลายเป็นได้ฐัธรรมะที่สูงสุด ที่ลึกซึ้งทีสูงสุดไปเลย เพราะคำแรกไปพุดเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ไม่ต้งพุดเรื่องตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.

ที่นี้ก็มาดูถึงผู้ทีมีความข้องใจ ความสนใจเกี่ยวกับมิจฉาทิฏฐิ์อย่างรุนแรง, เขามาทูลถามพระพุทธเจ้า มีบุคคลเช่น **มาลวงกยบุตร** เป็นต้น, มาบวชในศาสนานี้ด้วยเข้าไป ; แล้วก็เฝ้าแต่จะทูลถามแต่เรื่องว่า โลกเที่ยง หรือโลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สิ้นสุดหรือไม่ทีสิ้นสุด, ร่างกายก็อันนั้น ชีวะก็อันนั้น, ร่างกายก็อันอื่น ชีวะก็อันอื่น, หรือว่า สัถ์วตายแล้วมีอีก สัถ์วตายแล้วไม่มีอีก, สัถ์วตายแล้วมีอีกก็มี ไม่มีอีกก็มี, สัถ์วตายแล้วมีอีกก็หาไม่ได้ ไม่มีอีกก็หาไม่ได้ รวมเป็น ๑๐ อย่าง. **ภิกษุนี้ทูลพระพุทธเจ้าว่า** ถ้าไม่พยากรณ์ปัญหาเหล่านี้แล้วจะสึก. พระพุทธเจ้าก็ว่า สึกก็สึก ; เพราะว่าไม่ได้สัญญากันว่า มาบวชเพื่อจะตอบคำถามเหล่านี้. เมื่อถามว่าทำไมจึงไม่ตรัสตอบคำถามเหล่านี้? พระพุทธเจ้าว่า มันไม่มีประโยชน์อะไร.

นี้เรียกว่าคนเขาสนใจคำถามเรื่องตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด นี้อย่างแรง อย่างกับว่าถ้าไม่ยอมตอบคำถามนี้แล้ว ก็จะไม่สึก ; พระพุทธเจ้าก็ย้งไม่ตอบ เพราะมัน

ไม่มีประโยชน์. ฉะนั้นคำแรกก็จะตรัสแต่เรื่อง อะไรเป็นทุกข์? อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์อยู่แต่เท่านั้น.

พวกที่ ๑๐ สุดท้าย เราก็จะดูถึง **บุคคลเป็นอันมาก ที่เข้ามาบวชแล้ว** ก็เป็นพระมหาสาวกอยู่ เช่นพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสป พระมหา-
กัจจายนะ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้. คำแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนเหล่านี้ ไม่มีเลย
ไม่มีที่ไหนเลย ในเรื่องที่ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด. เขาไม่ถาม ;
พระองค์ก็ไม่ตรัส ; ถึงเขาถาม พระองค์ก็ไม่ตอบ. ขอให้ไปดูเอาเองว่า ประวัติ
ของพระมหาสาวก ๘๐ รูป อย่างนี้ ; คำพูดคำแรกที่ได้ฟังจากพระพุทธเจ้านั้นว่า
อย่างไร? มันไม่มี. นี่รวมความว่า ไม่เกี่ยวกับที่ว่า ตายแล้วเกิด หรือ ตายแล้ว
ไม่เกิด. แต่**พระองค์จะตรัสในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น โดยตรง**
ไปทุกเรื่อง ทุกคราว.

การตรัสสอน ของ พระพุทธเจ้า มิได้กระทบกระเทือนความเชื่อของผู้ใด

ในที่สุดเราอาจจะสรุปคำพูด ที่พระองค์ตรัสแก่คนเหล่านี้คำแรก ๆ ทั้งที่ว่า
เขาเป็น**คนธรรมดาสามัญ** คล้าย ๆ กับว่ามีสัตสสตกฐิอยู่แล้ว พระองค์ก็ยังไม่ตรัส,
ไม่ชวนตรัสเรื่องนี้, และจะไม่ตรัสเรื่องอย่างนี้ ; **แต่จะตรัสเรื่องที่มีมันเป็นประโยชน์แก่**
เขาโดยอัตโนมัติ. และถ้าเขาเชื่อ ถ้าเห็นว่าเขาเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดอยู่แล้ว, หรือ
ถ้ายืนยันว่าเขาเชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก อย่างนี้ ; พระองค์ก็จะไม่ตรัสว่าจริง หรือไม่
จริง ; **แต่จะตรัสว่า ถ้าเชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก ก็จงทำอย่างนี้.** นี่แหละมันต้องดู ;
แล้วคล้ายกับพระองค์รับรองว่าตายแล้วเกิดอีก เพราะเขาเชื่อว่า ตายแล้วเกิด ;
แล้วมาทูลถามพระพุทธเจ้าว่า จะทำอย่างไรดี? พระพุทธเจ้าท่านจึงว่า ถ้าเชื่อว่า

ตายแล้วเกิด ก็จงทำอย่างนี้,ทำอย่างนี้ คือเช่นว่า : **ให้ทำบุญทำกุศล ให้ละกิเลส**
ให้ทำเหมือนอย่างที่ว่ามาแล้วนั่นเอง.

เรื่องตายแล้วเกิดอีก หรือไม่เกิดอีก จะไม่ทรงยืนยัน จะไม่ยอมตรัส
ให้เขาเอาไปยึดถือ. แต่ถ้าเขาเชื่อว่าตายแล้วเกิด ก็ตรัสแนะว่า จงทำอย่างนี้ อย่างนี้.
ถ้าเขาจะเชื่อว่า ตายแล้วไม่เกิด พระพุทธเจ้าก็ไม่ไปเถียงกับเขาให้เสียเวลา หรือจะ
ไม่ไปทะเลาะกับเขาให้เสียเวลา ; **แต่จะตรัสว่า จงทำอย่างนี้, จงทำอย่างนี้ ;**
แล้วมันกลายเป็นเรื่องเดียวกันไปเลยว่า **ละโลภะ โทสะ โมหะ, หรือว่าจะละ**
อกุศลกรรมบถ เจริญกุศลกรรมบถก็ได้, มันจะช่วยให้ตายแล้วเกิด หรือตาย
แล้วไม่เกิด ก็ไม่รู้. แต่เราจะสอนให้ละอกุศลกรรมบถ ให้เจริญกุศลกรรมบถ,
ให้ละโลภะ ให้ละโทสะ ให้ละโมหะ.

ที่นี้ถ้าว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับกรรม ก็จะตรัสไปในทำนองว่า : ทำดี
มันก็ดี ทำชั่วมันก็ชั่ว ; **ถึงจะเชื่อว่าตายแล้วเกิด ก็ต้องทำอย่างนี้, ตายแล้ว**
ไม่เกิด ก็ต้องทำอย่างนี้. แต่ว่ายังมีغمว่า ยังมีกรรมอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งถ้าประกอบ
กระทำแล้ว จะทำให้อยู่เหนือกรรมดี กรรมชั่ว ; **ไม่ข้องแวะที่ว่าตายแล้วเกิด**
หรือว่าตายแล้วไม่เกิด.กรรมดีนั้นทำไปได้ ก็ได้ดี, กรรมชั่วทำแล้วก็ได้ชั่ว,
แล้วยังมีกรรมที่ทำให้อยู่เหนือดี เหนือชั่ว **จะเชื่อว่าตายแล้วเกิดก็ตามใจ ;** แต่ถ้าทำ
อย่างนี้แล้วจะอยู่เหนือดีเหนือชั่ว. **ตายแล้วไม่เกิดก็ได้ ตายแล้วเกิดก็ได้ ; จงทำ**
อย่างนี้เถอะ แล้วก็จะอยู่เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญ เหนือบาป เหนือสุข เหนือทุกข์
ไปได้เลย.

จงดูพระพุทธจริยาที่ว่า จะตรัสเรื่องแรก หรือคำแรกก็ตาม ที่เป็นประโยชน์
อย่างยิ่งแก่บุคคลผู้ฟัง. **พระพุทธจริยาตรงนี้ต้องการจะชี้ในข้อที่ว่า คำตรัส**
ของพระพุทธเจ้าคำแรก เรื่องแรกนั้น จะเป็นประโยชน์ที่สุดแก่ผู้ฟัง, ไม่กระทบ

กระเทือนอะไรเขาเลย. เขาจะเคยเชื่อมาว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดมาแต่ก่อนก็ตาม ; พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงกระทบกระทั่งทฤษฎี ความคิด ความเห็น ของเขาเลย, ไม่ต้องการให้ขุนช้างหมองใจอะไรกันเลย แต่จะตรัสว่า จงทำอย่างนี้, จงทำอย่างนี้.

ท่านทั้งหลายก็ลองเปรียบเทียบดูเองว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงเป็นอะไร แก่ลูกเปิดลูกไก่โง่ ๆ เหล่านี้ ; ถึงโง่แสนจะโง่ โง่ที่สุดเท่าไร ท่านก็ไม่ไปกระทบกระเทือนถึงเลย เกี่ยวกับความคิดเห็นทฤษฎีอะไรต่าง ๆ. **ท่านทรงทะนุถนอมอย่างยิ่งอย่าให้มันตายเสีย ; มันเพิ่งออกมาจากไข่ มันจะตายเสีย, ระวังอย่าให้มันตายเสีย อย่าไปขัดคอมัน. มันเชื่อว่าตายแล้วเกิดก็เอา หยุดพักไว้ก่อน ; แต่ว่าจงทำอย่างนี้, จงทำอย่างนี้. ถ้าเชื่อว่าตายแล้วไม่เกิด ก็หยุดพักไว้ก่อน อย่ามาพูดกัน ; แต่มาพูดกันว่า จงทำอย่างนี้, จงทำอย่างนี้. พอทำอย่างนั้นแล้วย่อมได้ผล เป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพานไปเลย.**

นี่อย่าได้เข้าใจว่า สัสสตทฤษฎีชนิด ๆ หน้อย ๆ ที่ติดมาแต่กำเนิดนั้น มันไม่ได้เป็นมิจฉาทฤษฎีที่จะห้ามสวรรค์ ห้ามนิพพานอะไร : มันก็ไม่ห้ามสวรรค์อยู่แล้ว เพราะมันมีตัวตน เห็นแก่ตน ; แล้วมันก็ได้ห้ามนิพพาน ในเมื่อเขาไม่ได้ถืออย่างเป็นอันตคาหิกทฤษฎี. อันที่ว่า อันตคาหิกทฤษฎีนั้น มันลงรกลงรากแน่นแฟ้นเกินไป จนพระพุทธเจ้าก็ทรงไปเขย่าไม่ไหว ในชาตินี้ ; แต่คนเหล่านี้ **แม้ว่าจะมีความเชื่อว่าตายแล้วเกิดก็ดี ตายแล้วไม่เกิดก็ดี ติดมาบ้าง แต่ไม่ถึงเป็นอันตคาหิกทฤษฎีแล้ว** พระพุทธเจ้าจะตรัสถ้อยคำที่ช่วยยกคนเหล่านี้ ให้ขึ้นจากมิจฉาทฤษฎีเหล่านั้นได้ ในระดับไหนก็สุดแท้.

คำแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่คนธรรมดาสามัญ ที่เป็นเหมือนลูกเปิดลูกไก่อ่อนเหล่านี้ จะไม่มีเรื่องเกี่ยวกับตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด จะมีแต่เรื่องว่า

จงทำอย่างนี้ จงทำอย่างนี้ ซึ่งเขามองเห็นได้ทันที โดยไม่ต้องเชื่อพระองค์ ; เชื่อตัวเองได้ แต่มันตรงตามที่พระองค์ตรัส. ฉะนั้นเขาจึงละ โภคะ โทสะ โมหะได้, หรือว่าเจริญกุศลกรรมบถได้, หรือว่าดำเนินตามกรรมดี, หรือว่าอยู่เหนือดีไปในที่สุด ; มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา มีวิมุตติ มีวิมุตติญาณทัสสนะ ไปตามลำดับได้ ; โดยไม่ต้องมาเถียงกันว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด.

นี่คือพระพุทธจริยา ทรงทะนุถนอม ไม่กระทบกระทั่งให้ใครลำบากใจ เกี่ยวกับความคิด ความเห็น ความเชื่อ ที่มีอยู่เดิม ๆ ของเขา. เราอย่าไปหักล้างเขา แล้วเราก็มิได้ไปสมยอมกับเขา ; แต่ว่าเราพูดถึงชนิดที่จะเป็นประโยชน์แก่เขาทันที, แล้วประโยชน์นั้นจะเจริญต่อไปจนถึงที่สุดได้ โดยไม่ต้องกระทบกระทั่งให้เจ็บช้ำน้ำใจอะไรแก่กัน. นั่นแหละคือพระพุทธจริยา.

ขอให้มองพระพุทธจริยาในข้อนี้ โดยข้อสรุปนั้น ๆ ว่า ไม่กระทบกระทั่ง แก่ความคิดความเห็นของบุคคลใดหมด ; เว้นไว้แต่เขาจะมาขอร้องให้ฝ่าให้แล่งให้พ้นกันลงไป นั่นแหละจึงจะมี. แต่ว่าตามธรรมดาแล้ว จะตรัสแก่ผู้ที่เป็นเหมือนกับว่าไก่อ่อน เป็ดอ่อนเหล่านี้ ในลักษณะที่เป็นการทะนุถนอมแก่เขาอย่างยิ่ง, แล้วก็จะมิแต่ทำให้เขาได้รับประโยชน์ เจริญก้าวหน้าขึ้นไปตามลำดับ จนเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่า ปัญหาที่จะมาถามกันว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิดนั้น เป็นปัญหาของคนบ้า, เป็นปัญหาของคนโง่. เป็นปัญหาของคนที่ไม่รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์นั่นเอง.

ขอให้ไปนึกถึงไว้เสมอว่า คำแรกที่พระพุทธเจ้าจะตรัสแก่ปุถุชนอ่อน ๆ นี้ อย่างไร ในทุกกรณี ในทุกสูตร ในทุกเรื่องทุกราว ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก **ว่าจะไม่ทรงเสียวเข้าไปหาปัญหาที่ว่า ตายแล้วเกิด หรือว่าตายแล้วไม่เกิด,** แล้วยังทรงห้ามไว้ด้วยว่า : **อย่าไปเชื่อตามที่เขาพูดว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด**

อย่าไปเชื่อกับมัน เพราะไม่มีประโยชน์อะไร. นี่โดยหลักของกาลามสูตรได้ห้ามไว้แบบนี้ ; แล้วก็มาดูตามที่เราเห็นได้ด้วยปัญญาอันแท้จริงว่า เราจะต้องทำอะไร, เดียวนี้ ที่นี้ เราจะต้องทำอะไร, เรากำลังมีปัญหาอย่างไร. เรากำลังป่วยที่เท้า หรือกำลังป่วยที่มือ หรือกำลังป่วยที่ศีรษะ ก็แก้ไขให้มันตรงแก่ปัญหานั้น ๆ. อย่าไปนึกถึงเรื่องตายแล้ว หรือหลังจากตายแล้ว หรืออะไรดีกว่า.

แต่ว่าถึงอย่างไรก็ดี ขอฝากทิ้งไว้ในวันนี้ เพื่ออธิบายในวันหน้าว่า บางทีพระองค์ก็ตรัสในประโยคตรง ๆ ว่า ตายแล้วเป็นอย่างนั้น ตายแล้วเป็นอย่างนี้ก็จะมีพุดกันในวันหลักอีกส่วนหนึ่ง, ในวันนี้จะพุดแต่หลักโดยทั่วไปว่า จะ**ทรงหลักเสียง**ที่จะไม่ให้ปัญหามันไปข้องแวะเข้ากับที่ว่า ตายแล้วเกิด หรือว่าตายแล้วไม่เกิด ; จะคงให้**มีปัญหาแต่ว่า จะทำอะไรที่นี้และเดี๋ยวนี้**, แล้วคนจะรอดตัวไป รอดตัวไป. ส่วนข้อความบางแห่ง ในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าตรัสทำนองว่า ตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิดจริง ๆ นี่มันก็มีอยู่. ทำไมมันมามีอยู่ในพระไตรปิฎกเหล่านี้ ก็เอาไว้พุดวันหลังเพราะมันยืดยาวเหลือเกิน.

เป็นอันว่า วันนี้เราสรุปความกันเสียทีหนึ่งว่า พระองค์ทรงเป็นอะไรแก่บุุคคลอื่น ๆ ซึ่งเป็นเหมือนกับ เป็นลูกเปิดอ่อน ลูกไก่อ่อน? ก็คือพระองค์ทรงเป็นผู้ทะนุถนอมสัตว์อ่อน ๆ เหล่านั้น ไม่ให้มันตายเสีย ไม่กระทบกระทั่งอะไรแก่มันเลย และช่วยมันให้รอดพ้น ให้หลุดพ้นไปได้.

ขอยุติคำบรรยายพระพุทธจริยานี้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสพระสงฆ์สาวกคณาจารย์สืบต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๑๑

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรกับพระประยูรญาติ

-๑๑-

เสาร์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องพระพุทธจริยา
ได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๑๑ แล้ว เราควร
จะได้ทบทวนความรู้สึกเกี่ยวกับพระ-
พุทธจริยานี้ เป็นลำดับมากันสักครั้ง
หนึ่งก่อน ในครั้งที่ ๑ ที่ ๒ ได้กล่าวถึง
พระพุทธจริยาในหัวข้อว่า ท่านเป็น
อะไรกับพวกเรา. เราได้พิจารณากัน
ในทุกแง่ทุกมุมว่า ท่านเป็นอะไรกับ
พวกเรา ทั้งในทางตรง ทั้งในทางอ้อม
ทั้งในทางเปิดเผย และในทางที่เร้นลับ

เห็นได้ยาก, จนเรามีความรู้จักพระพุทธรูปองค์มากขึ้น ; **ทำให้เราตั้งใจที่จะประพฤติตามพระองค์มากขึ้น และทำให้เราคิดที่จะสนองพระคุณของพระองค์ ยิ่งกว่าแต่ก่อน.**

เรื่องการสนองพระคุณ หรือที่เรียกกันว่า กตัญญูตเวทิตานั้น เป็นสิ่งที่จะต้องดูกันให้ดีว่า มีความสำคัญอย่างไร? หรือมีความมากน้อยเท่าไร? ถ้าเราไม่ดูก็ไม่เห็น, ถ้าไม่เห็น เราก็เป็นลูกหนี้ที่เลว คือไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณ. ถ้าว่ากันที่จริงแล้ว **พระคุณของพระพุทธเจ้านั้นมากมาย สุดจะคำนวณได้ แล้วเราจะเอาอะไรไปทดแทนสนองพระคุณ ;** เหมือนกับว่าเราเป็นหนี้บุคคลคนหนึ่ง เป็นจำนวนเงินตั้งหลายร้อยล้าน หลายพันล้านอยู่ก่อนแล้ว, เดียวนี้เรามีการแสวงหารายได้ของเรา ได้มาวันหนึ่งไม่กี่บาทก็สตกแล้วเราจะใช้หนี้มันมากมายนั้น ให้หมดได้อย่างไร? ในเวลาเท่าไร?

ถ้ามองเห็นข้อนี้กันจริง ๆ เราจะรู้สึกว่ามันได้แก่เรื่องของเราเอง ที่เป็นหนี้พระคุณของพระพุทธเจ้าในลักษณะอย่างนั้น, แต่เมื่อนี้มาถึงข้อที่พระองค์ทรงหวังในพวกเรา ว่าจะให้พวกเราใช้หนี้กันอย่างไรแล้ว ก็พอจะมีหวัง : **ท่านต้องการให้เราปฏิบัติ เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวงแล้ว เท่านั้น ก็เป็นอันว่าหมดหนี้กัน, ไม่ได้เอาอะไรมากไปกว่านั้น. นี่เรามันเหลวไหลเอง เป็นลูกหนี้ที่เลว ;** พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าหนี้เหนือศีรษะ มีคุณมากมาย อาจะตอบแทนได้ด้วยเราประพฤติประโยชน์ของเราเอง ให้สิ้นสุดตามพระพุทธประสงค์ แล้วก็เป็นอันหมดหนี้กัน, ตามพระพุทธประสงค์มีอยู่อย่างนั้น. ถ้าเราเข้าใจเรื่องนี้ เราก็มีหวังที่จะใช้หนี้ได้ ในลักษณะที่ว่า ไม่เหลือวิสัย ; แต่ถ้าเราโง่เขลาก็เหมือนกับคนที่มียาได้วันละไม่กี่สตางค์ และจะต้องใช้หนี้ด้วยร้อยล้าน พันล้าน หมื่นล้านบาท. **นี่คือการที่เราจักพระพุทธรูป จะช่วยได้มากอย่างนี้ ขอให้สนใจ.**

ต่อมาในครั้งที่ ๓ ที่ ๔ เราได้พูดถึงพระพุทธจริยาในหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรของท่านเอง. นี่หมายถึง**พระพุทธจริยาที่แสดงให้เห็นพระคุณ ส่วนของพระองค์เองว่าเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ความเลื่อมใส** อะไรต่าง ๆ นี่มากมายเท่าไร. ถ้าเรามองเห็นเราก็จะมีความเชื่อ ความเลื่อมใสสูงสุดขึ้นทันที ; กำลังความเชื่อความเลื่อมใสชนิดนี้ มันจะช่วยให้เราสามารถปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ได้อย่างกล้าหาญ อย่างรวดเร็ว อย่างที่ว่าสำเร็จประโยชน์ ; เพราะฉะนั้นเราก็ควรจะตั้งใจ.

ในครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖ เราได้พูดถึงพระพุทธจริยา ในหัวข้อว่าท่านเป็นอะไรต่อเจ้าลัทธิอื่น ศาสดาอื่น ? ข้อนี้สรุปความได้ว่า **ท่านไม่วางพระองค์ไว้ในฐานะเป็นข้าศึกศัตรู ต่อลัทธิอื่น หรือต่อศาสนาอื่น**, คือท่านไม่เป็นเหมือนพวกเราในสมัยนี้ ที่มองเห็นศาสนาอื่นในฐานะเป็นปรปักษ์ หรือศัตรู. จากพระพุทธจริยานั้น ทำให้มองเห็นได้ว่า พระองค์ทรงมีเมตตากรุณา แม้ในพวกอื่นจึงทรงหาโอกาสที่จะทำความเข้าใจกันอยู่เสมอ กระทั่งว่าตอนเข้าไปบิณฑบาต ถ้ายังเข้าเกินไปก็ทรงแวะเข้าไปสนทนากับพวกนี้ แล้วก็ทำให้พวกเดียรถีย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์มาก หรือว่าหมุนมาในทางถูกก็มีมาก. ถ้าเราปฏิบัติตามพระพุทธจริยาข้อนี้ก็คือ อย่าไปดูหมิ่นเหยียดหยามลัทธิอื่น,อย่าไปตั้งตนเป็นศัตรูลัทธิอื่น ; นี่คือการเดินตามพระพุทธจริยาส่วนนี้.

ในครั้งที่ ๗ พูดกันในหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรต่อสาวกของเดียรถีย์อื่น. ข้อนี้ทำให้มีผู้เห็นไปว่า ท่านเป็นผู้มีเวทมนต์มายา สำหรับดึงเอาสาวกของศาสนาอื่นมาเป็นสาวกของท่าน คำกล่าวเช่นนั้นมันผิด หรือเป็นการกล่าวเท็จต่อพระองค์มากเกินไป ; ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า **สาวกของพวกอื่นมาเป็นสาวกของพระองค์นั้น เป็นความจริง ; แต่ว่าไม่ใช่เป็นเรื่องเวทมนต์คาถา มายาเล่ห์กลอะไร**, มันเป็นเรื่องของคนที่มี

หุตาสว่างขึ้น แล้วก็ต้องเลือกทางเดินของเขาเอง จึงมีคนละทั้งลัทธิอื่น มาสู่ลัทธิของพระองค์ อย่างนี้มันก็มีปัญหาเรื่อยมา จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เกี่ยวกับลัทธิทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ; แล้วก็มีคนที่เป็นสาวกของลัทธิศาสนานั้น ๆ เปลี่ยนไปเปลี่ยนมากันอยู่เรื่อย. ถ้ามันเป็นไปในทางที่ดีขึ้นสูงขึ้น ก็นับว่าเป็นการดี คือเป็นกุศล .

ในครั้งที่ ๘ ได้มองดูพระพุทธรูปด้วยกัน ในฐานะที่ว่าท่านเป็นอะไรต่อสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวงในโลกนี้ นับตั้งแต่หญ้าบนขึ้นไป ถึงสัตว์เดรัจฉาน ถึงมนุษย์ ถึงอมนุษย์ กระทั่งพวกเทวดา มาร พรหมอะไรทุกอย่าง ข้อนี้ก็เพื่อจะให้มองเห็นให้ชัดลงไปว่า **การเกิดของพระพุทธเจ้านั้น มีประโยชน์แก่สิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิต แม้แต่หญ้าบน** ก็ไม่พลอยเดือดร้อน จากบุคคลผู้ปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา.ขอให้สังเกตดูให้ดี ว่าสิ่งที่ดีจริง ๆ มีประโยชน์จริง ๆ สูงสุดจริง ๆ นั้น จะมีประโยชน์กว้างขวางถึงอย่างนี้, คือ อย่างว่าแต่มนุษย์เลย แม้แต่ต้นหญ้า ก็ได้รับประโยชน์ จะไม่มีภิกษุสามเณรองค์ใดไปถากหญ้าจากรดหญ้า อย่างที่ว่ามาให้ฟังแล้ว ขอให้มองเห็นพระพุทธรูป หรือพระพุทธรูปให้ถึงที่สุดอย่างนี้จริง ๆ กันทุกคน.

ในครั้งที่ ๙ ก็คือดูที่พุทธรูปกันทุกแ่งมุม เพื่อให้เห็นว่า ท่านเป็นอะไร ท่านมีอะไรในพุทธรูปของท่าน ในทุกแ่งทุกมุม. นี่ก็มีเรื่องมาก, หมายถึง **คุณธรรมหลายอย่างหลายประการ ที่ต้องใช้ที่ต้องมี ในการที่จะประกอบหน้าที่ของพระองค์,** เป็นคุณธรรมที่พวกเรามักจะดูหมิ่น ว่ามันเป็นเรื่องเล็กน้อยเกินไป. ที่จริงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นี้ ไม่มีอะไรเป็นของเล็กน้อย แต่เราก็ไปเห็นว่าเล็กน้อย แล้วก็ไม่ค่อยสนใจ. นี่เรียกว่า เป็นคนสะเพร่า เราจึงไม่ทำอะไรให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามที่ควรจะได้ในทางธรรม ; กล่าวสั้น ๆ คือว่า เราเป็นคนไม่ได้รับประโยชน์ในทางธรรม เพราะเราเป็นคนดูหมิ่นธรรมบางอย่างบางประการ ว่าเป็นของเล็กน้อย.

ในครั้งที่ ๑๐ ได้พูดกันถึงพระพุทธรูป ในฐานะที่ว่าท่านเป็นอะไรต่อมนุษยธรรมศาสนาที่ “ต้องมี หรือมี” สัสตติปฏิฐิ เป็นสมบัติดั้งเดิมติดตัวมา. ปัญหาข้อนี้มีอยู่ว่า การตรัสรู้ของพระพุทธรูปเจ้า เป็นการตรัสรู้ **ความที่ไม่มี, ความที่สัตว์ทั้งหลายไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน, หรือไม่มีอะไรเป็นของตน ; แต่หัวใจของคนทุกคนมันรู้สึกมีตัวตน และเป็นอะไรของตน.** พูดสั้น ๆ ว่า สัตว์ทั้งหลายจะมีความรู้สึกว่ามีตัวตน ว่าของตน ; แต่การตรัสรู้ของพระพุทธรูปองค์นั้น คือรู้ตามที่เป็นจริงว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวตน หรือของตน มันตรงกันข้ามอย่างนี้.

ถ้าพิจารณาให้ดี เราจะเห็นความลำบากอย่างยิ่งในการที่พระองค์จะทรงเผยแผ่ธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ต้องมีการสอนธรรมะเป็นระดับ ๆ ไป. คือให้คนที่ยังมีตัวตนสนใจรับไปศึกษาปฏิบัติ แล้วก็ถอนตัวตนได้ในที่สุด. มองดูแล้วจะเห็นว่าเป็นปัญหาที่ยาก เป็นหน้าที่ที่ลำบาก ; เราตามธรรมดาพิจารณาแล้วก็จะสั่นหัว ว่าสู้ไม่ไหว ; ถึงพระพุทธรูปเจ้าเองก็เหมือนกัน เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ก็ทงรู้สึก อย่างที่เราเรียกว่าสั่นศีรษะ, ทรงคิดว่าไม่สามารถจะสอนใครได้เลย คือมันยาก มันลึก และมันตรงกันข้ามกับความรู้สึกของสามัญสัตว์ ; แต่ในที่สุดก็มีพระมหากษัตริย์มาเชื่อเชิญให้พยายามสอนด้วยว่า คนส่วนน้อยจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจจะเข้าใจได้นั้นก็มีอยู่ และเขาก็อาจจะเข้าใจได้. ก็เป็นอันว่า มีการสอนให้คนที่ยังเป็นเหมือนกับลูกเปิด ลูกไก่อ่อน ๆ นั้น ก็สอนวิธีหนึ่ง, คนที่ดีกว่านั้นหน่อยก็สอนอีกวิธีหนึ่ง, คนที่ดีกว่านั้นยิ่งขึ้นไปอีก ก็สอนอีกวิธีหนึ่ง, คนที่จะบรรลุธรรมได้เดี๋ยวนี้ทันทีก็สอนอีกวิธีหนึ่ง.

นี่คือพระพุทธรูปเจ้าอันแสดงให้เห็นว่า ไม่มีอะไรตายตัวว่า ท่านทำอย่างนั้น ท่านทำอย่างนี้ โดยส่วนเดียว ; เหมือนคนประมาทคนเขลาจะคิด และมีความเชื่อว่าใครเป็นอะไรโดยส่วนเดียว, ยืนยันอย่างกระต่ายขาเดียว อย่างนี้ก็เป็นคนโง่ตลอดกาล.

พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้กล่าวอะไรโดยส่วนเดียว, และท่านทรงขอร้อง ไม่ให้ทุกคนกล่าว หรือยึดถืออะไร โดยส่วนเดียวว่า อย่างนั้นแน่นอน อย่างอื่นใช้ไม่ได้. ในทางปฏิบัติของคนเราที่มันต่าง ๆ กัน ท่านสอนให้ยึดถือหลักที่เป็นกลาง คือหลักของ อิทัปปัจจยตา : เมื่อมันมีเหตุปัจจัยอย่างนี้ ผลมันก็ต้องเป็นอย่างนี้ ก็ทำให้ถูกกับเหตุปัจจัยนั้น ๆ เป็นกรณี ๆ ไป ก็สำเร็จประโยชน์ในที่สุด. นี่เรียกว่าเป็น พระพุทธจริยาที่ลึกซึ้ง และเราก็ไม่ค่อยจะเอามาพูดกัน. เดียวนี้เราก็ได้พูดกันมาบ้างแล้ว และก็กำลังจะจบชุดพระพุทธจริยาอยู่แล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายตั้งอกตั้งใจกำหนดจดจำ ตั้งอกตั้งใจพิจารณา หาทงที่จะเข้าใจ และรู้จักพระพุทธเจ้าเสียโดยเร็ว.

ในครั้งที่ ๑๑ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ท่านเป็นอะไรต่อพระประยูรญาติของท่าน.

นี้ท่านทั้งหลายจะเห็นได้ว่า มันเป็นเรื่องในวงแคบ และก็เป็นเรื่อง ส่วนพระองค์อยู่มากทีเดียว ที่จะกล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระญาติของพระองค์ ; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะว่ายังมีอะไร ๆ อยู่หลายแห่งหลายมุม ที่เกี่ยวข้องมาถึงพวกเรา, อย่างน้อยที่สุดก็ว่า ข้อปฏิบัติต่างๆ หรือพระพุทธจริยาต่าง ๆ ที่ทรงกระทำต่อพระญาตินั้นมีประโยชน์แก่เรา, เพื่อเราจะถือเอาเป็นตัวอย่างได้ เป็นอย่างน้อย ในเมื่อท่านทำแก่พระญาติของท่านอย่างไร ก็ต้องมีประโยชน์, หรือว่า ท่านจะต้องอดกลั้นมากเท่าไร จึงจะสำเร็จได้, หรือว่าท่านต้องเห็นแก่ญาติเป็นพิเศษ ในกรณีเช่นไร, และในกรณีเช่นไร จะไม่ยอมเห็นแก่พระญาติ ดังนี้ เป็นต้น.

ขอให้พิจารณากันต่อไป ในหัวข้อที่ว่า ท่านเป็นอะไรต่อพระประยูรญาติของท่านเอง. เกี่ยวกับเรื่องญาตินี้ มีข้อความกล่าวไว้ในอรรถกถาโดยพระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า พระจริยาของพระพุทธเจ้ามีอยู่ ๓ ประเภทด้วยกัน : โลกัตถจริยา - คือจริยาที่ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก. ญาติัตถจริยา - จริยาที่ทรงประพฤติ

เป็นประโยชน์แก่พระญาติโดยเฉพาะ. **พุทธัตถจริยา** -จริยาที่ต้องประพฤติในฐานะที่ทรงเป็นพระพุทธรูปเจ้า. นี่เป็นคำกล่าวในอรรถกถา, แม้ว่ามีพระพุทธภริยาก็ยังน่าสนใจ ว่าท่านประพฤติอย่างไรต่อสัตว์โลกทั้งปวง, และท่านประพฤติอย่างไรต่อผู้ที่เป็นพระญาติ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์หมายถึงญาติสายโลหิตตามธรรมดา ; กล่าวไว้มากมายจนสรุปได้ว่า ท่านเห็นแก่พระญาติเป็นพิเศษ. นี่จะจริงหรือไม่ จะรู้กันได้ด้วยพระพุทธรูปจริยาทั้งหลาย ที่มีอยู่ในพระบาฬี ซึ่งจะเอามาเล่าให้ฟัง. แต่ถึงอย่างไรก็ดีในที่นี้ควรจะเข้าใจคำว่า ญาติ กันให้เพียงพอ เพื่อจะได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าญาติในความหมายของญาติัตถจริยา. คือประพฤติประโยชน์แก่พระญาติ.

คำว่าญาติคำนี้ เรารู้ความหมายกันแต่ในเพียงว่า เป็นคนที่เนื่องกันในทางสืบสายโลหิตทางนั้นทางนี้ ; เพราะว่าในภาษาไทยเราพูดกันแต่อย่างนี้. ที่จริงคำว่าญาตินั้นมันมีความหมายกว้างกว่านั้น. คำ ๆ นี้มาจากรากของคำว่า รู้ หมายถึงรับรู้, หมายถึงต้องรับรู้ ; คำว่า ญาติ นี้ แปลว่า ผู้ที่บุคคลจะต้องรับรู้, หมายความว่ายอมรับว่าเป็นญาติ และต้องประพฤติตามหน้าที่ที่เป็นญาติ. คำว่า ญาติ จึงแปลว่า ผู้ที่เราจะต้องรับรู้ ; ญาติทางสายโลหิต ก็เห็นชัดอยู่แล้วว่าเราต้องรับรู้ เราคอยนับกันอยู่ที่เดียวว่า ใครเป็นญาติ ใครไม่เป็นญาติ, อย่างนี้เรียกว่าญาติทางสายโลหิต.

ที่นี้ก็มีญาติประเภทอื่นอีก อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า : วิสาข-ปรมาญาติ การวิสาสะกันนั้น เป็นญาติอย่างยิ่ง ใช้คำว่า ปรมาญาติ คือเป็นญาติอย่างยิ่ง, วิสาสะ ก็แปลว่าความเอาใจใส่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ได้รับความเบาใจ สบายใจ หรืออ่อนใจ. คำว่าวิสาสะ แปลว่า ทำให้สบายใจ, การทำกันและกันให้สบาย นั้นเรียกว่าเป็นบรมญาติ คือญาติอย่างยิ่ง. ญาติอย่างนี้ไม่ได้เล็งกันถึงความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต แต่ไปเล็งถึงข้อที่ว่า มีความรัก มีความเมตตา มีความเอาใจใส่ เสียสละช่วยเหลือ. บางทีก็ไม่ได้เป็นญาติทางสายโลหิต แต่ก็มีความรักใคร่เอาใจช่วยเหลือ ยิ่งกว่าญาติทางสายโลหิต, และก็มีประโยชน์ยิ่งกว่า

เป็นญาติทางสายโลหิตด้วยซ้ำไป. คนโบราณที่ไหนก็ไม่ทราบพูดกันไว้ว่า “ถึงเป็นเลือดเป็นเนื้อ แต่ถ้าไม่เอื้อเฟื้อ ก็ไม่ใช่ญาติของอาตมา” ; ถ้ามีความเอื้อเฟื้อ ก็กลายเป็นญาติ ; นี้เรียกว่าเป็นญาติทางวิสาสะ.

ยังมีญาติอีกประเภทหนึ่ง ท่านเรียกว่า ญาติที่ร่วมกิจการงานโดยเฉพาะ เช่น ถือลัทธิเดียวกัน ถือนวธรรมเดียวกัน ถือนศาสนาเดียวกัน นี่ก็เป็นญาติ ; เป็นญาติในทางศาสนา แล้วก็มีเพื่อนร่วมชาติ ร่วมศาสนา ร่วมธรรมะของพระพุทธเจ้า, นี่เป็นญาติที่สูงยิ่งขึ้นไปอีก ; หมายความว่า ต้องรับรู้ ต้องนึก ต้องนับอยู่ในใจด้วยเหมือนกัน.

ญาติอันสุดท้าย ก็คงจะเป็นญาติตามธรรมชาติ คือการที่เราเป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตายกันในวัฏสงสาร ; นี้เรียกว่าเป็นญาติโดยธรรมชาติ. ถ้าเรานึกถึงและเรารับรู้ เรายอมรับ และรับรู้ ก็ตรงกับความหมายของคำว่าญาติ อย่างนั้นเอง, แปลว่า ผู้ที่เราต้องรับรู้ว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา ; แม้แต่สุนัขและแมว เมื่อมีความรับรู้ ยอมรับอย่างนี้มันก็เป็นญาติ เพราะมันตรงกับตัวหนังสือที่ว่า ญาติ แปลว่า ผู้ที่บุคคลต้องรับรู้.

เท่าที่กล่าวมานี้ทำให้เห็นได้ว่า ญาติมีอยู่หลายอย่าง ; อย่างน้อยก็มีอยู่ ๔ อย่าง : คือญาติสาโลหิต, ญาติเพราะวิสาสะกัน, ญาติเพราะร่วมธรรมะร่วมศานากัน, และญาติเพราะว่าเกิดมาอย่างเดียวกัน ในวัฏสงสารนี้. เมื่อญาติมีอยู่หลายอย่าง อย่างนี้เราก็คงคิดว่า พระพุทธเจ้าท่านประพจน์ประโยชน์แก่พระญาตินั้นหมายถึงพระญาติไหน? โดยทั่ว ๆ ไป ก็หมายถึงพระญาติที่เกี่ยวข้องทางสายโลหิตนั่นเอง. และในที่นี่ ในวันนี้ก็ตั้งใจจะกล่าวถึงความหมายของญาติชนิดนี้ ทั้งที่ความหมายของคำว่าญาติชนิดอื่นมีความหมายน่าดูกว่า.

ญาติทางสายโลหิต เราก็เห็นกันอยู่แล้วว่า แม้ว่าจะร่วมสายโลหิตกันแท้ ๆ ก็ไม่ใช่ว่าจะพูดกันรู้เรื่องเสมอไป, พี่น้องก็ยังทะเลาะกัน ถึงกับเอาเป็นเอาตายแก่กัน. บางทีพ่อแม่กับลูก ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง โกรธเคืองถึงกับจะเอาเป็นเอาตายกันก็มี ; ถ้ายังเป็นมิจฉาทิฐิ มันช่วยไม่ได้ ถึงอย่างนี้ ; จึงว่าแม้จะเป็นญาติสาโลหิตกันก็ไม่ใช่ว่า จะพูดกันรู้เรื่องเสมอไป, และมีใช้ว่าจะรักกันเสมอไป, รังเกียจกันก็มี, ทำเฉย ๆ กันก็มี. ลองคิดดูให้ดีว่า แม้เป็นญาติสาโลหิต ใกล้ชิดที่สุด มันก็ยังมีปัญหาอย่างนี้ ; **แม้พระพุทธเจ้าก็มีปัญหาอย่างนี้เกี่ยวกับพระญาติ.** ท่านทำอย่างไร ที่เรียกว่าดีที่สุด ที่เป็นพุทธจริยา ที่เราจะต้องเอามาศึกษาให้รู้ ให้เข้าใจ และปฏิบัติตาม.

เกี่ยวกับพระญาติทางสายโลหิต พระพุทธเจ้าท่านได้ปฏิบัติแล้วอย่างไร? เราควรจะดูกันให้กว้าง แม้ว่าจะไม่โดยละเอียดละออ ก็ดูกันให้ครบถ้วน.

เมื่อพูดถึงวงศ์ญาติของพระพุทธเจ้า เราก็จะต้องนึกถึงวงศ์วาน หรือโคตรของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นวงศ์โอกากกะ, **พระวงศ์**ของพระพุทธเจ้า เขาเรียกว่า **วงศ์โอกากกะ** ; มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ ซึ่งเขามักจะเรียกกันว่า วงศ์อิกษวากุ เป็นภาษาสันสกฤต. กษัตริย์วงศ์อิกษวากุนี้มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ของอินเดีย, คำว่า อิกษวากุ นั่นคือโอกากกะ ในภาษาบาลี ; พระพุทธเจ้าท่านเป็นวงศ์นี้ **พระโคตร**ของท่านชื่อว่า **โคตมโคตร** เพราะต้นตระกูลสายนี้สืบมาจากฤาษีที่ชื่อว่า โคตมะ ; สกุลของท่านชื่อว่า โคตมะวงศ์ใหญ่ เรียกว่า โอกากกะ หรืออิกษวากุ, ถ้าสูงขึ้นไปเขาก็เรียกว่า วงศ์พระอาทิตย์. พระพุทธเจ้าเป็นวงศ์พระอาทิตย์ ; **ในบาลี** **สุดตนิบาตทรงจัดพระองค์ว่า เป็นอาทิตย์วงศ์, เป็นวงศ์อาทิตย์ ;** ท่านก็ไม่ได้ทำให้เสียชื่อของวงศ์ แต่ท่านได้ทำให้เป็นประโยชน์ เป็นเกียรติยศเป็นชื่อเสียงของโคตร ของวงศ์ดีที่สุด. ที่ถึงกับเป็นพระพุทธเจ้า ชนิดสัมมาสัมพุทธเจ้า

ก็เรียกว่าท่านได้เป็นประโยชน์แก่พระญาติพระวงศ์ของท่าน ถอยหลังขึ้นไปถึงต้นวงศ์โน่น ดีที่สุดเลย.

ถ้าเราจะถือเอาพระพุทธจริยานี้เป็นหลัก ก็ต้องทำอย่างเดียวกัน คือทำ ให้วงศ์ตระกูล ที่เขาสมมุติกัน ว่าเราอยู่ในวงศ์ไหน ตระกูลไหนนั่นแหละ ได้มีเกียรติ เหมือนกับว่า ในอาทิพยวงศ์อิกษวากุ โคตมโคตรนี้ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมา. เมื่อถึงวันวิสาขะ เขาก็ยังพูดว่า โคตมโคตนะ โดยพระโคตรเป็นโคตมะ ; ยังว่ากันอยู่ ทุกปีทั่วไปหมดทุกประเทศที่นับถือพุทธศาสนา. นั่นแหละคือพุทธจริยาที่ได้ทรงแสดง ไว้อย่างไร, มันมีผลเป็นปฏิกิริยาเกิดขึ้นอย่างไร, ก็เห็นกันอยู่. นี่ได้นำมากล่าว กันโดยส่วนใหญ่ที่สุด คือวงศ์ของพระญาติทั้งหมด กระทั่งว่าเป็นวงศ์เล็ก ๆ เขาก็ **เรียกว่าเป็นวงศ์สาภิยะ** ซึ่งเล็กลงมา แต่ก็ไม่ได้ทำให้เสียชื่อเสียงของวงศ์ในส่วน พระองค์ในส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของพระองค์.

ที่นี้ดูกันต่อไปถึงพระพุทธบิดาโดยเฉพาะ : **เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธบิดา** นี้มีหลายแง่ ; จะยกตัวอย่างมาพิจารณากันแต่บางแง่ เช่นว่า **ท่านไม่ยอมตามความประสงค์ของพระพุทธบิดา ที่ให้อยู่ครองเรือน**. ในบาลีมีขณิกนิกายมีว่า : “เมื่อ บิดามารดาร้องให้น้ำตานองหน้าอยู่ เราออกจากเรือน บวชถึงความเป็นผู้ไม่มีเรือน” อะไรอย่างนี้เป็นต้น. นี่ก็เป็นพระพุทธจริยา ; ดูให้ดีเถิด มิใช่จะเอาเรื่องพ่อแม่ประสงค์ อย่างหนึ่ง หรือตรงกันข้าม มาเป็นหลักเสมอไป ; อย่างนี้ถือว่าไม่ใช่เป็นหลัก. มันต้องใคร่ครวญดูว่า มันมีอะไรบ้าง? และมีคุณค่า มีประโยชน์ มีน้ำหนัอย่างไร? ถ้าในกรณีที่ไม่มีความรู้ ไม่มีน้ำหนัมากอย่างการออกบวช มันก็เป็นธรรมดาที่ว่าจะต้อง เอาตามความประสงค์ของพ่อแม่. แต่ในเรื่องมันไม่เป็นขนาดนั้น เพราะว่าคนที่เกิดมา สำหรับเป็นพระพุทธเจ้านั้น เราท่านต้องพิจารณาดูให้ดีว่า อะไรมันเป็นอะไร, มัน เท่าไรมันเพียงไร, ทำให้ถูกตามเรื่องนั้น ๆ นั่นแหละจะเป็นพุทธจริยา. ถ้าอ่อนแอ หรือหลงใหลในความสุข ก็อยู่กับพ่อ ซึ่งเหนียวรั้งทุกอย่างทุกทางให้อยู่ครองราชสมบัติ.

ที่นี้ก็ตัดออกไป ถึงขนาดที่เรียกว่า **มหาภิเนษกรรม** คือการออกอันสูงสุดใหญ่หลวง ด้วยการตัดญาติ ตัดความประสงค์ของบิดาออกไป ในลักษณะอย่างนี้ สูงสุดถึงขนาด ที่ต้องเรียกว่ามหาภิเนษกรรม คือการออกอันใหญ่หลวง **โดยไม่คำนึงถึงพระบิดา ว่ามีความประสงค์อย่างไร.** เมื่อออกผนวชแล้ว, บวชสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ไม่ไปเยี่ยมบ้าน, และไม่เคยพบว่า เสด็จไปจำพรรษาในกบิลพัสดุ์ด้วยซ้ำไป. แต่ข้อนี้เป็นปัญหาอยู่ เพราะว่าเมืองกบิลพัสดุ์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของประเทศโกศล ซึ่งมีเมืองสาวัตถีเป็นเมืองหลวง ; ประเทศสาเกต เป็นประเทศเล็ก ๆ รวมอยู่ในประเทศใหญ่ คือ ประเทศโกศล มีเมืองสาวัตถีเป็นเมืองหลวง. พระพุทธเจ้าจำพรรษาที่เมืองสาวัตถีมากที่สุด.

ถ้าเราถือเอาประโยชน์อันนี้ที่ว่า จำพรรษาอยู่ในเขต ที่เป็นเขตของบิดามารดา ก็ยังพอพูดได้ ; แต่ถ้าจะพูดถึงเมืองกบิลพัสดุ์โดยตรงแล้ว ดูเหมือนพระองค์จะไปเยี่ยมอยู่เพียงสองสามครั้งเท่านั้น. ก็แปลว่าไม่ได้ติดในเรื่องบิดามารดา เพราะว่าต้องถือเอาหน้าที่การงานเป็นใหญ่ คือความเป็นพระพุทธเจ้ามีหน้าที่อย่างไร ก็ต้องทำหน้าที่อย่างนั้น.

ยังมีเรื่องในอรรถกถา ที่ว่าพระพุทธบิดาส่งคนไปนิมนต์พระพุทธองค์ให้ไปเยี่ยมบ้านตั้งหลายหน ส่งคนไปตั้งหลายพวก จึงได้ไป. นี่จะเห็นว่าท่านไม่รู้คุณของบิดาหรืออย่างไร ; ถ้าเข้าใจพระพุทธจริยาถูกต้องแล้ว ก็จะไม่คิดอย่างนั้น ; เพราะว่ามันไม่ใช่อย่างนั้น. **สำหรับพระพุทธบิดาก็ได้ไปโปรดให้ถึงธรรม ให้บรรลุธรรมในชั้นที่เรียกว่าปลอดภัย ไม่มีอันตกต่ำไป เป็นธรรมดาแล้ว, เป็นพระโสดาบันเป็นพระนาคามีไปแล้ว ในที่สุด ; นี่ก็ไม่บกพร่อง.**

ที่นี้ก็ดูถึงพระพุทธมารดา พอประสูติแล้วไม่กี่วัน พระพุทธมารดา **ก็สิ้นพระชนม์** เรียกว่าไม่ได้ทำหน้าที่อะไรมากนักในการสนองคุณพระพุทธมารดา.

แต่ในเรื่องที่เขียนกันขึ้นชั้นหลังว่า ตามไปโปรดพระพุทธรูปมาถึงชั้นดาวดึงส์ สวรรค์
 อย่างนี้. นั้นมันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งยังไม่วินิจฉัย เพราะว่าไม่มีในพระบาลี.
 ข้อที่ว่าพระพุทธรูปมาดลีนพระชนม์ไปเสียภายในเวลาไม่กี่วันนั้น ; เขาอธิบายกันว่า
 เพราะไม่สมควรที่จะมีบุคคลเข้ามาร่วมพระกรรมด้วยกับพระพุทธรูปเจ้า. เรื่องนี้มันเป็น
 ด้วยอำนาจของกรรม หรือของกรรม หรือของอะไรก็สุดแท้ ต้องทำให้พระพุทธรูปมา
 ดลีนพระชนม์ ; นี่มีคนยึดมั่นถือมั่นอยู่มาก เราไม่สนใจก็ได้. เราจะถือว่าเป็น
 เรื่องธรรมดาสามัญ หรือเรื่องบังเอิญที่เป็นอย่างนั้นก็แล้วกัน ; เราจะไปโทษ
 พระพุทธรูปโดยตรงไม่ได้ ; เป็นอันว่า **ไม่มีเรื่องพุทธจริยาอะไรที่สำคัญ ที่เกี่ยว
 กับพระพุทธรูปโดยตรง.**

๑. การโปรดพระนางปชาบดีโคตมี และ พระญาติโกศล

ที่นี้มีเรื่องสำคัญที่สุด ที่เกี่ยวกับผู้ที่ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระพุทธรูป
 รับช่วงคือ**พระมหาปชาบดี** เป็นทั้งน้ำ และเป็นทั้งแม่เลี้ยง ซึ่งได้รับช่วงการเลี้ยงดู
 พระกุมารจนเติบโต จนกระทั่งออกบวชไป. นี่มีพระพุทธรูปที่ต้องพิจารณา
 กันบ้าง. เมื่อพระพุทธรูปตรัสรู้แล้ว, มีคณะสงฆ์ประดิษฐานขึ้นแล้ว ก็มีเรื่องราว
 ที่ว่า พระเจ้าแม่ปชาบดีนี้ก็อยากจะบวช เป็นนักบวชในพุทธศาสนา. ครั้งหนึ่ง
 เมื่อพระพุทธรูปเสด็จไปเยี่ยมบ้าน คือที่กบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ในอารามโกศล ๆ
 นครกบิลพัสดุ์นั้น พระนางปชาบดีโคตมีก็ไปเฝ้าและทูลขอว่า : สาธุ ภนุเต
 ลมายุย มาตุคามโม ตถาคตบปเวทิตะ ธมฺมวินยเอ อาคารสุมมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ
 ซึ่งมีใจความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอโอกาส ขอให้มาตุคามได้บวช
 จากเรือน เป็นผู้ไม่มีเรือนในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศดีแล้วนี้เถิด ; คือขอให้
 พระพุทธรูปทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชได้.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : *อโห โคตมิ -อย่าเลยโคตมิ อย่าเลย. มา เต รุจิ มาตุ-คามสุส ตถาคตปฺปเวทิตะ ธมฺมวินยเอ อาคารสุมา อนคาริยํ ปพฺพชาตี* เพราะการที่มาตุคามจะออกบวชในธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศดีแล้วนี้ อย่าเป็นที่ชบใจ อย่าชวนชวายแก่เธอเลย. พระนางปชาบดีก็อ้อนวอนเป็นครั้งที่ ๒ ก็ทรงปฏิเสธเป็นครั้งที่ ๒, อ้อนวอนครั้งที่ ๓ ก็ทรงปฏิเสธเป็นครั้งที่ ๓. นี่ขอให้ดูว่า พระพุทธจริยาเป็นอย่างไร. พระนางปชาบดีก็ต้องร้องไห้ แล้วกลับไป.

ต่อมาวันหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี ไม่ไกลจากกบิลพัสดุ์ ; ที่นี้พระนางปชาบดีก็มาใหม่ ; นี่พูดภาษาโลกโค ขออภัย เพื่อรวบรัดเวลา. ที่นี้พระนางโกนหัวไปเลยพาพวกผู้หญิงที่เป็นบริวารจำนวนหนึ่งไปด้วย โกนหัวไปเลย, แล้วก็เดินไปเป็นระยะทางไกล ขนาดที่ว่าเท้าพองและตัวเต็มไปด้วยเหงื่อด้วยฝุ่น ; เข้าไปยืนอยู่ที่ประตู ที่ภูภาคาร ปามหาวัน ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่. พระอานนท์ออกมาเห็นเข้า ร้องว่า อ้าว, ทำไมเป็นอย่างนี้, ถามกันจนรู้เรื่อง ว่าถ้าอย่างไรรักจะ ต้องบวชให้ได้. พระอานนท์ก็เลยรับอาสาว่าจะไปทูลขอกับพระพุทธเจ้า.

พระอานนท์ได้เข้าไปเล่าเรื่องที่พระนางปชาบดีได้ทำอย่างไร, ได้มาในลักษณะอย่างไร ; ได้ทูลขอให้ช่วยทรงอนุญาตให้ได้บวช. พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิเสธอีก. พระอานนท์ก็ขอเป็นครั้งที่ ๒ พระพุทธเจ้าก็ปฏิเสธอีก, ขอเป็นครั้งที่ ๓ ก็ทรงปฏิเสธอีก. ที่นี้พระอานนท์ใช้วิธีอื่น คือทูลถามไปในทางอื่นว่า : ถ้ามาตุคามบวชแล้วจะบรรลุมรรคผลได้ไหม? พระพุทธเจ้าก็ต้องตรัสตอบตามตรงว่า ได้. พระอานนท์เลยถือโอกาสว่า ถ้าได้ก็ควรจะยอมให้พระนางปชาบดีโคตมีบวช ; อ้างคุณของพระนางปชาบดีว่า : *พหุอุปการา -มีอุปการะคุณมาก, โปสีกา -ได้เลี้ยงดู, ขีรสสุทหายิกา -เป็นผู้ให้นม.* พระอานนท์ทูลอย่างนี้ เพราะว่าพระชนนีของพระองค์ได้กระทำกาละ, พระนางปชาบดีได้ให้ดื่มนม, ถ้าหากว่าผู้หญิงบวชแล้วบรรลุมรรคผลได้ ก็ควรจะให้บวช.

นี่คิดดูซิว่า พระพุทธเจ้าทำจะอย่างไร? พระอานนท์ก็ฉลาด พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นพระพุทธเจ้า. ในที่สุดพระพุทธเจ้าท่าน**ตรัสว่า : ถ้ายอมรับครุธรรม ๘ ประการก็พอจะบวชได้.** นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัส, ถ้าพูดอย่างภาษาเราก็คว่า ใช้ลูกไม้เหนื่อเมฆ, คือครุธรรม ๘ ประการนั้น มันล่วนแต่หนักๆ ซึ่งจะทำให้ผู้หญิงทนไม่ไหว แล้วภิกษุณีก็จะหมดไปเอง. เมื่อจะต้องให้บวชแน่แล้ว เพราะมีเหตุผลอย่างนี้ แต่เพื่อเห็นแก่ศาสนาก็ป้องกันไว้แต่เนิ่น ๆ บัญญัติครุธรรมที่มันหนัก ซึ่งจะถือไว้ได้ไม่กี่มาน้อยแล้วมันก็จะสลายตัวไปเอง. นี่เป็นพระพุทธรจริยาหรือไม่ ก็ลองคิดดู, แล้วเป็นอย่างไร.

พระอานนท์ก็กลับมาบอกพระนางปชาบดี ; พระนางปชาบดีก็ดีใจ ทูลรับอาสาว่า : ข้าพเจ้าจะยอมรับเอา ครุธรรม ๘ ประการนั้นด้วยความเต็มอกเต็มใจสูงสุด เอาไว้เหนื่อเกล้าเหนื่อเศียร เหมือนชายหนุ่ม หญิงสาว เมื่อได้ดอกไม้งามและถูกใจ ; ก็เป็นอันว่า บวชเพราะรับครุธรรม ๘ ประการนั้น แล้วก็เป็นภิกษุณีได้.

ที่นี้พระอานนท์ก็เข้าไปกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เดียวนี้พระนางปชาบดียอมรับครุธรรมนั้นแล้ว เป็นอันว่าบวชแล้ว. พระพุทธเจ้าก็เลยตรัสเรื่องที่มีนัยเกี่ยวกันนี้ว่า : ถ้ามีสตรีเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้ ธรรมวินัยจะอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี ไม่ถึง ๑,๐๐๐ ปี. **นี่กล่าวตามตัวหนังสือที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเอง** ในบาลีเองว่าอย่างนี้ว่า : **ถ้าผู้หญิงเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้ ธรรมวินัยจะอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี ไม่ถึง ๑,๐๐๐ ปี** ก็เปรียบเหมือนบ้านเรือน ตระกูลหนึ่งที่มีแต่ผู้หญิง, และมีบุตรน้อย โจรก็ทำอันตรายได้ง่าย, หรือเหมือนกับว่า หนอนขยอก ลงในนาข้าว ข้าวก็เสียหายเร็ว, หรือว่าเหมือนเปลี้ยลงในไร่อ้อย อ้อยก็เสียหายเร็ว เสียหายมาก.

นี่ถือว่า สตรีเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้ จะทำให้ธรรมวินัยนี้มีอายุน้อยลง ; **และยังตรัสตรง ๆ ว่าเขาทำทํานบเพื่อกันน้ำ,** เดียวนี้เราก็ทำทํานบ เพื่อสะกັดกัน

ความมีอยู่แห่งภิกษุณี, คือการบัญญัติครุธรรมนั้น เป็นเหมือนการสะกดกันภิกษุณีไม่ให้มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ได้ยืดยาวให้หมดไปโดยเร็ว.

นี่เรียกว่าพระพุทธจริยาเกี่ยวกับพระนางปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นเหมือนพระพุทธมารดาทุกอย่าง. เราจะเห็นใจความของเรื่องว่า **พระพุทธเจ้าท่านมีพระทัยอย่างไร เข้มแข็งอย่างไร เห็นแก่ธรรมะอย่างไร ; และพร้อมกันนั้นก็เห็นแก่ความกตัญญู กตเวที อย่างไรด้วย.**

สรุปความว่า มันไม่มีอะไรที่เสียไป มันได้มาทุกอย่าง แต่มันต้องได้ไปในลักษณะที่เป็นผลดีแก่ส่วนรวม, เพราะพระอานนท์อ้างว่าได้ใช้น้ำนมของพระนางปชาบดีโคตมี, และผู้หญิงบวชแล้วก็บรรลุมรรคผลได้ พระองค์จึงทรงยอม เพราะความกตัญญูกตเวที. แต่แล้วก็มีแผนการที่จะไม่ให้เป็นอันตรายแก่พระศาสนา จึงทำทำนบครุธรรม ๘ ประการนี้ กันเอาไว้.

นี่คือพระพุทธจริยา คือว่าทรงเข้มแข็ง ไม่เห็นแก่พระญาติ จนถึงกับเป็นผลเสียแก่พระศาสนา. เมื่อพระองค์ต้องพ่ายแพ้ จ้านนแก่ถ้อยคำของพระอานนท์ ก็ทรงหาทางออกอย่างอื่น ซึ่งก็คงได้ผลอย่างเดียวกันนั่นแหละ. นี่จะเห็นได้ว่าไม่มีส่วนไหนที่เสียไป, คือ**ไม่ใช่ว่าจะไม่เห็นแก่พระญาติเสียเลย แล้วก็ไม่ใช่ว่าจะไม่เห็นแก่พระศาสนาส่วนใหญ่.** เป็นอันว่าสำเร็จประโยชน์ทั้งสองฝ่าย. นี่คือพระพุทธจริยาที่ทุกคนจะต้องนึกให้เข้าใจ และเอาเป็นตัวอย่าง.

ที่นี้เราลองนึกต่อไปถึง**พระนางพิมพา พระราหุล** อะไรเหล่านี้ พระพุทธเจ้าท่านทรงประพจน์ต่ออย่างไร. ในพระพุทธประวัติโดยพิสดารเราก็ทราบกันอยู่แล้ว ทรงออกไปเสีย ในวันที่พระราหุลคลอดใหม่ ๆ เช่นนั้น ย่อมไม่เป็นความประสงค์อย่างยิ่งของพระนางพิมพา ; แต่ก็ออกไปทั้งอย่างนั้น ; นี่จะเรียกว่าประพจน์ประโยชน์อย่างใดกัน. ตอนนี้มีเขียนไว้ในรูปของวรรณคดีกวีนิพนธ์ไพเราะมาก, ไม่มีในพระบาลี ; แต่ว่า

มันก็มีเหตุผล ที่ตรัส สรุปความว่า : ออกไปนี่เพื่อหาทางช่วยพวกเขา ; ถ้าเรายังจมน้ำอยู่ เราจะช่วยยกคนที่จมน้ำได้อย่างไร. เราต้องไม่จมน้ำเสียก่อน แล้วจึงจะมายกคนที่จมน้ำอยู่นี้ได้ ; แล้วก็ออกไป เพื่อหาวิธีชนิดที่เรียกว่า ไม่จมน้ำเสียก่อน, แล้วก็มาช่วยคนทั้งหลายที่ยังจมน้ำอยู่ ; มีเรื่องยืดยาวพิสดาร.

สรุปความแล้วกันว่า การออกไปนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องใจจิตใจดำ เหมือนที่คนสมัยนี้เขาคิดกัน, คนสมัยนี้เขาคิดว่าพระสิทธิ์ตะใจดำ หรือว่าอำมะหิต, หรือว่าพระเวสสันดร ใจดำอำมะหิต ; นึกมองกันคนละแง่. เป็นอันว่า**พระพุทธจริยานั้น จะเข้าถึงประโยชน์อันใหญ่หลวง เรื่องส่วนตัวเป็นเรื่องเล็กน้อย** เรื่องการช่วยคนนั้นแหละสำคัญ คนที่รักก็ตาม คนที่เกลียดก็ตาม มันต้องช่วยด้วยกันทั้งนั้น. เรื่องที่เกี่ยวกับพระญาติใกล้ชิดก็มีอยู่อย่างนี้.

เรื่องเกี่ยวกับพระนันทะพุทธอนุชา ลูกผู้เรียงน้องนี้ ก็ทรงกระทำจนออกบวชไปได้ในที่สุด. เรื่องพระนันทะ ใคร ๆ ก็รู้ว่ากำลังแต่งงาน, กำลังอยู่ในพิธีแต่งงาน ; พระพุทธเจ้าท่านยังพาออกไปได้, กลายเป็นภิกษุไปเลยในวันแต่งงาน. ชาวบ้านสมัยนี้ก็ยอมว่า ทำทารุณแก่เจ้าสาวเหลือประมาณ, ทำทารุณหรือค่อนข้างจะทารุณต่อเจ้าสาวด้วย. พระพุทธจริยาไม่ใช่เป็นอย่างนั้น, ไม่ถือว่าเรื่องอย่างนั้นเป็นเรื่องทารุณ ; แต่เป็นเรื่องที่ทรงเห็นว่า ควรกระทำแน่แล้วก็กระทำ. ถ้าคนที่เรียกว่าถูกทารุณนั้นกลายเป็นได้ประโยชน์อะไรยิ่งไปกว่าเดิม. นี่เป็นพระพุทธจริยาที่ตรงนี้ ; ไม่ใช่ว่าตามใจกันไปเรื่อย, **ต้องเอาประโยชน์สูงสุดเป็นหลักไว้เสมอ.** ญาติทั้งหลายได้รับประโยชน์ที่ดีกว่าประโยชน์ที่กำลังได้รับเสมอไป ในลักษณะที่เรียกว่าถูกกระทำทารุณโดยพระพุทธเจ้า ใจความสำคัญมันก็มีอยู่อย่างนี้.

๒. การเอื้อเฟื้อ รักษาหัวใจพระญาติ

ที่นี้ดูต่อไปให้กว้างให้ลึกไปในทางธรรม ว่า เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงประพฤติดต่อพระญาติในทางธรรม หรือที่เกี่ยวกับ

กับพระธรรมชั้นโลกุตตรธรรมนั้นอย่างไรบ้าง? มีเรื่องมากมายหลายสิบเรื่องที่จะเอามาเป็นตัวอย่างจะยกมาแต่บางเรื่อง พอให้เข้าใจความหมายอย่างนี้.

เรื่องในเสขปฏิบัติปาฐุตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสก์ แสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีความสัมพันธ์กับพระญาติ แล้วก็ทรงอำนวยความสะดวกของพระญาติในเรื่องสามัญญธรรมดา นี่มากที่สุด เท่าที่จะทำได้.

ในสูตรนั้นมีว่า : เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงเมืองกบิลพัสดุ์ พักอยู่ที่ป่า, สวนปานิโครธาราม. พระญาติทั้งหลายมานิมนต์ให้ไปประเดิมการใช้สัณฐาคาร ซึ่งสร้างเสร็จใหม่ยังไม่มีใครใช้. สัณฐาคาร เป็นโรงประชุมใหญ่สำหรับประชุมกิจราชการของพระราชา หรือของทางราชการ สร้างมายังไม่มีใครใช้ ; เขาขอรุณพระพุทธเจ้าไปประเดิมการใช้ อย่างที่เราเรียกกันสมัยนี้ว่า เพื่อเป็นสวัสดิมงคล ก็ทรงยอมรับและเข้าไปประทับในสัณฐาคารนั้น ในเวลากลางคืน ; เขาจัดที่พักให้อาการหลังใหม่นั้นประทับพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์. พระองค์ทรงเหน็ดเหนื่อย ต้องการจะพักผ่อน ก็ตรัสกับพระอานนท์ว่า : “จงทำให้เสขปฏิบัติแจ่มแจ้งแก่พวกเจ้าสาภิยะทั้งหลายเถิด”. ขณะนั้นพวกเจ้าสาภิยะเป็นอันมากมีเจ้ามหานาม เป็นหัวหน้าอยู่ที่นั่น ในเวลานั้น. พระอานนท์ก็แสดงเสขปฏิบัติแทนพระพุทธองค์ ซึ่งว่าต้องการจะพักผ่อน คือว่าเมื่อหลัง.

พระอานนท์แสดงเสขปฏิบัติ เราก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่แล้วว่า : พระอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ บริบูรณ์ด้วยศีล แล้วก็คุ้มครอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้นได้. และรู้ประมาณในการบริโภค, ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่น คือไม่เป็นคนที่ง่วงเหงา เป็นคนแจ่มใสอยู่ตลอดเวลา พอถึงเวลานอนก็นอน ถ้าไม่ถึงเวลานอนก็ไม่มึนชาง่วงเหงา หรือว่าจิตหลุดจะไม่มี, แล้วก็มีสัปปริสธรรม ๗ ประการ. และได้ฌาน ๔, รวมเป็น ๑๕ อย่าง นี้เรียกว่าเสขปฏิบัติ.

บุคคลนั้นชื่อว่า *อญฺจุณฺทตาย สมาปนฺโน* -ถึงพร้อมด้วยความเป็นแห่งไขที่ไม่เฝ้า, คือถึงพร้อมด้วยความเป็นเฝ้า. ตามตัวหนังสือแปลอย่างนี้ จะถูกหรือผิด ก็ไม่มีใครแปลได้ดีกว่านี้. *อญฺจุณฺทตาย* -ความไม่เป็นเหมือนเฝ้า, คือความเป็นเฝ้านั้นจะฟักไม่ออก. **ผู้มีเสขปฏิบัติ** ปฏิบัติแล้วจะไม่เป็นเฝ้าที่ฟักไม่ออก. *ภพฺโพ อภินิพฺภิกาย* -สมควรที่จะแทงตลอดซึ่งกิเลส, *ภพฺโพ สมฺโพธาย* -สมควรที่จะรู้พร้อม *ภพฺโพ อนุตฺตรสฺส โยคฺกฺเขมสฺส อธิคฺมาย* -สมควรเพื่อจะถึงซึ่งโยคเขมธรรม อันไม่มีอะไรยิ่งกว่า.

ในเมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ประกอบด้วยเสขปฏิบัติ อย่างนี้แล้ว ก็จะได้บรรลุดุจธรรมสูงสุด ที่กุลบุตรออกบวชแล้วหวังจะได้รับ. เปรียบเหมือนกับว่า ฟองไข่ที่แม่ไก่กกดีแล้ว มันก็ออกมาเป็นตัวได้เอง ; แม่ไก่ไม่ต้องตั้งใจว่าลูกไก่จะออกมา. แม่ไก่ทำหน้าที่กกไข่ให้ดี แล้วไข่นั้นก็จะเป็นตัวลูกไก่ออกมา เพราะว่าเสขปฏิบัติทั้งหมดนี้ มันทำให้บุคคลนั้นมีภาวะเหมือนเฝ้าที่ไม่เฝ้า. นี่พระอานนท์ก็ได้ **แสดงธรรม** ที่ทำให้บุคคลไม่เป็นเหมือนเฝ้า เมื่อแม่ไก่ฟักอยู่ตามปกติแล้ว ก็ออกมาเป็นตัวได้เอง.

นี่ขอให้มองดูว่า สิ่งที่พระพุทธเจ้าสั่งให้พระอานนท์ทำให้แก่พระญาติ หรือมอบหมายแก่พระญาตินั้น มันมีความหมายอย่างไร, มีค่าเท่าไร. มันมีค่าสูงสุดที่ว่า มนุษย์จะพึงให้แก่กันได้ หรือที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะพึงให้แก่สัตว์ทั้งหลายได้ ดังนั้นจึงทรงระบุให้แสดง **เสขปฏิบัติ** ที่จะทำให้คนเหล่านี้ ไม่เป็นเหมือนเฝ้าที่เฝ้าเสียหมดแล้วฟักไม่ออก.

พระพุทธเจ้าท่านมีความตั้งพระทัยอย่างไร ในหมู่ญาติทั้งหลาย. เมื่อพระอานนท์แสดงธรรมนี้เสร็จ พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้หลับนี้ เพียงแต่นอนเอนพัก ; ก็เสด็จลุกขึ้นมาตรัสว่า : *สาธุ สาธุ - อานนฺท -* ดูก่อนอานนท์, ดีมาก ดีมาก,

สาธุ ไซ ตวั อานนุท กปิลุตถวานํ สกุยานํ เสขปฏิปทํ อภาสิ. ดูก่อนอานนทฺ, ดีนักแล ที่เธอแสดงเสขปฏิปทาแก่สาเกียะ ชาวเมืองกบิลพัสดุ์ในลักษณะอย่างนี้. นี่พระอานนทฺเป็นน้องพระพุทธเจ้า แปลว่าช่วยกันทั้งพี่ทั้งน้อง **ที่จะทำประโยชน์แก่พระญาติ และให้ความเอื้อเฟื้อใกล้ชิดสนิทสนม จึงยอมรับนิมนต์มาพักที่อาคารสร้างใหม่.** นี่ก็แปลว่าความถนอมน้ำใจ หรืออะไรนั้นทำนองนี้แก่พระญาตินั้น ก็คงมีเต็มที ในเมื่อมันถนอมได้, คือเมื่อไม่ขัดต่อหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ; แล้วก็มาให้ของขวัญชั้นเลิศ คือสิ่งที่ทำให้ไข่ม้วนไม่เน่า ให้พักออกเป็นตัว, เป็นของขวัญชั้นเลิศ ที่ควรจะให้แก่พระญาติของพระพุทธเจ้าเอง นี่ก็เรื่องหนึ่ง.

สรุปความได้ว่าท่านได้ทำดีที่สุดแล้ว ในการที่จะรักษาน้ำใจของพระญาติ คือให้สิ่งที่มีค่าสูงสุดแก่พระญาติ.

๓. พระญาติบางองค์ ที่ช่วยอย่างไร ก็ไม่ไหว

ที่นี้ก็มองดูกันต่อไปถึงเรื่องอื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้อีก คือมีพระญาติบางคนไม่อาจจะรับเอาสิ่งสูงสุดเหล่านี้ได้, นี่มาใน มรุตปิณฑิกสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ :

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ในที่แห่งเดียวกันนั้นแหละ, หรือเรื่องมันติด ๆ กันไป ; เข้าไปบิณฑบาตในเมืองกบิลพัสดุ์ แล้วก็ออกจากเมือง พักผ่อนในเวลา กลางวันที่ในป่า เรียกว่าปามหาวัน ; พระญาติชื่อ ทณฑปาณิสักกะ ก็ไปที่นั่นเพื่อ เดินเล่น, ไปจนถึงที่นั่น เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วก็ทูลถาม ปัญหาบางอย่างอย่างกระด้าง ว่า : **ก็ วาที สมโณ กิมกุขายีติ?** พระญาติองค์นี้ออกจะเป็นนักเลง ได้ ยืน ย้นคาง ด้วยไม้เท้า มีมือทั้งสองกุมปลายไม้เท้าอยู่ได้คาง, ถามว่า : ดูก่อนสมณะท่านพูดอย่างไร? ท่านสอนเราอย่างไร? หยาบคายอย่างนี้ ; ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสตอบว่า : เรามีปรกติ

กล่าวอย่างนี้สอนอย่างนี้, คือว่า คนในโลกนี้ พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ จะไม่ทะเลาะวิวาทกันด้วยเหตุอะไร, และอีกประการหนึ่ง สัญญาจะไม่ติดตามบุคคลผู้เป็นพราหมณ์ ซึ่งปราศจากตัณหา ไม่มีข้อสงสัย ไม่มีความรำคาญในสิ่งใด ๆ. คำตอบนี้มีว่า เรามีปรกติกาลว มีปรกติบอก ซึ่งสิ่งที่ทำให้คนไม่ทะเลาะวิวาทกัน, และสิ่งที่จะทำให้อนุสัย กิเลส ไม่ติดตามบุคคล ได้คือเป็นพระอรหันต์. สรุปสั้นที่สุดก็คือว่า จะบอกเรื่องที่จะทำให้คนไม่ทะเลาะวิวาทกันนี้เรื่องหนึ่ง, แล้วก็เรื่องที่ทำให้คนเป็นพระอรหันต์อีกเรื่องหนึ่ง.

ทัศนปาณิกีโคลงสี่รชชะขึ้นลง ๆ, แลบลั่น, เอาน้ำสวาน้ำเตะหน้าผาก แล้วลากไม้เท้า เดินไปเลย. ไม่มีเรื่องเล่าว่าได้รับประโยชน์อะไร, และดูเหมือนเรื่องมีอยู่ว่า มันไปกระทบจิตใจของเขา ; เพราะเจ้าสากิยะองค์นี้มีลักษณะเป็นนักเลง พุดจระหราน ก่อเรื่องทะเลาะวิวาท. พอพระพุทธเจ้าว่าเรามีปรกติพูดสิ่งซึ่งไม่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาท เขาก็คงจะไม่ชอบใจ, กล่าวถึงพระอรหันต์ ไม่มีกิเลส ก็จะไม่เข้าใจ แล้วก็ไปเสีย ; แสดงว่าแม้จะเป็นพระญาติของพระพุทธเจ้าทั้งที ก็ไม่ได้รับประโยชน์อะไร, และอาจปบปิริยาต่าง ๆ ที่แสดงเหมือนอย่างที่เราเรียกอย่างภาษาหยาบคาย ก็ว่าหยิง หรือจองหอง หรือโง่เขลา ก็ได้.

ตอนนี้พระพุทธเจ้ากลับมาสู่วิหารในตอนเย็น แล้วก็เล่าเรื่องทัศนปาณิกีสักกะมาเฝ้า, แล้วพระองค์ได้ตอบคำถามของเขาอย่างไร, และเขาทำกิริยาอาการหลักไปอย่างกระพืดกระพืด ; ตรัสเล่าแก่ภิกษุทั้งหลายหมด. ภิกษุองค์หนึ่ง ก็เกิดอยากจะทราบขึ้นมาทันทีว่า ปฏิบัติอย่างไรจึงจะไม่ก่อการทะเลาะวิวาท, แล้วจะทำให้สิ้นอาสวะได้ เพราะค่านั้น พระพุทธองค์ได้กล่าวแต่โดยย่อ.

พระพุทธเจ้าตรัสตอบแก่ภิกษุนี้โดยย่ออีกว่า : อนุสัยที่เป็นเหตุให้ทำความเนิ่นช้า มันลุ่มลุ่มมิถุนได้ด้วยอาการอย่างไรแล้ว ; ถ้าภิกษุไม่เพิลิดเพิลินพรา

สรรพเสริมมัวเมา ในธรรมที่เป็นเหตุ ให้เป็นที่ตั้งแห่งอนุสัยนั้นแล้ว ; นั้นแหละจะเป็นที่สุดของราคานุสัย ของปฏิฆานุสัย ของทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย มานานุสัย ภวราคานุสัย อวิชขานุสัย ; นั้นแหละเป็นที่สิ้นสุดของการทะเลาะวิวาท, เป็นที่สิ้นสุดของการเบียดเบียนกันด้วยศาสตรา, บาปอกุศลกรรมทั้งปวงก็ดับไปไม่มีเหลือ. นี่มีใจความว่า : สิ่งใด อารมณ์ใดก็ตาม เป็นที่ตั้งของอนุสัย ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็กลุ้มรุมจิตใจของภิกษุ ; ขอให้บุคคลผู้ปฏิบัตินั้น อย่าเพละเลื้อย พราศรรเสริมเมาหมกในอารมณ์นั้น.

นี่เป็นหลักกลางที่สุด เป็นใจความของพุทธศาสนา ในลักษณะที่เป็นกลางที่สุด ว่าสิ่งใด หรืออารมณ์ใด, หรือรูป เสียง กลิ่น รส อันใด, ความคิดนึก อันใด ก็ตามใจ มันเป็นที่ตั้งแห่งอนุสัย คือว่าเมื่อเราไปโลกเข้า, เมื่อเราไปยินดีพอใจโลกขึ้น มันก็เกิดเป็นราคานุสัย. ถ้าเราไปเกลียดไปโกรธไปไม่ชอบเข้ามันก็เป็นปฏิฆานุสัย. ถ้าไปสงสัยพะวงอยู่ มันก็เป็นอวิชขานุสัย. ในที่นี้แจกเป็น ๗ อนุสัย มันก็เหมือนกันนั้นแหละ ต่างแต่แจกให้ละเอียดออกไปเท่านั้น : แต่โดยหลักมันก็มีเท่านั้น : ถ้าไปรักก็สร้างราคานุสัย ถ้าไปเกลียดหรือโกรธ ก็สร้างปฏิฆานุสัย, ถ้าไม่รัก หรือไม่เกลียด แต่ยังไม่พะวงสงสัยสนใจตั้งอยู่ มันก็สร้างอวิชขานุสัย.

สิ่งหนึ่งมันทำให้รัก สิ่งหนึ่งมันทำให้เกลียด สิ่งหนึ่งมันทำให้พะวงสงสัย แล้วมันเกิดอนุสัยอย่างนี้, และอนุสัยนี้ก็เรียกว่า ปญฺญจสัณฺญา -สัญญาที่ทำความเนิ่นช้า, ได้แก่อนุสัยเหล่านี้เอง มันสะสมหมักหมมอยู่ในสันดาน, มันทำความเนิ่นช้า แก่การบรรลุพระนิพพาน ทั้งสามอนุสัยเลย. พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า : ธรรมใด มันเป็นเหตุให้เกิดอนุสัย กลุ้มรุมจิตใจ จงพยายามที่จะรู้จัก แล้วไม่เพละเลื้อย ไม่พราศรรเสริม ไม่เมาหมกในธรรมนั้น ก็มีเท่านั้นเอง.

ก็แปลว่าทุก ๆ วันนี่ มันมีอะไร ๆ ที่จะมาทำให้เรารัก เพื่อเกิดราคะนุสัยก็ตาม มีอะไรมาทำให้เราเกลียด โกรธ กลัว เป็นปฏิฆานุสัยก็ตาม, หรือมาทำให้ทั้งพระวงสงฆ์สนใจ หลงใหลเป็นอวิชชานุสัยก็ตาม. จงมองให้รู้จัก แล้วอย่าไปยินดีพอใจเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ ชักชวนในธรรมนั้น ในสิ่งนั้น.เมื่อทำอยู่อย่างนี้ **อนุสัยก็เกิดไม่ได้** ; ก็เป็นอันว่า**ไม่มีปัญจสัญญา** หรืออนุสัยที่ทำความเนิ่นช้าแก่การบรรลुพระนิพพาน ; ทรงอธิบายแก่ภิกษุเหล่านั้นว่าอย่างนั้น. เพราะเมื่อทำได้อย่างนั้น เหตุที่ต้องทะเลาะวิวาท ใช้ศาสตราเบียดเบียนกันด้วยอาวุธ ด้วยปาก ด้วยอะไรก็สุดแท้ มันเกิดไม่ได้ มันหมดสิ้นไป ; มันเป็นที่**สิ้นสุดแห่งการทะเลาะวิวาทด้วย เป็นที่สิ้นสุดแห่งอกุศลกรรมด้วย**. พระพุทธเจ้าตรัสย่อ ๆ อย่างนี้.

พระภิกษุทั้งหลายก็ไปหาคำอธิบาย โดยละเอียดได้จากพระมหาภิกขุจารย์นะ ; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสย่อ ๆ แล้ว ท่านเสด็จเข้าไปในที่ประทับเสีย ก็เป็นอันว่าพระภิกษุทั้งหลายไปหาความรู้โดยละเอียดจากพระมหาภิกขุจารย์นะ.

ที่นี้พระอานนทได้ยินเรื่องนี้ก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า **ธรรมปริยายนี้ ผู้ที่มีสติปัญญาเป็นสัมมาทิฐิจะชอบที่สุด** เหมือนกับว่าคนที่กำลังหิว เหนื่อย เพลีย แล้วก็ได้อ่อนน้ำผึ้ง ; เมื่อเป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคจะให้ชื่อธรรมปริยายนี้ว่าอย่างไร? พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า “ฉันจะให้ชื่อมันว่า **ธรรมปริยายก่อนน้ำผึ้ง**” -มรฺกุปิณฺติกสูตร หรือ มรฺกุปิณฺติกปริยาย, ธรรมปริยายก่อนน้ำผึ้ง.

นี้ขอให้สนใจว่า **พระพุทธเจ้าท่านพยายามที่สุดแล้วที่จะโปรดพระญาติ หรือจะให้สิ่งที่ดีที่สุด หรืออร่อยที่สุด เหมือนกับอ่อนน้ำผึ้ง** แต่พระญาติบางคนก็รับเอาไม่ได้ แถมเป็นนักเลงโต. นี่ก็เป็นพระพุทธจริยา. ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า ไม่ใช่ว่าเป็นพระพุทธเจ้าแล้วจะโปรดคนได้หมดทุกคน ; มันก็ยังมีคนหลับหูหลับตารับเอาไม่ได้, ยังแถมมีคนที่เป็นมารตามล้างผลาญ เช่นพระเทวทัตเป็นต้น. เรื่องต่อไป

จะยกตัวอย่างเรื่องพระเทวทัต เพราะเรื่องมันไม่ซ้ำกัน. ญาติคนที่กล่าวไปแล้วนั้น
รับอะไรไปก็ไม่ได้ เขาก็ไปเหมือนกันหันหลังให้.

๔. พระเทวทัต เป็นพระญาติชนิดไหน

ที่นี้ ญาติอย่างพระเทวทัตนี้เป็นอย่างไร? คนรู้เรื่องเทวทัตกันอยู่มาก แต่
อาจจะจับใจความไม่ได้ และไม่ได้สนใจในส่วนที่เป็นพุทธจริยา. พระเทวทัตนี้ใคร ๆ
ก็รู้ว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพระพุทธเจ้า. เรื่องละเอียดนี้มีอยู่ในคัมภีร์ วินัยปิฎก จุลวรรค.

เมื่อพระพุทธเจ้าได้โปรดสัตว์ทั้งหลายแล้ว โปรดพวกสาภิยะ จนออกบวชกัน
จำนวนมากแล้ว ; ก็มีกษัตริย์หนุ่ม ๆ รุ่นพระเทวทัตนี้หลายคน มาปรึกษากันว่า
พวกสาภิยะเหล่านี้ หรือสาขาอื่น เขาก็บวชกันมากแล้ว แต่พวกเราเป็นญาติสนิท
สายใกล้ชิดที่สุด ยังมิได้มีใครออกบวชเลย ; ถ้าอย่างไรเราควรจะออกบวชกันบ้าง. นี่เขา
ปรึกษากันดีมากในระหว่างเจ้าสาภิยะหนุ่ม ๆ : ในที่นี้ก็มีอยู่ ๖ คนด้วยกันคือ ภัททิยะ
องค์หนึ่ง อนุรุธะ องค์หนึ่ง อานนทะ องค์หนึ่ง ภัคคุ องค์หนึ่ง กิมพิละ องค์หนึ่ง
เทวทัต องค์หนึ่ง รวม ๖ องค์ ๗ ทั้ง อุบาสี ซึ่งเป็นช่างตัดผมประจำราชสำนัก.

เรื่องเบ็ดเตล็ดก็น่าสนใจ ในเรื่องคนหนุ่ม ที่ชื่ออนุรุธะนี้, เจ้าสาภิยะ
องค์นี้ ที่แรกเขาจะยัดเยียดให้พี่ชายที่ชื่อ มหานามไปบวช. พี่ชายที่ชื่อมหานาม
ก็ว่า เอ้า ถ้าอย่างนั้นก็มาปรึกษากันถึงเรื่องที่จะครองเมืองสิ. พระมหานามก็สอน
เรื่องที่จะอยู่เป็นฆราวาสครองบ้านเมืองอย่างไร ให้แก่พระอนุรุธะน้องชาย. พระอนุรุธะ
ว่า อ๊ะถ้าอย่างนี้ไม่ไหว ; มีคำว่า : น กมฺมา ชียนฺติ น กมฺมานํ อนฺโต ปญฺญาติ
-การงานทั้งหลายไม่รู้จักสิ้นจักสุด ที่สุดของการงานไม่ปรากฏ. กทา กมฺมา ชียิสฺสฺสนฺติ?
-เมื่อไรการงานมันจะสิ้นสุด? กทา กมฺมานํ อนฺโต ปญฺญาติสฺสฺสนฺติ -เมื่อไรที่สุดของ
การงานจะปรากฏ? เมื่อไรเราจะพอกันที?

พี่ชายก็ตอบว่า : น หิ ตาต อนุรุธุท กมฺมา ชียนฺติ -พ่ออนุรุธุเอ๋ย
 การงานนั้นไม่รู้จักสิ้นสุด, น กมฺมานํ อนุโต ปญฺญาติ -ที่สุดของการงานไม่ปรากฏ,
 อชีเณ ว กมฺเม มาตาปิตโร จ ปีตมहा จ กาลกตาติ. -พ่อแม่ของเราตายไป
 การงานก็ไม่สิ้นสุด, ปุยาของเราตายไป การงานก็ไม่สิ้นสุด ; แปลว่าช่วยกันทำ
 ทั้งพ่อแม่ ทั้งปู่ทั้งตาทั้งยาย การงานมันก็ไม่รู้จักหมดจักสิ้น. พระอนุรุธุรู้สึกลักษณะ
 ก็เลยตอบว่า : “ประโยชน์อะไรที่จะครองเรือนสำหรับฉัน พี่จงอยู่ครองเรือน
 ฉันจะบวช”. พระอนุรุธุที่แรกไม่อยากจะบวช พอได้ฟังอย่างนี้ขอเป็นฝ่ายบวช
 ให้พี่ชายอยู่ครองเรือน.

พระอนุรุธุไปขออนุญาตมารดา มารดาบอกปฏิเสธ เพราะแม่ก็รักและ
 ไม่อยากให้บวช ; แต่มีลูกไม่อย่างหนึ่งคิดว่า คงไม่ได้บวชละ. แต่ไม่อยากจะขัดใจ
 จึงใช้อุบายอันหนึ่งว่า “ถ้าเจ้าภททิยะบวชละก็ เจ้าก็บวชเถิด”. เพราะพระมารดาเห็นว่า
 อย่างไร ๆ เจ้าภททิยะบวชไม่ได้แน่ เพราะเป็นพระราชโอรสเมืองอยู่. ที่นี้พอเอา
 เข้าจริง ภททิยะก็บวช อนุรุธุก็เลยได้บวช.

ก็เป็นอันว่าคนหนุ่ม ๆ เหล่านี้พร้อมที่จะไปบวชพร้อมด้วยคนใช้ที่ชื่ออุบาสี.
 ที่แรกเขาจะไม่ให้อุบาสีบวช ; เมื่อไปถึงครึ่งทาง ได้ใช้ให้กลับบ้าน, ให้เอาเครื่อง
 อารมณ์กลับบ้าน. อุบาสีก็ไม่ยอม ; เพราะว่าถ้านำกลับมา คงจะถูกหาว่า อารมณ์
 เหล่านี้ปล้นมาจากเจ้าสาภิยะ. เจ้าสาภิยะทางบ้านโน้นก็จะฆ่าเขาตาย ; อุบาสีก็ไม่
 ยอมกลับ เอาอารมณ์แขวนไว้ที่ต้นไม้ แล้วก็ไปบวชด้วยจนได้.

เจ้าสาภิยะทั้งหลายเหล่านั้น มีความเห็นกันว่า ควรจะให้คนใช้บวชก่อน ;
 เพื่อว่าเจ้าสาภิยะทั้งหลาย ที่มีมานะทิฐิจัดเหล่านั้น จะได้ลดมานะทิฐิ, จะได้ทำ
 ความเคารพต่อคนใช้ที่แก่พรรษากว่าแม้แต่ครูเดียว. พระพุทธเจ้าก็ทรงยอมตามความ
 ประสงค์นั้น. นี่พิจารณาดูให้ดี ๆ ว่า เจ้าสาภิยะแม้จะมานะแข็งกระด้าง มานะ

ทิวฏฐิอย่างไม่มีตัวจับ ; แต่ในบางกรณีก็รู้จักตัวเอง ตั้งใจที่จะข่มขี่มานะทิวฏฐิของตัวเอง. เป็นผู้พูดเสนอขึ้นเองว่า ให้คนใช้บวชก่อน เราจะได้เคารพคนใช้แล้วมานะทิวฏฐิของเราก็จะได้ลดลง.

นี่แปลว่าเจ้านายชนิดนี้ มีจิตใจสูงอย่างนี้, เจ้านายธรรมดาสามัญจะไม่คิดอย่างนี้. “กูจะบวชก่อน กูเป็นเจ้า กูเป็นนาย” จะว่าไปตามนั้น. แต่เจ้าสาภิยะชุตนี้มีความคิดอย่างนี้ สัมกับมีความเป็นญาติ, เป็นพระประยูรญาติของพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมรับสนองความประสงค์ที่ดีเช่นนั้น ; ก็เป็นอันว่า บวชกันตามนั้น ; อุบาสี คนใช้เลยได้บวชก่อน เป็นหัวแถว, ได้นั่งอยู่เป็นคนหัวแถว.

ผลของการบวช ภายในพรรษานั้นเอง เจ้าภททิยะ ซึ่งบวชแล้วทำความเพียรได้บรรลุพระอรหันต์ บรรลุวิชชาสาม. ภิกษุองค์นี้เที่ยวเดิน บ่น เดินรำพึงเดินพรั่วว่า สุขหนอ, สุขหนอ, สุขหนอ. เมื่อไม่ได้บวชนั้น เป็นพระราชารับช่วงจากพระพุทธบิดาของพระพุทธเจ้า ; เป็นพระราชาบวชแล้วมาเดินบ่นว่า สุขหนอ ๆ แสดงว่าเมื่อยังไม่ได้บวชนั้นแย่มาก. พระพุทธเจ้าท่านตรัสถามถึงข้อนี้ ก็ทูลตอบว่า : เมื่อยังเป็นพระราชานั้น มีการอารักขานอกวงในวัง เขาอารักขาอย่างดี ; ข้าพระองค์ก็ยังสะดุ้ง, ยังนอนสะดุ้ง ; นอกนครในนครก็รักษาอย่างดี ก็ยังนอนสะดุ้ง ; นอกประเทศในประเทศชนบทนั้นก็รักษาอย่างดี ก็ยังนอนสะดุ้งกลัวข้าศึกประเทศอื่นว่าจะมารบกวณ, นอนสะดุ้ง. นอกวงในวังก็รักษาอย่างดี นอกเมืองในเมืองก็รักษาอย่างดี ในประเทศก็รักษาอย่างดี ก็ยังนอนสะดุ้ง. แต่เดี๋ยวนี้ข้าพระองค์นั่งนอนอยู่ในป่าคนเดียว แท้ ๆ ไม่มีอารักขาใด ๆ เลย ก็ยังสุขเหลือประมาณ จึงเผลาไปพูดว่า สุขหนอ. สุขหนอ.

พระอนุรุทธนั้นได้ทิพจักขุ, พระอานนทีได้โสดาบัน, พระเทวทัตนั้นได้ฤทธิ์อย่างปฤชณ, คือฤทธิ์อย่างคนมีกิเลส. นี่แหละเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมา

ตอนนี้เพราะไปเกิดได้ฤทธิ์เข้า, ฤทธิ์นั้นเป็นไปกับอาสวะ คือกิเลส ; ไม่ใช่ฤทธิ์ของพระอริยบุคคล ผู้ไม่มีอาสวะ ; เพราะฉะนั้นเรื่องมันจึงเกิดยืดยาวเกี่ยวกับพระเทวทัต จะแสดงให้เห็นต่อไปว่า เป็นอย่างไรดังต่อไปนี้ :-

พระพุทธเจ้าเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ แล้วไปสู่เมืองโกสัมพี คือไปทางทิศตะวันตกสุด ไปพักอยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี. ที่นี้พระเทวทัตนั่งคิณอนนทิตอยู่คนเดียว ด้วยอำนาจ คือที่มีฤทธิ์นี้ ; แล้วความคิดมันก็แล่นไปทางกิเลสาสวะนั้น. **ระวังให้ดี. เรื่องฤทธิ์มันเป็นอย่างนั้น มันเป็นฤทธิ์ของปุถุชน.** ก็จะใช้ฤทธิ์นั้นในทางหาประโยชน์ส่วนตัว.

พระเทวทัตก็คิดไปในทำนองว่า จะไปชนะน้ำใจใครนะ จึงจะรวยด้วยลามกสักการะ ในที่สุดก็คิดออกว่า จะไปลวงอชาตสัตตกุมาร, ซึ่งยังเป็นคนหนุ่มยังไม่ค่อยมีความรอบคอบ ; ตกลงใจว่าจะไปหลอกลวง อชาตสัตตกุมาร เอามาเป็นอุปัฏฐาก แล้วจะได้ร่ำรวยด้วยลามกสักการะ. พระเทวทัตก็ไปเมืองราชคฤห์ ; นิรมิตตัวเองให้เป็นเด็กเล็ก ๆ แล้วก็มึงพันอยู่รอบ ๆ ; ไปปรากฏอยู่บนตักของเจ้าชายอชาตสัตต. เจ้าชายก็กลัว เพราะมีของอย่างนี้มาปรากฏอยู่บนตัก ก็สะดุ้งกลัว. เทวทัตก็ถามว่ากลัวหรือ? ตอบว่ากลัว. เทวทัตก็ว่า อย่ากลัว ; เราเป็นเทวทัต, เราเป็นเทวทัต ; แล้วแสดงตัว อย่างเทวทัต.

เมื่อแสดงตัวอย่างเทวทัต ให้เห็นเป็นพระเทวทัตขึ้นมา พระกุมารก็เลยเลื่อมใส เพราะว่ายังเป็นเด็กหนุ่มย่อมชอบเรื่องอย่างนั้นด้วยกัน ก็เลยหลงใหลในพระเทวทัต เลยบำรุงบำเรอด้วยลามกสักการะเป็นอันมาก. มีข้อความเขียนไว้ว่า จะมีรถ ๕๐๐ คน พาสำหรับ ๕๐๐ คู่ไปที่สำนักของพระเทวทัตทุกวัน ; ก็เลยพาให้**พระเทวทัต**หลงลามก ลืมตัวยิ่งขึ้นไปกว่าเดิมอีก ถึงขนาดที่**ว่าจะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง,** จะปกครองคณะสงฆ์เสียเอง. **พอความคิดเลว ๆ นี้เกิดขึ้น ฤทธิ์ทั้งหลายก็เสื่อมหมด,** ฤทธิ์ที่เคยทำได้ดีก็เสื่อมไปในทันใดนั้น เพราะความคิดอันนั้น.

ที่นี้ก็มีเทพบุตรองค์หนึ่ง ซึ่งคุ้นเคยกับพระโมคคัลลานะ เข้าไปบอกพระโมคคัลลานะว่า เดียวนี้พระเทวทัตคิดประทุษร้ายต่อคณะสงฆ์ ต่อพระพุทธรูปเจ้าแล้ว. พระโมคคัลลานะก็ไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้า กราบทูลตามที่ได้ฟังจากเทพบุตรองค์นั้นว่า เดียวนี้พระเทวทัตคิดร้ายแล้ว. พระพุทธรูปเจ้าตรัสถามย้าว่า : ได้ยินอย่างนั้นหรือ? ได้ยินอย่างนั้นหรือ? ถึง ๓ ครั้ง. แล้วพระพุทธรูปเจ้าท่านก็ตรัสแต่เพียงว่า เอ้า มันจะไปกันในรูปแบบไหน ก็คอยดูต่อไปก็แล้วกัน ; นี่หมายความว่าท่านรู้เรื่องนี้ดี แต่ท่านยังไม่พูด ; ท่านกลับไปตรัสเรื่องศาสนา & จำพวก. ศาสนา & จำพวกนี้เป็นศาสนาพุทธ :

พวกที่ ๑ เป็นคนทุศีล แล้วก็แสดงตัวเหมือนกับว่ามีศีล. ฝ่ายทายก ลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลาย รู้ว่าอาจารย์ทุศีล ก็เลยชู้ว่า ถ้าอาจารย์ไม่ช่วย ไม่ให้สิ่งของ ไม่ยกย่องแล้ว ก็จะเปิดโปงเรื่องอาจารย์ทุศีล, อาจารย์ก็เลยต้องเอาใจลูกศิษย์ลูกหา, ให้ลูกศิษย์ลูกหาช่วยรักษาความลับ ; อาจารย์ก็ต้องระวัง ในการช่วยรักษาความลับของลูกศิษย์. นี่ก็เรียกว่าศาสนาทุศีลพวกที่ ๑ ซึ่งต้องพึ่งพาการอารักขาของลูกศิษย์.

พวกที่ ๒ อาชีวะวิบัติ แล้วก็ให้ลูกศิษย์ช่วยปกปิด.

พวกที่ ๓ แสดงธรรมวิบัติ คือพูดผิด ๆ ทั้งนั้น แต่ลูกศิษย์มาช่วยกันรักษาว่า ถูก อาจารย์ก็ให้สินบน.

พวกที่ ๔ มีการพูดจาผิด ๆ

พวกที่ ๕ มีญาณทัสสนะผิด ๆ

ทั้ง ๕ พวกนี้ล้วนแต่ต้องอาศัยพวกลูกศิษย์ช่วยรักษา ต้องง้อลูกศิษย์ ต้องให้สินบนลูกศิษย์ ; ส่วนว่าเรา ตถาคต เป็นผู้บริสุทธิ์ในส่วนทั้ง ๕ ไม่ต้องการอารักขาของศิษย์, และศิษย์ก็ไม่ต้องอารักขาเรา.

นี่คิดดูให้ดีเถิดว่า พระพุทธรูปเจ้ามีอยู่อย่างไร ในเมื่อมีคนมาบอกว่า เทวทัตคิดร้าย. พระพุทธรูปเจ้าท่านก็ตรัสอย่างนี้ คล้ายกับประกาศไปแล้ว แต่ในความ

หมายที่ไม่ระบุตัวว่า เทวทัตเป็นศาสดาชนิดนั้นชนิดที่ต้องอาศัยลูกศิษย์ ต้องติดสินบนลูกศิษย์ ต้องทำอะไรในรูปนั้น ; แต่ส่วนเรตถาคตไม่เป็นเช่นนั้น.

ทีนี้พระพุทธเจ้าเสด็จจากโกสัมพี ประทับที่เวฬุวัน กรุงราชคฤห์ ก็ได้ทรงทราบข่าวการที่เจ้าอชาตศัตรูหลงใหลในเทวทัต, เทวทัตกำลังหลอกลวงเจ้าอชาตศัตรู ; เดียวนี้พระเทวทัตมีลาภสักการะมาก. ทีนี้ภิกษุบางพวกก็สนใจขึ้นทีเดียวว่า พระเทวทัตนี้ทำไมมีลาภสักการะมากถึงขนาดนั้น คือมีลาภตั้ง ๕๐๐ สำหรับ บรรพบุรุษไปด้วยรตตั้ง ๕๐๐ คนอย่างนี้ ก็มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลถามว่า ทำไมพระเทวทัตจึงมีลาภสักการะถึงขนาดนั้น.

พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า : **อย่า, อย่า, พวกเธออย่าชอบใจ ในการได้ลาภสักการะเห็นปานนั้นของเทวทัตเลย.** ท่านตรัสประโยคหนึ่งว่า มันเหมือนกับการเอาดีหนีมาหาที่จุมูกของลูกสุนัข แล้วมันก็จะกลายเป็นสุนัขที่ดุร้ายถึงที่สุด ; หมายความว่า **ลาภสักการะที่เกิดขึ้นแก่พระเทวทัตนั้น** จะทำให้พระเทวทัตฉิบหายถึงที่สุด ; เหมือนลูกสุนัขธรรมดา มันไม่ดุไม่ร้ายอะไร แต่พอเอาดีหนีไปหาที่จุมูก มันก็กลายเป็นสุนัขที่ดุเป็นบ้าเป็นหลังไปเลย. นี่ระวังให้ดี ลาภสักการะทั้งหลายนี้จะทำให้เทวทัตเปลี่ยนแปลงไป เป็นคนที่มีจิตใจเสียหายหมด ; ดังนั้นเธออย่าไปชอบใจลาภสักการะที่เกิดขึ้นแก่เทวทัตเลย.มันจะเหมือนกับไปหาดีหนีเข้าที่จุมูกลูกสุนัข ; แล้วลาภสักการะนั้น มันจะเกิดขึ้น เพื่อมาฆ่า เพื่อมาทำความวอดวายแก่เทวทัต.

อีกประการหนึ่ง เหมือนลูกของกล้วย พอมันออกมา มันก็ฆ่าต้นกล้วย, หรือ เหมือนกับว่าลูกไม้ไฟพอมันออกมา มันก็ฆ่าต้นไม้ไฟ, หรือลูกไม้้อ พอออกมา มันก็ฆ่าไม้้อ, หรือลูกม้าอัสดรออกมา มันก็ฆ่าแม่ม้าอัสดร. ทุกคนก็คงพอจะมองเห็นได้ว่า พอกล้วยออกลูกเขาก็ตัดต้นกล้วยเพื่อเอาลูกกล้วย หรือว่ากล้วยออกลูกมาเพื่อฆ่าแม่มันเอง ไม้ไฟไม้้อ พอมันออกลูกเขาก็เห็นว่ามันแก่จัด ใช้การได้ดีแล้ว ขึ้นพล่อยไ้วมันก็ตายเปล่า เขาก็ตัด.

แม่มา้อัสตร พอมี่ครรรค์แก่ ลูกมา้อาชาไนยอัสตรมันอยู่ในครรรค์ เขาไม่รอให้มันคลอตามธรรมดา เรากลัวลูกมา้อจะตาย. เขาจึงผ่าท้องแม่มา้อเอาลูกมา้อออกมาเสียก่อนเพื่อความปลอดภัย. ลูกมา้อนี้เกิดมาก็เท่ากับเพื่อฆ่าแม่มันเอง. นี่เหมือนกับว่า ลากสักการะที่มันเกิดขึ้นกับเทวทัตนี้ มันจะฆ่าเทวทัตในลักษณะอย่างนั้น.

ที่นี้เรื่องมันก็เป็นไปตามนั้น โอกาสวันหนึ่ง พระเทวทัตก็ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าไปกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า : “พระผู้มีพระภาคเจ้ามีอายุมากแล้ว ทรงเหน็ดเหนื่อยมากแล้ว ขอได้หยุดการปกครองคณะสงฆ์. ขอให้มอบการปกครองคณะสงฆ์นี้ ให้แก่ข้าพระองค์” : คือพระเทวทัตไปขอให้พระพุทธเจ้าหยุดปกครองคณะสงฆ์ และมอบหน้าที่ปกครองสงฆ์ให้แก่พระเทวทัต. พระพุทธเจ้าก็ห้ามว่า อย่า อย่า. พระเทวทัตก็ขออีก ; ก็ทรงห้ามอีก. ขออีกก็ทรงห้ามอีก ถึงสามครั้งสามหน. พระพุทธเจ้าเลยตรัสประโยคสุดท้ายว่า : “แม้แก่บุคคลเช่นสารีบุตร และโมคคัลลานะ เรายังไม่มอบการปกครองคณะสงฆ์ ให้ แล้วเหตุไฉนจะมอบให้แก่เธอ ซึ่งเป็นเหมือนซากศพบริโภคก่อนเขฬะ”.

นี้พระพุทธเจ้าใช้คำอย่างนี้ มันก็น่ากลัว มันเป็นคำที่ถึงที่สุด จะว่าพระพุทธเจ้าดำคนไม่เป็นก็ไม่ถูก แต่ว่าท่านจะทำอย่างที่เป็นการดำ หรือว่าจะมีจิตใจอย่างไร ก็สุดแท้ ; แต่ถ้อยคำในบาลีมีอย่างนี้ “ทำไมฉันจะให้แก่เธอซึ่งเป็นเหมือนซากศพกินก่อนเขฬะ”. เขฬะ คือน้ำลายน้ำเลือดเสลดหนอง เป็นซากศพกินน้ำหนอง ไฉนฉันจะมอบการปกครองสงฆ์ ให้แก่เธอ, เป็นคำเหยียด คำหยามคำประณามถึงที่สุด. พระเทวทัตก็โกรธปัด ๆ ไปเลย ลุกไปจากที่นั่น.

ที่นี้ เรื่องก็มีต่อไปว่า พระพุทธเจ้ารับสั่งให้สงฆ์กระทำ ปากสนิยกรรม แก่พระเทวทัตในเมืองราชคฤห์ คือให้พระสารีบุตร ซึ่งได้รับสมมติโดยสงฆ์ ถือเอา

อานาจนสงฆ์ ไปประกาศในกรุงราชคฤห์ว่า : พระเทวทัตเมื่อก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดียวนี้ไม่เป็นเช่นนั้นแล้ว ประกาศเพียงเท่านี้. **พระเทวทัตนั้นแต่ก่อนเป็นอย่างหนึ่ง เดียวนี้เป็นอีกอย่างหนึ่ง ; เพราะฉะนั้น ถ้าพระเทวทัตประพฤติกะทำอย่างใด ขออย่าให้ใครถือว่าการกระทำของพระเทวทัตนั้น เนื่องกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.** คำประกาศของสงฆ์นี้สุภาพ หรือลึกซึ้งแนบเนียนมาก ว่าเดี๋ยวนี้พระเทวทัตเป็นอย่างอื่น ไม่เหมือนที่แรกแล้ว. ถ้าพระเทวทัตทำอะไร ขอใคร ๆ อย่าได้ถือว่าการกระทำนี้ เนื่องด้วยพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือเป็นไปตามแบบฉบับของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์.

ที่นี้ ประชาชนพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นพวกโง่เขลา ก็พาลหาเรื่องว่า ; พระสมณะโคตมนี้ อิจจาริษยาพระเทวทัตแล้ว ; เพราะว่าเทวทัตร่ำรวยด้วยลาภสักการะอย่างที่ว่ามาแล้ว. เมื่อมีการประกาศของคณะสงฆ์ออกมาอย่างนี้ ประชาชนพวกหนึ่งก็หาว่า พระพุทธเจ้าริษยาเทวทัตแล้ว ; ประชาชนอีกพวกหนึ่งฉลาดไม่คิดอย่างนั้น คิดว่าเรื่องนี้ต้องสำคัญมาก ขอให้คอยดูต่อไป.

พอเรื่องเกิดขึ้นอย่างนี้ พระเทวทัตก็เข้าไปหาเจ้าชายอชาตศัตรู **แนะว่า :** เดี่ยวนี้เป็นโอกาสแล้ว ให้เจ้าชายอชาตศัตรู ฆ่าพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นบิดา **จะได้เป็นพระราชา ;** และตัวเทวทัตเองก็จะฆ่าพระพุทธเจ้า เพื่อจะเป็นพระศาสดา.

เจ้าชายอชาตศัตรุนั้น เป็นเด็กหนุ่มที่ลงมาแต่ที่แรก ก็เชื่อ **เหันบิกฤช** **เหันบาวุธ** แหยม, **มิดชายธง** เข้าไปเพื่อจะฆ่าบิดา, ฆ่าพ่อของตัวเอง. ที่นี้ พวกข้าราชการบริพารของพระเจ้าพิมพิสารก็สงสัย ; เขาเห็นเลยจับตัวเจ้าชายอชาตศัตรูนี้นั่น ; แล้วก็พบมิดชายธงนั้น ; ก็เลยขู่เจ้าชายอชาตศัตรูว่า **ทำไมจึงพอมิดเข้าไปในห้องของพ่อ. เจ้าชายอชาตศัตรูหมดท่า ก็เลยสารภาพว่า คิดจะฆ่าพ่อ**

ตามคำแนะนำของพระเทวทัต เพื่อจะเป็นพระราชาเสียเอง ; แล้วพระเทวทัตก็จะเป็นพระศาสดา.

ที่นี้ อำมาตย์ที่ทำหน้าที่นั้นก็เลยแตกความเห็นกันเป็นสามพวก : พวกที่หนึ่งมีความเห็นว่า ต้องฆ่าเจ้าชายอชาตศัตรูนี้เสีย แล้วก็ต้องฆ่าเทวทัตเสีย และจะต้องฆ่าภิกษุทั้งหลายที่เป็นบริวารของเทวทัตเสียด้วย ; อำมาตย์พวกที่หนึ่งมีความเห็นอย่างนี้. อำมาตย์พวกที่สองว่า ไม่ต้องฆ่าพระที่เป็นบริวารของเทวทัต ; เพราะเขาไม่รู้, ฆ่าเสียแต่เจ้าชายอชาตศัตรูและเทวทัตสองคนก็พอ. อำมาตย์พวกที่สามมีความเห็นว่า อย่าฆ่าเลย ไปทูลถามพระราชาดูก่อน พระราชาว่าอย่างไร ก็ค่อยทำอย่างนั้น.

พระราชามีความเห็นอย่างอื่น ว่าการกระทำใด ๆ ของพวกนี้มิได้เป็นอะไรแก่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. พระราชานี้วิเศษมาก พระเจ้าพิมพิสารนี้มีเรื่องราวมาก ขอให้ศึกษาเรื่องราวของท่าน. พระเจ้าพิมพิสารบอกว่า การกระทำนี้มันไม่กระทบกระทั่งอะไรกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ; เป็นเรื่องส่วนตัวของฉัน. พระราชาเลยให้ถอดยศพวกที่หนึ่ง ที่คิดว่าจะฆ่าเจ้าชายอชาตศัตรู จะฆ่าเทวทัต ฆ่าบริวารของเทวทัตเสียหมด ถอดยศหมดเลย. ให้ลดตำแหน่งอำมาตย์พวกที่สองที่ว่าให้ฆ่าเจ้าชายอชาตศัตรูกับเทวทัต ภิกษุอื่นไม่ต้องฆ่า. ส่วนอำมาตย์พวกที่สามที่ว่า ไม่ฆ่าทั้งหมด แต่ไปถามพระราชาดูก่อน นี้เลยได้เลื่อนยศ.

คิดดูเถิด มันแปลก มันตรงกันข้ามกับความคิดของคนเรา **พระเจ้าพิมพิสารเป็นอริยบุคคล มีคนคิดฆ่าท่าน** มีคนทำอะไรอย่างนี้ ท่านยังว่ามันไม่กระทบกระทั่งอะไรกับพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์ มันเป็นเรื่องส่วนตัว ; ก็เลยเรียกลูกชายของท่านไปถามว่า : ทำไมจึงคิดฆ่าพ่อ? เจ้าชายอชาตศัตรูก็นึกว่าการราชสมบัติ อยากจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน. พระเจ้าพิมพิสารก็ว่า เอ้า, อย่างนั้นก็เอาไป ; ก็มอบราชสมบัติให้ลูกชาย ก็เลยเป็นว่าพระเจ้าอชาตศัตรูนี้ได้เป็นพระราชา โดยไม่ต้องฆ่าพ่อ.

ต่อมา เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นพระราชาเต็มตัวแล้ว ; พระเทวทัตก็เข้าไปบอกพระราชาอชาตศัตรูว่า ถึงโอกาสที่จะฆ่าพระพุทธเจ้าแล้ว. พระเจ้าอชาตศัตรูก็สั่งบริวารเสนานั้นว่า ให้ทำตามคำสั่งของพระเทวทัต โดยเด็ดขาด ; เทวทัตสั่งอย่างไร ต้องการอย่างไร ให้ทำตามนั้น. **นี่พระเทวทัตก็ได้กำลัง ได้อำนาจครบถ้วนที่จะทำการปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า.**

ครั้งที่ ๑ แผนการส่งคนไปฆ่าถึงที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ; มันมีแหล่งศรมีลูกศร มีดาบ เพื่อไปฆ่า. อุบายของเทวทัตนั้นแยบคาย และมันสนุกเหมือนเรื่องนิยาย นิทาน. พระเทวทัตเรียกคนที่หนึ่งมาว่า เจ้าไปฆ่าพระสมณะโคดม แล้วกลับมาทางนี้คือมหาเรา. ที่นี้ก็สั่งทหารเสนากอีก ๒ คน ว่า ถ้าแก่เห็นทหารคนหนึ่งเดินมาทางนี้ แกจงฆ่าคนนั้นเสีย แล้วแกสองคนจงเดินมาหาเรา ; แล้วก็ไปสั่งทหารอีก ๔ คนว่า ถ้าแก่เห็นทหาร ๒ คนเดินผ่านมาทางนี้ จงฆ่าเสีย ; แล้วแก ๔ คนกลับมาหาเรา. แล้วสั่งให้ทหารอีก ๘ คน ว่าแกจงฆ่า ๔ คนที่เดินมาทางนี้เสีย แล้วแกมาหาเรา. และทหารอีก ๑๖ คน จงฆ่า ๘ คนที่มันเดินมาทางนี้ ฆ่ามันตายหมดแล้วแกมาหาเรา.

นี่แผนการที่ดูเหมือนเรื่องนิยาย เฉลียวฉลาด ; เพราะถ้าเทวทัตทำอย่างนี้สำเร็จ คนที่หนึ่งไปปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า เสร็จแล้วพอเดินกลับมาหน่อยเดียว ก็จะถูก ๒ คนฆ่า. พอ ๒ คนนั้นเดินกลับมาหน่อยเดียวก็ถูก ๔ คนฆ่า. พวก ๔ คนนั้นเดินกลับมาหน่อยเดียวก็ถูก ๘ คนฆ่า. พอ ๘ คนนั้นเดินกลับมาหน่อยเดียวก็ถูก ๑๖ คนนั้นฆ่า. พวกคนทั้งหลาย ๒๐ กว่าคนนี้ ไม่รู้เรื่องอะไรเลย เพียงแต่ทำตามแผนการของเทวทัตสั่งว่าถ้าใครเดินมาแล้วฆ่า, เรื่องมันก็เสียไปหมด ไม่รู้ว่าใครฆ่าพระพุทธเจ้า, แผนการของพระเทวทัตเป็นอย่างนี้.

ที่นี้คนหนึ่ง ที่ว่าไปมาพระพุทธเจ้าโดยตรงนั้น มันก็ไป ; แต่พอเข้าไปในที่ใกล้พระพุทธเจ้าเกิดกลัว กลัวจนสุดประมาณ **กลัวจนบอกไม่ถูกจนทำอะไรไม่ได้**. พระพุทธเจ้าเห็นคนนั้นกลัวจนผิปรกตินัก ก็ถามว่า ทำไมจึงกลัว? คนนั้นเลยสารภาพ แล้วก็ขอโทษพระพุทธเจ้าด้วย. พระพุทธเจ้าก็ว่า อ้อ, ดีแล้ว เมื่อขอโทษก็เป็นอันว่างดโทษ เพราะทำไปด้วยความโง่ความเขลา ความไม่ฉลาด ; แต่ว่าการที่เห็นโทษ มาขอโทษนี้ เรายอมรับได้ ยอมยกโทษให้เพื่อสำรวจระวังต่อไป.

คนนี้ก็เลยหายกลัว พอหายกลัว **พระพุทธเจ้าก็เลยแสดงธรรม ในรูปของอนุပ္พพิททา** ว่าอย่าให้ไปหลงในเรื่องสวรรค์ ซึ่งเป็นผลของทาน ของศีล, มันประกอบไปด้วยโทษ ; **อย่าไปหลงไหลในกาม** ให้หลีกออกจากกาม. นี่มันก็เป็นเรื่องที่ดีที่สุด คือมันตรงกับจิตใจของคนเรา. คนเราที่รับจ้างเป็นข้าราชการเพื่อหาเงินอะไร เพราะต้องการจะได้กาม, ต้องการจะมีอำนาจ ในการบริโภคมกาม. ที่นี้เมื่อมาแสดงโทษของกามว่าเป็นอันตรายอย่างนี้ **คนนั้นก็เปลี่ยนใจ** คล้าย ๆ กับว่าเสียสละหน้าที่เดิม ; **พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงอริยสัจสี่** แก่คนนี้, คนที่จะมาฆ่าพระองค์หยก ๆ. **เขาก็ได้ดวงตาเห็นธรรม** ที่เรียกว่าสิ่งใดมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นมีการดับเป็นธรรมดา เขากลายเป็นพระโสดาบันไป. ทำกับพระพุทธเจ้าแล้วเป็นอย่างนี้ รับจ้างเขามาจะฆ่าหยก ๆ นี้ ก็กลายเป็นพระโสดาบันไป. พระพุทธเจ้าโปรดคนนี้เป็นพระโสดาบัน ได้ธรรมจักขุแล้ว ปฏิญาณตนเป็นอุบาสกแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสว่า เธออย่ากลับทางเดิม เธอจงกลับไปบ้านอีกทางหนึ่ง.

ที่นี้ ๒ คนนั้นก็คอยอยู่ คอยแล้วคอยอีก ก็ไม่เห็นคนหนึ่งเดินกลับไป เพราะพระพุทธเจ้าสั่งให้เดินไปทางอื่น ก็ตามมาดู ; ก็มาพบพระพุทธเจ้า และก็พูดกันรู้เรื่อง แล้วก็ได้ฟังเทศน์ แล้วได้บรรลุธรรมจักขุอีก. อีก ๔ คนคอยนานนัก

ไม่เห็น ๒ คนเดินไปก็ตามมาดู ก็เป็นอย่างเดียวกันอีก ทั้ง ๔ คน ทั้ง ๑๖ คนก็ตามมาดู ก็มาเป็นอย่างเดียวกันหมด. พระพุทธเจ้าสั่งให้กลับทางอื่นหมด ไม่ให้กลับทางเดิม ; ดังนั้น ไม่มีใครถูกฆ่าสักคนหนึ่ง เป็นพระโสดาบันกันหมด.

คนที่ ๑ กลับไปทางอื่น ก็ยังมีแกล้งไปบอกพระเทวทัตว่า เดียวนี้เป็นอย่างนี้ ๆ ว่าเขานั้น เปลี่ยนเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว. พระเทวทัตหมดปัญญาที่จะฆ่าโดยบุคคลอื่น, ที่จะให้บุคคลอื่นฆ่า. เทวทัตจึงตัดสินใจว่า ถ้าอย่างนั้นฉันจะฆ่าเอง บอกคนนั้นว่าอย่างนั้น ; แปลว่าโอหัง พุดจาเปิดเผยว่า ถ้าอย่างนั้นฉันจะฆ่าเอง ; แล้วก็หาโอกาสที่จะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าด้วยน้ำมือของตนเอง. วันหนึ่ง เมื่อเห็นพระพุทธองค์จรงกรมอยู่ในร่มเงาของภูเขาคิชฌกูฏ ; เทวทัตก็ขึ้นไปข้างบน ก็กลิ้งหินก้อนใหญ่ที่จะงัดลงมาได้, ให้ลงมาทับพระพุทธเจ้า ; หินแตกกระจัดกระจายพูลงมา. แต่มันไม่ทับพระพุทธเจ้า เพราะมันไปกระทบหินอื่นมันจึงแตก. สะเก็ดหินกระเด็นมาถูกพระพุทธเจ้า ทำให้พระบาทของพระพุทธเจ้ามีรอยชำเล็ด ; ที่เรียกว่า พระโลหิตห่อขึ้นมา. พระพุทธเจ้าก็ทรงแหงนขึ้นไปดูข้างบน ; อ้าว, ก็เห็นเทวทัต ก็เลยมตรัสว่า นี่มันไม่ใช่บุญ ไม่ใช่บุญเหลือประมาณ, ทำอย่างนี้มันเป็นบาปเหลือประมาณ, ทำให้โลหิตห่อ ชำเล็ดแก่เรา นี่เป็นบาป ไม่ใช่บุญเหลือประมาณ, ได้ตรัสเรียกภิกษุซึ่งอยู่ในบริเวณนั้น ให้มารู้เรื่องนี้.

ที่นี้ ภิกษุทั้งหลายนั้นยังเป็นปุถุชน อะไรก็มี ยังกลัว ก็ชวนกันส่งเสียงดัง, สวดสาธยายดัง ; เพื่อขจัดเทวทัตออกไป หรือเพื่อป้องกันพระพุทธเจ้า ; มีปัญญาทำได้แต่ส่งเสียงดัง อย่าให้ศัตรูของพระพุทธเจ้าเข้ามาทำร้ายพระพุทธเจ้าอีก.

ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสห้าม : น ปรูปกุเมน ภิกฺขเว ตถาคตา ปรินิพฺพายนฺติ ท่านตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า : อย่าทำ, อย่าทำ, ไม่ต้องทำ, เพราะว่าพระตถาคตทั้งหลาย จะไม่ปรินิพพานด้วยการกระทำของบุคคลอื่น.

นี่เป็นเรื่องที่ว่ามันควรจะถือเป็นหลักได้อย่างไรว่า พระพุทธเจ้าจะไม่มีการปรินิพพาน เพราะการกระทำด้วยเจตนาของบุคคลอื่น ; ถ้าจะปรินิพพาน ก็ปรินิพพานด้วยเรื่องของท่านเอง, ตรัสว่า “พวกเธอไม่ต้องมาทำการอารักขาตถาคต” แล้วก็ตรัสเรื่องศาสดา ๕ จำพวกอีกครั้งหนึ่งว่า : ศาสดาทุจจิตนั้นต้องให้สาวกช่วยรักษา ช่วยปิดบังความชั่วทุจจิต ; แต่เราเป็นผู้บริสุทธิ์โดยส่วนทั้ง ๕ พวกเธอไม่ต้องมาคุ้มครองรักษาเรา, กลับไปเสียเถิด.

เรื่องการลี้ภัยก่อนหนีไม่สำเร็จ ที่นี้เทวทัตก็ทำต่อ ไป คือ ปล่อยช้างนาฬาคีรี. เทวทัตเข้าไปบอกทหารว่า : เดียวนี้เราเป็นที่นับถือของพระราชา. พระเจ้าอชาตศัตรูก็เป็นพระราชาแล้ว, ฉันเป็นผู้ที่พระราชานับถือ ทำอะไรก็ได้. ถ้าเจ้าอยากได้ความดีความชอบ เจ้าจงปล่อยช้างนาฬาคีรี ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต. พอช้างมาภิกษุทั้งหลายก็ทูลพระพุทธเจ้าว่า “ช้างมา ! อย่าเสด็จทางนั้นเลย. ให้หลบไปเสียทานั้น ! ” พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอย่างเดิมอีกว่า “ตถาคตทั้งหลายไม่ปรินิพพาน ด้วยการกระทำของบุคคลอื่น ; ฉะนั้นอย่างกลัว”. ภิกษุก็จะวิ่งพระพุทธเจ้าไปทางอื่น ; พระพุทธเจ้าก็ยืนยัน ไม่ไป. วิ่งไปวิ่งมา สามครั้งสามหน ช้างก็วิ่งใกล้เข้ามาทุกที.

ที่นี้ชาวบ้านธรรมดาที่ร้องบอกว่า : พระสมณะโคดมแยแล้ว, พระสมณะโคดมตายแล้ว ; คนธรรมดาพูดกันอย่างนี้. ที่นี้คนที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ก็พากันว่า ไม่, ไม่, คอยดู คอยสักประเดี๋ยวเท่านั้น เราจะได้เห็นการสงครามระหว่างช้างกับช้าง, นาโค นาเคน สงฺคาเมสุสติ -ช้างจะทำสงครามกับช้าง. พระพุทธเจ้าก็เป็นช้าง เพราะเขาเรียกว่า นาคะ แปลว่า ช้าง ; **เป็นพุทธนาคะ** เป็นช้างพระพุทธเจ้า. ส่วนช้าง นาฬาคีรีนั้น เป็นหัตถินนาคะ เป็นช้าง -ช้าง จะทำสงครามกัน ; พวกนี้ก็เลยคอยดู.

พระพุทธานุเจ้าก็ทรงแผ่เมตตา อำนวยเมตตาอุทิศ ; ช้างมันก็เลยลดหู ลดหาง ลดวง ลดอะไรของมันลง หมอบลงตรงหน้าพระพุทธานุเจ้า. พระพุทธานุเจ้าก็ยืน พระหัตถ์ออกไปลูบศีรษะช้าง, แล้วตรัสคาถาที่ไพเราะมากกว่า : มา กุญชร นาคมาสโท -ช้างเอ๋ย, อย่ามายุ่งกับช้าง ; ทุกข์ หิ กุญชร นาคมาสโท -ช้างเอ๋ยมายุ่งกับช้างนี้ มันจะเป็นทุกข์ ; น หิ นาคหตุสสุ กุญชร สุกติ โหติ อิติ ปริ ยโต - ถ้ามายุ่งกับ ช้างแล้วจะไม่มีสุคติทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ; มา จ มโห มา จ ปมาโห -อย่ามัวเมา เลยอย่าประมาทเลย, น หิ ปมตฺตา สุกติ วชนฺติ เต -เพราะว่าคนประมาทแล้ว ย่อมไม่ไปสู่สุคติ ตวญฺเฏว ตถา กริสฺสสิ เยน ตวํ สุกติ คมิสฺสสึติ -เดี๋ยวนี้เธอได้ ทำลักษณะที่จะไปสู่สุคติแล้ว.

พระพุทธานุเจ้าทรงลูบศีรษะช้าง และว่า ช้างเอ๋ย อย่ามายุ่งกับช้าง ; หมายความว่าแกเป็นช้าง อย่ามายุ่งกับฉัน ซึ่งเป็นช้าง. ทุกข์ หิ กุญชร นาคมาสโท -อย่ามาหาเรื่องกับฉัน, อย่ามาทำเรื่องกับฉัน ; มาหาเรื่องกับช้าง มันจะเป็นทุกข์ นะช้างเอ๋ย. ต่างคนต่างเป็นช้าง มันก็เลยน่าหัว ; ใช้คำพูดคำเดียวกันว่าช้างเอ๋ย อย่ามายุ่งกับช้าง แกเป็นช้างอย่างมายุ่งกับฉัน ซึ่งก็เป็นช้าง, ถ้ามายุ่งกับช้างจะมีความทุกข์ อย่างนี้แล้วก็ตรัสว่า เดี๋ยวนี้เธอทำดีแล้ว ทำชนิดที่จะไปสวรรค์แล้ว.

ช้างมันก็เอางวงมาลูบที่พระบาทของพระพุทธานุเจ้า แล้วก็มาลูบที่ศีรษะ ของตัว, เหมือนที่คนเดี๋ยวนี้ก็ชอบทำ คือ เอามือไปลูบเท้าพระ แล้วเอามาลูบหัว ของตัว. แล้วช้างก็ค่อย ๆ ถอยหลัง ๆ ไปจนสุดคลองพระเนตรของพระพุทธานุเจ้า แล้ว มันวิ่งหนีกลับไปโรงช้าง.

ฝ่ายประชาชนรู้เรื่องนี้ ก็แต่งเพลงร้องกันเกร่อไปหมดว่า :- ทณฺเฑ เอเก ทมฺยนฺติ อญฺเฐหิ กุสฺสาหิ จ -คนพวกหนึ่งฝึกช้างด้วยการใช้อาชาญา ด้วย ขอบ้าง ด้วยเชือกบ้าง. อทณฺเฑน อสฺตฺเถน นาโค ทนฺโต มหฺสินาติ -แต่ว่า

พระพุทธเจ้าผู้มเหสี ได้ฝึกช้างนี้แล้วโดยไม่ใช้ศาสตราและอาชญาเลย. เพลงมีใจความอย่างนั้น ; แปลว่า การที่จะใช้ช้างทำลายชีวิตพระพุทธรองค์ ก็ไม่สำเร็จ.

ต่อมา คนรู้เรื่องนี้มากเข้า พระเทวทัตก็เลยเสื่อม ; แปลว่าพระเจ้าอชาตศัตรูรู้เรื่องนี้ดีแล้ว ไม่เล่นด้วยแล้ว, และประชาชนทั้งหลายก็ไม่นับถือพระเทวทัตแล้ว พระเทวทัตก็เสื่อมลาภ จำต้องเที่ยวออกปากขอ ; ไม่มีใครเอารถบรรทุกสำหรับ ๕๐๐ สำหรับ ๕๐๐ รถไปถวายอีกแล้ว ก็ต้องออกปากขอ. ชาวบ้านก็เลยนิพนธ์ว่าพรเทวทัตขึ้นแล้วว่า : **สมณะพวกนี้อยากกินของดี ๆ** **เที่ยวขอ** **เขากินไว้อย** ขอให้รู้ไว้ว่า คำพูดเหล่านี้เป็นคำดำที่เจ็บปวดที่สุด ที่ว่า พระสมณะเหล่านี้ คือพวกคณะพระเทวทัตอยากกินของดี ๆ เหมือนพวกเรา แล้วเที่ยวขอเขากินละไว้อย, หมายความว่า **ถ้าเป็นพระแล้วจะขอไม่ได้, จะขอนั้นขอไม่ได้ ;** **มีในวินัยบัญญัติ** ถือว่าเป็นธรรมมาแต่เดิม ได้แต่ถือบาตรไปแสดงตัวว่าต้องการอาหาร, เขาให้อาหารอะไรก็ตาม, ดีก็ตาม ไม่ดีก็ตาม พอไปเลี้ยงชีวิต. เดียวนี้ไปเที่ยวขออาหารที่ดี ๆ เหมือนที่เคยได้จากราชสำนัก ชาวบ้านเขาก็เห็นว่ากันอย่างนี้.

ความทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ายังมีพระหฤทัยเมตตาสงสาร ตรัสเรียกพระเทวทัตมาสอบถาม แล้วว่า อย่าทำอย่างนี้. **นี่เป็นพระพุทธรักษาเท่าไร** **ก็ลองคิดดู.** **จะกลิ้งก้อนหินทับก็ทำไปแล้วไม่สำเร็จ, ปล่อยช้างให้ฆ่าตาย** **ก็ทำไปแล้วและไม่สำเร็จ.** **พอเทวทัตทำไม่ดี พระองค์ยังมีแก่พระหฤทัยเรียกมา** **พูดว่า อย่าทำอย่างนี้ ;** **แล้วก็บัญญัติสิกขาบท ห้ามไม่ให้ทำอย่างนี้ ไม่ให้ภิกษุ** **ใด ๆ ก็ตามทำอย่างนี้.** **นี่คือที่มาของสมณโภชนะสิกขาบท ในปาฏิโมกข์.**

ที่นี้สันดานของพระเทวทัตนั้น ละไม่ได้ คิดที่จะทำอะไร ที่เป็นความเลวทรามต่อไป. ที่นี้ไม่คิดฆ่าพระพุทธเจ้าแล้ว เพราะว่าทำไม่สำเร็จ แต่คิดจะแยก

ตัวออก เป็นสังฆเภท คือเป็นพระพุทธรเจ้าเสียเอง. ที่นี้เทวทัตก็ใช้อุบาย เข้าไปหา พรรคพวกชักชวนพรรคพวก ว่าเราจะทำสังฆเภท และจักกเภท. มีคำอยู่สองคำ ติดกันว่า : **สงฺฆเภทํ จกฺกเภทํ กิรฺสูสามิ.** คำนี้น่าสนใจ ; **สังฆเภท - ทำสงฆ์ให้แตกกัน, จักกเภททำจักรให้แตกกัน.** จักกะในที่นี้ แปลว่าล้อ หรือจักร เช่น อาณาจักร พุทธจักร. คำว่า จักรแปลว่าวงกลม ที่นี้จะผ่าวงกลมนี้ โดยทำสังฆเภท และจักกเภท ; จึงไปชวนเพื่อน พรรคพวก, พระองค์หนึ่งชื่อ โกกาลิกะ องค์นี้ค่อนข้างจะมีสติปัญญา.

พระเทวทัตไปชวนโกกาลิกะว่า จะทำสังฆเภท จะปกครองสงฆ์เอง. โกกาลิกะว่าทำไมสำเร็จหรือก ออย่าไปทำเลย ; พระพุทธรเจ้าท่านมีอานุภาพมาก มีฤทธิ์มาก มีอะไรมาก. พระเทวทัตก็ว่าตนมีอุบายที่จะทำ ที่จะแยกคณะสงฆ์ส่วนหนึ่ง ออกมาเสียจากพระพุทธรเจ้า. เขาก็เลยกระซิบบอกกระซิบบอกอุบายกันในระหว่างสองคนนี้ คือว่าจะไปทูลของสิ่งที่พระพุทธรเจ้าอนุญาตไม่ได้ ; แต่สิ่งนั้นมหาชนเขานับถือ แล้วเมื่อ พระพุทธรเจ้าไม่อนุญาต มหาชนก็จะหาว่าพระพุทธรเจ้าไม่จริง พระเทวทัตจริง. โกกาลิกะ ก็เลยว่ายบายคายดี ควรจะลองดู.

ที่นี้เทวทัตก็ไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า ทูลขอแบบขุดหลุมพราง จะล่อพระพุทธรเจ้า ให้ตก ; พระพุทธรเจ้าก็ไม่ตก. เทวทัตไปทูลพระพุทธรเจ้าว่า : ขอพระองค์ได้โปรด ประทานวัตถุ ๕ ประการนี้ให้ภิกษุทั้งหลายถือเป็นวัตรปฏิบัติ.

ข้อที่ ๑ คือ ภิกษุทั้งหลายจงอยู่ป่าเป็นวัตร อย่าอยู่ในกุฏิวิหาร, ถ้าอยู่ในกุฏิวิหาร ให้ถือว่าเป็นความผิด.

ข้อที่ ๒ ให้ภิกษุทั้งหลายบิณฑบาตเป็นวัตร อย่ารับอาหารในที่นิมนต์ ถ้าวรับในที่นิมนต์ เป็นผิด.

ข้อที่ ๓ ให้ภิกษุทั้งหลายนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ผ้าที่เขาทิ้งเกลือกฝุ่น. อย่านุ่งห่มจีวรของคฤหบดี, ถ้านุ่งห่มจีวรของคฤหบดี เป็นผิด.

ข้อที่ ๔ ให้ภิกษุทั้งหลายจงอยู่แต่ที่โคนไม้ ; ให้อยู่ป่ายังแถมให้อยู่ที่โคนไม้อีก, อย่าอยู่ร่วมเงาอะไร ถ้าขึ้นอยู่เป็นผิด.

ข้อที่ ๕ ให้ภิกษุทั้งหลายเว้นฉันเนื้อปลา ถ้าฉันเนื้อฉันปลาเป็นผิด.

พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า ไม่, เราไม่บัญญัติ ไม่อนุญาตวัตถุ ๕ ; ใครอยากอยู่ปากก็อยู่, ใครอยากฉันในที่นิมนต์ก็ฉัน, ใครอยากจะนุ่งห่มคฤหบดีจีวร ที่ชาวบ้านถวาย ก็ได้, การอยู่โคนไม้นั้นอนุญาตให้ ๘ เดือน ฤดูฝนไม่ต้องอยู่, ส่วนเนื้อ หรือปลานั้น ถ้ามันบริสุทธิ์โดยส่วนสาม : ไม่ได้รู้, ไม่ได้เห็น, ไม่ได้รังเกียจอะไรละก็ ตามใจใครจะฉันก็ได้.

ที่นี่ เทวทัตก็ได้ที่ ได้โอกาส เข้าไปเที่ยวประกาศในบ้านในเมืองทั่วไปหมดว่า : เขาได้ทูลขอวัตถุ ๕ ประการให้ภิกษุปฏิบัติ ; พระพุทธเจ้าไม่อนุญาต. ที่นี้พวกเฒ่า ๆ ในเมืองนั้น ต่างก็ยกย่องพระเทวทัตว่า พระเทวทัตสันโดษ มั่นน้อย เคร่งครัด ปฏิบัติสูงสุด ; ส่วนพระสมณะโคดมนั้นมักมาก จะให้อยู่อย่างสำร่ายสำราญ. คนอย่างพวกนี้ก็มีอยู่.

วันหนึ่ง พระเทวทัตพบพระอานนท์ ก็บอกว่า เราต้องการแยกจากพระพุทธเจ้า แยกอุโบสถสังฆกรรมจากพระพุทธเจ้าในวันนี้. **พระพุทธเจ้าเคยเรียกพระเทวทัตมาบอกกล่าวก่อนหน้านี้ว่า : ทำสังฆเภท** สังฆกรรมอย่างนี้ มันเป็นบาป อย่างชนิดที่เรียกว่าตลอดกัปป์ตลอดกาล, แต่ถ้าทำสงฆ์ให้สามัคคิกันนั้นมัน**เป็นพรหมบุญ** เป็นบุญอย่างสูงสุด. พระเทวทัตก็ยังไม่ยอม. ดังนั้นวันหนึ่งจึงบอกกับพระอานนท์ว่า วันนี้เราแยกกับพระพุทธเจ้า เราแยกทำสังฆกรรม.

พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นจากพระอานนท์ ที่มาทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ จึงตรัสคำที่ว่า สุกกริ สาธุนา สาธุ -ความดีคนดีทำง่าย. สาธุ ปาเปน ทุกฺกริ -ความดีคนชั่วทำได้ยาก. ปาป ปาเปน สุกฺกริ -ความชั่วคนชั่วทำได้ง่าย. ปาป อริเยนเต น ทุกฺกริ -ความชั่วนั้น พระอริยเจ้าทำได้ยาก คือทำไม่ได้.

ที่นี้พระเทวทัตก็ดำเนินการแยก คือทำสังฆเภท. พอถึงวันประชุมสงฆ์ พระเทวทัตก็ประชุมพระ แล้วก็ประกาศเรื่องที่ว่าไปทูลขอวัตถุ & ประการแก่พระพุทธเจ้า, พระพุทธเจ้าไม่อนุญาต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นคนมักมาก ; เพราะฉะนั้นถ้าใครอยากจะทำปฏิบัติเคร่งครัดตามเรา ก็จงปฏิบัติวัตถุ & ประการ. ถ้าภิกษุใดชอบใจวัตถุ & ประการนี้จงลงคะแนน การลงคะแนนนั้นใส่ไม้เท้า ใครเห็นด้วยใส่ไม้เท้าไป ใครไม่เห็นด้วยก็ไม่ใช่. มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นภิกษุบวชใหม่ หัวคิดแหลมแต่ว่าโง่ซะเพรา ; มองเห็นไปว่าพระพุทธเจ้าไม่มักน้อย ไม่สันโดษ ไม่เคร่งครัดเสียแล้ว, พระเทวทัตมักน้อย สันโดษ เคร่งครัด ; เพราะฉะนั้นก็ลงคะแนนให้พระเทวทัต พระเทวทัตก็เลยได้ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป พระเทวทัตก็พาพระภิกษุ ๕๐๐ รูป นั้นแยกไปอยู่ทางคยาสีสะ คือทางกิ่งแม่น้ำเนรัญชรา ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ ๆ ; ก็แปลว่าพระเทวทัตได้ไปถึง ๕๐๐ องค์ ไม่ใช่เล็กน้อย ; แปลว่าคณะสงฆ์เกือบหมดที่เหลือนอยู่กับพระพุทธเจ้ามีไม่กี่องค์ เพราะพระเทวทัตเอาไปตั้ง ๕๐๐ คณะสงฆ์เวลานั้นก็ไม่ไ้มากมายอะไร ก็เลยไปตั้งคณะใหม่อยู่ที่ภูเขาคยาสีสะ ถ้าเดินระหว่างต้นโพธิ์มายังพุทธคยาจะผ่านภูเขานี้ อาตมาไปดูแล้ว.

เมื่อความขื่อนี้ทราบถึงพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสสั่งให้พระสารีบุตร กับพระโมคคัลลานะ ไปจัดการพาภิกษุพวกนั้นกลับมา ดูซิปัญหามันหนักเท่าไร? ให้พาพระภิกษุ ๕๐๐ เหล่านั้นกลับมา. ภิกษุองค์หนึ่งร้องให้ กล่าวว่า พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะนั้น จะไปเข้าฝ่ายพระเทวทัตเสีย ; มีภิกษุไม่อย่างนี้

บ้าง. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อย่ากลัว, อย่ากลัว, นั้นไม่เป็นฐานะที่จะเป็นไปได้ที่พระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะจะไปเลื่อมใส และเข้าเป็นพวกพระเทวทัต”.

พระอัครสาวกทั้งสองก็ไปยังคยาสีสะ เทวทัตเห็นพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะเดินมาแต่ไกล ก็ดีใจ บอกพรรคพวกของตนเองว่า : เห็นไหม, เห็นไหม เราเป็นฝ่ายถูก, พระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ มาหาเราแล้ว, เราเป็นฝ่ายถูก เราได้อัครสาวกแล้ว แต่พระโกกาลิกะ หัวแหลมนั้นท้วงว่า อย่า, อย่า อย่าเพ้อคิดอย่างนั้น อย่าเพ้อคิดอย่างนั้น เขาจะมานั้นง่ายก็ไม่ได้ เขาจะมานั้นยากก็ไม่ได้.

พระเทวทัตก็เชื่อเชิญให้พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ นั่งในอาสนะสูงเป็นที่สองรองจากตัวเอง ทำนองตั้งตัวเองเป็นศาสดา แล้วให้พระสารีบุตรนั่งตรงอาสนะรองลงมา จากที่ตัวเองนั่ง ; คล้าย ๆ กับว่า ตั้งเป็นพระอัครสาวกโดยปริยาย. พระสารีบุตร กับ พระโมคคัลลานะปฏิเสธไม่นั่ง ; หาที่นั่งในที่อื่น ; ทำเหมือนกับเป็นสาวกเล็ก ๆ นั่งอยู่ปลายแถว. พระเทวทัตก็แสดงธรรม เหมือนกับเป็น พระพุทธเจ้าแสดงธรรมในที่ประชุมสงฆ์. พอเสร็จแล้วก็บอกว่า : ฉันเหนื่อยแล้ว อยากจะพัก, ให้พระสารีบุตร กับ พระโมคคัลลานะแสดงต่อ แสดงต่อไปที่ พระเทวทัตเหนื่อยมากพอนอนก็หลับไป พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะก็ทำหน้าที่.

พระสารีบุตรแสดงธรรม เทศนาเจ็ดด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ ทางสติปัญญาทางเหตุผล, ส่วนพระโมคคัลลานะแสดงธรรมเจ็ดด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ; ดีกันคนละทาง พระสารีบุตรดีทางสติปัญญาเป็นพิเศษ พระโมคคัลลานะดีทางอิทธิปาฏิหาริย์เป็นพิเศษ, สององค์ช่วยกัน. ภิกษุ ๕๐๐ นั้น เกิดดวงตาเห็นธรรม เป็นสัมมาทิฐิขึ้นมา ; ทั้งหมดเลยชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า. โกกาลิกะก็ไปปลุกพระเทวทัต; ต่อว่าว่า เห็นไหมล่ะ บอกแล้ว, เตือนแล้ว, เทวทัตก็เสียใจอาเจียนเป็นโลหิต.

เรื่องในบาลี ในวินัยจบเพียงเท่านี้ ไม่มีไปถึงแผ่นดินสูบ ซึ่งนั่นเป็นเรื่องที่โหดร้ายกาจ หรืออะไรมาต่อ. เรื่องในจุลวรรคมีเพียงเท่านี้ว่า พระเทวทัตอาเจียนเป็นโลหิตร้อน. เรื่องต่อไปก็มีอีกนิดเดียวว่า **พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พากิษุ ๕๐๐ ไปคืนพระพุทธรูป** ; พระสารีบุตรมีเกียติว่า **ภิกษุเหล่านี้ควรจะได้รับบวชใหม่** พระพุทธรูปเจ้าว่า อย่าเลย, ไม่ต้องถึงอย่างนั้นดอก, **เพียงให้แสดงอาบัติ ถูลัจฉัยก็พอ.** พระพุทธรูปเจ้าตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า พระเทวทัตทำอะไรบ้าง? แสดงอาการอย่างไร? เมื่อพวกท่านทั้งหลายไปพักอยู่ด้วยนั้น. ภิกษุเหล่านั้นก็ทูลว่า พระเทวทัตทำทุกอย่างเหมือนที่พระองค์กระทำ, กระทำเทียมเลียนแบบทุกอย่าง. พระพุทธรูปเจ้าก็ตรัสอุปมาด้วยเรื่อง ที่เรียกกันว่า เรื่องชาดก เรื่องที่เคยมีมาแล้วในกาลก่อนว่า :-

ลูกช้างตัวหนึ่งมันไปเอาอย่างช้างตัวใหญ่ ๆ ที่ลงไปสระบัว ถอนเหง้าบัวมาพดมาล้าง จนละเอียดแล้ว จึงกินเข้าไป ก็สบายดี. ลูกช้างมันถอนบัวมาแล้วมันทำไม่เป็น มันล้างไม่เป็น มันกินเข้าไปทั้งดิน แล้วมันตาย ; นี่ก็เหมือนกับเทวทัตนี้ ซึ่งมาทำเลียนแบบเลียนอย่าง หรือทำเทียมพระพุทธรูปเจ้า ในที่สุดก็ตาย.

ขอให้คิดดูให้ดีว่า เรื่องเกี่ยวกับพระเทวทัตนี้ แสดงพระพุทธจริยาตั้งแต่ต้นจนปลายหลายชั้นหลายซ้อน หลายแง่หลายมุม. มีคำกล่าวกันว่า **พระพุทธรูปมีพระหฤทัยเหมือนกันกับที่มีในระหว่างพระราหูกับพระเทวทัต** ; รู้สึกในพระราหูอย่างไร ก็รู้สึกในพระเทวทัตอย่างนั้น. แต่แล้วมันช่วยไม่ได้มันช่วยไม่ไหว ; เพราะว่า**พระเทวทัตเป็นฝ่ายที่กระทำเอง** ; พอไปเกิดได้ฤทธิ์บุญขึ้นมา ก็มาคิดลามก ไปในทางที่หาลาภหาประโยชน์. ฤทธิ์มันเป็นโทษอย่างนี้ จึงไม่ควรจะเกี่ยวข้อง.

ก็เป็นอันว่า ดูกันให้ดี ว่าญาติอย่างพระเทวทัตนี้ มันก็เหลือวิสัยที่พระพุทธรูปเจ้าจะโปรดได้ เพราะว่าทุก ๆ ตอน พระพุทธรูปเจ้าทรงพยายามที่จะทำให้กลายเป็นดี. แต่พระเทวทัตไม่ยอมสักอย่างเดียว จนกระทั่งถึงความวินาศในที่สุด.

นี่เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าปณัตติ ก็กลับกลายเป็นศัตรู, เป็นปณัตติก็กลายเป็นไม่มีประโยชน์อะไร กลับกลายเป็นศัตรู ; แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ทรงพยายามทุกอย่างทุกประการ เพื่อจะโปรดญาติคนนี้ มันก็ไม่สำเร็จ. พระพุทธจริยาทั้งหลายที่เกี่ยวกับพระญาติมีมากมาย ยกมาเล่าไม่ไหวดไม่ไหว จึงยกมาเล่าเพียงสัก ๓-๔ เรื่อง ดังที่เล่ามานี้ เพื่อให้เห็นว่าทรงประพฤติต่อพระญาติอย่างไร. ให้เรามองเห็นว่า แม้ว่าปณัตติทางสาโลหิต สืบเนื่องกัน มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง และไม่ใช่ว่าจะรักเป็นมิตรเป็นอะไรกันตลอดไป มันเกิดเป็นศัตรูกันขึ้นอย่างนี้ก็มี. แม้ญาติที่ดีก็มีใช้ว่าจะต้องเอาอกเอาใจ ยอมตามไปทุกสิ่งทุกอย่าง. ฉะนั้น การช่วยกันฉันทญาตินี้มีความหมายลึกซึ้งอยู่ จะต้องระวังให้ดี ให้มันเป็นการช่วยจริง ๆ ถ้าไม่อย่างนั้นเผลอไปแล้ว มันเป็นการทำลายทุกฝ่าย ทั้งอาจทำลายประโยชน์ส่วนรวม.

ขอให้ดูตัวอย่างที่พระพุทธเจ้า ท่านทรงกระทำแก่พระญาติประเภทสาโลหิตนี้ ถึงขนาดนี้ ; หมายความว่า **พระองค์ทรงมีความสัมพันธ์กับพระญาติตลอดเวลา,** รักษาหัวใจพระญาติตลอดเวลาที่จะทำได้ แต่ถ้ามีน้ำชาล้นถ้วยใส่อะไรไม่ลง เหมือนทันทปาณิ ก็ยอมช่วยไม่ได้ พระพุทธเจ้าจะพยายามเท่าไรก็ใส่ไม่ลง ; ญาติของพระพุทธเจ้านี้เป็นคนชนิดน้ำชาล้นถ้วย จนกระทั่งพระพุทธเจ้าใส่อะไรไม่ได้อีกต่อไป.

นี่สรุปความเสียที่ว่า ญาติที่มีอยู่หลาย ๆ ชนิดนั้น ญาติชนิดไหนจะสำคัญ ญาติทางสาโลหิตก็ยังพูดกันไม่รู้เรื่อง ; ญาติทางวิสาสะมันก็มีประโยชน์กว่า ; ญาติร่วมธรรมะ หรือร่วมศาสนาก็ยังไม่มีทางที่จะโกรธหรือเกลียดกันได้. ญาติร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันนี้ ย่อมมีความสงสาร มันโกรธเกลียดกันไม่ได้. เว้นไว้แต่มันจะถูกกิเลสครอบงำ. เดียวนี้มาดูในญาติหลาย ๆ พวกทั้งหมดนี้แล้ว กลับจะมองเห็นไปว่า ญาติที่ได้รับประโยชน์จากพระพุทธเจ้ามากที่สุดนี้ เป็นญาติในทางธรรมเสียแล้ว คือพวกพุทธบริษัททั้งหลายนี้ เป็นพุทธบุตร พุทธชินรส เป็นสมณะสาภิยะบุตร.

พุทธบริษัท ๔ นี่เป็นญาติของพระพุทธเจ้าโดยทางธรรม กลายเป็นได้ประโยชน์มากกว่าญาติทางสายโลหิต แล้วก็มีไม่กี่คน. พุทธบริษัท ๔ เป็นญาติของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นภิกษุก็เรียกว่า เป็นสมณสาิกยบุตร, เป็นพุทธชินรส เป็นต้น. ให้เรียกพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระบิดา, ให้เรียกภิกษุสงฆ์ว่าเป็นโอรส. นี่เรียกว่าเป็นญาติโดยทางธรรมไม่ใช่สายโลหิต, ญาติพวกนี้กลับได้ประโยชน์มากกว่า.

พระพุทธเจ้าท่านก็สืบสกุลของท่านไว้ โดยญาติในทางธรรม คือพวกเราได้รับสืบ ๆ ต่อกันมา. ญาติทางสายโลหิตโดยตรง ก็ปรากฏว่าสาปสูญไปโดยไม่มีเหลือ ถ้าเราจะไปที่ประเทศอินเดีย จะไปถามหาญาติสืบสายโลหิตของพระพุทธเจ้าในเวลานี้ หาไม่พบ ; อาจมีคนบางคนอ้างตัวเป็นพระญาติ สืบสายจากพระพุทธเจ้าสักคนหนึ่ง สองคนก็ทั้งยาก แล้วก็ไม่น่าเชื่อ. คำว่าญาติทางสายโลหิตนั้นหายไปแล้ว ; แต่ว่า**ญาติในทางธรรม ในทางพระคุณของพระองค์นั้น กำลังมากขึ้นทุกทีในโลกนี้.**

แม้เดี๋ยวนี้ **เราก็คงเป็นญาติของพระองค์อยู่** เป็นพุทธบุตร พุทธชินรส เป็นญาติในทางพระศาสนา ; ก็ควรจะเป็นญาติกันจริง ๆ ตลอดไป. อย่ามัวทะเลาะวิวาทกัน อย่ามัววิจจาริษยากัน อย่าคิดทำลายล้างกัน. ให้เป็นญาติกันตลอดสากลจักรวาลจะดีกว่า คือ เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. **พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงหวังอย่างนี้.** ทรงเห็นแก่เรื่องนี้ว่า เป็นเรื่องที่สำคัญกว่าเรื่องของพระญาติทางสายโลหิต ; ซึ่งมันมีอยู่ในวงแคบ ๆ. ถ้าเราไม่ถือตามอรรถกถา เราพบว่า พระพุทธเจ้าท่านเห็นแก่ญาติชนิดนี้มากกว่าญาติทางสายโลหิต ; ซึ่งเป็นเพียงธรรมเนียมประเพณีของคน.

เอาละ เป็นอันว่า พระพุทธจริยาข้อที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าทรงเป็นอะไรแก่พระประยูรญาติของพระองค์นี้ ก็พอสมควรแก่เวลา.เอาไปพิจารณาด้วยกันทุกคน ก็พอจะเห็นได้.

ขอโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดสาธยายรับการบรรยายนี้ต่อไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๑๒

พระพุทธเจ้าท่านเป็นอะไรต่อผู้ที่พบตามถนนหนทาง

.....

-๑๒-

เสาร์ที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องพระพุทธจริยา
ครั้งที่ ๑๒ นี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า
**ท่านเป็นอะไรต่อผู้ที่พบตามถนนหน
ทาง** ในครั้งที่แล้ว ๆ มา เราได้พิจารณา
กันถึงพระพุทธจริยา ที่ทรงแสดงใน
โอกาสต่าง ๆ ทรงแสดงต่อสัตว์ทั้งหลาย
ทั้งปวง ต่อเจ้าลัทธิอื่น ต่อสามัญสัตว์
ต่อพระประยูรญาติ เป็นต้น.

ในวันนี้อยากจะพูดถึงหัวข้อ
ที่ท่านทรงแสดงต่อผู้ที่พบตามถนน

หนทาง ทั้งนี้เพื่อให้เราได้ทราบถึงพระพุทธรูปในทุกแห่งทุกมุมอย่างละเอียดอย่างละน้อย แต่ว่าทุกแห่งทุกมุมทุกลักษณะ. ขอให้กำหนดจดจำไว้ให้เป็นพิเศษ, อย่างน้อยก็ต้องสังเกตให้เห็นว่า ผู้ที่พบกันตามถนนหนทางนี้ เป็นอย่างไร, จะมีโอกาสแสดงอะไร ได้ก็มาน้อย.

เรื่องที่ ๑ อุปกาธิวก

บุคคลแรกที่สุกที่พระองค์ทรงพบตามถนนหนทาง ก็ควรจะถือได้ว่า ได้แก่ อุปกาธิวก คืออาธิวกผู้หนึ่งเดินสวนทางกับพระองค์ ในขณะที่ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ทรงตั้งพระทัยว่าจะไปโปรดพวกปัญจวัคคีย์ ผู้กำลังอยู่ที่อิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี, เพราะฉะนั้นพระองค์ก็ต้องเสด็จดำเนินจากพุทศยา ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เพื่อตรงไปยังพาราณสี. ระหว่างทาง ที่เรียกว่าระหว่างต้นโพธิ์กับเมืองคยา ที่ตรงนั้น ได้พบกับอาธิวกผู้หนึ่ง เป็นการบังเอิญ.

อาธิวกได้สังเกตเห็นพระพุทศองค์ว่า เป็นบุคคลผู้ที่จะต้องมื่อะไรพิเศษ ; ดังนั้น จึงเข้าไปทูลถามพระพุทศองค์ว่า : วิปัสสนา นู โข เต อาวุโส อินทริยานิ -ดูก่อนอาวุโส อินทริยทั้งหลายของท่านผ่องใสนัก, บริสุทฺธิ ฌวิณฺณ ปริโยทาโต -ฌวิรรณของท่านบริสุทฺธิขาวผ่อง, กัมมํ สิวํ อาวุโส อุตฺตมํ ปพฺพชิตํ -ดูก่อนอาวุโส, ท่านบวชอุทิศใคร? โก วา เต สตฺถา -หรือว่าใครเป็นพระศาสดาของท่าน? กสฺส วา ตมํ ฌมมํ โรเจสี? ท่านชอบใจธรรมของใคร?

ทั้งหมดนี้คือคำถาม ที่เขาจะใช้ถามแก่บุคคลที่เป็นนักบวช ฌิพรรณดูผ่องใส เป็นคำถามอย่างเดียวกับที่ อุปติสสะ ได้ถามพระอัสสชิ. คำถามนี้แสดงให้เห็นว่าอาธิวกผู้นี้ไม่รู้จักพระพุทศเจ้าแม้จะมีข่าวเล่าลือกระฉ่อนเรื่องพระพุทศเจ้า เขาก็ไม่รู้เรื่อง. เมื่อมองเห็นพระพุทศเจ้าแล้ว ก็ไม่ทราบได้ว่าเป็นใคร จึงต้องถาม ; ถ้ามอง

เห็นแล้วทราบได้ว่า เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เขาจะไม่ถามอย่างนี้. เกี่ยวกับข้อนี้ ในอรรถกถาและฎีกามีข้อความกล่าวไว้มากมาย จนไม่น่าเชื่อ ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมา มีรัศมี มีปาฏิหาริย์อะไรวาบไปหมดทั้งป่าทั้งแถบย่านหมู่บ้านนั้น ; อย่างนั้นแล้ว อาชีวกก็ยังไม่รู้ว่า นี่เป็นใคร.

แม้พวกเราในสมัยนี้ ก็มักจะเข้าใจกันเกินความเป็นจริง ว่าถ้าใครเป็นผู้สำเร็จ เป็นพระอรหันต์เป็นต้น ก็จะต้องมีอะไรแสดงออกมาให้คนอื่นเห็นแล้วรู้ได้ทันที ว่าคนนี้เป็นพระอรหันต์. ถ้าใครเข้าใจอย่างนี้ ก็ควรจะนึกดูเสียใหม่ ว่า แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักทันที ที่สักว่าได้พบได้เห็น, และแม้แก่บุคคลที่เรียกว่า อาชีวกะ ผู้เป็นนักบวชประเภทที่ชวนขายหาทางดับทุกข์อยู่ด้วยเหมือนกัน. นี่แหละเป็นข้อที่ควรกำหนดกันไว้บ้างว่า **การที่จะดูออกด้วยสายตานี้ มันเป็นไปได้.**

เมื่ออุปกะกาชีวก ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าอย่างนั้นแล้ว พระองค์ก็ได้ตรัสตอบ เป็นข้อความซึ่งค่อนข้างจะยืดยาว ล้วนแต่จะต้องแสดงด้วยเหตุผล หรือด้วยข้อความประกอบอันจะทำให้เขารู้จักพระองค์ได้ว่าพระองค์เป็นอะไร ; พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า :- สพฺพภาสิฏฺฐ สพฺพวิทูหมสมฺมิมิ -เราเป็นผู้ครอบงำสิ่งทั้งปวง เราเป็นผู้รู้แจ้งสิ่งทั้งปวง, สพฺพเพสุ ธมฺเมสุ อานุปฺลิตฺโต -เราเป็นผู้ไม่ข้องติดแล้วในธรรมทั้งปวง, สพฺพพฺพชฺโช ตณฺหฺขเย วิมุตฺโต -เราละสิ่งทั้งปวงพ้นแล้ว เพราะไม่มีตัณหา, สยํ อภิภูบาย กมฺพฺพิเสยฺยํ -เพราะรู้พร้อมด้วยปัญญาอันยิ่งเองดั่งนี้แล้ว จะพึงอุทิศผู้ใดเล่า ว่าเป็นศาสดาของเรา. น เม อจฺจริโย อตุถิ -ผู้เป็นอาจารย์ของเราไม่มี, สทิสฺโส เม น วิชฺชติ -ผู้เสมอกันกับเราก็มิได้มี, สเทวกสมฺมิลอกสมฺมิมิ นตุถิ เม ปฏฺวิคฺคโล -ไม่มีบุคคลใดเปรียบกันได้กับเราในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก, อหํ หิ อรหํ โลเก -เราเป็นพระอรหันต์ในโลก, อหํ สตุฏฺโธ ออนุตฺตโร -เราเป็นศาสดาที่ไม่มีศาสดาไยยิ่งกว่า, เอโกมฺหิ สมฺมา สมฺพุทฺโธ

เราเป็นสัมมาสัมพุทธผู้เดียว. **สีติภูโตสุมิ นิพุทุโต** -เป็นผู้เย็นสนิท ดับสนิท. **ธมฺมจกฺกํ ปวตุเตตุ คจฺฉามิ กาสินํ ปุริ** -เราจะไปยังนครแห่งพวกกาสิทั้งหลาย เพื่อจะยังธรรมจักรให้เป็นไป. **อนุญฺตสมิ โลกสุมิ อหฺนฺหิ อมตํ ทุนฺทฺทินฺติ** -เมื่อโลกนี้มีดบอดอยู่ดังนี้ เราจะตีกลองอมตะ.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า คำแต่ละบทนี้ พระองค์ทรงประกาศ พระองค์ว่าเป็นอะไร, ทรงปฏิญาณว่าเป็นอย่างไร. ข้อที่ว่า **สพฺพภาวฺมิ** คืออยู่เหนือสิ่งทุกอย่าง **ไม่มีสิ่งใดครอบงำพระองค์ได้** มีแต่พระองค์ครอบงำสิ่งทุกอย่าง **เพราะไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้สิ่งใดมาครอบงำพระองค์ได้**. คนเรามีกิเลส ต้องการสิ่งใด สิ่งนั้นก็ครอบงำเรา. ถ้าไม่มีกิเลสจะต้องการสิ่งใด ก็ไม่มีสิ่งใดครอบงำเรา ; มีแต่เราจะครอบงำสิ่งนั้น ๆ. นี่คือความหมายของคำว่า **สพฺพภาวฺมิ** -เป็นผู้ครอบงำสิ่งทั้งปวง.

สพฺพวิทู แปลว่า **ผู้รู้แจ้งซึ่งสิ่งทั้งปวง** ; หมายความว่า ไม่มีสิ่งใดที่พระองค์จะไม่ทรงทราบ ในบรรดาสิ่งที่มนุษย์ควรจะทราบ ได้แก่สิ่งที่ เป็นทุกข์ และเป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ซึ่งแปลว่าสิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ควรทราบนั้น พระองค์ทราบหมด. ในความหมายของคำว่า **สพฺพวิทู** มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า **สพฺพญฺญู**.

ส่วนคำว่า **สพฺพเพสุ ธมฺเมสุ อญฺปฺลิตฺโต** -**ไม่ติดข้องอยู่ในธรรมทั้งปวง** ; มีความหมายก็คล้ายกันกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ; เพราะเมื่อรู้จักสิ่งทั้งปวงดี ว่าเป็นอย่างไร คือรู้ว่าไปติดหรือไปยึดเข้าไม่ได้, มันเป็นไปเพื่อความทุกข์ ; เพราะรู้อย่างนี้จึงไม่ข้องไม่ติดอยู่ในสิ่งทั้งปวง.

สพฺพมุขโ แปลว่า **ผู้ละสิ่งทั้งปวง**, ก็หมายความว่า ทุกสิ่งนั้นไม่ถูกยึดมั่นถือมั่น ถูกสลัดทิ้ง ด้วยการวางเฉย. การที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละเรียกว่า **สละหรือละ** มีค่าเท่ากับว่าเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์.

ตณฺหุขเย วิมุตโต -**พ้นวิเศษแล้วเพราะความสิ้นตัณหา.** ข้อนี้หมายความว่าตัณหา เป็นเครื่องผูกพัน คือทำความผูกพันนั้นนี้ให้ติดกัน. เมื่อไม่มีตัณหาก็ไม่มีสิ่งใดจะผูกพัน ; เพราะฉะนั้น จึงเป็นอิสระ. นี้เรียกว่าพ้นวิเศษแล้ว เพราะไม่มีตัณหา.

สยํ อภิณฺเวย กมฺมุตฺติเสยฺยํ -เมื่อเป็นผู้รู้ยิ่งอย่างนี้เองแล้ว จะไปเที่ยวบวชอุทิศบุคคลใดเล่า การบวชอุทิศบุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้น ก็เพราะว่าตัวเองไม่สามารถที่จะทำที่พึงให้แก่ตัวเอง จึงบวชอุทิศคนนั้นคนนี้ เพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือ หรือเป็นที่พึ่ง. เดียวนี้พระองค์พ้นวิเศษแล้วจากสิ่งทั้งปวง จะไปเที่ยวอุทิศใครทำไมกัน ว่าผู้หนึ่งผู้นี้ เป็นอาจารย์เป็นครูของเรา.

ด้วยเหตุเช่นนี้จึงได้ตรัสข้อความต่อไปว่า : น เม อจฺริโย อตฺถิ -อาจารย์ของเราไม่มี, สติโส เม น วิชฺชติ -คนที่เหมือนกับเราก็มไม่มี นี่ย่อมแสดงชัดอยู่ในตัวแล้วว่า ผู้ที่เหนือกว่า คือเป็นอาจารย์ก็ไม่มี แล้วคนที่เท่า ๆ กัน มีอะไรอย่างเดียวกัน เหมือนกันแท้ก็ไม่มี ดังนั้นจึงประกาศพระองค์ว่า ไม่ต้องบวชอุทิศผู้ใดในโลกนี้ รวมทั้งในเทวโลกด้วย ไม่มีบุคคลใดเปรียบ คือเป็นคู่กันกับพระองค์ได้ นี้เรียกว่า :- นตฺถิ เม ปญฺปิบุคคล.

อหํ หิ อรหํ โลกํ -เราแลเป็นพระอรหันต์ในโลก, ข้อนี้ปฎิญาณความที่เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งคุณธรรมที่มนุษย์จะพึงมีกันได้. คำว่าพระอรหันต์นั้นใช้กันตกคืบ รู้ความหมายกันดี ; แต่ไม่รู้เป็นที่แน่นอนว่า อย่างไรจะเรียกว่าพระอรหันต์ ; ดังนั้น ก็เลยหมายความว่าอย่างนั้นอย่างนี้ผิด ๆ กันมาเรื่อย ๆ เดียวนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นพระอรหันต์ตามความหมายในศาสนาของท่าน ท่านจึงกล้าตรัส หรือตรัสได้เต็มปากว่า อหํ หิ อรหํ โลกํ -เรานี่แหละเป็นพระอรหันต์ในโลก, อหํ สตุฏฺหา อนุตฺตโร -เราเป็นศาสดาที่ไม่มีศาสดาอื่นยิ่งกว่า : หมายความว่า นอกจากเป็นพระอรหันต์แล้ว

ยังเป็นศาสดาผู้สอนด้วย, คือเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธโแล้ว ทำหน้าที่สอนได้ด้วย จึงได้ตรัสว่า : เอโกมฺหิ สมฺมา สมฺพุทฺโธ -เราผู้เดียวแลเป็นสัมมาสัมพุทธะ คือผู้ตรัสรู้เองโดยชอบครบถ้วน สามารถโปรดสัตว์หรือชนสัตว์หรือนำสัตว์ให้ข้ามพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ได้ แล้วก็มีคนเดียว. คำว่า “คนเดียว” นี้ ฟังดูก็คล้าย ๆ กับว่าเป็นคำโอ้อวด ถ้าจะมองให้ซึ่งถึงความหมายแท้จริงนั้น มันมีความหมายไปในทางที่ว่า “เดียว ๆ” นี่มันไม่เหมือนใคร. คนอื่นเขา ก็เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ตามแบบของเขา, ล้วนแต่อ้างว่าเป็นพระอรหันต์กันทั้งนั้น.

ที่ว่า **ผู้เดียวเป็นพระอรหันต์** หรือเป็นสัมมาสัมพุทธะนี้ ; หมายความว่าแบบนี้ไม่เหมือนแบบอื่น, เป็นพระสัมมาสัมพุทธะตามแบบนี้ ซึ่งคนอื่นอาจจะไม่เชื่อไม่ยอมรับก็ได้. แต่ถ้าในธรรมวินัยนี้แล้วถือว่าอย่างนี้เป็นพระอรหันต์, หรือว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ. นี่คือความหมายของคำว่าเราผู้เดียว เป็นอย่างนี้ **มิได้มุ่งหมายจะเป็นไปในทางที่โอ้อวด** หรือว่ายกตนเองข่มผู้ใด **เพียงแต่จะแสดงไม่เหมือนใคร มีแต่อย่างนี้.**

สตีฎฺโตสุมิ นิพฺพุตฺโต -เป็นผู้เย็นสนิท เป็นผู้ดับสนิท. คำนี้ ขอให้นึกถึงความหมายของคำว่า **นิพพานธาตุ** ซึ่งมีอยู่สอง แรกดับยังไม่เย็นสนิท ต่อมาอีกระยะหนึ่งจึงจะเย็นสนิท. ผู้แรกเป็นพระอรหันต์ยังไม่เย็นสนิท เพราะความเคยชิน แต่หนหลังยังมีอยู่ : **เมื่อมีทุกข์เวทนาผจญมาครอบงำก็รู้สึกในทุกข์เวทนานั้น, อย่างที่เรียกว่า เวทนานั้นยังเป็นของร้อนอยู่, ครั้นล่วงกาลมานานพอสมควรแล้ว ก็เรียกว่าเวทนานั้นเย็นสนิท, แม้จะมีเวทนาเจ็บปวดเผ็ดร้อนอะไรมาถูกต้อง ก็ไม่รู้สึกความทุกข์ เหมือนที่เคยรู้สึกมาแต่เดิม.**

เดี๋ยวนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : สตีฎฺโตสุมิ นิพฺพุตฺโต -ในฐานะที่พระองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นจอมพระอรหันต์ ทรงปฏิญาณว่า เย็นสนิทแล้วตั้งแต่การตรัสรู้.

เป็นอันว่า เรื่องที่เกี่ยวกับพระองค์นั้นหมดสิ้นแล้ว ก็เหลือแต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น จึงตรัสว่า : *ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเต* ■ *คฺจุฉามิ กาสินํ ปุริ* -เราจะไปยังนครของชนชาวกาสิทั้งหลาย เพื่อยังธรรมจักรให้เป็นไป. นี่คือการมุ่งหมายของพระองค์ที่ว่า จะตรงไปยังอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ ; ป่า อิสิปตนมฤคทายวันนั้น อยู่ที่เมืองพุกกาสิ ที่เรียกกันว่าเมืองพาราณสี, และทรงมุ่งหมายที่จะไปประกาศธรรมจักร คือยังล้อแห่งธรรมนี้ให้หมุนตั้งต้นที่นั่น.

อนรรฆุตตสมัย โลกสมัย อหบุญปี อมต ทุนทุภินฺติ เมื่อโลกนี้มีตบอดอยู่ เราจะตีกลางอมตะ. อมตะ แปลว่าไม่ตาย ทุนทุภี แปลว่า กลอง, อมตทุนทุภี ตามตัวก็แปลว่ากลอง แห่งความไม่ตาย, หมายความว่า ถ้าใครได้ยินเสียงกลองนี้ ก็กลายเป็นคนไม่ตาย. แต่ต้องหมายถึงว่า ได้ยินในความหมายของอริยวินัย, คือเข้าใจ ปฏิบัติเห็นแจ้ง ได้รับผลของการปฏิบัติ. นี่จึงจะเรียกว่า ได้ยินเสียงกลองเป็นคน ไม่ตาย ; แต่ว่าคนจะได้ยิน หรือว่าคนจะไม่ได้ยินก็ตามใจ. กลองนี้ก็ยังจะต้องเรียกว่า กลองอมตะอยู่นั่นแหละ ; ถ้าคนมันโง่เอง มันก็ไม่ได้ยิน แล้วจะมาโทษกลองไม่ได้. พระพุทธเจ้าก็มีหน้าที่แต่เพียงว่า จะทรงตีกลอง อมตทุนทุภี ตามหน้าที่ของพระองค์ คือการประกาศธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้.

นี่ความหมายแต่ละบทของธรรมที่พระองค์ตรัสตอบแก่อาชีวกนั้นมิใช่งานนี้

อาชีวนั้นก็ถามย้ำอีกทีหนึ่งว่า : ยดา ไช อาวุโส ปฏิฆานาสิ อรหสิ
อนนุตติโน -ซึ่งหมายความว่า ท่านกล่าวว่าท่านเป็นอรหันต์อนันตชินะ เหมือนที่
ท่านยืนยันหรือ? อาชีวกถามว่า ที่ท่านยืนยันเหมือนกับที่ท่านพูดหรือ? ว่าท่านเป็น
อนันตชินะ. อนันตชินะ หมายความว่า ชนะไม่มีที่สิ้นสุด. ไม่มีที่สิ้นสุด
หมายความว่า ชนะ, ชนะเรื่อยไป ชนะไม่หยุด, ชนะไม่มีที่สิ้นสุด หมายความว่า
จะไม่รู้จักแพ้ ไม่แพ้แก่กิเลส. นี่เป็นที่แน่นอน แล้วก็ไม่แพ้ใคร ไม่แพ้แก่บุคคลใด

ไม่แพ้ต่ออำนาจของอะไร นี่คือลักษณะของอนันตชินะ. การที่ท่านยืนยันมาแต่ต้นจนปลายนั้น มันเป็นลักษณะของอนันตชินะ ท่านยังยืนยันอย่างนี้อยู่หรือ? เขาจะถามท่านอย่างนั้น.

พระองค์ก็ตรัสตอบอย่างยืนยันอีกว่า : มา ทิสา เว ชินา โหนฺติ เย ปตฺตา อาสวฺกฺขยํ -ผู้ใดถึงความสิ้นอาสวะเหมือนเรา ผู้นั้นเป็นผู้ชนะ, ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา -บาปอกุศลทั้งหลายเราชนะได้หมดแล้ว ตสฺมา หนฺนํ ชินํ -ดูก่อนอุปกะ, เพราะเหตุนี้แหละเราจึงได้ชื่อว่าผู้ชนะ. ข้อนี้พระองค์ทรงยืนยันซ้ำ อย่างที่เขาถามอย่างกับว่าไม่เชื่อ แล้วก็ถามซ้ำ ถามย้ำ. ตรัสตอบว่า : คนที่ถึงความสิ้นอาสวะเหมือนเรา ย่อมเป็นผู้ชนะ.

ความสิ้นอาสวะ ความสิ้นกิเลส ตามความหมายในพุทธศาสนา เท่านั้น จึงจะเรียกได้ว่าเหมือนเรา คือเหมือนพระพุทธองค์. ความสิ้นกิเลสอาสวะ ตามความหมายของพวกอื่นนั้นใช้ไม่ได้ ดังนั้นต้องกำกับไว้ด้วยคำว่า เหมือนเรา ; อธิบายว่า ชนะบาปอกุศลธรรมทั้งปวง ชนะทั้งหมด ชนะไม่มีที่สิ้นสุด ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว อุปกะอาชีวกก็พูดขึ้นว่า : หุเวยฺยวฺสุ หุเวยฺยวฺสุ -เขาก็มืดระ โค้งขึ้น โค้งลง ๒-๓ ครั้ง แล้วก็เดินไปทางทิศเหนือ.

คำนี้ มีปัญหาแปลกันไม่ค่อยแน่นอน ไม่รู้ว่าจะแปลว่าอะไรดี. บางคนแปลว่าไม่เชื่อ ; แต่ที่แก้คำนี้ มันมีตัวพยัญชนะที่พอจะมองเห็นได้ว่า มันควรจะแปลว่า “มันอาจจะเป็นไปได้”, ดูก่อนอาวฺสุ, ที่ท่านว่านั่น มันอาจจะเป็นไปได้. หมายความว่า เขาเองไม่แน่ใจว่ามันจะเป็นอย่างนั้น คือเขาไม่เชื่อ ; แต่ข้อที่เขาจะไม่เชื่อ เขาก็ไม่มีเหตุผล. ที่นี้เขาไม่รู้ว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ เขาจึงว่า หุเวยฺยวฺสุ มันอาจจะเป็นอย่างนั้นได้ อุปกาชีวกว่าอย่างนี้แล้ว ก็ก้มศีรษะหงิกหงัก ๒-๓ ครั้งแล้วก็ไป.

นี่ ขอให้พิจารณาดูว่า พระพุทธจริยา ที่พระองค์ทรงแสดงแก่ผู้ที่พบกันตามถนนหนทางนั้นเป็นอย่างไร ; กลางถนนหนทางชั่วขณะเดียวแวบเดียวจะรู้จักกันได้อย่างไร ; มันก็ไม่ควรจะไปโทษอาชีวก เพราะต้องพูดกันนาน อยู่ด้วยกันนาน เห็นอะไรกันอยู่นาน จึงจะพอรู้ว่าอะไรเป็นอะไรได้. ที่นี้ ตามถนนหนทางนี้มันลำบากอย่างนี้ ทั้งที่พระองค์ก็ได้ทรงแสดงทุกอย่างที่ควรจะแสดง.

อีกอย่างหนึ่ง ก็มีสิ่งที่น่าจะสังเกต หรือควรสังเกตว่า แม้อุปกาชีวกก็สังเกตเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงมีอินทรีย์ผ่องใส มีฉวีวรรณบริสุทธิ์ขาวผ่อง ซึ่งมันเป็นลักษณะแปลกประหลาด จึงได้เข้าไป ถาม, แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไมพอกที่จะทำให้เขาแน่ใจว่านี่เป็นพระอรหันต์. เพราะฉะนั้นเขาจึงถาม, ถามแล้ว ก็ได้รับคำตอบชนิดที่ยังไม่ทำให้เขาเชื่อ, แต่เขาจะไม่เชื่อ เขาก็ไม่มีเหตุผล จึงบอกว่ามันอาจจะเป็นไปได้ กระมัง.

นี่ เราสังเกตเห็นได้อย่างหนึ่งว่า ภาวะความเป็นพระอรหันต์นี้ คงเป็นปัญหาลำบากมากเหมือนกันในขณะนั้น หมายความว่าในเวลานั้น ที่นั่น ในยุคนั้น ก็ลำบากด้วยกัน ที่จะรู้จักพระอรหันต์ ว่าเป็นพระอรหันต์จริงหรือไม่?

ข้อนี้ คงจะเนื่องมาจากการที่สนใจพระอรหันต์กันมากเกินไป, แล้วก็มีคนที่อ้างตัวเองว่า เป็นพระอรหันต์ก็มากเกินไป จนยุ่งกันไปหมด. แต่แล้วปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง ก็คือว่าผู้ที่มาอ้างตัวเองว่าไม่มีใครเป็นครูนี้ ยิ่งลำบาก ; เพราะคนทั้งหลายเขาจะถือว่า ทุกคนต้องมีครู. โผล่ขึ้นมา จะแสดงตัวว่า ไม่มีครูนี้, ตรัสรู้เองอย่างนี้ ; มันยิ่งลำบากในการที่จะเชื่อ. ดังนั้นเมื่ออุปกาชีวกจึงถามว่า ใครเป็นครู? พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ไม่มีใครเป็นครู, หรือว่าเป็นครูตัวเอง นี่ก็เลยไม่เชื่อ ; และก็ไม่ใช่ถามอีกต่อไปให้มากกว่านั้น. เขาคงจะไม่ชอบคำว่า

ไม่มีครุนี้เป็นข้อใหญ่. รวมความแล้วก็ว่าได้อะไร ; เพราะเครดิตของครุนี้มันยังสูงมาก. อย่าไปอ้างตัวเองว่า ไม่มีครุเข้า จะไม่มีใครพูดด้วย.

นี่คือเรื่องที่ ๑ ที่ว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นอะไรได้เพียงไร แก่บุคคลที่พบกันตามถนนหนทาง ; เรียกว่ามันไม่มีทางที่จะพูดกันรู้เรื่อง. เมื่อเรามีพระอรหันต์แบบของเขาเองแล้ว มันก็ยากที่จะไปรับเอาพระอรหันต์แบบของคนอื่นได้.

เรื่องที่ ๒ สิงคาลมานพ คหบดีบุตร

ในเรื่องที่ ๒ นี้ ก็เป็นเรื่องพบกันกลางถนนหนทาง ในบาลีสถิตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เขียนไว้อย่างนี้ว่า : พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เวฬุวัน นอกเมืองราชคฤห์. พอถึงตอนเช้า ก็เสด็จเข้าไปบิณฑบาต ; เพื่อจะเข้าไปในกรุงราชคฤห์นี้ จะไปบิณฑบาต. พอถึงขณะนั้น ก็มีคนหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อสิงคาละ เป็นลูกของคหบดี คือคนร่ำรวย ; พอถึงเวลาเขาก็ออกมาจากเมืองราชคฤห์ ลงไปในน้ำ ผ้าเปียกปอน ผ้าเปียก ผมเปียก ประคองอัญชลี แล้วก็ไหว้ทิศที่สำคัญทั้ง ๖ ทิศ. ตรงนี้เราจะพูดกันสักหน่อยถึงคำว่า ทิศที่สำคัญ ภาษาบาลีเรียกทิศที่สำคัญว่า ปุณฺณทิส ; ปุณฺณ ที่แปลว่าหนา ; ปุณฺณ คือคนหนานั่นแหละ.

ทิศสำคัญนั้นมีอยู่ ๖ ทิศ ; เรียกว่าปุณฺณทิส คือทิศที่หนา ๖ ทิศ : ก็คือว่า ปุรฺตถิมทิส -ทิศตะวันออก, แล้วก็เวียนไปทางขวามือ คือ ทกฺขิณทิส -คือทิศใต้ แล้วเวียนต่อไปอีก ปจฺฉิมทิส -คือทิศตะวันตก เวียนไปอีก ก็ถึง อุตฺตรทิส -คือทิศเหนือหรือทิศอุดร. ที่นี้อีกทิศหนึ่งเรียกว่า เหนฺตถิมทิส คือทิศข้างล่าง, และทิศสุดท้ายก็เรียกว่า อุปริมทิส -คือทิศข้างบน.

นี้หมายความว่า มาณพคนนี้ จะต้องไหว้ทิศโดยรอบ ๔ ทิศ ; แล้วก็ต้องไหว้ทิศข้างบนอีก ๑ ทิศ และข้างล่างอีก ๑ ทิศ เขากระทำอยู่อย่างนี้ ตามระเบียบตามวิธี ของบุคคลผู้ไหว้ทิศ ซึ่งจะเรียกว่าเป็นวัฒนธรรม เป็นอารยธรรม เป็นศาสนา น้อย ๆ อะไรของบุคคลในสมัยนั้น.

ที่นี้ พระพุทธองค์เสด็จมาถึงที่ตรงนั้นพอดี เห็นคนหนุ่มคนนี้ กำลังทำอยู่อย่างนี้ จึงตรัสถามว่า นั้นทำอย่างนั้นเพื่อประโยชน์อะไร? สิ่งใดมาจนพจึงทูลว่า : เมื่อบิดาทำกาละได้สั่งไว้ว่า ทิสสา ตาต นมสฺเสยฺยาสี -ดูกรพ่อ, เธอจงไหว้ทิศทั้งหลาย. ดูก่อนพ่อนี้ หมายความว่า พ่อพูดกับลูกแล้วเรียกลูกว่า พ่อหนุ่มท่านองนั้น. เธอจงไหว้ทิศทั้งหลาย. โส ไซ อหิ ภนฺเต ปิตุ วจนํ สกฺกโรนฺโต ครุกโรนฺโต มาเนนฺโต -เมื่อข้าพระองค์ทำความสักการะทำความเคารพ ทำความนับถือต่อคำสั่งของบิดา ข้าพระองค์จึงทำอย่างนี้.

นี้ขอให้คิดว่า เขาใช้คำ สกฺกโรนฺโต -**กระทำสักการะอยู่**, ครุกโรนฺโต -**ทำความเคารพอยู่**, มาเนนฺโต -**ทำความนับถืออยู่**, ปิตุ วจนํ -**ต่อถ้อยคำของพ่อ** จึงได้ทำอย่างนี้.

ที่นี้ เราควรจะนึกกันเป็นพิเศษสักหน่อยที่ตรงนี้ว่า เด็กของเราสมัยนี้จะทำอย่างนี้ต่อคำสั่งของพ่อไหม? เมื่อพ่อยังอยู่ตาต้า ๆ ก็ยังไม่เชื่อ ยังจะโกรธพ่อ ยังจะด่าพ่อของมัน พ่อตายแล้ว จะ สกฺกโรนฺโต ครุกโรนฺโต มาเนนฺโต -ต่อถ้อยคำของพ่อหรือไม่? นี่มันเป็นเครื่องเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างยุคโบราณกับยุคนี้ ; แล้วก็ในระหว่างตระกูล หรือครอบครัวที่ดี กับครอบครัวที่เลว. ในสกุลที่เลว ไม่มีใครเคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์ ไม่เชื่อฟัง ; ยังเป็น ๆ ก็ไม่เชื่อฟัง อย่าว่าแต่ตายแล้ว. มาณพนี้บิดาตายแล้ว เขาก็ยังทำตามคำสั่งของบิดาทุกวัน เสียเวลาวันละเล็กน้อย มาทำการบูชาไหว้ทิศ อยู่ที่แจ้ง ที่โล่ง นอกเมือง.

เมื่อพระพุทธองค์ได้ฟังถ้อยคำของคนหนุ่มคนนี้แล้ว ก็ตรัสกะเขาว่า น โข คหปติปุตฺต อริยสฺส วินฺเย เอวํ อ น ทิสฺวา นมสฺสิตพฺพาติ -ดูก่อนคฤหบดีบุตร, ให้อริยวินัย เขาไม่ไหว้ทิศทั้ง ๖ กันอย่างนี้ดอก. พระพุทธเจ้าท่านตรัสบอกคนหนุ่ม นั้นว่า ถ้าในระเบียบของพระอริยเจ้า, ในอริยวินัยแล้ว ; เขาไม่ไหว้ทิศกันอย่างนี้ดอก. มันก็ทำความฉงนอย่างยิ่งให้แก่คนหนุ่มคนนั้นทันที.

เขาจึงทูลถามพระพุทธเจ้า และขอรับรองไปในตัวว่า : กถากถํ ปน ภนฺเต อริยสฺส วินฺเย อ น ทิสฺวา นมสฺสิตพฺพา? -ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ในอริย-วินัยนั้นเขาไหว้ทิศทั้ง ๖ กันอย่างไรเล่า? สาธุ เม ภนฺเต ภควา ตถา ธมฺมํ เทสตุ - ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงแสดงธรรมข้อนั้นแก่ข้าพระองค์เถิด. ยถา อริยสฺส วินฺเย อ น ทิสฺวา นมสฺสิตพฺพาติ คือตามที่เขาไหว้ทิศทั้ง ๖ กันในอริยวินัยนี้ คนหนุ่มนี้เกิดสนใจขึ้นมาว่า เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าในอริยวินัย. จำไว้ให้ดีกว่า คำว่า “อริยวินัย” เขาไม่ไหว้ทิศกันอย่างนั้น. คนหนุ่มนี้จึงขอรับรองว่า ไหว้กันอย่างไร ขอให้ทรงแสดง.

พระพุทธเจ้าก็ตรัสคำว่า ยโต โข คหปติปุตฺต ฯลฯ เป็นต้น ยืดยาวไป เลยว่า : ดูก่อนคฤหบดีบุตร, กรรมกิเลส ๔ อย่าง เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว กรรมกิเลส ๔ อย่าง อริยสาวกละขาดแล้วอย่างหนึ่ง, จตุหิ จาเนหิ ปาป/กมฺมํ น กโรติ ฯลฯ อริยสาวกนั้น ไม่กระทำความอันเป็นบาปด้วยฐานะทั้ง ๔ อย่างหนึ่ง, อริยสาวกนั้น ไม่เสพคบซึ่งปากทางแห่งอบาย แห่งโกศะทั้งหลาย ๖ ประการ อย่างหนึ่ง, อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปกปิดทิศทั้งหลาย ๖ ดีแล้ว อย่างหนึ่ง รวมเป็น ๔ พวกด้วยกัน.

พวกที่ ๑ ว่า กรรมกิเลส ๔ ประการ อริยสาวกละแล้ว ละขาดแล้ว : นี่คือไม่ทำปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉาจาร มุสาวาท.

พวกที่ ๒ คือที่ว่า ไม่ได้ทำบาปในฐานะ ๔ ประการ คือไม่ทำบาปด้วยอคติทั้ง ๔ ไม่มีฉันทาคติ โทสาคติ ภยาคติ อายำให้อคติทั้ง ๔ นี้ครอบงำแล้วทำความผิดความชั่วได้.

พวกที่ ๓ ไม่เสพบាយมุข ๖ อย่าง ; ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่เที่ยวกลางคืน ไม่ดูการเล่น ไม่เล่นการพนัน ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร ไม่เกียจคร้านทำงาน ๖ อย่างนี้เรียกว่าปากทางแห่งความฉิบหาย ก็ไม่เสพคบโดยเด็ดขาด.

พวกที่ ๔ สุดท้ายว่า : อ หิสา ปฏิจฺจติ ปิดกันเฉพาะแล้วซึ่งอันตรายหรือโทษทั้งหลายอันจะมาจากทิศทั้ง ๖. นี้เรียกว่าปกปิดทั้ง ๖ กันไว้ดี ไม่ให้อันตรายเข้ามาจากทิศทั้ง ๖ นี้เรียกว่าทิศ ๖

ทิศข้างหน้าก็คือบิดามารดา ทิศข้างหลังก็คือบุตร ภรรยา, ทิศข้างขวาครูบาอาจารย์, ทิศข้างซ้ายคือทิศเหนือ ก็มีมิตรอำมาตย์, ทิศข้างล่างก็คือทาสกรรมกร, ทิศข้างบนก็คือ สมณะและพราหมณ์. มันมีอยู่ ๖ ทิศ ที่เรียกปฤทิสทั้ง ๖ แต่ละทิศ ๆ ถ้าอุดไม่ดี ปิดไม่ดี กันไว้ไม่ดี มันจะมีอันตรายหลังไหลเข้ามาทีเดียว : เป็นบาปกรรมบ้าง เป็นความชั่วบ้าง เป็นความเสียหายเจ็บปวดรวดร้าวหรือถึงแก่ความตายบ้าง. คนเราต้องปิดกันทิศทั้ง ๖ อย่าให้มีรูรั่ว อย่าให้อันตรายเข้ามาตามทิศนั้น ๆ.

ทิศเบื้องหน้า ต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาให้ถูกต้อง อย่าให้มีความผิดพลาดได้ ; เพราะถ้าผิดพลาดมันก็มีอันตรายเข้ามา.

ทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา หรือที่คล้ายกัน ก็ต้องปิดกันให้ดี หมายถึงปฏิบัติให้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะมีอันตรายเกิดขึ้น นี่อย่างนี้ทั้งนั้น.

ทิศทางขวา ครุบาอาจารย์ ประพฤติผิดต่อครุบาอาจารย์ เหมือนกับที่คนเดียวกันประพฤติกันอยู่ที่นี่ มันก็มีความฉิบหายทั้งบ้านทั้งเมือง เพราะไม่เคารพนับถือครุบาอาจารย์ คนเฒ่า คนแก่ เป็นอันธพาลกันทั้งบ้านทั้งเมือง.

ทิศข้างซ้าย เป็นมิตร มิตรสหายมิตรมาตย์ญาติสาโลหิต มิตรสหายเอาคำมิตรสหายมาเป็นหลักว่าเพื่อน ทางซ้ายมือเป็นที่อยู่ของเพื่อน ต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกทุก ๆ ชนิดของเพื่อน.

ทิศข้างล่างนั้นป่าวไฟ ก็เหมือนกันแหละ ประพฤติผิดต่อป่าวไฟ มันจะกลายเป็นอันตราย เป็นศัตรูขึ้นมา.

ทิศข้างบนสูงสุด ก็คือเรื่องทางจิตใจวิญญาณ ทางศาสนา มีสมณะและพราหมณ์เป็นเจ้าหน้าที่ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องสมณพราหมณ์เหล่านั้น มิฉะนั้น จะมีอันตรายเข้ามา. คำว่า **สมณะ** หมายถึงผู้สอนศาสนา หรือผู้ปฏิบัติศาสนาที่เป็นนักบวช ; คำว่า **พราหมณ์** คือผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติศาสนาที่เป็นฆราวาส. รวมกันทั้งสองอย่างเรียกว่า สมณพราหมณ์. เขาเป็นผู้รู้ เป็นผู้ปฏิบัติ เป็นผู้สอนศาสนา ; อยู่ที่บ้านเรียกว่า พราหมณ์, อยู่ที่วัดหรืออยู่ในป่าเรียกว่า สมณะ ; รวมกันเรียกว่าสมณพราหมณ์. นี่เป็นผู้นำในทางจิต ทางวิญญาณ จึงเอาไว้ข้างบนสุดต้องทำให้ดี.

เมื่อทำถูกต้องครบทั้ง ๖ ทิศ ทิศสำคัญ ๆ ทั้ง ๖ ทิศแล้ว ก็เป็นอันว่า เป็นผู้ปิดกันทิศทั้ง ๖ แล้วด้วยดี นี่คือการไหว้ทิศในอริยวินัย ซึ่งเป็นแบบระเบียบของพระอริยเจ้า. ในพระบาลีนี้บ่งไว้ชัดว่า : ต้องเว้นจากกรรมกิเลสทั้ง ๔ ด้วย เว้นจากอคติทั้ง ๔ ด้วย เว้นจากอบายมุขทั้ง ๖ ด้วย แล้วปฏิบัติถูกต้องบุคคลทั้ง ๖ ประเภtenั้นด้วย ; จึงจะรวมกันเรียกว่า ไหว้ทิศในอริยวินัย. ดูตามตัวหนังสือแล้วเป็น

อย่างนี้ ไม่ได้เล็งเฉพาะไหว้ทิศทั้ง ๖ อย่างเดียว มีอะไรเพิ่มเข้ามาเป็น ๔ หมวดด้วยกัน.

ที่นี้ ก็ตรัสอานิสงส์ของการไหว้ทิศทั้ง ๖ นี้ว่า : อุโบ โลก วิชยาย ปฏิปนโน โหติ - บุคคลชนิดนี้ที่ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติแล้ว เพื่อชนะโลกทั้ง ๒ โลก ตสฺส อยญฺเจว โลโก อารทุโห โหติ ปโร จ โลโก -โลกนี้เขาก็ปรารถดีแล้ว โลกอื่นเขาก็ปรารถดีแล้ว ; โส กายสฺส เมทา ปรี มรณา สุกฺคิ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ -เขานั้นเบื้องหลังแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ด้วย นี่ทรงแสดงอานิสงส์ของการไหว้ทิศ ตามอริยวินัย.

คำสำคัญมีอยู่คำหนึ่ง ที่น่าจดจำได้เป็นอย่างดี ก็คือคำว่า อุโบ โลก วิชโย -เป็นผู้วิชัยในโลกทั้งสอง. วิชโย แปลว่าชนะอย่างวิเศษ. วิชัย, พิชัย นี่แปลว่าชนะอย่างวิเศษ. อุโบโลกวิชัย-ชนะอย่างวิเศษในโลกทั้งสอง, คือโลกนี้ก็ตาม โลกอื่นก็ตาม. คำว่าไหว้ทิศถูกต้องอย่างดีแล้วก็ชนะเลิศในโลกทั้งสอง นี่คือระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าการไหว้ทิศทั้ง ๖ ในอริยวินัย ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสแก่มานพคนนั้น.

แต่เนื่องจากท่านได้ตรัสว่า ทิศเบื้องซ้าย คือมิตรสหาย จะต้องปิดกั้นให้ดีนี้ ; ท่านก็เลยแสดงถึงลักษณะของมิตรแถมพจนนวกให้ว่า มิตรแท้เป็นอย่างไร ; มิตรที่ไม่แท้คือมิตรเทียมเป็นอย่างไร. มิตรเทียม มิตรปลอม ก็คือมิตรมีแต่จะชวนเขาไปเท่านั้น, มิตรดีแต่พูดด้วยปาก, มิตรดีแต่พูดเพราะ ๆ ให้อภัย, มิตรที่ชักชวนในทางฉิบหาย ; ๔ มิตรนี้ใช้ไม่ได้. มิตรที่ ๑ คอยหาโอกาสแต่จะชวนเขาไปเท่านั้นคือเขาเปรียบเรื่อย. มิตรที่ ๒ ปากพูด แต่ไม่ทำอะไรจริงเหมือนปาก. มิตรที่ ๓ นี้ พูดเพราะ จนเราหลงไป. มิตรที่ ๔ ชักนำไปในทางความฉิบหาย โดยเจตนารู้ตัวบ้าง ไม่รู้ตัวบ้าง. นี่ทั้ง ๔ อย่างนี้เป็นมิตรปฏิรูป คือไม่ใช่มิตร.

มิตรแท้ ก็คือว่า มิตรมีอุปการะ แล้วก็มีมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ แล้วก็มีมิตรที่บอกสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ แล้วมิตรที่คอยช่วยเหลือ คือมีจิตใจที่คอยติดตามช่วยเหลือเรื่อย. ๔ พวกนี้เรียกว่ามิตรแท้ ; เพื่อเขาจะได้ปฏิบัติต่อทิศ คือทิศเบื้องซ้ายอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า ; อย่างไรมิตรแท้, อย่างไรมิตรเทียม.

มาณพหนุ่มคนนั้นก็เข้าใจ ; ไม่ใช่เข้าใจอย่างเดียว เห็นแจ้งด้วยมองเห็นว่าอย่างนั้นเป็นอย่างนั้น มันดีแท้ มันมีประโยชน์แท้, โดยหลักของกาลามสูตรนี้ ไม่ต้องเชื่อตามพระพุทเจ้าบอก ; แต่มองเห็นด้วยตนเองว่าอย่างนั้น มันเป็นการไหว้ทิศที่แท้ ที่แท้จริงที่แท้ที่มีประโยชน์. เขาเชื่อด้วยตัวเองว่ามันตรง, คือตรงตามที่พระพุทธเจ้าตรัส. เขาก็เลยกล่าวขึ้นเป็นการแสดงความรู้สึกความพอใจ ว่าขอแสดงตัวเป็นอุบาสก. *อภิกุณฑุ ภนุเต อภิกุณฑุ ภนุเต* ; นี่ช่วยจำกันได้ จะมีคำอย่างนี้ทุกหนทุกแห่ง ในเมื่อมีผู้ชอบใจ ในเมื่อการแสดงธรรมอะไรจบลงไป.

อภิกุณฑุ แปลว่า ดีเหลือเกิน หรือไปได้ไกลเหลือเกิน. *อภิกุณฑุ ภนุเต* -ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วิเศษแท้ วิเศษแท้ อะไรทำนองนี้. คำมันแปลตามตัวหนังสือ ก็ไม่ค่อยได้. บางที ก็แปลว่า ไพเราะนัก ไพเราะนัก พระเจ้าข้า ; แต่ตัวหนังสือมันแปลว่า มันไปลิบเหลือเกินไปไกลลิบ มันวิเศษสูงสุดเหลือเกิน. พูดไม่เอาตามตัวหนังสือเป็นหลักก็ต้องว่า วิเศษจริง ๆ. *เสยฺยถาปี ภนุเต นิกุชฺชิตี วา อุกุชฺชเชยฺย* -มันเปรียบเหมือนหางยของที่คว่าอยู่, *ปฏินนํ วา วิวเรยฺย* -มันเปรียบเหมือนกับเปิดของที่ปิดอยู่, *มูฬหสฺสา วา มคฺคํ อาจิกุชฺชเยยฺย* -เหมือนกับบอกหนทางให้แก่คนที่กำลังหลงทาง, *อนุททาเว วา เตลปฺชฺโชติ ธาเรยฺย จกฺขุมนฺโต*

รูปานิ ทกขนฺติ -เหมือนกับจุดตะเกียงวางไว้ที่มืด คนก็เห็นสิ่งต่าง ๆ. เอวเมว ภควตา อเนกปริยาเยน ธมฺโม ปกาสิตโ. -ธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประกาศแล้ว ปริยายนี้ มันเป็นอย่างนั้น.

เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ -ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าเป็นสรณะ พร้อมทั้งพระธรรม พร้อมทั้งพระสงฆ์ อุปาสกํ มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตฺตเค ปาณฺเปตํ สรณํ คตํ -ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงถือว่าข้าพระพุทธเจ้าเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัย ผู้ถึงพระรัตนตรัย ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย จำเดิมแต่นี้ไปจนตลอดชีวิต.

นี่ขอให้พิจารณาดูว่า พุทธจริยาเป็นอย่างไร กลางถนนหนทางพระองค์ก็ทรงทำหน้าที่ของพระองค์ได้.

นี่ ขณะกำลังไปบิณฑบาตอยู่ด้วย ; ไม่ทรงคิดถึงว่า โอ๊ย ! ไปบิณฑบาต ดีกว่า ; เดียวก็จะหิวเปล่า ๆ. ที่ทรงนั่งอธิบายนี้ สูตรนี้ยาวตั้งสิบกว่าหน้า, ที่เป็นภาษาบาลี กินเวลาดั้งชั่วโหม่ง. ท่านไม่รีบร้อนจะไปบิณฑบาต หาข้าวมาฉัน ดีกว่า. ถ้าเหมือนอย่างพระสมัยนี้ก็จะไปบิณฑบาต ฉันเสียก่อนดีกว่า ; นี่พูด กันตรง ๆ อย่างนี้. แต่พระพุทธองค์ทรงเห็นว่ามันเป็นหน้าที่หรือเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ; เรื่องบิณฑบาตนั้นสายเท่าไรก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ; จึงทรงกระทำพุทธจริยาตามถนน หนทาง แก่ผู้ที่บังเอิญพบกันตามถนนหนทางอย่างนี้ ; ทำให้เกิดอุบาสก เกิดผู้ถึง พระพุทธศาสนากลางถนนหนทาง. เป็นพุทธจริยาในข้อที่ว่า ไม่นึกถึงพระองค์ จะหิวจะกระหาย จะลำบากอะไรต่าง ๆ ; ถ้าว่าตั้งใจจะโปรดคนนี้แล้ว ก็จะต้อง โปรดจนสำเร็จ.

สรุปความว่า ในเรื่องนี้ มันเกี่ยวกับการไหว้ทิศ การไหว้ทิศอย่างนี้ หมายความว่า ปฏิบัติถูกต้องสิ่งแวดล้อมทุกอย่างทุกประการ. คนเรานั้นอยู่ในสิ่งแวดล้อมมากมายหลายอย่าง หลายประการ หลายสถาน หลายทิศหลายทาง. เราต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นให้ถูกต้องทุกทิศทุกทาง. เมื่อปฏิบัติอย่างนี้เรียกว่า ไหว้ทิศในอริยวินัยนี้.

ส่วนไหว้ทิศตามแบบเดิม ๆ คือไหว้ไปยังทิศจริง ๆ นั้น มันเป็นของศาสนาอื่น เป็นของลัทธิอื่น ; ไม่ใช่ในอริยวินัยนี้. แต่ว่ากิริยามันก็จะเหมือนกันก็ได้ เราไปรู้ในใจของเขาไม่ได้ เช่นว่าเขาไปยืนไหว้ทิศทั้งหลายอยู่ในที่แจ้ง ผ้าเปียกผมเปียกอย่างคนหนุ่มคนนี้ ในใจเขาคิดว่าจะไร้อะไรก็ยังไม่รู้. แต่ว่าถ้าเขาอยากจะทำกิริยาอย่างนั้น แต่ในใจเขาคิดอย่างถูกต้อง มันก็ทำได้เหมือนกัน. ต่อไปเขาคงจะทำอย่างนี้ คือว่า ถ้าเขาจะไปยืนไหว้ทิศอยู่กลางที่แจ้ง ; แต่ในใจของเขาจะคิดเสียใหม่ ทบทวนเสียใหม่ว่า จะปฏิบัติตามนี้ได้.

มันมีเรื่องอยู่ในอรรถกถาอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งน่าเอามาคิด ว่าพระสารีบุตร เป็นพระอรหันต์ พอถึงเวลาจะนอน ก็ไหว้ทิศ ; คือรู้ว่า พระอัสสชิกำลังพักอยู่ที่เมืองไหน ทิศไหนแล้ว พระสารีบุตรก็จะไหว้ไปยังทิศนั้นทุกครั้ง, หรือว่าทุกคืนที่จะล้มลงนอน. ภิกษุทั้งหลายเห็นพระสารีบุตรทำอย่างนี้ ก็เลยเข้าใจผิดไปตามประสาภิกษุที่ยังไม่รู้อะไร ; และคิดว่าพระสารีบุตรเป็นพระอรหันต์แล้ว ทำไมจึงปฏิบัติการไหว้ทิศ เหมือนกับลัทธิภายนอก, ก็ไปฟ้องพระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ไม่ใช่อย่างนั้น ; เรื่องมันจึงปรากฏออกมาว่า การไหว้ทิศของพระสารีบุตรนั้นคือ การกตัญญูรู้คุณ ต่อพระอัสสชิ, ผู้ที่ได้ทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นเป็นครั้งแรก จนได้เข้ามาในธรรมวินัยนี้ ; ดังนั้น พระสารีบุตรก็ไหว้ทิศเหมือนกัน แต่ในใจของท่าน เป็นอย่างหนึ่ง.

ตรงนี้เราสังเกตดูให้ดี ๆ ว่าคนกตัญญูก็ไหว้ทิศ ; สิ่งกาลมาณพก็ไหว้ทิศ เพราะเขากตัญญูต่อพ่อที่สั่งไว้ เมื่อจะตายว่า ลูกจงไหว้ทิศ. ที่นี้พระสารีบุตรก็กตัญญูต่อพระอัสสชิ ก็ไหว้ทิศ ช่วยจำกันไว้ด้วยว่า **คนกตัญญูต้องไหว้ทิศ**, ขอแต่ให้ไหว้ถูกต้องก็แล้วกัน ; เวลาจะทำอะไร จะนอนหรือเวลาไหนที่มันเหมาะนั้น ควรจะไหว้ทิศกันบ้าง แต่ว่าไหว้กันให้ถูกต้องตามแบบของอริยวินัย.

เอาละตรงนี้ขอโอกาสพิเศษสักหน่อยหนึ่ง อธิบาย**คำว่าอริยวินัย** เดี่ยวจะลืมไปเสียอีก. ให้ช่วยจำคำว่า อริยวินัย ๆ นี้ไว้ดี ๆ ว่ามันเป็นระเบียบ**อีกระเบียบหนึ่ง** ซึ่งมันตรงกันข้ามกับระเบียบของปุถุชนหรือชาวบ้าน เช่นว่าการไหว้ทิศตามแบบอริยวินัยเป็นอย่างนี้. ส่วนการไหว้ทิศแบบชาวบ้านเป็นอย่างที่เขาทำที่แรกนี้แสดงความแตกต่างระหว่างอริยวินัยกับวินัยของชาวบ้าน.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสูตรหนึ่งว่า **ในอริยวินัยนี้ถือว่า ทะเลอยู่ในตัวคน** คือที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมมารมณ ; นี่คือทะเลในอริยวินัย. ทะเลของชาวบ้านก็มีอยู่ที่ทะเล ที่โน้น ที่โน้นเรื่อยกัน. แต่ว่าสมุทรหรือทะเลในอริยวินัยนั้น มันอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของคนด้วย และมันอยู่ที่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมมารมณ ด้วย. **อายตนะภายในนี้หมายถึงทะเล ที่มีสัตว์ร้าย** คือคำว่าทะเลนี้เรียกว่าสมุทร. บาฬีเรียกว่าสมุทร ตัวทะเลขนาดใหญ่เรียกว่าสมุทร แต่ไม่ถึงมหาสมุทร. ในทะเลนี้ มันมีความหมายว่าในทะเลต้องมีคลื่น ในทะเลต้องมีสัตว์ร้าย เช่นปลาฉลามเป็นต้น ; จะต้องมียักษ์ มีรากษสอะไรอยู่ในทะเลในสมุทรมัน ตามความเชื่อของคนสมัยโน้น. และมหาสมุทรนี้เป็นสิ่งที่เติมไม่ได้, ความหมายของทะเลคือ เติมไม่ได้ แล้วก็มีคลื่น ก็มีสัตว์ร้าย มียักษ์ มีอะไรมากมาย.

พระพุทธานุญาตว่า : ในอริยวินัยนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็น ทะเล ; เพราะมันเหมือนกับมีคลื่น มีสัตว์ร้าย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมมารมณฺ์นั้น เป็นเหมือนกับทะเล เพราะเป็นที่จม ที่จมของสัตว์. สัตว์จมลงไปแล้ว มันขึ้นไม่ได้. ให้เข้าใจว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมมารมณฺ์, นี่คือสมุทรหรือทะเลใน อริยวินัย ; ในอริยวินัย ไม่เรียก ทะเลอย่างนั้นว่าทะเล ; แต่เรียกอย่างนี้ว่าทะเล. นี่ในสังยุตตนิกาย สฬายตนสังยุตต์ มีพระพุทธานุญาตว่าดังนี้ ไม่ใช่อรรถกถา.

ในอังคุตตรนิกายว่า : ในอริยวินัยนี้ ถือว่าการหัวเราะ นั้นมันเป็น อาการของเด็กนอนบนเภา, การร้องเพลงนี่เป็นการร้องไห้, การเดินรำนั่นคืออาการของคนบ้า ; หมายความว่าในโลกนี้จะหัวเราะ จะร้องไห้ จะเดินรำ อะไรก็ได้ เพราะมันในโลกนี้ เพราะบัญญัติกันอย่างนี้. แต่ถ้าในอริยวินัยแล้ว มีการบัญญัติ อย่างอื่น บัญญัติว่า การเดินรำนั่นคืออาการของคนบ้า, ร้องเพลงนั่นคือร้องไห้, และหัวเราะฮาฮาอยู่อย่างนี้ นั่นคือเด็กนอนบนเภา มันยิ้มแหยอยู่เรื่อย. ฉะนั้น ถ้าใครอยากอยู่ในอริยวินัย จะต้องถือว่า สามอย่างนี้ไม่ใช่เรื่องในอริยวินัย ต้องเว้น คือจะไม่หัวเราะ การหัวเราะนี่คือการไม่บังคับตัวเอง แล้วก็หัวเราะนี้, แล้วจะไม่ร้องเพลง แล้วจะไม่เดินรำ ; เพราะในอริยวินัยถือว่ามันเป็นเรื่องของ คนบ้า เรื่องของคนร้องไห้ เรื่องของเด็กอมมือ นอนเภา ; นี่คือการว่าอริยวินัย.

ในสังยุตตนิกายแห่งหนึ่งมีว่า คำว่าน้ำนมในอริยวินัยนั้น หมายถึงเลือด ในอกของแม่ ; เมื่อชาวบ้านกินนมนี้เขาก็เรียกว่านม หรือเป็นอาหารชนิดหนึ่ง ; แต่ในอริยวินัยเรียกน้ำมนั้นว่า เลือดในอกของแม่ ; นี่เกี่ยวกับภาษาล้วน ๆ. หรือว่าในอริยวินัยนั้นถือว่า การทำผิดแล้วขอโทษนี่ คือความเจริญในอริยวินัย ทำผิดแล้วไม่ขอโทษคือความฉิบหาย ในทางอริยวินัย ; เพราะฉะนั้น ในอริยวินัย

มีความเจริญคือขอโทษ. หรือเมื่อพูดถึงทรัพย์สมบัติแล้ว ในอริยวินัยนั้น เขาไม่ถือ
เข้าของเงินทองวัวควายไร่นาเป็นทรัพย์ ; **ในอริยวินัยถือว่า ศรัทธา ศีล
หิริโอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา อะไรเหล่านี้ ๆ แหละ คือเป็นทรัพย์ใน
อริยวินัย ;** ถ้าทรัพย์ของชาวบ้านต้องเป็นเงินทองข้าวของ อย่างที่เขาเรียกกันว่าทรัพย์
แต่ในอริยวินัยไม่เรียก.

เราจะเห็นได้กันอย่างลึกซึ้งว่า **ในอริยวินัยนี้**หมายเอาธรรม เอาพระธรรม
หรือ**เอาธรรมนี้เป็นหลัก,** แต่ถ้าภาษาชาวบ้านภาษาปุถุชน ก็เอาสิ่งของ เอาอะไร
อย่างนั้นแหละเป็นหลัก.

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่าอาหาร คำว่า **อาหาร** ในภาษาชาวบ้านนั้นก็คือ
ข้าว ปลา ต้มแกง ขนม อะไรที่กินทุกวันนั้นแหละคืออาหาร. **แต่ทำไมในอริยวินัย
ถือว่าธรรมะเป็นอาหาร.** ถ้าพูดว่าเครื่องนุ่งห่ม ชาวบ้านถือว่าเสื้อผ้าอะไรต่าง ๆ นี่
เป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่ในอริยวินัยถือว่า**ธรรมเป็นเครื่องนุ่งห่ม.** เราต้องปฏิบัติ
ธรรมะ ธรรมะจะเป็นเหมือนกับเครื่องนุ่งห่ม ปกปิดสิ่งที่ควรละอาย ; เสื้อผ้ามันปกปิด
อวัยวะควรละอาย ; เขาเรียกว่าเป็นเครื่องนุ่งห่มในภาษาชาวบ้าน. แต่ว่าธรรมะนี้
มันเป็นเครื่อง เป็นสิ่งปกปิดความละอายในภาษาพระอริยเจ้า. ท่านไม่ถือเอาเรื่อง
นุ่งผ้า หรือไม่นุ่งผ้าเป็นหลัก ; ถือว่าต้องมีธรรมะ หรือไม่มีธรรมะนั้นแหละเป็นหลัก
ถ้ามีธรรมะก็เหมือนกับคนที่นุ่งผ้า ถ้าไม่มีธรรมะก็เหมือนกับคนที่เปลือยกาย.

ที่อยู่อาศัยก็เหมือนกัน ชาวบ้านก็หมายถึงบ้านเรือนตึกรามอะไรอย่างนี้ ;
ในอริยวินัยถือว่า ธรรมะที่เราประพฤติอยู่ ปฏิบัติอยู่ เราอยู่ในธรรมะ ; ฉะนั้น**ธรรมะ
เป็นบ้านเรือนของเรา เป็นที่อยู่ของเรา.**

ที่นี่พูดถึงยาแก้โรค ภาษาชาวบ้านก็ไปขอจากหมอที่สุขศาลา ที่อะไรทำนองนั้น, แต่ในภาษาพระอริยวินัยนี้ **ธรรมะเป็นยาแก้โรค**. อะไร ๆ มันก็มาที่ธรรมะหมด ไม่เอาอะไรอย่างที่เราบ้านเราว่ากัน หรือยึดถือกัน.

นี่เป็นตัวอย่างพอให้ท่านทั้งหลายเข้าใจคำว่า อริยวินัย **เมื่อพูดว่าอริยวินัย** มันก็หมายถึงหลักปฏิบัติของพระอริยเจ้า ซึ่งไม่เหมือนกับที่ชาวบ้านเขาถือกัน. ตัวอย่างเช่นให้วัดทั้ง ๖ ชาวบ้านทำอย่างนั้น ในอริยวินัยทำอย่างนี้ ; เพราะฉะนั้น **ขอให้เข้าใจคำว่าอริยวินัยนี้ไว้เป็นหลักด้วย** ต่อไปจะไม่ต้องพูดกันลำบาก พอพูดว่าอริยวินัยคำเดียวก็เข้าใจได้.

เดี๋ยวนี้คนเรา พวกเรา ในเวลานี้ ในปัจจุบันนี้ คุณจะไม่ค่อยชอบอะไร ๆ ในอริยวินัยนั้น ไปชอบอะไรอย่างปฤชณวินัยเสียหมด. พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสูตรอื่นว่านรกก็ดี สวรรค์ก็ดี อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นเราไม่สนใจเอง ; เราไปสนใจนรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้าโน่น ; อย่างนั้นมันไม่ใช่ของอริยวินัย. เราจะต้องมีอะไรของพระอริยเจ้าในอริยวินัยนี้ช่วยคุ้มครองไว้, อย่าให้มันเป็นนรกขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; หรือว่าถ้าเป็นสวรรค์ก็เป็นกันที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; แต่ว่าอย่าเป็นเลยนั่นแหละดี. เพราะว่ามันก็ไม่ไหว สวรรค์ก็ไม่ไหว มันยุ่งทั้งนั้น ; ดังนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรปรารถนา จึงถือว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเหมือนมหาสมุทร เป็นเหมือนนรก เป็นชนิดที่มันน่ากลัว.

นี่คือคำว่าอริยวินัย ที่ได้ตรัสแนะให้แก่คนหนุ่มคนหนึ่ง กลางถนนหนทางนี้เป็นพุทธจริยาที่ว่า พระองค์ทรงกระทำอะไร ทรงเป็นอะไร แก่บุคคลที่พบตามถนนหนทาง นี่เป็นเรื่องที่ ๒.

เรื่อง ที่ ๓ เด็กถวายบิณฑบาตทราย

อยากจะเอาเรื่องที่เราเห็นในภาพหินสลักมาพูด ยังไม่เคยพบในคัมภีร์โดยตรงของฝ่ายเรา แต่อาจจะมีของฝ่ายอื่น ; คือเรื่องเด็ก ๆ เอาทรายใส่บาตรพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านไปบิณฑบาตตามถนนหนทาง เด็ก ๆ ก็เอาทรายใส่บาตร. ในอรรถกถาฎีกามีที่ไหนบ้าง? ถ้าใครนึกออกหรือทราบก็ช่วยบอก อาตมายังนึกไม่ออก แต่ว่าเห็นในภาพสลักสองพันกว่าปีมาแล้ว.

โอกาสนี้ก็จะพูดถึงหินสลักสักหน่อย หินสลักสองพันกว่าปีนั้น มันมีก่อนพระคัมภีร์ต่าง ๆ พระคัมภีร์เพิ่งเขียนสักพันกว่าปีมานี้เอง พระคัมภีร์เขียนตามหินสลักแท่งนั้น. ที่ในหินสลักนั้นมีภาพเด็กเอาทรายใส่บาตรพระพุทธเจ้า และเขาถือว่าเป็นเรื่องที่มีเรื่อง, เป็นเรื่องที่มีเรื่อง, มิฉะนั้นเขาก็จะไม่สลักลงไปไว้ในหิน.

เด็ก ๒-๓ คน เอาทรายใส่บาตรพระพุทธเจ้า เหมือนกับการตักบาตร. เอาใจความว่าพระพุทธเจ้าไปบิณฑบาตตามถนน เด็กเอาทรายใส่บาตร. พระพุทธเจ้าท่านทำอะไร ; นั้นเป็นพุทธจริยา คือท่านรับให้เด็กใส่บาตร. เราจะต้องนึกถึงพระพุทธจริยา ว่าจะทรงกระทำอย่างนั้นจริง ; หรือว่าผู้กระทำหินสลัก เขาต้องการจะสลักเอาตามความพอใจของเขา. ถ้าสงสัยอย่างนี้ก็ไปดูภาพสลักอื่น ๆ ตั้งหลายร้อยภาพเถิด ; มันมีเรื่องจริงตามพระคัมภีร์ทั้งนั้น. ถ้าจะถือว่าภาพไม่น่าเชื่อ นี่มันก็เป็นส่วนจริงตามพระคัมภีร์ด้วยเหมือนกัน.

เพื่อที่จะเห็นว่า พระพุทธจริยานั้นเป็นอย่างไร. ถ้าเราสังเกตดูในน้ำพระทัย ในปฏิปทาของพระพุทธเจ้า ทุกอย่าง ทุกทางแล้ว ; มันควรจะเป็นไปได้ที่ว่า ถ้าเด็กเอาทรายมาใส่ พระพุทธเจ้าท่านก็จะยอมให้ใส่ลงไป ; เพื่อประโยชน์ว่าเด็ก ๆ จะได้บุญ เด็ก ๆ จะได้พอใจ จะได้สบายใจกันอย่างยิ่ง. ไม่ใช่ว่า มาเล่นหุงข้าว

หุงแกงกับเด็ก ๆ ; แต่ว่าเป็นพุทธจริยาที่ว่า จะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อเด็กต้องการอย่างนี้. อาตมาเชื่อว่าพระพุทธรูปเจ้าจะต้องทรงกระทำตามความประสงค์ของเด็ก ๆ ; ไม่เห็นมีอะไรที่จะขัดกันกับที่จะต้องทำ ; และควรจะถือว่าเป็นการโปรดสัตว์แบบพิเศษแบบที่ลำบากกระอักกระอ่วน ลำบากในการกระทำ. การที่ทำให้เด็กพอใจในสิ่งที่เรียกว่าทำบุญนี้ก็มีเหตุผล. ที่นี้เราจะกระอักกระอ่วนอย่างไรก็ตาม ; พระพุทธรูปเจ้านั้นก็ให้ทำไปได้, เป็นการกรุณาชั้นพิเศษเป็นพิเศษแก่เด็กด้วย, เป็นประวัติการณ์ที่ประหลาดมากอย่างหนึ่ง เขาจึงสลักไว้ในหินสลัก.

ลองเทียบกับสมัยนี้สิ ถ้าพระรูปหนึ่งไปบิณฑบาต แล้วเด็กเอาทรายใส่ภิกษุนั้นจะอย่างไร, พระสมัยนี้จะอย่างไร. ลองไปเทียบดู แล้วจะรู้จักพระพุทธรูปจริยา. อาตมาสังเกตดูแล้วว่าเห็นอยู่สักองค์หนึ่งที่จะยอมให้เด็กเอาทรายใส่บาตรคือท่านสมุห์ไม ที่วัดสมุห์นิมิตรที่พุมเรียง องค์นี้คงจะยอมได้. อาตมาคุ้นเคยกับท่านองค์นี้มาก รู้จักนิสัยใจคอของท่าน. องค์อื่น ๆ คงจะทูปหัวเด็กก็เป็นได้ ; เฉพาะท่านสมุห์ไมนี่พอจะเป็นไปได้ ที่จะทำเหมือนพระพุทธรูปเจ้าที่ให้เด็กเอาทรายใส่บาตร.

เอาละ เราสรุปความกันในข้อนี้ว่า พระพุทธรูปเจ้านั้นจะต้องมาเหนือเมฆอย่างที่เราคาดไม่ถึงหรือที่เราทำไม่ได้ ; เว้นไว้แต่ว่าเราจะได้อาอย่างพระพุทธรูปเจ้าพยายามจะทำตามอย่างพระพุทธรูปเจ้าถึงที่สุดเท่านั้น ที่จะได้ ; คือว่าจะละอายเสียบ้าง จะรำคาญเสียบ้าง จะเกลียดเสียบ้าง อย่างใดอย่างหนึ่ง จนทำไม่ได้.

ขอให้ถือไว้ว่า พระพุทธรูปเจ้านั้น **ทรงแสดงไว้สำหรับให้เราทำได้ในสิ่งที่มันเป็นผลดีแก่ผู้อื่น** แม้ว่าเราจะต้องทำลำบากยุ่งยากมากมายก็ตาม. ให้เด็ก ๆ เขาได้สบายใจ ให้เขารู้สึกว่า ได้ทำบุญอย่างสูงสุด ; หรือว่ารวมความแล้ว ให้เขาได้เป็นญาติในพระพุทธศาสนา ใกล้ชิดกับพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็เอา

ทั้งนั้น ; เพราะพระพุทธองค์นี้ มีขึ้นมาในโลกสำหรับจะช่วยคนทุกคน ทุกชนิด ทุกระดับ. เรื่องเด็ก ๆ ทารก ขนาดทารกเล่นทรายเขาขอใส่บาตรทราย ซึ่งเขาสมมุติว่ามันเป็นข้าวเป็นแกงเป็นปลา อะไรที่เขากำลังเล่นข้าวแกงกันอยู่ พระพุทธองค์ก็ยอมให้ใส่ ; เป็นพุทธจริยาที่ควรจะสนใจ ควรจะกระทำให้เหมาะแก่กาลเทศะ.

ถ้าเด็กแก้มล้อเล่น มันก็ไปอีกอย่างหนึ่ง ; แต่ถ้าเด็กทำด้วยความบริสุทธิ์ใจแล้ว คิดดูให้ดี ๆ ว่าควรจะทำอย่างไรกับเด็ก ๆ เหล่านี้ ; เพราะว่าการไปบิณฑบาต นั้นมันคือการโปรดสัตว์ ไม่ใช่ไปขอข้าวกิน. คนก็มักเข้าใจผิดไปในทางดูถูก ว่าไปบิณฑบาตนี้ไปขอข้าวกิน. ไม่ไปขอข้าวกิน ก็ไม่มีอะไรจะกิน ก็ต้องจำใจไปบิณฑบาต ; แต่ว่าภาษาโบราณเขาเรียกว่าไปโปรดสัตว์ หมายความว่าไปทำให้สัตว์ได้บุญ ได้กุศล ได้ความดี ได้อะไรทุกอย่างที่จะทำได้. ในการไปบิณฑบาตนั้น ต้องไปทำให้คนอื่นสบายใจ พอใจ สว่างไสว ก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง ; ไม่ใช่ไปขอข้าวกิน. ถ้าถือหลักอย่างนี้แล้ว ไปบิณฑบาตแล้ว เด็กที่อยากจะทำทรายใส่บาตรด้วยความบริสุทธิ์ใจนี้ พระพุทธเจ้าคงรับแน่ ; คิดว่าคงเป็นอย่างนี้ เลยเอามาเล่าให้ฟังว่า ท่านทำอะไร ท่านเป็นอะไร แก่บุคคลที่พบกันกลางถนนหนทาง แม้แต่เด็กทารก.

ทีนี้มีอีกเรื่องหนึ่ง มีมาในอรรถกถา โปรดช่วยจำไว้ว่าสองเรื่องแรกนั้น มาในพระบาลี มาในพระไตรปิฎก. เรื่องที่สามนี้ เรื่องที่ว่าใส่บาตรทรายนี้ มีอยู่ในหินสลักเกินกว่า ๒๐๐๐ ปี ซึ่งเป็นที่มาแห่งคัมภีร์พุทธประวัติ.

เรื่องที่ ๔ เด็กติงตามประสาเด็ก

ต่อไปนี้เป็นเรื่องในอรรถกถา ซึ่งอธิบายพระบาลี ในทักขวัคคธรรมบท มีเรื่องพระพุทธเจ้าไปบิณฑบาตตามเคย ผ่านไปที่ถนนในเมืองสาวัตถี เห็นเด็กเล็ก ๆ

กลุ่มหนึ่ง รุมกันตีงู พระพุทธเจ้าบังเอิญเสด็จผ่านไปทางนั้น กลางถนนเห็นเด็กตีงู จึงตรัสถามว่า ตีงูทำไม? เด็กเขาตอบว่า กลัวว่ามันจะกัด. นี่ลองคิดดูเถิด เด็กบอกว่า กลัวว่างูจะกัด งูก็ยังไม่ได้กัด กลัวงูจะกัด. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างไร.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า : สุข กามานิ ฏฏานิ -สัตว์ทั้งหลายย่อมหวังจะได้ความสุขด้วยกันทั้งนั้น ; โย ทณฺฑเณ วิหิงสตี อตฺตโน สุขเมสํสาโน -ผู้ใด ตัวเองหวังความสุขแก่ตน แล้วไปเบียดเบียนผู้อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียน. เปฺจฺจโน น ลภเต สุขํ -ผู้นั้นละจากนี้ไปแล้ว จะไม่มีความสุขเลย. สุข กามานิ ฏฏานิ -สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย หวังต่อความสุขด้วยกันทั้งนั้น, โย ทณฺฑเณ น หีสตี อตฺตโน สุขเมสํสาโน -ผู้ใดตัวเองก็แสวงหาความสุขเพื่อตนด้วย แล้วก็ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียนด้วย, เปฺจฺจ โส ลภเต สุขํ -ผู้นั้นครั้งละจากนี้ไปแล้วย่อมได้ความสุข.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสเป็นข้อความ ๒ ชนิด : ข้อที่ ๑ ว่า ตัวเองก็หวังจะได้ความสุข แล้วก็ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียน อย่างนี้เสร็จแล้วไม่มีทางที่จะได้ความสุข. ข้อที่ ๒ ว่า ผู้ใด ตนเองก็หวังที่จะได้ความสุข แล้วไม่เบียดเบียนใครด้วยเครื่องเบียดเบียน ผู้นี้ครั้งละ, หลังจากนั้นแล้ว จะได้ความสุข, ทำให้เด็ก ๆ นี่หยุดตีงู.

นี่คือพุทธจริยาตามถนนหนทาง ที่ทรงกระทำแก่บุคคลพบตามถนนหนทาง เภาพิจารณากันดูก็จะเห็นได้ว่า ประสาเด็ก ๆ นี้ก็มีสัญชาตญาณแห่งความกลัว. เด็กเล็ก ๆ เห็นอะไรเข้า ก็อยากบี. เด็กเล็ก ๆ เห็นแมลงตัวเล็ก ๆ ก็บี, เขาก็เพราะสัญชาตญาณดั้งเดิมที่เคยกลัวมาแต่เดิม โดยคิดว่ามันจะเป็นอันตรายแก่เขา. เขาก็อยากจะบีอยากจะฆ่า. ไม่ต้องสอนหรอก, มันก็จะตีแมลง ตีสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ ทำอันตรายต่อสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ. นี่เป็นเรื่องตามประสาสัตว์ สัญชาตญาณป้องกันตัวเองตามอำนาจของสัญชาตญาณ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานทั่วไป.

พอมาถึงอันดับที่ ๒ พอทำอย่างนั้นแล้วมันสนุก ที่นี้ก็เลยเกิดทำเพราะความสนุก ได้ตีอะไรกันเล่นแล้วก็สนุกกันใหญ่ หัวเราะกันใหญ่. ภูเป็นผู้ชนะแล้ว ตีมันตายแล้ว ภูชนะแล้ว ชนะโดยการลงทุนน้อยที่สุด เพียงเอาไม้ไปตีคนอื่นให้ตายอย่างนี้. นี่เรื่องเด็ก ๆ ไปเบียดเบียนสัตว์มันมี ๒ ชนิด, ช่วยดูให้ดี มีอยู่ ๒ ระดับ : ระดับหนึ่งมันทำไปตามสัญชาตญาณ, ระดับที่ ๒ มันทำด้วยความสนุก หลังจากที่มีมันทำไปตามสัญชาตญาณจนเคยชิน. ในระยะแรก ๆ ที่มีมันทำไปตามสัญชาตญาณนี้ ไม่ควรจะปรับบาปกรรมอะไรกันนัก เพราะมันไม่รู้อะไรมากไปกว่าว่ามันกลัว ; แต่พอมาในระยะหลังนี้มันไม่ได้กลัวแล้ว, มันฆ่าเล่นสนุกแล้ว. อย่างนี้ต้องปรับให้เป็นบาปแล้ว.

ที่นี้ เด็กเล็ก ๆ ที่มันตีงูกัน ให้พระพุทธเจ้าท่านเห็นนี้ มันเป็นเด็กที่ไม่ประสีประสา เพียงแต่ว่ามันกลัว ; ไม่ใช่ต้องการความสนุก, หรือว่าตีงูให้ตาย เพราะว่าภูจะเป็นผู้ชนะ, แต่เพราะมันกลัวว่างูอาจจะกัดเราเข้า แล้วก็ชวนกันตี. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงเข้าใจว่า เด็กพวกนี้ไม่ได้เลวอะไร มากมายนัก, มันกลัว, ฉะนั้นท่านจึงสอนให้ทราบด้วยข้อความนี้ ว่าสัตว์มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวงนี้ มันก็หวังต่อความสุขกันทั้งนั้น.

นี่ข้อนี้เป็นข้อสำคัญข้อแรกว่า ให้เห็นให้รู้สึกให้ยอมรับว่า บรรดาสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึกคิดนึกแล้ว อยากจะได้ความสุขกันทั้งนั้น ให้เด็ก ๆ เข้าใจข้อนี้ก่อน แล้วจึงทรงวางบทบัญญัติว่า : เรายุติแสวงหาความสุข อตุตฺตโน สุข เม สาโน -เป็นผู้แสวงหาความสุขเพื่อตนทุกคน แล้วทำไมไปเบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียน เมื่อเบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียนแล้ว หลังจากนั้นจะไม่ประสบกับความสุข.

คำว่าหลังจากนั้นแล้ว หมายความว่าที่นี่ก็ได้ ตายไปแล้วในโลกหน้าก็ได้ ; ใช้คำว่า เป/จุจ นี่มันมีความหมายว่า : หลังจากนั้นแล้วเท่านั้น, สิ้นเรื่องนั้นไปแล้ว, ละจากนั้นแล้ว มันก็จะมีผลเกิดขึ้น : เบียดเบียนผู้อื่นด้วยเครื่องเบียดเบียน มันก็ต้องไม่มีความสุข เพราะมันจะต้องมีผลกลับมา. เช่นว่านี่ ถ้าเราอย่าไปตีมัน มันก็ไม่เคยคิดว่าจะกัดเรา ; แต่พอเราไปตีมันเข้า ทีหลังมันคิดว่าจะกัด, มันคิดว่าจะต่อสู้อยู่ ; เห็นเรามาแล้ว มันก็จะต่อสู้และจะกัด.

เมื่อที่แรกไม่เคยได้เบียดเบียนกัน มันก็เหมือนกับว่าไม่รู้ไม่ชี้กัน, เดินสวนทางกันเหมือนกับเพื่อนอยู่ในโลกด้วยกัน. ใครไปเบียดเบียนฝ่ายหนึ่ง ทีหลังเห็นหน้าไม่ได้แล้ว จะป้องกันตัวหรือทำอันตรายแล้ว.

บางคนคิดเข้าข้างตัวเกินไปว่า งูนี้มันต้องกัดเรา ; เราเอาเปรียบไว้ก่อน เราฆ่ามัน. นี่มันก็เท่ากับสอนให้มันเกิดเป็นศัตรูขึ้นมา : มึงตีกูตายก็แล้วไป มึงตีกูไม่ตายกูจะต้องกัดมึงให้ได้ ; มันก็เกิดความคิดอันนี้ขึ้นมา ในโลกนี้จะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. ถ้าที่แรกอยู่กันตามธรรมชาติแล้ว ไม่มีใครเบียดเบียนใคร ; ความคิดจะเบียดเบียนตอบมันก็ไม่มี. ทีนี้ มันเกิดไปเบียดเบียนเข้าก่อน ; แล้วมันก็สวนไปสวนมา กลับไปกลับมา มันก็ทบทวีมากขึ้น ๆ ; โลกนี้จึงเต็มไปด้วยการเบียดเบียน เบียดเบียนใหญ่หลวง : เช่นสงคราม, เช่นมหาสงครามนี้มันก็เหมือนเด็ก ๆ ตีกันทั้งนั้น, เด็กอมมือตีกันเพราะกลัวนี่. ที่มันรบใหญ่กันอยู่ในโลกเวลานี้ ก็เพราะว่ามันกลัว ว่าฝ่ายหนึ่งจะครอบงำเรา ; มันกลัวเท่านั้น ไม่ใช่มีเรื่องอะไร.

นั่นพระพุทธจริยา ซึ่งสอนแก่บุคคลที่กลัว ว่าฝ่ายโน้นมันจะทำร้ายเรานี้ ก็ให้เรามานึกเสียใหม่ว่า : ทุกคนต้องการความสุข เราแสวงหาความสุข แล้วเราจะไปทำความทุกข์ให้แก่เขาได้อย่างไร ; มันเป็นเรื่องผิดแล้ว.

นี้เรียกว่าพระพุทธจริยาอันหนึ่ง ซึ่งแสดงไว้ในคัมภีร์อรรถกถาว่าอย่างนี้ว่าเด็กเขาตุง, พระองค์ก็ทรงสอนให้รู้จักคิดนี้กันว่า ทุกคนต่างก็ต้องการความสุขแล้วไปคิดเสียใหม่.

เรื่องที่ ๕ เด็ก ๆ ใส่บาตรพระมหากัสสป

เรื่องที่ ๕ นี่ก็เป็นเรื่องในอรรถกถาเหมือนกัน เป็นปิยวัคค์ธรรมบทพุทธทกนิกาย เรื่องเด็กๆ ใส่บาตรพระมหากัสสป วันนั้นเป็นวันที่เขาเล่นมหรสพกันทั้งบ้านทั้งเมือง ทำบุญให้ทานกันไปตามเรื่อง. ที่นี้เด็กหมู่หนึ่งหลายร้อยคน ว่าราว ๕๐๐ คน ก็ไปเที่ยวในงานนั้น ในวันที่เขามีกงานมหรสพกันทั้งบ้านทั้งเมืองนั้น ที่เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาพร้อมด้วยพระสงฆ์หมู่ใหญ่ รวมพระมหากัสสปอยู่ด้วย. ที่นี้เด็กๆ เหล่านั้นไปรุมใส่แต่พระมหากัสสป ไม่ใส่พระสงฆ์องค์อื่น. คิดดูสิ, มันก็น่าประหลาดอยู่แล้ว. เด็ก ๆ ทารกพวกนี้กลับมุ่งไปใส่ที่พระมหากัสสป ไม่ใส่พระสงฆ์องค์อื่น. ที่นี้พระสงฆ์เหล่านั้นก็พูดกันขึ้นว่า เด็ก ๆ เหล่านี้มันทำไมมุขโลกนะ หว่าเด็กนี้เลือกที่รักมักที่ชัง.

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า : สีสทสฺสน สมฺปนฺนํ, ฅมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทีนํ อุตฺตโม กมฺมกุพฺพานํ ตํ ชโน กุรุเต ปิยนฺติ -ประชาชน หรือหมู่ชนนั้นเขาทำความรักในบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยศีลและทัสสนะ ตั้งอยู่ในธรรมพูดแต่คำจริง ทำแต่หน้าที่ของตน. นี่ก็น่าจะจำได้ว่า มันมีหัวข้อสำคัญอยู่ว่า สีสทสฺสน สมฺปนฺนํ ถึงพร้อมด้วยศีลและทัสสนะ คือมีศีลดี และมีสติปัญญา สัมมาทิฏฐิ, ฅมฺมฏฺฐํ -ตั้งอยู่ในธรรม ประกอบอยู่ในธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม สจฺจวาทีนํ -พูดแต่คำสัจจริง, อุตฺตโม กมฺมกุพฺพานํ -เป็นผู้กระทำซึ่งกรรมแห่งตนกระทำหน้าที่แห่งตน หน้าที่ของตน ที่ควรทำ แล้วทำไม่สนใจไปทำหน้าที่อื่น ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อย่างนี้ หมายถึงความดับทุกข์ ; หรือเป็นใจความกลาง ๆ รวมกันเลยทีเดียว สนใจกระทำหน้าที่ของตน ไม่เอื้อมไป

กระทำหน้าที่ของคนอื่น, หรือไม่เหลวไหลในหน้าที่ของตนก็ได้ ; แปลว่า เป็นผู้แข็งขันในหน้าที่ของตนแล้วกัน.

นี่ คนทั้งหลายเขาชอบใจคนอย่างนี้ เด็ก ๆ เหล่านี้มีได้มี มุขโกลกนะ เขาทำไปตามความรู้สึกซึ่งเป็นผลของอะไรก็ตามใจ, เด็ก ๆ เหล่านี้ เขามีแต่ขนมสำหรับจะกินเอง ไม่ใช่บิณฑบาตข้าวปลาอะไร เขามีแต่ขนมที่จะกินเล่นเอง เขาเอาไปใส่บาตรพระมหากัสสป เพราะมีความรู้สึกอย่างไร.

สำหรับพระมหากัสสปนี้ บางคนอาจจะยังไม่ทราบว่ ท่านจะมีบุคลิกลักษณะอย่างไร.พระมหากัสสป ตามเรื่องที่เราทราบกันก็คือว่า แต่งกายปอน. ปอน หมายความว่าไม่มีอะไรที่สวຍงามจะเป็นจีวร เป็นอะไรของท่านมันปอน และอีกอย่างหนึ่งก็คือท่านเป็น**คนเจียม**. ถ้าอ่านประวัติของพระมหากัสสปแล้ว จะเกิดความรู้สึกว่าท่านเป็นคนเจียม : เจียมเนื้อเจียมตัว เจียมอะไรทุกอย่าง, และอีกอย่างหนึ่ง ท่านก็**เป็นคนเย็น**. ท่านเยือกเย็น ท่านเป็นคนปอน, ท่านเป็นคนเจียม และท่านเป็นคนเย็น, นี่มันเป็นบุคลิกลักษณะที่เฉพาะของพระมหากัสสป เด็ก ๆ จึงรุมเอาขนมสำหรับจะกินเองไปใส่ให้ท่าน ด้วยเหตุอะไร? มันก็น่าจะนึกถึงข้อนี้ พระรูปอื่นจะปรกติมากเกินไป.เด็ก ๆ นั้นคงชอบปอนชอบถ่อม ชอบหลงตา ที่ไม่มีท่าทางผึ่งผาย หรือโอโง่ง หรืออะไรทำนองนั้น มันต้องเป็นผลของกรรมด้วย และก็มีการแสดงให้คนอื่นเห็นอยู่ว่าจิตใจมันจะเป็นอย่างไรด้วย.

คิดดูสิว่า ใครจะไปรู้ในใจท่านได้ว่า ท่านมีศีล ท่านมีญาณทัสสนะ มีสัมมาทิฐิ อะไรถูกต้อง, มันเป็นเรื่องในใจทั้งนั้น ใครจะไปรู้ได้. ถ้าจะรู้ได้ มันก็ต้องมีอะไรแสดงออกมาทางเนื้อทางตัว เป็นกิริยาท่าทางที่เจียมตัว ที่ปอน ที่เยือกเย็น ที่สงบที่สุด. จะต้องยกตัวอย่างท่านสมุห์ไม่อีกครั้งหนึ่ง บ้านเราที่ไชยาที่พุ่มเรียงนี้. ถ้าสมมติว่าเด็ก ๆ มันจะเอาขนมไปถวายพระที่รวม ๆ กันอยู่มาก ๆ คงจะ

เอาไปถวายท่านสมุห์ไหม เพราะมีแสดงอะไรออกมาที่เนื้อที่ตัว ทำให้ระลึกนึกถึงพระมหากัสสป.

เอาเถอะ เรื่องนี้จะเป็นจริงอย่างไรก็ตามใจเถอะ ; แต่ว่าแม้เราจะต้องถือว่า แม้แต่เด็ก ๆ มันก็ยังมีแต่ความรู้สึกที่จะรู้สึกไปตามอำนาจของสัญญาตัญญาว่าท่านองค์นี้น่ารัก น่าไวใจ น่านับถืออะไรทุกอย่างเลย เด็กจึงไม่ใส่ใจกับพระองค์อื่น.

พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่าอย่างนี้ ว่าคนทั้งโลก คนทั้งบ้านทั้งเมืองเขาชอบคนอย่างนี้ นี่เป็นพุทธจริยาที่แสดงตามถนนหนทาง แก่เด็ก ๆ ที่พบตามถนนหนทางเหมือนกัน.

ทีนี้ อยากจะให้พวกเรานี้สนใจพระพุทธจริยาที่เป็นพิเศษ พระพุทธเจ้าท่านจะมีความคิดว่า เด็กนี้มุขโลกนะไม่ได้ ไม่ใช่พระเถรช่างกินเหล่านั่น จึงจะเห็นว่เด็ก ๆ เหล่านี้ มุขโลกนะ, สำหรับพระพุทธเจ้าท่านจะไม่คิดว่าเด็ก ๆ เหล่านี้มุขโลกนะไปได้ ; ท่านจะไม่เข้าข้างตัวท่านเอง เพราะว่าท่านก็พลอยไม่ได้รับไปด้วย. ท่านจะไม่คิดว่าเด็กนี้มันโง่ หรือมันเป็นอะไรทำนองที่เข้าข้างตัว. และที่ประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้า ก็คือทรงยอมรับว่า : เรามีปมด้อย, ทรงสอนให้ทุกคนยอมรับว่าเรามีปมด้อย. นี่บางคนอาจจะไม่มองเห็น มองไม่ลึกถึงข้อเท็จจริงที่ว่าพระพุทธเจ้าท่านยอมรับเมื่อมีปมด้อย ท่านทรงสอน ทรงขอร้องทุกคนให้ยอมรับเมื่อเรามีปมด้อย.

พระเถรสมัยนี้มีแต่ปมเชื่อง ทำอะไรหลาย ๆ คนรวมกันนี้ พอทำอะไรไม่ดีหน่อย ผิดพลาดไปหน่อยแล้วโยนบาปใส่มึงใส่กูกัน ไม่มีใครยอมรับว่า เป็นความบกพร่องของใคร ; ที่ไม่ยอมรับว่าตัวมีปมด้อย ไม่ยอมถ่ายปมด้อยของผู้อื่นมาให้ตัวเพื่อจะยอมรับบาป ; ทั้งพระทั้งเถรเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น เพราะว่าเป็นปุถุชน. ถ้าเป็นพระอรหันต์ เป็นพระอริยเจ้า ท่านยินดีที่จะรับปมด้อย, เป็นพระพุทธเจ้าทั้งที่ ไม่ได้

รับอะไรเลย ไปได้ที่พระมหากัสสปะหมด องค์อื่น ๆ ก็ไม่ได้ ; มันก็เป็นปมด้อย แล้วก็ยอมรับว่ามันเป็นปมด้อย จะบิดพลิ้วไปทำไม. ถ้าเราทุกคนทั้งอุบาสกอุบาสิกา ภิกษุ สามเณร ยอมรับปมด้อย. ยอมรับว่าเมื่อมันเป็นปมด้อยก็ให้ถือว่ามันเป็นปมด้อย, มันก็จะหมดกิเลสเร็วกว่านี้.

เดี๋ยวนี้ สงวนไว้แต่ปมเชื่อง ทั้งที่ตนเองทำผิด หรือมีส่วนที่ทำผิดก็ไม่ยอมรับ โดยเฉพาะ เมื่อทำงานร่วมกันหลายคน. อาตมาเห็น สังเกตเห็น หลายหน หลายครั้ง ที่ไหนก็เหมือนกัน ที่นี้ก็เหมือนกัน ; เมื่อทำอะไรผิดร่วมกัน ผิดแล้ว ก็ไม่มีใครเคยยอมรับว่าเป็นความผิดของเรา เพราะไม่ยอมรับปมด้อย.

ถ้าจะดูพุทธจริยาในเรื่องนี้ ตามที่อรรถกถาบอกกล่าวไว้แล้ว ก็เท่ากับว่าทรงสอน หรือทรงทำตัวอย่างที่ดี ให้ภิกษุทั้งหลายยอมรับปมด้อย เมื่อมันเกิดเป็นปมด้อยขึ้นมา อย่าเหวี่ยงให้คนอื่น ซึ่งมันเป็นการทำผิดอันใหม่อันหนึ่ง มันเป็นการหลอกลวง เป็นการโกหกอีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่ยอมรับปมด้อยของเรา. พุทโธให้ลึกกว่านั้น ก็คือ ไม่ยอมรับกรรม ผลกรรมอะไรของเรา เราจะต้องยอมรับทั้งผลกรรม ยอมรับทั้งปมด้อย ยอมรับเป็นผู้ซึ่งชื่อตรงจึงจะได้ตรงกับคำว่า ธมมมูจํ สัจจวาทีโน ในพระคาถานี้ ถ้าเรายอมรับปมด้อย เราจะเป็น ธมมมูจํ ตั้งอยู่ในธรรม เป็น สัจจวาทีโน คือผู้พูดจริง.

นี่ก็ยังเป็น อุตตโน กมฺมกุปฺพานํ สนใจหน้าที่ของตัวโดยตรง โดยเฉพาะอยู่ส่วนเรื่องศีล เรื่องปัญญานั้น ก็ถือว่าเป็นหลักทั่วไปแล้ว ซึ่งภิกษุจะต้องมี.

แต่สิ่งที่จะต้องระลึกถึงอันแรกก็คือคำว่า “จริง” คำเดียวเท่านั้น งามที่ฝึที่ดีที่ละ พระที่จริง. คนโบราณเขาพูดว่า ถ้าเป็นพระต้องจริง ถ้าจริงจะได้เป็นพระ. การยอมรับปมด้อยของเรานั้นแหละจริง เป็นคนจริง.

เรื่องเด็ก ๆ ที่เอาขนมไปถวายให้แก่พระมหากัสสป ไม่ให้แก่พระองค์อื่น เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกลางถนน พระพุทธเจ้าท่านทรงแสดงพุทธจริยาแก่ผู้ที่พบกลางถนนหนทางนี้อย่างไร ในเรื่องนี้ประจำวัน.

เรื่องที่ ๖ มีผู้ช่วยป้องกัน มิให้พบเห็นสิ่งเลวตามถนนหนทาง

เวลาที่ใกล้จะหมดแล้ว จะขอพูดเรื่องสุดท้ายเป็น**เรื่องที่ ๖** ว่า พระพุทธเจ้าได้มีโอกาสพบอะไรอย่างนี้ได้บ่อย ก็มีเรื่องในอรรถกถาอุปมาทวคค์ธรรมบทขุททกนิกายว่า : ถ้าวันไหนบ้านเมืองไม่น่าดู พระอริยสาวกในเมืองนั้น จะส่งข่าวไปยังพระพุทธเจ้าว่า อย่าออกไปบิณฑบาต จะส่งอาหารบิณฑบาตไปถวายที่วัด. นี่คิดดู พระอริยสาวกเหล่านั้น ไม่ต้องการให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปเห็นสิ่งต่างๆ ที่มันไม่น่าดู. ในเรื่องนี้ก็มีว่า ในเมืองสาวัตถีอีกนั่นแหละ ถึงวันหนึ่ง เขาเล่นนักขัตฤกษ์ เขาเรียกกันว่า พาลนุกฺขตุต พาลนักรัศตร จะเป็นชื่อที่เรียกทับถมที่หลังก็ได้ แต่มันก็เป็นเรื่องที่น่าเศร้า. พาละ แปลว่าคนโง่, คนพาลคือคนโง่, พาลนักรัศตร คือนักรัศตรของคนโง่.คนโง่เขาก็เล่นนักรัศตรกันอย่างสนุกเต็มบ้านเต็มเมือง ตลอดเวลา ๗ วัน.

ทีนี้พวกที่เป็นอริยสาวก อุบาสก อุบาสิกา นี่ ก็ส่งข่าวไปยังพระพุทธเจ้าว่าอย่าเสด็จบิณฑบาต ๗ วัน จะขนอาหารไปถวายที่วัด เพราะเขากำลังเล่นพาลนักรัศตรกัน เต็มไปทั้งเมืองทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระสงฆ์ทั้งหลาย ไม่ควรจะได้เห็นเลย.

ขอให้คิดว่า นี่ก็เป็นโอกาสอันยากที่พระพุทธเจ้าท่านจะได้มาเกี่ยวข้องกับพวกคนพาลเหล่านี้ เมื่อท่านได้รับทราบข่าวนี้ที่วัด ท่านก็ได้ตรัสตอบว่า : ปมาทมนุญฺญชฺชนฺติ พาลาทุเมธิโน ชนา -พวกคนพาล คนโง่ คนไร้ปัญญาเนี่ย ย่อมประกอบอยู่แต่ความประมาท, อุปมาทมฺพจ เมธาวิ ธนํ เสฏฺฐํ ว รกฺขติ -ส่วน

คนที่มีปัญญานั้น เขารักษาไว้แต่ความไม่ประมาท ในฐานะที่เป็นทรัพย์อันประเสริฐ. คนพาลมีแต่ประกอบความประมาท ; คือพวกเล่นนักซ์ตร, พาลนักซ์ตรนี้ที่นี้พวกมีปัญญาก็รักษาความไม่ประมาทไว้ในฐานะเป็นพระที่ประเสริฐ ; มา ปมาทมานุญฺญเขต -เพราะฉะนั้น เธอทั้งหลาย จงอย่าประกอบในความประมาท ; มา กามารติ สนฺถวํ -อย่าประกอบความนิยมชมชอบ ด้วยความยินดีในทางกาม อปฺปมตฺโตหิ ฉายนฺโต ปปฺโปติ วิปุลํ สุขํ -เพราะว่า ผู้ไม่ประมาทแล้วเพ่งพินิจอยู่ย่อมจะได้ซึ่งความสุขอันไพบูรณ์. คนพาลไม่มีปัญญา นี้แสดงว่ามันโง่ไปตามประสาคนโง่ กระทำไปตามประสาคนโง่ หมดเปลืองไปตามประสาคนโง่ ; เรื่องที่ไม่ต้องทำก็ไปทำ ทั้งเงินก็เสีย ; ทั้งต้องยุ่งยากลำบากไปหมด จนพระพุทธเจ้าเสด็จเข้ามาในเมืองไม่ได้.

อย่างคนสมัยนี้ ทำอะไรที่ไม่ควรทำ ที่พระไม่ควรจะไปดูไปเห็น มันมีอยู่หรือไปทำอะไรอย่างโง่เขลานั้น มันยังมีเหลืออยู่ เรื่องเมามายที่เรียกว่า กามารติ สนฺถวํ ทุกอย่าง. ทำไปเพื่อประโยชน์แก่ความเพลิดเพลินในทางกาม ทางกามารมณ์ เงินก็เสีย เวลาที่เสีย กิริยาอาการก็ไม่น่าดู จนพระอรียสาวกสั่งไปทูลห้ามว่า พระพุทธเจ้าอย่าเสด็จเข้ามาในเมืองในระหว่างเวลา ๗ วันนี้ เขาจะกินเหล้าเมามายกัน จะทำอะไรอย่างที่เรียกว่าเป็นอนาจารนั้น ; หรือแม้แต่ที่สุดเขาจะเล่นสาดน้ำสงกรานต์กันอย่างเร็วที่สุด ; พระพุทธเจ้าก็ไม่ควรที่จะเข้ามาในเมือง.

เรื่องเล่นโง่ ๆ ประสาคนพาลนี้ มันยังมีเหลืออยู่มาก. นี่แสดงให้เห็นว่าในเมืองสาวัตถีสมัยนั้น ก็มีประชาธิปไตยเหมือนกัน. ทำไมบ้านเมืองจึงยอมให้เล่นพาลนักซ์ตรไม่น่าดูกันแบบนี้ ก็คงจะมีประชาธิปไตยเหมือนกัน ; แต่มันเป็นประชาธิปไตยของคนโง่ ที่จะได้ทำอะไรไปตามประสาคนโง่, แล้วก็ทำกันเต็มบ้านเต็มเมือง จนกระทั่งพระพุทธเจ้าเสด็จเข้ามาในเมืองไม่ได้.

นี่ขอให้เราระลึกถึงข้อนี้ไว้ ถ้าจะเล่นอะไรกันให้สนุกสนาน ก็อย่าให้มันเป็น
อย่างนี้. ให้ระลึกถึงอริยวินัย จะเล่นจะหัวก็ให้เล่นหัว อยู่ในระบอบระเบียบของ
อริยวินัย พอที่จะให้พระพุทธรูปเจ้าท่านเสด็จผ่านมาได้ แม้จะไปบิณฑบาต นี่จะเล่น
แบบพาลนักษัตริย์กัน จนแม้แต่ว่าพระจะเข้ามาบิณฑบาตในเมืองก็ไม่ได้ ; นี่ไม่สมควร,
นี่เป็นประชาธิปไตยที่เป็นพาล ประชาธิปไตยของคนพาล มีสิทธิเสรีภาพที่จะทำกัน
อย่างนั้น ที่จะเล่นกันอย่างนั้น.

นี่ถ้าถือตามอรรถกถา呢 ก็หมายความว่า ในเมืองสาวัตถี ในสมัยพุทธกาล
มันก็มีประชาธิปไตยอันพาล อย่างนี้แล้วด้วย. ควรจะเข้าใจกันไว้ว่าประชาธิปไตย ๆ
นั้นมันหมายความว่าอย่างไร? แล้วเมื่อไรมันเป็นโทษ? เมื่อไรมันเป็นคุณ? ถ้ามัน
ไม่ประกอบไปด้วยธรรมแล้ว มันก็เป็นโทษ. มันลำบากถึงขนาดว่าพระพุทธรูปเจ้า
ก็เสด็จไปโปรดสัตว์ถึงในเมืองไม่ได้. นี่ตามถนนหนทาง มันมีอะไรอย่างนี้ จนถึงว่า
พระพุทธรูปเจ้าไม่ควรไป ; เพราะฉะนั้น ในวันนั้นจึงไม่มีเรื่องอะไรเกิดขึ้น ถ้าสมมติ
ว่าพระพุทธรูปเจ้าไม่ทรงทราบ และเสด็จเข้าไปในเมืองในวันนั้น คงจะสนุกกันใหญ่
มันจะยิ่งกว่าเด็กเอาทรายใส่บาตร หรือจะยิ่งกว่าตีงูอะไร หลายอย่างหลายประการ
ทีเดียว.

เอาละ เป็นอันว่า ทั้งหมดที่พูดมานี้ เราจะสรุปเอาใจความสำคัญให้ได้
ในข้อที่ว่าพระองค์ทรงประพาศพุทธรูปเจ้าอย่างไร แก่ผู้ที่พบกันตามถนนหนทาง.

เรื่องแรก อุปกาชีวก พบกันกลางหนทาง พุตกันไม่รู้เรื่อง เขามี
พระอรหันต์ตามแบบของเขา. เขาไม่เข้าใจพระพุทธรูปเจ้า ; แล้วพระอรหันต์ก็เป็น
สิ่งที่ดูจากภายนอกไม่ได้.

เรื่องที่ ๒ สิงคาลมาณพ เป็นลูกคนบดี กตัญญูกตเวที เหมือนพระสารีบุตร อุตสาหะให้วิทิศ ไม่ขาด ; ไม่เหมือนเด็กสมัยนี้. แต่แล้วสิงคาลมาณพนี้ เป็นคนดี, ดีเท่าที่เขากตัญญู เขาก็มีโอกาสปพบพระพุทธเจ้า แล้วเขาเปลี่ยนกลับมาหน้ามือเป็นหลังมือ. ให้วิทิศตามแบบอริยวินัยได้ด้วย แล้วก็ไม่ได้เสียความเคารพเชื่อฟังบิดาด้วย, บิดาสั่งแต่ให้ให้วิทิศ เขาก็ไม่เลิกให้วิทิศ. แต่เขาให้มันดีขึ้นไปกว่านั้น อะไร เป็นพาลวินัย? อะไรเป็นอริยวินัย? เปรียบเทียบกันดู พาลวินัยอย่างหนึ่ง อริยวินัยอีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านทรงกระทำอย่างไรตามถนนหนทาง เมื่อพบกับคนชนิดนี้.

เรื่องที่ ๓ พวกเด็ก ๆ คนชื่อ เอาทรายใส่บาตรพระพุทธเจ้า. นี่หมายความว่าคนแก่ ๆ นั้น ตัวชอบกินอะไร เอาอย่างนั้นใส่บาตร จริงไม่จริงลองคิดดู เราใส่บาตรด้วยของที่เรารับชอบกิน ชอบที่สุด เราก็เอาไปทำบุญก่อน. ที่นี้เด็ก ๆ ทารกมันชอบเล่นทราย มันชอบอะไรที่มันชอบที่สุด มันก็เอาไปใส่บาตร ; จะไปโทษมันได้อย่างไร. จะไปว่ามันสัปดนซุกซนอย่างไรได้, ไปห้ามหวังสิทธิที่มันจะทำได้. มันก็ควรจะทำได้เหมือนคนแก่ ๆ ชอบอะไรก็เอาไปใส่บาตร ในสิ่งที่ตัวชอบที่สุด. แต่ว่าเด็กนี้อยู่ในสภาพที่จะเจริญเปลี่ยนแปลงในอนาคตเรื่อย ๆ ไป เด็กพวกนี้ ไม่ใช่จะบ้าบอ จะเสียหายนะ หรือจะตกนรก ; เป็นหน้าที่ของพระพุทธเจ้าที่ท่านจะทรงกระทำให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไป จึงได้ตรัสคาถาอย่างที่ว่านั้น.

เรื่องที่ ๔ เด็ก ๆ รุมกันตีงู เพราะกลัวตามประสาเด็ก ๆ แต่ผู้ใหญ่นี้ ทำตามกิเลส เห็นแก่อำภิส เห็นแก่กามคุณ ผู้ใหญ่ฆ่าสัตว์ ฆ่าคน รบราฆ่าฟันกันนี้ เพราะเป็นทาสของกามคุณ เห็นแก่กิเลส. เด็ก ๆ เขาทำไปตามประสาเด็ก ๆ สุจริตอย่าง *innocent* บริสุทธิ์ใจ, ทำไปตามความบริสุทธิ์ใจ ; ดังนั้นมันจึงน่าดูกว่าผู้ใหญ่. แต่ว่ารวมความแล้ว ก็จะต้องสอนเด็ก ๆ ทุกคนให้เขารู้ว่า ; ชีวิตเป็นที่รักของบุคคล ผู้เป็นเจ้าของ ให้นึกถึงเขาถึงเรา แล้วก็อย่าทำดีกว่า.

เรื่องที่ ๕ ว่า เด็ก ๆ ที่ยังชอบกินขนมนี้ เขาชอบพระมหากัสสป เพราะว่าท่านเป็นคนปอน ท่านเป็นคนเจียม ท่านเป็นคนเยือกเย็น. สัญชาตญาณของเด็ก ๆ ทำให้เด็ก ๆ รู้สึกรักษากิษุของคนี้ ; แล้วก็ชวนกันให้แต่กิษุของคนี้ ไม่ใช่เป็นญาติ หรือว่าเป็นคนรู้จักคุ้นเคยเป็นพิเศษ. มันเป็นผลของกรรม มันเป็นผลของการประพฤติธรรม ที่แสดงอยู่ที่นั่นเวลานั้น ที่บุคคลิกภาพของท่านั้น.

นี่พระพุทธจริยา ที่ทรงแสดงให้เห็นว่า ท่านทรงประพฤติกระทำอย่างไร ต่อผู้ที่พบเห็นตามถนนหนทาง.

นี่เรื่องที่ ๖ ว่าในบางที่บางแห่ง มีอะไรเหลวแหลกมา คนเขาก็ไม่อยากจะให้พระพุทธเจ้าท่านไปเห็น ก็ห้ามเสีย ; เราจึงได้ฟังเรื่องนี้น้อยเรื่อง.

เอาละ เป็นอันว่าพอกันที่ สำหรับพุทธจริยาที่ทรงแสดงต่อบุคคลที่พบกันตามถนนหนทาง เป็นการกล่าวถึงพระพุทธจริยาในตอนที่ ๑๒. ยังมีตอนทำยตอนเดียว คือตอนที่ ๑๓ ก็จบเรื่องพุทธจริยา จะว่ากันด้วยเรื่องใหม่ต่อไปอีก.

ที่นี่ ก็เป็นเวลาสมควรแล้ว สำหรับการบรรยาย จะได้เป็นโอกาสให้พระภิกษุทั้งหลาย สวดคณสาธยายโณมนการคาถาเป็นลำดับไป.

พุทธจริยา ตอนที่ ๑๓

ที่แท้ท่านไม่ได้เป็นอะไรกับเรา

-๑๓-

เสาร์ที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๕

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องพุทธจริยา
ได้เป็นมาจนถึงครั้งสุดท้ายในวันนี้ นับ
ได้ว่าเป็นครั้งที่ ๑๓. ในการบรรยายที่
แล้วมา ๑๒ ครั้งล้วนแต่เป็นการบรรยาย
ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรง
ประพฤติพุทธจริยาแก่สัตว์เหล่าไหน
อย่างไรบ้าง. ในครั้งแรกได้พูดกันถึง
พระพุทธจริยา ในหัวข้อว่า **ท่านเป็น
อะไรกับพวกเราทั่ว ๆ ไป ถึง ๒ ครั้ง**
ต่อมาได้บรรยายถึง ลักษณะที่ว่า **ท่าน
เป็นอะไรของท่านเอง ต่อพระองค์**

ท่านเองถึง ๒ ครั้ง ต่อมาได้บรรยายในหัวข้อว่า **ท่านเป็นอะไรต่อเจ้าลัทธิอื่น ๆ** ซึ่งเป็นคู่แข่งขันต่อพระองค์ ณ ที่นั้น ๆ นี่ก็ ๒ ครั้ง. และได้บรรยายในหัวข้อว่า **ท่านเป็นอะไรต่อสาวกของเดียรถีย์** คือเจ้าลัทธิอื่น. ครั้งต่อมาว่า **ท่านเป็นอะไรต่อสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง** นับตั้งแต่พืชพันธุ์ธัญญาหาร สัตว์เดรัจฉาน กระทั่งถึงคนเรา. ในครั้งที่ ๙ ได้บรรยายในหัวข้อว่า **ท่านเป็นอะไรในทุกแง่ทุกมุม** ในพุทธจริยาของท่านเอง. ในครั้งที่ ๑๐ ว่า **ท่านเป็นอะไรต่อสามัญสัตว์** คือคนธรรมดา ที่ยังมีความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตนอยู่. ครั้งที่ ๑๑ **ท่านเป็นอะไรต่อพระประยูรญาติของท่าน**. ครั้งที่ ๑๒ ว่า **ท่านเป็นอะไรต่อบุคคลที่ได้พบตามถนนหนทาง**. ส่วนในครั้งที่ ๑๓ นี้จะได้บรรยายในหัวข้อว่า **ที่แท้ท่านมิได้เป็นอะไรเลย**.

ในการบรรยายครั้งที่ต้น ๆ มานั้น ล้วนแต่เป็นการบรรยายให้เห็นว่าท่านเป็นอย่างไร ท่านเป็นอย่างนี้ โดยอาศัยหลักที่ว่า ท่านทำอะไรแก่ใครอย่างไร ; เมื่อท่านทำอะไรแก่ใคร อย่างไรแล้ว เราก็ถือว่าท่านเป็นอะไรต่อบุคคลนั้น ๆ ดังนั้นจึงเป็นได้มาก : เป็นกับสัตว์ทั้งปวง, เป็นกับพระองค์ท่านเอง, เป็นกับคู่ปรปักษ์ของท่าน, เป็นกับสาวกหรือเป็นกับคนที่เป็นคู่ปรปักษ์ของท่าน, เป็นต่อสิ่งที่มีชีวิต แม้ต้นหญ้า ต้นบอน ต้นไม้ มด แมลง เหล่านี้ กระทั่งว่า ประพฤติอะไรต่อพระญาติของพระองค์เป็นพิเศษ และประพฤติดต่อผู้ที่พระองค์ได้พบตามถนนหนทาง. ทั้งหมดนี้แสดงไปในทำนองว่าท่านได้กระทำการซึ่งทุกคนมองเห็นว่าเป็นประโยชน์ ; และทุกคนจะมองเห็นว่า ท่านทำไปด้วยพระกรุณาคุณ ปัญญาคุณ คือวิสุทธิคุณเป็นหลัก.

เมื่อเรามองกันด้วยความรู้สึกตามสามัญปกติแล้ว เราก็จะรู้สึกว่า ท่านเป็นอย่างนั้นท่านเป็นอย่างนี้ ต่อบุคคลนั้นต่อบุคคลนี้, และแม้ท่านเอง ท่านก็ยังตรัสว่าท่านเป็นนั่นเป็นนี่.

ที่นี้เราจะมาดูกันใหม่ ในลักษณะที่จริงกว่านั้น ถูกต้องกว่านั้น ก็คือ ในลักษณะที่ว่าท่านมิได้เป็นอะไร. ที่ว่าท่านเป็นอะไรต่อท่านเองนั้น ตัวอย่างเช่น คำพูดที่ง่าย ๆ ว่า : เราตถาคตเกิดขึ้นในโลก เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ แสดงธรรม เพื่อประโยชน์แก่โลก, นี่เรียกว่าท่านตรัสเอง ท่านเล่าเอง ท่านตรัสออกมาเองว่า ท่านเป็นอะไร อย่างนี้ก็ยังมีมาก ที่ท่านตรัสของท่านเองว่า ท่านเป็นอะไร.

พวกเรา เมื่อได้ฟังได้เห็น ได้ทราบ ก็เลยมีความรู้สึกว่าคุณเป็นอะไรแก่พวกเราขึ้นมา ตามนั้น เราจึงเห็นอย่างมากมายว่า ท่านเป็นพระพุทธเจ้าบ้าง, ท่านเป็นผู้ช่วยเหลือบ้าง, ท่านเป็นผู้ทรมานเดียรฉัตรบ้าง จนนับไม่ไหวเหมือนกัน เรียกว่า เราารู้สึกว่าคุณเป็นอะไร ๆ เป็นแก่ใคร เป็นต่อใคร.

พระพุทธเจ้า มิได้ทรงเป็นอะไรเลย

ส่วนในวันนี้ จะพูดเป็นครั้งสุดท้ายของการบรรยายชุดนี้ว่า ถ้ากล่าวกันโดยที่แท้แล้ว ท่านมิได้เป็นอะไรเลย ; คล้าย ๆ กับที่เราพูดกันอย่างเป็นบ้าเป็นหลังว่า ท่านเป็นนั่นเป็นนี่ ต่อคนนั้นต่อคนนี่ แต่แล้วในทีแท่นั้น ท่านมิได้เป็นอะไรเลย. เมื่อมิได้เป็นอะไรเลย ก็หมายความว่า มิได้เป็นแก่ใคร หรือแก่บุคคลใด หรือเพื่อบุคคลใดเลย ; เราเองต่างหาก มีความรู้สึกยังเป็นนั่นเป็นนี่อยู่ แล้วก็เลยอยากจะให้พระพุทธเจ้าท่านเป็นนั่นเป็นนี่ ตามที่เราอยากจะเป็น. เราเองมันเป็นเสียเรื่อย มันมีปัญหาเรื่อย. แล้วต้องการให้พระพุทธเจ้าท่านได้เป็นอะไรสักอย่างหนึ่งซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาของเรา, ฉะนั้นที่แท้เป็นเรื่องของลำพังคนเดียวเท่านั้น แล้วก็ยังอยากจะให้พระพุทธเจ้า ท่านเป็นนั่น เป็นนี่ เป็นโน่น มากมายเสียแล้ว.

เมื่อดูกันไปทั้งหมดทุกคน ทั้งมนุษย์ ทั้งเทวดา ทั้งสัตว์เดรัจฉาน ก็ยังมีปัญหามากกว่านั้นมาก เลยอยากจะให้พระพุทธเจ้าเป็นนั่นเป็นนี่ ตามที่เราจะมอง

เห็นได้. นี่เราก็มองด้วยสายตาของบุคคลที่มีความยึดมั่นถือมั่น : มีเราเป็นเรา, มีพระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้า, มีคนเหล่านี้เป็นพวกอื่น ; ก็เลยดูว่า มีเรื่องมาก มีการเป็นนั่นเป็นนี่ ด้วยตัณหา อุปาทาน ด้วยความยึดมั่นถือมั่น.

ครั้งแรก พอได้ฟังอย่างนี้ ก็ดูว่าจริงแล้วก็เห็นจริงด้วย ว่าท่านเป็นอย่างนั้น อย่างนี้จริง ๆ. แต่พอมาดูให้ดีอีกทีหนึ่ง คือให้ดูตามที่เป็นจริง อย่างกล่าวดู พระพุทธเจ้ากันแล้ว เรื่องมันก็กลายเป็นว่า โดยที่แท่นั้น ท่านมิได้เป็นอะไรเลย. คำบรรยาย ๑๒ ครั้งมาแล้วมาแสดงชัดอยู่แล้ว ; คงจะเป็นการลำบากบ้างสำหรับบุคคลบางคน ที่เพิ่งจะฟังครั้งนี้เป็นครั้งแรก คงจะไม่เข้าใจ. แต่ก็อาจจะรวบรวมข้อความทั้งหลายมา ให้เข้าใจโดยหลักใหญ่ ๆ ว่า : **ความรู้สึกว่าเป็นอะไร เป็นนั่นเป็นนี่ นั้นเป็นความรู้สึกของบุคคลที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่น, แล้วก็มองดูด้วยสายตาของความยึดมั่นถือมั่น เพ่งเล็งแต่ประโยชน์ที่ตัวเองจะได้, ประโยชน์นั่นเองทำให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลขึ้นมา. ครั้นเป็นสัตว์ เป็นบุคคลขึ้นมาแล้ว มันก็ต้องเป็นเราเป็นเขา เป็นคนละฝ่าย, แล้วก็ยังต้องมีฝ่ายอื่นอีก, และมีพระพุทธเจ้าเป็นฝ่ายที่พิเศษที่สุด คือว่าอยู่เหนือใคร ๆ ทุกฝ่าย. แต่แล้วเราก็มองอยากจะให้พระพุทธเจ้ามาอยู่กับเรา, หรือมาเป็นฝ่ายเรา ; กระทั่งเราเรียกเรา ว่าเป็นพุทธบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจ้า, หรือว่า เราเป็นภิกษุสามเณร เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคเจ้า.**

อย่างนี้แปลว่าเป็นความรู้สึกตามธรรมดาสามัญ ที่มีตัณหา อุปาทาน, สำหรับบุคคลที่ยังมีตัณหา อุปาทาน ; คือบุคคลธรรมดาสามัญนั่นเอง. เขาพูดไปตามความรู้สึกของบุคคลผู้ยังมีตัณหา อุปาทาน มีความยึดมั่นถือมั่น มีเรามีเขา ; แล้วคำพูดนี้ก็มาจากบุคคลที่มีตัณหา อุปาทาน, เลยเกิดเป็นคำพูดขึ้นประเภทหนึ่งในโลกนี้ เพราะว่าในโลกนี้มันเต็มไปด้วยบุคคลที่มีตัณหา อุปาทาน.

นี่แหละ จะต้องระวังให้ดี ; ถ้าเราไม่เข้าใจเรื่องนี้แล้ว เราก็จะเข้าใจไปว่า คำพูดที่พูดกันอยู่ตามธรรมดาสามัญในโลกนั้น เป็นคำพูดที่ถูกแล้ว, เป็นคำพูดที่จริงแล้ว, เป็นคำพูดที่ถือเอาเป็นหลักได้. ถ้าใครมีความเข้าใจอย่างนี้ ก็ควรจะทำความเข้าใจเสียใหม่ ว่าเป็นเพียงคำพูดตามประสาของชาวบ้าน ของปุถุชน คือของคนที่ยังมี ตัณหา อุปาทาน เท่านั้นเอง. ถ้าเป็นจริง และถูก ; มันก็จริง ก็ถูกแต่สำหรับบุคคลนั้น หรือฝ่ายนั้น เท่านั้น ; หาได้จริง หรือถูกสำหรับบุคคลผู้หลุดพ้นจากกิเลส ตัณหา อุปาทานไม่. ดังนั้น คำพูดของชาวบ้าน จึงมีอยู่อย่างหนึ่งและมีความหมายตรงตามคำที่พูด. ส่วนคำพูดสำหรับพระอรียเจ้า โดยเฉพาะพระอรหันต์ผู้หลุดพ้นแล้วนั้น ก็มีอยู่อย่างหนึ่ง แต่ว่าเอามาพูดแล้วใคร ๆ ไม่รู้เรื่อง ; ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านก็ต้องตรัสตามคำธรรมดาที่คนชาวบ้านเขาพูดกัน แต่ท่านมิได้ถือเอาความหมายนั้น ตรงตามที่ชาวบ้านเขาพูดกัน. ความยุ่งยากลำบากมันอยู่ที่ตรงนี้ ที่ว่าเราพูดด้วยถ้อยคำ หรือภาษาเดียวกัน ; แต่คนหนึ่งพวกหนึ่งนั้น มีความหมายตามนั้น ยึดมั่นถือมั่น เติมที่ตามนั้น ; แต่อีกพวกหนึ่งมีความหมายเป็นอย่างอื่น คือไม่ยึดมั่นถือมั่นเลย.

ยกตัวอย่าง เช่น เมื่อพระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า : “เราตถาคต บังเกิดขึ้นในโลก เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”, อย่างนี้ คนที่ยังเป็นปุถุชน ก็ฟังออกไปในลักษณะที่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นตัวเป็นตน เกิดขึ้นมาในโลกเพื่อช่วยสัตว์โลก. แต่ในหัวใจของพระพุทธเจ้า หรือในความรู้สึกของพระพุทธเจ้านั้นหาเป็นอย่างนั้นไม่ ; เพราะว่าพระพุทธเจ้า เป็นผู้ที่หมดอวิชชา ซึ่งทำให้ไม่มี ตัณหา ไม่มีอุปาทาน ; **ไม่มีความรู้สึกที่เรา ไม่มีความรู้สึกที่เรา หรือว่าเป็นของเรา.** แต่พระโศขุ หรือปากของท่านก็พูดออกไปว่า เราตถาคต เกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์แก่โลก อย่างนี้ แต่ในใจของท่านไม่เป็นอย่างนั้น.

ตัวอย่างนี้ เป็นตัวอย่างที่สำคัญมาก ที่ท่านทั้งหลายจะต้องสังเกตให้เข้าใจ, และมองเห็นในข้อเท็จจริงหลาย ๆ อย่างที่เนื่องกันอยู่กับข้อเท็จจริงอันนี้ : คือท่าน **ไม่มีความยึดถือว่าท่านเป็นอะไร** แต่เมื่อต้องพูดกับคนที่ยังมีความยึดถือ ท่านก็ **ต้องพูดเหมือนกับว่าท่านมีความยึดถือ**. ชาวบ้านทั่วไป เขาพูดกันอยู่ ด้วยถ้อยคำของชาวบ้านสามัญธรรมดา ; ท่านก็ต้องพูดด้วยคำพูดนั้น ๆ แต่ใจไม่ยึดถือ. ชาวบ้านพูดอย่างไรใจยึดถืออย่างนั้น **พระพุทธเจ้าตรัสด้วยถ้อยคำเหล่านั้นอย่างไร แต่ใจไม่ยึดถืออย่างนั้น** นี่ก็มีหลักอยู่ในพระบาลี ที่ทุกคนจะต้องทราบ :

มีพระบาลีว่า : อิมา ไช จิตฺต โลก สมญฺญา โลกนิรุตฺตโย โลกโฆหารา โลกปญฺญตฺตโย -ดูก่อนจิตตะ, เหล่านี้เป็นโลกสมัญญา เป็นโลกนิรุตติ เป็นโลกโฆหาร เป็นโลกบัญญัติ.

เป็นโลกสมัญญา คือเป็นคำที่ชาวบ้าน ชาวโลก เขารู้กันอย่างนั้น, **เป็นโลกนิรุตติ** คือเป็นคำที่ชาวบ้านเขาพูดกันอยู่, **เป็นโลกโฆหารา** เป็นคำพูดที่เป็นโฆหารของชาวโลก, **โลกบัญญัติ** คือเป็นคำพูดที่เป็นบัญญัติของชาวโลก, ก็เลยได้ขึ้นมาเป็น ๔ อย่างว่า :- โลกสมัญญา ตามที่ชาวโลกเขาู้กัน, โลกนิรุตติ ตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน, โลกโฆหาร ตามที่ชาวโลกเขาใช้กันเป็นโฆหาร เป็นสำนวนสำหรับพูด, โลกบัญญัติ ตามที่ชาวโลกเขาบัญญัติว่าเป็นอย่างไร.

เย หิ ตถาคโต โฆหฺรติ อปรามสนฺโต -ตถาคตก็พูดด้วยการพูดเหล่านั้น แต่ว่ามิได้ยึดมั่นถือมั่นในความหมายนั้น. ตถาคโต โฆหฺรติ -แปลว่า ตถาคตก็ยอมกล่าว ย่อมพูด ย่อมใช้โฆหารอันนั้น, อปรามสนฺโต แต่ไม่เป็นผู้ลุบคล้ำคือไม่จับฉวยเอาซึ่งเนื้อความนั้น.

นี่เป็นคำที่**พระพุทธเจ้าตรัสเอง**. แล้วมีอยู่มากมายในพระคัมภีร์ในพระไตรปิฎก เข้าใจว่าหลายสิบแห่ง ; แต่ไม่มีใครมีคนสนใจ. เมื่อพระพุทธเจ้าจะ

ตรัสกับบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็นคู่สนทนา ในเรื่องเกี่ยวกับอตฺตา อนตฺตาแล้ว จะมีคำตรัสข้อนี้เสมอว่า **โลกสมญา** -ตามที่ชาวโลกรู้, **โลกนิรุตติยา** -ตามที่ชาวโลกพูด, **โลกโวหารา** -ตามที่ชาวโลกเขาใช้เป็นโวหารพูด, **โลกปณฺณตฺติยา** -ตามที่ชาวโลกเขาบัญญัติแต่งตั้งคำพูดกันขึ้นมา ; **ตถาคตก็ต้องพูดโดยวิธี ๔ อย่างนี้ ไม่มีอย่างอื่นจะพูดได้** นี่แหละจึงได้ตรัสเหมือนอย่างที่ชาวบ้านพูด โดยสมัญญาก็ดี โดยนิรุตติ คือภาษาก็ดี โดยโวหารก็ดี โดยโลกบัญญัติก็ดี ใช้อย่างชาวบ้าน ชาวโลก ปุณฺชนทั่วไป.

แต่ที่ตรัสว่า **อปฺรามสนฺโต** นั้น **คือจิตมิได้จับจวยเอาความหมายอย่างเดียวกันกับที่ชาวบ้านเขาถือเอา** ; ทรงยืนยันว่า เป็นสิ่งที่แน่นอน หรือเป็นความจำเป็น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่พระองค์จะต้องตรัสสนทนากับชาวโลกทั้งหลายโดยสิ่งทั้ง ๔ นี้ ; แต่แล้วในใจของพระองค์นั้น มิได้ยึดถือความหมายเหมือนกับที่ชาวโลกทั้งหลายเขายึดถือกัน.

ถ้าผู้ใดเข้าใจข้อความนี้ ก็นับว่าเข้าใจเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทฺธเจ้า คือ ว่า เป็นเรื่องที่**พระพุทฺธองค์จำเป็นที่จะต้องพูดภาษาชาวบ้าน** **แต่ว่าความหมายในใจนั้นไม่มีความหมายอย่างชาวบ้าน** ; ถึงแม้พระอรหันต์องค์อื่นๆ ก็เหมือนกัน ต้องพูดกันด้วยภาษาชาวบ้าน แต่ในใจไม่ได้มีความหมายอย่างเดียวกับที่ชาวบ้านเขามี. เช่นเมื่อพูดว่าเรา ชาวบ้านเขาก็มีความหมายเป็นตัวเราเป็นตัวกู ; แต่พระอรหันต์พูดว่าเรานั้น พูดตามภาษาชาวบ้าน พูดคล้อยไปตามโวหาร ตามบัญญัติตามสมมติของชาวบ้าน ; ในใจไม่มีความยึดมั่นว่าตัวกู. เพราะว่ากิเลสที่เป็นเหตุทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกูนั้น มันถูกถอนราก ทำลายรากเหง้าสิ้นเชิงแล้ว, ไม่มีอวิชชา แล้วก็ไม่มีตัณหา ไม่มีอุปาทาน ; ฉะนั้นความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาว่า “ตัวกู” เหมือนอย่างที่คนทั้งหลายเขาเกิดกันนั้น มันเกิดไม่ได้ ในจิตใจของพระอรหันต์ทั้งหลาย ; แต่ปากของท่าน ก็ต้องพูดว่า ตัวฉัน หรือตัวกู เพราะต้องพูดกับชาวบ้าน.

หรือ บางทีก็ต้องพูดว่า “ของฉัน” เพราะมันมีเหตุ มีเรื่อง มีอะไรที่จะต้องพูดออกไปว่า “ของฉัน” ก็ต้องพูดอย่างนั้น ; แต่ในใจมิได้มีความรู้สึก ที่เป็นอุปาทานยึดมั่นว่าของฉัน. พระอรหันต์ทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้, แต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีเรื่องราวที่จะต้องมากล่าวอธิบายเรื่องนี้ เพราะมีหน้าที่พูดน้อย. ส่วนพระพุทธเจ้านั้นต้องตรัส ต้องพูด ต้องอะไรกับคนที่มาได้ถามอยู่เสมอตลอดเวลา แล้วเขาก็ถามด้วยโวหารของชาวบ้านธรรมดา ; ท่านก็ต้องตอบด้วยโวหารสมมติของชาวบ้านธรรมดา แต่พอจะไม่ให้เข้าใจผิด ; ในตอนท้ายท่านก็จะตรัสปรับความเข้าใจ ป้องกันความเข้าใจผิด อย่างนี้เสมอ.

เช่นตัวอย่างในที่นี่ ได้ตรัสเรื่องอัตตา เรื่องตัวตน ว่าอัตตาหยาบ, อัตตาที่สำเร็จมาแต่ใจ, อัตตาที่ไม่มีรูป. นี่พระพุทธเจ้าตรัสทั้งนั้น : ตรัสว่ามีอัตตาอย่างนี้ๆ ตามที่เขาพูดกัน แล้วว่า ทำไมจึงเกิดอัตตาชนิดนั้นๆ ขึ้นมาในจิตในใจของคน.

เมื่อตรัสกับคนที่ชื่อ จิตตะ หัตถิสาริบุตร คนนี้จบเรื่องแล้ว ก็ตรัสข้อความอย่างที่เอามากล่าวให้ฟังว่า : อีมา โข จิตฺต โลกสมมญฺเญว โลกนิรุตฺตโย โลกโฆหารา โลกปญฺญตฺตโย -ดูก่อนจิตตะคำทั้งหลายเหล่านี้แล มีอยู่ คือ โลกสมมญฺเญว โลกนิรุตฺตโย โลกปญฺญตฺตโย เย หิ ตถาคโต โฆหริตฺติ อปฺรามสฺสโนโต -มันเป็นคำที่ตถาคตย่อมกล่าว แต่ไม่มีความยึดถือ ไม่มีความยึดมั่นในการกล่าวนั้นๆ.

นี่เป็นข้อเท็จจริง ที่ได้เป็นไปจริงในเมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัส ; และพระพุทธเจ้าท่านก็ทรงเกรงไปว่า มันจะปนกันยุ่ง ; ท่านจึงตรัสแยกกันเสียให้เห็นชัด ว่าเป็นการกล่าวตามสมมติของโลก ฉันก็กล่าวอย่างภาษาโลก แต่ไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ที่น้ำมันลำบากอยู่ที่พวกเราทุกคนนี้ ฟังไม่ศัพท์จับไปกระเดียด หรืออะไรทำนองนั้น. เมื่อพระพุทธเจ้าท่าน ตรัสอย่างภาษาโลกอย่างไร เราก็ยึดมั่นถือมั่นเอาว่า พระพุทธเจ้าท่านมีจิตใจอย่างนั้น ; แต่ก็ไม่มีใครได้ฟังคำนี้, ประโยคที่ว่า “**ตถาคตไม่ยึดมั่นถือมั่นตามถ้อยคำที่กล่าวตามสมมติของโลก**” นี่เราไม่มีใครได้ยินคำนี้, หรือว่าได้ยินเราก็คงจะไม่เข้าใจ ; ฉะนั้น เราก็เลยถือเอาว่า เราเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าก็เป็นอย่างนั้น.

ในเมื่อเราพูดว่าตัวเรา ว่าของเรา ว่าอะไรของเรา ; พอพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ตถาคต” หรือ “ของตถาคต” ; ก็ถือว่ามีความหมายเหมือนกัน. นี่คือความคิดที่ดูพระพุทธเจ้า, เป็นการพูดที่ดูพระพุทธเจ้า ด้วยเรื่องอันไม่เป็นจริง. เรื่องที่เป็นจริงนั้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสตามภาษาชาวบ้าน แต่ในใจไม่มีความรู้สึก หรือว่า ยึดถืออย่างชาวบ้าน ; ส่วนชาวบ้านนั้น พูดออกไปอย่างไร ก็มี ความยึดถืออย่างนั้น.

นี่เป็นข้อที่ต้องทำความเข้าใจกันในเรื่องต้นก่อน. ท่านทั้งหลายจึงจะฟังคำอธิบายต่อไปได้ถูกต้องว่าท่านเป็นอย่างนั้น ท่านเป็นอย่างนี้ ท่านเป็นอย่างโน้น แก่คนนั้น แก่คนนี้ แก่คนโน้น ; แต่แล้วในที่สุด หรือโดยแท้จริงนั้น ท่านมิได้เป็นอะไรเลย ; ทั้งที่ท่านมิได้มีจิตใจรู้สึกสำคัญมั่นหมาย รู้สึกว่าเป็นอะไรเลย แก่ใครนั่นแหละ ; ท่านกลับทำประโยชน์ให้แก่คนทุกคน และทุกชนิด และถึงที่สุดด้วย.

นี่เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากยิ่งขึ้นไปอีก ว่าในใจของท่านมิได้มีความสำคัญมั่นหมายว่าท่านเป็นอะไร โดยความยึดมั่นถือมั่นไม่ได้เป็นอะไร : เช่นว่าท่านไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นว่าเรา พวกเรา นี่เป็นสาวกของท่าน ท่านไม่ได้ยึดมั่นอย่างนั้น ; แต่ปากท่านก็ต้องตรัสว่า : พุทธบริษัททั้งหลายของเรา หรือของตถาคต. ส่วนใจ

ของท่าน มิได้มีความยึดมั่นถือมั่นว่า พุทธบริษัททั้งหลาย เป็นบริษัทของตถาคต, ไม่ได้ยึดมั่นเหมือนกับที่เรายึดมั่นอะไร ๆ ที่เป็นของเรา ; แต่ท่านใช้คำพูดอย่างเดียวกัน.

เพราะเหตุที่ท่านไม่ได้ยึดมั่นนั่นแหละ เป็นเหตุที่ทำให้มีความบริสุทธิ์ขึ้นมาในจิตใจของท่าน. หรือว่ามีความเมตตากรุณาที่บริสุทธิ์อยู่ในจิตใจของท่าน ; และเมื่อไม่มีต้นหาอุปาทาน มาเกี่ยวข้อง จิตใจของท่านก็บริสุทธิ์ด้วย, มีปัญญาด้วย. นี่ท่านก็ทำไปตามอำนาจของความบริสุทธิ์ หรือตามอำนาจของสติปัญญาที่บริสุทธิ์ ; ดังนั้น ท่านจึงทำประโยชน์ได้ให้แก่บุคคลทุกคน และบุคคลทุกชนิด เหมือนกับในตัวอย่างของการบรรยายครั้งก่อน ๆ ที่แล้วมา ว่าท่านมีความรู้สึกในพระทัยเหมือนกันกับที่ท่านรู้สึกในพระราหูล หรือว่ารู้สึกในพระเทวทัต หรือว่ามีความรู้สึกในชังนาพาคีรีอย่างนี้เป็นต้น.

พระราหูลนั้น เป็นพระโอรสของท่าน, พระเทวทัตนั้น เป็นข้าศึกศัตรูตัวร้ายกาจของท่าน, ส่วนชังนาพาคีรีนั้น คือช้างที่เขามอมให้เมา แล้วปล่อยมาทำร้ายท่าน. ในสิ่งทั้งสามนี้ ทั้งสัตว์ทั้งบุคคลทั้งสามนี้, ท่านมีน้ำใจเสมอกัน ไม่ได้รักใครเกลียดใคร หรือกลัวใคร หรือเข้าข้างใคร.

ถ้าเราเข้าใจความข้อนี้ได้ เราก็จะเข้าใจได้ ว่า ไม่ต้องมีความยึดมั่นถือมั่นนั่นแหละกลับจะทำอะไรได้ดีกว่า ได้เป็นประโยชน์กว่า หรือสูงสุดกว่า. เพราะว่าใจของท่านไม่มีความยึดมั่นถือมั่น ; ส่วนใจของเรานี้ ไปคิดว่าพระราหูลเป็นลูกที่รักของท่าน เราก็เอาใจของเราเข้าไปใส่ คือว่าเรารักลูกของเราอย่างไร พระพุทธเจ้าก็คงจะรักลูกของท่านอย่างนั้น, นี่เรามันหลับตา และว่าเอาเอง. หรือว่าพระเทวทัตเป็นศัตรู คอยทำลายล้างชีวิตของพระองค์อยู่ตลอดเวลา, เป็นคนที่ใคร ๆ ก็เกลียดกันทั้งบ้านทั้งเมือง, ก็เลยคิดว่า พระพุทธเจ้าก็คงจะเกลียดพระเทวทัต อย่างเดียวกับที่คนทั้งเมืองเขาเกลียด.

นี่ถ้าไม่สนใจทำความเข้าใจกับเรื่องอย่างนี้แล้ว ก็จะไม่เข้าใจข้อที่ว่า โดยแท้แล้วพระพุทธเจ้าท่านมิได้เป็นอะไรเลย. พระพุทธเจ้ามิได้เป็นบิดาที่รักของพระราहुล, หรือพระราहुลมิได้เป็นลูกที่รักของท่าน ; หรือว่าพระพุทธเจ้าก็มิได้เป็นข้าศึกต่อพระเทวทัต, หรือพระเทวทัตก็มิได้เป็นข้าศึกของท่าน, มิได้มีความรู้สึกทำงานองนี้ทั้งนั้น

นี่คือเค้าเงื่อนของความหมายที่จะพูดว่า โดยที่เท่านั้น ท่านมิได้เป็นอะไรเลย.

พระพุทธเจ้า ตรัสอย่างชาวบ้าน แต่มีพระทัยตามแบบของท่าน

สำหรับเรื่องนี้ ก็อยากจะพูดให้ท่านทั้งหลาย จำไว้ง่าย ๆ ลืมยากหรือลืมไม่ได้ คือจะพูดว่า พระพุทธเจ้าท่านเป็นคน “ปากอย่าง ใจอย่าง”. พอเอ่ยขึ้นมาอย่างนี้ บางคนก็จะนึกว่า พูดอย่างนี้เป็นการพูดอย่างลบหลู่ดูถูก จ้วงจาบพระพุทธเจ้าแล้ว. แต่ที่จริงนั้นเป็นเรื่องจริง พระพุทธเจ้าท่านเป็นคน “ปากอย่าง ใจอย่าง” ตามแบบของท่าน ไม่ใช่ตามแบบของพวกเรา.

ถ้าปากอย่างใจอย่างตามแบบของคนทั่วไปแล้ว มันใช้ไม่ได้ มันเป็นเรื่องผิด เรื่องเลว เรื่องชั่ว เรื่องบาป. แต่ถ้าเป็นคนปากอย่างใจอย่างตามแบบของพระพุทธเจ้าแล้ว ยิ่งดี ยิ่งประเสริฐ ยิ่งวิเศษ ไม่มีความทุกข์, คือพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “เรา” แต่ในใจของท่าน ไม่มีเรา ; พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ของเรา” แต่ในใจของท่านไม่มีของเรา ; เพราะท่านไม่มีความรู้สึกว่าเป็นอะไร. ที่ว่าเป็นเราหรือเป็นของเรานั้นมันไม่มี ; เพราะเป็น อป/รามสนฺโด ไม่ลุ่มคล่ำ จับฉวยเอาความหมายแห่งถ้อยคำที่พูดอยู่ตามโลกสมัญญา ตามโลกนิรุตติ ตามโลกโวหาร ตามโลกบัญญัติ.

ปากของท่านตรัสไปตามโลกโหวาร โลกสมมต โลกบัญญัติ แต่ใจของท่านไม่เป็นเช่นนั้น ; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว จะไม่เรียกว่าท่านเป็นคนปากอย่างใจอย่าง แล้วจะเรียกว่าอะไร. ท่านเป็นคนปากอย่างไปตามแบบของท่าน : ท่านไม่เป็นอะไร มิได้เป็นอะไร มิได้ยึดถืออะไร ; แต่ปากท่านก็ยังพูดอย่างเดียวกับคนยึดถือ, พูดอย่างเดียวกับชาวบ้านทั่วไปที่พูดออกไปด้วยความยึดถือ.

นี่มันเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องเป็นอย่างนี้ ; เป็นสิ่งที่ไม่มีความช่วยเหลือ ; คือพระพุทธรูปเจ้าจะต้องตรัสชนิดปากอย่างใจอย่าง อย่างนี้เสมอ. **พระอรหันต์ก็ต้องพูดปากอย่างใจอย่างอย่างนี้เสมอ เพราะใจปราศจากตัณหา อุปาทาน ไม่มีความรู้สึกทั่วตัวตนว่าของตน ;** แต่ปากยังต้องพูดว่าตัวตน ว่าของตน แก่คนทั้งปวงอยู่เรื่อย. ฉะนั้นถ้าใครเป็นคนปากอย่างใจอย่าง อย่างนี้ได้ คนนั้นก็มีความทุกข์เลย และมีได้เป็นอะไรด้วย ; แต่ถ้าเป็นคนปากอย่างใจอย่าง ตามแบบของคนที่มีกิเลสตัณหา แล้วยอมเป็นคนคดโกง เป็นคนเลว ใช้ไม่ได้.

ขอให้เข้าใจว่า แม้แต่คำพูดที่พูดว่าปากอย่างใจอย่าง นี่ก็ยังมีสองอย่าง : **อย่างหนึ่งเลวที่สุด อีกอย่างหนึ่งดีที่สุด.** ใครมีปากอย่างใจอย่างแล้ว ก็จะไม่มีความทุกข์เลย. อาตมาจึงเอามาพูดให้ฟัง, แล้วเอามาสอนด้วย ว่าจริงเป็นคนปากอย่างใจอย่าง เขียนเป็นคำกลอนแรกทีแรก มีคนสั่นหัว ไม่เอา. เขียนคำกลอนทีแรกก็เขียนว่า :-

มีปากอย่างใจอย่างหนทางสุข ไม่มีทุกข์เพราะยึดมั่นฉันແလງ
ว่าเป็นคำพระพุทธรูปองค์ทรงแสดง อย่าระแวงว่าฉันหลอกยกย่อนเลย
ไม่ยึดมั่นสิ่งใดใดด้วยใจตุ ว่า “ตัวกูของกู” อยู่เฉยเฉย
ปากพูดว่า “ตัวกู” อยู่ตามเคยใจอย่าเป็นเช่นปากเอ๋ยเหวี่ยงพวกเรา.

นี่คือพวกเราพูดว่าตัวฉัน ว่าของฉัน ว่าตัวกู ว่าของกู ไปตามเคยก็ได้ ; แต่ใจอย่าเป็นอย่างนั้น ; ถ้าว่าทำได้อย่างนี้แล้วก็ไม่มีความทุกข์ ; ที่ว่าปากอย่างไรอย่างนี้ คือหนทางที่จะมีความสุข.ถ้าปากพูดว่า ฉัน หรือ กู แล้วใจเป็นอย่างนั้นด้วย จะมีความสุข, มีความทุกข์ที่นั่น เดียวนั้น.

ปากพูดว่าตัวกู-ว่าของฉัน, ใจก็ว่าเป็นตัวกู-ของกู ; มันก็มีความสุข เหมือนกับไฟเผาอยู่ในจิตใจ ตกนรกทั้งเป็นอยู่ที่นั่น ; แล้วยังจะถูกลงด้วย ถูกลงล้างหูใส่หน้าด้วย ว่าเงินของกู ทองของกู ลูกของกู เมียของกู อะไรของกูอยู่ ทั่ววัน ๆ ไม่มีอะไรนอกไปกว่านั้น ; ก็หมายความว่ามันเป็นทุกข์ตลอดเวลา. มันน่าเกลียดน่าชังตลอดเวลา เพราะปากกับใจตรงกันที่ว่า ปากพูดว่าของกู ใจก็ของกู.

ที่นี้ หัดเป็นเสียคนละอย่าง ปากว่าของกู ของฉัน, บ้านเรือนของฉัน เกียรติยศของฉัน อะไรของฉัน, แต่ใจอย่าเป็น ; ลองดูซิ ก็ไม่มีความทุกข์. **ปากก็พูดไปตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน เป็นทางการ เป็นทางราชการอะไร ก็พูดกันไป ตามเรื่อง ; แต่ใจอย่าเป็น. นี่เรียกว่าปากอย่างไรอย่างใจอย่างตามแบบของพระพุทธเจ้า.**

ที่นี้ เมื่อเราเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าท่านต้องตรัสด้วยคำพูดของชาวบ้าน ชาวโลก ; แต่ว่าใจของท่านมิได้ลุ่มลึบคล้ำซึ่งความหมายอย่างเดียวกันกับชาวโลก ; เราก็รู้ว่าโดยที่แท้นั้นจิตใจของท่าน ท่านไม่ได้เป็นอะไรเลย. นี่ฟังยากอยู่หน่อยว่า ท่านมิได้เป็นอะไรเลย.

เมื่อปากท่านตรัสว่า “เราเป็นตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดขึ้นในโลกเพื่อประโยชน์แก่โลก” ; นี่ปากท่านว่า แต่ใจของท่านมิได้เป็นอย่างนั้น.

บางคนจะเถียงว่า แล้วท่านจะรู้ได้อย่างไรว่า พระพุทธเจ้ามีใจอย่างนั้น ; นั้นแหละ คนที่ถามอย่างนั้นแหละ คือคนที่ไม่รู้อะไรเลย.

โดยเหตุที่เราได้ศึกษามาตลอดเวลา และมีคำตรัสของพระพุทธเจ้าเอง ยืนยันอยู่ด้วยเหมือนกัน ว่าใจของท่านมิได้เป็นอย่างนั้น ; ถ้าเราศึกษาข้อความสำคัญที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก เราก็จะพบเรื่องพระพุทธเจ้าเป็นผู้ไม่มีอวิชชา ตัณหาอุปาทาน ไม่มีความสำคัญว่าตัวตน ว่าของตน ; และในที่นี้พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสอยู่อย่างนี้ ยืนยันอยู่อย่างนี้ว่าเขาพูดกันโดยโลกสมัญญา โดยโลกนิรุตติ โดยโวหารโดยโลกบัญญัติ ตถาคตกัมพูตกะเขาเหมือนกัน แต่ใจไม่ถือเอาความหมายอย่างนั้น.

เป็นอันว่า ในใจของท่าน มิได้มีความรู้สึกว่าเป็นอะไร เหมือนกับที่ปากของท่านตรัส เราต้องเข้าใจความข้อนี้ จึงจะค่อย ๆ มองเห็นต่อไปว่า : ที่จริงนั้นท่านมิได้เป็นอะไรเลย, มิได้เป็นศาสดาของเรา, หรือมิได้เป็นอะไรของเรา, มิได้เป็นอะไรแก่ใคร, มิได้เป็นที่ยึดถือผูกพันกับบุคคลผู้ใดในจิตใจเป็นอย่างนั้น ; แต่ทางภายนอกกลายเป็นว่าเหมือนกับคนธรรมดา : ปากก็พูดอย่างมีความผูกพัน, การประพฤติกระทำการก็ทำอย่างมีความผูกพัน.

พระพุทธเจ้าต้องทำประโยชน์แก่คนนั้น ทำประโยชน์แก่คนนี้ แม้แต่ทำประโยชน์แก่คนที่พบกลางถนน อย่างที่พูดกันวันก่อน ; แต่จิตใจของท่านไม่มีความผูกพัน ไม่มีความยึดมั่น ว่าเรากระทำแก่เขา หรือว่ากระทำอย่างสำคัญมั่นหมายว่าเราทำแก่เขา. **ความรู้สึกว่าเราว่าเขานั้นไม่มีเหลือ ; แต่ความรู้สึกที่เป็นปัญญาเมตตา กรุณานี้มันเต็มไปหมด** คือว่าในใจนั้นเต็มไปหมดด้วยความเมตตากรุณา และด้วยสติปัญญาเฉลียวฉลาดด้วย เพราะด้วยอาศัยกำลังของเมตตากรุณา กำลังของสติ

ปัญญา นี่แหละเป็นเหตุให้พระพุทเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านทำอะไรแก่คนอื่นราวกะว่า เป็นคนมีความยึดมั่นถือมั่นว่าเราว่าเขา.

นี่คือเรื่องที่ลึกและเข้าใจยาก ว่า **คนเราทำอะไรด้วยตัณหา อุปาทาน** ด้วยความยึดมั่นถือมั่นกันทั้งนั้นแหละ ; เว้นแต่**พระอรหันต์**เท่านั้นที่จะไม่ทำด้วยอวิชชา ตัณหา อุปาทาน. แล้วท่านทำด้วยอะไร? ท่านก็**ทำด้วยสติปัญญาที่บริสุทธิ์** หรือว่ากระทำแก่ผู้อื่นก็**ทำด้วยเมตตากรุณาที่บริสุทธิ์** ; เพราะไม่มีทุกข์ ไม่มีใครเป็นผู้ทุกข์ พระพุทเจ้าก็ไม่มีความทุกข์ แล้วช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ โดยที่ไม่ต้องมีตัวตน โดยไม่ต้องมีความสำคัญมั่นหมายยึดถือว่าเป็นตัวตน.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยากที่สุด ที่ยังกำลังเป็นที่ไม่เข้าใจกันอยู่เวลานี้ แม้ในประเทศไทย ที่เคยโตว่าเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเจริญที่สุด. คุยโตลม ๆ แล้ง ๆ ทั้งนั้น ; คือไม่รู้ว่พระพุทธศาสนานั้นเป็นอย่างไร ในขั้นนี้ ในขั้นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องไม่มีตัวตนนี้ ; เพราะว่าถ้ามีความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตนโดยแท้จริง ยึดมั่นถือมั่นแล้ว ก็จะต้องเป็นทุกข์.

ที่นี้เราไม่อยากจะเป็นทุกข์ ก็ไม่มีทางอื่น นอกจากจะ**ทำลายความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนเสีย** ; ส่วนคนเขารักตัวตนไม่ยอมทำลาย มันก็ดับทุกข์ไม่ได้ ; แล้วนักคิดหัวแหลม นักปรัชญาเพื่อเจ้า ก็จะเถียงว่า ถ้าไม่มีความรู้สึกตัวตนแล้วก็จะทำอะไรเลย ; อย่างนี้หลับตาไม่ เพราะว่าเรายัง**ทำอะไรไม่ได้ด้วยสติปัญญา ด้วยเมตตากรุณา โดยไม่ต้องมีตัวกู-ของกู อย่างพระพุทเจ้า, อย่างพระอรหันต์** ทั้งหลาย.

ถ้าเราไปพูดกับนักจิตวิทยา พวกฝรั่งสมองใส เขาไม่เชื่อ ; ว่าถ้าหมด *egoism* เสียแล้วคนจะ**ทำอะไรไม่ได้**. นี่เพราะรู้แต่เท่านั้น คือว่า ต้องมีความมั่นหมาย

ยึดมั่นว่าตัวกู-ว่าของกู คนจึงจะทำอะไรได้. อย่างนี้เพราะไม่เคยเรียนรู้พุทธศาสนา ว่าพระอรหันต์หมดอุปาทานชนิดนั้นแล้ว ยิ่งทำอะไร ๆ ได้มากที่สุด ; ยิ่งมีเมตตากฤษฎา ยิ่งมีเวลาที่จะไปทำประโยชน์ให้แก่ใครมากที่สุด. โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปเจ้า ท่านไม่มีความเห็นแก่ตัว, ไม่มีความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัว, ไม่มี *concept*, *egoistic concept* แม้แต่ชนิดเดียว แม้แต่อย่างเดียว, แต่กลับทำอะไรได้มาก.

นี่เป็นเรื่องที่ยังขัดขวางกันอยู่ระหว่างหลักของพระพุทธศาสนา กับ วิชาความรู้ของสมัยปัจจุบัน. ถ้าใครมีความเข้าใจข้อนี้ ซึ่งสรุปความได้ว่า : แม้ว่าเราไม่มีตัณหา อุปาทาน ว่าตัวกู-ของกู เราก็ยังอยู่ มีชีวิตอยู่ได้ ; แล้วเราก็ยังทำการงานในหน้าที่ได้, เราก็ยังช่วยเหลือผู้อื่นได้มากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะไม่เห็นแก่ ตัวกู.

ขอให้เปรียบเทียบกันดู ในการกระทำ ของผู้เห็นแก่ตัว กับผู้หมดความเห็นแก่ตัว

การที่มีความเห็นแต่แก่ตัวกูนั้น มันไม่คิดจะช่วยเหลือผู้อื่น ; นอกจากจะคิดทำนาบนหลังคนอื่น. การที่ให้ไป ก็เพื่อต้องการจะได้รับตอบแทนมากกว่า อย่างนี้เขาไม่เรียกว่าช่วย ; แต่เป็นการทำนาบนหลังผู้อื่น เพราะมีอุปาทาน มีตัณหา มีความยึดมั่นมาก. ส่วนพระพุทธรูปเจ้าท่านไม่มีกิเลสประเภทนี้, พระอรหันต์ทั้งหลายท่านก็ไม่มีกิเลสประเภทนี้, เพราะฉะนั้นท่านช่วยอะไรใครไปสักชนิดหนึ่ง ท่านก็ช่วยจริง และบริสุทธิ์ ; แล้วท่านก็ช่วยจริง ๆ ด้วย ; เพราะเรื่องของตัวเองมิได้มีแล้ว มีเหลือแต่เรื่องช่วยเหลือผู้อื่น, แล้วก็ทำไปได้ด้วยอำนาจของเมตตากฤษฎา ทำไปได้ด้วยอำนาจของปัญญา โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจของกิเลสตัณหาเลย.

คนที่ไม่มีกิเลส ตัณหา ก็ทำอะไรด้วยกิเลส ตัณหา. คนที่หมดกิเลส ตัณหา ก็ทำอะไรด้วยปัญญา ด้วยเมตตา, คือด้วยธรรมะที่บริสุทธิ์ พุทให้เป็นหลัก

เป็นเกณฑ์ เป็นคู่ขึ้นมาอีกทีหนึ่งก็ว่า : เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน คือ มีตัวกู-ของกูนี้ ทำอะไรไปก็ทำด้วยอำนาจของอุปาทาน. ส่วนเบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วยอุปาทาน ทำอะไรไปก็ทำด้วยความบริสุทธิ์, ด้วยอำนาจของความบริสุทธิ์, คือความที่ไม่มีอุปาทานนั้นแหละ ; ไม่ต้องมีอุปาทานมาเป็นกำลังผลักดัน ก็ทำได้. นี้เรียกว่า กำลัง หรือต้นเหตุที่ทำให้คนเราลุกขึ้นทำอะไร ๆ นั้น มันมี ๒ อย่าง, *motive* อันนี้มีอยู่ ๒ ชนิด : อย่างหนึ่งทำไปด้วยความโง่ด้วยกิเลส ตัณหา อุปาทาน ก็ลุกขึ้นทำตัวเป็นเกลียว, อีกอย่างหนึ่งทำไปด้วยสติปัญญา ด้วย เมตตา กรุณา อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านทำ ; นี่ก็ทำตัวเป็นเกลียวเหมือนกัน.

นี่เคยพูดหลายครั้งแล้ว จะไม่พูดอีกแล้วว่า พระพุทธเจ้าท่านทำงาน ๒๔ ชั่วโมง ท่านเอาเรี่ยวแรง เอากำลังอะไรมาผลักดันให้ลุกขึ้นทำ. เขาตอบกันสั้น ๆ ว่า ด้วยกำลังพระมหากรุณาที่เหลืออยู่ในจิตใจของท่าน ; ไม่มีกิเลสตัณหา ไม่มีอุปาทาน ก็ทำงานมากกว่าคนธรรมดา ซึ่งมีกิเลสตัณหาอุปาทานเสียอีก. คนที่มีกิเลสตัณหา อุปาทานนั้น บางคราวมันอยากนอน เอาเปรียบผู้อื่นด้วยอยากจะนอนเสีย ไม่ต้องทำงาน. ส่วนพระพุทธเจ้านั้น ไม่มีที่จะเอาเปรียบด้วยการนอนเสีย มีแต่จะทำตลอด ๒๔ ชั่วโมง. :-

ตอนหัวรุ่ง ลุกขึ้นตั้งแต่ยังไม่ทันสว่าง เพื่อจะสอดส่องดูว่า จะช่วยใคร ที่ไหน, พอสว่าง ก็ไป ที่เรียกว่า ไปบิณฑบาต นั้นแหละ คือไปโปรด พยายามให้ สำเร็จตามนั้น ; จะใช้เวลาทั้งวันหรือสักครึ่งค่อนวันอะไรก็ได้. ตอนบ่ายก็ทรง สั่งสอนคนที่ตามไปถึงวัด, ตอนหัวค่ำทรงสอนภิกษุสามเณรที่อยู่ด้วย, ตอนดึกก็ทรง แก้ปัญหาเทวดา. ที่นี้หมดแรง ก็ต้องพักผ่อนนิดหน่อย พักเอาแรงสำหรับทำงาน ต่อไปอีก นี่ก็เรียกว่าทำตลอด ๒๔ ชั่วโมง.

คนที่ไม่มีตัณหาอุปาทาน ทำงานได้อย่างนั้นเห็นไหม? ส่วนคนที่มีตัณหาอุปาทาน ก็มีแต่จะเอาเปรียบ ทำงานแต่ที่จำเป็น เพื่อจะได้เงินมาก ๆ แล้วก็อยากจะนอนไป เล่นไป กินไป อะไรเสีย ไม่ได้ทำประโยชน์แก่ใคร.

นี่เป็นจุดกันได้ง่ายที่หนึ่งว่า *motive* ที่กระตุ้นให้เราลุกขึ้นทำงานทำอะไรได้นี้ มี ๒ ชนิดอย่างนี้: อย่างหนึ่งกิเลส, อย่างหนึ่งความไม่มีกิเลส. ที่นี้**คนมาเข้าใจผิดว่าเอาเองว่า ; ถ้าหมดกิเลสแล้ว ไม่ทำอะไร.** อย่างนี้คนโง่พูด, คนมีกิเลสพูด. หลับตาพูดว่า หมดกิเลสแล้วไม่ทำอะไร. แล้วก็ตั้งปัญหาถามว่า หมดกิเลสแล้วมีอะไรเหลืออยู่? ก็**ยังมีความบริสุทธิ์ มีปัญญา มีเมตตา กรุณาเหลืออยู่ ; อันนี้แหละ ทำให้คนลุกขึ้นทำงาน.** พระพุทธเจ้าท่านทำงานด้วยความรู้สึกอันนี้ ซึ่งมิใช่เป็นความรู้สึกว่า เป็นตัวตนหรือของตน, ฉะนั้นเราจึงถือว่าท่านมิได้เป็นอะไร.

ตลอดเวลาที่ท่านทำประโยชน์แก่คนนั้น คนนี้ เหมือนกับที่เราบรรยายกันมา ๑๒ ครั้ง ที่ทำประโยชน์แก่คนนั้น คนนี้ ; แต่ที่แท่นั้น ท่านมิได้เป็นอะไร. เมื่อท่านมิได้เป็นอะไร ; ก็หมายความว่า ท่านมิได้ทำประโยชน์อะไรแก่ใคร ในลักษณะที่เรียกว่าเป็นตัวเขา ตัวเรา : มันเป็นการเคลื่อนไหวไปตามกำลังของร่างกายและจิตใจที่บริสุทธิ์, เรียกว่าขันธ ๕ ที่บริสุทธิ์, ร่างกายและจิตใจที่บริสุทธิ์. ในจิตใจที่บริสุทธิ์นั้น มีปัญญา มีเมตตา สะสมเต็มอยู่ ก็ทำให้ลุกขึ้นทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ; โดยไม่ต้องมีเรา มีผู้อื่น, ไม่ต้องมีผู้อื่น ไม่ต้องมีเรา แต่ก็ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นอยู่นั่นแหละ, พระพุทธเจ้าจึงทำอะไรมากมาย เหมือนที่เราบรรยายกันมาแล้ว ครบ ๓ เดือนวันนี้. ในเรื่องพุทธจริยาว่าได้ทรงประพฤติเป็นตัวอย่าง อย่างไรบ้างในการทำประโยชน์แก่คนนั้น คนนี้.

มาถึงในวันนี้ก็ขอสรุปท้ายว่า โดยที่แท้แล้วท่านมิได้เป็นอะไรเลย ; **ท่านมิได้ทำอะไรในความหมายที่เป็นตัวตน ของตนเลย, เป็นการเคลื่อนไหวของ**

ร่างกาย จิตใจ ที่บริสุทธิ์ล้วน ๆ. นี่เป็นหัวข้อใหญ่ว่า ท่านมีได้ทำอะไร, หรือท่านมีได้เป็นอะไร, ท่านมีได้เป็นอะไรแก่ใครเลยในความจริง แต่ท่านเป็นนั่นเป็นนี่ โดยสมมติแก่คนนั้น แก่คนนี้อย่างนี้.

พระพุทธเจ้า มิได้ทรงเป็นอะไรเลย จะเข้าใจได้ด้วยเรื่อง ปฏิจจสมุปบาท

ที่นี้ จะได้พูดให้ละเอียดลงไปเฉพาะในจุดนี้ คือที่ว่า มิได้เป็นอะไรเลย มันก็เป็นการอธิบายสิ่งที่เคยอธิบายมาแล้ว และเข้าใจยาก ต้องอธิบายอีก. บางคนจะรำคาญ เหมือนที่พวกเด็ก ๆ จะรำคาญ ร้องตะโกนว่า ฉายหนังซ้ำอีกแล้วโว้ย, แต่มันจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับธรรมะขั้นสูงสุด ขั้นลึกซึ้งนี้ จะต้องพูดซ้ำ ๆ กันอยู่นั่นแหละ.

สำหรับเรื่องที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่เป็นอะไรเลยนี้ ต้องเข้าใจได้ด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปฏิจจสมุปบาท คือการเกิดขึ้นแห่งกิเลสนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร :-

ปฏิจจสมุปบาท แปลว่า สิ่งซึ่งอาศัย สิ่งอื่นเกิดขึ้น ; สิ่งใดอาศัย สิ่งอื่นเกิดขึ้น อาการนั้นเรียกว่าปฏิจจสมุปบาท, สิ่งนั้น ๆ เรียกว่าปฏิจจสมุปปันนธรรม. คนเราเป็นปฏิจจสมุปบาทฝ่ายมีกิเลส : พอตาเห็นรูปก็เกิดวิญญาณทางตา-แล้วก็เกิดผัสสะ ; ในการที่ตาสัมผัสรูป แล้วเกิดเวทนาจากผัสสะ นั้นเป็นเวทนาที่พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง. ที่นี้ก็เกิดความอยากไปตามความพอใจ หรือไม่พอใจนั้น. พอความอยากนั้นเกิดแล้ว จะเกิดมีความรู้สึก ว่า ตัวกู ตัวกูเป็นอย่างนี้ ตัวกูอยากของนี้ ตัวกูต้องการของนี้. นี่เรียกว่าตัวกูเกิดขึ้นแล้ว ความรู้สึกที่ตัวกูนั้น เรียกว่าอุปาทาน. พอเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเป็นภพขึ้น เป็นภพอย่างนั้นอย่างนี้, เป็นมนุษย์ขึ้นมา เป็นเทวดา เป็นยักษ์ เป็นมาร แล้วแต่จิตใจมันจะเป็นอย่างไร.

บางคนไม่เข้าใจ บางคนก็เข้าใจแล้ว ข้อเท็จจริงมันมีอยู่ว่า เรามีความรู้สึก **คิดนึกอย่างไรเราก็เกิดเป็นสัตว์ชนิดนั้น**. สมมติว่าพอเกิดเวทนา-เกิดตัณหา แล้ว-เกิดอุปาทาน-เกิดความต้องการอย่างเดรัจฉาน-คิดนึกอย่างเดรัจฉาน-มุ่งมาดอย่างสัตว์เดรัจฉาน ภพในเวลานั้นก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน ; แปลว่าเราเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้วที่ตรงนั้น. ถ้าเราคิดอย่างมนุษย์ ก็เป็นมนุษย์, คิดอย่างเทวดา ก็เป็นเทวดา โดยรายละเอียด, คิดอย่างโจร ก็เป็นโจร, คิดอย่างบัณฑิต ก็เป็นบัณฑิต, คิดอย่างคนพาลก็เป็นคนพาล, คิดอย่างสัตว์นรก ก็เป็นสัตว์นรก.

นี่เราจึงเป็นนั่นเป็นนี่อยู่เรื่อย แล้วเราก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส นั้น ๆ : พอเราคิดอย่างโจร เราก็ประพฤติอย่างโจร ทำการลักขโมยอะไร, เราคิดอย่างคนพาล เราก็พูดเท็จบ้าง ทำกาเมสุมิฉฉาจารย์บ้าง ทำอะไรต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องของคนพาล บังเกิดเป็นคนพาล ก็ทำอย่างคนพาล ; เพราะมีการเกิดขึ้นแล้ว เป็นตัวเป็นตนขึ้นแล้ว เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบเหวี่ยงนั้น ๆ เข้า. ฉะนั้น สำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไป มันต้องเกิดตัณหา อุปาทานอย่างนี้ แล้วก็ทำนั้น ทำนี้ ทำโน่น ด้วยตัณหาอุปาทานอย่างนี้.

พอมาถึง**เรื่องของพระพุทธเจ้า ตรงกันข้ามไปเลย :** เมื่อตากระทบรูปเป็นต้น เกิดผัสสะ แล้วเกิดเวทนาขึ้นมา ; ท่านมีวิชาที่ไม่มีรากเหง้าเสียแล้ว วิชามันก็เกิดไม่ได้. ที่นี้ปัญญา หรือวิชา ก็เกิดขึ้นแทนที่ อ้าว นี่ เวทนาเว้ย, เวทนาเป็นอย่างนี้ เวทนาเป็นสุขหรือทุกข์ อร่อยหรือไม่อร่อย ก็รู้สึกได้ ; แต่แล้วก็ไม่ได้เกิดตัณหาที่จะอยากอย่างนั้น อยากอย่างนี้ : เช่นว่าอร่อยก็อร่อย ไม่อร่อยก็ไม่อร่อย, สบายตา ก็สบายตา, ไม่สบายตา ก็ไม่สบายตา.

ที่นี้ **ปัญญามันก็เข้ามาแทน** อีกระดับหนึ่งว่า ในเรื่องนี้จะต้องทำอะไร มันมีปัญหอะไรแก่เราไหม? ถ้าไม่มีเรื่องอะไร ก็ไม่ทำอะไรเลย ปล่อยมันไป

เฉย ๆ เลิกกัน. ถ้า**มีปัญหาที่จะต้องจัดการก็จัดการไป** : เช่นว่ามันเป็นผี เป็นแผล มันเจ็บปวด ; อย่างนี้ก็ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องเป็นทุกข์ ไม่ต้องอะไร ; ไม่ต้องมีตัวตนที่จะต้องเป็นทุกข์. แต่รู้ว่าทุกข์เวทนานี้ต้องบำบัด ; ก็หาวิธีบำบัด หามอบำบัด หาอะไรบำบัด ; นี่ก็เป็นไปตามเรื่องของเวทนา : คือหายหรือไม่หาย ก็เป็นไปตามเรื่อง ; **ไม่มีตัวทุกข์จะเจ็บแล้วโกรธ แล้วเป็นทุกข์อะไรทำนองนั้น. แต่คนชาวบ้านแล้ว ก็เจ็บ จะโกรธ จะกลัว จะวิตกกังวล จะเป็นทุกข์ไปสารพัด อย่าง.**

นี่แหละการเกิดขึ้นแห่งปัจจุสมุปบาทนี้เป็นอย่างนี้. สำหรับพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์นั้นมันเกิดไม่ได้ มันไปตายด้านอยู่แค่เวทนา, แล้วก็ปัญญาเข้ามาแทน ไม่เป็นทุกข์, แล้วทำหน้าที่ไปตามที่ควรจะทำ ก็ไม่เป็นทุกข์. ส่วน**คนธรรมดาสามัญ พอเกิดผัสสะ เวทนาแล้ว ไปยึดถือเอาสำหรับจะอยากอย่างนั้น จะอยากอย่างนี้. ถ้าเป็นสุข เวทนาจึงอยากด้วยกามตัณหา ภวตัณหา, ถ้าเป็นทุกข์เวทนาจึงอยากด้วย วิภวตัณหา เป็นต้น** แล้วก็เกิดอุปาทานยึดมั่นในเรื่องอยาก เรื่องทุกข์นี้มากขึ้น ๆ จนเป็นทุกข์เต็มที.

นี่คือ**คนธรรมดา** ตาเห็นรูป หูฟังเสียง เป็นต้น แล้วก็เกิดตัวของกู ขึ้นมาในลักษณะอย่างนี้ : เรียกว่าเกิดแล้วก็เป็นอย่างนั้น เป็นนี้ ; ฉะนั้นจึง**ทำไปด้วยอำนาจตัณหา อุปาทาน** ; มันจึงมีเรื่อง เป็นเรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ อะไรไปตามแบบของปุถุชนคนชาวบ้าน ; แล้วก็มีโวหารพูดขึ้นมาทีเดียวว่า นี่แหละกู นี่แหละมึง, นี่กูตำมึงด้วยคำหยาบอย่างนี้, กูชนะมึง, มึงแพ้กู อะไร ; เป็นภาษาชาวบ้านพูดทั้งนั้น เป็นโวหารชาวบ้าน, ภาษาชาวบ้าน, บัญญัติชาวบ้าน ; นี่เป็นเรื่องของชาวบ้าน.

เรื่องของพระอริยเจ้า หรือของพระอรหันต์ไม่เป็นอย่างนั้น เห็นเป็น **เรื่องของธรรมชาติธรรมดา** หรือสังขาร หรือธาตุ อายตนะไปตามธรรมดาหมด, ไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมดาหมด ตามธรรมชาติทุกอย่าง, ทุกอย่างไปตามกฎของธรรมดาไปหมด ; ไม่มีมีง ไม่มีกู ที่จะมาด่า มาโกรธ มาเอาเปรียบ มาเสียเปรียบ มาแพ้ มาเอาชนะ, นี่ปัจจุสมุพบาทสำหรับพระอรหันต์นั้นเกิดไม่ได้ คือจะปรุงแต่งจนเป็นตัวกู-ของกู แล้วเป็นทุกข์นั้น ทำไปไม่ได้ ; แต่ถ้าของชาวบ้านละก็ทำได้.

พอเรารู้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเข้าใจได้ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าท่านจึงไม่เป็นอะไร, จิตใจของพระอรหันต์นั้น ก็ไม่เป็นอะไรได้ ; เพราะว่าพอเกิดวิญญานเกิดอายตนะ เกิดผัสสะ เกิดเวทนา ขึ้นมาแล้ว สิ่งเหล่านี้กลายเป็นเรื่องที่สลายไปเสียทุกที ; ไม่เกิดตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ. ฉะนั้นจึงไม่มีอะไรมาทำให้พระพุทธเจ้าเกิดความรู้สึก, หรือทำให้พระอรหันต์ทั้งหลายเกิดความรู้สึก เป็นกู เป็นนั่นเป็นนี่ได้ ; แม้ว่าสิ่งทั้งหลายจะได้เป็นไปในลักษณะที่ว่า ท่านก็มาที่นี้ ท่านก็ทำอย่างนั้น อย่างนี้ ประพฤติประโยชน์ต่อคนนั้น คนนี้, ประพฤติประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นญาติและมีใช้ญาติ ทั้งที่เป็นศัตรูก็ทำได้, ทำได้ทั้งหมด ; แต่ว่ามิได้มีตัวตนของผู้ทำ.

คำพูดนี้ฟังยากที่สุดที่มีอยู่ในพระคัมภีร์ มีอยู่ในพระไตรปิฎกนั้นแหละ เช่น **การกระทำมีแล้ว แต่ผู้กระทำมิได้มี**, มันเป็นการกระทำไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ถ้ามีกิเลส ก็ทำอย่างมีกิเลส แล้วมีทุกข์ ; ถ้าไม่มีกิเลสก็ทำอย่างไม่มีกิเลส แล้วก็ไม่มีทุกข์ ; และทำไปได้ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ที่ว่ามิได้มีตัวผู้กระทำ นั้นเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ ; ความโง่มันทำให้คิดไปอย่างนั้น. ถ้าว่าโดยที่แท้แล้วมันเป็นธรรมชาติ ; มิได้เป็นตัวกู **ชาวบ้าน**

เขาจะรู้สึกว่าเป็นตัวกู, สมมติบัญญัติว่าเป็นตัวกู, เป็นตัวกูผู้เป็นเจ้าของ ; มิได้มีเสีย มันก็ได้เป็นทุกข์เต็มที. ถ้าว่าเป็นพระอริยเจ้าผู้รู้ ก็ไม่เห็นอย่างนั้น ไม่รู้อย่างนั้น ; รู้ว่าเป็นเรื่องไม่มีตัวกู ก็เลยเป็นธรรมชาติล้วน ๆ ; ไม่มีความทุกข์ อย่างที่เป็นตัวกู ที่ยึดมั่นถือมั่น.

พอมาถึงตรงนี้ ก็อยากจะให้อาอย่างตันไม้ เพราะว่าเตี้ยนี้เรานั่งอยู่ที่โคนไม้. มาสวนโมกขนิเวดีอยู่อย่างหนึ่ง ที่สะดวกอย่างยิ่งในการที่จะเรียนอะไรจากตันไม้, เอาตันไม้เป็นอาจารย์ ; เพราะว่าหลายคนก็กำลังนั่งฟังตันไม้อยู่แล้ว อย่าให้มันโง่กว่าตันไม้, อย่าให้เสียเปรียบตันไม้, ให้ได้ประโยชน์สมกับที่ว่า เราก็นั่งฟังตันไม้ อยู่ เอาตันไม้เป็นที่พึ่งอยู่แล้ว.

ตันไม้เป็นสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึกได้ แต่ว่าความรู้สึกของมัน ไม่อาจจะเป็นกิเลส ตัณหา หรือเป็นอุปาทาน ที่จะทำให้เป็นทุกข์ได้ ; หลักมีอยู่เท่านี้. ฟังให้ดี ๆ : ตันไม้มีความรู้สึกได้ หรืออาจจะคิดนึกก็ได้ ในระดับหนึ่ง ; แต่ไม่สูงถึงที่จะเป็นกิเลสตัณหา อุปาทาน ; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่มีความทุกข์ ตันที่อยู่ริมถนนแหละ เราจะเห็นว่า กิ่งของมันออกไปสู่ทางโล่งทางที่มีแสงแดดเรื่อย ; ทางฝ่ายนี้ไม่ออกกิ่ง แล้วรากของมันก็จะไปดกกัน อยู่ทางที่มีความชื้นมาก ; ข้างก็กอน้ำ มีน้ำมาก ทางนั้นมีรากมาก. นี่แสดงว่า มันมีความรู้สึกกว่าฝ่ายนี้แสงแดด, เราต้องออกกิ่งใบไปทางนี้ ที่มีแสงแดดได้ปรุงอาหาร ได้เลี้ยงลำต้น นี่ความรู้สึกคิดนึกของมัน. ทางฝ่ายดินก็เหมือนกัน ทางนั้นมีน้ำ มันก็ชวนกันออกรากไปยังทางที่มีน้ำ เพื่อได้น้ำ หรือได้อะไรที่ต้องการ. แต่ความรู้สึกมันไปหยุดเสียเพียงแค่นี้ ; ได้น้ำได้อะไรแล้ว มันก็พอแล้วไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว มันอยู่ได้แล้ว การปรุงด้วยอุปาทานว่าตัวกูของกูนี้ ตันไม้ทำไม่เป็น, แม้ว่าจะไม่ได้แสงแดด แม้ว่าจะไม่ได้น้ำ จนตายไป มันก็ไม่มีความทุกข์ เพราะมันไม่มีความสำคัญมันหมายความว่าตัวกู.

คน, นี่เก่งมาก คิดเป็นตัวกูได้ตลอดเวลา ; ฝันเอกก็ยังได้. เมื่อตัวกูไม่ได้ ก็โกรธ ก็โมโห ก็จะทำคนอื่นแล้ว จึงมีความทุกข์ ; เพราะมีอุปาทานว่าตัวกู-ว่าของกู.

นี่ เราเอาแต่ความหมายที่พอจะเป็นเยี่ยงได้ เป็นคติธรรมได้ : ต้นไม้นี้ **มันไม่มีตัวกู มันจึงไม่มีความทุกข์.** มันมีชีวิต มันมีความรู้สึก มันมีความคิดนึก อย่างอ่อนที่สุด เพียงแต่ทำให้มีชีวิตอยู่ได้ก็พอแล้ว. ลองไปทำให้มันตกใจ เหมือนกับว่ามันจะฆ่ามันให้ตายอย่างนี้ มันจะรีบออกดอกออกลูก ; ต้นไม้ทุกชนิด ถ้าดูเหมือนจะไม่เป็นลูก เราลองไปทำให้มันรู้สึกเหมือนจะตาย มันจะรีบออกดอกออกลูกในปีนั้น เพื่อเตรียมตัวตาย. มันเป็นธรรมชาติเป็นได้ตามกฎของธรรมชาติ ; มันมีความรู้สึก คิดนึกได้ แต่ไม่มากจนถึงกับเป็นตัวกู-ของกู จนร้อนเป็นไฟ ตกนรกทั้งเป็นเหมือนกับมนุษย์. นี่เพราะว่ามนุษย์นั้นดิเกินไป ดิเกินต้นไม้มากไป ; **ไปรู้สึกคิดนึก เรื่องตัวกู-ของกูได้ จึงได้มีความทุกข์** ให้สมน้ำหน้าในส่วนที่ฉลาดเกินไปอย่างนั้น.

ที่นี้ก็มีทางออกที่ว่า ถ้าฉลาดในทางนี้เกินไป ก็ควรจะได้ความฉลาดในทางอื่นมาชดเชยกัน ควรจะสามารถจะศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้า **เรื่องไม่มีตัวกู-ของกู** นั้นแหละให้เข้าใจ ; แล้วเอามาแก้ปัญหา **เรื่องตัวกู-ของกูเสีย มนุษย์ก็จะได้ไม่มีความทุกข์.** ก็จะเป็นพระอรหันต์ที่ไม่มีมีความทุกข์. นี่ก็จะดีกว่า ต้นไม้มากสิ เพราะต้นไม้มันไม่มีความทุกข์อย่างไ้ ๆ ที่อ ๆ ไปอย่างนั้น ; แต่มันก็ยังดีกว่าคนชนิดที่มีความทุกข์มาก.

คนจะหาทางออกจากความทุกข์ได้ จะแก้หน้าตัวเองได้สักที ก็ต้องไปหาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาศึกษา ให้รู้จักปฏิบัติเพื่อกำจัดอุปาทานว่า ตัวกู-ของกูเสีย อย่าเกิดเป็นตัวกู-ของกู ตามแบบพระพุทธเจ้า. เอาอย่างพระพุทธเจ้า เอาอย่าง

พระอรหันต์ทั้งหลาย ; อย่างเกิดตัวกู-ของกูกันเลยก็ไม่มีทุกข์เหมือนกัน ; แต่ว่าไม่มีทุกข์ชนิดนี้ มันดีกว่าต้นไม้มาก เดี่ยวนี้เมื่อเรายังเลวกว่าต้นไม้อยู่ ก็เอาอย่างต้นไม้ไปก่อน ; เพื่อว่า อย่างมีความทุกข์เหมือนที่ต้นไม้ไม่มีทุกข์ จะได้ละอายมันบ้าง แล้วก็รีบหาโอกาสไปให้ไกล ไปให้ชนะมัน ไปเข้าถึงธรรมะโน้น. พอมีธรรมะแล้วทีนี้ก็จะไม่เกิดอุปาทาน ตัวกู-ของกูอีกแล้ว ; ทีนี้ก็สบายตลอดกาลได้ ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นก็เลยดีกว่าต้นไม้. ที่สวนโมกข์ มีบทเรียนอย่างนี้ให้ สถานที่ก็อำนวย. ขอให้สนใจ ถือเอาประโยชน์อันนี้ให้ได้.

พระอรหันต์มีความรู้สึกเพียงสัมผัส ไม่เกิดกิเลสปรุงเป็นตัณหา ฯลฯ

โดยรายละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก เราพูดกันแล้วเรื่องสัมผัส ๒ ชนิด คือ ปฏิหาระสัมผัส กับอริวิจนะสัมผัส.

คนเราเมื่อตากระทบรูป หูฟังเสียงเป็นต้นนี้ ก็เรียกว่าปฏิหาระสัมผัส แล้วก็เกิดเวทนา รูปสวยรูปไม่สวย สบายตา ไม่สบายตา ขึ้นมา ทีนี้จิตก็ไปยึดเอาสวย ไม่สวย สบาย ไม่สบาย นี่มาเป็นสัมผัสอีกทีหนึ่ง ; แล้วจะเกิดอริวิจนะสัมผัส สำหรับจะเป็นตัณหา เป็นอุปาทาน. อริวิจนะสัมผัสนั้นไปยึดเอาอรรถของปฏิหาระสัมผัสที่แรก มาเป็นเหตุสำหรับที่เกิดกิเลส เกิดตัณหา เกิดราคะ โภคะอะไร ; หรือว่าถ้าไม่ชอบก็เกิดโทสะ โกรธ ; หรือว่าถ้าไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรดี ก็เกิดความสงสัย มัวเมา วนเวียน ลังเลอยู่.

พระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย จะมีแต่ปฏิหาระสัมผัสเท่านั้น คือเพียงแต่ว่า ตาของท่านเห็นรูป หูของท่านได้ฟังเสียง จมูกของท่านได้กลิ่นเป็นต้น ก็เป็นปฏิหาระสัมผัส เกิดเวทนาขึ้นมา แต่อวิชชาไม่มี ; ฉะนั้นจึงไม่มีทางที่จะ

เกิดอริวัจนะสัมผัส ที่จะยึดเอาความสุข ความไม่สุข ความสบายตา ไม่สบายตามาปรุงเป็นตัณหา อุปาทาน. ส่วนเราเนี่ยมันมีเสียเรื่อย มีทั้งปฏิกะสัมผัส และอริวัจนะสัมผัส เราจึงได้มีกิเลสกันเรื่อย. **ถ้ามีแต่เพียงว่าตาได้เห็นรูปก็รู้สึกว่าได้เห็น หูรู้สึกว่าได้ฟังเสียง จมูกได้กลิ่นก็รู้สึกว่าได้ดม ฯลฯ อะไรทำนองนี้มันก็ไม่มีเรื่อง มันก็ไม่มีกิเลส คือสติสัมปชัญญะมันมาทันควัน** มาทันท่วงทีว่า กลิ่นนี้เป็นอย่างไร สักว่ากลิ่นตามธรรมชาติ ; จะดมก็ได้ แต่อย่าไปบ้ากะมัน, หรือว่า ถ้าเหม็น ก็อย่าไปเป็นทุกข์ เป็นร้อนกับมัน หลีกไปเสียก็ได้.

การระวังมีสติอยู่เสมอเนี่ยจึงมีผลเหมือนกันว่า เห็นก็สักว่าเห็น ได้ยินก็สักว่าได้ยิน ; อย่าไปโกรธ หรือว่าอย่าไปรัก อย่าไปยินดียินร้ายเข้า. ถ้าจะต้องจัดการอย่างไรงี้จัดไปซี ; แต่อย่ายินดี อย่ายินร้าย. อะไรเกิดขึ้น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็ตาม อย่าไปยินดียินร้ายกะมันเข้า. แม้แต่เกิดความรู้สึกว่า มันน่าเกลียด น่าชัง หรือมันน่ายินดี น่ายินร้าย ก็ตามใจ แต่อย่าไปยินดียินร้ายเข้า. **ให้สติปัญญามา** แล้วก็รู้ว่า ควรทำอย่างไรก็ทำ ; ถ้าไม่ต้องทำอะไรก็ไม่ทำอะไรเลยเฉยเสียก็ได้. **อย่างนี้ก็เรียกว่าไม่เกิด** : คนไม่เกิด ตัวกูไม่เกิด ยักษ์มารก็ไม่เกิด มนุษย์ก็ไม่เกิด อะไรก็ไม่เกิด.

ถ้าเขาถามว่า **เกิดที่ไหน?** ก็ตอบ **เกิดที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ;** นั้นแหละ กำเนิดแท้ ๆ อยู่ที่ตรงนั้น ไม่ใช่เกิดในมดลูกของแม่ ; แต่มันเกิดที่มดลูกตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มันจะไปปรุงเป็น ผัสสะ เวทนา ตัณหา. ถ้าใครไม่เคยได้ยินก็จงได้ยินเสียว่า **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า นรกก็อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, สวรรค์ก็อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.** ถ้าใครไม่เคยได้ยิน จงได้ยินเสียอาตมาพูดหลายครั้ง หรือหลายสิบครั้งแล้ว หลายคนได้ยิน ; แต่ว่าบางคนอาจจะไม่เคยได้ยิน ก็ขอให้รู้เสียว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

นรกมันก็อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, สวรรค์ก็อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, จะบรรลุนิพพาน ก็บรรลุได้ โดยทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. พอตา เห็นรูป หู ฟังเสียงขึ้นมาแล้ว, ถ้าเผื่อไป มีความโกรธ มีความเดือดร้อน อะไร ขึ้นมาละก็ นรกมันเกิดขึ้นมาที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ; นี้อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว.

ทีนี้ ถ้าว่าเอร็ดอร่อย สนุกสนาน บุญยังมี สวรรค์ก็เกิดขึ้นที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว ; ถ้าจะเป็นนิพพานก็ว่า เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบอะไร ก็ตายด้านไปหมด ไม่ทำให้รัก ไม่ทำให้เกลียด ไม่เป็นนรก ไม่เป็นสวรรค์จิตก็ว่างเป็น นิพพานอยู่ได้ ; ทุก ๆ กรณีที่ตาเห็นรูป หูฟังเสียง หรือจมูกได้กลิ่นลิ้มรส กายได้สัมผัสผิวนั่ง ใจได้ความคิดนึก ; เคยว่างอยู่ได้ สะอาดอยู่ได้ สงบอยู่ได้ เย็นอยู่ได้. นี่มันก็ต้องเป็นอย่างนี้.

ถ้าไม่มีเรื่องมา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว ก็ไม่มีเรื่อง อะไรดอก. ความสุข ความทุกข์ก็อยู่ที่ใจทั้งนั้น ; เพราะใจมันรู้สึก. ใจจะรู้สึก ลำพังใจเองไม่ได้ ต้องอาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก่อน ; จึงเห็นว่า อะไร ๆ มันก็รวมอยู่ที่ตรงนี้แหละ ; พระพุทธเจ้าท่านจึงเรียกว่าอินทรีย์. บางคนที่เคยเรียน นกธรรมมาแล้ว ย่อมเคยได้ยินมาแล้ว ก็รู้ ; บางคนไม่เคยก็ไม่รู้ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์. อินทรีย์ที่แปลว่าใหญ่หลวง ใหญ่โต ร้ายกาจ เรียกว่าอินทรีย์.

เรื่องต่าง ๆ มันร้ายกาจอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อเราจัดการกับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ดี เรื่องมันก็ไม่มี. เดียวนี้เราจับผิด ๆ ถู ๆ : บางคราวเป็นนรกขึ้นมา ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, บางคราวก็เป็น สวรรค์ที่สวຍงามที่สุดขึ้นมา ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สลับกันอยู่แต่อย่างนี้.

ในวันหนึ่งคืนหนึ่ง คิดดูจะเห็นว่ามัสวรรค์-นรก, สวรรค์-นรก, สวรรค์-นรก,
อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านพูดไว้ดีว่า “สวรรค์นอก นรกในใจ” ;
 พูดอย่างนี้ตัดตา หู จมูก ลิ้น กาย ออกไปเสีย ๕ อย่าง ให้เหลือแต่
 ใจ ; แต่อย่าลืมว่าใจมันทำอะไรตามลำพังไม่ได้ มันต้องอาศัย ตา หู
 จมูก ลิ้น กาย. ฉะนั้น ถึงท่านจะพูดว่า สวรรค์นอก นรกในใจ ; นั่นก็
 หมายความว่า มันผ่านมา ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย.

ขอให้ระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจดี ๆ มันจะปล่อยอะไรเข้าไปในใจ แล้วก็เป็นนรก สวรรค์ ยิ่งขึ้นไปอีก : คือจะเกิดเป็นตั่ว-ของกู. ให้ควบคุมเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส เป็นต้นนี้ อย่าให้เกิดเป็นตั่ว-ของกู ขึ้นมาได้ ; ให้มันเป็นเรื่องที่เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ. พอเกิดเวทนาแล้วก็รีบมีปัญญา อย่าไปรักมัน อย่าไปเกลียดมัน. ถ้าไปเกลียดก็เป็นนรก, ถ้าไปรักก็เป็นสวรรค์, แล้วมันก็หลุดทั้งนั้น.

นี่แหละ สติปัญญาของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมา
สัมโพธิญาณ ก็คือรู้เรื่องนี้ : รู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, กับเหยื่อ
ของมัน : คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์. ให้รู้ว่า ถ้าเราทำผิด
จะเกิดอะไรขึ้น ; ถ้าทำถูกจะเกิดอะไรขึ้น, คือจะเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา เมื่อทำผิด
จะไม่เกิดทุกข์เมื่อทำถูก ; จึงว่าถ้าทำถูกนั้นก็ไม่ได้เกิดตัวกู-ไม่เกิดของกู ; ล้วนแต่เป็น
ธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติเดิม ๆ เหมือนก้อนหิน เหมือนต้นไม้
อะไรนี้ มันก็ไม่มีมีความทุกข์.

ก่อนหินนี้ก็ไม่เพียง : มันไม่เพียงมันก็เปลี่ยนแปลง,มันเกิด-ดับ,
แต่มันก็ไม่ทุกข์; เพราะมันไม่มีจิตไม่มีใจ ไม่มีความรู้สึกได้เสียเลย มันไม่ทุกข์

เพราะว่าไม่มีจิต ; จะจัดว่าเป็นพรหมชนิดหนึ่งก็ได้ ซึ่งมีแต่ความไม่เที่ยง, เปลี่ยนแปลง เกิด ดับ ; แต่ไม่มีอุปาทาน ยึดถือ. **ส่วนตัวไม้ี้ มีความรู้สึกคิดนึกได้ แต่ไม่** ถึงกับมีอุปาทานยึดถือ จึงยังไม่เป็นทุกข์.

พอเป็นสัตว์เดรัจฉาน เช่นแมว เช่นสุนัข เริ่มมีอุปาทานเล็ก ๆ น้อย ๆ จึงเป็นทุกข์เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็ไม่มากเท่าคน พอถึงระดับคน มีความเก่งเต็มที่ ยึดถือเต็มที่ ฉะนั้นจึงมีความทุกข์เต็มที่ ไม่มีทางไหนแล้ว ก็ไปหาพระพุทเจ้า เพื่อจะมีความรู้ ดับความยึดถือเสีย ป้องกันความยึดถือเสีย; คนก็เลยดีกว่าสัตว์ทั้งหลาย ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน ดีกว่าต้นไม้ ดีวก่อนหิน ก็อยู่ที่ตรงนี้.

นี้ ความรู้ หรือความลับ ที่ว่าพระพุทเจ้า ที่แท้ท่านไม่ได้เป็นอะไร, ในใจแท้ ๆ ของท่านท่านมิได้เป็นอะไร ; แต่ปากของท่านก็พูดว่าท่านเป็นอะไร ; แล้วเราได้ยินเข้าเราก็คิดว่าท่านเป็นอะไร. ทำไมปากของพระพุทเจ้า จะต้องพูดว่า “ฉันเป็นอะไร” ก็เพราะท่านต้องพูดกับคนโง่ ๆ คนในโลกที่ลึวนแต่ยังเป็นอะไร ๆ อยู่ ; ท่านก็ต้องพูดด้วยภาษาของเขานั้นแหละ ว่าฉันก็เป็นนั่นเป็นนี่ อย่างนั้น อย่างนี้ ; แต่ในใจของท่านไม่เป็น. นี่ควรท่องคาถาบทใหม่ี่กันไว้ทุกคนว่า :- อิมมา โข โลกสมมญฺญา โลกนิจฺตุติโย โลกโหวหารา โลกปญฺญตฺติโย พุดไปตามที่ชาวโลกรู้, ตามที่ชาวโลกพูด, ตามโหวหารของชาวโลก, ตามที่ชาวโลกบัญญัติ, มีอยู่ ๔ อย่าง เย หิ ตถาคโต อปฺรามสนฺโต -มันเป็นคำที่ตถาคตยอมกล่าวไปตามนั้น แต่ว่าไม่ ยึดถือ.

นี่คือเรื่องที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ เป็นประจำวัน ตลอดวัน ตลอดเวลา เราจะต้องพูดอย่างคนธรรมดาเขาพูด หากเรายึดถือ เราก็ได้เป็นทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง : ทุกข์เปิดเผยบ้าง ทุกข์ไม่เปิดเผยบ้าง. ต่อไปก็ระวัง ปากอย่างใจอย่าง เมื่อปาก ต้องพูดอย่างยึดถือ ใจก็อย่ายึดถือ ; ก็มีเท่านั้นเอง.

ระวัง อย่าให้ตัวกู-ของกู เกิดขึ้น, ความทุกข์จะไม่เกิด

อะไรจะเกิดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็อย่าให้มี **ตัวตนเกิดขึ้น** ไม่มีตัวกูเกิดขึ้น จะมีอารมณ์มากระทบ หรือไม่มากระทบก็ตาม จิตมันยังจะปกติอยู่ได้ เรียกว่าอย่ามีตัวกู. เมื่อจิตกำลังไม่มีอารมณ์ ก็ไม่มีตัวกูอยู่แล้ว ; พอมีอารมณ์อะไรมาก็อย่าให้มันเกิดเป็นกู. กำลังเจ็บหนกอยู่ ก็อย่าต้องมีตัวกู, กำลังสบายอยู่อย่างนี้ ก็อย่าให้มีตัวกู ; เรื่องมีตัวกูเป็นเรื่องเขลาทั้งนั้น.

โดยมาก เมื่ออารมณ์ร้าย ๆ เข้ามา เช่นเจ็บหนกอย่างนี้ก็กลัวตาย. พอกลัวตาย ในความกลัวตายก็เป็นตัวกู, เป็นตัวกูอยู่แล้ว, เป็นเสร็จอยู่แล้ว. ฉะนั้น **จึงต้องเตรียมตัวไว้แต่เนิ่น ๆ** ว่าจะต้องประสบกับอารมณ์ที่รุนแรง : เช่นเป็นความได้อย่างรุนแรง, ความเสียหายอย่างรุนแรง, ความเจ็บไข้อย่างรุนแรง, ความสบายอย่างรุนแรง, ฯลฯ หรืออะไรนี้. อย่าให้หลงเป็นตัวกู-ของกู ยกหูชูหางกันเลย. ขอจงระวังให้ดี ; **อย่าให้เกิดตัวกู-ของกูได้ “ปากพูดได้ แต่ใจอย่าเป็น”**. ข้อนี้เรียกว่า ปากอย่างใจอย่าง.

ที่นี้ **อย่าให้ตัวกูเกิดเลย** ก็เรียกว่ากูตายเสร็จแล้วตลอดเวลา อย่างนี้เราใช้คำพูดว่า **“ตายเสียก่อนตาย”** ; อย่ามีตัวกู โดยประการทั้งปวงและตลอดเวลาด้วย **ตายก่อนตาย** อย่างนี้**จะไม่มีความทุกข์**. ถ้าไม่ตาย คือเกิดเรื่อย : เดี่ยวเกิด, เดี่ยวเกิด, เดี่ยวเกิดทางตา เดี่ยวเกิดทางหู เดี่ยวเกิดทางจมูก ; แล้วก็**บ้าเกลียด บ้ายินดี** บ้ายินร้าย **อยู่เรื่อย** ; ก็**จะทุกข์เรื่อย** มีความทุกข์เรื่อย ทุก ๆ ครั้งที่เกิด เกิดทุกที เป็นทุกข์ทุกที นี่อุตสาหัจจำไว้อย่างนี้.

ถ้าตายเสียก่อนตาย คือทำให้มันเสร็จ ; **อย่าได้เกิดตัวกู-ของกูอย่างนี้** ก็**สบายตลอดชาติ** จะไม่มีทุกข์อีกต่อไป ; คือจะไม่ต้องตายอีกต่อไปแล้ว เพราะว่าตายเสร็จแล้ว เป็นการตายของตัวกูต่างหาก ไม่ใช่ตายของร่างกาย.

เมื่อจิตใจไม่เกิดเป็นตัณหา-ของกู นี่เรียกว่าไม่มีภพ ไม่มีชาติ, ภพ หรือ ภาวะ นี่แปลว่ามีหรือเป็น, ชาติแปลว่าเกิด ; ไม่มีภพ ไม่มีชาติ นี่ก็คือว่า ไม่มีเกิดความรู้สึกในจิตในใจว่าเป็นตัณหา-ว่าเป็นของกู. ตณฺหา นตฺถิ กุหิณฺณจิ โลกเก ; เป็นคุณบทของพระอรหันต์ว่า ตณฺหาไม่มี เพื่ออยากจะเกิดในโลกไหน ๆ, จิตของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น; จิตของพระพุทธเจ้านั้นอยู่ในลักษณะที่เรียกว่า ไม่มี ตณฺหาที่อยากจะเกิดในโลกไหน ๆ. ฉะนั้นท่านจึงเกิดเป็นเทวดาก็ไม่ได้ เป็นพรหม ก็ไม่ได้ เป็นมนุษย์ก็ไม่ได้ เป็นสัตว์ก็ไม่ได้ เป็นอะไรก็ไม่ได้; เพราะว่าไม่มีตณฺหา ที่อยากจะเกิดในที่ไหน ๆ ; เพราะว่าอวิชชามันถูกถอนรากเสียแล้ว มันก็ไม่คลอດ ตณฺหาออกมาได้.

นี่พูดอย่างนี้ตรง ๆ ก็ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ว่า ไม่มีตณฺหา ที่ทำให้อยากเกิดในภพไหน ๆ ที่นี้ เราจะให้พระพุทธเจ้าเกิดเป็นนั่นเป็นนี้ได้ อย่ไรละ. เพราะฉะนั้น ท่านจึงมิได้เป็นอะไรอยู่ตลอดเวลา, ที่แท้ท่านมิได้ เป็นอะไรอยู่ตลอดเวลา.

ที่ชัดไปกว่านั้น ท่านตรัสเป็นคำอุทาน อยู่ในคัมภีร์อุทานว่า อภิภูโต มาโร -มารเราก็ครอบงำได้แล้ว, วิชิตสงฺคาโม -สงครามเราก็ชนะแล้ว, อุปป/จุจฺจา สพฺพ ภวานิ ตาที -เราก้าวล่วงภพทั้งหลายทั้งปวงเสียได้แล้ว, เป็นคน คงที่ ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง. ที่ว่ามารเราชนะแล้ว ก็คือว่ากิเลสนี้แหละ กิเลสมาร ทรงรบชนะแล้ว, กิเลสหมดเชื้อหมดราก, หมดความเคยชินที่จะเกิดอีกแล้ว. นี่ เรียกว่า มารเราชนะแล้ว -อภิภูโตมาโร. สงครามเราก็ชนะแล้ว คือสงคราม เกิดอีกไม่ได้ -วิชิตสงฺคาโม, สงครามนี้เราพิชิตแล้ว สงครามไม่มีอีก. อุปป/จุจฺจา สพฺพ ภวานิ -เราก้าวล่วงภพทั้งหลายทั้งปวงเสียได้เพราะเหตุนี้. ภพนี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ; แจกออกไปก็เกิดเป็นสัตว์เป็นเดรัจฉาน เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็น

เทวดา เกิดเป็นพรหม เกิดเป็นสัตว์นรก เกิดเป็นอะไรนี้; เรียกว่าเป็นภพๆ ภพๆไป. ภพทั้งหลายเหล่านี้ข้ามล่วงเสียได้แล้ว เพราะว่า หมดยกเลสแล้ว. **ตาที** แปลว่า คงที่ คงที่นี้ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติเดิมแท้ที่เรียกว่า ธรรมชาติ **ธมฺม** = **ธา-ตุ**นี้ เป็นอย่างนั้นเอง เป็นความคงที่ตายตัวของธรรมชาติ.

จิตของพระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น เราจะไปเกณฑ์ให้ท่านเป็นนั่นเป็นนี่นั้น เรายังจะบ้าเอง. เราจะต้องรู้ว่า พระพุทธเจ้าจะเป็นอะไรไม่ได้; แต่ว่าถ้าโดยสมมติแล้วพูดได้ เราก็พูดได้. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสได้ว่า ฉันเป็นอะไร, ตถาคตเป็นอะไร. เราก็พูดได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นอะไรแก่เรา; เราเป็นอะไรแก่พระพุทธเจ้า; เราพูดได้; แต่ว่าตามข้อเท็จจริง หรือตามความจริงเท่านั้น พระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ทั้งหลายท่านจะไม่มีเป็นอะไร. ฉะนั้นที่พูดว่าเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นโน่น นี่ก็เป็นโลกโฆหาร โลกสมัญญา โลกสมุติ โลกบัญญัติ. ขอให้จำไว้ว่ามีอยู่ ๔ คำ.

สรุปความว่า **ท่านเป็นอะไรได้เพียงสักว่าสมมติ** คือที่ชาวโลกสมมตกันอยู่ ให้ท่านเป็นอะไรก็ได้ แต่ว่าเฉพาะในส่วนที่ควรจะเป็นนะ. จะให้เป็นคนพาลเป็นอะไรท่านองนี้นั้น ท่านเป็นไม่ได้. แต่จะเป็นที่เป็นประโยชน์ ที่ควรจะเป็นแล้ว ท่านเป็นให้เราได้ทั้งนั้นโดยสมมติ; แล้วปากของท่านก็ตรัสอย่างนั้นว่า **“ฉันเป็นที่พึ่งแก่เธอ”** อย่างนี้ก็พูดได้ ตรัสได้ แต่ใจของท่านไม่เป็น. ท่านเป็นคนปากอย่างใจอย่างเสมอ ก็แปลว่า โดยจิตใจแล้ว ท่านมิได้เป็นอะไร; แต่โดยปากของท่านแล้ว ท่านก็จะพูดได้ว่า จะเป็นอะไร หรือควรจะพูดว่าเป็นอะไร. แต่ท่านไม่มีอุปาทาน ฉะนั้นในจิตใจของท่านก็เป็นอะไรไม่ได้; แต่ท่านกลับทำอะไรที่เป็นประโยชน์แก่เราได้หมดทุกอย่างเลย, แก่ทุกคนก็ได้ เป็นประโยชน์ครบทุก ๆ ชนิด ประโยชน์ต่ำ ประโยชน์กลาง ประโยชน์สูงสุด ท่านก็เป็นให้ได้.

นี่เรียกว่า ถ้าดูในแง่หนึ่ง ท่านมิได้เป็นอะไรแก่ใคร ในแง่ความจริงท่านมิได้เป็นอะไรแก่ใคร ในแง่สมมติ ท่านเป็นให้ทุกอย่างที่ควรจะเป็น แล้วเราก็อธิว่าท่านเป็นให้แก่เราทุกอย่าง ; แต่ความจริงก็จะเป็นอื่นไปไม่ได้ ยังคงเป็นความจริง. พระพุทธเจ้าท่านจะตรัสว่าท่านเป็นอะไร ก็เป็นไม่ได้ เราทั้งหลายจะพากันสมมติว่าพระองค์เป็นอะไร ก็เป็นไม่ได้ ; เป็นได้แต่สักว่าสมมติ เป็นเพียงโวหารสำหรับพูดสำหรับร้องเรียก สำหรับบอกกล่าว สำหรับติดต่อ เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ก็พูดไปตามนั้น แต่จิตอย่ายึดมั่นถือมั่น. **มันไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวตนขึ้นมาได้ นอกจากเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา** ของปฏิจลสมุปบาท ดังที่เรากล่าวแล้ว ; แล้วก็ว่าถ้าจะไม่ให้เป็นทุกข์ ก็อย่าเป็นอะไรเลย.

ถ้าเป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา มันก็ต้องเป็นทุกข์ก่อน แล้วจึงจะดับทุกข์กันทีหลัง. มันไม่มีอะไรที่เกิดขึ้น นอกจากความทุกข์, **ถ้าไม่เกิดก็ไม่เป็นทุกข์ อย่าเกิดจึงจะได้ไม่เป็นทุกข์.** ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงเป็นคนที่ไม่เกิด; แต่โดยสมมติ ก็สมมติว่าเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ละเกิดมาสำหรับเป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.

การบรรยาย ๑๒ ครั้งที่แล้วมา เราเกณฑ์ให้พระพุทธเจ้าเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เป็นแก่คนนั้น เป็นแก่คนนี้ ; ส่วนการบรรยายครั้งสุดท้ายนี้ชี้ให้เห็นตามที่เป็นจริงว่า โดยที่แท้แล้ว ท่านมิได้เป็นอะไรเลย นอกจากสมมติให้ท่านเป็นอย่างนั้นอย่างนี้.

เป็นอันว่า การบรรยายเรื่องพระพุทธจริยานี้ก็ควรจะจบกันเสียที คือว่าเรื่องก็ควรจะจบกันที่ เวลาที่กำหนดไว้ ก็หมดพอดีสำหรับสามเดือนภาคมาฆบูชา การบรรยายครั้งต่อไปก็จะเปลี่ยนเรื่อง หรือเปลี่ยนชุดเป็นชุดอาสาฬหบูชา ค่อยว่ากันต่อไปใหม่.

ที่แท้ท่านไม่ได้เป็นอะไรกับเรา

๔๔๓

วันนี้เป็นโอกาสสุดท้ายของการบรรยายเรื่องพุทธจริยา ขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดจดจำไว้ให้ดีว่า ; ถ้าว่าโดยสมมติแล้วก็เป็นอะไรกันได้อย่างตามสมควรจะเป็น ; แต่ถ้าว่าโดยสัจจะ โดยแท้จริงแล้วไม่ได้เป็นอะไรเลย. อย่างกล่าวพูดว่าเป็นนั่นเป็นนี่ มันไม่จริงทั้งนั้น.

ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ทั้งหลายจะได้สาธยายพระคุณ ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ต่อไปอีก.

ภาคผนวก

พระพุทธคุณ
ที่จารึกอยู่ในประวัติศาสตร์
ข้อเขียนเป็นที่ระลึกในวันวิสาขบูชา พ.ศ.๒๕๔๓
ของ
ภิกขุ พุทธทาส อินทปัญโญ
.....

การจะค้นหาให้พบรอยแห่งพระพุทธคุณ อันจารึก
ติดอยู่ในสากลประวัติศาสตร์นั้น จะต้องมองให้พบการ
ปฏิวัติอันเกิดขึ้นแก่โลก เนื่องจากมีพระองค์เป็นมูลเหตุ
ว่ามีอยู่อย่างไรเสียก่อน !

พระคุณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า อันมีอยู่เหนือปวงสัตว์ในสากลโลกนั้น
คือความที่พระองค์ทรงประศาสน์ความสวัสดิ์มิ่งมงคลไว้แก่สัตว์โลก, ทั้งโดยตรงและ
โดยอ้อม ด้วยการปฏิวัติที่พระองค์ทรงบันดาลให้เป็นไปในโลก, โดยทรงพระเจตนา
ก็ตาม ไร้เจตนาก็ตาม. ความสวัสดิ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงนั้น ได้แก่สุขสวัสดิ์อันเกิดจาก
การสดับธรรมเทศนาของพระองค์ แล้วประพฤติตามโดยควรแก่ธรรม. และที่เป็นโดย
อ้อมนั้น คือผลอย่างอื่นอันเกิดขึ้นสืบต่อมาจากการที่มีผู้ฟังธรรม แล้วประพฤติตนให้เป็น
ตัวอย่างแก่โลก ดังดูดีให้มีผู้นิยมธรรมะอีกต่อหนึ่ง ; หรือแม้ที่สุดแต่การที่เมื่อนุคคล

มากลายเป็นผู้มีความสุขไปเสียมากขึ้น ความชั่วและคนชั่วก็น้อยไปเอง. และข้อที่ว่า
ทรงบันดาลให้การปฏิบัติเกิดมี และเป็นไปในโลกนั้น ได้แก่การปฏิบัติเปลี่ยนรูปของ
ประวัติศาสตร์โลก ทั้งในทางสมาคม และทางศาสนา. สำหรับการปฏิบัติของตัว
ประวัติศาสตร์นั้น เป็นการปฏิบัติที่ไร้เจตนา; เพราะพระองค์ทรงทำหน้าที่ของพระองค์
ตามธรรมชาติของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งเท่านั้น แต่การปฏิบัติก็เกิดขึ้นแก่ประวัติศาสตร์เอง.
โดยนัยนี้ เราจะพบว่าพระคุณของพระองค์จารีกรอยปรากฏอยู่ในการปฏิบัติทั้งสาม
คือปฏิบัติของประวัติศาสตร์เอง, ปฏิบัติทางสมาคม, และปฏิบัติทางศาสนา
ซึ่งมีการปฏิบัติทั้งทางฝ่ายทฤษฎี และฝ่ายปฏิบัติการ.

ก. การปฏิบัติที่เกิดขึ้นแก่ประวัติศาสตร์

โลกย่อมหมุนตามกระแส และหมุนไปสู่ความแตกดับด้วยอำนาจกิเลสของ
สัตว์โลกนั่นเอง, ได้ก่อการอันร้ายกาจขึ้นทำลายกันเอง หรือเป็นการทำลายโลก ในเมื่อ
วอดวายกันหมด, แล้วเกิดขึ้นมาใหม่สำหรับเป็นเช่นนั้นอีก. แต่ทางฝ่ายธรรมนั้นหยุด
หรือไม่ลอยไปตามกระแส หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็คือขวางกระแส กันไม่ให้โลกไหล
ไปตามกระแสของโลกเอง แต่ให้ทวนกระแสไหลไปตามแนวธรรม. ธรรมเป็นเครื่อง
คุ้มครองโลก หรือกีดกันไม่ให้โลกหมุนไปสู่ความแตกดับเร็วเกินไป จึงเป็นเหมือน
ลูกตุ้มที่ถ่วงโลกไว้ ให้มีชีวิตอยู่ยืนนาน กว่าที่จะปล่อยให้หมุนจีไปตามอำนาจตัวมันเอง.
ธรรมนั้นไม่มีใครตั้งขึ้น เป็นของมีอยู่เอง เป็นแต่มีผู้ค้นพบ, และเป็นความจริง
อันเด็ดขาดอยู่ในตัว. สิ่งใดที่ตั้งขึ้น สิ่งนั้นหาใช้ธรรมในที่นี้ไม่ และไม่มีความจริง
ในตัว เพราะถูกตั้งขึ้นได้และมีคนตั้งขึ้น. ธรรมที่แท้จริงใครตั้งไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้า
ก็ทรงตั้งมันไม่ได้ เป็นแต่ทรงค้นพบด้วยอำนาจพระปัญญา แล้วทรงนำมาสอนสัตว์.
คนเราเกิดมาในท่ามกลางอวิชชา จึงไม่มีความรู้ หรือมีแต่ความรู้ที่ผิด ซึ่งมีผลเท่ากับ
ความไม่รู้ หรือบางอย่างจะให้โทษยิ่งกว่าความไม่รู้ไปเสียอีก. ธรรมหรือกฎความจริง

ที่มีอยู่เองแล้ว จึงไม่ปรากฏต่อเรา เราทราบข้อนี้ได้ตรงที่เราทำผิดกฎความจริงของธรรมชาติ, และเราทราบว่าเราทำผิดได้ตรงที่เรากำลังไม่ได้รับความสุขชนิดที่เรามีความพอใจพอใจอยู่เสมอได้. เรายังไม่ได้ความอยู่ หรือความมีความเป็น ที่ถูกต้องตรงความประสงค์ของเราทุก ๆ อย่าง และแล้วเราก็ไม่ทราบว่ามันเป็นเพราะเหตุไร นั่นแหละคือข้อที่ว่า แม้ความจริงมีอยู่เราก็หาทราบไม่ จนกว่าเราจะมีปัญญาเสียก่อน.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงค้นพบความจริงด้วยพระปัญญาของพระองค์เองก่อนแล้ว สอนให้เรารู้หรือเข้าใจความจริงอันนั้นตามพระองค์ได้งายขึ้น จนสามารถดำรงใจให้ตั้งอยู่ได้ ในสภาพที่ไม่มีความทุกข์อันใดมารบกวนได้ และเรามีแต่ความพอใจในชีวิตของเราอย่างชุ่มชื่นเยือกเย็นอยู่เสมอ. โลกกำลังกระหายต่อความพ้นทุกข์อยู่แล้ว ฉะนั้นพอพระองค์ทรงอุบัติขึ้นสั่งสอนธรรม แม้ไม่ต้องร้องเชื้อเชิญ สัตว์ที่มีปัญญาก็ยินดีและพร้อมอยู่เสมอ ที่จะรับเอาธรรมจากพระองค์ในส่วนหลักวิชา และนำไปประพฤติ จนบังเกิดผลในทางใจ สมตามที่ตนหวังคือ สภาพที่ใจไม่มีความทุกข์ต่อไป เมื่อเกิดมีคนที่สามารถรับเอาธรรมชนิดนี้ และเกิดมีมากขึ้นด้วยการสั่งสอนกันสืบมา ธรรมก็เป็นสิ่งที่ปรากฏแก่ดวงใจของสัตว์โลกมากขึ้น. เมื่อมีมากขึ้น ก็มีอิทธิพลในการที่จะจูงสัตว์โลกไปในแนวของธรรมมากขึ้น หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ก็คือเป็นลูกตุ้มที่ถ่วงให้โลกหมุนไปหาความลุ่มจมช้าเข้านั่นเอง, แม้ว่าผู้ที่รู้ธรรมโดยตรงนั้น จะมีความสุขของตนเองอย่างเต็มเปี่ยมไปผู้หนึ่งเป็นส่วนตัวแล้ว ก็ยังมีอิทธิพลที่จะดึงดูดน้ำใจผู้อื่นอีกเป็นจำนวนมากให้ดำเนินตาม จึงเกิดเป็นลูกตุ้มถ่วงขึ้นได้ด้วยอาการอย่างนี้.

ธรรมิกบุคคลในโลก เปรียบเหมือนผู้จะออกคะแนนเสียงเป็นฝ่ายค้านอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งออกความคิดอย่างลับตา ปลอ่ยโลกให้เป็นไปในทางลุ่มจม และเดือดร้อนโดยไม่รู้สึก, ฉะนั้นถ้าธรรมิกบุคคลยิ่งมีมากขึ้นเมื่อใด ลูกตุ้มที่ถ่วงก็ยิ่งหนัก และถ่วงได้มากขึ้นเพียงนั้น. ในบัดนี้มีพุทธบริษัทในโลกไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม ของพลโลกทั้งหมด, จำนวนคนเหล่านี้ย่อมเป็นส่วนที่ถ่วงให้โลกหมุนไปหาการถูกเป็นไฟซ้ำเข้า

ตามส่วน. ในระหว่างที่ยังไม่ลูกนี้ เพราะมีความถ่วงให้ช้าอยู่ มีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมากหรือทั้งโลก พลอยได้รับความผาสุกไปด้วย จึงกลายเป็นอำนาจสุขให้แก่โลกทั้งสิ้นไปในตัว ซึ่งควรที่สัตว์ทุกถ้วนหน้าจะพึงระลึกถึงหิตคุณอันนี้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า. และการที่โลกหมุนไปหาความลุ่มจมช้าเข้านี้เอง ชื่อว่าเกิดการปฏิวัติขึ้นในตัวประวัติศาสตร์เอง ซึ่งถ้ามีจะนั้นโลกจะต้องดำเนินหรือมีฉากในทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างอื่นไปแล้ว ถ้าเราจะปล่อยให้มันเป็นไปตามอำนาจกิเลสตัณหาของโลกล้วน ๆ โดยไม่มีธรรมเข้าคุ้มครอง.

ข. การปฏิวัติที่เกิดขึ้นแก่ทางสมาคม

อินเดียในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้นนั้น มีการถือชั้นวรรณะ. ตามลัทธิพราหมณ์ แบ่งคนออกเป็น ๔ พวกคือ กษัตริย์, พราหมณ์, พลเมือง ธรรมดาที่เรียกว่าไวศยะ, และพวกทาสหรือที่เรียกว่าศูทร รวมทั้งพวกที่ต่ำกว่า เช่น พวกจัณฑาลด้วย. สามพวกแรกเป็นพวกสูง และสูงกว่ากันอยู่ตามลำดับ ส่วนพวกหลังนั้น ตามลัทธินั้นคล้ายกับไม่รับรองว่าเป็นมนุษย์. เขาไม่ยอมให้พวกศูทรเข้าโบสถ์ ไม่ยอมให้ได้เรียนหรือได้ฟังพระเวท ไม่ร่วมบ่อน้ำ ไม่ร่วมหนทาง. และถ้าบังเอิญว่าพวกศูทรผ่านมาพบเข้ากับพวกเขา เขาปรับให้เป็นความผิดของพวกศูทรนั้น และได้รับโทษซึ่งทารุณ. เขาถือว่าพวกกษัตริย์สร้างขึ้นจากแขนของพรหม พวกพราหมณ์สร้างขึ้นจากปาก พวกไวศยะสร้างขึ้นจากกะเพาะ และพวกศูทรถูกสร้างขึ้นจากเท้าของพรหม ดังนี้.

พวกศูทรจำนวนล้าน ต้องกลายเป็นพวกที่อดทนระอาใจของพวกเขาอื่น คล้ายกับว่าของเน่าที่ไปปนอยู่ในท่ามกลางกองดอกไม้ อันมีกลิ่นหอม. การสมาคมจึงเจือไปด้วยการถือตัว การเกียดกัน และการสบประมาทอย่างรุนแรง มีภาวะที่น่าอนาถใจ แทรกแซงอยู่ทั่วไป เพราะว่าแม้ว่าพวกวรรณะสูงจะรังเกียจ และเหยียดหยามทำทารุณ

ต่อวาระด่าอยู่เพียงใด ก็ยังต้องติดต่อกับพวกทาสเหล่านั้นอยู่นั่นเอง. ภาพแห่งความทารุณจึงคงมีอยู่ทั่วไปในวงการสมาคม ซึ่งเป็นเหมือนกับสีดำอันป้ายอยู่เป็นแห่ง ๆ ในพื้นที่ขาวหรือเหลือง ฉนั้นใดก็ฉนั้น.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้น พระองค์ทรงสั่งสอนว่า คนเราจะเป็นพราหมณ์ เพราะเหตุสักว่าบิดามารดาเป็นพราหมณ์หาได้ไม่ แต่จะเป็นพราหมณ์ได้ก็ด้วยการประพฤติตนตามแนวธรรม คือประพฤติดี. และในการประพฤติดีนั้น ทำได้ทุกคนไม่จำกัดว่าจะเป็นวรรณะไหน, ในการประพฤติดุจธรรม ไม่มีกษัตริย์ ไม่มีพราหมณ์ ไม่มีไวยสยะ และไม่มีศูทร, เพราะฉะนั้น คนเราจะเป็นอะไรก็ได้ทั้งนั้น แล้วแต่การประพฤติของเขานั้นเอง. การเป็นกษัตริย์หรือพราหมณ์ ด้วยเหตุสืบจากบิดามารดานั้นไม่ช่วยได้ เพราะว่าแม้จะมีกำเนิดจากบิดามารดาที่เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวยสยะ หรือศูทรก็ตาม เมื่อประพฤติผิดธรรมแล้ว ย่อมจมลงไปในนรกเหมือนกัน โดยไม่แตกต่างกัน และไม่มีข้อยกเว้นให้แก่ใครเป็นพิเศษ. ถ้าประพฤติถูกต้องธรรมก็จะได้ไปสู่สุคติ และเป็นสุขเสมอกัน โดยทำนองเดียวกัน ดังนี้.

เมื่อมีคนนับถือและทำตามคำสั่งสอนของพระองค์มากขึ้น จนกระทั่งถึงพวกราชาและมหาราช พวกศูทรก็ค่อยมีโอกาสได้หายใจด้วยอากาศที่บริสุทธิ์ สดใส เยือกเย็น ปราศจากมลอันทารุณได้มากขึ้น. ฉากของมนุษย์ในด้านการสมาคมก็เปลี่ยนไปโดยควรแก่เหตุ. ภาพทารุณที่เคยปรากฏในวงการสมาคมระหว่างวรรณะทั้งสี่ ก็ค่อยจางหายไป พื้นสีขาวในดวงใจของมนุษย์เหล่านั้น ก็มีสีขาวอันสม่ำเสมอมากขึ้น มีจุดหรือทางดำน้อยลง.

อีกอย่างหนึ่ง สตรีเป็นสิ่งที่เคยถือกันว่าเป็นทรัพย์สมบัติชนิดหนึ่ง. ในตอนแรกก็เป็นทรัพย์ของบิดามารดา ที่เลี้ยงไว้สำหรับขายให้แก่บุรุษในตระกูลที่จะมาขอซื้อเอาไป. ครั้นผู้เป็นสามีซื้อเอาไปแล้วก็ถือเสมือนหนึ่งทรัพย์หรือสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่ง ปราศจากสิทธิ์และเสียงใด ๆ. เพราะเชื่อกันว่าสตรีเป็นมนุษย์ที่ไม่มีอะไร ๆ สมบูรณ์

เหมือนผู้ชาย จึงไม่ให้ความศึกษาแก่สตรี สตรีก็มีอันที่จะเป็นไปในทางเสื่อมเสียมากขึ้น จึงกลายเป็นธรรมเนียมที่ถือกันว่าสตรีไม่ควรถูกยกขึ้นมาเทียมบุรุษ ทุก ๆ อย่างให้อยู่ในอำนาจของฝ่ายชายอย่างเดียว.

จุดดำได้เกิดขึ้นแก่เพศที่เป็นมารดาของโลกอย่างเปื้อนไปหมดทั้งที่บุรุษผู้ถือลัทธินั้น ก็ต้องเกิดมาจากสตรีนั่นเอง. ครั้นพระองค์ทรงอุบัติขึ้นทรงรับรองข้อที่ว่าสตรีสามารถบรรลุผลเช่นเดียวกับบุรุษ โดยไม่มีข้อแตกต่าง และตรัสข้อปฏิบัติสำหรับสตรี เพื่อ “เอาชนะ”^๑ ได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า คือความมีหน้ามีตา ในทางสมาคมหรือวงศ์ชม และการไปสู่สุคติสวรรค์โดยเท่าเทียมกับผู้ชาย ให้รู้จักหน้าที่ของตัวที่จะพึงปฏิบัติต่อสามี ซึ่งก็มีหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง อันจะพึงปฏิบัติต่อภรรยา และให้ทั้งสองฝ่ายถือเสมือนที่จะพึงกระทำตอบแก่กัน โดยเท่าเทียมกัน.

การยกสถานะสตรีเช่นนี้ ปรากฏในตระกูลวงศ์ของพระองค์ คือพวกศากยะมาก่อนแล้ว โดยที่ถือว่าสตรีเป็นเพศที่ควรยกย่อง ไม่ยอมยกให้ไปกับพวกที่มีเชื้อชาติต่ำกว่า แม้จะมีอำนาจ และสตรีควรมีสติที่จะปฏิเสธ หรือไม่ถูกยกให้แก่บุรุษที่ไม่มีคุณสมบัติทัดเทียมกัน. หรือกล่าวอย่างนั้น ๆ ก็คือว่าเกียรติยศของสตรี เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาอยู่อย่างรอบคอบสุขุม. ข้อนี้ทำให้สตรีพวกศากยะก้าวออกจากประตูล้อมรอบในสำนักภิกษุณีได้ โดยปราศจากการขัดขวางของฝ่ายชาย. และธรรมของพระองค์ซึ่งมีผู้รับถือกันมากขึ้นสืบมาในตอนหลัง ได้ช่วยยกสถานะของสตรีให้สูงขึ้นอย่างประจักษ์ มีสิทธิและโอกาสที่จะทำการกุศลและการศึกษาตามประสงค์ของตนมากขึ้น.

อีกอย่างหนึ่ง อันเดียวในสมัยโบราณมีธรรมเนียมผู้ชายัญญด้วยเนื้อและเลือดทั้งของสัตว์และมนุษย์. โบสถ์ส่วนมากคือโรงฆ่าสัตว์ ที่แดงไปด้วยเลือดและไฟที่ส่งควันตระหลบ. ผู้มีทรัพย์และอำนาจจัดให้พวกนักบวชประกอบ

๑. ดูบาลี พลวรรค มาตุคามลัญจก สุตที่ ๕ ไตร. ล.๑๘ น.๓๐๖ และบาลีอุโบสถวรรค อังกุฏ. อ. ไตร. ล. ๒๓ น.๒๗๕ และอื่น ๆ

บาปของตน และช่วยให้ตนมีความเจริญยิ่งขึ้นไปตามลัทธิที่เชื่อกันอยู่. พวกนักบวชเหล่านั้นช่วยทำพิธี ให้บาปของผู้เป็นเจ้าของยัญญ์นั้น ตกมารวมกันอยู่ที่ศีรษะของสัตว์ที่จะฆ่า แล้วฟันมันเสีย โดยไม่มีขณะที่มันอาจสำนึกถึงรสของความเจ็บและความตาย เอาโลหิตรองใส่ถาดมาเผาไฟสมนาคุณพระเป็นเจ้าในเบื้องบน. ศัตรูย่อมตอบแทนศัตรูด้วยเลือดและชีวิต การริษยาอาฆาตจองเวร ถือกันว่าเป็นเกียรติยศ ไม่ถือกันว่าการให้อภัยเป็นสิ่งที่ควรนิยม.

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอุบัติขึ้น พระองค์ทรงสอนว่า ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นจะช่วยทำคนอื่นให้เศร้าหมองหรือบริสุทธิ์หาได้ไม่. กรรมเป็นสิ่งเด็ดขาดแน่นอนในข้อที่ว่า ทำเช่นไรต้องได้ผลเช่นนั้น และผู้ทำนั้นเองเป็นผู้รับผล ไม่มีการไถ่ถอนสับเปลี่ยนกันได้ด้วยอำนาจ หรือทรัพย์ หรือสิ่งอื่น ๆ. เวรย่อมไม่ระงับด้วยเวร แต่จะระงับเพราะความไม่ผูกเวรของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง **และการให้อภัยเป็นความกล้าของนักปราชญ์** แม้พวกคนพาลจะถือกันว่าเป็นความขลาดหรืออะไรก็ตาม.

สัตว์ทุกชนิด รู้จักรักชีวิตเหมือนมนุษย์ และเท่ากับมนุษย์ และตกอยู่ในภาวะอันหนัก เพราะถูกความแก่ ความเจ็บ และความตาย ครอบงำเช่นเดียวกัน ควรที่จะเป็นเพื่อนทุกข์ยากด้วยกัน ดีกว่าที่จะล้างผลาญกันซึ่งเป็นการกระทำอย่างหลับตาและน่าละอายยิ่งขึ้น. ครั้นมีผู้นับถือศาสนาของพระองค์มากขึ้น ธรรมที่ทรงนำมาสั่งสอนก็ยิ่งมีอิทธิพลในดวงใจของมนุษย์ที่เคยนิยมการฆ่าและการจองเวรมากขึ้น ซึ่งช่วยให้เขาบันเทาความโหดร้ายนั้นลงเสียได้ ตามควรแห่งธรรมที่ได้ศึกษา. ครั้นแพร่หลายไปถึงชั้นพระราชา ก็มีกฎหมายบัญญัติห้ามการฆ่าสัตว์ และตั้งโรงพยาบาลขึ้นสำหรับสัตว์เดรัจฉาน ดังที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกแทบทั่วไปทั้งอินเดียหรือชมพูทวีป สมตามที่พระราชธิดาของคณินมีอาณาจักรอันกว้างขวาง เพราะทรงอาศัยอำนาจธรรมเป็นเครื่องปราบและขยายอาณาจักร อันปรากฏตามประวัติศาสตร์ว่า ทรงขยายอาณาเขตได้กว้างกว่ากษัตริย์องค์ใดในอินเดีย.

การปฏิวัติได้เกิดขึ้นในดวงใจของประชาชน จนถึงกับทำให้โรงฆ่าสัตว์ชนิดที่หุ้มคลุมอยู่ด้วยลักษณะของโบสถ์นั้นลดจำนวนน้อยลงไป และมีโรงพยาบาลสำหรับสัตว์ที่เจ็บป่วยเกิดขึ้นแทนดังกล่าว. นี่คือการแห่งพระพุทธรูป ที่จารึกติดอยู่ในประวัติศาสตร์ของอินเดีย และประเทศใกล้เคียงเท่าที่ธรรมเนียมจักรของพระเจ้าอโศกราชแผ่ไปถึง, และสาวกรอยขอมันสืบต่อมาจนกระทั่งบัดนี้ ได้แผ่ไปในประเทศอื่นโดยกว้างขวาง จนกระทั่งเกิดมีชนหมู่มากที่ถือไม่กินเนื้อสัตว์ เพราะอาศัยรัศมีธรรมของพระองค์ก็มี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพุทธบริษัทที่ปฏิญาณตนไม่เสพเนื้อสัตว์ตลอดชีวิตหรือบางครั้ง. สัตว์ไม่ถูกฆ่า หรือไม่เป็นเหตุให้ถูกฆ่าเพราะชนพวกนี้ หรือในวันที่กำหนดเป็นวันทางศาสนานั้น มีจำนวนมากมายเหลือที่จะนับได้ ซึ่งเป็นเสมือนการปิดเสียซึ่งลำธารของโลหิต อันเคยไหลนองให้หยุดไหล หรือน้อยลง ซึ่งย่อมทำให้ฉากแห่งประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงไปอย่างยากที่จะพิจารณาเห็นได้ง่าย ๆ เพราะการปฏิวัตินี้มีสังคม หรือสมาคมส่วนใหญ่ของมนุษย์เป็นมูลฐาน.

เมื่อย้อนมามองดูอีกครั้งหนึ่ง จะพบว่า สังคมใดหนักแน่นในพุทธธรรมแล้ว การเหยียดชั้นวรรณะของกันและกัน จะไม่มีในสมาคมนั้น ๆ จะมีแต่ความวางตนเสมอ พร้อมเพรียงสามัคคีกันก่อภูกระของประเทศไทย. การยกสถานะของสตรี และการให้อภัยด้วยความเมตตากรุณา ย่อมหาได้ง่ายในสมาคมนั้น. มนุษย์ชาติส่วนใหญ่ จึงได้มีรูปทางประวัติศาสตร์ แปลกไปกว่าเดิมที่จะปล่อยให้มันหมุนไปเอง โดยปราศจากหลักธรรมของพระองค์ ด้วยประการฉะนี้.

ค. การปฏิวัติทางศาสนา.

จากประวัติศาสตร์ของปรัชญาทั้งหมด บรรดาในโลกนี้ เราจะพบหลักสำคัญได้อันหนึ่งว่า พุทธศาสนา ได้สอนสิ่งที่ใหม่และแปลก จนถึงกับตรงกันข้ามกับหลักปรัชญานั้น ๆ ให้แก่โลก, ซึ่งจะได้ยกมาวินิจฉัยโดยย่อ ๆ เป็นลำดับไป.

ทฤษฎีทางปรัชญา ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงเผยให้แก่โลก ชนิดที่ไม่มีใครเคยสอนมาก่อน ก็คือกฎอันว่าด้วย อนัตตา ไม่มีสิ่งใดที่เป็นอัตตา คือตัวตน. มติในลัทธิอื่น ย่อมสอนว่ามีอัตตา ที่เป็นตัวเราไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ถึงแม้จะได้ปฏิเสธบางส่วน (เช่นร่างกายเป็นต้น) ว่าเป็นอนัตตา มิใช่ตัวเรา ไปแล้วก็ตาม. ในยุคพุทธสมัย มีลัทธิที่สอนอย่างสูงที่สุด ก็คือลัทธิสอนให้ศึกษาปฏิบัติ จนรู้จักตัวอาตมาหรืออัตตาที่หลุดพ้นแล้วจากโลกิยธรรมอันห่อหุ้มอยู่; อันเป็นสภาพชนิดหนึ่งที่ไม่รู้จักตาย หรือแม้แต่แปรผัน, คือเป็นอสังขตะ, นั่นแหละว่าเป็นตัวอาตมานหรือตัวเราที่แท้จริง, แทนที่จะยึดถือร่างกายหรือจิตตามธรรมดาว่าเป็นตัวเรา. แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประกาศขึ้นว่า สิ่งที่เป็นอสังขตะคือไม่ตาย และไม่ผันแปร เพราะไม่มีการเกิดและไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งได้นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แต่มันหาใช่เป็นอาตมานหรือตัวตนของใครไม่, มันเป็นเพียง “สิ่งธรรมดา” ล้วน ๆ เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นพวกสังขตะ คือรู้จักตายและแปรผัน เพราะมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งเหมือนกัน.

ข้อสำคัญนั้นอยู่ที่ว่า จิตจะได้ถึงสถานติสุขอันแท้จริง (peace) และถึงที่สุดจริง ๆ (ultimate) นั้น ต้องเป็นจิตที่ปราศจากความเข้าใจ และความยึดถือว่ามีอัตตาหรือเป็นอัตตาเท่านั้น ถ้ายังบิดว่าเป็นอนันตาเพียงบางอย่าง และยึดว่าเป็นอัตตาบางอย่างดังกล่าวมาแล้ว แม้สิ่งนั้นจะสูงสุดเพียงไร ก็ยังหาใช่เป็นการหลุดพ้น (reliverance) ที่แท้จริง และถึงที่สุดไม่.

เป็นอันว่า พุทธศาสนาปฏิเสธอัตตาโดยสิ้นเชิง และประวัติศาสตร์ย่อมแสดงชัดอยู่ในตัวเองทันทีว่า ก่อนหน้านั้น โลกไม่เคยได้ยินคำว่า สัพเพ ธมฺมา-อนตตา - “สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา” เลย ; เพิ่งจะมาได้ฟังเมื่อพระพุทธองค์ทรงประกาศขึ้น และได้ลุถึงภูมิธรรมขั้นใหม่ กล่าวคือความปล่อยวางสิ่งทั้งปวงโดยเด็ดขาดได้เช่นนี้. จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีอันนี้ (คือที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา) มีอันเดียวเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น. ลัทธิอื่น ๆ ทั้งหมด มีจุดหมายอยู่ที่หา “อัตตาหรือ

ชีวิตอันแท้จริง” ให้พบ, แต่พุทธศาสนาประกาศขึ้นว่า อัตตาหรือชีวิตอันแท้จริงนั้น ไม่มีเลย ! แม้ว่าอสังขตธรรมจะเป็นสิ่งไม่ผันแปร และตั้งอยู่ตลอดอนันตกาลเพียงไร มันก็หาใช่เป็นอัตตาไม่.

ตามประวัติศาสตร์แห่งธรรมเนียมปฏิบัติ เราอาจพบได้อย่างแจ่มแจ้งว่าก่อนหน้านี้ มีแต่แนวปฏิบัติเพียง ๒ สาย คือ พวกหนึ่งคล้อยไปตามกระแสโลกยังเกี่ยวข้องอยู่กับกามคุณ หรือหาความอร่อยทางกายพร้อมกันไปด้วย. อีกพวกหนึ่งก็ถึงกับทรมานกายให้แสนแสบเผ็ด โดยมีหลักว่า ทรมานได้เพียงไร ก็ยิ่งเป็นการปล่อยวางกายไม่เห็นแก่กาย และเป็นการหลุดพ้นได้เพียงนั้น ; ไม่เคยมีใครได้ยินหรือได้ยึดหลักว่า มัชฌิมาปฏิปทาอันคลุกเคล้าไปด้วยปัญญา และกว้างขวางเหมาะสำหรับคนทั่วไป ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติขึ้น. ไม่มีใครเคยได้ยินคำว่า อริยสัจจอันเป็นกฎแห่งเหตุผล และคนเราจะพ้นทุกข์ได้ ก็ด้วยการกระทำที่ตรงตามกฎเหตุผลเท่านั้น. การอ้อนวอนการบูชาัญญูไม่เป็นไปตามกฎแห่งเหตุผล.

ก่อนที่พระองค์อุบัติขึ้น ถ้ามีใครถามว่า คนเราตายแล้วเกิดอีกไหม? ก็จะมีคนตอบต่าง ๆ กันคือ ๑. ตอบว่าเกิดอีก, ๒. ตอบว่าไม่เกิดอีก, ๓. ตอบว่าเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี. แต่คำตอบชนิดนี้ผิดหลักพุทธศาสนา. ถ้ามีใครทูลถามพระองค์เช่นนี้ พระองค์ก็จะตรัสตอบมีหลักว่า **แท้ที่จริงคนเราไม่มี, มีแต่การคุมเข้ากับการแยกออก และการผันแปรไปของธรรมชาติพวกหนึ่ง, ซึ่งมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งและผลักไล่ไป. เมื่อขาดเหตุขาดปัจจัยมันก็หยุดหรือดับ.**

แท้จริง ทุกส่วนของสิ่งที่เราเรียกว่า คนเรา หรือตัวเรานี้ ก็เปลี่ยนแปลงเป็นอันอื่นอยู่ทุก ๆ ปรมาณู และทุกขณะจิตอยู่เองแล้ว หาสาระที่จะเรียกว่าคนเราตรงไหนมิได้. หรือถ้าจะหมายเอาว่าคนเราเกิด หรือตายตรงร่างกาย เราก็ยังกล่าวลงไปไม่ได้ว่า บางคนเกิดอีก หรือบางคนไม่เกิดอีก, คงกล่าวได้แต่เพียงว่าย่อมแล้วแต่เหตุ, ถ้าเหตุเพื่อจะให้เกิดมีอีก มันก็เกิด, ถ้าหมดก็ไม่เกิด. แต่อย่างไรก็ตาม การตอบ

เช่นนี้ยังไม่ตรงตามความจริง. เพราะตามกฎแห่งวิภูฏสงสารนั้นมีแต่เพียงสาย ๆ หนึ่ง ซึ่งไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไปด้วยความเปลี่ยนแปลงไม่หยุดหย่อน จนกว่ามันจะหมดต้นเหตุ โดยที่ต้นเหตุของมันถูกทำลายเสีย.

คำว่า เกิด-แก่-ตาย-หรืออื่น ๆ เป็นเพียง “คำสมมติ” ที่เราจับไปสวมเข้า ที่ระยะหรือตอนใดตอนหนึ่ง ของ “สายอันยาวยืดยาว” สายนี้เท่านั้น. เพราะฉะนั้น การกล่าวถึงเด็ดขาดตายตัวลงไปว่า เกิดอีกหรือไม่เกิดอีก, บางคนเกิด บางคนไม่เกิด ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นนั้น ผิดกับความจริงซึ่งพุทธศาสนาเล็งถึง.

สรุปว่า พระพุทธองค์เป็นผู้เปิดเผยหลักอันสืบด้วยเหตุผล หรือที่เราเรียกกันสมัยนี้ว่า สบหลักวิทยาศาสตร์ (scientific) เป็นคนแรก. เป็นคน ๆ แรกในโลกที่ประกาศว่า สิ่งที่เราเรียกกันว่าคน หรือตัวเรานั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่ง ๆ ของเกลียวแห่งความหมุนเวียนของเหตุผลขณะหนึ่ง ๆ. แท้ที่จริงคนเราไม่มี มีแต่ส่วนย่อย ๆ หลายส่วน จับกลุ่มกันเข้าแล้วหมุนกลิ้งไป ๆ ซึ่งทั้งนี้เป็นด้วยอำนาจแห่งเหตุที่ทำให้ปรากฏดูว่ามีตัวอยู่ได้. แต่ก็ชั่วขณะที่มันหมุน, หยุดหมุนก็ดับ และไม่มีตัวอะไร นอกจากความว่างจากสิ่งเหล่านี้. จึงกล่าวได้ว่า มีแต่โลกียธรรม ที่หมุนไปตามเหตุ ปรากฏอยู่ชั่วที่ยังมีเหตุ, และหมุนไป ๆ จนกว่าจะถึงที่สุด เท่านั้น.

นอกจากนั้นยังอาจกล่าวได้สืบไปว่า พระพุทธองค์เป็นคนแรกที่ป่าวประกาศมิให้มีการเชื่อมั่นตามตำรา, เชื่อมันคำครู, เชื่อลัทธิธรรมเนียมประเพณี, หรือเชื่อด้วยการตรึกตามเหตุผลชั่วแล่น ตามหลักที่ปรากฏอยู่ในกาลามสูตร. และทรงวางหลักว่าไม่ควรถกเถียงคั่งงำกันด้วยปัญหาทางปรัชญา ที่เป็นปัญหาโลกแตก ดังเช่นเรื่องทิวสิฐิปป ที่ เป็นปัญหาพื้นเมืองในสมัยพุทธกาล. ทรงสรุปใจความว่า **ชีวิตนี้ มิใช่เป็นปัญหาที่ต้องสะสาง แต่เป็นเพียงสภาพความจริงชนิดหนึ่ง ที่เราจะต้อง**

เข้าไปถึงอย่างเดียวนั่น และก็ด้วยการปฏิบัติอันเป็นภายในอย่างเดียว และอาศัย
ตนของตนโดยเฉพาะจึงจะเข้าถึงได้. การอ่อนน้อมพระเป็นเจ้าเป็นเพียงความขลาด.

หลักดังกล่าวมาทั้งหมดนี้ คือดวงประทีปดวงใหม่ ที่พระพุทธรังษีทรงจุดขึ้น
และทรงส่องให้สัตว์โลกก้าวเท้าไปสู่ความพ้นทุกข์ โดยอาการที่ผิดแปลกจากที่ ถ้าหากว่า
โลกจะมีได้รับแสงจากประทีปดวงนี้ และโดยเหตุนี้จึงทำให้ทิวทัศน์แห่งประวัติศาสตร์
ในด้านปรัชญา หรือธรรมวิทยา ได้เปลี่ยนรูปไปอย่างมาก. และความเปลี่ยนแปลง
อันนี้ ย่อมเป็นผลเกิดมาจากการปฏิวัติทางศาสนา ซึ่งมีมูลฐานมาจากพระพุทธรังษี
โดยเฉพาะ. เมื่อลัทธิใหม่นี้มีอิทธิพลเหนือชาวโลกแทนลัทธิเก่า (ดังที่กล่าวไว้ใน
ตอนต้น ๆ อันมีพระเจ้าอโคกราชเป็นตัวอย่าง) มากขึ้น รอยจารึกแห่งพระพุทธรังษี
ที่ฝังลึกอยู่ในสายอันยาวยืดยาวของประวัติศาสตร์โลก ก็ย่อมมีปกคลุมอยู่โดยทั่วไป. และ
เราก็จะพอมองเห็นได้ว่าพระมหากรุณาธิคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นจะยังคงปกคลุม
ประวัติศาสตร์ ของโลกไปตลอดชั่วกัลปาวสาน.

และเมื่อเรามองเห็นภาพแห่งการปฏิวัติ ทั้งที่ตัวประวัติศาสตร์, ที่มนุษย์
สมาคม, และที่แนวปรัชญาของโลกทั้งมวล อันมีความเป็นมาอย่างไร โดยทั่วถึงดังนี้แล้ว
เราก็จะเห็นได้จากการปฏิวัตินั้น ๆ สืบไปว่า พระพุทธรังษีทรงเป็นบ่อเกิดแห่งคุณ
ประโยชน์ของโลกอย่างใหญ่หลวงเพียงไร. และผลที่กระทัอนสืบ ๆ ไปจากพระคุณทั้งปวง
นั้น ย่อมทั้งรอยของมัน ให้จารึกติดอยู่ในสายอันยาวยืดยาว ซึ่งพุทธบริษัททั้งหลายควรจะ
มองคั่นดูให้ครบถ้วนทั่วถึง ในสมัยอันเป็นอภิลักขิตกาล เช่น วิสาขบูชานี้ ด้วยความ
เคารพอันหาขอบเขตมิได้.